

การสร้างทฤษฎีฐานรากเพื่อการเสริมพลังชุมชนแบบมีส่วนร่วมโดยผู้สูงอายุ
GROUNDED THEORY CONSTRUCTION FOR PARTICIPATORY COMMUNITY
EMPOWERMENT BY THE ELDERLY

อธิษฐ์กร นิยมเดชชาติรัตน์

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

2566

การสร้างทฤษฎีฐานรากเพื่อการเสริมพลังชุมชนแบบมีส่วนร่วมโดยผู้สูงอายุ

ปริญญานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนศึกษาศาสตร์
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
ปีการศึกษา 2566
ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

GROUNDING THEORY CONSTRUCTION FOR PARTICIPATORY COMMUNITY
EMPOWERMENT BY THE ELDERLY

ATHITKORN NIYOMDECHATEERACHAT

A Dissertation Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of DOCTOR OF PHILOSOPHY
(Development Education)
Graduate School, Srinakharinwirot University
2023
Copyright of Srinakharinwirot University

ปริญญานิพนธ์

เรื่อง

การสร้างทฤษฎีฐานรากเพื่อเสริมพลังชุมชนแบบมีส่วนร่วมโดยผู้สูงอายุ

ของ

อริษฐ์กร นิยมเดชาธีรฉัตร

ได้รับอนุมัติจากบัณฑิตวิทยาลัยให้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร

ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนศึกษาศาสตร์

ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

(รองศาสตราจารย์ นายแพทย์ฉัตรชัย เอกปัญญาสกุล)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการสอบปากเปล่าปริญญานิพนธ์

..... ที่ปรึกษาหลัก ประธาน
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุเมษย์ หนกหลัง) (ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วีรฉัตร สุบัญญัติ)

..... กรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชนิษฐา สาลีหมัด)

..... กรรมการ
(อาจารย์ ดร.วรสรณ์ เนตรทิพย์)

..... กรรมการ
(อาจารย์ ดร.พีรเดช ประคองพันธ์)

ชื่อเรื่อง	การสร้างทฤษฎีฐานรากเพื่อการเสริมพลังชุมชนแบบมีส่วนร่วมโดยผู้สูงอายุ
ผู้วิจัย	อริษฐ์กร นิยมเดชาธีรฉัตร
ปริญญา	ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต
ปีการศึกษา	2566
อาจารย์ที่ปรึกษา	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สุเมษย์ หนกหลัง

การสร้างทฤษฎีฐานรากเพื่อการเสริมพลังชุมชนแบบมีส่วนร่วมโดยผู้สูงอายุในครั้งนี้ เป็นการวิจัยการออกแบบผ่านการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม 2 วงจร โดยมีวัตถุประสงค์ คือ 1) เพื่อวิพากษ์การให้ความหมายต่อตนเองของผู้สูงอายุที่สามารถสร้างพลังในตนเองและศึกษาการต่อรองกับโครงสร้างทางสังคมจนสามารถสร้างพลังในตนเองของผู้สูงอายุ 2) เพื่อสร้างกรอบทฤษฎีอ้างอิงของการเสริมพลังชุมชนแบบมีส่วนร่วมโดยผู้สูงอายุ และ 3) เพื่อสังเคราะห์ทฤษฎีฐานรากของการเสริมพลังชุมชนแบบมีส่วนร่วมโดยผู้สูงอายุ โดยมีผู้มีส่วนเกี่ยวข้องหลัก จำนวน 18 คน การรวบรวมข้อมูล คือ การสัมภาษณ์เชิงลึก การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม การสำรวจ การสนทนากลุ่ม และกิจกรรมเชิงปฏิบัติการร่วมกับชุมชน วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์แก่นสาระ และใช้เทคนิคสามเส้าเพื่อหาคุณภาพของข้อมูล ผลการศึกษาพบว่า 1) คำว่า “ผู้สูงอายุ” คือ ผู้มีศักยภาพ ผู้นำการเปลี่ยนแปลง ผู้ถ่ายทอดองค์ความรู้ และผู้สร้างรายได้เป็นกำลังหลักของครอบครัว แสดงถึงการรวมกลุ่มของผู้สูงอายุมีพลังในการต่อรองกับโครงสร้างทางสังคมสมัยใหม่ โดยประสบการณ์การต่อรองกับโครงสร้างทางสังคม คือ การรับมือกับการเปลี่ยนแปลง การเข้าสังคมและการรวมกลุ่มสังคม การเรียนรู้และการพัฒนาตนเอง การสร้างพื้นที่ในการแสดงศักยภาพของตนเอง การสนับสนุนของคนในครอบครัว และการสร้างระบบการทำงานและอาชีพอย่างยั่งยืน 2) กรอบทฤษฎีอ้างอิงของการเสริมพลังชุมชนแบบมีส่วนร่วมโดยผู้สูงอายุ คือ ปฏิบัติการเปลี่ยนแปลงเชิงกระบวนการทำงานกลุ่ม การเรียนรู้ของคนในชุมชน ผู้นำผู้สูงอายุที่เข้มแข็ง ความเชื่อมโยงกับชีวิตประจำวัน และการสนับสนุนจากองค์กรภาครัฐและภาคเอกชน ความสำเร็จของกระบวนการเสริมพลังให้แก่ชุมชนโดยผู้สูงอายุส่งผลให้เกิดความยั่งยืนของการรวมกลุ่มทางอาชีพของผู้สูงอายุและคนในชุมชน 3) ทฤษฎีฐานรากเพื่อการเสริมพลังชุมชนแบบมีส่วนร่วมโดยผู้สูงอายุ คือ ผู้สูงอายุจะสามารถเสริมพลังให้แก่ชุมชนได้ ต้องอาศัยการเรียนรู้ร่วมกันของคนในชุมชน ด้วยการทำให้คนในชุมชนมีการเปิดใจ เข้าร่วมกลุ่มสังคม และเกิดการเสวนาร่วมกันเพื่อนำไปสู่การดำเนินงานร่วมกัน โดยกลยุทธ์ความสำเร็จ คือ ปฏิบัติการเปลี่ยนแปลงเชิงกระบวนการทำงานของกลุ่มและการรวมกลุ่มซึ่งเป็นกระบวนการเสริมพลังให้แก่ชุมชนโดยผู้สูงอายุให้แก่ตนเอง

คำสำคัญ : ทฤษฎีฐานราก, การเสริมพลังชุมชนแบบมีส่วนร่วม, ผู้สูงอายุ, การวิจัยการออกแบบ

Title	GROUNDING THEORY CONSTRUCTION FOR PARTICIPATORY COMMUNITY EMPOWERMENT BY THE ELDERLY
Author	ATHITKORN NIYOMDECHATEERACHAT
Degree	DOCTOR OF PHILOSOPHY
Academic Year	2023
Thesis Advisor	Assistant Professor Dr. Sumate Noklang

This research studies grounded theory construction for participatory community empowerment by the elderly is a design research, with two cycles of participatory action research. The objectives were as follows: (1) to critique the self-definition of elderly people, who can empower themselves and to study negotiations with social structures leading to self-empowerment; (2) to create a reference theoretical framework for participatory community empowerment by the elderly; and (3) to synthesize a grounded theory of participatory community empowerment by the elderly. The study involved 18 key stakeholders. The data collection methods included in-depth interviews, participant and non-participant observations, surveys, focus group discussions, and community-based workshops. The data were analyzed using thematic analysis, and triangulation techniques were employed to ensure data quality. The study findings were as follows: (1) the term 'elderly' refers to individuals with potential, change leaders, knowledge transferors, and income generators who are the main support of their families. This reflects how the elderly group together gained power in negotiating modern social structures. Their experiences with social structures included coping with change, social engagement and group formation, learning and self-development, creating spaces to demonstrate their potential, family support, and establishing sustainable work and career systems; (2) the reference theoretical framework for participatory community empowerment by the elderly consisted of transformative practices in group work processes, community learning, strong elderly leadership, connection to daily life, and support from government and private organizations. The success of the empowerment process led by the elderly results in sustainable occupational group formation among elderly community members; and (3) grounded theory for participatory community empowerment by the elderly posits that the elderly empowered the community, it requires collaborative learning among community members. This is achieved by encouraging community members to be open-minded, join social groups, and engage in dialogues leading to collaborative action. The key strategy for success lies in transformative practices in group work processes and group formation, which serves as the process of community empowerment by the elderly by themselves.

Keyword : Grounded theory, Participatory community empowerment, Elderly, Design research

กิตติกรรมประกาศ

ความสำเร็จของการทำปริญญานิพนธ์ฉบับนี้ได้รับการสนับสนุนและการดูแลเอาใจใส่จากผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุเมษย์ หนกหลัง ในฐานะอาจารย์ที่ปรึกษาปริญญานิพนธ์ ที่ให้ความทุ่มเทในการชี้แนะแนวทาง การสั่งสอน และการช่วยเหลืออย่างมีเมตตา ซึ่งมีส่วนสำคัญที่ทำให้ผู้วิจัยมองปรากฏการณ์เรื่องการสร้างพลังในตนเองของผู้สูงอายุสู่การเสริมพลังให้กับชุมชนโดยผู้สูงอายุที่มีพลังในตนเอง จนนำไปสู่ความสำเร็จของปริญญานิพนธ์ฉบับนี้ ผู้วิจัยจึงขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูง

ขอกราบขอบพระคุณ อ.ดร.กิตติกร สันคติประภา อ.ดร.พีรเดช ประคองพันธ์ และ ผู้ช่วยศาสตราจารย์.ดร.ปรีชัย ดาวอุดม คณาจารย์สาขาพัฒนศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ที่ได้ประสิทธิ์ประสาทวิชาให้ผู้วิจัย ทำให้ผู้วิจัยมีองค์ความรู้เพื่อนำไปใช้ในการพัฒนาสังคมบนแก่นสำคัญของความเป็นพัฒนศึกษาศาสตร์ รวมถึงขอกราบขอบพระคุณ ผู้ช่วยศาสตราจารย์.ดร.วีรจักร์ สุปัญญา ประธานกรรมการสอบ ผู้ช่วยศาสตราจารย์.ดร.ชินษฐา สาลีหมัด อ.ดร.วรสรณ์ เนตรทิพย์ และ อ.ดร.พีรเดช ประคองพันธ์ ผู้เสียสละในการเป็นคณะกรรมการสอบปากเปล่าปริญญานิพนธ์ และเติมเต็มประเด็นที่ทำให้งานวิจัยมีความลุ่มลึกและเป็นประโยชน์ต่อสังคมมากขึ้น

ขอขอบคุณงานสัมมนาที่ทำให้ผู้วิจัยได้เจอกับกลุ่มผู้สูงอายุที่มีพลังอย่างล้นเหลือ ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นในการดำเนินการวิจัยในครั้งนี้ ขอบขอบคุณกลุ่มผู้สูงอายุ คนในชุมชน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องที่เมตตาผู้วิจัยและเปิดโอกาสให้ผู้วิจัยได้เรียนรู้จากประสบการณ์ของทุกท่าน ซึ่งเป็นประโยชน์เป็นอย่างมากในการส่งเสริมความมีศักยภาพของผู้สูงอายุและยังสามารถสร้างคุณค่าให้กับผู้สูงอายุ ชุมชน และสังคมกลุ่มอื่น ๆ ในอนาคตได้ งานวิจัยฉบับนี้จะสำเร็จไม่ได้ถ้าไม่ได้รับความเมตตาช่วยเหลือ และสนับสนุนข้อมูลจากทุกท่าน

ท้ายสุดนี้ ขอขอบคุณครอบครัว คุณแม่กมลวรรณ หนูสังข์ และหลานเทมส์ สำหรับกำลังใจและความเข้าใจการใช้เวลาในระหว่างการเรียนรู้และดำเนินการวิจัย รวมถึงการให้การสนับสนุนในทุก ๆ ด้าน ขอขอบคุณเพื่อนพัฒนศึกษาศาสตร์ รหัส 62 และขอบคุณพาร์ทเนอร์ในการทำงานและลูกค้าทุกท่านที่สนับสนุนการทำงานอย่างเข้าใจ ซึ่งมีส่วนทำให้ผู้วิจัยใช้เวลาอย่างมุ่งมั่นในการทำวิจัยฉบับนี้จนประสบความสำเร็จ

อริษฐ์กร นิยมเดชาธิวัชร

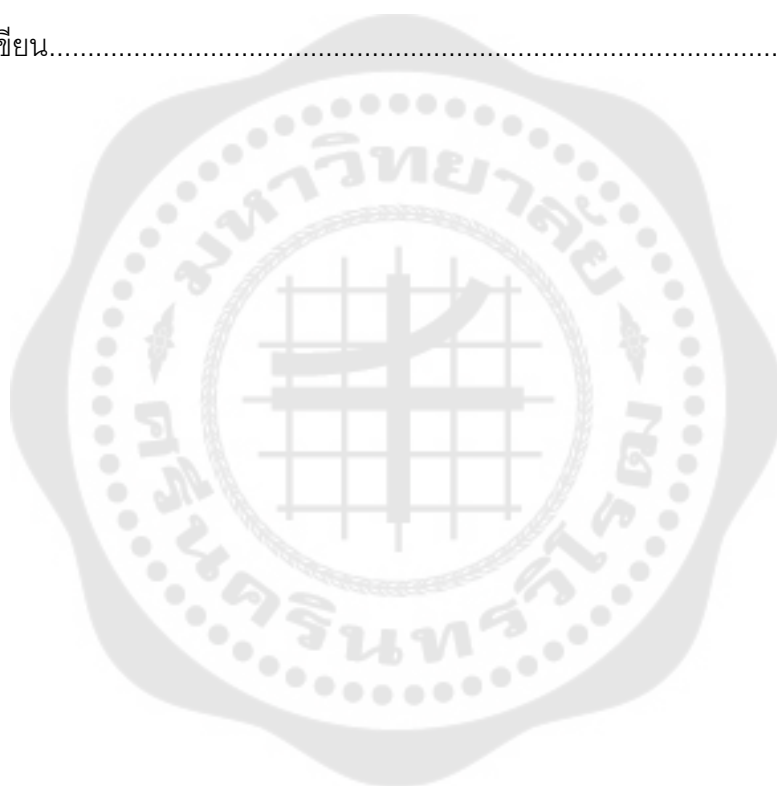
สารบัญ

หน้า

บทคัดย่อภาษาไทย	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ	ช
สารบัญรูปภาพ	ญ
บทที่ 1	1
บทนำ.....	1
1.1 ความสำคัญของเรื่อง	1
1.2 คำถามการวิจัย.....	7
1.3 วัตถุประสงค์การวิจัย.....	7
1.4 คุณค่าของการวิจัย.....	7
1.5 นิยามศัพท์เฉพาะ.....	8
บทที่ 2	10
แนวคิด ทฤษฎี งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และกรอบความคิดในการวิจัย	10
ส่วนที่ 1 ผู้สูงอายุในอุดมคติ.....	11
1.1 สิ่งที่ทำให้เกิดคำจำกัดความบุคคลเป็นผู้สูงอายุ	16
1.2 การผลิตซ้ำวาทกรรมทำให้ผู้สูงอายุกลายเป็นคนไร้ความสามารถ	26
1.3 วาทกรรมผู้สูงอายุผลิตจากโครงสร้างทางสังคมแบบสังคมสมัยใหม่	29
ส่วนที่ 2 พลังในตนเองของผู้สูงอายุ.....	33
2.1 การต่อรองกับโครงสร้างทางสังคมสมัยใหม่ของผู้สูงอายุ	35
2.2 มโนธรรมสำนึกต่อการสร้างพลังในตนเองของผู้สูงอายุ.....	41

ส่วนที่ 3 กระบวนการสร้างพลังให้ชุมชน	48
ส่วนที่ 4 การเสริมพลังแบบมีส่วนร่วม	62
4.1 การมีส่วนร่วมเพื่อเสริมพลังให้ชุมชน	63
4.2 การเปิดพื้นที่สาธารณะโดยการมีส่วนร่วมผ่านการปฏิบัติการทางการสื่อสาร	72
ส่วนที่ 5 กรอบแนวคิดการวิจัย	76
บทที่ 3.....	81
วิธีดำเนินการวิจัย	81
3.1 วิธีดำเนินการวิจัย	82
3.2 สนามการวิจัย.....	83
3.3 การพิทักษ์สิทธิผู้ให้ข้อมูล	83
3.4 การดำเนินการในสนามการวิจัย.....	84
บทที่ 4.....	98
ผลการดำเนินการวิจัย	98
ส่วนที่ 1 บริบทของชุมชน.....	99
ส่วนที่ 2 การให้ความหมายต่อตนเองของผู้สูงอายุ.....	105
ส่วนที่ 3 การต่อรองกับโครงสร้างทางสังคมจนสามารถสร้างพลังในตนเองของผู้สูงอายุ	125
การสร้างกรอบทฤษฎีอ้างอิง และการสังเคราะห์ทฤษฎีสถานราก.....	159
บทที่ 5.....	280
สรุปและอภิปรายผล	280
5.1 สรุปผลการวิจัย.....	281
5.2 อภิปรายผลการวิจัย	290
5.3 อัตวิพากษ์ต่อปฏิบัติการเสริมพลังให้แก่ชุมชนด้วยพลังของผู้สูงอายุ	310
5.4 ข้อเสนอแนะ	323

บรรณานุกรม	327
ภาคผนวก.....	345
ภาคผนวก ก	346
ภาคผนวก ข	351
ภาคผนวก ค	354
ภาคผนวก ง.....	356
ประวัติผู้เขียน.....	359

สารบัญรูปภาพ

	หน้า
ภาพประกอบ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย	80
ภาพประกอบ 2 วิธีดำเนินการวิจัยการออกแบบนำเสนอตามวัตถุประสงค์การวิจัย	82
ภาพประกอบ 3 บทบาทและความสำคัญของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในกระบวนการวิจัย	90
ภาพประกอบ 4 ขั้นตอนการดำเนินการวิจัย และการรวบรวมข้อมูล (1)	92
ภาพประกอบ 5 ขั้นตอนการดำเนินการวิจัย และการรวบรวมข้อมูล (2)	93
ภาพประกอบ 6 ขั้นตอนการดำเนินการวิจัย และการรวบรวมข้อมูล (3)	94
ภาพประกอบ 7 สรุปการปฏิบัติการในสนามการวิจัย	97
ภาพประกอบ 8 แผนผังคำจำกัดความบุคคลเป็นผู้สูงอายุ	123
ภาพประกอบ 9 ประสิทธิภาพการต่อรองกับโครงสร้างทางสังคมจนสามารถสร้างพลังในตนเอง	141
ภาพประกอบ 10 วงจรที่ 1 ศึกษาการสร้างกรอบทฤษฎีอ้างอิงของการเสริมพลังให้แก่ชุมชนแบบมีส่วนร่วมโดยผู้สูงอายุ	161
ภาพประกอบ 11 ผู้วิจัยคืนข้อมูลให้แก่ชุมชนจากผลวิจัยในระยะที่ 1 เพื่อเตรียมข้อมูลสู่ระยะที่ 2	176
ภาพประกอบ 12 การเสวนากลุ่มของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องที่ปฏิบัติการแนวทางการศึกษาการสร้างกรอบทฤษฎีอ้างอิงของการเสริมพลังชุมชนแบบมีส่วนร่วมโดยผู้สูงอายุ	177
ภาพประกอบ 13 การเสวนากลุ่มของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องที่ปฏิบัติการแนวทางการศึกษาการสร้างกรอบทฤษฎีอ้างอิงของการเสริมพลังชุมชนแบบมีส่วนร่วมโดยผู้สูงอายุ	178
ภาพประกอบ 14 สัมภาษณ์ดำเนินการปลูกมะม่วงนอกฤดูในสวนของกลุ่มผู้สูงอายุ	179
ภาพประกอบ 15 การสำรวจชุมชนเพื่อสร้างแนวทางการศึกษาการสร้างกรอบทฤษฎีอ้างอิงของการเสริมพลังชุมชนแบบมีส่วนร่วมโดยผู้สูงอายุ	180

ภาพประกอบ 16 ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องให้ข้อเสนอแนะข้อมูลบางประการที่ได้ทำการคืนข้อมูลแก่ชุมชน	180
ภาพประกอบ 17 กรอบทฤษฎีอ้างอิงของการเสริมพลังให้แก่ชุมชนแบบมีส่วนร่วมโดยผู้สูงอายุ (วงจรที่ 1 ฉบับร่างจากประสบการณ์ก่อนลงมือปฏิบัติ).....	207
ภาพประกอบ 18 ผู้วิจัยคืนข้อมูลให้แก่ชุมชนจากผลการวิจัยในวงจรที่ 1	216
ภาพประกอบ 19 ศึกษาการสังเคราะห์ทฤษฎีฐานรากของการเสริมพลังให้แก่ชุมชนแบบมีส่วนร่วม โดยผู้สูงอายุ.....	223
ภาพประกอบ 20 ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องร่วมสนทนากลุ่มเสนอประเด็นที่สนใจเพิ่มเติมในการศึกษา.....	225
ภาพประกอบ 21 ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องร่วมสนทนากลุ่มเพื่อวางแผนจัดกิจกรรมเพื่อการศึกษา	232
ภาพประกอบ 22 การเตรียมกิจกรรมการขายมะม่วง.....	235
ภาพประกอบ 23 จัดเวทีสนทนากลุ่มเพื่อสอบถามความคิดเห็นของผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง.....	237
ภาพประกอบ 24 การเตรียมกิจกรรมและการคัดสรรผลิตภัณฑ์	238
ภาพประกอบ 25 การจัดกิจกรรมการขายมะม่วงในงานวันมะม่วงแฟร์.....	239
ภาพประกอบ 26 การทำงานร่วมกันของกลุ่ม	242
ภาพประกอบ 27 ทฤษฎีฐานรากของการเสริมพลังชุมชนแบบมีส่วนร่วมโดยผู้สูงอายุ.....	277
ภาพประกอบ 28 ทฤษฎีฐานรากเพื่อการเสริมพลังชุมชนแบบมีส่วนร่วมโดยผู้สูงอายุ	289

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความสำคัญของเรื่อง

องค์การสหประชาชาติ (United Nation: UN) ให้นิยามของคำว่า “ผู้สูงอายุ” ว่าหมายถึง บุคคลหรือกลุ่มประชากรที่มีอายุตามปฏิทิน (Calendar age) ตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป ซึ่งเป็นเกณฑ์เดียวกับองค์การอนามัยโลก (United Nations, 2017; World Health Organization, 2018) ขณะที่สังคมไทยมีการจำกัดความคำว่า “ผู้สูงอายุ” โดยรับรู้ร่วมกันว่า หมายถึง บุคคลที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปีบริบูรณ์ไป โดยการให้ความหมายของผู้สูงอายุตามพระราชบัญญัติผู้สูงอายุแห่งชาติพ.ศ. 2546 และอ้างอิงการบัญญัติตามข้อกฎหมาย การเกษียณอายุราชการ การได้รับสวัสดิการบำเหน็จบำนาญ เบี้ยยังชีพ และสวัสดิการอื่นๆ ที่ภาครัฐและเอกชนกำหนดขึ้น สอดคล้องกับพระราชบัญญัติบำเหน็จบำนาญข้าราชการ พ.ศ.2494 ได้กำหนดนิยามผู้มีอายุ 60 ปีขึ้นไปให้กลายเป็นผู้เกษียณจากการทำงาน ทำให้ความหมายของผู้สูงอายุมีความหมายในลักษณะของผู้ไม่มีประโยชน์ที่ภาครัฐต้องจัดสวัสดิการให้ ความเข้าใจนี้มีมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาโดยที่ระบบมูลนาย (Corvee) ซึ่งมีไพร่ให้ภักษัตริย์และขุนนางใช้สอยในสงคราม เกษตรกรรม และการก่อสร้าง กำหนดว่าหากไพร่ผู้ใดอายุครบ 60 ปีบริบูรณ์แล้วจะสิ้นสุดการทำงานส่งส่วยให้เจ้าขุนมูลนาย (กมลชนก ขำสุวรรณ และมาตี ลิมสกุล, 2560; ชมพูนุท พรหมภักดี, 2556; ภารดี นานาศิลป์, 2558)

การกำหนดนิยามความหมายของคำว่า “ผู้สูงอายุ” ดังกล่าวถูกนำมาใช้ในการกำหนดกฎเกณฑ์และช่วงอายุในการทำงานของหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชน ซึ่งนำไปสู่ภาวะการเกษียณอายุเมื่อถึงช่วงเวลาที่กำหนดขึ้น โดยมีการคาดการณ์ว่าจะส่งผลให้ประเทศไทยจะมีวัยแรงงานลดจำนวนลงเหลือ 61% ในปี พ.ศ. 2570 (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2562) อันเกิดจากการเปลี่ยนผ่านของบุคลากรเข้าสู่วัยเกษียณ ซึ่งพบว่าประเทศไทยมีข้าราชการที่ครบกำหนดเกษียณอายุตามปีงบประมาณจำนวนถึงหลักหมื่นคน โดยข้อมูลข้าราชการพลเรือนสามัญในช่วงปีพ.ศ. 2561-2570 จะมีข้าราชการพลเรือนสามัญเกษียณอายุรวมจำนวน 117,652 คน (เฉลี่ยปีละ 11,765 คน) ขณะที่ข้อมูลจากมูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทยว่าการมีส่วนร่วมในกำลังแรงงานของประชากรไทยตามวัยอายุในภาพรวมลดลงค่อนข้างรวดเร็ว ตั้งแต่อายุประมาณ 55 ปีขึ้นไป สัดส่วนของประชากรอายุ 55-59 ปี ที่ยังคงทำงานอยู่ลดต่ำลงจากที่สูงกว่าร้อยละ 80

ในช่วงอายุก่อนหน้านั้นเหลือร้อยละ 78 และเมื่อเข้าสู่วัยสูงอายุ 60-64 ปีอัตราการมีส่วนร่วมในกำลังแรงงานได้ลดต่ำลงเหลือเพียงร้อยละ 59 เท่านั้น ซึ่งเป็นผลมาจากการกำหนดเรื่องการเกษียณหรือเลิกจ้าง และเพื่อคุ้มครองแรงงานลูกจ้างให้รัดกุมขึ้นโดยออกพระราชบัญญัติคุ้มครองแรงงานฉบับที่ 6 พ.ศ.2560 ซึ่งประกาศในราชกิจจานุเบกษา เมื่อวันที่ 31 สิงหาคม 2560 โดยมาตรา 6 ให้เพิ่มประเด็นต่อไปนี้เป็นมาตรา 118/1 แห่งพระราชบัญญัติคุ้มครองแรงงาน พ.ศ. 2541 คือ กำหนดเกณฑ์การเกษียณอายุของข้าราชการไทยที่ 60 ปี ในขณะที่บริษัทเอกชนสามารถยืดหยุ่นให้สามารถกำหนดเกณฑ์การเกษียณอายุได้เป็น 2 ช่วง คือ 55 และ 60 ปี (สมศักดิ์ ชุณหรัศมิ์, 2562) ขณะที่ข้อมูลจากการเปิดเผยรายงานสถานการณ์ผู้สูงอายุโลกขององค์การสหประชาชาติได้พูดถึงสถานการณ์สังคมผู้สูงอายุว่า ปัจจุบัน 1 ใน 9 ประชากรโลกมีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไปและมีแนวโน้มจะเพิ่มเป็น 1 ใน 5 ภายในปี ค.ศ. 2593 (พ.ศ. 2505) โดยในช่วงปี 2001-2100 จะเป็นศตวรรษแห่งผู้สูงอายุ กล่าวคือ จะมีประชากรอายุ 60 ปีขึ้นไปมากกว่าร้อยละ 10 ของประชากรทั้งหมด หรือมีประชากรอายุ 65 ปีขึ้นไปมากกว่าร้อยละ 7 ของประชากรทั้งหมด จึงนับเป็นครั้งแรกในประวัติศาสตร์โลกที่จะมีสัดส่วนจำนวนประชากรของผู้สูงอายุทั่วโลกมากกว่าสัดส่วนประชากรเด็ก และจะมีประชากรผู้สูงอายุวัยปลาย (Extreme Old Age) เพิ่มมากขึ้นกว่าศตวรรษที่ผ่านมา (United Nations, 2017) ประกอบกับองค์การอนามัยโลกมีการคาดการณ์ว่าในปี ค.ศ. 2050 (พ.ศ. 2593) จำนวนประชากรของผู้สูงอายุทั่วโลกที่มีอายุ 65 ปีขึ้นไป จะเพิ่มสัดส่วนเป็นเท่าตัวจาก 605 ล้านคน หรือร้อยละ 1 ของจำนวนประชากรโลกทั้งหมดเป็น 2 พันล้านคน หรือร้อยละ 22 กล่าวโดยสรุป คือ 1 ใน 5 ของประชากรโลกจะมีตั้งแต่อายุ 65 ปีขึ้นไป นั่นกำลังเป็นสัญญาณที่กำลังบอกว่า “สังคมโลกกำลังจะกลายเป็นสังคมแห่งผู้สูงอายุ” การเปลี่ยนแปลงของสังคมผู้สูงอายุที่กำลังเกิดขึ้นส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางประชากรครั้งสำคัญที่ส่งผลกระทบต่อการเติบโตในด้านต่าง ๆ ของแต่ละประเทศที่มีสภาพแวดล้อมแตกต่างกัน เช่น นโยบายการคุมกำเนิด การใส่ใจสุขภาพที่มากขึ้น การโภชนาการอาหาร ความเจริญก้าวหน้าทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีการแพทย์ที่ทำให้คนอายุยืนขึ้น ตลอดจนการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางสังคม ค่านิยม และทัศนคติ (World Health Organization, 2018; เกษรา โพธิ์เย็น, 2562)

จากการที่ผู้สูงอายุออกจากตลาดแรงงานที่สำคัญ คือ การเปลี่ยนผ่านของบุคลากรเข้าสู่วัยเกษียณดังกล่าว นอกจากจะส่งผลกระทบต่อสภาพเศรษฐกิจโดยรวมเนื่องจากการขาดช่วงของกำลังคนที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญและประสบการณ์ ทั้งภาคอุตสาหกรรม ภาคธุรกิจ ภาคการผลิต และภาคการเกษตร ยังส่งผลกระทบต่อผู้เข้าสู่วัยเกษียณอายุเองด้วยที่ต้องขาดรายได้ในการดำรงชีวิต เมื่อสูงวัยขึ้นคนกลุ่มนี้จะมีรายได้น้อยลงเนื่องจากไม่ได้ทำงาน จึงส่งผลให้ผู้สูงอายุกลุ่มนี้ ร้อยละ

48.32 มีภาระหนี้สินที่ต้องรับผิดชอบที่เกิดจากการประกอบธุรกิจ การค้า การประกอบอาชีพ รองลงมา ร้อยละ 27.09 ระบุว่า เพื่อเป็นค่าใช้จ่ายในชีวิตประจำวัน ร้อยละ 17.49 ระบุว่า เพื่อเป็นค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับที่อยู่อาศัย บ้าน คอนโด ทาวน์เฮาส์ ฯลฯ ร้อยละ 14.24 ระบุว่า เพื่อเป็นค่าผ่อนชำระสิ่งอำนวยความสะดวก เช่น รถยนต์ รถจักรยานยนต์ เครื่องใช้ไฟฟ้าในบ้าน ร้อยละ 10.06 ระบุว่า เพื่อเป็นค่าใช้จ่ายด้านการศึกษาบุตรหลาน และร้อยละ 0.77 ระบุอื่น ๆ ได้แก่ เพื่อเป็นค่าใช้จ่ายในการเลี้ยงดูพ่อแม่ค่ารักษาพยาบาล ชดเชยค่าเสียหายจากการถูกฉ้อโกง เป็นต้น (สุวิชา เป้าอารีย์, 2559) นอกจากผลกระทบด้านรายได้แล้ว ข้อมูลทางการแพทย์ที่พยายามสร้างให้ผู้สูงอายุเป็นบุคคลที่ต้องดูแลและได้รับการช่วยเหลืออยู่เสมอ คือ เมื่อเข้าสู่วัยสูงอายุจะมีการเปลี่ยนแปลงในทางเสื่อมลงของร่างกาย ซึ่งอวัยวะต่าง ๆ ก็เสื่อมลงในเวลาไม่เท่ากันตามธรรมชาติ บ่อยครั้งที่การเปลี่ยนแปลงอันเป็นไปตามภาวะธรรมชาตินี้ก็ก่อให้เกิดปัญหาที่เหมือนกับเป็นโรคภัยไข้เจ็บ โดยเฉพาะปัญหาทางด้านร่างกายหรือชีววิทยา (Biology of aging) มากไปกว่านั้น สิ่งที่เห็นได้ชัดและเป็นปัญหาสำหรับผู้สูงอายุเป็นอย่างมากในยุคปัจจุบัน คือ ผลกระทบทางด้านสภาวะจิตใจที่เกิดจากความรู้สึกสูญเสีย โดยเฉพาะที่เกี่ยวข้องกับความสามารถของตนเอง เช่น การเคยเป็นที่พึ่ง เป็นผู้นำให้กับคนอื่น การเป็นที่ยอมรับและยกย่องจากคนข้างเคียงเพื่อนฝูง หรือสังคมการขาดที่พึ่ง เช่น ผู้ใกล้ชิด เพื่อนสนิทถึงแก่กรรม เป็นต้น เหล่านี้ส่งผลให้ผู้สูงอายุที่ออกจากตลาดแรงงานต้องกลายเป็นผู้สูงอายุที่ไร้สมรรถภาพในที่สุด (ช่อผกา กิระพล และสิริชัย ดีเลิศ, 2560)

จากการศึกษาองค์ความรู้ที่ปรากฏพบว่า มีงานเขียนหรืองานวิจัยเกี่ยวกับผู้สูงอายุที่ศึกษาเกี่ยวกับสุขภาพ การรับมือการเปลี่ยนแปลงทางร่างกาย หรือคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ หรือสิ่งที่ภาครัฐให้ความสำคัญ คือ ภาวะสุขภาพและคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ แนวคิดเหล่านี้ถูกทำให้เกิดการยอมรับว่าเป็นวาทกรรมแถวหน้าของกระแสหลัก ส่งผลให้วิธีคิดเกี่ยวกับศักยภาพของผู้สูงอายุกลายเป็นคนไร้ศักยภาพที่ต้องได้รับการดูแลแบบพิเศษอยู่เสมอ ผู้สูงอายุจึงถูกลดทอนด้วยแนวคิดและโครงสร้างทางสังคมให้ลดคุณค่าและศักยภาพของตัวเอง (Sethi et al., 2011; กมลชนก ขำสุวรรณ และมาตี ลิมสกุล, 2560; ปิยลักษณ์ โพธิวรรณ, 2558; ศิริสุข นาคะเสนีย์, 2559) จากข้อมูลดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า การให้ความหมายของผู้สูงอายุทั้งทางเศรษฐกิจและสังคมเป็นสิ่งที่ลดทอนให้ผู้สูงอายุเป็นเพียงผู้พึ่งพิงจากสถาบันต่างๆ ทั้งภาครัฐ ชุมชน ครอบครัว และองค์กรภาคเอกชน และตกอยู่ภายใต้กฎเกณฑ์การขับเคลื่อนสังคมและเศรษฐกิจของระบบทุนนิยมเท่านั้น แม้ว่าทฤษฎีที่กล่าวมาข้างต้นกำลังบอกว่า มีกลุ่มผู้สูงอายุจำนวนมากออกจากตลาดแรงงาน ด้วยเหตุผลต่างๆ ก็ยังมีอีกกลุ่มแนวคิดที่บอกว่าผู้สูงอายุยังคงมีความต้องการใน

การใช้ศักยภาพของตนเองและสามารถอยู่ในตลาดแรงงานได้ ข้อมูลการสำรวจภาวะการทำงาน
ของประชากรของสำนักงานสถิติแห่งชาติ ประมาณร้อยละ 37 ของผู้สูงอายุไทยยังคงทำงานอยู่
คิดเป็นแรงงานสูงอายุประมาณ 4.4 ล้านคนจากผู้สูงอายุทั้งหมด 12 ล้านคน ข้อมูลจากการสำรวจ
นี้แสดงว่า ผู้สูงอายุในช่วงอายุ 60-64 ปียังมีสุขภาพและสมรรถนะด้านต่าง ๆ ที่เอื้อต่อ
ความสามารถในการทำงานต่อไปได้มีจำนวนมากถึงร้อยละ 41 การส่งเสริมให้ผู้สูงอายุยังคงอยู่ใน
กำลังแรงงานให้นานที่สุดเป็นหนึ่งในแนวนโยบายสำคัญที่จะทำให้ประเทศไทยรับมือกับการสูงวัย
อย่างรวดเร็วของประชากรได้ ผู้สูงอายุที่ยังทำงานจะช่วยตนเองให้มีรายได้และมีคุณค่า ซึ่งเท่ากับ
จะเป็นการผ่อนภาระการพึ่งพาครอบครัวและรัฐ ทั้งยังช่วยทดแทนแรงงานของคนวัยทำงานที่
จะลดน้อยลงด้วยศักยภาพที่มีอยู่ของผู้สูงอายุ (Avendano, Cylus, & Organization, 2019;
สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2562)

นอกจากกลุ่มผู้สูงอายุที่อยู่ในตลาดแรงงานในระบบแล้ว ยังมีผู้สูงอายุอีกจำนวนมากที่ไม่
สยบยอมต่อโครงสร้างที่บอกว่าผู้สูงอายุไร้สมรรถภาพหรือการทำงานของผู้สูงอายุต้องอยู่ใน
ตลาดแรงงานในระบบเท่านั้น คนกลุ่มนี้ยังมีแนวคิดในการประกอบอาชีพอิสระ ไม่ว่าจะเป็นการทำ
ธุรกิจด้วยตัวเองหรือการรวมกลุ่มเพื่อสร้างอาชีพ ดังที่เราจะเห็นได้จากการมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุ
หลายชุมชนในประเทศไทยที่รวมกลุ่มเพื่อใช้ศักยภาพของตนเองจนกลายเป็นกลุ่มสำคัญที่
สามารถขับเคลื่อนเศรษฐกิจของชุมชนให้เติบโต และสร้างรายได้เพื่อขับเคลื่อนชุมชนของตนเองได้
อย่างมีประสิทธิภาพ แนวคิดการมีส่วนร่วมว่าเป็นกระบวนการที่แสดงถึงความสัมพันธ์ของ
ผู้เข้าร่วมกระบวนการที่มีเป้าหมายร่วมกัน โดยลักษณะสำคัญของกระบวนการมีส่วนร่วมคือ
ประโยชน์ในด้านการจัดการต่อปัญหา โดยเฉพาะอย่างยิ่งการบริหารของสังคมยุคใหม่ที่เน้นปัจจัย
ในด้านการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นสำคัญ โดยเฉพาะการเสนอข้อเรียกร้องและการสนับสนุน
ซึ่งไม่ควรเป็นการตัดสินใจของคนกลุ่มน้อย ควรเป็นการตัดสินใจร่วมกันของประชาชนแต่ต้อง
เป็นไปตามระเบียบของสังคม (Creighton, 2005) โดย Cohen and Uphoff (ภูสิทธิ์ ภูคำชะโนด,
2565) แบ่งกระบวนการมีส่วนร่วมเป็น 4 ขั้นตอน ได้แก่ การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจกำหนด
โครงการจากความต้องการ การมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมในรูปแบบการเข้าร่วมโครงการ
การสนับสนุนการบริหารงานหรือการประสานความร่วมมือ รวมทั้งการร่วมปฏิบัติด้วยแรงงาน แรง
เงิน และทรัพยากรอื่น ๆ การมีส่วนร่วมในการร่วมรับผลประโยชน์เป็นการร่วมรับผิดชอบต่อผลที่จะ
เกิดขึ้นในอนาคต และการมีส่วนร่วมในการประเมินผลที่ร่วมกันตรวจสอบผลการดำเนินงาน
ตลอดจนการร่วมกันแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น สอดคล้องกับแนวคิดการมีส่วนร่วมในสังคมขององค์การ
อนามัยโลกและ WHO ที่ได้เสนอ เกี่ยวกับการมีส่วนร่วม (Participation) ซึ่งเป็นหลักการที่

ก่อให้เกิดพลังทางสังคม จากการศึกษาในช่วง ค.ศ.1980's ของ United Nations research Institute ว่า การมีส่วนร่วมนำไปสู่การเพิ่มโอกาสการเข้าถึงทางสังคม การเชื่อมโยงความคิด การทำงาน และตัวตนสำหรับสังคมผู้สูงอายุ การมีส่วนร่วมในสังคมและกิจกรรมสำหรับผู้สูงอายุเป็นสิ่งสำคัญที่ใช้ส่งเสริมและผลักดันให้ผู้สูงอายุได้มีการเข้าร่วมกิจกรรมทางสังคม ส่งผลให้ผู้สูงอายุมีสุขภาพกายและใจที่ดีและรับรู้ถึงความสามารถของตนทำให้ผู้สูงอายุสามารถอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข ส่งผลดีต่อคุณภาพของสังคมผู้สูงอายุในการเสริมสร้างพลังทางสังคม (Social Empowerment) (สถาบันพระปกเกล้า, 2553)

นอกจากแนวคิดการมีส่วนร่วมแล้ว อีกหนึ่งแนวคิดที่สนับสนุนให้ผู้สูงอายุเกิดการรวมกลุ่มเพื่อหลุดพ้นจากการลดทอนศักยภาพ คือ การเรียนรู้เพื่อความเป็นไท (Emancipation) เป็นการเรียนรู้เพื่อการปลดปล่อยให้บุคคลเป็นอิสระจากการถูกครอบงำหรืออำนาจของระบบต่าง ๆ ในโลกแห่งชีวิต เป็นความรู้ที่บุคคลตระหนักรู้ถึงความกดดันหรือผลกระทบจากสังคมที่หล่อหลอมคนหรือกลุ่มคนให้มีหรือไม่มีพลัง ในกระบวนการนี้บุคคลต้องสามารถวิพากษ์รูปแบบของการกระทำและวิเคราะห์ภาษาที่ถูกบิดเบือนจากระบบในสังคม การมีความรู้ประเภทนี้จะทำให้คนเกิดอำนาจและมีสิทธิ์มีเสียงในสังคม (ประภาภรณ์ นิยม, 2552) อันส่งผลมาจากแนวคิดเรื่องการเรียนรู้ของบุคคล 3 รูปแบบ คือ รูปแบบที่หนึ่ง การเรียนรู้เพื่อการปฏิบัติ (Instrumental Learning) เป็นการเรียนรู้ที่เน้นการแก้ปัญหา (Task-Oriented Problem Solving) การเรียนรู้แบบนี้จะเกี่ยวข้องกับ การปฏิบัติหรือการหาวิธีการปฏิบัติ เป็นกระบวนการเรียนรู้เพื่อการควบคุมจัดการสภาพแวดล้อมของบุคคล รูปแบบที่สอง การเรียนรู้เพื่อการสื่อสาร (Communicative Learning) เป็นการเรียนรู้ที่เน้นการตีความ (Interpretation) เพื่อให้เกิดความเข้าใจในความหมายของสิ่งที่คนอื่น ๆ สื่อสารมา สามารถเข้าใจค่านิยม ความรู้สึก ลักษณะการตัดสินใจ ความเป็นตัวของตัวเอง การเรียนรู้เพื่อการสื่อสารเป็นการเรียนรู้เพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างผสมกลมกลืนกับคนอื่น เป็นการทำความเข้าใจความหมายในสิ่งที่ผู้อื่นพูด เขียน หรือแสดงออกมา รวมทั้งการวิพากษ์อดีต (Reflection) รูปแบบที่สาม การเรียนรู้เพื่อความเป็นไท (Emancipatory Learning) หรือการศึกษาเพื่อความเป็นไท (Emancipatory Education) (Stickney & Skilbeck, 2020) เป็นการศึกษาหรือการเรียนรู้ที่มีจุดเน้นหรือแสดงให้เห็นว่าการเรียนรู้ ความรู้หรือการศึกษาของบุคคลนั้นสามารถช่วยให้บุคคลเอาชนะความเสียเปรียบด้านสังคมและการศึกษาที่ตนเองได้รับอยู่อย่างไร? บุคคลสามารถจัดการกีดกันทางสังคมหรือการแบ่งแยกชนชั้นที่ตนเองเผชิญอยู่อย่างไร? หรือการเรียนรู้จะช่วยแก้ปัญหาความไม่เท่าเทียมกันด้านเศรษฐกิจและการเมืองที่บุคคลนั้นได้รับอยู่อย่างไร? จุดมุ่งหมายของการเรียนรู้เพื่อความเป็นไทจึงเป็นการพัฒนาความรู้ ความเข้าใจในสภาพปัญหา

และรากเหง้าของปัญหาที่ก่อให้เกิดสถานการณ์ที่ไม่พึงประสงค์ โดยบุคคลจะวิพากษ์อุดมการณ์ที่คนทั่วไปยึดถืออยู่ ที่สำคัญกระบวนการเรียนรู้เพื่อความเป็นไทจะช่วยให้บุคคลได้พัฒนากลยุทธ์ที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงสถานการณ์เหล่านั้น (ชิดชงค์ นันทนาเนตร, 2560) เหล่านี้สะท้อนให้เห็นว่าการเรียนรู้เพื่อความเป็นไทที่เกิดจากการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน โดยเน้นให้คนเป็นศูนย์กลางในการพัฒนาในรูปแบบของกลุ่มเครือข่ายหรือองค์กรชุมชนโดยยึดพื้นที่เป็นฐาน ใช้กิจกรรมของชุมชนเป็นเครื่องมือในการเรียนรู้และพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็ง เมื่อกลุ่มหรือเครือข่ายประชาคมเข้มแข็งก็จะนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน ซึ่งแสดงให้เห็นถึงการเสริมสร้างพลังของผู้สูงอายุ นับเป็นทางเลือกหนึ่งในการพัฒนาการเสริมสุขภาพแนวใหม่ที่จะช่วยเอื้อให้คนในชุมชนเกิดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน สามารถยืนหยัดพึ่งพาตนเองได้ (Stickney & Skilbeck, 2020) มีการรวมกลุ่มของประชาชนในมิติต่าง ๆ เกิดกลุ่มชมรมที่หลากหลายอยู่ในทุกชุมชนจำนวนมาก เนื่องจากเครือข่าย กลุ่ม ชมรม เป็นทุนทางสังคม เป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็ง การพัฒนาโดยอาศัยพลังของกลุ่มเป็นการดึงพลังซ่อนเร้นในตัวคนออกมาใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม เป็นการสร้างทางเลือกใหม่ พื้นฟูความสัมพันธ์อันดีที่มีต่อกันของประชาชน ทำให้มีการพึ่งพาอาศัยเกื้อกูลกันในชุมชน เพราะการรวมกลุ่มของประชาชนเป็นลักษณะการจัดประสบการณ์ให้แก่ประชาชนในท้องถิ่นให้เกิดการเรียนรู้การทำงานซึ่งกันและกัน และมีการสร้างเครือข่ายในการทำงานร่วมกันแก้ปัญหา วิเคราะห์ปัญหาหารือร่วมกัน เสริมกำลังใจให้แก่กัน ตลอดจนได้รับการเสริมความรู้ในเรื่องที่สนใจร่วมกันจนเกิดกระบวนการเชื่อมโยงขยายเป็นเครือข่ายแพร่ขยายออกไป (อรรครา ธรรมาธิกุล, 2558)

ดังนั้น “สังคมผู้สูงอายุ” ที่จะเกิดขึ้นในประเทศไทยหลังจากนี้ จึงควรเป็นสังคมผู้สูงอายุที่ไม่ได้มุ่งเน้นการให้ความสำคัญในเชิงของความสัมพันธ์ของร่างกาย โรคภัยไข้เจ็บ หรือการเสื่อมคุณค่าที่เคยเกิดขึ้นเหมือนในอดีตที่ผ่านมา เพราะจะเป็นการตอกย้ำแนวคิดที่ว่าผู้สูงอายุคือความเสื่อมถอยในด้านต่าง ๆ หากแต่จะเป็น “สังคมผู้สูงอายุ” ที่ถูกนำเสนอด้วยการมองเห็นคุณค่าที่เกิดขึ้นจากศักยภาพและความสามารถของผู้สูงอายุเหล่านั้น เพื่อจะเป็นโอกาสให้พวกเขาได้แสดงความสามารถอย่างเต็มที่และมีศักดิ์ศรี และมีความสำคัญในการขับเคลื่อนสังคมและประเทศต่อไป ผู้วิจัยพบว่าชุมชนกุดหมากไฟ จังหวัดอุดรธานี มีการรวมกลุ่มของผู้สูงอายุที่มีกระบวนการมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุเพื่อสร้างพลังให้กับตนเองของผู้สูงอายุอย่างได้ผลและประสบความสำเร็จในการบริหารจัดการ ซึ่งแสดงถึงศักยภาพที่เกิดขึ้นจากความสามารถของผู้สูงอายุที่นำไปสู่การสร้างกระบวนการเสริมพลังให้กับคนในชุมชนโดยกลุ่มผู้สูงอายุที่มีพลังในตนเองได้

การศึกษานี้ ผู้วิจัยจึงศึกษาผู้สูงอายุที่มีศักยภาพและสามารถปรับเปลี่ยนตนเองด้วยการใช้ศักยภาพที่เกิดขึ้น จากการมองคุณค่าในตัวของผู้สูงอายุเองโดยไม่สยบยอมต่อโครงสร้างทางสังคม และนำไปสู่การส่งมอบประสบการณ์นี้เพื่อเสริมพลังแก่ชุมชนด้วยการรวมกลุ่มเพื่อการพัฒนาชุมชน เพื่อสื่อให้เห็นถึงแนวคิดที่แสดงถึงศักยภาพและคุณค่าของกลุ่มผู้สูงอายุด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมซึ่งนำกระบวนการเรียนรู้เพื่อความเป็นไทเพื่อพัฒนาชุมชนของตนเอง โดยมีกระบวนการทศน์ของงานวิจัยแบบวิพากษ์นิยม (Critical) เพื่อไปต่อตรงกับโครงสร้างทางสังคมที่ถูกทำให้ผู้สูงอายุกลายเป็นคนไร้ศักยภาพ โดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วมในการค้นหาความจริง ไม่สยบยอมต่อโครงสร้างทางสังคมที่ทำให้ผู้สูงอายุไม่มีศักยภาพ แต่เข้าไปผลักดัน เติมเต็มแนวคิดที่ว่าผู้สูงอายุมีศักยภาพอย่างเต็มเปี่ยม และสามารถสร้างคุณค่าให้กับชุมชนและสังคมในอนาคต

1.2 คำถามการวิจัย

ผู้สูงอายุที่สามารถสร้างพลังในตนเองให้ความหมายต่อตนเองอย่างไร รวมถึงมีวิธีการอย่างไรในการต่อตรงกับโครงสร้างทางสังคมจนสามารถสร้างพลังในตนเองของผู้สูงอายุ และกรอบทฤษฎีอ้างอิงของการเสริมพลังชุมชนแบบมีส่วนร่วมโดยผู้สูงอายุนำไปสู่การสร้างทฤษฎีฐานรากของการเสริมพลังชุมชนแบบมีส่วนร่วมโดยผู้สูงอายุได้อย่างไร

1.3 วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อวิพากษ์การให้ความหมายต่อตนเองของผู้สูงอายุที่สามารถสร้างพลังในตนเอง และศึกษาการต่อตรงกับโครงสร้างทางสังคมจนสามารถสร้างพลังในตนเองของผู้สูงอายุ
2. เพื่อสร้างกรอบทฤษฎีอ้างอิงของการเสริมพลังชุมชนแบบมีส่วนร่วมโดยผู้สูงอายุ
3. เพื่อสังเคราะห์ทฤษฎีฐานรากของการเสริมพลังชุมชนแบบมีส่วนร่วมโดยผู้สูงอายุ

1.4 คุณค่าของการวิจัย

คุณค่าที่ได้จากการศึกษาในครั้งนี้ คือ ทฤษฎีจากฐานรากของกระบวนการเสริมพลังให้แก่ชุมชนโดยกลุ่มผู้สูงอายุที่มีพลังในตนเอง นอกจากนั้น ผลการศึกษาทำให้เข้าใจการให้ความหมายต่อตนเองของผู้สูงอายุและประสบการณ์การต่อตรงกับโครงสร้างทางสังคมจนสามารถสร้างพลัง

ในตนเองของผู้สูงอายุ เพื่อทำความเข้าใจการให้ความหมายที่ทำให้กลุ่มผู้สูงอายุมองเห็นคุณค่าในตนเอง มองเห็นศักยภาพของตนเองจนสามารถสร้างพลังให้กับตนเองและสร้างพลังให้กับชุมชน การศึกษาทฤษฎีฐานรากเพื่อการเสริมพลังชุมชนแบบมีส่วนร่วมโดยผู้สูงอายุนี้นำไปสู่ผลให้ผู้มีอำนาจปรับมุมมองและวิธีการสื่อสารแก่สังคมเกี่ยวกับผู้สูงอายุ ซึ่งจะช่วยให้อาการเกี่ยวกับพลังอำนาจของผู้สูงอายุมีความเข้มแข็งมากขึ้น ทั้งยังก่อให้เกิดประโยชน์อย่างเป็นรูปธรรมในการสนับสนุนและส่งเสริมกลุ่มผู้สูงอายุที่มีศักยภาพ และแนวทางในการเสริมพลังให้กับชุมชน ในด้านประโยชน์ การวิจัยนี้ช่วยสร้างความเข้าใจเชิงลึกเกี่ยวกับกระบวนการที่ผู้สูงอายุสามารถเสริมพลังให้กับตนเองและชุมชน ทำให้เข้าใจวิธีการที่กลุ่มผู้สูงอายุใช้ต่อรองกับโครงสร้างทางสังคมและสร้างพลังภายในตนเอง ความรู้ที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนานโยบายและโครงการสนับสนุนผู้สูงอายุได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น ในแง่ของคุณค่า การศึกษานี้ช่วยส่งเสริมการมองเห็นคุณค่าและศักยภาพของผู้สูงอายุในสังคม สร้างความตระหนักถึงบทบาทสำคัญของพวกเขาในการพัฒนาชุมชน และเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนผ่านการมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุและคนในชุมชน ในด้านมูลค่า การส่งเสริมให้ผู้สูงอายุมีบทบาทเชิงรุกในชุมชนสามารถช่วยลดค่าใช้จ่ายในการดูแลผู้สูงอายุ เพิ่มผลิตภาพทางเศรษฐกิจโดยใช้ประโยชน์จากประสบการณ์และความสามารถของกลุ่มผู้สูงอายุ และสร้างโอกาสทางเศรษฐกิจใหม่ ๆ จากการมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุในกิจกรรมชุมชน ด้วยเหตุนี้ การศึกษานี้จึงไม่เพียงแต่ให้ข้อมูลเชิงทฤษฎีเท่านั้น แต่ยังมีศักยภาพในการสร้างผลกระทบเชิงบวกต่อสังคมและเศรษฐกิจโดยรวมอีกด้วย

1.5 นิยามศัพท์เฉพาะ

ผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูลจากการศึกษาค้นคว้าเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อเห็นถึงเบื้องหลังทฤษฎี แนวคิดของนักวิชาการ โดยผู้วิจัยได้วิเคราะห์และสังเคราะห์นิยามศัพท์เฉพาะดังนี้

ผู้สูงอายุ หมายถึง สภาวะของบุคคลที่มีอายุมากกว่า 60 ปีขึ้นไป ซึ่งเป็นกลุ่มที่ประสบความสำเร็จจากการต่อรองกับโครงสร้างทางสังคมที่มาลดทอนคุณค่าของตนเอง จนสามารถให้นิยามความหมายในลักษณะของการเชื่อมั่นในศักยภาพของตนเอง

การมีส่วนร่วม หมายถึง การเปิดพื้นที่ให้ผู้สูงอายุและคนในชุมชน ด้วยการสื่อสารเพื่อพัฒนา และดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ทั้งทางตรงและทางอ้อม จากการร่วมคิด ร่วมลงมือทำ และร่วมตัดสินใจในการกำหนดเป้าหมายของกลุ่ม โดยการมีส่วนร่วมเป็นไปด้วยความสมัครใจของ

ผู้สูงอายุและคนในชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับวิถีชีวิต ความจำเป็น ความต้องการ และวัฒนธรรมของผู้สูงอายุและคนในชุมชน

การเสริมพลังชุมชน หมายถึง กระบวนการรวมตัวกันของกลุ่มคนที่มีความสัมพันธ์ ความเชื่อมโยง การสื่อสาร ความผูกพัน หรือมีวัตถุประสงค์ในการรวมกลุ่มที่ทำให้ผู้สูงอายุและคนในชุมชนเกิดการตระหนักรู้ในศักยภาพของตนเอง มีความมั่นใจในการจัดการกับสถานการณ์ที่เกิดขึ้นกับตนเองได้ ทำให้เกิดการปลดปล่อยและสร้างความเข้มแข็งให้กับตนเองและคนในชุมชน และนำไปสู่การสร้างชุมชนเข้มแข็งได้ ผ่านการสนทนา การคิดวิพากษ์ และการลงมือปฏิบัติของผู้สูงอายุและคนในชุมชน

การเสริมพลังให้แก่ชุมชนแบบมีส่วนร่วม หมายถึง การใช้พลังกลุ่มของผู้สูงอายุในการส่งเสริมศักยภาพของคนในชุมชน โดยกลุ่มผู้สูงอายุกระตุ้นให้คนในชุมชนเกิดมโนธรรมสำนึก ด้วยการตระหนักรู้ถึงความสามารถของตนเอง และเปิดพื้นที่ในการทำงานร่วมกันระหว่างผู้สูงอายุและคนในชุมชน ด้วยการมีส่วนร่วมในการคิด การตัดสินใจ และการพัฒนาแผนงานต่าง ๆ เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนผ่านการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

ทฤษฎีฐานราก หมายถึง การหาข้อสรุปของข้อมูลจากปรากฏการณ์การศึกษาการเสริมพลังชุมชนแบบมีส่วนร่วมโดยผู้สูงอายุ โดยการรวบรวมและวิเคราะห์อย่างเป็นระบบ โดยมีกรอบแนวคิดในการศึกษากระบวนการทางสังคมที่มีปฏิสัมพันธ์ซึ่งกันและกันของผู้สูงอายุและคนในชุมชน เพื่อพัฒนารูปแบบความสัมพันธ์เชิงเหตุผลหรือแผนภาพของทฤษฎีฐานรากซึ่งเป็นผลการศึกษาที่ได้จากวิจัย โดยทฤษฎีฐานรากเพื่อการเสริมพลังชุมชนแบบมีส่วนร่วมโดยผู้สูงอายุ จะเป็นการสร้างทฤษฎีเนื้อหา (Substantive Theory) และสามารถพัฒนาเป็นทฤษฎีรูปแบบ (Formal theory) ได้

การวิจัยการออกแบบ หมายถึง วิธีวิทยาการวิจัยที่มุ่งการพัฒนาที่มีกระบวนการวนซ้ำอย่างเป็นระบบ โดยอาศัยความร่วมมือระหว่างนักวิจัยและผู้ปฏิบัติงานในสถานการณ์จริง โดยการวิเคราะห์ ออกแบบ และพัฒนากิจกรรม เพื่อนำไปปฏิบัติ การวิจัยการออกแบบมุ่งปรับปรุงประสิทธิภาพของกระบวนการทำงานเป็นวงจรซ้ำหลายรอบ เพื่อค้นหาแนวทางที่เหมาะสมกับบริบทเฉพาะ ผลลัพธ์ที่ได้ คือ หลักการหรือทฤษฎีการออกแบบที่สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมนั้นอย่างแท้จริง

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และกรอบความคิดในการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “การสร้างทฤษฎีฐานรากเพื่อการเสริมพลังชุมชนแบบมีส่วนร่วมโดยผู้สูงอายุ” เป็นการวิจัยในกระบวนทัศน์เชิงวิพากษ์ มีวัตถุประสงค์การให้ความหมายต่อตนเองของผู้สูงอายุที่สามารถสร้างพลังในตนเอง และศึกษาการต่อรองกับโครงสร้างทางสังคมจนสามารถสร้างพลังในตนเองของผู้สูงอายุ การสร้างกรอบทฤษฎีอ้างอิงของการเสริมพลังชุมชนแบบมีส่วนร่วมโดยผู้สูงอายุ และสังเคราะห์ทฤษฎีฐานรากของการเสริมพลังชุมชนแบบมีส่วนร่วมโดยผู้สูงอายุโดยผู้วิจัยได้ใช้แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องในการศึกษา ดังนี้

ส่วนที่ 1 ผู้สูงอายุในอุดมคติ เพื่อสะท้อนให้เห็นภาพในอุดมคติของผู้สูงอายุ คำจำกัดความที่แสดงถึงสถานะของผู้สูงอายุที่ถูกให้ความหมาย การผลิตซ้ำวาทกรรมที่ทำให้ผู้สูงอายุกลายเป็นคนไร้ความสามารถ และโครงสร้างทางสังคมแบบสังคมสมัยใหม่ที่ส่งผลต่อการผลิตซ้ำวาทกรรมผู้สูงอายุ ในส่วนนี้จะเผยให้เห็นถึงภาพที่ตรงกันข้ามของอุดมคติและการนิยามความหมาย และการผลิตซ้ำวาทกรรมผู้สูงอายุ

ส่วนที่ 2 พลังในตนเองของผู้สูงอายุ แนวคิดการสร้างนิยามความหมายในกระบวนการสร้างตัวตนใหม่เพื่อแสวงหาทางเลือกใหม่ในการดำเนินชีวิตและอัตลักษณ์แห่งตัวตนของผู้สูงอายุ โดยนำเสนอให้เห็นการต่อรองกับโครงสร้างทางสังคมสมัยใหม่ของผู้สูงอายุ และมโนธรรมสำนึกต่อการสร้างพลังในตนเองของผู้สูงอายุตามแนวคิดของ Paulo Freire

ส่วนที่ 3 กระบวนการสร้างพลังให้ชุมชน แนวคิดกระบวนการสร้างพลังให้ชุมชนตามแนวคิดของ Paulo Freire และ Jurgen Habermas ที่กล่าวถึงความเป็นไปได้ในการเปลี่ยนแปลงชุมชนอันเกิดจากการใช้ศักยภาพ ความสามารถ และใช้ความร่วมมือกันของคนในชุมชนเพื่อนำไปสู่การร่วมมือกันจัดการปัญหาและนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงในแบบที่ชุมชนต้องการ

ส่วนที่ 4 การเสริมพลังแบบมีส่วนร่วม นำเสนอการมีส่วนร่วมเพื่อเสริมพลังให้ชุมชนและการเปิดพื้นที่สาธารณะการมีส่วนร่วมตามแนวคิดการปฏิบัติการทางการเมือง การนำไปสู่การให้ความหมายต่อตนเองและประสบการณ์การต่อรองกับโครงสร้างทางสังคมสมัยใหม่ ซึ่งกระบวนการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนจะนำไปสู่การต่อรองกับโครงสร้างทางสังคมแบบสมัยใหม่ของผู้สูงอายุ

ส่วนที่ 5 กรอบแนวคิดการวิจัย เพื่อใช้เป็นแนวทางในการศึกษา รวบรวม และวิเคราะห์ การสร้างทฤษฎีฐานรากเพื่อการเสริมพลังชุมชนแบบมีส่วนร่วมโดยผู้สูงอายุที่เกี่ยวข้องกับการตอบ คำถามของการวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยสามารถวิเคราะห์ พรรณนา และนำไปสู่การตอบคำถามการ วิจัยด้วยแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องได้อย่างแม่นยำ

ส่วนที่ 1 ผู้สูงอายุในอุดมคติ

การได้ใช้ชีวิตที่เป็นอิสระหลังจากที่ทำงานหนักมาตลอดทั้งชีวิต ได้ออกท่องเที่ยวเดินทาง ไปยังประเทศต่าง ๆ ที่ต้องเลื่อนทุกครั้งหลังจากที่วางแผนไว้เพราะมีงานเข้ามา หลายคนวางแผน เริ่มต้นกับอาชีพและความมั่นคงใหม่ และมีหลายคนที่คาดหวังว่าจะได้ใช้เงินอย่างเต็มที่ที่มุ่งมั่น เก็บสะสมมาเพื่อใช้หลังเกษียณ (อัจฉรา โยมสินธุ์, 2560) เรียกได้ว่าพวกเขาได้ใช้ชีวิตตามใจใน วันที่หยุดทำงานกันเลยทีเดียว ในขณะที่หลายคนกลับกังวลกับการเผชิญกับภาวะสุขภาพที่เสื่อม ถอยจากพัฒนาการตามวัย การสูญเสียสถานภาพทางสังคมตามบรรทัดฐานที่สังคมกำหนดไว้ รวมทั้งมีความกังวลกับปัญหาทางเศรษฐกิจที่อาจเกิดขึ้นเพราะความสูญเสียความมั่นคงในหน้าที่ การงานที่เคยทำมาตลอดชีวิต จากการศึกษาข้อมูลจาก เค-เอ็กซ์เบิร์ก (2557) ประสพการณ์ชีวิต ผู้สูงอายุในประเทศไทยภายหลังเกษียณ โดยผู้สูงอายุหลังเกษียณอายุงานมีความผันผวนถึงความสุข หลังวันเกษียณ คือ มีความอิสระในการใช้ชีวิตหรือการทำกิจกรรมต่างๆ ที่อยากทำ เช่น มีความ คาดหวังว่าจะมีเวลาให้กับตัวเองมากขึ้น สามารถดูแลตนเองและสามารถพึ่งพาตนเองได้โดยไม่ เป็นภาระ การได้อยู่ร่วมกับสมาชิกในครอบครัว และการได้ทำประโยชน์ให้กับสังคม โดยงานวิจัย ยังได้รวบรวมบทสัมภาษณ์ที่น่าสนใจเกี่ยวกับประสบการณ์ของผู้สูงอายุของ พรพรรณ วรสีหะ (2561) กล่าวว่า “ชีวิตหลังเกษียณเราเลือกได้ คนอื่นอาจจะคิดว่าจะไม่มีเพื่อนไม่มีสังคม แต่ สำหรับพี่ พี่สามารถเลือกชีวิต เลือกสังคมใหม่ได้ พี่จึงเลือกมารวมกลุ่มกับเพื่อนๆ เพื่อสร้างงาน สร้างอาชีพในแบบที่อยากทำ และมีรายได้แบบที่ไม่ต้องพึ่งใคร”

ผู้สูงอายุที่มองเห็นคุณค่าของตนเอง แม้จะผ่านช่วงเวลาเกษียณอายุที่ต้องออกจากการทำงานประจำ และยังสามารถใช้ศักยภาพของตนเองได้อย่างเต็มที่ โดยเป็นชุดความคิดที่แสดงถึง การที่ผู้สูงอายุสามารถต่อรองกับวาทกรรมที่ถูกทำให้ผู้สูงอายุกลายเป็นคนไร้ศักยภาพด้วย กระบวนการมีส่วนร่วมของกลุ่ม โดยไม่สยบยอมต่อโครงสร้างทางสังคมที่พบกันอย่างแพร่หลายใน ยุคปัจจุบันที่มักกล่าวถึงผู้สูงอายุแบบที่ไม่มีศักยภาพ แต่เข้าไปผลักดันหรือเติมเต็มแนวคิดที่ว่า ผู้สูงอายุมีศักยภาพอย่างเต็มเปี่ยม และสามารถสร้างคุณค่าให้กับชุมชนและสังคมในอนาคตได้ หากจะมีสักกลุ่มที่คนที่สามารถทำได้แบบนั้น เมื่อสิ่งนี้ที่ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ในประเทศไทยยังต้อง

เผชิญอยู่กับข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับสุขภาพที่ถูกกำหนดโดยสถาบันการแพทย์ หรือข้อกำหนดของรัฐสวัสดิการที่กำหนดให้กลุ่มคนกลายเป็นผู้สูงอายุด้วยการให้ความช่วยเหลือตามตัวเลขที่กำหนด (พรพรรณ วรสีหะ, 2561; สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2557) ดังแนวคิดที่สอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals - SDGs) ที่ 16 ที่ว่า ส่งเสริมให้สังคมโดยภาพรวมมีความเป็นปกติสุข ไม่แบ่งแยก เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน มีการเข้าถึงความยุติธรรมโดยถ้วนหน้า และสร้างให้เกิดสถาบันอันเป็นที่พึ่งของส่วนรวมมีประสิทธิผลและเป็นที่ยอมรับในทุกระดับ แนวคิดของเป้าหมายนี้กล่าวถึงความสำคัญต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุที่ต้องนำมาพิจารณาในการแปลงเป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืนสู่การปฏิบัติ คือ ความมั่นคงทางรายได้ บริการสุขภาพ การดูแลผู้สูงอายุอย่างทั่วถึงทั้งกลุ่มผู้สูงอายุที่มีภาวะพึ่งพิงและกลุ่มที่ไม่ได้มีภาวะพึ่งพิง การเตรียมความพร้อมเพื่อรับมือภัยพิบัติและควรเน้นการมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุมารวมทั้งทัศนคติเชิงบวกเกี่ยวกับความสูงวัย ซึ่งจะมีผลต่อการตัดสินใจเรื่องต่าง ๆ เกี่ยวกับประเด็นผู้สูงอายุ ซึ่งจะสะท้อนแนวคิดที่จะไม่ทอดทิ้งใครไว้ข้างหลังของ SDGs ไว้อย่างชัดเจน (กรมกิจการผู้สูงอายุ, 2560b)

นโยบายการส่งเสริมและพัฒนาผู้สูงอายุดังกล่าว สอดคล้องกับการให้ความสำคัญเกี่ยวกับประเด็นการให้คุณค่าของศักยภาพและความสามารถของผู้สูงอายุขององค์การสหประชาชาติที่นำเสนอแนวทางผู้สูงอายุสากลในช่วงปี 2016 เป็นต้นมา ว่า “Take a stand against ageism” คือ การมองเห็นคุณค่า การให้โอกาสและบทบาทที่สำคัญแก่ผู้สูงอายุ เป็นการเปิดโอกาสให้ผู้สูงอายุมีโอกาสดำรงอาชีพ ทำให้พวกเขามีความรู้สึกว่าตัวเองยังมีคุณค่า มีศักยภาพ และสามารถทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพและมีความสุข (United Nations, 2017) เช่นเดียวกับประเทศไทยที่ให้ความสำคัญในการขับเคลื่อนนโยบายการพัฒนาประเทศไทยได้วิสัยทัศน์ประเทศไทย “มั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน” ซึ่งหนึ่งในประเด็นสำคัญในการขับเคลื่อน คือ การดำเนินการปรับโครงสร้างกำลังคนของประเทศ โดยมีการวางเป้าหมายในส่วนของวิสัยทัศน์การพัฒนาผู้สูงอายุที่จะสร้างความมั่นคงให้เป็น “สังคมผู้สูงอายุที่มีพลัง” (Active Aging Society) ที่แสดงถึงการให้ความสนใจเกี่ยวกับศักยภาพของผู้สูงอายุ 7 มิติ ประกอบด้วย ให้ความสำคัญกับการให้ผู้สูงอายุมีความสุขอย่างยั่งยืน, ผู้สูงอายุมีสุขภาพแข็งแรงโดยการเข้าถึงการแพทย์ปฐมภูมิอย่างทั่วถึง, ผู้สูงอายุมีที่อยู่อาศัยที่มั่นคง, การสร้างตลาดนวัตกรรมผู้สูงอายุ, ผู้สูงอายุมีความมั่นคงด้านระบบสวัสดิการเพื่อสังคมอย่างเป็นระบบ, ผู้สูงอายุมีเงินออมเพื่อใช้ในยามเกษียณเพียงพอ และผู้สูงอายุสามารถพัฒนาคุณภาพชีวิตและมีสภาพแวดล้อมที่ปลอดภัย โดยแนวคิดในด้านการพัฒนาประเทศดังกล่าวเป็นประเด็นที่ท้าทายในการสะท้อนถึงความจำเป็นที่ประเทศไทยต้องมีการ

ปรับเปลี่ยนวิธีคิด มุมมอง และวิถีปฏิบัติ เพื่อเปลี่ยนสถานการณ์ที่กำลังเปลี่ยนแปลงของผู้สูงอายุ ให้เป็นโอกาสทางเศรษฐกิจและสังคมในอนาคตอย่างยั่งยืน (สำนักงาน ก.พ. , 2561) ผลการวิจัยสนับสนุนว่า ภายในปี 2593 จะเป็นปรากฏการณ์ใหม่สำหรับผู้สูงอายุที่จะมีจำนวนเพิ่มขึ้นในทุกพื้นที่ของโลก และกลุ่มผู้สูงอายุนี้เองที่จะกลายเป็น Generation ที่ทรงอิทธิพล มีศักยภาพ และมีบทบาทในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจในระดับโลกกลายเป็น “เศรษฐกิจสูงวัย” (Silver Economy) และ “เศรษฐกิจอายุวัฒนะ” (Longevity Economy) เหตุนี้เองที่กลุ่มผู้สูงอายุจะเป็นกลุ่มคนที่มีความสำคัญ และมีศักยภาพในระดับการเป็นผู้นำทางเศรษฐกิจของโลก ขณะที่แนวทางการขับเคลื่อนด้านเศรษฐกิจเรื่องเศรษฐกิจผู้สูงวัยว่า การปฏิรูปเศรษฐกิจโดยสนับสนุนให้ “เศรษฐกิจผู้สูงวัย” เป็นกลยุทธ์หลักในการขับเคลื่อนประเทศด้วยการส่งเสริมให้ผู้สูงอายุ เป็นพลังสำคัญในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ ขณะที่การศึกษาของธนาคารแห่งประเทศไทยที่กล่าวถึงนโยบายต่าง ๆ ที่ต่างประเทศนำมาใช้เพื่อเป็นแนวทางในการเตรียมรับมือกับสังคมผู้สูงอายุและเป็นประโยชน์ต่อประเทศไทย เช่น การขยายอายุเกษียณจะช่วยเลื่อนผลกระทบต่อการชะลอตัวของเศรษฐกิจไทยออกไปได้ประมาณ 10 ปี (Ariyasajakorn & Manprasert, 2014; Ipsos Knowledge Centre, 2019; สภาขับเคลื่อนการปฏิรูปประเทศ, 2559; สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, 2561)

การส่งเสริมให้สถานประกอบการจ้างงานผู้สูงอายุจะช่วยสร้างงานและเพิ่มรายได้ให้กับผู้สูงอายุ ในประเทศไทยมีการจัดตั้งศูนย์บริการจัดหางานผู้สูงวัย (Smart Job Center) เพื่อส่งเสริมการจ้างงานและเพิ่มรายได้ให้กับผู้สูงอายุ ซึ่งมีแรงงานสูงอายุกลุ่มนี้ถึง 300,000 คน หรือประมาณร้อยละ 2.9 ของผู้สูงอายุทั้งประเทศ การพัฒนาทักษะและการจัดหางานที่เหมาะสมกับแรงงานจะช่วยเพิ่มความสามารถในการหารายได้และยกระดับผลิตภาพของแรงงานในระยะยาว ซึ่งสามารถทำได้ผ่านการศึกษาในระบบและนอกระบบ เช่น Senior Work Program ในประเทศญี่ปุ่น และ Skill Future Program ในประเทศสิงคโปร์ นอกจากนี้ประเทศไทยยังมีการฝึกอบรมแรงงานสูงอายุเพื่อเพิ่มโอกาสในการประกอบอาชีพที่หลากหลายและมีการคุ้มครองทางสังคมให้ผู้สูงอายุสามารถพึ่งพาตนเองได้ รวมถึงการยกระดับคุณภาพชีวิตและการมีส่วนร่วมและประสานงานของหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งภาครัฐและเอกชนในการพัฒนาระบบบำนาญที่ยืดหยุ่น ซึ่งมีผลต่อเนื่องไปยังภาระการคลังในการดูแลสวัสดิการและการรักษาพยาบาลเพื่อรองรับสังคมสูงวัย และนโยบายด้านแรงงานที่สนับสนุนการทำงานของผู้สูงอายุด้วย (ธนภรณ์ จิตตินันท์, 2560; สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, 2561)

สถานการณ์แนวโน้มประชากรผู้สูงอายุจะเพิ่มสูงขึ้นถึง 30% ในปี 2578 เป็นการเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุในระดับสูงสุด (Super Aged Society) สถานการณ์ที่เกิดขึ้นจะส่งผลให้ประเทศไทยเกิด Disruptive Economy กลุ่มผู้สูงอายุในยุคนี้มีภาพจำที่แตกต่างไป จากเดิมที่ผู้สูงอายุรอเกษียณเพื่อการพักผ่อน เลี้ยงลูก เลี้ยงหลาน เข้าวัดปฏิบัติธรรม เป็นการใช้ชีวิตหลังวัยทำงานด้วยแนวคิดที่ว่า จากนั้นเป็นจุดเริ่มต้นของชีวิตใหม่ที่มีอิสระ เป็นชีวิตที่เลือกได้ และเป็นช่วงเวลาดี ๆ ที่จะได้ทำในสิ่งที่พวกเขาอยากทำ แสดงถึงการชีวิตที่มีคุณค่า ซึ่งคุณค่านั้นเกิดจากการที่ผู้สูงอายุมีวิถีชีวิตใหม่ที่ออกแบบเองได้ คือ เป็นชีวิตที่เต็มไปด้วยอิสระ เป็นนายของเวลา ทำในสิ่งที่ไม่เคยมีโอกาสทำมาก่อน (วิชนี คุปตะวาทีน, 2561; อนันต์ อนันตกุล, 2560) มีผู้สูงอายุจำนวนมากที่ใช้ชีวิตในแบบนี้และสามารถปรับตัวเข้ากับโลกยุคใหม่ได้ดีมาก เรียกว่าเป็นกลุ่ม Active Consumer ใช้ชีวิตที่เต็มไปด้วยกิจกรรมมากมาย มีอิสระทางความคิด มีอิสระในการใช้ชีวิต มีอิสระทางการเงิน และมีอิสระในการประกอบอาชีพที่ทำให้มีรายได้หลายทาง ใช้เครื่องมือทางเทคโนโลยีสมัยใหม่ในการค้นหาข้อมูลข่าวสารและใช้แอปพลิเคชัน เช่น เฟซบุ๊ก ไลน์ เพื่อติดตามความเปลี่ยนแปลงและเข้าสู่สังคมอยู่ตลอดเวลา เหล่านี้แสดงให้เห็นถึงคุณค่าที่ผู้สูงอายุมีของตัวเองเปลี่ยนไป มีความต้องการในการใช้ศักยภาพของตัวเองอย่างเต็มที่ และชุดความเชื่อเดิมที่ว่าผู้สูงอายุเป็นวัยที่ไม่ยอมปรับตัว มีชีวิตที่เฉื่อยชา และไม่ปรับตัวเข้ากับเทคโนโลยีสมัยใหม่จึงไม่ใช่ชุดความเชื่อที่ถูกต้องอีกต่อไป โดยเฉพาะความต้องการใช้ศักยภาพของตนเองในการประกอบอาชีพและความต้องการในการมีบทบาทในสังคม หากมองจากองค์ความรู้ที่สั่งสมอยู่ในตัว ไม่ว่าจะ เป็นในมุมมองขององค์ความรู้ที่เกิดขึ้นในตลอดชีวิตการทำงาน องค์ความรู้ด้านขนบธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรมมาอย่างยาวนาน ถือได้ว่าผู้สูงอายุเป็นคลังความรู้ที่ดีที่สามารถนำมาถ่ายทอดส่งต่อไปยังคนรุ่นใหม่ในอนาคต เราจะเห็นว่าบทบาทสำคัญหลาย ๆ ด้านที่เกิดขึ้นในสังคม ไม่ว่าจะเป็นการเมือง เศรษฐกิจ หรือแม้แต่การรวมกลุ่มขับเคลื่อนกิจกรรมสำคัญในชุมชนก็เป็นผลจากการรวมตัวกันของกลุ่มผู้สูงอายุที่มีศักยภาพทั้งสิ้น เป็นการแสดงออกถึงการไม่สยบยอมต่อการกระทำจากโครงสร้างของผู้สูงอายุโดยไม่ใส่ใจสิ่งที่มากระทำเหล่านั้น (Cohen, Colby, Willoo, & Zelizer, 2015; กรมกิจการผู้สูงอายุ, 2560a)

สำหรับการรับมือกับสังคมผู้สูงอายุของประเทศไทย มีการวางแผนที่ส่งผลให้เกิดการพัฒนาประเทศต่าง ๆ อย่างต่อเนื่อง ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และด้านเทคโนโลยีการแพทย์และสาธารณสุข เพื่อความก้าวหน้าและความเจริญเท่าเทียมกับนานาชาติประเทศ ซึ่งผลของความเจริญก้าวหน้าต่าง ๆ เหล่านี้ โดยเฉพาะทางด้านเทคโนโลยีทางการแพทย์และสาธารณสุข ส่งผลให้เกิดการคิดค้นนวัตกรรมใหม่ ๆ ที่ช่วยรักษาโรคภัยแรงหรือโรคอื่น ๆ ที่คร่าชีวิตของ

ประชาชนในสังคมตลอดระยะเวลา 100 ปีที่ผ่านมา ส่งผลให้ประชากรในสังคมไทยมีอายุยืนยาวมากขึ้น เพราะมีสุขภาพอนามัยที่ดีขึ้นเป็นอย่างมาก โดยที่ปัจจุบันอายุเฉลี่ยของประชากรตามรายงานสถิติด้านประชากรของประเทศไทย เพศชายเฉลี่ยอยู่ที่ 71.3 ปี ขณะที่เพศหญิงเฉลี่ยอยู่ที่ 78.2 ปี เมื่อประชากรในสังคมมีอายุยืนยาวขึ้นก็ส่งผลให้สัดส่วนโครงสร้างประชากรในกลุ่มผู้สูงอายุมีอัตราการเสียชีวิตที่ลดลง ในขณะที่นโยบายในการวางแผนครอบครัวก็ได้เกิดขึ้นเช่นกัน (จุฬารัตน์ แสงทอง, 2560)

นโยบายและแผนต่าง ๆ ที่ถูกกำหนดขึ้นเพื่อรองรับสังคมผู้สูงอายุได้มีการปรับปรุงให้สอดคล้องกับสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปในปัจจุบัน เพื่อให้เนื้อหาต่าง ๆ ที่กำหนดขึ้นมีความสอดคล้องกับความต้องการ ปัญหา การส่งเสริม และการคุ้มครองสิทธิของผู้สูงอายุให้มากที่สุด เพื่อความเท่าเทียม ความเป็นธรรม และการสร้างคุณภาพชีวิตที่ดีให้แก่ผู้สูงอายุในสังคม (สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, 2561) ใจความสำคัญในการระบุสิทธิของผู้สูงอายุมีลักษณะของการให้ความช่วยเหลือ ส่งเสริม และคุ้มครองการดำเนินชีวิตประจำวันของผู้สูงอายุในสังคม พร้อมทั้งการสร้างเสริมคุณภาพชีวิตที่ดีทั้งในปัจจุบันและอนาคต ซึ่งสอดคล้องกับยุทธศาสตร์ที่เน้นการส่งเสริมและพัฒนาผู้สูงอายุ ได้แก่ การส่งเสริมสุขภาพ การป้องกันการเจ็บป่วย และการดูแลตัวเองเบื้องต้น การส่งเสริมการรวมกลุ่มและการสร้างความเข้มแข็งให้ผู้สูงอายุ การส่งเสริมด้านการทำงานและหารายได้ และการสนับสนุนผู้สูงอายุที่มีศักยภาพ (Active ageing) การส่งเสริมให้ผู้สูงอายุได้นำศักยภาพที่มีออกมาใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อสังคมนั้นถือเป็นการเพิ่มคุณค่าในตัวผู้สูงอายุ ซึ่งอาจเป็นในรูปแบบของการรวมกลุ่มทำกิจกรรมเพื่อประโยชน์ของชุมชนและสังคม หรืออาจเรียกว่า “อาสาสมัคร” หรือ “จิตอาสา” การรวมกลุ่มเหล่านี้อาจอยู่ในรูปแบบของสโมสรหรือชมรม โดยยึดความพร้อมของผู้สูงอายุเป็นหลัก การเน้นส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาในศักยภาพและความสามารถของผู้สูงอายุนั้นเป็นการเตรียมความพร้อมในการเข้าสู่ “สังคมผู้สูงอายุอย่างสมบูรณ์” ในอีกไม่เกิน 10 ปีข้างหน้า (Rantanen et al., 2021; Rantanen et al., 2019)

องค์การสหประชาชาติเน้นการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุเพื่อให้มีคุณค่า มีศักดิ์ศรี ความเป็นมนุษย์ ส่งเสริมประชากรและสร้างชีวิตในแต่ละวัยให้มีคุณภาพบนพื้นฐานของการรักษาสุขภาพที่ดี เพื่อลดอัตราการเจ็บป่วยและความพิการในผู้สูงอายุ สร้างสังคมที่คนทุกวัยอยู่ร่วมกันอย่างสมานฉันท์ มีความเอื้ออาทรและห่วงใยกันและกัน การมีอิสระในการพึ่งพาตนเอง และการมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุ โดยเฉพาะในเรื่องสิทธิด้านสังคมและการรับบริการ สิทธิในการเลี้ยงดู และโดยเฉพาะอย่างยิ่ง สิทธิด้านสุขภาพ การฟื้นฟูสมรรถภาพทั้งร่างกาย จิตใจ และอารมณ์ รวมถึงสิทธิในการเข้าถึงข่าวสาร การศึกษา และอาชีพ (United Nations, 2017) การสร้างสังคมที่พร้อม

ไปด้วยผู้สูงอายุที่เป็นกำลังหลักในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจและสังคม โดยไม่มี “อคติวัยสูงอายุ” อีกต่อไป “สังคมผู้สูงอายุ” เป็นสังคมที่สร้างคุณค่าให้กับวัยสูงอายุด้วยความสามารถและศักยภาพ โดยมองข้ามการเปลี่ยนแปลงทางสรีระร่างกายตามกาลเวลา และมุ่งเน้น “คุณค่า” ที่ความสามารถและศักยภาพของผู้สูงอายุ ด้วยจิตใจที่เคารพและยอมรับในคุณค่าของความเป็นมนุษย์อย่างเต็มเปี่ยม (จุฑารัตน์ แสงทอง, 2560) การพัฒนาศักยภาพของผู้สูงอายุสามารถนำไปสู่การเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจและสังคมอย่างยั่งยืน โดยช่วยเพิ่มผลิตภาพทางเศรษฐกิจ ลดภาระสังคม และส่งเสริมการพึ่งพาตนเองของผู้สูงวัย นอกจากนี้ยังเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ก่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างวัย และสร้างคุณค่าทางวัฒนธรรม ซึ่งเป็นรากฐานสำคัญของการพัฒนาสังคมที่ยั่งยืน (ภาวดี ทะไกรราช, 2558)

1.1 สิ่งที่ทำให้เกิดคำจำกัดความบุคคลเป็นผู้สูงอายุ

“ผู้สูงอายุ” คำจำกัดความที่แสดงถึงสถานะของบุคคลที่มีอายุมากกว่า 60 ปีขึ้นไป โดยส่วนใหญ่แล้วจะเป็นเกณฑ์ที่อ้างอิงโดยกลุ่มประเทศโลกที่สาม ซึ่งหมายถึงสถานะของบุคคลที่มีความอ่อนแอทางร่างกายและจิตใจ มีความเจ็บป่วยหรือความพิการเกิดร่วมด้วย บวกกับวัยที่เกิดการเปลี่ยนแปลงไปสู่ความเสื่อมทางร่างกายและจิตใจ โดยวัยสูงอายุเป็นระยะสุดท้ายของชีวิตที่อาจยาวนาน 10-20 ปีหรือมากกว่านั้น (สุทธิพงศ์ บุญผดุง, 2554) องค์การสหประชาชาติให้ความหมายผู้สูงอายุที่สอดคล้องกับองค์การอนามัยโลก (WHO) ในการประชุมวิชาการด้านผู้สูงอายุขององค์การสหประชาชาติ (United Nations Conference on Aging) ในปี ค.ศ. 1995 โดยใช้คำว่า “Older Person” สำหรับเรียกผู้ที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไป และนิยามผู้สูงอายุว่าเป็นบุคคลที่อยู่ในช่วงสุดท้ายของวัฏจักรชีวิต โดยเฉพาะในระยะที่ 1 ใน 3 หรือ 1 ใน 4 ของชีวิต ซึ่งมักจะประสบกับความสูญเสียทางจิตใจ เศรษฐกิจ และสังคมมากที่สุด (United Nations, 2017; World Health Organization, 2018) สอดคล้องกับองค์การอนามัยโลก (WHO) ที่ใช้คำว่า “The Elderly” เพื่อเรียกผู้สูงอายุ และกำหนดว่าผู้สูงอายุคือผู้ที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไป เช่นเดียวกับองค์การสหประชาชาติ โดย WHO แบ่งผู้สูงอายุออกเป็น 3 ช่วงคือ: ช่วงที่หนึ่ง “The Elderly” (อายุ 60-75 ปี), ช่วงที่สอง “The Old” (อายุ 76-90 ปี), และช่วงที่สาม “The Very Old” (อายุ 90 ปีขึ้นไป) (Cavanaugh, 1997; World Health Organization, 2018) ในประเทศไทย พระราชบัญญัติผู้สูงอายุ พ.ศ. 2546 กำหนดว่าผู้สูงอายุคือบุคคลที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปีบริบูรณ์และมีสัญชาติไทย หรือเรียกอีกอย่างว่า “ผู้สูงวัย” โดยแบ่งออกเป็น 3 กลุ่มคือ: กลุ่มที่ 1 ผู้สูงอายุวัยต้น (อายุ 60-69 ปี) ซึ่งยังสามารถช่วยเหลือตนเองได้, กลุ่มที่ 2 ผู้สูงอายุวัยกลาง (อายุ 70-79 ปี) ซึ่งเริ่มมีอาการ

เจ็บป่วย ร่างกายอ่อนแอ มีโรคประจำตัวหรือโรคเรื้อรัง, และกลุ่มที่ 3 ผู้สูงอายุวัยปลาย (อายุ 80 ปีขึ้นไป) ซึ่งมักเจ็บป่วยบ่อยขึ้น อวัยวะเสื่อมสภาพ และอาจมีภาวะทุพพลภาพ (สำนักส่งเสริมและพิทักษ์ผู้สูงอายุ, 2552)

นอกจากปัจจัยด้านสุขภาพที่เป็นเครื่องมือสำคัญในการพิจารณาความเป็นผู้สูงอายุแล้ว ปัจจัยด้านรายได้ก็มีบทบาทสำคัญในการประเมินสถานะของผู้สูงอายุด้วย จากข้อมูลที่มีการวิจัย พบว่ารายได้เฉลี่ยต่อปีที่สามารถทำนายภาวะสุขภาพของผู้สูงอายุได้อย่างมีนัยสำคัญคือรายได้ตั้งแต่ 50,000 บาทขึ้นไป ซึ่งหมายความว่าผู้ที่มีรายได้เฉลี่ยต่อปีในระดับนี้มักมีภาวะสุขภาพที่ดีขึ้น อย่างไรก็ตาม ผลการสำรวจรายได้ของผู้สูงอายุในประเทศไทยพบว่า ผู้สูงอายุส่วนใหญ่มีรายได้เฉลี่ยต่อปีเพียง 10,000-29,999 บาท คิดเป็นร้อยละ 28.2 รองลงมาคือกลุ่มผู้สูงอายุที่มีรายได้เฉลี่ยต่อปี 30,000-49,999 บาท คิดเป็นร้อยละ 21.4 ขณะที่ผู้สูงอายุที่มีรายได้เฉลี่ยต่อปี 50,000-69,999 บาท มีเพียงร้อยละ 15.2 เท่านั้น (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2560) สถานการณ์นี้สะท้อนถึงปัญหาที่ผู้สูงอายุในประเทศไทยกำลังเผชิญ โดยเฉพาะเมื่อพิจารณาถึงผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตหลังการเกษียณอายุ รายได้ที่ต่ำกว่าค่ามาตรฐานที่สามารถทำนายภาวะสุขภาพที่ดีได้ หมายความว่าผู้สูงอายุในกลุ่มรายได้ต่ำอาจต้องเผชิญกับปัญหาด้านสุขภาพมากขึ้น เนื่องจากการเข้าถึงบริการทางการแพทย์ที่มีคุณภาพหรือการดูแลสุขภาพที่ดีอาจมีข้อจำกัด นอกจากนี้ รายได้ที่ต่ำยังอาจส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตในด้านอื่น ๆ เช่น ความสามารถในการใช้จ่ายสำหรับสิ่งจำเป็นในชีวิตประจำวัน การมีชีวิตที่มีความสุข และการมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางสังคม การที่รายได้ของผู้สูงอายุส่วนใหญ่ในประเทศไทยอยู่ในระดับต่ำกว่าเกณฑ์ที่สามารถส่งผลดีต่อสุขภาพอย่างมีนัยสำคัญ ย่อมทำให้เกิดความท้าทายในการดูแลและส่งเสริมคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ การรับมือกับปัญหานี้จึงต้องอาศัยความร่วมมือจากภาครัฐและภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้ผู้สูงอายุสามารถมีรายได้เพียงพอและมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น (พิมพิสุทธิ์ บัวแก้ว และรติพร ถึงฝั่ง, 2559; สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2560)

จากข้อมูลข้างต้นจะเห็นได้ว่า การให้คำจำกัดความเพื่อตัดสินความชราที่แสดงถึงการเป็นผู้สูงอายุนั้น ล้วนแล้วแต่ถูกจำกัดความจากโครงสร้างทางสังคมที่อยู่ภายใต้กระบวนทัศน์ตามกระแสหลัก (Grand Narrative) ในด้านการเสื่อมถอยของสุขภาพ รายได้เฉลี่ย และโรคภัยไข้เจ็บที่เกิดขึ้น ขณะที่การศึกษาองค์ความรู้ที่ปรากฏในลักษณะของงานเขียนหรืองานวิจัยเกี่ยวกับผู้สูงอายุที่ศึกษาเกี่ยวกับสุขภาพ การรับมือการเปลี่ยนแปลงทางร่างกาย หรือคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ บทความ หรือสิ่งที่ภาครัฐให้ความสำคัญ คือ ภาวะสุขภาพและคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ โครงสร้างทางสังคมเหล่านี้ถูกทำให้เกิดการยอมรับว่าเป็นวาทกรรมแกนนำของกระแสหลัก ส่งผล

ให้แนวคิดเกี่ยวกับศักยภาพของผู้สูงอายุถูกกดทับให้เบียดขับออกจากสังคม กลายเป็นคนไร้ศักยภาพที่ต้องได้รับการดูแลแบบพิเศษอยู่เสมอ ผู้สูงอายุจึงถูกกดทอนด้วยโครงสร้างทางสังคมให้ลดคุณค่าและศักยภาพของตัวเอง ปี เช่น สังคมไทยให้ความสำคัญกับปรากฏการณ์ทางสังคมของผู้สูงอายุ โดยมุ่งเน้นการศึกษาด้านปัญหาสุขภาพอนามัยเป็นลำดับแรก โดยสถาบันการแพทย์ได้สร้างความหมายชุดใหม่ นอกจากการสงเคราะห์และความยากจนว่า การที่ผู้สูงอายุมีร่างกายที่อ่อนแอมีความสัมพันธ์กับการเป็นโรคที่จะเกิดตามมาโดยเฉพาะโรคเรื้อรังที่เมื่อคนมีอายุมากขึ้น มีโอกาสที่จะเป็นโรคเรื้อรังมากกว่าคนอายุน้อยกว่าถึง 3 เท่า (กุศล สุนทรธาดา, 2553) ขณะเดียวกันมิติด้านเศรษฐกิจและสังคมก็ยังคงมีอยู่ เช่น ผู้สูงอายุมีการรวมตัวเป็นชมรมผู้สูงอายุในชนบทตามธรรมชาติเพื่อประกอบกิจกรรมทางศาสนาหรืองานบุญในวัด หลังจากนั้นสถาบันการแพทย์โดยกระทรวงสาธารณสุข เน้นการรวมตัวของผู้สูงอายุให้มีโครงสร้างบทบาทหน้าที่ และมีระบบที่ชัดเจน เพื่อเป็นช่องทางการส่งเสริมสุขภาพ พบปะกันเพื่อให้ผู้สูงอายุมีเพื่อน ไม่เหงา และช่วยเหลือสังคม ต่อมาในปี พ.ศ.2527 จึงผลักดันให้เกิดชมรมผู้สูงอายุทั่วประเทศโดยกรมประชาสัมพันธ์ (กมลชนก ขำสุวรรณ์ และมาดี ลิ้มสกุล, 2560)

ขณะเดียวกัน แม้จะมีการศึกษาเกี่ยวกับการส่งเสริมสมรรถนะให้กับผู้สูงอายุ แต่ข้อจำกัดทางด้านสุขภาพยังคงถูกนำมาเป็นส่วนสำคัญในการวิจัย เช่น การศึกษาของ อาชัญญา รัตนอุบล (2555) ที่ศึกษาการพัฒนาแนวทางการส่งเสริมการจัดการศึกษาและการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุ โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมวิธี ผลการวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลการให้บริการการศึกษาและการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาศักยภาพของผู้สูงอายุในประเทศไทย และต่างประเทศ และการเปรียบเทียบกับจัดการศึกษาเพื่อการพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุของประเทศไทย พบว่ากรณีศึกษาที่ดีของประเทศไทยคือการจัดกิจกรรมที่ให้ความสำคัญกับผู้สูงอายุ ครอบครัว และชุมชน โดยบูรณาการกิจกรรมการเรียนรู้และการเตรียมความพร้อม เพื่อให้ผู้สูงอายุมีคุณภาพชีวิตที่ดีและสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างมีความสุข ในขณะที่ในต่างประเทศมีการดำเนินกิจกรรมอย่างเป็นระบบในการหาความต้องการ การวางแผน การจัดทำโครงการ การดำเนินการ และการประเมินผล การวิเคราะห์ข้อมูลปัญหาและความต้องการการส่งเสริมการจัดการศึกษาและการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุพบว่าผู้สูงอายุมีปัญหาสุขภาพทางกายมากที่สุด สำหรับความต้องการในการส่งเสริมการจัดการศึกษาและการเรียนรู้ ผู้สูงอายุต้องการผู้เชี่ยวชาญด้านการสอนมากที่สุด เมื่อเปรียบเทียบความต้องการระหว่างบุคลากรทางการศึกษาและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในท้องถิ่น รูปแบบและแนวทางการส่งเสริมการจัดการศึกษาและการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุแบ่งออกเป็น 5 รูปแบบ ประกอบด้วย: รูปแบบ

มหาวิทยาลัยวัยที่สาม, รูปแบบศูนย์เอนกประสงค์สำหรับผู้สูงอายุในชุมชน, รูปแบบเมืองและชุมชนสำหรับผู้สูงอายุ, รูปแบบชมรมผู้สูงอายุ/สโมสรผู้สูงอายุ, และรูปแบบการรวมกลุ่มของผู้สูงอายุตามอัตราวัย แนวทางการส่งเสริมการจัดการศึกษาและการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุประกอบด้วย 4 หลักสำคัญ: การกำหนดเนื้อหาและกิจกรรมการเรียนรู้, การเชื่อมโยงเครือข่ายเพื่อส่งเสริมกิจกรรมการศึกษาและการเรียนรู้, การจัดสภาพแวดล้อมการเรียนรู้และสื่อการเรียนรู้, และการวิจัยและพัฒนา ขณะเดียวกัน ปิยลักษณ์ โพธิวรรณ (2558) การศึกษาเรื่อง “เสียงจากผู้สูงอายุ : การต่อสู้และการสร้างพื้นที่ทางสังคม” ได้กล่าวถึงปัญหาสุขภาพ การเลือกปฏิบัติ และความยากจน รวมถึงการที่นโยบายของภาครัฐและการจัดสวัสดิการแก่ผู้สูงอายุยังไม่ครอบคลุมและไม่เป็นธรรม ทำให้ผู้สูงอายุถูกมองเป็นกลุ่มคนชายขอบของสังคม และเผชิญกับปัญหาทางด้านการให้ความหมายและการสร้างวาทกรรมเกี่ยวกับผู้สูงอายุ อย่างไรก็ตาม ผู้สูงอายุยังคงพยายามต่อสู้ในมิติของการต่อสู้ทางอัตลักษณ์ในการดำรงชีวิตประจำวัน และพยายามสร้างพื้นที่ทางสังคมให้กับตนเองอย่างต่อเนื่อง และ ศิริสุข นาคะเสนีย์ (2559) ได้การศึกษาเรื่อง “พฤติกรรมความดูแลสุขภาพตนเองของผู้สูงอายุในกรุงเทพมหานคร” พบว่ากลุ่มตัวอย่างมีการเปิดรับข่าวสารเกี่ยวกับสุขภาพในระดับปานกลาง ในขณะที่พฤติกรรมความดูแลสุขภาพตนเองโดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด และกลุ่มตัวอย่างมีความต้องการสวัสดิการจากรัฐในระดับสูงสุด การวิเคราะห์พบว่ากลุ่มตัวอย่างที่มีเพศต่างกัน มีการเปิดรับข่าวสารเกี่ยวกับสุขภาพโดยรวมไม่แตกต่างกัน แต่กลุ่มตัวอย่างที่มีอายุและระดับการศึกษาต่างกัน มีการเปิดรับข่าวสารเกี่ยวกับสุขภาพโดยรวมแตกต่างกัน นอกจากนี้ กลุ่มตัวอย่างที่มีเพศและระดับการศึกษาต่างกัน ยังมีพฤติกรรมความดูแลสุขภาพตนเองโดยรวมแตกต่างกัน ส่วนกลุ่มตัวอย่างที่มีอายุต่างกัน มีพฤติกรรมความดูแลสุขภาพตนเองโดยรวมไม่แตกต่างกัน

จากการให้ความหมายและผลการศึกษาข้างต้น สะท้อนให้เห็นว่าการถูกให้ความหมายของผู้สูงอายุเป็นตัวชี้วัดที่สำคัญในการกีดกันให้ผู้สูงอายุต้องกลายเป็นกลุ่มคนที่ไร้ศักยภาพและต้องพึ่งพาสถาบันทางสังคมต่างๆ ทั้งจากองค์กรภาครัฐ ชุมชน ครอบครัว องค์กรอิสระ และองค์กรภาคเอกชน ความพยายามสถาปนาความเป็นเจ้าของทางวาทกรรมนี้ก่อให้เกิดเป็นวาทกรรมกระแสหลัก (Dominant Discourse) โดยวาทกรรมกระแสหลักที่เกิดขึ้นจากสถาบันต่าง ๆ ถูกใช้เพื่อนำไปสู่เป้าหมายที่สำคัญ คือ การผลิตซ้ำเพื่อสืบทอดอุดมการณ์ (Reproduction of Ideology) ตอกย้ำความเป็นผู้สูงอายุ แนวคิดของนักทฤษฎีสายมาร์กซิสต์ (Marxism) พูดถึงการผลิตซ้ำเพื่อสืบทอดอุดมการณ์โดยกรอบวิธีคิดที่กำหนดความเข้าใจของคนในสังคมเรียกว่า “อุดมการณ์” (Ideology) ซึ่งเมื่อถูก “ผลิตซ้ำ” (Reproduction) หรือทำซ้ำ (Copy or Marking a

copy) วิธีคิดอย่างต่อเนื่อง เรียกว่า การผลิตซ้ำเพื่อสืบทอดอุดมการณ์ (Reproduction of Ideology) เพื่อเป็นหลักประกันความต่อเนื่องยืนยาวของสิ่งนั้น หรือไม่ให้วิธีคิดนั้นหายไปจากสังคมด้วยการสืบทอดอย่างต่อเนื่อง (Jackson, 2014; เปรมจิตต์ มีวันดี, 2548) กระบวนการผลิตจะทำหน้าที่ในการผลิตซ้ำอุดมการณ์ที่ครอบงำสังคมผ่านกระบวนการศึกษา วัฒนธรรม และการตระหนักเรื่องชนชั้น ดังนั้น การผลิตซ้ำจึงเป็นแกนสำคัญของวิธีการผลิตของระบบทุนนิยมที่ไม่ได้สร้างเพียงแค่ตัวสินค้า หากแต่ยังสร้างความสัมพันธ์ทางอำนาจของทุนนิยมด้วยการผลิตซ้ำโดยนำไปสู่การได้มาซึ่งผลประโยชน์ของกลุ่มชนชั้นปกครองหรือกลุ่มที่มีอำนาจทางสังคม โดยคนส่วนใหญ่ได้ยอมรับแนวคิดระบบทางสังคม ทศนคติด้านการเมือง และรูปแบบการใช้ชีวิตผ่านการหล่อหลอมจากสถาบันในสังคม เช่น โรงเรียน ศาสนา สื่อมวลชน ครอบครัว ซึ่งผลประโยชน์ที่กลุ่มชนชั้นปกครองจะได้รับการผลิตซ้ำ คือ การได้รับเกียรติหรือชื่อเสียงเพิ่มขึ้น หรือการได้รับการยอมรับทางอำนาจ ขณะเดียวกันการผลิตซ้ำวาทกรรม สัญญา หรือเทคโนโลยีทางอำนาจเกิดขึ้นมาเพื่อปิดบังอำพรางไม่ให้ผู้คนในสังคมโดยทั่วไปเห็นถึงเบื้องหลังของอุดมการณ์แบบทุนนิยมหรือลดทอนพลังอำนาจของผู้กระทำที่ไม่เห็นด้วย (ชัยณรงค์ เครือนวน, 2560; ธิดารัตน์ มูลลา และสมสุข หินวิมาน, 2556; รุ่งนภา ยรรยงเกษมสุข, 2550)

“ผู้สูงอายุ” ถูกผลิตซ้ำโดยวาทกรรมจากสถาบันที่มีอำนาจเพื่อแสดงสัญลักษณ์อำนาจในการควบคุมดูแล โดยงานวิจัยส่วนใหญ่ที่ผลิตซ้ำการให้ความหมายของผู้สูงอายุในประเด็นด้านผลกระทบจากการเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ ประเด็นด้านสุขภาพ ประเด็นด้านเศรษฐกิจและสังคม รวมทั้งการเฝ้าระวังซึ่งเป็นงานที่วางอยู่บนกระบวนการทัศน์ด้านชีวการแพทย์ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงแนวคิดที่มีอำนาจตามกระแสหลักที่มีความนิยมในการศึกษาเกี่ยวกับกลุ่มผู้สูงอายุ (สุชาติ ทวีสิทธิ์, 2553) ดังการศึกษาของ กำจร หลุยยะพงศ์ and กาญจนา แก้วเทพ (2554) ที่ได้ขุดคุ้ย (Genealogy) วาทกรรมเกี่ยวกับผู้สูงอายุ พบว่า สถาบันต่าง ๆ ได้ร่วมมือกันสร้างอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุที่ผูกโยงไว้กับความเสื่อมถอย ไร้ความสามารถ ต้องพึ่งพาผู้อื่นอย่างแนบเนียน แม้จะมีการรวมกลุ่มผู้สูงอายุที่เน้นการรวมตัวกันเพื่อสร้างความเข้มแข็ง หรือสนับสนุนศักยภาพของผู้สูงอายุมากขึ้น แต่ด้วยบริบทต่าง ๆ ของชุดความรู้ที่มีอำนาจกระแสหลักก็ทำให้ความหมายของผู้สูงอายุในด้านความมีคุณค่าเป็นความหมายรองหรือเป็นวาทกรรมกระแสรอง ขณะที่การศึกษาของ ศิริรักษ์ แก้วคำแสน และ ระชานนท์ ทวีผล (2560) ที่การศึกษานี้มุ่งวิเคราะห์วาทกรรมนโยบายการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่มีผลต่อผู้สูงอายุชาวไทยเชื้อสายกะเหรี่ยงในตำบลบ้านบึงอำเภอบ้านคา จังหวัดราชบุรี โดยพิจารณาจากนโยบายของรัฐบาลที่มีเป้าหมายในการลดความเหลื่อมล้ำทางสังคมและเพิ่มการเข้าถึงบริการของรัฐ การศึกษาแบ่งนโยบายออกเป็น 3 ด้านหลัก

ได้แก่ ด้านสุขภาพอนามัย ซึ่งรัฐจัดให้มีสวัสดิการรักษายาบาลสำหรับผู้ที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไป ด้านการช่วยเหลือสาธารณะ ที่เน้นการให้หลักประกันขั้นพื้นฐานแก่ผู้สูงอายุที่ยากไร้และขาดผู้ดูแล และด้านการมีงานทำและรายได้ ซึ่งพบว่าผู้สูงอายุที่ยังคงทำงานมีแนวโน้มที่จะมีคุณภาพชีวิตที่ดีกว่าผู้ที่เกษียณแล้ว ในขณะเดียวกัน การศึกษานี้ยังได้เปรียบเทียบกับนิยามของ "ผู้สูงอายุ" ในประเทศญี่ปุ่น ซึ่งกำหนดว่าผู้สูงอายุคือบุคคลที่มีอายุตั้งแต่ 65 ปีขึ้นไป โดยแบ่งเป็นผู้สูงอายุตอนต้น (65-74 ปี) และผู้สูงอายุตอนปลาย (75 ปีขึ้นไป) นิยามนี้มาจากการวิเคราะห์ข้อมูลจากการศึกษาทางระบาดวิทยาระยะยาว รวมถึงการศึกษาทางคลินิกและพยาธิวิทยาที่บันทึกไว้ในโรงพยาบาลและสถาบันผู้สูงอายุในกรุงโตเกียว การเปรียบเทียบนี้อาจช่วยให้เข้าใจถึงความแตกต่างในการกำหนดนโยบายและการให้บริการแก่ผู้สูงอายุในบริบทที่ต่างกัน (Orimo et al., 2006)

ข้อมูลของ World Health Organization (2018) ที่ว่าอายุที่มากขึ้น หมายถึง การลดลงของอายุความสามารถในการปฏิบัติตามข้อกำหนดด้านสิ่งแวดล้อมของแต่ละบุคคลที่อยู่นอกเหนือการควบคุมและกำหนดตามลำดับเวลา โดยบุคคลที่มีอายุ 65 ปีขึ้นไปถูกจัดประเภทเป็น 65-75 ปีกำหนดเป็นวัยสูงอายุและช่วงเปลี่ยนผ่านจากชีวิตการทำงานไปสู่การเกษียณ อายุ 75-85 ปีกำหนดอายุขั้นสูงและช่วงเวลาที่เริ่มสังเกตเห็นการสูญเสียการทำงาน และอายุ 85 ปีขึ้นไปกำหนดอายุขั้นสูงมากและช่วงเวลาที่ต้องได้รับการดูแลและการสนับสนุนเป็นพิเศษ ขณะเดียวกัน การศึกษาเรื่องอายุและวัยสูงอายุของ Ünal, Özdemir, and Kaçan (2020) ว่าวัยสูงอายุเป็นกระบวนการทางธรรมชาติที่เริ่มต้นจากชีวิตในมดลูก เกิด และตาย โดยการเสื่อมสภาพของเซลล์และระบบที่ไม่สามารถย้อนกลับได้ เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสรีรวิทยา จิตวิทยา สังคมวิทยา และลำดับเหตุการณ์ ดังนั้น คำจำกัดความของวัยชราจึงค่อนข้างกว้างและซับซ้อน อายุทางสรีรวิทยาใช้สำหรับแสดงความสูญเสียทางโครงสร้างและหน้าที่ ผู้สูงอายุทางจิตวิทยา เพื่อแสดงการรับรู้การเรียนรู้ และความสามารถในการแก้ปัญหาที่ลดลง และวัยชราทางสังคมวิทยาแสดงถึงการลดลงและการสูญเสียในคุณค่าที่กำหนดโดยสังคมสู่ปัจเจกบุคคล

แนวคิดการสร้างคำจำกัดความที่ใช้ในการตัดสินใจว่าผู้สูงอายุเป็นผลมาจากแนวคิดด้านการพัฒนาที่มีวัตถุประสงค์เพื่อการสร้างความมั่นคงทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตย การควบคุมระบบเศรษฐกิจระบบทุนนิยมของโลกโดยส่วนรวม หรือแม้กระทั่งการแทรกแซงทางการทหาร เศรษฐกิจแบบทุนนิยม สังคมเมืองหรืออุตสาหกรรมที่มีการแข่งขันและความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ โดยการพัฒนาแนวคิดนี้เกิดขึ้นจากกระบวนการพัฒนาไปสู่ความทันสมัย (Modernization) หรือการพัฒนากระแสหลักที่กล่าวถึงสังคมที่มีความเจริญไม่เท่าเทียมกัน สภาพ

สังคมที่มีการเปลี่ยนแปลง มีการใช้เทคโนโลยีที่ทันสมัยมากขึ้น และมีลักษณะเป็นเมืองมากกว่าชนบท โดยมีตัวชี้วัดของการพัฒนาที่สำคัญ ได้แก่ การเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ (Economic Growth) (Nasir, Huynh, & Tram, 2019) ซึ่งเป็นแรงผลักดันในการเพิ่มผลผลิตทั้งภาคอุตสาหกรรมและเกษตรกรรม เกณฑ์การวัดทางสังคม เช่น จำนวนคนรู้หนังสือ พลเมืองที่อาศัยอยู่ในเขตเมือง จำนวนการใช้เทคโนโลยี โทรศัพท์ รถยนต์ เครื่องใช้ไฟฟ้า หรือการใช้อินเทอร์เน็ตต่อจำนวนประชากรทั้งประเทศ และเกณฑ์ทางการเมือง ลักษณะของบุคคลตามแนวคิดความทันสมัยจะต้องเป็นเจ้าของกิจการหรือเจ้าของบริษัท ตำแหน่งหน้าที่การงานได้มาจากการทำงานและใช้ความสามารถของตัวเอง ไม่ใช่ได้มาจากชาติกำเนิด มีวิสัยทัศน์สู่ออนาคต เป็นคนมีเหตุผล มีการเปลี่ยนแปลงและประยุกต์ใช้วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี รวมถึงมุ่งประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตัว (บงกชมาศ เอกเยี่ยม, 2564) ลักษณะของคนที่มีความทันสมัย (Modern Man) ซึ่งรัฐมีแนวทางในการขัดเกลาทางสังคมและค่านิยมของคนในสังคมให้กลายเป็นคนทันสมัย การศึกษาในระบบโรงเรียนหรือการศึกษาแบบเป็นทางการได้กลายเป็นกลไกสำคัญในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ให้มีคุณลักษณะที่สอดคล้องกับความต้องการของสังคมสมัยใหม่ กระบวนการนี้มุ่งเน้นการสร้างการเปลี่ยนแปลงทางสังคม การพัฒนาความทันสมัย และการเสริมสร้างทักษะที่จำเป็นสำหรับการทำงานและการผลิต (Svoboda, 2022) อย่างไรก็ตาม การเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วนี้ส่งผลกระทบต่อผู้สูงอายุ ทำให้พวกเขารู้สึกว่าไม่สามารถก้าวทันการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ เทคโนโลยี และรูปแบบการพัฒนาสมัยใหม่ได้ สถานการณ์นี้อาจนำไปสู่การรับรู้ของผู้สูงอายุว่าคุณค่าในสังคมที่เน้นความก้าวหน้าและการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง (วิภาณันท์ ม่วงสกุล, 2558; สุมิตร สุวรรณ, 2554)

การศึกษาเกี่ยวกับอิทธิพลของกระบวนการพัฒนาไปสู่ความทันสมัยตามทฤษฎี Modernization Theory ต่อสถานภาพและบทบาทของผู้สูงอายุ โดยเน้นย้ำถึงกระบวนการพัฒนาไปสู่ความทันสมัยส่งผลกระทบต่อให้บทบาท สถานภาพ และการได้รับการยอมรับของผู้สูงอายุตกต่ำลงทั่วโลก รวมทั้งผู้สูงอายุในประเทศไทยด้วยการด้อยคุณค่าของผู้สูงอายุเป็นผลมาจากความเจริญก้าวหน้าทางการแพทย์และวิทยาศาสตร์สุขภาพ เช่น ความสำเร็จในการควบคุมอัตราการเกิด-การตาย ซึ่งเป็นผลจากกระบวนการพัฒนาไปสู่ความทันสมัยทำให้ผู้สูงอายุมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นต่อเนื่อง ส่งผลให้มีผู้สูงอายุในตลาดแรงงานจำนวนมาก เป็นต้น (คันสนีย์ จันทรานุภาพ, 2547) การนำเทคโนโลยีมาใช้ในกระบวนการผลิตและการขยายตัวของเมืองได้ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในโครงสร้างแรงงานอย่างมีนัยสำคัญ โดยเฉพาะการสร้างโอกาสการทำงานใหม่ ๆ สำหรับคนรุ่นใหม่ที่มีทักษะเฉพาะทาง ขณะเดียวกัน ก็ส่งผลให้เกิดนโยบายเกื้อหนุนอายุที่มุ่ง

ผลักดันผู้สูงอายุออกจากตลาดแรงงาน ด้วยเหตุผลว่าทักษะและประสบการณ์ของพวกเขาอาจไม่สอดคล้องกับความต้องการในยุคปัจจุบัน สถานการณ์นี้นำไปสู่การที่หน่วยงานภาครัฐและองค์กรทางสังคมเข้ามามีบทบาทในการดูแลสวัสดิภาพของผู้สูงอายุมากขึ้น เช่น การร่างกฎหมายคุ้มครองและพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ การจัดสวัสดิการสงเคราะห์ในรูปแบบต่าง ๆ อาทิ เบี้ยยังชีพ การรักษาพยาบาล และการส่งเสริมครอบครัว โดยเฉพาะอย่างยิ่งสำหรับผู้สูงอายุที่ยากจนและขาดผู้ดูแล อย่างไรก็ตาม แม้ว่าความพยายามเหล่านี้จะสะท้อนถึงความตื่นตัวในการดูแลผู้สูงอายุ แต่ในขณะเดียวกันก็อาจเป็นการตอกย้ำว่าทฤษฎีที่ว่าผู้สูงอายุขาดศักยภาพและจำเป็นต้องได้รับการคุ้มครองดูแล ซึ่งอาจส่งผลต่อการรับรู้คุณค่าของผู้สูงอายุในสังคมโดยรวม (วัชรพลประสิทธิ์ ก้อนแก้ว, 2557; เอกพล เคราเซ, 2561)

แนวคิดที่เกิดจากการให้ความสนใจด้านการศึกษาของสถาบันสุขภาพที่ศึกษาเกี่ยวกับความเปลี่ยนแปลงและความเสื่อมถอยทางร่างกายและจิตใจที่ส่งผลต่อการดำเนินชีวิตทั้งในแง่ของพฤติกรรม อารมณ์ การรับรู้ และคุณภาพชีวิต (Quality of Life) เช่น ความบกพร่องทางประสาทจิตวิทยา (Neuropsychological Deficits) ซึ่งเป็นความผิดปกติที่พบมากในผู้สูงอายุประมาณร้อยละ 50 ในผู้สูงอายุวัย 65 ปีขึ้นไป จะมีแนวโน้มสูงของความผิดปกติทางประสาทจิตวิทยาเกิดขึ้น โดยเฉพาะความสามารถด้านทักษะพิสัยหรือพฤติกรรมด้านการปฏิบัติ (Psychomotor Speed) ที่แสดงถึงพฤติกรรมที่แสดงออกทางร่างกายหรือการกระทำที่สังเกตได้ในสถานการณ์หนึ่งของผู้สูงอายุ เช่น การบริหารจัดการ (Executive Function) ความจำ (Memory) การตอบสนองต่อสิ่งเร้า (Response to stimuli) หรือการยืดหยุ่นในการใช้ความคิด (Cognitive Flexibility) (ฐาปนี สิริรุ่งเรือง, 2559; วิเชียร ศรีภูธร, 2561; เวหา เกษมสุข, 2562) ปัญหาทางประสาทวิทยามีผลกระทบอย่างมีนัยสำคัญต่อคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ โดยผู้ที่มีปัญหาด้านการควบคุมตนเองมักประสบกับระดับความสุขและความพึงพอใจในชีวิตที่ลดลง ในขณะที่ผู้ที่มีความบกพร่องด้านความยืดหยุ่นทางความคิดมักเผชิญกับปัญหาในการเคลื่อนไหวและการปรับตัว เมื่อพิจารณาพฤติกรรมสุขภาพโดยรวม พบว่าผู้สูงอายุมีการปฏิบัติตนอยู่ในระดับปานกลางในทุกด้าน โดยมีพฤติกรรมการรับประทานอาหารที่ดีที่สุด ตามมาด้วยการดูแลตนเองเมื่อเจ็บป่วยและการจัดการความเครียด อย่างไรก็ตาม การออกกำลังกายเป็นด้านที่มีการปฏิบัติน้อยที่สุด ซึ่งชี้ให้เห็นถึงความจำเป็นในการส่งเสริมกิจกรรมทางกายสำหรับกลุ่มผู้สูงอายุ (Forte, Boreham, De Vito, & Pesce, 2015; ชลลดา บุตรวิชา, 2561)

ขณะที่แนวคิดด้านจิตวิทยาตามแนวคิดทฤษฎีจิตสังคม (Psychosocial Theory) ที่กล่าวถึงการพัฒนาอีโก้ (EGO) เป็นการพัฒนาอย่างเป็นขั้นตอนไปตลอดชีวิตของบุคคล กล่าวถึง

ลักษณะของสรีระทางร่างกายและการเปลี่ยนแปลงทางสังคมก็จะเกิดการพัฒนาไปพร้อม ๆ กัน (ศรีเรือน แก้วกังวาล, 2554) บุคคลจะมีพัฒนาการด้านจิตสังคมอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต เพราะต้องเผชิญกับปัญหาที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงทางร่างกาย จิตใจ และสังคมรอบข้าง ทำให้ต้องมีการปรับตัว บุคคลที่มีความสามารถในการปรับตัวจะสามารถแก้ไขปัญหาดังกล่าวได้ ส่วนบุคคลที่ไม่สามารถปรับตัวได้มักมีปัญหาทางสังคม อารมณ์ และการปรับตัวในช่วงชีวิตต่อไปด้วย อีริคสันแบ่งพัฒนาการตามทฤษฎีจิตสังคมออกเป็น 8 ขั้น โดยพัฒนาการขั้นที่ 1 ถึง 4 เป็นขั้นของการสะสมประสบการณ์ในการแก้ปัญหา และการปรับตัวเพื่อการเกิดเอกลักษณ์แห่งตน ส่วนขั้นที่ 5 ถึง 8 เป็นขั้นของการนำเอาสถานภาพของการบรรลุเอกลักษณ์ไปใช้ อีริคสันกล่าวถึงวัยสูงอายุในขั้นตอนที่ 8 ซึ่งเป็นระยะสุดท้ายของชีวิต (Han, 2023)

วัยสูงอายุเป็นวัยที่บุคคลจะต้องพัฒนาความรู้สึกว่าได้กระทำกิจต่าง ๆ ที่ควรทำเสร็จแล้วตามหน้าที่ที่ได้รับ บุคคลเหล่านี้จะเล็งเห็นความต่อเนื่องของชีวิตตนเองกับอดีตและคนรุ่นหลังที่จะตามมาในอนาคต และเห็นว่าตนได้ทำประโยชน์แก่สังคมเต็มที่แล้ว ในขณะเดียวกันผู้สูงอายุที่ปรับตัวไม่ได้ในวัยนี้ จะมีความรู้สึกสิ้นหวัง ปล่อยวางอดีตไม่ได้ไม่ว่าจะเป็นความสำเร็จหรือความล้มเหลวของชีวิต มีความต้องการแก้ไขอดีตที่ผ่านมา กลัวความตายที่กำลังคืบคลาน ถ้าผู้สูงอายุคนใดรู้สึกเช่นนี้ จะเกิดอาการเศร้าสร้อยสิ้นหวัง ขาดกำลังใจในชีวิต (นพมาศ แซ่เสี้ยว, งามตา วณินทานนท์ และอรพินทร์ ชูชม, 2551; พรพนทิพย์ ศิริวรรณบุศย์, 2553; ศรีเรือน แก้วกังวาล, 2554) วัยสูงอายุคือช่วงเวลาที่คุณคนนั้นถอนตัวจากกิจกรรมประจำวัน เช่น การทำงาน การเข้าสังคม ส่งผลให้สภาวะทางจิตสังคมต่างกัน ประกอบกับการเกิดปัญหาต่าง ๆ ตามช่วงวัย เช่น สมอลเสื่อม กระสับกระส่าย วิดกกังวล ความเหงา และการถูกกีดกันทางสังคม ส่งผลให้ผู้สูงอายุเกิดสภาวะซึมเศร้าทางจิตใจ และส่งผลต่อสุขภาพภายนอก ขณะที่ปัญหาด้านจิตสังคมของผู้สูงอายุสะท้อนให้เห็นถึงความมั่นใจในการใช้ชีวิตของผู้สูงอายุ เช่น ความไม่สอดคล้องกันของตัวบ่งชี้ทางจิตสังคมซึ่งให้คะแนนความพึงพอใจในชีวิตสูงพร้อม ๆ กับอัตราการฆ่าตัวตายสูง ปัญหาที่สองของผู้สูงอายุ คือ เครือข่ายสนับสนุนทางสังคมของผู้สูงอายุที่อ่อนแอลงอย่างมีนัยสำคัญ ส่งผลให้ผู้ทำงานด้านสังคมเข้ามามีบทบาทในการส่งเสริมสุขภาพจิตของผู้สูงอายุ (Chong, 2007; Kourkouta, Iliadis, & Monios, 2015)

การเปลี่ยนแปลงสังคมสู่ที่อุดมด้วยวัตถุ โดยเฉพาะวัตถุในเชิงเทคโนโลยีที่เข้ามามีบทบาทในชีวิตประจำวันของเรามากขึ้น ทั้งรูปแบบของสื่อบันเทิง การเดินทาง ธุรกิจ หรือการศึกษา และมีการนำเทคโนโลยีทันสมัยเข้ามาใช้ในทุก ๆ ระบบมากขึ้น ส่งผลให้ทุกกลุ่มไม่สามารถหลีกเลี่ยงการใช้เทคโนโลยีได้รวมทั้งผู้สูงอายุ ปัญหาที่เกิดขึ้นกับผู้สูงอายุ คือ การใช้งาน

และการทำความเข้าใจการใช้สมาร์ทโฟน อันเกิดจากความซับซ้อนในตัวระบบของเทคโนโลยีสมัยใหม่ทำให้กลายเป็นอุปสรรคสำคัญของผู้สูงอายุในการใช้งานเทคโนโลยีสมาร์ทโฟนเป็นอย่างมาก (สารัช สุธาทิพย์กุล และพิทักษ์ ศิริวงษ์, 2559) การเข้าถึงเทคโนโลยีของผู้สูงอายุในยุคปัจจุบันแสดงให้เห็นถึงความพยายามในการปรับตัว แต่ก็มาพร้อมกับความท้าทายหลายประการ ในขณะที่บางคนสามารถใช้เทคโนโลยีได้อย่างคล่องแคล่ว แต่ก็มีความเสี่ยงที่จะกลายเป็นผู้ติดเทคโนโลยีหรืออินเทอร์เน็ต ซึ่งอาจส่งผลเสียต่อการดำเนินชีวิตประจำวันและสุขภาพกาย เช่น อาการปวดเมื่อยตามร่างกายจากการใช้งานเป็นเวลานาน อย่างไรก็ตาม ผู้สูงอายุที่สามารถเข้าถึงเทคโนโลยีสมัยใหม่ยังคงมีจำนวนน้อยเมื่อเทียบกับกลุ่มอายุอื่น สาเหตุสำคัญมาจากการขาดความรู้และความเข้าใจในการใช้งานอุปกรณ์ทันสมัย ซึ่งอาจนำไปสู่ความรู้สึกแปลกแยกจากสังคมและการสูญเสียความรู้สึกมีคุณค่าในตนเอง สถานการณ์นี้ชี้ให้เห็นถึงความจำเป็นในการสนับสนุนและให้ความรู้แก่ผู้สูงอายุเกี่ยวกับการใช้เทคโนโลยีอย่างเหมาะสม เพื่อให้พวกเขาสามารถใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยีได้อย่างมีประสิทธิภาพและปลอดภัย (Nasir et al., 2019; รุจา รอดเข็ม และสุภารัตน์ ไชยประสิทธิ์, 2562)

การให้ความหมายของคำว่า “ผู้สูงอายุ” ที่กล่าวมาข้างต้นทำให้กระบวนทัศน์แบบกระแสหลักได้ถูกวิพากษ์วิจารณ์ในหลายประเด็น เช่น เป็นกระบวนทัศน์ที่ยึดเอากรอบของข้างใดข้างหนึ่งเป็นศูนย์กลาง โดยมองข้ามความแตกต่างหลากหลายของธรรมชาติหรือวัฒนธรรม รวมถึงเป็นการใช้กรอบวิธีคิดแบบคู่ตรงข้าม (Binary Oppositions) ที่มองว่าสิ่งที่พัฒนาแล้วมีความทันสมัยเป็นสิ่งที่ดีทั้งหมด (Batkalova, 2018) ขณะที่สิ่งที่ยังไม่พัฒนาหรือด้อยพัฒนาเป็นสิ่งที่ไร้ค่าทั้งสิ้น ปรากฏการณ์เหล่านี้เป็นปัจจัยที่ทำให้กลายเป็นการสร้างบุคคลในฐานะผู้ถูกกระทำ (Object) อันเป็นผลมาจากการวิจัยและการลงโทษให้บุคคลเป็นคนที่เชื่อและว่านอนสอนง่าย กล่าวคือเชื่อในวาทกรรมที่ถูกกำหนดโดยสถาบันต่าง ๆ และเข้าใจว่าตัวเองคือผู้สูงอายุตามที่มีการกำหนดขึ้น ซึ่งเป็นลักษณะของโครงสร้างเชิงอำนาจของชุดความรู้ โดย Foucault เน้นย้ำว่าเป็นการสร้างตัวตนที่เกิดขึ้นจาก Specific Technology ที่มีต่อร่างกายของมนุษย์ในลักษณะของความสัมพันธ์เชิงอำนาจและความสัมพันธ์ที่มีต่อผู้ถูกกระทำในลักษณะของการทำให้เป็นปกติ (Normalizing Detention) (Dreyfus & Rabinow, 2014; Singhal & Sthapitanonda, 1996; พวงชมพู ไชยอาลา แสงรุ่งเรืองโรจน์, 2556)

1.2 การผลิตซ้ำวาทกรรมทำให้ผู้สูงอายุกลายเป็นคนไร้ความสามารถ

การศึกษาตัวตนของมนุษย์เพื่อค้นหาคำตอบของคำถามที่ว่า “เราคือใคร?” “เราเป็นใคร?” “เรามีความแตกต่างจากคนอื่นอย่างไร?” เป็นแนวคิดในการศึกษาตัวตนของมนุษย์ที่เรียกว่า “อัตลักษณ์” หรือ “Identity” โดยการนิยามตัวตนมีความสัมพันธ์กับมิติของอำนาจ ความรู้ และการสื่อสารหรือวาทกรรม กล่าวคือ “อัตลักษณ์เป็นผลลัพธ์ของวาทกรรมที่ถูกสร้างขึ้นภายใต้ อำนาจและความรู้บางอย่าง และอัตลักษณ์ดังกล่าวก็เผยแพร่ผ่านเครือข่ายและสถาบันต่าง ๆ และรับมาโดยไม่ตั้งคำถาม (Woodward, 2004; ไชรัตน์ เจริญสินโอฬาร, 2560; อภิญา เฟื่องฟูสกุล, 2546) Foucault กล่าวถึงแนวคิดเรื่องวาทกรรมในการผลิตสร้างตัวตนว่า “วาทกรรม” สร้างขึ้นจากความแตกต่างของเรื่องราวที่พูดออกมาจากเรื่องจริง ณ ช่วงระยะเวลาหนึ่งภายในเขตพื้นที่หนึ่งเป็นกฎที่ว่าด้วยความแตกต่าง นอกจากนี้ วาทกรรมถูกสร้างด้วยการพยายามศึกษาและสืบค้นถึงกระบวนการในการลำดับเหตุการณ์ ซึ่งเป็นรายละเอียดในการสร้างเอกลักษณ์และให้ความหมายแก่สิ่งที่อยู่ในสังคม โดยรูปแบบวาทกรรมที่ปฏิบัติออกมา (Discursive Practice) มีความเป็นมาที่เกี่ยวข้องกับการต่อสู้เกี่ยวกับกฎเกณฑ์ด้านความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล สถาบัน เหตุการณ์ และผลกระทบจากการสร้างวาทกรรม (Foucault, 1994)

นอกจากนี้ Foucault ได้เสนอแนวคิดเรื่อง มนุษย์เป็นเพียงผลผลิตของภาษาที่มีเอกภาพและลักษณะเฉพาะตัวตามที่นักโครงสร้างนิยมเคยเสนอไว้ในถ้อยคำและสรรพสิ่ง (The Order of Things) (Foucault, 1994) Foucault แสดงให้เห็นว่าความรู้ของมนุษย์ไม่ได้มาจากการค้นพบความจริงในโลกธรรมชาติและสังคม แต่ถูกกำหนดให้ผันแปรและค้นพบสิ่งใหม่ ๆ โดยระบบตรรกะในการคิดของมนุษย์เอง มนุษย์ถูกสร้างขึ้นโดยเป็นส่วนหนึ่งของการเปลี่ยนผ่านทางสังคม และผลผลิตของสถาบันทางสังคมจากองค์ความรู้ การตกเป็นเป้าหมายหรือโครงการที่สามารถอธิบายด้วยหลักเหตุผลของความรู้และปฏิบัติการทางสังคม การเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีที่แตกต่างกันหลากหลายซึ่งถูกรวบรวมขึ้นภายในโลกอันเป็นปรากฏการณ์สำคัญที่เกิดขึ้นในยุคสมัยใหม่หรือกล่าวอย่างตรงไปตรงมาว่า “มนุษย์เป็นเพียงผลผลิตของวาทกรรม” เพราะตัวตนของมนุษย์ไม่ได้ดำรงอยู่อย่างคงที่แน่นอนในตัวของตัวเอง ทั้งยังไม่มีโครงสร้างที่ถาวรในสมองของบุคคลซึ่งสร้างและกำหนดสรรพสิ่ง ความเป็นตัวตนของมนุษย์ถูกผลิตขึ้นมาจากโลกทางสังคมและเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา (Escobar, 1984; เบญจวรรณ อุปัทมายุ, 2561)

จากแนวคิดดังกล่าวสะท้อนถึงความเป็นตัวตนของผู้สูงอายุที่ถูกผลิตขึ้นมาจากสังคม กล่าวคือ ที่ผ่านมามักจะได้ยินคำพูดล้อเลียน เย้ยหยัน แต่เจ็บปวดลึก ๆ ว่าบางประเทศ อย่างเช่น ประเทศญี่ปุ่นเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ ขณะที่คนในสังคมของเขามีฐานะทางเศรษฐกิจที่ดี

ระดับหนึ่ง คือ “แก่แต่รวย” ขณะที่ประเทศไทยเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุตอนที่ประชาชนคนไทยมีฐานะทางเศรษฐกิจที่ยังไม่ดีนัก คือ “แก่แต่จน” (สุรพงษ์ มาลี, 2561) ในอดีตคำว่า “แก่” ไม่เป็นเรื่องที่น่าตกใจหรือสร้างความรู้สึกไม่ชอบใจมากนัก เพราะว่าคำนี้ในสมัยก่อนนั้นเป็นมุมมองเชิงบวกที่มองว่า คนแก่ หมายถึง ความแก่กล้าและแก่วิชา ซึ่งน่าจะเคารพยกย่องน่าภาคภูมิใจและน่าเป็นแบบอย่างที่ดีให้แก่ลูกหลาน แต่มาในช่วงยุคหลังได้มีการสื่อความหมาย “คนแก่” ว่าเหี่ยวเฉา และต่อมาในช่วงปี 2506 ได้เกิดการนิยามความหมายใหม่เป็นคำว่า “ผู้สูงอายุ” โดยหลวงประดิษฐไพฑูริย์ เพราะมองว่าคำว่า “คนแก่” ที่แปลความหมายว่าเหี่ยวเฉานี้ฟังแล้วเกิดความรู้สึกห่อเหี่ยวจิตใจ จึงได้เปลี่ยนใหม่เป็นคำว่า “ผู้สูงอายุ” นับแต่นั้นมา ทั้งนี้ในช่วงเวลาเดียวกันมีการก่อตั้งชมรมผู้สูงอายุแห่งประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์ โดย ศาสตราจารย์นายแพทย์ประสพ รัตนากร (จุฬารัตน์ แสงทอง, 2560)

จากนิยามที่ได้มีการกำหนดข้างต้นจะเห็นว่า อัตลักษณ์ของผู้สูงอายุถูกสร้างขึ้นมาจากสถาบันทางสังคมโดยการสอดรับความหมายร่วมกันในรูปแบบของสถาบันการแพทย์ การเมือง การศึกษา เศรษฐกิจ และสื่อมวลชน ในการสร้างอัตลักษณ์และนิยามความหมายของผู้สูงอายุอย่างเหมารวมในทางลบ (Negative Stereotype) เช่น ร่างกายอ่อนแอเต็มไปด้วยโรค ภาวะพึ่งพิงต้องการความช่วยเหลือ ความไม่ทันสมัย และการถูกทอดทิ้ง ทั้งนี้เพื่อให้ง่ายต่อการควบคุมเนื้อตัวร่างกาย การใช้เทคโนโลยีทางอำนาจ เช่น กฎหมาย หรือนโยบายการดูแล รวมไปถึงการได้รับการสงเคราะห์ จนส่งผลให้วิธีคิดแบบนี้มีอิทธิพลต่อความเชื่อของตัวผู้สูงอายุเอง และคนในสังคมว่านิยามหรือวาทกรรมผู้สูงอายุเป็นความจริง (สโรชพันธุ์ สุภาวรรณ และชไมพร กาญจนกิจสกุล, 2557)

สังคมกำหนดและมองว่าเมื่อบุคคลใดก็ตามที่มีอายุ 60 ปีบริบูรณ์ บุคคลนั้นก็จะกลายเป็นผู้สูงอายุที่ต้องเปลี่ยนสถานะจากผู้ขับเคลื่อนเศรษฐกิจของสังคมมาเป็นกลุ่มคนที่ต้องเข้าสู่ภาวะพึ่งพิงจากสังคมโดยที่ผู้สูงอายุไม่สามารถโต้แย้งได้เลย เพราะสังคมได้กำหนดอัตลักษณ์ของความสูงอายุไว้แล้ว โดยมีงานวิจัยที่น่าเสนออัตลักษณ์ของผู้สูงอายุในสังคมไทยไว้ว่าเป็นอำนาจที่ถูกกำหนดจากสังคมซึ่งมีทั้งที่ถูกกำหนดความหมายของผู้สูงอายุจาก 5 สถาบัน ได้แก่ สังคม การแพทย์ รัฐ เศรษฐกิจ และการสื่อสาร ดังเช่น การกำหนดอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุกับการสื่อสาร โดยผู้สูงอายุบางกลุ่มเลือกที่จะยอมรับอัตลักษณ์ที่เหมาะสมกับตน อีกทั้งยังสร้างความหมายของอัตลักษณ์ด้วยการยืนยันความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน ซึ่งเป็นการยืนยันตัวตนในแง่บวก แต่ปฏิเสธอัตลักษณ์ด้านลบ เช่น นิยามตนเองว่าเป็นผู้สูงวัยหัวใจไฮเทค ผู้สูงวัยที่มีศักยภาพต่อชุมชน แต่ไม่ยอมรับนิยามว่าเป็นผู้สูงวัยที่อ่อนแอและต้องพึ่งพาผู้อื่น (กำจร หลุยยะพงศ์,

2553; ปภาภัทร อัครางกูร, 2562) เหล่านี้เป็นกระบวนการทางวาทกรรม คือ การประกอบสร้างความหมาย การสร้างอัตลักษณ์การบ่งบอกความเป็นตัวตน และการสร้างภาพแทนให้กับสรรพสิ่งด้วยการผลิตซ้ำผ่านสถาบันทางสังคม ได้แก่ สถาบันการแพทย์ สถาบันการศึกษา สถาบันรัฐ สถาบันทางเศรษฐกิจ และสื่อสารมวลชน สถาบันสังคมได้ประกอบสร้างวาทกรรมอัตลักษณ์เชิงลบให้กับผู้สูงอายุ คือ ความเจ็บป่วย อ่อนแอ เป็นภาระ และสร้างภาพแทนปัญหาผู้สูงอายุแบบเหมารวมด้วยการผลิตซ้ำข้อมูลจากสถาบัน (สมชาย ชัยจันทร์ และชนิษฐา นันทบุตร, 2561) ขณะที่แนวคิดที่ถูกสื่อสารเพื่อสะท้อนตัวตนและสร้างให้เป็นอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุในเชิงลบ ดังงานศึกษาที่ผ่านมาส่วนใหญ่มักอยู่ในขอบข่ายประเด็นด้านผลกระทบจากการเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ สุขภาวะของผู้สูงอายุ สภาวะทางเศรษฐกิจและสังคมของผู้สูงอายุ และการเฝ้าระวังเป็นหลัก ส่วนมากเป็นงานศึกษาที่วางอยู่บนกระบวนทัศน์ชีววิทยาการแพทย์ (Biomedical Gerontology Paradigms) ทั้งยังเป็นกระบวนทัศน์กระแสนิยมที่ทรงอิทธิพลที่สุดในการศึกษาผู้คนกลุ่มนี้ แม้ว่ากระบวนทัศน์นี้จะอธิบายถึงกระบวนการเข้าสู่วัยสูงอายุที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ (ปภาภัทร อัครางกูร, 2562; สโรชินี สุภาวรรณ, 2559)

ทว่าความหมายและระบบคุณค่าที่แฝงอยู่ในกระบวนการดังกล่าวล้วนเป็นสิ่งประกอบสร้างทางสังคม (Socially Constructed) สะท้อนได้จากอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุที่ถูกนำเสนอพร้อมกับความป่วยไข้ การถูกทอดทิ้ง การเป็นภาระและต้องพึ่งพาผู้อื่นในการดำรงชีวิตอยู่ตลอดเวลา (สโรชินี สุภาวรรณ, 2559) อำนาจของความรู้เหล่านี้สามารถปฏิบัติการสร้างความหมายและคุณค่าเชิงลบให้แก่ผู้สูงอายุได้สำเร็จ และหากไม่มีชุดความรู้ใดเข้ามาทำหน้าที่ในการต่อต้านชุดความรู้ที่ถูกสร้างขึ้น อำนาจแห่งชุดความรู้นี้ก็จะต้องดำรงอยู่ในสังคม (Suxin & Guorui, 2024) ขณะที่หากมีชุดความรู้ใดเข้ามาต่อต้าน หรือหากไม่มีชุดความรู้ใดเข้ามาทำหน้าที่เพื่อสืบทอดในการผลิตซ้ำวาทกรรมให้ดำรงอยู่ในสังคมตลอดเวลา วาทกรรมที่ถูกกำหนดให้ผู้สูงอายุมีความหมายและคุณค่าในเชิงลบก็อาจเสื่อมคลายอำนาจในการอธิบายความเป็นไปในสังคม ตามแนวคิดเรื่อง “เทคนิคของความเป็นปกติ” (Technology of Normalization) ของ Foucault นั่นเอง (Tremain, 2002) ในทางเศรษฐศาสตร์การเมือง พุดถึงแนวคิดเรื่องการผลิตซ้ำ (Reproduction) ว่าเมื่อมีการผลิตสิ่งใดขึ้นมาแล้ว จำเป็นต้องมีการผลิตซ้ำเพื่อสืบทอดอยู่เสมอเพื่อเป็นหลักประกันความต่อเนื่องและยืนยาวของสิ่งนั้น ขณะที่กระบวนการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม (Cultural Reproduction) บอกว่าการผลิตซ้ำสามารถเกิดขึ้นได้จากประสบการณ์ที่แวดล้อมอยู่รอบตัวบุคคลโดยสถาบันต่างๆ โดยมีสื่อเป็นตัวกลาง (Mass Mediated Culture) อยู่ตลอดเวลาในระยะยาวจน

นำไปสู่การสร้าง “อัตลักษณ์ทางสังคม” (Social Identity) ที่กำหนดให้ลักษณะทางกายภาพที่แสดงถึงความสูงอายุ (Suxin & Guorui, 2024)

1.3 วาทกรรมผู้สูงอายุผลผลิตจากโครงสร้างทางสังคมแบบสังคมสมัยใหม่

โครงสร้างทางสังคมสมัยใหม่ได้นำมาซึ่งการเปลี่ยนแปลงอย่างมีนัยสำคัญในหลายมิติของโครงสร้างทางสังคม ปรากฏการณ์นี้ถือเป็นจุดเปลี่ยนสำคัญของสังคมโลก โดยมีการเปลี่ยนแปลงที่เห็นได้ชัดในหลายด้าน อาทิ การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากร การขยายตัวของความเป็นเมือง และการเกิดขึ้นของสถาบันที่มีความเชี่ยวชาญเฉพาะทางมากขึ้น นอกจากนี้ ยังมีการเปลี่ยนแปลงในมิติทางเศรษฐกิจ การสื่อสาร และการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (Fox, Feng, & Asal, 2019) ที่สำคัญไปกว่านั้น การเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ยังส่งผลกระทบต่อกระบวนการคิดของคนในสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งการให้ความสำคัญกับการใช้เหตุผลเพื่อสร้างความชอบธรรมให้กับตนเองในการดำรงชีวิตภายใต้สภาพสังคมที่มีพลวัตสูง สะท้อนให้เห็นถึงการปรับตัวของปัจเจกบุคคลเพื่อรับมือกับความท้าทายในยุคสมัยใหม่ที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่อง (ธีรศักดิ์ สุขสันติกมล, 2559)

แนวคิดเกี่ยวกับยุคสังคมสมัยใหม่ (Modernity) มีรากศัพท์มาจากการให้ความหมายและนิยามความสำคัญของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมของยุโรป (Europe) ที่เกิดขึ้นในช่วงกลางศตวรรษที่ 19 กล่าวคือ ยุคสังคมสมัยใหม่เป็นผลกระทบที่เกิดขึ้นจากกระบวนการทำให้กลายเป็นอุตสาหกรรม (Industrialization) กระบวนการทำให้กลายเป็นเมือง (Urbanization) และระบบประชาธิปไตย (Democracy) ที่มีพื้นฐานอยู่บนสังคมชนบท (Rural Society) และสังคมเผด็จการหรือสังคมที่ผู้นำมีอำนาจอย่างเด็ดขาด (Autocratic Society) โดยต่อมาเกิดการแพร่กระจายไปทั่วโลก (ธีรศักดิ์ สุขสันติกมล, 2559) อุดมคติของทฤษฎีความทันสมัยจึงเป็นการต้องการเปลี่ยนทุกสังคม โดยมีจุดหมายปลายทาง คือ เศรษฐกิจแบบทุนนิยม การเมืองแบบประชาธิปไตย สังคมเมืองหรืออุตสาหกรรมที่มีการแข่งขัน (สุมิตร สุวรรณ, 2554)

นักทฤษฎีทางสังคมชื่อ Jurgen Habermas ทำความเข้าใจสภาวะสมัยใหม่ผ่านจารีตทางความคิดปรัชญาของยุครู้แจ้ง โดยเฉพาะจารีตของการวิพากษ์เหตุผลและผลที่เริ่มโดย Immanuel Kant ผ่านนักปรัชญาจิตนิยมเยอรมันอย่าง Fichte และ Schelling และถูกส่งต่อผ่าน Karl Marx และเหล่าบรรดานักทฤษฎีวิพากษ์สังคมแห่งสำนักแฟรงก์เฟิร์ตรุ่นแรก (สุนิดา ศิวปฐมชัย, 2556) ในรูปแบบของทฤษฎีสังคม Habermas ได้ตั้งข้อสังเกตเกี่ยวกับการวิพากษ์เหตุผลที่นำไปสู่การรู้แจ้งของ Kant ว่า เป็นทางออกที่นำไปสู่ความเป็นอิสระ ซึ่งเป็น “ท่าทีหรือทัศนคติของสภาวะ

สมัยใหม่” (Attitude of modernity) ความหมายของสภาวะสมัยใหม่จึงถูกคิดในลักษณะที่ถูกจับวางไว้คู่กับสภาวะก่อนสมัยตลอดเวลา สำหรับ Habermas แล้ว สภาวะสมัยใหม่ดำรงอยู่ในฐานะของ “ยุคสมัย” (Epoch) หมายถึง โลกสมัยใหม่ถูกแยกออกจากโลกเก่าด้วยข้อเท็จจริงที่ว่า มันได้เปิดตัวมันเองสู่อนาคต (Habermas, 2001; สุวัช คมพจน์, 2554) Habermas มองสภาวะสมัยใหม่ว่าเป็น “โครงการที่ยังไม่สำเร็จ” ซึ่งมีความหมายโดยนัยว่ายังมีอะไรอีกมากมายที่เราต้องทำต่อไป ก่อนที่เราจะสามารถคิดถึงความเป็นไปได้ที่จะเกิดสภาวะหลังสมัยใหม่ การวิพากษ์อย่างมีเหตุผลเป็นรูปแบบที่เป็นปัจจัยกำหนดระบบสังคม ระบบสังคมได้เติบโตขึ้นมาด้วยความซับซ้อนยิ่งขึ้น มีความแตกต่างกันมากขึ้น มีบูรณาการกันมากขึ้น กลายเป็นสังคมที่มีเหตุผล และสังคมที่มีเหตุผลอาจจะเป็นสังคมที่ทั้งระบบสังคมและโลกแห่งชีวิตสามารถมีเหตุผลในแบบตัวเองได้และเป็นไปตามตรรกะของตัวเองด้วย การทำให้ระบบสังคมและโลกแห่งชีวิตเป็นสิ่งที่มีความเหตุผลก็อาจจะก่อให้เกิดสังคมที่อุดมสมบูรณ์ด้วยวัตถุ หรือเรียกว่าวัตถุนิยม (Materialism) (ชัชฌานรงค์ เครือนวน, 2560) และมีการควบคุมสิ่งแวดล้อมอันเป็นผลมาจากระบบสังคมที่มีเหตุผล ขณะที่เรากำลังมีความสนุกสนานกับผลของการมีเหตุและผลของระบบสังคม เรากลับถูกทำให้สูญเสียคุณค่าของชีวิตที่อาจจะมาจากโลกแห่งชีวิต (วินัย ผลเจริญ, 2559) Habermas มองปัญหาที่เกิดขึ้นกับทฤษฎีวิพากษ์สังคมของนักทฤษฎีวิพากษ์แห่งสำนักแฟรงก์เฟิร์ตรุ่นแรกว่า มีลักษณะเป็นการขาดรากฐานเชิงปทัสฐานที่ทำให้กิจกรรมของการวิพากษ์สังคมซึ่งมีเป้าหมายในการปลดปล่อยมนุษย์ดำเนินมาถึงทางตัน (Habermas, 1984)

อีกทั้ง Jurgen Habermas ได้เสนอทางออกผ่านผลงานเรื่อง Knowledge and Human Interests ซึ่งกล่าวถึงประเด็นเชิงญาณวิทยาที่สามารถแก้ไขได้ด้วยการแจกแจงความสัมพันธ์ระหว่างโครงสร้างผลประโยชน์ซึ่งทำหน้าที่ในฐานะที่เป็นตัวกลางระหว่างชีวิตกับความรู้ที่เป็นไปได้ และยังกล่าวถึงประเด็นปัญหาที่สามารถแก้ไขได้ด้วยเหตุผลและการกระทำเชิงการสื่อสารความ ในผลงาน The Theory of Communicative Action หรือจุดหักเหทางภาษาในทฤษฎีเชิงวิพากษ์ ซึ่งนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงมโนทัศน์ซึ่งเป็นแกนกลางของการวิพากษ์เหตุผลของยุครู้แจ้งผ่านกระบวนการทศนเชิงการสื่อสารสู่การปลดปล่อยและความเป็นอิสระ (สุวัช คมพจน์, 2554) โดย Habermas มีมโนทัศน์ในลักษณะของการให้ความสำคัญของการวิพากษ์ (Critique) ความสำคัญและสนใจเกี่ยวกับศักยภาพในการละเมิดต่อต้าน โดยค้นพบเบื้องหลังของความรู้ และมีความเห็นเกี่ยวกับความจริงว่าถูกสร้างขึ้นภายใต้โครงสร้างของภาษา ซึ่งเขามีความสนใจปฏิบัติการทางภาษาผ่านการสื่อสาร (Communicative Action) ที่มีความเป็นเหตุเป็นผล

(Rationality) เพื่อเป็นหนทางนำไปสู่สังคมในอุดมคติ ผู้คนในสังคมสามารถใช้ภาษาในการสื่อสาร และถกกันอย่างเสรีในพื้นที่สาธารณะ (Public Spheres) (ชัยณรงค์ เครือนวน, 2560)

โครงสร้างทางสังคมแบบสมัยใหม่ส่งผลต่อผู้สูงอายุเช่นกัน โดยโครงสร้างของสังคม กลับมอบพื้นที่และโอกาสในการดำรงชีวิตให้แก่เด็ก วัยรุ่น และวัยทำงานมากกว่าผู้สูงอายุมาโดยตลอด ส่วนหนึ่งเป็นเพราะอิทธิพลของค่านิยมและมโนทัศน์ต่อผู้สูงอายุแบบเก่า (Council & Population, 2013) กล่าวคือ แม้ว่าผู้สูงอายุจะได้รับการยกย่องและเป็นທີ່เคารพนับถือสำหรับคนรุ่นใหม่ แต่คนไทยยังยึดติดกับกรอบความคิดเดิมที่ว่าผู้สูงอายุมักจะประสบกับภาวะถดถอยทั้งทางร่างกายและจิตใจ ผู้สูงอายุจึงไม่ควรทำงานหนัก แต่ควรจะได้พักผ่อนอยู่กับบ้านเพื่อให้ลูกหลานดูแลมากกว่า ส่งผลให้ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ว่าเป็นบุคคลที่ต้องการการพึ่งพิงสูง หรือแม้กระทั่งความคิดที่ว่าผู้สูงอายุเป็นภาระของสังคม ในทางกลับกันการเพิ่มขึ้นของสัดส่วนประชากรผู้สูงอายุในสังคมย่อมส่งผลกระทบต่อเชิงนโยบายต่อการพัฒนาเศรษฐกิจ ทั้งด้านการศึกษา ด้านแรงงาน ด้านสิ่งแวดล้อม และสวัสดิการผู้สูงอายุ (มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย, 2555)

การกระทำของโครงสร้างทางสังคมสร้างแรงกดดันอย่างมีนัยสำคัญต่อผู้สูงอายุ โดยเฉพาะในด้านการพัฒนาทักษะและความสามารถในการใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ ผู้สูงอายุถูกคาดหวังให้ปรับตัวอย่างรวดเร็วเพื่อให้สามารถใช้อุปกรณ์และเครื่องมือที่มีความซับซ้อนมากขึ้นในชีวิตประจำวัน ทั้งในด้านการสื่อสาร การทำงาน และการดำเนินกิจกรรมพื้นฐาน ขณะเดียวกันสังคมได้กำหนดบทบาทของผู้สูงอายุผ่านนโยบายต่าง ๆ เช่น การจัดสวัสดิการ การวางแผนทรัพยากร และการส่งเสริมการเรียนรู้ด้านเทคโนโลยี อย่างไรก็ตาม การดำเนินการเหล่านี้ยังคงประสบปัญหาในด้านความชัดเจนและการกระจายโอกาสอย่างทั่วถึง ส่งผลให้ผู้สูงอายุจำนวนมากยังคงเผชิญกับความท้าทายในการปรับตัวเข้ากับสังคมที่ขับเคลื่อนด้วยเทคโนโลยี อันเป็นผลมาจากโครงสร้างทางสังคมในยุคทันสมัย เช่น การอาศัยอยู่นอกเขตสังคมเอง ชนชั้นด้านการศึกษา หรือรายได้ที่ไม่เท่าเทียมกัน (สมชาย ชัยจันทร์ และชนิษฐา นันทบุตร, 2561) ปฏิบัติการทางโครงสร้างทางสังคมเหล่านี้คงอยู่ได้มีมีปฏิบัติการของอำนาจที่ไม่ใช่เพียงแค่ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลหรือกลุ่มคนเท่านั้น แต่เป็นวิธีการใช้อำนาจอย่างแนบเนียนเพื่อเปลี่ยนแปลงการกระทำของผู้คนที่ส่งผลต่อผู้สูงอายุเพื่อให้เกิดการกระทำบางอย่างในอนาคตตามเจตจำนงของผู้ใช้อำนาจ (ฐาตุกรณ์ จันประเสริฐ, 2553; วิชนี คุปตะวาทีน, 2561)

การผลิตซ้ำผ่านโครงสร้างทางสังคมแบบสมัยใหม่ที่ส่งผลกระทบต่อผู้สูงอายุทำให้เกิดวาทกรรมตอกย้ำความเป็นผู้สูงอายุในแบบที่เป็นผลจากอิทธิพลของค่านิยมและมโนทัศน์ต่อ

ผู้สูงอายุแบบเก่า โครงสร้างทางสังคมแบบสมัยใหม่ที่เข้าไปจัดกระทำต่อผู้สูงอายุ การดูแลคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในปัจจุบันครอบคลุมสามด้านหลัก ได้แก่ ด้านสุขภาพ ด้านการช่วยเหลือสาธารณะ และด้านการมีงานทำและรายได้ ในด้านสุขภาพ ภาครัฐได้ดำเนินนโยบายที่สำคัญ เช่น การจัดให้มีหลักประกันสุขภาพถ้วนหน้า และการให้บริการทางการแพทย์และสาธารณสุขแก่ผู้สูงอายุ สำหรับด้านการช่วยเหลือสาธารณะ มีการจัดสรรเบี้ยยังชีพผู้สูงอายุ การจัดตั้งกองทุนดูแลผู้สูงอายุที่ขาดที่พึ่ง การให้คำปรึกษา การสนับสนุนค่าโดยสารยานพาหนะ รวมถึงการยกเว้นค่าธรรมเนียมในการเข้าชมสถานที่ของรัฐ ด้านสุดท้าย คือ การส่งเสริมการมีงานทำและการมีรายได้ โดยมีการจัดตั้งกองทุนสวัสดิการผู้สูงอายุเพื่อสนับสนุนในประเด็นนี้ มาตรการเหล่านี้สะท้อนถึงความพยายามของภาครัฐในการยกระดับคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุอย่างรอบด้าน รวมถึงการสนับสนุนด้านอาชีพจากหน่วยงานภาครัฐ (ศิริรักษ์ แก้วคำแสน และระชานนท์ ทวีผล, 2560) การผลิตซ้ำความหมายและอัตลักษณ์ความเป็นตัวตนของผู้สูงอายุ โดยเกิดจากแนวคิดทางการแพทย์ที่ประกอบสร้างผู้สูงอายุด้วยกระบวนการทัศน์ทางชีวการแพทย์ว่าด้วยความเสื่อมของอวัยวะที่เพิ่มขึ้น แนวคิดด้านความทันสมัยที่ผลักดันให้ผู้สูงอายุกลายเป็นแรงงานที่ด้อยคุณค่าและต้องการการดูแลจากองค์กรภาครัฐ (สมชาย ชัยจันทร์ และชนิษฐา นันทบุตร, 2561)

ในประเทศอุตสาหกรรมที่การเกษียณอายุเป็นการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญในชีวิตของผู้ที่ประกอบอาชีพที่ยึดติดกับการทำงานกับองค์กรมาตลอดชีวิต เมื่อถึงเวลาที่ต้องเกษียณอายุหรือหยุดประกอบอาชีพ อันเนื่องจากครบกำหนดเงื่อนไขการจ้างงานหรือความเสื่อมโทรมของร่างกาย เมื่อผู้สูงอายุมีร่างกายอ่อนแอ เจ็บป่วย สมาชิกครอบครัวจะทำหน้าที่ในการดูแล แต่เมื่อเข้าสู่ความทันสมัย สมาชิกในครอบครัวต้องใช้เวลาในการทำงานมากขึ้น บทบาทของครอบครัวในการดูแลผู้สูงอายุจึงลดลงตามไปด้วย ภาครัฐจึงต้องเข้ามามีบทบาทในการสงเคราะห์ผู้สูงอายุที่อ่อนแอ ถูกทอดทิ้ง หรือไม่ได้รับการดูแลจากครอบครัวมากขึ้น (กมลชนก ขำสุวรรณ และมาตี ลัมสกุล, 2560) เหล่านี้เป็นอัตลักษณ์เชิงลบที่เกิดจากการผลิตซ้ำของโครงสร้างทางสังคมแบบสมัยใหม่และตอกย้ำว่าทฤษฎีอัตลักษณ์ผู้สูงอายุเชิงลบแบบเหมารวมในลักษณะของการถูกทำให้เป็นคนไร้ความสามารถ ซึ่งถือเป็นปัจจัยในการลดคุณค่าความเป็นมนุษย์ของผู้สูงอายุ การเปลี่ยนแปลงทางสังคมในโลกยุคทันสมัยว่าการสร้างวาทกรรมโดยการอ้างเหตุผลเพื่อสร้างความชอบธรรมให้กับตนเองในการดำรงอยู่ในสังคม เกิดขึ้นภายใต้โครงสร้างทางสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา รวมทั้งการความคิดของคนในสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงนั่นเอง (ธีรศักดิ์ สุขสันติกรม, 2559)

การศึกษาข้างต้นแสดงให้เห็นถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นจากโครงสร้างทางสังคม แบบสมัยใหม่ที่มีต่อผู้สูงอายุ ซึ่งเป็นลักษณะของความขัดแย้งเชิงสถาบันที่ผลิตซ้ำในพื้นที่ทาง

วัฒนธรรม (Areas of Culture reproduction) โดย Habermas เรียกว่าเป็นไปตามขั้นตอนของการบูรณาการทางสังคม (Social Integration) การขัดเกลาทางสังคม (Socialization) และเป็นการประกาศต่อต้านของสาขาย่อยของสถาบัน (Sub-institutional) ต่อสถาบันหลักรวมทั้งเป็นการสร้างระบบใหม่ที่ต่างไปจากระบบเดิม Habermas กล่าวถึงความขัดแย้งทางสังคมที่เกิดขึ้นใหม่เป็นเรื่องของคุณภาพชีวิต ความเท่าเทียม การสร้างความเป็นจริงของปัจเจก การมีส่วนร่วม และสิทธิมนุษยชนที่น่าเสนอของชนชั้นกลางใหม่ (New Middle Class) (สุนทร คุณชัยมั่ง, 2555)

ส่วนที่ 2 พลังในตนเองของผู้สูงอายุ

โครงสร้างทางสังคมที่ถูกผลิตขึ้นให้เกิดความชอบธรรมผ่านแนวคิดของ Foucault แบบ Discursive Practice ผ่านผู้เชี่ยวชาญ (Expert) และสถาบัน (Institution) หลอมรวมจนทำให้วาทกรรมเข้มแข็งจนสามารถส่งผลให้บุคคล เช่น ผู้สูงอายุ เกิดตัวตนและรับเอาวาทกรรมนั้นจนทำให้ตัวตนเป็นเครื่องมือของความรู้ (Object of Knowledge) ขณะเดียวกันก็ย่อมมีการต่อต้านเกิดขึ้นควบคู่กันเสมอจากกลุ่มบุคคลที่ไม่ได้ยอมรับอัตลักษณ์ที่ถูกสร้างขึ้นโดยสังคม ไม่ยอมรับตัวตนที่ถูกให้ความหมายและผลิตซ้ำจนกลายเป็นอำนาจเข้าครอบงำ บุคคลจึงพยายามแสวงหาทางเลือกใหม่ในการดำรงชีวิตและดำรงอัตลักษณ์แห่งตัวตนของผู้สูงอายุ (Self Identities) มนุษย์ทุกคนไม่จำเป็นต้องยอมรับอำนาจเข้าครอบงำที่ถูกกระทำโดยอำนาจกระแสหลัก แต่มนุษย์ต่างมีตัวตนที่ไม่ได้เกิดจากการยอมรับความหมายตามอำนาจกระแสหลักเท่านั้น มนุษย์จึงสามารถสร้างความหมายให้กับตัวเองได้ และการสร้างความหมายใหม่ให้กับตนเองก็คือ การสร้างตัวตนใหม่ (Dreyfus & Rabinow, 2014; จิตตมา เจือไทย, 2551)

Carl Rogers นักจิตวิทยาแนวมนุษยนิยมผู้ริเริ่มการพัฒนาทฤษฎีบุคลิกภาพตามแนวมนุษยนิยมกล่าวถึงความสำคัญต่อศักดิ์ศรีในความเป็นมนุษย์ และให้ความสำคัญต่อบุคคลในฐานะ “ผู้กระทำ” (Subject) มากกว่าที่จะเป็น “ผู้ถูกกระทำ” (Object) โดย Carl Rogers มีความเชื่อว่า โดยธรรมชาติแล้วมนุษย์ทุกคนเป็นคนดี มีคุณค่า และมีศักดิ์ศรี อารมณ์ ความรู้สึก และความต้องการมีความสำคัญเท่ากับข้อมูลความจริงและความรู้ และการพัฒนาด้านสังคม ด้านตนเอง และการพัฒนาด้านคุณธรรมจริยธรรมมีความสำคัญเท่า ๆ กับการพัฒนาด้านองค์ความรู้ ซึ่งมนุษย์ทุกคนมีแรงผลักดันและมุ่งที่จะพัฒนาตนเองให้เต็มศักยภาพที่ตนเองมีอยู่ แรงผลักดันนี้จะทำบุคคลตระหนักว่าประสบการณ์มีความกลมกลืนสอดคล้องกับจิตสำนึกในตนเอง (Self) อย่างไร อีกทั้ง Carl Rogers มีความเชื่อว่าตัวตนของบุคคลเป็นผลจากการที่บุคคลมีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลอื่น และเกี่ยวข้องกับความตระหนักว่า ตนเองเป็นมนุษย์และสามารถแสดงบทบาทต่าง ๆ

ได้ ดังนั้น ความคิดรวบยอดเกี่ยวกับตนเองจึงหมายถึงคุณสมบัติต่าง ๆ ที่บุคคลรับรู้ และยอมรับว่าเป็นลักษณะเฉพาะของตนเอง โดยเกิดจากการมองเห็นคุณค่าในตัวเอง (Self-esteem) ตัวตนที่บุคคลมองว่าตนเองเป็น (Self image) และตัวตนที่บุคคลอยากจะเป็น (Ideal Self) ทั้งสามองค์ประกอบนี้หลอมรวมเกิดเป็นความคิดรวบยอดเกี่ยวกับตนเอง (Self Concept) ที่บุคคลสามารถเปลี่ยนแปลงได้โดยไม่จำเป็นต้องทำตามความต้องการของคนอื่น หากแต่สามารถชี้นำตนเอง (Self direction) ซึ่งนำไปสู่การมองเห็นคุณค่าของตัวเองมากขึ้น (Rogers, 1977; ชิดชงค์ นันทนาเนตร, 2560; ศรีเวื่อน แก้วกังวาล, 2554)

เหตุนี้ ความต้องการในการแสวงหา “ความจริง” เกี่ยวกับตนเอง เพื่อตระหนักรู้เกี่ยวกับความจริงแห่งตัวตนของบุคคลจึงเกิดขึ้น Paulo Freire กล่าวถึงกระบวนการแสวงหาความจริงเกี่ยวกับตนเองนี้ว่าเป็นกระบวนการปลุกมโนธรรมสำนึก (Conscientization) เป็นกระบวนการที่บุคคลหรือกลุ่มคนที่ต้องการสร้างความหมายให้กับตัวเองใหม่ด้วยการเสาะแสวงหาความจริงเกี่ยวกับตนเองผ่านการสะท้อนคิด และวิพากษ์อดีตรวมทั้งการกระทำที่ผ่านมาของตนเอง (Action Reflection) เป็นกระบวนการพัฒนามโนธรรมสำนึกที่สามารถวิเคราะห์ได้อย่างมีเหตุผล และสามารถสร้างการเปลี่ยนแปลงด้วยตัวเองได้ (ชิดชงค์ นันทนาเนตร, 2560) Paulo Freire เน้นย้ำว่า มโนธรรมสำนึกหรือการตระหนักรู้ของบุคคลจะไม่เกิดขึ้น หากบุคคลไม่มีมโนธรรมสำนึก (Consciousness) และเมื่อบุคคลมีความเข้าใจถึงความเป็นจริงที่เกิดขึ้น สามารถมองเห็นความเชื่อมโยงของเหตุการณ์และความจริงที่เกี่ยวข้องกับตนเองได้แล้ว บุคคลจะเกิดมโนธรรมสำนึกที่ชัดเจนและจะส่งผลต่อการเข้าไปมีส่วนร่วมในการปฏิบัติเพื่อการเปลี่ยนแปลงโลกของตนเอง (Praxis) นั่นคือการกระทำและการไตร่ตรองเพื่อเปลี่ยนแปลงมัน (Action and Reflection) เช่นเดียวกับกลุ่มผู้สูงอายุที่หากสามารถค้นหาความจริงเกี่ยวกับตัวตนของตนเองด้วยมโนธรรมสำนึก ผู้สูงอายุก็必将มีความชัดเจนเกี่ยวกับตัวตนที่แท้จริงของตัวเองเช่นกัน แนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการปลุกมโนธรรมสำนึกกล่าวถึงการมีมโนธรรมสำนึกไม่ได้เป็นเพียงแค่การตระหนักรู้ แต่หมายรวมถึงการมีสำนึกที่จะดำเนินการเพื่อให้คนรู้จักโลกของตนเองอย่างแท้จริง ด้วยการแสวงหาความจริง (Investigation) และการทำความเข้าใจ (Understanding) สถานการณ์ต่าง ๆ เพื่อนำไปสู่การมีมโนธรรมสำนึกในการตระหนักรู้ว่าตนเองตระหนักรู้เรื่องใดเพื่อการรับรู้สิ่งใหม่ที่แตกต่างไปจากเดิม (Freire, 2001; ชิดชงค์ นันทนาเนตร, 2560; เณริกา เกิดนาสาร, 2563; สายพิน กุลกนกวรรณ ฮัมดานี, 2560)

2.1 การต่อรองกับโครงสร้างทางสังคมสมัยใหม่ของผู้สูงอายุ

อัตลักษณ์ทางสังคมที่ถูกกำหนดขึ้นอาจจะไม่มีความสอดคล้องกับอัตลักษณ์ที่แท้จริงที่ผู้สูงอายุให้ความหมายกับตนเองก็ได้ โดยมีแนวคิดที่กลับสวนทางกับภาวะของผู้สูงอายุที่มีการปรับตัวตามสภาพความทันสมัยของโลกที่เปลี่ยนแปลงในยุคปัจจุบัน จะเห็นว่าผู้สูงอายุจำนวนมากในปัจจุบันที่อาศัยทุนทางเศรษฐกิจและทุนทางสังคมในรูปแบบของเครือข่ายชมรมมาเป็นตัวขับเคลื่อนการต่อรองอัตลักษณ์ใหม่ อาทิ ผู้สูงวัยหัวใจไฮเทคฯ (Modern Old) ในสังคมเมืองใหญ่หรือผู้สูงอายุที่สร้างประโยชน์ให้แก่สังคมในชนบท ทั้งยังมีงานศึกษาเพิ่มเติมที่พูดถึงบทบาทของกลุ่มผู้สูงอายุและทุนในลักษณะต่าง ๆ ที่ใช้ในการขับเคลื่อนงานด้านผู้สูงอายุในชุมชน โดยเฉพาะชมรมผู้สูงอายุที่มีการขับเคลื่อนงานด้านผู้สูงอายุได้อาศัยทุนทางเศรษฐกิจ ทุนทางสังคมและวัฒนธรรม และทุนทางสัญลักษณ์ในการดำเนินกิจกรรม ทั้งยังใช้กระบวนการกลุ่มมาเป็นเครื่องมือในการต่อรองอัตลักษณ์ใหม่ที่ไม่ได้เป็นผู้สูงอายุที่พึ่งพิงเพียงอย่างเดียว แต่เป็นผู้สูงอายุพัฒนาพลัง (Active Ageing) ที่มีคุณค่าต่อครอบครัว ชุมชน และสังคม (กัจจ หลุยยะพงศ์ และกาญจนา แก้วเทพ, 2554; ปณิธิ บรรวณ, 2562; สุทธิพงศ์ บุญผดุง, 2554) การต่อรองกับโครงสร้างทางสังคมสมัยใหม่ของผู้สูงอายุดังกล่าว เป็นการศึกษาระเบิดวิพากษ์ด้านการสร้างความจริงเชิงสังคม (Social Construction of Reality) และความรู้ที่ไม่ได้มีการกำหนดไว้แน่นอนตายตัว (Indeterminacy of Knowledge) ซึ่งแสดงถึงการวิพากษ์อย่างครอบคลุมครบถ้วน สิ่งที่เป็นพื้นฐานที่สุดของการวิพากษ์ก็คือ ความคิดที่ว่าความพยายามที่จะขจัดความเป็นอัตวิสัย (Subjectivity) ออกไปนั้น เป็นเรื่องที่เป็นไปไม่ได้โดยการใช่วิธีการวิพากษ์และการก่อสร้างเพื่อแสดงให้เห็นถึงการมีอยู่ของความเป็นอัตวิสัย นักวิชาการแนววิพากษ์ได้แสดงให้เห็นว่าเทคนิคการวิเคราะห์เชิงเหตุผล (Rational analytic Techniques) ของการวิเคราะห์แนวคิดกระแสหลักมีแนวโน้มที่จะตอบสนองต่อหน้าที่เชิงอุดมการณ์โดยไม่ตั้งใจมากกว่าในฐานะที่เป็นวิธีการของการรวบรวมความจริงเชิงประจักษ์ (ประโยชน์ สงกลิ่น, 2561)

กลุ่มผู้สูงอายุที่มีการรวมกลุ่มในปัจจุบันมีการต่อรองกับอัตลักษณ์ที่สถาบันทางสังคมสร้างขึ้นเพื่อจัดการและควบคุมผู้สูงอายุในฐานะผู้ที่อ่อนแอกว่า การแสดงออกดังกล่าวของผู้สูงอายุเป็นการต่อสู้ของชนชั้นทางสังคม (Social Class) เพื่อก้าวออกจากระดับที่ใช้แสดงหรือบ่งบอกสถานะของกลุ่มคนในสังคมที่กำหนดให้ความหมายจากอำนาจกระแสหลัก เช่น ระดับฐานะเศรษฐกิจและสังคม ระดับรายได้ ระดับการศึกษา และระดับการประกอบอาชีพ ส่งผลให้ผู้สูงอายุไม่สยบยอมต่อโครงสร้างทางสังคมที่กำหนดนั้น ด้วยอิทธิพลจากแนวคิดสังคมวิทยาที่ให้ความสำคัญต่อการเข้าถึงการรับรู้ ความทรงจำ การให้ความหมายของผู้คน และแนวคิด

ปฏิบัติการในชีวิตประจำวันที่มองว่าผู้คนไม่ได้ถูกกระทำอยู่ตลอดเวลา แต่พวกเขามีวิธีการที่จะสัมพันธ์กับอำนาจด้วยการสร้างความหมายให้กับพื้นที่ และแสวงหาปฏิบัติการในชีวิตประจำวันเพื่อต่อรองกับอำนาจของโครงสร้างทางสังคม โดยเราจะเห็นว่าขณะที่บุคคลในสังคมสยบยอมต่ออำนาจและความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นจากการกำหนดของโครงสร้างทางสังคม ขณะที่บางคนมีการแลกเปลี่ยนตีความกันเพื่อที่จะชี้ให้เห็นถึงความจริงโดยการต่อรองกับโครงสร้างทางสังคมเสมอ ๆ ซึ่งสามารถเลื่อนไหลได้โดยปัจเจกบุคคลที่มองเห็นสิ่งต่าง ๆ แตกต่างกัน การกระทำของบุคคลจึงขึ้นอยู่กับพื้นฐานของการตีความและแสดงออกมาเป็นพฤติกรรมที่มีระหว่างกันในรูปแบบของความสัมพันธ์ (Gray & Kish-Gephart, 2013; ฐาศุภร์ จันประเสริฐ, 2553; ณัฐจรี สุวรรณภัก, 2558)

ผู้สูงอายุได้พัฒนาอัตลักษณ์ใหม่เพื่อต่อรองกับโครงสร้างทางสังคม โดยนำเสนอตนเองในฐานะผู้มีคุณค่าผ่านวิถีชีวิตที่หลากหลาย แทนที่จะเป็นเพียงผู้รอรับความช่วยเหลือ พวกเขาได้แสดงบทบาทสำคัญในชุมชน เช่น การเป็นผู้นำ อาสาสมัคร และผู้ให้การสนับสนุนในกิจกรรมต่าง ๆ ทั้งด้านการพัฒนาชุมชน การดูแลผู้อื่น และการมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางศาสนา นอกจากนี้ ผู้สูงอายุยังได้พยายามสื่อสารอัตลักษณ์ใหม่นี้สู่สังคมภายนอก ผ่านการแสดงให้ถึงความสำเร็จในชีวิตและการทำงาน การได้รับการยอมรับจากชุมชน ตลอดจนการได้รับรางวัลจากองค์กรภายนอก สิ่งเหล่านี้เป็นการช่วงชิงพื้นที่ทางวาทกรรม เพื่อนำเสนอภาพลักษณ์ของผู้สูงอายุที่มีคุณค่าและยังคงมีบทบาทสำคัญในสังคม ซึ่งท้าทายมุมมองดั้งเดิมที่มักมองผู้สูงอายุในฐานะผู้พึ่งพิงเพียงอย่างเดียว (สมชาย ชัยจันทร์ และชนิษฐา นันทบุตร, 2561) การศึกษาเกี่ยวกับการมองเห็นคุณค่าของผู้สูงอายุแสดงให้เห็นถึงการเห็นคุณค่าในตนเองถือว่าเป็นสิ่งที่มีความสำคัญกระบวนการการปรับตัวในทุกช่วงเวลาของชีวิต โดยเฉพาะในกลุ่มผู้สูงอายุ การเห็นคุณค่าในตนเองของกลุ่มผู้สูงอายุนั้นเกิดจากความสามารถในการปรับตัวและการจัดการเหตุการณ์ต่าง ๆ ซึ่งการเห็นคุณค่าในตนเองไม่ได้สัมพันธ์กับอายุที่เพิ่มมากขึ้น ส่งผลให้ผู้สูงอายุมีการต่อรองเพื่อมองเห็นถึงคุณค่าของตนเองมากขึ้น จนกล่าวได้ว่า ผู้สูงอายุเป็นทุนมนุษย์ที่สำคัญในการถ่ายทอดองค์ความรู้ ภูมิปัญญาต่าง ๆ ขนบธรรมเนียม วัฒนธรรม ประเพณี ให้แก่สมาชิกในสังคม เพื่อให้เกิดความยั่งยืนของขนบธรรมเนียมในสังคม เพื่อเป็นการสืบทอดองค์ความรู้และวัฒนธรรมของสังคม (Harter & Leahy, 2001)

นอกจากนี้ผู้สูงอายุยังเป็นแรงงานสำคัญในการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่จะเข้ามาทดแทนการขาดแคลนแรงงานทางภาคการผลิตในอนาคต รวมทั้งการรวมกลุ่มในการปฏิบัติกิจกรรมที่สะท้อนให้เห็นคุณค่าในตนเองของผู้สูงอายุที่ยังสามารถทำประโยชน์ให้แก่สังคม เกิด

ความรู้สึกว่าผู้สูงอายุไม่ได้เป็นปัญหาของสังคม แต่ยังสร้างประโยชน์ที่มีคุณค่าให้กับสังคมได้อีกด้วย (เบญจมาศ ยศเสนา, 2559) การลุกขึ้นมาสื่อสารแสดงออกถึงจุดยืน หรืออัตลักษณ์ของผู้สูงอายุถึงความเท่าเทียมกัน ถึงคุณค่า และศักยภาพที่มีนี่เองเป็นจุดเริ่มต้นในการสื่อสารเชิงวิพากษ์เพื่อเปิดเผยและแสดงให้เห็นถึงการถูกกดขี่อย่างไม่สมควรของมนุษย์ หรือในที่นี้กล่าวถึงผู้สูงอายุ เป็นการแสดงออกถึงการวิพากษ์การครอบงำ (Domination) ตามแนวคิดทฤษฎีการสื่อสารที่แท้จริง (Authentic Communication) (Zurn, 2014) โดย Jurgen Habermas โดยชี้ให้เห็นถึงความผิดพลาดบกพร่องของแนวคิดในยุคแห่งความรู้อัจฉริยะ (Enlightenment) และแนวคิดที่ตามมาอื่น ๆ ไม่ว่าจะเป็นแนวคิดทางวิทยาศาสตร์ แนวคิดเกี่ยวกับความเป็นเหตุเป็นผลหรือแนวคิดเกี่ยวกับความเชื่อหรือวัฒนธรรมทั้งหลายซึ่งแสดงตัวออกมาในฐานะที่เป็นธรรมชาติ (Natural) มีลักษณะเป็นวัตถุวิสัย (Objective) และเป็นกลาง (Neutral) โดยสิ่งเหล่านี้เป็นเพียงอุดมการณ์ (Ideology) ที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของโครงสร้างเชิงอำนาจที่สามารถเปลี่ยนแปลงได้ไม่มีกฎกำหนดตายตัวและไม่ใช่ว่าสิ่งที่คงที่เที่ยงแท้แต่อย่างใด (Fischer, 2009) จึงได้พยายามแสวงหาวิธีการเพื่อหักล้างอุดมการณ์ของการครอบงำในรูปแบบต่างๆ ทั้งที่เป็นรูปแบบวิทยาศาสตร์ ระบบทุนนิยม หรือระบบราชการที่เชื่อว่าจะเป็นตัวการที่นำไปสู่การกดขี่ และขัดขวางไม่ให้เกิดความเท่าเทียมกันระหว่างมนุษย์ Habermas จึงได้นำเสนอแนวคิดเรื่องการสื่อสารที่แท้จริง (Authentic Communication) ที่กล่าวถึง “การปลดปล่อยมนุษย์ออกจากการครอบงำที่ไม่จำเป็น” โดยให้การสื่อสารเป็นเครื่องมือในการปลดปล่อยมนุษย์ออกจากโครงสร้างทางสังคมที่ครอบงำซึ่งถือเป็นเป้าหมายสูงสุด รวมถึงเป็นการเปิดพื้นที่ที่จะแสดงให้เห็นถึงหลักการที่จะนำไปสู่ความก้าวหน้าของมนุษย์อีกด้วย (Zurn, 2014; ประโยชน์ สังกสิน, 2561)

ความพยายามในการสื่อสารอัตลักษณ์อีกด้านหนึ่งซึ่งเกิดจากความเชื่ออีกด้านของผู้สูงอายุต้องการการรับฟังและผลักดันไปสู่ความเข้าใจของคนในสังคม โดย Habermas ได้เสนอแนวคิดเรื่องการสื่อสาร (Communication) ว่าผู้ที่เข้าร่วมในการสื่อสารจำเป็นจะต้องมีความเท่าเทียมกัน เพื่อเป็นการลดการถูกครอบงำของบุคคลหนึ่งที่มีต่ออีกบุคคลหนึ่งซึ่งเกิดจากความไม่เท่าเทียมในลักษณะของการออกคำสั่ง (Command) และการยอมรับคำสั่ง (Acquiescence) โดยเป้าหมายสูงสุดของการสื่อสารที่เท่าเทียมตามทฤษฎีของ Habermas ก็คือการปลดปล่อยประชาชนให้หลุดพ้นจากการครอบงำ การกดขี่ การถูกเอารัดเอาเปรียบจากอุดมการณ์ต่าง ๆ ที่ถูกสร้างขึ้นในยุคแห่งความรู้อัจฉริยะและจากการสนทนาที่เกิดขึ้นภายใต้โครงสร้างเชิงอำนาจที่ไม่เท่าเทียม โดยการสื่อสารอย่างเท่าเทียม (Equal Communication) หมายรวมถึงโอกาสที่เท่าเทียมในการเข้าร่วมในการสนทนา และการสื่อสารที่ไม่มีการกีดกันหรือการปิดกั้นโอกาสมีความสำคัญเป็น

อย่างมากต่อการเป็นสัตว์สังคมของมนุษย์ซึ่งตกอยู่ในตาข่ายของความสัมพันธ์ของการมีชีวิตและมีผลประโยชน์หลอมรวมกันอยู่ในชุมชน (ประโยชน์ ส่งกลิ่น, 2561) ทฤษฎีเชิงวิพากษ์ (Critical Theory) เสนอให้มีการแลกเปลี่ยนความคิด การตีความ และการวิพากษ์ระหว่างนักสังคมศาสตร์และตัวแสดงทางการเมืองอื่น ๆ อย่างต่อเนื่องโดยเป็นข้อมูลความจริงที่ต้องถูกรับประกันโดยผ่านการโต้แย้งจากสิ่งที่ปฏิบัติได้จริง (Pragmatic) ซึ่งเป็นการบูรณาการระหว่างภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติเข้าด้วยกัน Habermas ได้เสนอให้มีการเพิ่ม “สมรรถนะของการสื่อสาร” โดยผ่านการโต้แย้งอย่างอิสระด้วยอยู่บนพื้นฐานของ “จริยธรรมเชิงวาทกรรม” (Discursive Ethics) และจริยธรรมเชิงวาทกรรมนี้ตั้งอยู่บนพื้นฐานของแนวคิด “สถานการณ์การพูดในอุดมคติ” อีกทีหนึ่ง โดยทุกคนจะได้รับโอกาสเท่าเทียมกันในการเข้าร่วมในกระบวนการเชิงวาทกรรม (Discursive Process) ของการสร้างความเห็นพ้องต้องกัน (Fischer, 2009) ดังนั้น การสื่อสารเพื่อส่งเสริมที่แท้จริงของกลุ่มผู้สูงอายุที่มองเห็นถึงคุณค่าและศักยภาพของตนเอง จึงควรเป็นการสื่อสารตามข้อมูลความเป็นจริงที่เกิดขึ้นและสามารถปฏิบัติได้จริงและอยู่บนพื้นฐานของจริยธรรมเชิงวาทกรรม

จากข้อมูลอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุที่ถูกสร้างขึ้นมาจากสถาบันทางสังคมโดยการสอดรับความหมายร่วมกันในรูปแบบของสถาบันการแพทย์ การเมือง การศึกษา เศรษฐกิจ และสื่อมวลชน โดยส่งผลให้การสร้างอัตลักษณ์และการนิยามความหมายของผู้สูงอายุถูกเหมารวมในทางลบเพื่อใช้เป็นประโยชน์ในการควบคุมและบงการเนื้อตัวร่างกายผู้สูงอายุในแบบคุณลักษณะ เช่น เป็นผู้จู้จี้ขี้บ่น ปากร้าย สังขารป่วยไข้มาอย่างเนิ่นนาน ส่งผลให้ผู้สูงอายุจำนวนมากไม่ได้ยอมจำนนที่จะตกอยู่ภายใต้แนวคิดที่ถูกสร้างขึ้น จะเห็นได้ว่าปัจจุบันเราจะเห็นกลุ่มผู้สูงอายุพยายามสื่อสารอัตลักษณ์ที่เกิดจากการรับรู้ตนเองที่ก้าวไปสู่การพึ่งพาตนเองและมีศักดิ์ศรีมากขึ้น จากเดิมที่จะเห็นได้ว่าภาพของผู้สูงอายุถูกให้ความหมายว่าเป็นผู้ที่สมควรได้รับการพักจากการทำงาน ได้รับการพักผ่อนภายหลังเกษียณอายุราชการ จนทำให้ผู้สูงอายุต้องเผชิญกับความกดดันอย่างมากในการที่จะดำเนินชีวิตให้เป็นไปตามสิ่งที่ถูกสังคมกำหนดให้ และเมื่อไรก็ตามที่ผู้สูงอายุต่อต้านอัตลักษณ์ทางสังคมก็จะถูกมองว่าไม่เจียมสังขาร (Cuddy, Norton, & Fiske, 2005; สุชาติ ทวีสิทธิ์, 2553) เปลี่ยนมาเป็นการได้รับการยอมรับในเชิงคุณค่าและศักยภาพของผู้สูงอายุมากขึ้น โดยผู้สูงอายุได้ถูกระบุให้เป็นผู้เชี่ยวชาญในหลายศาสตร์ที่ขาดแคลนจนหลายคนได้ต่ออายุราชการและสามารถทำงานต่อเป็นผู้เชี่ยวชาญอยู่ได้โดยได้รับค่าตอบแทนในระดับสูง หรือการรวมกลุ่มของผู้สูงอายุที่ถึงแม้จะออกจากงานตามเกณฑ์การ

เกษียณไปแล้ว แต่ก็รวมตัวกันเพื่อใช้ศักยภาพของตัวเองแบบเต็มที่เพื่อพึ่งพาตนเองอย่างมีศักดิ์ศรี และสร้างรายได้ให้กับตนเองและชุมชนได้

จึงกล่าวได้ว่า แนวคิดที่เกี่ยวกับอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุที่เราเห็นในปัจจุบันเริ่มเปลี่ยนแปลงไปสู่การพึ่งพาตนเองและมีศักดิ์ศรีมากขึ้น แสดงถึงการต่อสู้ด้านอัตลักษณ์และการสื่อสารอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุว่า ผู้สูงอายุไม่จำเป็นที่จะต้องมียุทธลักษณะเป็นคนชราที่มีความบกพร่องทางด้านร่างกายและอยู่ในสภาวะพึ่งพิงผู้อื่นเสมอ ผู้สูงอายุมีพยายามในการทำท่ายและต่อรองต่อวาทกรรมอัตลักษณ์ที่ถูกกำหนดขึ้นโดยสังคมด้วยแนวทางต่าง ๆ เช่น การลดอายุด้วยการคงความแข็งแรงของร่างกาย การบริหารร่างกาย การออกกำลังกาย การทำศัลยกรรม การหลบซ่อนความชราภายใต้หน้ากาก ความหนุ่มสาว และการมองคนอื่นที่ต่ำกว่า ทั้งหมดนี้เป็นการพยายามต่อสู้กับอำนาจของวาทกรรมโดยผู้สูงอายุและเป็นการพยายามสร้างอัตลักษณ์ใหม่ นิยามความหมายใหม่ให้กับตนเอง นอกจากนี้ยังได้รับการสนับสนุนจากการปรับเปลี่ยนของนโยบายภาครัฐ ภาคเอกชน องค์กรภาคสังคมที่สนับสนุนแนวคิดด้านอัตลักษณ์ใหม่ของผู้สูงอายุ เป็นการสนับสนุนการเปิดพื้นที่ให้กลุ่มผู้สูงอายุได้แสดงศักยภาพในการผลิตสร้างตัวตนใหม่ขึ้นมาเพื่อแสดงศักยภาพของตัวเองอย่างเต็มที่ ซึ่งเป็นพื้นฐานของอัตบุคคลที่สามารถรู้คิดได้ด้วยตนเอง (Subjectivity) อันสะท้อนให้เห็นถึงปฏิบัติการของอิสรภาพที่บุคคลค้นพบได้ในตนเอง (De Certeau, Jameson, & Lovitt, 1980; Westerhof & Tulle, 2007; เบญจวรรณ อุปัทมฉาย และสุรวุฒิ บัดโธสง, 2558; ปิยลักษณ์ โพธิวรรณ, 2558; สโรชพันธุ์ สุภาวรรณ, 2559)

การตื่นรู้ด้วยการยอมรับความรู้สึกและมีอิสระในการคิดนำไปสู่การตัดสินใจเลือกทางเลือกให้กับตนเองได้นี้เอง ทำให้ผู้สูงอายุต้องการเปิดพื้นที่เพื่อส่งเสียงของตัวเอง เปิดพื้นที่เพื่อแสดงศักยภาพ และยอมรับความสามารถของตัวเอง การเปลี่ยนแปลงทางสังคมของกลุ่มผู้สูงอายุด้วยการสื่อสารที่แท้จริงให้พื้นที่สาธารณะซึ่งเป็น “พื้นที่จริง” ตามการแสดงอัตลักษณ์ตัวตนของผู้สูงอายุ เป็นเหมือนการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่ผ่านมาของกลุ่มคนชั้นกลางที่มีสิทธิเสรีภาพที่มีบทบาทสำคัญทำให้เกิดปริณพทลสาธารณะ (Public Sphere) แบบใหม่ ผ่านเทคโนโลยีการสื่อสารอย่างเสรีที่ส่งผลให้เกิดการลดทอนและทำลายความเป็นประชาธิปไตยทางกายภาพของพื้นที่สาธารณะที่เป็นพื้นที่จริงลง ซึ่งทำให้เห็นถึงความเสื่อมถอยและนำไปสู่การสูญเสียการเป็นพื้นที่สาธารณะตามที่ควรจะเป็นและส่งผลต่อคุณภาพชีวิตสาธารณะที่ตกต่ำอย่างต่อเนื่อง (Habermas, 1992; ศุภชัย ชัยจันทร์ และณรงพน ไฉ่ประกอบทรัพย์, 2558)

สาระสำคัญของการสื่อสารที่แท้จริงตามแนวคิดของ Habermas ที่อธิบายปริณพทลสาธารณะว่าอยู่ที่การสื่อสารที่เป็นกลาง ดังนั้น ในนิยามของปริณพทลสาธารณะจึงมุ่งทำความเข้าใจ

เข้าใจพื้นที่สาธารณะในขอบเขตของความเป็นรัฐและความเป็นสังคมที่เป็นองค์รวมเดียวกันโดยให้ความสำคัญกับความเป็นเอกภาพ (Unity) และความเท่าเทียม (Equality) กันของสังคม โดยทุกคนทุกกลุ่มจะต้องมีโอกาสในการพูด ถกเถียง และแสดงความคิดเห็น โดยประเด็นที่จะนำไปสู่การพูดคุยและเคลื่อนไหว เช่น ประเด็นผู้สูงอายุจะต้องเป็นประเด็นสาธารณะ (Public Sphere) ได้โดยเงื่อนไขสำคัญ คือ ประชาชนจะต้องมีการกระทำการสื่อสารและความเป็นเหตุเป็นผล ประชาชนต้องหันมาตระหนักในบทบาทและภาระหน้าที่ของตนเองในฐานะพลเมืองคนหนึ่งที่ต้องจำเป็นต้องมีภาระหน้าที่และความรับผิดชอบควบคู่ไปกับการมีสิทธิและเสรีภาพ (Abraham, 1994; รุ่งนภา ยรรยงเกษมสุข, 2558) เจกเช่นที่คนในสังคมที่จะต้องมีความรับผิดชอบและการรับรู้เกี่ยวกับผู้สูงอายุ รวมทั้งผู้สูงอายุเองที่จะต้องเข้าใจบทบาทหน้าที่ ความรับผิดชอบควบคู่ไปกับการมีสิทธิและเสรีภาพของตนเองเช่นกัน การมีส่วนร่วมจะต้องไม่ถูกจำกัดด้วยเรื่องของเพศ อายุ สถานภาพ ชาติพันธุ์ อาชีพ การศึกษา รายได้ ภูมิฐานะ พื้นที่ที่อยู่อาศัย ฯลฯ Habermas ใช้คำว่า การกระทำการสื่อสาร (Communicative Action) อยู่บนหลักการของความเป็นเหตุเป็นผล (Rationality) โดยทุกคนจะสามารถแสดงออกซึ่งความคิดเห็นของตนเองได้อย่างเท่าเทียมกันทุกคน และการแลกเปลี่ยนนั้นจะอยู่บนพื้นฐานของการที่ทุกคนได้รับข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ อย่างเท่าเทียมกัน แนวคิดและวิธีการนี้ทำให้การสร้างเครือข่ายของการเคลื่อนไหวทางสังคมเกิดขึ้นได้ ขณะเดียวกันก็กลายเป็นพลังที่มีความเข้มแข็งในการต่อสู้และต่อรองกับภาครัฐ (Pusey, 2002) เช่นเดียวกับที่ผู้สูงอายุเองก็สามารถต่อสู้ต่อรองกับภาพลักษณ์หรืออัตลักษณ์ที่ถูกสังคมให้ความหมายกำหนดไว้อย่างเข้มแข็ง ซึ่งเป็นการวิพากษ์เพื่อค้นหาความจริงเชิงสังคม

ดังนั้น การศึกษา “การสร้างทฤษฎีฐานรากเพื่อการเสริมพลังชุมชนแบบมีส่วนร่วมโดยผู้สูงอายุ” จึงให้ความสนใจมีการศึกษามุมมองของการวิพากษ์ด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมของกลุ่มผู้สูงอายุผ่านการกระทำการสื่อสาร โดยผู้สูงอายุรวมกลุ่มเพื่อวิพากษ์อุดมการณ์ที่คนทั่วไปในสังคมยึดถืออยู่ นำไปสู่การพัฒนากลยุทธ์เพื่อการเปลี่ยนแปลงสถานการณ์เหล่านั้นอย่างยั่งยืน โดยกลุ่มผู้สูงอายุพัฒนาความรู้หรือแสวงหาคำอธิบายต่าง ๆ จากการวิเคราะห์ประสบการณ์เหล่านั้นร่วมกัน และนำมาใช้เพื่อการเปลี่ยนแปลงด้วยการคิดอย่างวิพากษ์วิจารณ์ (Critical Thinking) การคิดเชิงวิเคราะห์ด้วยเหตุผล มีวิจารณ์ญาณเป็นวิธีการคิดเชิงท้าทายต่อความเชื่อต่าง ๆ ต่อด้านอคติและความลำเอียง การโฆษณาชวนเชื่อต่าง ๆ รวมทั้งความเชื่อชาตุนิยมของคนในสังคมจนสร้างอัตลักษณ์ทางสังคมให้เป็นความคิดที่มีความสมเหตุสมผล การคิดเชิงวิพากษ์วิจารณ์มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้คนมีส่วนร่วมในการดำเนินชีวิตของตนเองเพื่อสร้างความเท่าเทียมและความยุติธรรมในสังคมสู่การหลุดพ้นจากภาวะการถูกกดขี่ครอบงำ โดยผ่าน

กระบวนการเสวนา (Dialogue) กระบวนการ “ปรับเปลี่ยนมุมมองโนทัศน์” (Perspective Transformation) (Hoggan, Mälkki, & Finnegan, 2017) จุดเน้นของกระบวนการนี้ คือ การทำให้คนมีความตระหนักและลุกขึ้นมาต่อสู้สร้างความเปลี่ยนแปลงเพื่อตนเองและสร้างความเท่าเทียมกันในสังคมให้เกิดขึ้น ดังนั้น อัตลักษณ์ความเป็นตัวตนที่แท้จริงของผู้สูงอายุจะถูกสร้างขึ้นเป็นอัตลักษณ์ใหม่ด้วยความเชื่อที่มีต่อศักยภาพของตนเองอันเกิดขึ้นจากความตระหนักรู้ในตนเองที่เกิดจากความเข้าใจอย่างถ่องแท้ด้วยการวิพากษ์ร่วมกัน และสามารถสื่อสารสะท้อนอัตลักษณ์ของตนออกมาเพื่อสร้างการรับรู้ของสังคมที่มีต่อผู้สูงอายุได้อย่างมีพลัง

2.2 มโนธรรมสำนึกต่อการสร้างพลังในตนเองของผู้สูงอายุ

แนวคิดของ Paulo Freire อยู่บนหลักการ “มโนธรรมสำนึก” (Conscientization) ซึ่งหมายถึง ความกระตือรือร้นในการที่จะเข้าใจถูกต้องเกี่ยวกับตนเองในด้านความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมและสังคม โดยอาศัยการศึกษาที่ผู้เรียนมีอิสระเสรี หรือ “การศึกษาแบบปลดปล่อย” เป็นพื้นฐานซึ่งถือว่าผู้เรียนเป็นผู้กระทำ (Subjects) ไม่ใช่ผู้ถูกกระทำ (Objects) หรือเป็นผู้รับแต่ฝ่ายเดียว (UNESCO, 1998; สอนง โลหิตวิเศษ, 2554) ดังนั้น การศึกษาแบบปลดปล่อยบนหลักการมโนธรรมสำนึกตามแนวคิดของ Paulo Freire นี้จะต้องละทิ้งสิ่งต่าง ๆ ที่จะทำให้คนจำนวนหนึ่งเป็นผู้มีอภิสิทธิ์และมีอำนาจถือเป็นผู้กดขี่ และให้คนอื่นเป็นผู้อยู่ในฐานะที่พึ่งตนเองไม่ได้และต่ำต้อยว่าเป็นผู้ถูกกดขี่ การที่จะช่วยให้ชาวไร่ชาวนาหลุดพ้นจากความยากเข็ญ และความรู้สึกที่ขาดที่พึ่งในปัจจุบันนั้น Paulo Freire ได้เน้นการคิดย้อนกลับหรือคิดย้อนหลัง (Reflective Thinking) ว่าเป็นประเด็นสำคัญของหลักสูตรหรือโปรแกรมการศึกษาที่ควรจัดขึ้น ดังนั้น เขาจึงได้เสนอแนวคิดในทางปฏิบัติ (การคิดย้อนกลับ/การกระทำ/การคิดย้อนกลับ) ว่าเป็นหน้าที่ที่แท้จริงของมนุษย์ กล่าวคือ คนเราไม่ใช่ผู้ถูกกระทำ (Objectives) ที่จะต้องบังคับ แต่เป็นผู้กระทำ (Subjects) ที่ทำงานเองได้และมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ โดยมีความสามารถที่จะพิจารณาปฏิสัมพันธ์และหล่อหลอมเปลี่ยนแปลงโลกที่เขาอาศัยอยู่ได้อย่างดี กระบวนการปลุกมโนธรรมสำนึก (Conscientization) เป็นกระบวนการที่บุคคลหรือสมาชิกถูกกระตุ้นให้แสวงหาความจริงเกี่ยวกับตนเอง และตระหนักรู้ความเป็นจริงที่เกิดขึ้นเหล่านั้นผ่านกระบวนการสะท้อนคิดหรือวิพากษ์อดีตและการกระทำ (Reflection and Action) โดยมีแนวคิดว่าจะสามารถพัฒนามโนธรรมสำนึกด้วยกระบวนการที่ทำให้สามารถเกิดการวิเคราะห์ได้อย่างสมเหตุสมผล และหลังจากเกิดการตระหนักรู้แล้วบุคคลสามารถนำไปสู่การลงมือปฏิบัติเพื่อทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงได้ Paulo Freire ย้ำว่าหากไม่ทำให้บุคคลเกิดมโนธรรมสำนึก (Consciousness) ด้วย

การสร้างมโนธรรมสำนึกหรือการตระหนักรู้ให้กับบุคคล บุคคลก็จะไม่สามารถเข้าใจความเป็นจริงที่เกิดขึ้นกับตนเองได้ และหากช่วยให้บุคคลเข้าใจถึงความเป็นจริงที่เกิดขึ้นและมองเห็นความเชื่อมโยงของเหตุการณ์และความเป็นจริงที่เกี่ยวข้องกับตนเองได้แล้ว บุคคลจะเกิดมโนธรรมสำนึกที่ชัดเจนและจะเริ่มเข้าไปมีส่วนร่วมในการลงมือทำเพื่อการเปลี่ยนแปลงโลกของตนเอง (Praxis) ด้วยการเสวนา (Dialogue) และการสื่อสารที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของความรัก ความมีเหตุผล และการให้เกียรติซึ่งกันและกัน ซึ่งเป็นเครื่องมือสำคัญในการช่วยให้บุคคลหลุดพ้นจากการกดขี่ครอบงำตามความคิดของ Paulo Freire (Freire, 2020; ชิดชงค์ นันทนาเนตร, 2560; เณริกา เกิดนาสาร, 2563)

Freire (2020) พุดถึงเรื่องของการสร้างมโนธรรมสำนึกในการช่วยให้บุคคลหลุดพ้นจากการกดขี่ว่า วิธีการสอนเป็นองค์ประกอบสำคัญในกระบวนการนี้ Paulo Freire จึงได้เสนอว่า ควรจะได้มีการวิเคราะห์อย่างละเอียดเกี่ยวกับความบกพร่องของแนวการสอนที่ใช้กันอยู่ในปัจจุบัน ซึ่งอาจจะมีส่วนช่วยนำไปปฏิบัติในการจัดการศึกษานอกโรงเรียนโดยตรง ซึ่งการสอนที่ใช้กันอยู่ในปัจจุบันครูจะเป็นคนสั่งสอนผู้เดียวเท่านั้น โดยถือว่าครูมีบทบาทในการเป็นผู้นำแบบเผด็จการที่จะสั่งว่าผู้เรียนควรจะเรียนอะไร ควรจะคิดและแสดงออกทางพฤติกรรมอย่างไร ครูปฏิบัติเสมือนว่าเป็นผู้รักษาความลับ บทบาทที่เป็นเผด็จการของครูเช่นนี้ทำให้ผู้เรียนมีความเป็นมนุษย์น้อยลง (เณริกา เกิดนาสาร, ภัทรพล มหาพันธ์, และชิดชงค์ นันทนาเนตร, 2564) ดังนั้น Paulo Freire จึงอ้างว่า “การสอนโดยการบอกทุกวิธีเป็นการบังคับให้ยอมรับว่าจะต้องมีคนหนึ่งเป็นผู้เลือกให้อีกคนหนึ่งว่าเขาจะทำอะไร คือเป็นการแปลงหรือถ่ายเทความรู้สึกของผู้ถูกสอนมาสู่ความรู้สึกของผู้สอนนั่นเอง” Paulo Freire ได้เสนอการศึกษารูปแบบหนึ่ง คือ “การศึกษาแบบแก้ปัญหา” ซึ่งจะไม่มีลักษณะในแนวตั้งระหว่างความสัมพันธ์ของครูกับนักเรียนอย่างที่เป็นอยู่ในการสอนแบบเดิม แต่จะสร้างความสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียนในแนวนอนขึ้นมาแทน (Freire, 2020)

ดังนั้น ตามแนวคิดที่ Paulo Freire เรียกว่า การทำให้เกิดมโนธรรมสำนึก (Conscientization) นั้น เป็นไปในทำนองว่า “ไม่มีใครสอนใคร ไม่มีใครเรียนได้คนเดียว และทุกคนเรียนด้วยกัน” โดยมีการกระทำในโลกเกี่ยวกับโลกของเขา ความสัมพันธ์แบบผู้มีอำนาจและผู้อยู่ใต้อำนาจจะหมดไป คือ แทนที่จะสอนโดยครูเป็นคนคอยบอก และนักเรียนเป็นคนรับประสบการณ์การเรียนรู้ในแนวใหม่ จะช่วยให้ผู้ใหญ่ออกมาวิเคราะห์สภาพแวดล้อมอย่างมีวิจารณญาณ เพื่อจะได้รู้จักและเข้าใจตนเองให้ลึกซึ้งยิ่งขึ้น และเพื่อเสริมสร้างความเชื่อมั่นในตนเอง หากความริเริ่มสร้างสรรค์และความสามารถที่จะทำอะไรได้ด้วยตนเอง (ชิดชงค์ นันทนาเนตร, 2560) เป็นสิ่งที่

พิสูจน์ให้เห็นว่าแม้แต่การอ่านออกเขียนได้ก็นำวิธีการสอนของ Paulo Freire มาใช้ก็จะเปลี่ยนจากการฝึกทักษะเพียงให้อ่านออกเขียนได้มาเป็นกระบวนการที่อาศัยค่านิยมสร้างความรู้สึกร่วมกันคิดและมีผลทางด้านสังคมและการเมืองในที่สุด ความรับผิดชอบร่วมกันในกระบวนการเรียนรู้ มีสมมติฐานหรือความเชื่อทางปรัชญาที่อยู่ว่ามนุษย์ในฐานะเป็นผู้รู้สึกนึกคิดจะต้องมีความสามารถในการคิดและค้นหาความจริงได้ด้วยตนเอง การศึกษาจะต้องท้าทายให้คนคิดได้ด้วยตนเอง โดยมีการเรียนรู้อย่างกว้างขวางมากขึ้นและการส่งเสริมให้มีการท้าทายใหม่ ๆ และการมุ่งมั่นในการค้นหาความจริง กระบวนการแบบนี้ Paulo Freire อธิบายว่าเป็นการทำคนให้เป็นคน (เนริกา เกิดนาสาร et al., 2564) โดย Paulo Freire มีความเชื่อว่ามนุษย์ทุกคนมีความสามารถในการที่จะกำหนดความเป็นไปหรือสร้างความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ บนโลกได้ และมนุษย์สามารถใช้ความคิดและภาษาในการสื่อสารเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับบุคคลอื่น ๆ อย่างมีเหตุผลมีผลด้วยกระบวนการวิพากษ์และการเสวนา ซึ่งการใช้กระบวนการนี้ของ Paulo Freire นำไปสู่การแสวงหาความรู้ความจริง โดยที่บุคคลสามารถตระหนักถึงความสัมพันธ์ของปรากฏการณ์และการเชื่อมโยงประสบการณ์ระหว่างสิ่งที่เกิดขึ้นอย่างมีเหตุผลได้ (Freire, 2020)

ตามแนวคิดของ Freire (2020) “การปลุกมโนธรรมสำนึก” (Conscientization) โดย Paulo Freire ใช้กระบวนการปลุกมโนธรรมสำนึก (Conscientization) เพื่อการพัฒนาคอนให้เกิดมโนธรรมสำนึกเชิงวิพากษ์ (Critical Conscientization) ซึ่งเป็นรูปแบบหนึ่งของการเรียนรู้เพื่อความเป็นไท การหลุดพ้นจากภาวะการถูกกดขี่ ครอบงำ (เนริกา เกิดนาสาร, 2563) แนวคิดนี้สอดคล้องกับแนวคิดของ Jurgen Habermas โดย Habermas ที่มีแนวคิดว่าการปลุกมโนธรรมสำนึกนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อกระตุ้นผู้เรียนให้มีส่วนร่วมอย่างจริงจังในการกำหนดปัญหา สามารถใช้คำถามเพื่อวิเคราะห์และพัฒนากลยุทธ์เพื่อการปรับเปลี่ยนมโนทัศน์ของตนเอง กระบวนการปลุกมโนธรรมสำนึกของ Paulo Freire เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติ (Praxis) ซึ่ง Paulo Freire ให้ความสำคัญกับการปฏิบัติ (Praxis) ว่าแสดงถึงการวิพากษ์อดีตและการปฏิบัติเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในสังคม ที่สำคัญคือบุคคลต้องเป็นผู้กระทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงด้วยตนเอง โดยผ่านกระบวนการเสวนา (Dialogue) กระบวนการ “ปรับเปลี่ยนมโนทัศน์” (Perspective Transformation) เป็นแนวคิดทางการศึกษาที่ยึดคนเป็นศูนย์กลาง (People centered Education) และเน้นการเปลี่ยนแปลงจากระดับล่างสู่ระดับบน (Bottom-up) มีการเปลี่ยนแปลงกรอบความคิด (Frame of reference) จากภายในของบุคคล (เนริกา เกิดนาสาร, 2563)

กระบวนการปรับเปลี่ยนมโนทัศน์มีจุดเน้นที่การเปลี่ยนแปลงทั้งด้านบุคคล ด้านสังคม การเมือง และการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกับวัฒนธรรม ความ

เปลี่ยนแปลงเหล่านี้เกิดขึ้นเพราะผลจากความไม่เท่าเทียมกันในสังคม (Inequality) ภาวะการกดขี่ (Oppression) และ/หรือการเอาเปรียบของคนในสังคม (Exploitation) จุดเน้นของกระบวนการนี้ คือ การทำให้คนมีความตระหนักและลุกขึ้นมาต่อสู้สร้างการเปลี่ยนแปลงเพื่อตนเองและสร้างความเท่าเทียมกันในสังคมให้เกิดขึ้น (Freire, 2020) ในกระบวนการพัฒนาการเปลี่ยนแปลง เช่นนี้ Mezirow เน้นถึงการต้องใช้การเสวนา การอภิปรายอย่างจริงจัง (Authentic Discussion) มีการวิพากษ์อย่างมีเหตุผล (Critical Reflection) และการใช้วาทกรรมอย่างมีเหตุผล (Rational Discourse) และการสื่อสารเสวนา (Dialogue) ในการบรรลุเป้าหมายในการเรียนรู้เพื่อความเป็นไท Habermas เน้นการเสวนาด้วยเหตุผลเป็นหลัก บุคคลสามารถแสวงหาความรู้ (ความหลุดพ้นจากการถูกครอบงำ) ได้ แต่บุคคลต้องเป็นผู้กระทำการสื่อสาร ต้องมีเหตุผล เป็นผู้พูดและผู้ฟังที่มีใจเปิดกว้าง สามารถตีความหมายจากคำพูดหรือสถานการณ์ได้ วิธีการสำคัญของการเรียนรู้เพื่อความเป็นไท คือ การเสวนาและการอภิปรายอย่างมีอิสระ (สุวัช คมพจน์, 2554)

Habermas ได้กล่าวถึงเกณฑ์หรือเงื่อนไข 4 ประการ ที่จะช่วยให้ผู้เรียนสามารถมีส่วนร่วมในการเสวนาและอภิปรายอย่างคนที่มีวุฒิภาวะ มีเหตุผล และทันต่อสถานการณ์ ได้แก่ ความสามารถที่จะทำความเข้าใจได้ (Comprehensibility) ความจริงใจ (Sincerity) ความเป็นจริง (Truth) และความชอบธรรม (Legitimacy) การเสวนาและการอภิปรายควรอยู่ภายใต้เงื่อนไข 4 ประการดังกล่าว เป็นการสื่อสารในลักษณะที่เรียกว่า การเสวนา (Dialogue) กล่าวคือ ผู้ร่วมเสวนาต้องพยายามลดอคติความลำเอียงและความคิดเห็นส่วนตน และพยายามเป็นคนที่มีความคิดเปิดกว้าง ใจกว้าง นำเสนอเหตุผลหรือประเมินเหตุผลต่าง ๆ อย่างมีเหตุมีผล ตรงประเด็น ทบทวนหลักฐานต่าง ๆ รวมทั้งสามารถโต้แย้ง (ทั้งเพื่อสนับสนุนหรือเพื่อคัดค้าน) ประเด็นปัญหาต่าง ๆ เพื่อให้ได้ผลสรุปที่เป็นการตกลงร่วมกันของกลุ่ม (ชิดชงค์ นันทนาเนตร, 2560; เณริกา เกิดนาสาร, 2563; สุวัช คมพจน์, 2554)

การปลูกจิตสำนึกเป็นกิจกรรมที่จะนำไปสู่การเรียนรู้และการเติบโตทางปัญญา ผ่านคำถามสำคัญ ๆ ที่ช่วยให้ผู้ใช้บริการเกิดความหวัง เกิดจิตสำนึกใหม่เกี่ยวกับความสัมพันธ์ของตนเองกับสังคม การทำงานในฐานะผู้กระตุ้นให้เกิดการปลูกจิตสำนึกนั้น Paulo Freire เสนอว่า ผู้ศึกษาต้องทำงานใน 2 มิติ ทั้งความคิดและความรู้สึก หรือ มิติด้านปัญญาและอารมณ์ และไม่สามารถแยกมิติ 2 ส่วนออกจากกันได้ (อภิญญา เวชยชัย, 2555) การให้ความสำคัญกับอารมณ์ของผู้ให้บริการ เพื่อการเข้าถึงความรู้คิดและอารมณ์จิตใจของผู้ใช้บริการ ซึ่งจะส่งผลให้เข้าใจบริบทของเขามากขึ้น ผู้ทำงานด้านสังคมต้องกล้าหาญที่จะทำงานบนฐานความคิดแบบองค์รวมของมนุษย์มากกว่าการทำงานที่คิดแบบแยกส่วน เพราะเมื่อเข้าใจฐานอารมณ์ จิตใจของบุคคลก็

จะช่วยให้เข้าใจความเป็นมนุษย์เข้าใจความแตกต่างของแต่ละคน เกิดการเกื้อกูลอาหาร เกิดความเชื่อมั่นในการเปลี่ยนแปลง เกิดความรักในมนุษย์และรักความเป็นธรรม การทำงานเสริมพลังอำนาจจำเป็นต้องใช้วิธีการเรียนรู้ที่ผู้ให้บริการและผู้รับบริการจะพูดคุยกันอย่างเปิดเผย เกี่ยวกับการสูญเสียพลังอำนาจของผู้รับบริการในอดีตและปัจจุบัน เรียนรู้เกี่ยวกับพลังอำนาจที่เป็นทรัพยากรเดิมทั้งปัจจัยภายในตัวตน ความชำนาญ ความรัก ความผูกพัน และปัจจัยภายนอก (อภิญา เวชชัย, 2555) การพูดคุยอย่างเปิดเผยเป็นทางการ จะช่วยให้เกิดความรู้สึกเท่าเทียมกัน การรับฟังกันและกัน จะทำให้ผู้รับบริการเกิดความกล้าที่จะแสดงความเห็น วิพากษ์วิจารณ์โลกของเขาด้วยความรู้สึก ด้วยถ้อยคำของตนเอง และเข้าร่วมในการแก้ปัญหาอย่างมั่นใจ

Biestek เน้นย้ำถึงความสำคัญของการให้ผู้รับบริการตัดสินใจด้วยตนเองในกระบวนการทำงานด้านสังคม ซึ่งเป็นส่วนสำคัญของการสร้างจิตสำนึก วิธีการนี้เปิดโอกาสให้ผู้รับบริการมีเสรีภาพในการเลือกและตัดสินใจ โดยอยู่บนพื้นฐานความเชื่อว่าพวกเขารู้ดีที่สุดว่าอะไรเหมาะสมกับตนเอง การสร้างพื้นที่แลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างผู้ให้บริการและผู้รับบริการไม่เพียงกระตุ้นการตัดสินใจด้วยตนเอง แต่ยังส่งเสริมการพิทักษ์สิทธิของตนเองด้วย อย่างไรก็ตาม ในทางปฏิบัติ ผู้ทำงานด้านสังคมบางส่วนอาจละเลยความสำคัญของกระบวนการนี้ โดยมักตัดสินใจแทนผู้รับบริการ การกระทำเช่นนี้อาจส่งผลเสียในระยะยาว ทำให้ผู้รับบริการขาดความมั่นใจในการแก้ปัญหา เกิดการพึ่งพาผู้ให้บริการมากเกินไป และไม่สามารถพัฒนาทักษะการวิเคราะห์และแก้ปัญหาด้วยตนเอง ดังนั้น การตระหนักถึงความสำคัญของการให้ผู้รับบริการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจจึงเป็นสิ่งสำคัญ เพราะนอกจากจะเป็นการเคารพสิทธิของพวกเขาแล้ว ยังเป็นการส่งเสริมการพัฒนาศักยภาพในการจัดการปัญหาของตนเองในระยะยาวอีกด้วย (ณัฐปภัสร วรณันย์ผาสุข และชนิตา รัชพลเมือง, 2563; อภิญา เวชชัย, 2555)

แนวคิดของ Paulo Freire มีผลในการเปลี่ยนแปลงวิถีคิดของบุคคล โดยเฉพาะอย่างยิ่งต่อกลุ่มคนผู้ถูกกดขี่ที่ตกอยู่ในสภาวะยากลำบาก ที่เริ่มตั้งคำถามต่อความเชื่อเดิมที่เห็นแต่ด้านอ่อนแอและไร้พลังของตน แต่เดิมความรับรู้และเข้าใจ “คนจน” “คนพิการ” ล้วนแต่เป็นความเชื่อโดยไม่สงสัยว่ากลุ่มคนยากลำบากเหล่านี้เป็นกลุ่มเป้าหมายที่อ่อนแอของสังคม เป็นผู้ที่ช่วยตนเองไม่ได้ ไร้พลัง ไม่มีความสามารถในการช่วยเหลือตนเอง จึงต้องอาศัยความช่วยเหลือจากภายนอกหรือเป็นผู้รอรับความช่วยเหลือจากผู้อื่นหรือหน่วยงานอื่น (Freire, 2020) ความคิดความเชื่อดังกล่าวไม่เป็นเพียงความเชื่อที่มองผู้ด้อยโอกาส แต่เพียงปรากฏการณ์ปัญหาที่เราพบเห็นเพียงบางส่วนของชีวิตเขาเท่านั้น และยังเป็นการประทุษร้ายหรือตีตราผู้ยากลำบากกลุ่มนี้ให้เกิดความคิดตาม และเชื่อในสิ่งที่คนทั่วไปภายนอกคิดต่อเขาว่าพวกเขาอ่อนแอและมีปัญหาจริง จน

กลายเป็นความคิดความเชื่อที่มีต่อการมองตนเอง (ณัฐปภัสร วรณย์ผาสุข และชนิตา รัชพลเมือง, 2563) เป็นความรู้ของสังคมที่ว่า การกระทำของพวกเขากลายเป็นผู้ไร้พลัง ไร้ปากเสียง และขาดกวีในการที่จะลุกขึ้นมาเรียกร้องสิทธิของตนเอง กระบวนการเรียนรู้ที่เชื่อและประทับใจ โดยไม่มีเงื่อนไขเหล่านี้ทำให้คนภายนอกหรือแม้แต่พวกเขามองไม่เห็นคุณค่าศักยภาพหรือพลังในตนเอง โดยผลจากแนวคิดการเรียนรู้เพื่อการปลุกสร้างจิตสำนึกได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในกลุ่มที่ถูกกดขี่ ทำให้พวกเขาได้เริ่มต้นตั้งคำถามกับภาวะของการกดขี่และเริ่มมองเห็นภาพสถานการณ์ที่แท้จริงว่ามีความไม่ปกติเกิดขึ้นกับตนเอง ซึ่งผู้ที่สามารถมองเห็นสภาพการณ์ที่เป็นจริงได้นั้นจะต้องกล้าเผชิญกับความเป็นจริง มีความสามารถในการวิเคราะห์และมองเห็นสภาพการณ์ต่าง ๆ อย่างเป็นจริง ดังนั้น การปลุกสร้างจิตสำนึกจึงเป็นการสร้างกระบวนการเรียนรู้แบบให้ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในการมองตนเองใหม่ ทำให้ผู้เรียนรู้เกิดความเข้าใจอย่างลึกซึ้งต่อความเป็นจริงของปัญหา จนเกิดการแตกหักทะลุทะลวงถึงจิตสำนึกที่ซ่อนเร้นผ่านการเข้าถึงสู่การสะท้อน ขบคิด ในประเด็นของการต้องทนและตกอยู่ภายใต้การกดขี่ในชีวิตประจำวัน (ณัฐปภัสร วรณย์ผาสุข และชนิตา รัชพลเมือง, 2563; ทวี เชื้อสุวรรณทวิ, 2551)

การเรียนรู้เพื่อปลุกจิตสำนึกมุ่งเน้นการเปลี่ยนแปลงทัศนคติและกระบวนการคิดของผู้เรียน โดยมีเป้าหมายเพื่อสร้างการเปลี่ยนแปลงที่นำไปสู่การเสริมสร้างพลังอำนาจภายในตัวบุคคล วิธีการนี้เป็นรูปแบบการศึกษาสำหรับผู้ใหญ่ที่แตกต่างจากการเรียนการสอนในห้องเรียนแบบดั้งเดิม แต่อาศัยการเรียนรู้แบบกลุ่มผ่านการมีส่วนร่วมและการแลกเปลี่ยนประสบการณ์เกี่ยวกับปัญหาของตนเอง กระบวนการนี้ช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจถึงรากเหง้าของปัญหาที่ซับซ้อน เปิดมุมมองต่อประสบการณ์ของผู้อื่น และได้เรียนรู้จากความสำเร็จของกันและกัน ส่งผลให้เกิดความมั่นใจและภาคภูมิใจในตนเอง จนสามารถแสดงออกถึงพลังในการต่อต้านอิทธิพลภายนอกได้ การสร้างจิตสำนึกใหม่นี้เกิดจากความเชื่อมั่นในตนเองที่เพิ่มขึ้น รวมถึงโอกาสในการทบทวนบทเรียนและปัญหาจากมุมมองส่วนตัวสู่มุมมองกลุ่ม ซึ่งนำไปสู่ความกล้าหาญที่จะเปลี่ยนแปลงตนเองในที่สุด (ณัฐปภัสร วรณย์ผาสุข และชนิตา รัชพลเมือง, 2563; ทวี เชื้อสุวรรณทวิ, 2551)

Freire (2020) อธิบายว่ามนุษย์มีระดับมโนธรรมสำนึกที่ต่างกัน (Level of Consciousness) คือ ขั้นที่ 1 Magical Consciousness เป็นระดับมโนธรรมสำนึกที่คนอยู่ภายใต้อำนาจเร้นลับหรือเวทย์มนต์ เช่น ภายใต้ความเชื่อต่าง ๆ หรือพระเจ้า ขั้นที่ 2 Transitive Stage ระยะของการเริ่มเปลี่ยนแปลงเมื่อคนเรียนรู้ความจริงในโลกมากขึ้น เริ่มรู้สึกว่ามีพลังอำนาจเหนือสถานการณ์มากขึ้น ระยะของการเปลี่ยนแปลงนี้มี 2 ช่วง คือ Naive Transitivity เป็นช่วงของการเปลี่ยนแปลงเบื้องต้น บุคคลยังไม่มีความคิดที่ลึกซึ้งมากนัก บุคคลจะรับรู้ในสิ่งที่ตนเห็นเป็น

รูปธรรม รับทราบ และยอมรับความคิด โดยไม่มีการตั้งคำถามและปฏิบัติตามโดยไม่มีข้อโต้แย้ง บุคคลจะยอมรับว่าสิ่งที่เกิดขึ้นในอดีตเป็นผลงานที่บรรพบุรุษได้สร้างขึ้น และมีความคาดหวังว่า สิ่งที่จะเกิดในอนาคตยังคงจะเหมือนกับสิ่งที่เกิดในปัจจุบัน และการเปลี่ยนแปลงในระดับบุคคลจะ ยังไม่รู้สึกรู้ว่าสิ่งที่เกิดในอดีตนั้นเป็นกระบวนการที่หล่อหลอมความเป็นมนุษย์ของตนเอง และช่วง Critical Consciousness หรือ Critically Transitive Consciousness โดยในขั้นนี้บุคคลจะมีมโน ธรรมสำนึก มีวิจารณ์ญาณ มีเหตุผล มีความสามารถในการคิด วิเคราะห์ เพื่อหาคำตอบของสิ่งที่ เกิดขึ้น โดยจะใช้ความคิดในการพิจารณาตัดสินเพื่อทำความเข้าใจสาเหตุของปัญหาและหาทาง พิสูจน์ในสิ่งที่ค้นพบ ข้อดีของขั้นนี้คือบุคคลจะเป็นคนที่เห็นความสำคัญของการสื่อสารว่าเป็น กระบวนการหนึ่งของการทำงานร่วมกันที่เกิดขึ้นในสังคม ทำให้บุคคลเป็นคนใจกว้าง ยอมรับฟัง ความคิดเห็นและเปิดเผย มีความรับผิดชอบต่อตนเองและผู้อื่น (ชิตชงค์ นันทนานนตร, 2560)

ลำดับขั้นของกระบวนการสร้างจิตสำนึกของผู้ด้อยโอกาส Paulo Freire เสนอลำดับ ขั้นของกระบวนการสร้างจิตสำนึกของผู้ด้อยโอกาสว่ามีพัฒนาการของการเปลี่ยนแปลงเพราะฐาน ความคิด ความเชื่อของผู้ด้อยโอกาสจำนวนมากอยู่ในสภาวะของวัฒนธรรมเจียบ คือ ไม่คิด ไม่ตั้ง คำถาม และตกอยู่ในสภาวะการยอมจำนนต่อสถานการณ์ ดังนั้น การเปลี่ยนแปลงไปสู่จิตสำนึก และความรับรู้ใหม่จึงเป็นเรื่องยากที่ต้องใช้เงื่อนไขกระบวนการเรียนรู้หลาย ๆ แบบเข้าไป เปลี่ยนแปลง พัฒนาการสร้างจิตสำนึกของผู้ด้อยโอกาส (อภิญา เวชชัย, 2555) ได้แก่ ขั้นแรก คือ “ขั้นมืดบอด” ผู้ด้อยโอกาสที่อยู่ในสภาวะการถูกกดขี่ส่วนมากในระยะต้นมีความสำนึกใน ระดับขั้นนี้ คือ ขาดการรับรู้เรื่องโครงสร้าง ไม่เข้าใจความเป็นจริงถึงสาเหตุแห่งปัญหาหรือเข้าใจ อย่างบิดเบือน พวกเขามีชีวิตอยู่ไปวัน ๆ หนึ่ง ตามความเรียกร้องต้องการของร่างกาย แต่ไม่มี ความคิดจะดัดแปลงให้ดีขึ้น หรือปรับปรุงคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้นกว่าที่เป็นอยู่ ผู้คนจำนวนมากมี ความเชื่อถือ โชคลาง และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในระดับสูง เชื่อว่าชีวิตขึ้นอยู่กับโชคชะตาหรือพรหมลิขิต จน ไม่คิดที่จะสู้ต่อเพื่อเปลี่ยนแปลง ผู้ที่มีความสำนึกในระดับนี้เป็นผู้ที่มีอยู่ในวัฒนธรรมเจียบโดย สมบูรณ์ ขั้นที่สอง คือ “ขั้นงัวเจียง” เป็นการพัฒนาขึ้นจากขั้นแรก ซึ่งผู้ถูกกดขี่เริ่มต้นงัวเจียงจาก ความหลับใหล ตื่นจากความไม่รู้ ตื่นจากการมีชีวิตอยู่ไปวัน ๆ เพราะเริ่มรู้สึกรู้ว่าสิ่งต่าง ๆ รอบตัว สามารถเปลี่ยนแปลงได้ เป็นระยะที่ความรู้เพิ่มพูนขึ้น เข้าใจเหตุปัจจัยของการถูกเอารัดเอา เปรียบและเริ่มภาวะตาสว่างขึ้น ถึงแม้ว่าขั้นตอนนี้จะยังไม่สามารถแบ่งแยกจากการพัฒนาการขั้น แรกได้อย่างเด็ดขาด แต่จะมีผู้คนส่วนหนึ่งเริ่มต้นขึ้นมารับรู้ความคลุมเครือในการใช้ชีวิตอยู่ของตน และความเป็นไปของสังคม ขั้นนี้เป็นขั้นตอนที่มีความสำคัญมาก เพราะผู้ที่ตื่นขึ้นมาแล้วแม้จะยัง อยู่ในภาวะงัวเจียงแต่เขาก็ไม่หลับใหลไปใหม่ เขาจะเริ่มเรียกร้องความเป็นเสรีและเริ่มต้นตัวที่จะ

เอาชนะความเจ็บปวดของตนเอง ขั้นที่สาม “ขั้นตื่นตัว” เป็นขั้นแห่งการเกิดสำนึกใหม่อย่างแท้จริง เพราะเมื่อผู้คนที่อยู่ในวัฒนธรรมเจ็บ อยู่ในภาวะการยอมจำนน เริ่มจ้วเจียขึ้นมาก เรียกร้อง วิพากษ์วิจารณ์ความไม่เป็นธรรมต่าง ๆ โครงสร้างทางสังคมที่ไม่เป็นธรรมถูกตั้งคำถาม เกิดการเคลื่อนไหวทางความคิด ค่านิยมใหม่ ที่เกิดการถกเถียงโต้แย้งระหว่างความเชื่อชุดเก่ากับความคิดเชิงวิพากษ์ชุดใหม่ กระบวนการนี้อาจจะเกิดความขัดแย้งระหว่างผู้ถูกเอารัดเอาเปรียบ ซึ่งรัฐเป็นเจ้าของโครงสร้างอำนาจในสังคม และความตื่นตระหนกที่เกิดขึ้นจะนำไปสู่การสร้างจิตสำนึกใหม่ ที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงในอนาคต (Freire, 2020; อภิญา เวชชัย, 2555)

กระบวนการปลุกมโนธรรมสำนึก หรือ Conscientization จึงเป็นกระบวนการที่สามารถทำให้บุคคลเกิดการตระหนักรู้ในตนเองและสามารถสร้างพลังในตนเองได้ โดยเป็นการทำให้เกิดความเข้าใจคน สิ่งของ หรือสถานการณ์ต่าง ๆ โดยการที่บุคคลตั้งตนเองออกจากสถานการณ์นั้น ๆ และมองอยู่อย่างห่าง ๆ เพื่อให้หลุดพ้นจากประสบการณ์เดิมที่ตนเคยถูกครอบงำหรือถูกสร้างมาแต่อดีต คือการที่บุคคลสามารถศึกษาสภาพความเป็นมาเป็นไปต่าง ๆ อย่างมีเหตุผล และสามารถพัฒนาตนเองให้เกิดระดับมโนธรรมสำนึกที่มีวิจรรณญาณและสามารถคิดอย่างวิพากษ์วิจารณ์ได้

ส่วนที่ 3 กระบวนการสร้างพลังให้ชุมชน

“...The oppressors do not favor promoting the community as a whole,
but rather selected leaders...”

(Freire, 2020)

แนวคิดเกี่ยวกับการสร้างพลังในชุมชน (Community Empowerment) ของ Paulo Freire ที่กล่าวถึงความเป็นไปได้ในการเปลี่ยนแปลงชุมชน เกิดการแก้ไขปัญหาหรืออุปสรรคที่เกิดขึ้นโดยการใช้ศักยภาพ ใช้ความสามารถ และใช้ความร่วมมือกันของคนในชุมชน เพื่อนำไปสู่การร่วมกันจัดการกับปัญหา และนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงชุมชนให้เป็นไปในแบบที่ชุมชนต้องการ เป็นอิสระจากการถูกกดขี่ การสร้างพลังในชุมชนจำเป็นต้องใช้กระบวนการศึกษาที่เน้นให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนรู้ ซึ่งการศึกษาเพื่อสร้างพลังในชุมชนจะเป็นการเน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลางด้วยเทคนิคการจัดกระบวนการให้มีการสนทนา (Dialogue) แลกเปลี่ยนความรู้ กระตุ้นความคิด เพื่อส่งเสริมให้ผู้เรียนหรือคนในชุมชนให้ความสนใจ มีการทำความเข้าใจปัญหา

วิเคราะห์ปัญหาเพื่อหาทางแก้ไขร่วมกัน วิธีการเช่นนี้ยังส่งผลให้ผู้เรียนหรือคนในชุมชนเกิดความรู้สึกว่าตัวเองมีความสามารถ ได้รับการยอมรับ การมองเห็นคุณค่าในตัวเอง เกิดความนับถือในตนเอง นำไปสู่ความรู้สึกมีพลังที่เริ่มต้นจากตนเอง (Self-Empowerment) นำไปสู่การรวมกลุ่มเพื่อสร้างพลังในชุมชน (Community Empowerment) ในที่สุด (Freire, 2020) การสร้างพลังในชุมชน (Community Empowerment) เป็นแนวคิดหลักในการศึกษา “การสร้างทฤษฎีฐานรากเพื่อการเสริมพลังชุมชนแบบมีส่วนร่วมโดยผู้สูงอายุ” จากฐานคิดที่ว่า บนความแตกต่างและหลากหลายของวิถีชีวิตของคนในชุมชน เรายังพบว่าความเป็นชุมชนยังแฝงไปด้วยตัวตน มีพื้นที่ มีประเด็น มีเป้าหมาย มีระบบพลัง และมีคุณค่าที่ทับซ้อนกันในการกำหนดแบบแผนและการดำเนินชีวิต เหล่านี้ถูกร้อยให้เป็นหนึ่งเดียวกัน เพื่อสร้างชุมชนที่เป็นไปตามเป้าหมายที่เกิดจากการรวมกลุ่มของคนในชุมชน (นันทพร ตรีคุณา, 2560) การนิยามความหมายคำว่า “การสร้างพลังในชุมชน” (Community Empowerment) มีขอบเขตในการนิยามกว้างมาก การศึกษาเพื่อทำความเข้าใจเกี่ยวกับการสร้างพลังในชุมชน (Community Empowerment) จึงต้องทำความเข้าใจเกี่ยวกับแนวคิดพื้นฐานเกี่ยวกับชุมชน (Community) และการสร้างพลัง (Empowerment)

“ชุมชน” (Community) มาจากรากศัพท์ Indo-European คือ คำว่า “Kommein” หมายถึง แบ่งปันโดยทั้งหมด (Share by All) ซึ่งเกิดจากการสนธิของคำว่า “Mei” หมายถึง การเปลี่ยนแปลง “Change” หรือการแลกเปลี่ยน (Exchange) กับคำว่า “Kom” หมายถึง ด้วยกับ (With) (ณัฐวุฒิ ทรัพย์อุปถัมภ์, 2558) “ชุมชน” (Community) เป็นระบบรากฐานของการยึดโยงผู้คนเข้าด้วยกันอย่างมีพลังในขั้นพื้นฐานสุดเพื่อความอยู่รอดและมีอยู่ของตัวตนมนุษย์และครอบครัว ระบบการเมือง และการปกครอง การศึกษาชุมชนตามความสนใจของสังคมศาสตร์ โดยเฉพาะทางสังคมวิทยาทำให้เรามีความเข้าใจเกี่ยวกับชุมชนและความเป็นชุมชนเพิ่มพูนมากขึ้น จากการศึกษาชุมชนของชนเผ่าต่าง ๆ และชุมชนเมืองในหลายเมืองใหญ่ทั่วโลก ความเปลี่ยนแปลงของสังคมที่เราอยู่อาจจะกระทบถึงชุมชน ซึ่งแน่นอนว่าต้องกระทบต่อผู้คนที่ยึดโยงอยู่ด้วยกัน ความสัมพันธ์ภายในชุมชนและอัตลักษณ์ของผู้คนต่างมีความเชื่อมโยงสัมพันธ์ไปกับชุมชน ช่วงระยะเวลายาวนานของการพัฒนา ชุมชนก็เป็นหน่วยในการพัฒนาและปกครองของทางราชการในภาพกว้างออกไปนอกเหนือแนวคิดทางสังคมศาสตร์ ชุมชนเป็นเรื่องที่ดูเหมือนคุ้นเคยอยู่รายรอบตัวเราในชีวิตทุกวัน ความเป็นกลุ่มก้อนของผู้คนอันเป็นพื้นฐานของชุมชนถูกฝังอยู่ในเส้นสายวงศาคณาญาติ พี่น้อง เพื่อนฝูง ที่มักอยู่รายรอบในชุมชน หรือความสามารถในการเชื่อมต่อสัมพันธ์กัน (Bauman, 2013)

แม้จะมีการศึกษาเรื่องของชุมชนมากมาย ผู้วิจัยจึงทำการศึกษาและวิเคราะห์ความหมายของชุมชน โดยให้ความสนใจในประเด็นว่ามีผู้ให้ความหมายชุมชนซึ่งสามารถแบ่งตามมิติระดับการศึกษาทางสังคมศาสตร์ ได้แก่ ระดับปัจเจกบุคคล (Individual) เป็นระดับการศึกษาที่ให้ความสนใจเกี่ยวกับลักษณะเฉพาะของบุคคลที่มีอิสระในการกำหนดแนวทางการเลือก (Choice) และการให้คุณค่า (Value) ซึ่งบุคคลแต่ละบุคคลมี ลักษณะเฉพาะแตกต่างกันไป สะท้อนให้เห็นถึงอุปนิสัย อารมณ์รสนิยม ความคิด ความสามารถ ความเชื่อมั่นในตนเอง และคุณค่าของบุคคล โดยมีนักวิชาการที่ให้ความหมายของคำว่า “ชุมชน” (Community) ในระดับปัจเจกบุคคลว่า การเชื่อมโยงระหว่างบุคคลตั้งแต่ 2 คน หรือมากกว่า (จำนวนเท่าใดก็ได้) การเชื่อมโยงระหว่างบุคคล 2 คน ทำให้เกิด Dyad ซึ่งเป็นหน่วยพื้นฐานของการวิเคราะห์เครือข่ายสังคม มีการใช้ภาษาเดียวกัน มีจารีตประเพณีอย่างเดียวกัน มีการติดต่อสื่อสารหรือรวมกลุ่มกัน อย่างมีวัตถุประสงค์ มีความเอื้ออาทรต่อกัน มีการเรียนรู้ร่วมกัน มีความรู้สึกเป็นแบบเดียวกัน และมีการกระทำไปตามทัศนคติซึ่งเป็นไปในทางเดียวกัน และอาจหมายถึงกลุ่มบุคคลที่มีสายสัมพันธ์กันทั้งในมิติความสัมพันธ์แบบเครือข่ายและมิติทางสังคมและวัฒนธรรม (ชยาภรณ์ ชื่นรุ่งโรจน์, 2564; ดำรงค์ศักดิ์ แก้วเพ็ง, 2556; น้ำทิพย์ วิภาวิน, 2558; ประเวศ วะสี, 2541)

กลุ่ม (Group) เป็นการรวมตัวของบุคคลตั้งแต่ 2 คนขึ้นไปจนเป็นประชากรหรือพลเมืองของชุมชนที่มีความหลากหลายในด้านของกลุ่มคน เช่น โครงสร้างประชากร ประกอบด้วย เพศ อายุ สถานภาพ เชื้อชาติศาสนา การศึกษา อาชีพ ซึ่งในความต่างต่างนั้นกลุ่มคนเหล่านี้มีระดับความพร้อมหรือลักษณะของกิจกรรมที่สนใจร่วมกัน โดยมีนักวิชาการที่ให้ความหมายของคำว่า “กลุ่ม” (Group) ในระดับกลุ่มว่าเป็นกลุ่มผู้ที่อาศัยอยู่ในพื้นที่แห่งหนึ่ง ไม่จำเป็นต้องเป็นกลุ่มใหญ่ในอาณาบริเวณเดียวกัน เช่น ละแวกบ้าน หมู่บ้าน ตำบล อำเภอ จังหวัด เป็นต้น ความเป็นชุมชนมีความสัมพันธ์อย่างลึกซึ้งกับความผูกพันทั้งในเชิงพื้นที่และความเอื้ออาทรระหว่างสมาชิก โดยสะท้อนถึงความรู้สึกเป็นหนึ่งเดียวกันของกลุ่มคนที่มีความเชื่อ ศรัทธา เชื้อชาติ หรือการประกอบอาชีพที่คล้ายคลึงกัน นอกจากนี้ ยังรวมถึงการมีแนวคิด ความสนใจ และทัศนคติที่สอดคล้องกัน ซึ่งนำไปสู่การช่วยเหลือเกื้อกูลและการอยู่ร่วมกันอย่างกลมเกลียว ทั้งนี้ ขอบเขตของชุมชนไม่จำกัดอยู่เพียงแค่พื้นที่ทางกายภาพของหมู่บ้านเท่านั้น แต่ยังครอบคลุมถึงความสัมพันธ์ทางจิตใจและสังคมที่เชื่อมโยงผู้คนเข้าด้วยกัน แต่รวมถึงลักษณะเครือข่ายของความสัมพันธ์ที่กว้างขวาง ทั้งระบบอุปถัมภ์และแบบเครือข่าย ชุมชนในระดับกลุ่มเป็นลักษณะการรวมกลุ่มที่มีวัตถุประสงค์ร่วมกัน มีการติดต่อสื่อสารกัน ทำงานหรือกิจกรรมต่าง ๆ ร่วมกัน จนทำให้เกิดพื้นฐานทางความคิดที่มีจุดร่วม ตลอดจนมีการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจ สังคมร่วมกัน ประหนึ่งว่า

กลุ่มคนเหล่านี้เป็นหนึ่งเดียวกัน (As a Unit) ทั้งชุมชน (Dictionary Cambridge, 2008; Hornby & Cowie, 1994; Kemp, 1991; คำรงค์ศักดิ์ แก้วเพ็ง, 2556; อัจฉรา สโรบล, 2553) และระดับสังคม (Social) เป็นการรวมตัวของกลุ่มคนที่มีการอาศัยอยู่ร่วมกันเป็นระยะเวลายาวนานอย่างต่อเนื่อง มีการปฏิสัมพันธ์ต่อกันอย่างมีระเบียบแบบแผนภายใต้วิถีชีวิตและขนบธรรมเนียมที่สอดคล้องกัน คนเหล่านี้มีความสัมพันธ์หรือการกระทำตอบโต้กันและกันทั้งทางตรงและทางอ้อม ความสัมพันธ์ทางตรง เช่น การพูดจาหักทลาย การทำงานร่วมกัน การซื้อของขายของ และให้ความเอื้ออาทรต่อกัน เป็นต้น ส่วนความสัมพันธ์ทางอ้อม ได้แก่ การเดินทางผ่านผู้อื่นที่เราไม่รู้จัก แต่เป็นคนจังหวัดเดียวกัน หรือชาติเดียวกัน โดยมีการนิยามความหมายของคำว่า “ชุมชน” ในระดับสังคมว่า เป็นการรวมกลุ่มที่มีลักษณะเป็นเครือข่ายสังคม เป็นกลุ่มทางสังคมที่อยู่อาศัยร่วมกันในอาณาบริเวณเดียวกัน ภายใต้บรรทัดฐานและวัฒนธรรมเดียวกัน ร่วมมือและพึ่งพาอาศัยกัน เพื่อบรรลุวัตถุประสงค์และเป้าหมายเป็นของตนเองหรือร่วมกันก็ได้ ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการเป็นระยะเวลาที่นานพอสมควร จนเกิดระบบความสัมพันธ์และความผูกพันกันเกิดขึ้น เช่น องค์กรชุมชน องค์กรในท้องถิ่น กลุ่มอาชีพ กลุ่มผลประโยชน์ เป็นต้น (Krishna, 2013; คำรงค์ศักดิ์ แก้วเพ็ง, 2556; นันทิพย์ วิภาวิน, 2558; สนธยา พลศรี, 2547)

จากการศึกษาผู้วิจัยจึงนิยามความหมายของ “ชุมชน” (Community) ว่าหมายถึง กลุ่มคน หรือการ รวมตัวของกลุ่มคนที่มีความสัมพันธ์กันตามบรรทัดฐานทางสังคม มีความเชื่อมโยง การสื่อสาร มีความผูกพัน หรือมีวัตถุประสงค์ในการรวมกลุ่มหรือการทำงานที่มีผลประโยชน์ร่วมกัน มีความสัมพันธ์ในเชิงมิติทางสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมร่วมกันหรือเป็นหนึ่งเดียวกันทั้งชุมชน

การสร้างพลังให้แก่ชุมชน (Community Empowerment) องค์การอนามัยโลก ระบุว่า เป้าหมายสุดท้ายของกลวิธีในการดูแลตนเอง คือ การสร้างพลังให้ประชาชนสามารถกำหนดหรือจัดการสุขภาพของตนเองได้ ตลอดจนมีการกำหนดให้การสร้างพลังเป็นลักษณะหนึ่งที่ยั่งยืน สภาวะสุขภาพของบุคคลและชุมชนตามแนวคิดของสุขภาพแนวใหม่ด้วย แนวคิดของ “การสร้างพลัง” (Empowerment) เริ่มต้นจากนักการศึกษาชาวบราซิล Paulo Freire ในช่วงปีค.ศ. 1960-1970 โดย Paulo Freire ได้จัดการศึกษาใช้ชาวบราซิลที่ยากจนให้สามารถอ่านออกเขียนได้ ด้วยการใช่วิธีการสอนให้ผู้เรียนร่วมกันพูดอภิปรายในประเด็นปัญหาที่ประสบและอยู่ในความสนใจ วิธีการดังกล่าวนอกจากจะทำให้เรียนรู้การอ่านและการเขียนหนังสือแล้ว ยังเป็นการสร้างพลังให้กับผู้เรียนเหล่านั้นด้วย เนื่องจากการสอนของ Paulo Freire ช่วยให้ผู้คนได้เข้าใจปัญหาของคน เห็นความสามารถของตนเอง มองเห็นความเป็นไปได้ในการร่วมกันแก้ไขปัญหาและอุปสรรค

ซึ่งนำไปสู่การลงมือแก้ปัญหาและสร้างการเปลี่ยนแปลงชุมชนให้ดีขึ้น (กิ่งแก้ว สุวรรณศิริ, 2558; ญัฐปภัสร วรธัญญาสุข และชนิตา รักษ์พลเมือง, 2563) Paulo Freire สนับสนุนให้ประชาชนหลุดพ้นจากสภาพชีวิตที่จมปลักอยู่ ด้วยการรับรู้ความเป็นจริงและสนับสนุนให้เกิดการต่อสู้เพื่ออิสรภาพบนฐานคุณค่าแห่งความเป็นมนุษย์ เครื่องมือที่ Paulo Freire ใช้คือ การสร้างการร่วมมือกันแก้ไขด้วยวิถีแห่งการคิดและการปฏิบัติ (Praxis) การให้ประชาชนได้เข้าร่วมทำกิจกรรมต่าง ๆ และได้ใช้ความคิดร่วมวิพากษ์วิจารณ์ในกิจกรรมต่าง ๆ เกิดการตระหนักรู้และสามารถวางแผนเพื่อจัดการเปลี่ยนแปลงได้ด้วยตนเอง (ปิ่นหทัย หนูนวล และชนิตา รักษ์พลเมือง, 2561) นอกจาก Paulo Freire แล้วมีนักคิดและนักวิชาการให้แนวคิดเกี่ยวกับ “การสร้างพลัง” (Empowerment) โดยผู้วิจัยทำการศึกษาและวิเคราะห์ความหมายของการสร้างพลังพบว่ามีความหมาย ซึ่งสามารถแบ่งตามมิติระดับการศึกษาทางสังคมศาสตร์ ดังนี้

การเสริมสร้างพลังระดับบุคคลเป็นกระบวนการพัฒนาศักยภาพที่มุ่งเน้นการเพิ่มการรับรู้ความสามารถของตนเอง โดยส่งเสริมให้บุคคลสามารถวิเคราะห์และวิพากษ์ตนเอง พัฒนาทักษะการดูแลตัวเอง และมองเห็นทางเลือกที่หลากหลาย ผ่านการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เพื่อสร้างแนวทางปฏิบัติที่เหมาะสมกับตน กระบวนการนี้ช่วยเสริมสร้างความเข้มแข็งภายใน ความมั่นใจ และความกล้าเผชิญหน้ากับปัญหา ทำให้บุคคลสามารถจัดการกับสถานการณ์ในชีวิตได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยประกอบด้วย 4 ขั้นตอนสำคัญ ได้แก่ การระบุปัญหาที่แท้จริง การคิดวิเคราะห์อย่างมีวิจารณญาณ การตัดสินใจเลือกวิธีปฏิบัติที่เหมาะสม และการรักษาการปฏิบัติที่มีประสิทธิผลอย่างต่อเนื่อง แนวคิดนี้ตั้งอยู่บนหลักการที่ว่า “พลังเป็นสิ่งที่ต้องสร้างขึ้นด้วยตนเอง ไม่สามารถรับจากผู้อื่นได้โดยตรง แต่สามารถได้รับการสนับสนุนจากผู้อื่นในกระบวนการสร้างพลังนั้น” (Gibson, 1993; Mehroolhasani, Yazdi-Feyzabadi, & Ghasemi, 2021; Rappaport, 1987; UNESCO, 1998)

การสร้างพลังในระดับกลุ่ม (Group Empowerment) หมายถึง การรวมกลุ่มเพื่อร่วมกันเสริมพลังผ่านกิจกรรมสาร เสวนาเพื่อให้สมาชิกมีโอกาสในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และเลือกทางปฏิบัติเพื่อสอดคล้องกับวิถีชีวิตประจำวัน มีการให้กำลังใจจากกลุ่มในครอบครัว เพื่อเสริมกำลังใจให้ปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง เป็นตัวอย่างที่ดีมีการมองเห็น คุณค่าของความเป็นมนุษย์ทั้งจากตนเองและคนในกลุ่ม (Gibson, 1993; Laverack, 2006; Rodwell, 1996; Wallerstein, 1993)

การสร้างพลังในระดับสังคม (Social Empowerment) หมายถึง การสร้างพลังในระดับสังคมสะท้อนถึงความสามารถของบุคคลในการมองสังคมอย่างวิเคราะห์และมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ แม้ในสถานการณ์ที่มีความขัดแย้ง ปรากฏการณ์นี้แสดงออกผ่านความรู้สึกมีอำนาจ

ในการควบคุมและจัดการสภาพแวดล้อม รวมถึงความสามารถในการวิเคราะห์วิจารณ์และตัดสินใจเผชิญหรือหลีกเลี่ยงปัญหาได้อย่างเหมาะสม กระบวนการสร้างพลังทางสังคมเกี่ยวข้องกับการถ่ายโอนและแบ่งปันอำนาจ โดยส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์และความเชื่อมั่นในการพัฒนาตนเองภายใต้บริบทของการเคารพซึ่งกันและกัน องค์ประกอบสำคัญของกระบวนการนี้ ประกอบด้วย การมอบหมายอำนาจหน้าที่ การให้อิสระในการเลือก และการเสริมพลังให้บุคคลใช้ความสามารถของตนในการมีอิทธิพลต่อกระบวนการทางสังคม ผลลัพธ์ของการสร้างพลังทางสังคมนี้ไม่เพียงส่งผลต่อชีวิตของปัจเจกบุคคลเท่านั้น แต่ยังมีอิทธิพลต่อทิศทางการเปลี่ยนแปลงของสังคมโดยรวม สะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อมโยงระหว่างการพัฒนาในระดับบุคคลและการเปลี่ยนแปลงในระดับสังคม (Rappaport, 1987; Rodwell, 1996; UNESCO, 1998)

จากการศึกษาผู้วิจัยจึงนิยามความหมายของ “การสร้างพลัง” (Empowerment) ว่าหมายถึง การเสริมสร้างพลังชุมชนเป็นแนวคิดที่มุ่งเน้นการพัฒนาความสามารถของบุคคลในการตระหนักถึงคุณค่าของตนเอง พัฒนาทักษะการดูแลตนเอง กลุ่ม และสังคม ผ่านกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และการคิดวิเคราะห์ เพื่อสร้างทางเลือกในการเปลี่ยนแปลงอย่างเหมาะสม การศึกษา “การสร้างทฤษฎีฐานรากเพื่อการเสริมพลังชุมชนแบบมีส่วนร่วมโดยผู้สูงอายุ” ใช้แนวคิดการสร้างพลังในระดับปัจเจกบุคคลและระดับกลุ่ม โดยมุ่งเน้นที่กลุ่มผู้สูงอายุที่ประสบความสำเร็จในการสร้างพลังให้ตนเองจนเกิดกลุ่มที่เข้มแข็ง และสามารถต่อต้านโครงสร้างที่ลดทอนศักยภาพ รวมถึงศึกษาปัจจัยความสำเร็จของกลุ่มและการสร้างพลังให้กับชุมชน กระบวนการเสริมสร้างพลังชุมชนเป็นการพัฒนาแบบมีส่วนร่วม ประกอบด้วย 4 ระยะ ได้แก่ การเตรียมการ การประเมิน การวางแผนกลยุทธ์ และการติดตามประเมินผล โดยในแต่ละระยะต้องพิจารณาองค์ประกอบเชิงปฏิบัติการ 9 ประการ ซึ่งรวมถึงการมีส่วนร่วม ภาวะผู้นำ โครงสร้างองค์กร การประเมินปัญหา การบริหารทรัพยากร การตั้งคำถามเชิงวิเคราะห์ การเชื่อมโยงกับภาคส่วนอื่น บทบาทขององค์กรภายนอก และการบริหารโครงการ แนวคิดนี้เน้นย้ำความสำคัญของการมีส่วนร่วมและการพัฒนาศักยภาพของชุมชนในการจัดการปัญหาและพัฒนาตนเองอย่างยั่งยืน (อุมาพร ห่านรุ่งชโรทร, 2551)

ขณะเดียวกัน มีการศึกษาเกี่ยวกับวาทกรรมเรื่องการเสริมพลังในการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ที่กล่าวถึงวิธีการศึกษาสำหรับผู้ใหญ่แบบกระบวนการมีส่วนร่วมด้วยการดำเนินโครงการระยะยาวในการเรียนรู้ สามารถทำให้ผู้ใหญ่ใช้ประสบการณ์ตนเอง ประสบการณ์ปัญหา เปิดโอกาสให้ผู้ใหญ่สามารถแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นได้ดี และสนับสนุนให้เป็นการเสริมสร้างพลังอำนาจนำไปสู่การปลดปล่อยได้เป็นอย่างดี (Daniele, 2017; Koulaouzides, 2017) และการศึกษา

เกี่ยวกับการสร้างพลัง (Empowerment) ของผู้สูงอายุ กล่าวถึง ชายชราที่อาศัยอยู่คนเดียวด้วยการวิเคราะห์ชีวิตประวัติแสดงให้เห็นว่าการอยู่คนเดียวเป็นกระบวนการเรียนรู้ และเกี่ยวข้องกับความสามารถของผู้ชายในการดูแลตนเองและเสริมสร้างพลังให้กับผู้อื่น และการเรียนรู้ที่จะอยู่คนเดียวทำให้พวกเขาสามารถเสริมสร้างพลังให้กับตนเองและผู้อื่นได้ดี (Leontowitsch, Fookien, & Oswald, 2019) ผู้วิจัยสนใจศึกษา การรวมกลุ่มของผู้สูงอายุเพื่อพัฒนาชุมชนแสดงให้เห็นถึงศักยภาพที่เกิดจากการตระหนักถึงคุณค่าในตนเอง กระบวนการนี้สะท้อนแนวคิดที่เน้นย้ำความสามารถและคุณค่าของกลุ่มผู้สูงอายุผ่านการมีส่วนร่วมและการเรียนรู้เพื่อพัฒนาชุมชนของตน งานวิจัยนี้ใช้กระบวนการทัศน์แบบวิพากษ์นิยมเพื่อท้าทายวาทกรรมทางสังคมสมัยใหม่ที่มักลดทอนศักยภาพของผู้สูงอายุ โดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วมในการค้นหาความจริงและต่อต้านโครงสร้างที่ทำให้ผู้สูงอายุถูกมองว่าไร้ความสามารถ แนวคิดนี้มุ่งผลักดันและเสริมสร้างมุมมองที่ว่าผู้สูงอายุมีศักยภาพอย่างเต็มเปี่ยม สามารถใช้ความสามารถของตนในการสร้างคุณค่าให้กับตนเองและสังคมในอนาคต ด้วยวิธีนี้ จึงเป็นการต่อต้านการลดทอนคุณค่าของผู้สูงอายุในสังคมสมัยใหม่ และส่งเสริมการรับรู้ถึงความสำคัญของผู้สูงอายุในฐานะทรัพยากรที่มีคุณค่าต่อการพัฒนาชุมชนและสังคม

“การเรียนรู้เพื่อความเป็นไทเพื่อสร้างพลังชุมชน” เป็นแนวคิดของนักทฤษฎีที่น่าสนใจ คือ Paulo Freire เป็นนักวิชาการการศึกษาที่สนใจเกี่ยวกับความมีศักดิ์ศรีและคุณค่าของมนุษย์ การให้มนุษย์หลุดพ้นจากสภาพแวดล้อมที่ถูกกดขี่และถูกเอารัดเอาเปรียบ เขามีแนวคิดที่ว่าสาเหตุการกดขี่ครอบงำมาจากโครงสร้างจากสังคม โดยเฉพาะการศึกษาที่เป็นระบบย่อยของสังคม (อัษฎชลี ธรรมะวิธิกุล, 2556) ในส่วนของ Jurgen Habermas นักสังคมวิทยาและนักปรัชญาชาวเยอรมันให้ความสนใจเกี่ยวกับการมีเสรีภาพและความเท่าเทียมกัน (Emancipation) โดยการใช้การเสวนา (Dialogue) และแนวทางการหลุดพ้นเป็นไท (Emancipatory) ซึ่งถูกนำมาเป็นฐานคิดในการพัฒนาทฤษฎีการเรียนรู้ในการศึกษาผู้ใหญ่และการศึกษาตลอดชีวิต (ชิดชงค์ นันทนาเนตร, 2560; ประภาภัทร นิยม, 2552) ความน่าสนใจของแนวคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้เพื่อความเป็นไทเพื่อการสร้างพลังชุมชนของ Paulo Freire และ Habermas มีจุดร่วมในการสร้างพลังชุมชน คือการเสริมสร้างพลัง (Empowerment) เป็นกระบวนการให้ความรู้ที่ส่งเสริมการเรียนรู้เชิงวิพากษ์โดยใช้วิธีการ "เสวนา" (Dialogue) ระหว่างผู้สอนและผู้เรียน ซึ่งปราศจากการชี้นำ แต่เน้นการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นอย่างเท่าเทียม กระบวนการนี้ประกอบด้วยการตั้งคำถาม การวิเคราะห์เชิงลึก และการวิพากษ์สถานการณ์ การกระทำ สังคม และปัญหาต่างๆ อย่างมีเหตุผล (Critically Oriented Sciences) มุ่งเน้นการพัฒนาความสามารถในการมองสังคมอย่างมีวิจารณญาณ

เป้าหมายสูงสุดของการเสริมสร้างพลังคือการนำไปสู่การปลดปล่อยทางความคิดและการเปลี่ยนแปลงจิตสำนึก ทำให้ผู้เรียนสามารถหลุดพ้นจากกรอบความคิดเดิมและเกิดมุมมองใหม่ต่อสังคมและตนเอง ส่งเสริมให้เกิดการตระหนักรู้และการมีส่วนร่วมในการเปลี่ยนแปลงสังคมอย่างมีประสิทธิภาพ (ประภาภัทร นิยม, 2552)

Freire (2020) มองว่าการศึกษาถูกใช้เป็นเครื่องมือกดขี่มนุษย์ ฉะนั้น ผู้เรียนต้องการปลดปล่อยจากการกดขี่ของครูที่สอนแบบเก่า แต่วิธีแก้ปัญหของ Paulo Freire นั้นจะต้องอาศัยวิธีการสอนซึ่งมีอิสระอยู่ในตัวของมันเองเสียก่อน การจัดการศึกษาจะต้องให้ผู้ใหญ่ที่ไม่รู้หนังสือมีความเข้าใจตนเองในแนวทางใหม่ และเริ่มมองสภาพสังคมที่ตนเองอาศัยอยู่อย่างมีวิจารณ์ญาณเพื่อก้าวไปสู่ขั้นตอนในการเปลี่ยนแปลงสังคม ซึ่งแต่ก่อนไม่เคยเปิดโอกาสให้เขาได้มีส่วนร่วม Paulo Freire จึงเป็นว่าการศึกษาตามความหมายที่แท้จริงเป็นแรงผลักดัน หรือควรจะเป็นแรงผลักดันถึงขั้นปฏิวัติ (Revolutionary Force) แต่ถ้าจะให้เห็นถึงขั้นการปฏิวัติสังคมได้นั้น การศึกษาจะต้องสามารถช่วยให้มีคนมีความเข้าใจและรับผิดชอบต่อตนเองและโลกที่ตนอาศัยอยู่เสียก่อนโดยกระบวนการคิดย้อนกลับ (Reflection Process) ตามด้วยการกระทำและการคิดย้อนกลับต่อไปอีก วิธีการนี้ Paulo Freire เรียกว่าเป็นวิธีการปฏิบัติ (Praxis) (กรรภัค จำยประยูร, 2549; ดวงพร เสงบุญพันธ์ และหทัยชนก บัวเจริญ, 2552)

ดังนั้น Paulo Freire จึงตำหนิโรงเรียนว่าเป็นเพียงเครื่องมือสำคัญในการอนุรักษ์วัฒนธรรมเจียนนี้ไว้ เพราะโรงเรียนไม่ได้ส่งเสริมให้วิเคราะห์ความจริงกันอย่างถ่องแท้ ไม่ส่งเสริมให้มีการสนทนากันอย่างเสมอภาคระหว่างครูกับนักเรียนและไม่ส่งเสริมความเป็นมนุษย์พวกเดียวกันระหว่างครูกับนักเรียน แนวคิดการเสริมพลังชุมชนแบบมีส่วนร่วมของ Paulo Freire ยังเน้นว่าการพัฒนาชุมชนที่มีประสิทธิภาพต้องอาศัยความร่วมมือและความตระหนักรู้ในปัญหาจากทุกคนในชุมชน กระบวนการเรียนรู้ที่เหมาะสมสำหรับประชาชนจึงมีความสำคัญอย่างยิ่ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการพัฒนาด้านจิตใจและความรู้สึก ซึ่งถือเป็นมิติที่ทำลายที่สุดในการเรียนรู้ ซึ่งวิธีการสอนของ Paulo Freire (ณัฐปภัสร วรธัญญาสุข และชนิตา รักษ์พลเมือง, 2563) นำเสนอวิธีการเสริมสร้างพลัง (Empowerment) ผ่านการให้ความรู้ที่มุ่งเน้นการพัฒนาทัศนคติและค่านิยมโดยใช้เทคนิคการเสวนา (Dialogue) ระหว่างผู้สอนและผู้เรียนที่ปราศจากการชี้นำ แต่เน้นการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นอย่างเท่าเทียม กระบวนการนี้ประกอบด้วยการตั้งคำถาม การวิเคราะห์เชิงลึก และการวิพากษ์วิจารณ์ ซึ่งรวมเรียกว่า "การสอนแบบมโนธรรมสำนึก" โดยมีเป้าหมายเพื่อปลุกจิตสำนึกในผู้เรียน ส่งเสริมให้เกิดการตระหนักรู้และการมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาชุมชน

อย่างมีประสิทธิภาพ วิธีการนี้ช่วยพัฒนาทักษะการคิดเชิงวิพากษ์และสร้างความเข้าใจอย่างลึกซึ้งต่อสภาพปัญหาและบริบทของชุมชน

Freire (2020) ได้ให้ความหมายไว้ว่า "มโนธรรมสำนึก" เป็นการตระหนักรู้ถึงความ เป็นจริงและสถานะที่แท้จริงของมนุษย์และโลกรอบตัว กระบวนการนี้เกี่ยวข้องกับการก้าวออกจาก มุมมองส่วนตัวสู่การพิจารณาสิ่งแวดล้อมภายนอกอย่างลึกซึ้ง โดยมุ่งเน้นการวิเคราะห์ สถานการณ์และปัญหาที่มนุษย์เผชิญอยู่ การพัฒนามโนธรรมสำนึกนี้นำไปสู่การแสดงออก ทางการกระทำและความมุ่งมั่นที่จะเปลี่ยนแปลง เป้าหมายสำคัญคือการกระตุ้นให้ประชาชน ตระหนักถึงสิทธิและหน้าที่ของตน เกิดความรู้สึกรับผิดชอบต่อปัญหาสังคม และพร้อมที่จะพัฒนา ตนเองสู่การเป็นพลเมืองที่มีสิทธิเสียงเท่าเทียม แนวคิดนี้ส่งเสริมการมีส่วนร่วมอย่างแข็งขันใน กระบวนการคิด การลงมือทำ และการรับผิดชอบร่วมกัน โดยไม่พึ่งพาหรือฝากความหวังไว้กับ บุคคลใดบุคคลหนึ่งเพียงลำพัง แต่เน้นการสร้างพลังร่วมของชุมชนในการแก้ไขปัญหาและพัฒนา สังคม(กรรภัค จำยประยูร, 2549; ดวงพร เสงบุญพันธ์ และหทัยชนก บัวเจริญ, 2552) การ ประยุกต์แนวคิดของ Paulo Freire ในการวิเคราะห์การสร้างควมตระหนักร่วมกันของชุมชนต่อ ปัญหาที่เผชิญ แสดงให้เห็นถึงการเกิดพลังชุมชนที่สามารถขับเคลื่อนการแก้ไขปัญหาได้อย่างมี ประสิทธิภาพ กระบวนการนี้เน้นการพึ่งพาตนเองของชุมชน โดยไม่ต้องรอการตัดสินใจหรือการ ดำเนินการจากหน่วยงานท้องถิ่นแต่เพียงฝ่ายเดียว เมื่อประชาชนในชุมชนเริ่มคิดวิเคราะห์และลง มือแก้ไขปัญหาด้วยตนเอง ผลลัพธ์ที่ได้มักจะประสบความสำเร็จและมีความยั่งยืนมากกว่า เนื่องจากการแก้ปัญหาที่ตรงจุดและสอดคล้องกับบริบทของชุมชนอย่างแท้จริง การมีส่วนร่วม ของคนในชุมชนตั้งแต่กระบวนการคิด วางแผน และลงมือทำ ยังช่วยสร้างความรู้สึกรับผิดชอบ และความรู้สึกเป็นเจ้าของ ซึ่งเป็รากฐานสำคัญของการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน (ถวิลวดี บุรี กุล, 2553) แนวคิดการเสริมสร้างพลังชุมชนของ Paulo Freire นำเสนอกระบวนการที่ประกอบด้วย 4 ขั้นตอนสำคัญ ขั้นแรกคือการพัฒนาการรับรู้และความตระหนักของสมาชิกในชุมชน ตามด้วย การกระตุ้นให้เกิดการตั้งคำถามร่วมกันเกี่ยวกับประเด็นปัญหาที่ชุมชนเผชิญ ขั้นที่สามมุ่งเน้นการ ส่งเสริมให้เกิดการลงมือปฏิบัติร่วมกันเพื่อแก้ไขปัญหา และขั้นสุดท้ายคือการสนับสนุนให้ชุมชน ร่วมกันวิเคราะห์และวิพากษ์ผลลัพธ์ของการดำเนินงาน กระบวนการนี้ส่งเสริมการมีส่วนร่วมอย่าง แข็งขันของสมาชิกชุมชนในทุกขั้นตอน ตั้งแต่การระบุปัญหา การวางแผน การปฏิบัติ ไปจนถึงการ ประเมินผล ซึ่งช่วยเสริมสร้างความเป็นเจ้าของ ความรับผิดชอบร่วมกัน และนำไปสู่การพัฒนา ชุมชนที่ยั่งยืนในระยะยาว (ณัฐปภัสร์ วรธัญย์ผาสุข และชนิตา รัชพลเมือง, 2563)

ดังมีแนวคิดอีกท่านหนึ่ง คือ Jurgen Habermas นักสังคมวิทยาและนักปรัชญาชาวเยอรมันซึ่งเป็นผู้คิดหัวก้าวหน้าที่สุดคนหนึ่งในโลกคนหนึ่ง เป็นนักคิดในกลุ่ม Frankfurt School เนื่องจากเขาเติบโตในเยอรมนีในช่วงสงครามโลกครั้งที่สอง แนวความคิดของเขาจึงได้รับอิทธิพลจากสถานการณ์และระบบสังคมและการเมืองในช่วงนั้นอย่างมาก เขาได้รับการยกย่องว่าเป็นนักปรัชญาและนักคิดที่สำคัญของสังคมโลกสมัยใหม่ Habermas เป็นผู้ที่มีผลงานเขียนมากมาย เขานำเสนอข้อเขียนที่เป็นพัฒนาแนวคิดและทฤษฎีวิพากษ์สังคมหลายเรื่องและที่เป็นที่ยอมรับในสังคม เช่น แนวคิดเรื่องความรู้และความสนใจของมนุษย์แนวคิดเรื่องพื้นที่สาธารณะ (Public Sphere) ทฤษฎีการมีเหตุผล (Theory of Rationality) ทฤษฎีปฏิบัติการทางการสื่อสาร (Theory of Communicative Action) ทฤษฎีวาทกรรม (Discourse Theory) ทฤษฎีความจริงและความรู้ (Theory of Truth and Knowledge) ทฤษฎีวาทกรรมทางจริยธรรม การเมืองและกฎหมาย Habermas เป็นนักปรัชญาคนหนึ่งที่มีอิทธิพลต่อแนวคิดของ ดร.แจ๊ค เมชีโรว์ ในการพัฒนาทฤษฎีทางการศึกษาผู้ใหญ่ที่เรียกว่า Perspective Transformation Theory มาก โดยเฉพาะความคิดเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการมีเสรีภาพและความเท่าเทียมกัน (Emancipation) ข้อเขียนของ Habermas เรื่อง Knowledge and Human Interests แนวคิดการใช้การเสวนา (Dialogue) และแนวทางการหลุดพ้นเป็นไท (Emancipatory) เป็นข้อเขียนที่ถูกนำมาเป็นฐานคิดในการพัฒนาทฤษฎีการเรียนรู้ในการศึกษาผู้ใหญ่ (ชิดชงค์ นันทนาเนตร, 2560; ประภาภัทร นิยม, 2552)

Habermas (1991) ได้เขียนบทความเกี่ยวกับความสนใจ (Interests) ที่เกิดขึ้นในฐานะที่เป็นมนุษย์คนหนึ่ง โดยได้นำเสนอความสนใจของมนุษย์ 3 ประเภทที่บุคคลต้องการ คือ ประเภทแรก “ความสนใจเชิงเทคนิค” (Technical Interests) เป็นความสนใจเพื่อการทำนายและควบคุมสภาพแวดล้อม ทำให้บุคคลต้องการความรู้ที่เป็นวิทยาศาสตร์ สามารถวิเคราะห์ ทดสอบเชิงประจักษ์ที่เรียกว่า Empirical-analytic sciences เพื่อให้สามารถอธิบายปรากฏการณ์ต่าง ๆ หรือควบคุมจัดการกับสิ่งต่าง ๆ รอบตัว รวมทั้งโลกที่ตนอาศัยอยู่ ประเภทต่อมา “ความสนใจเพื่อการอยู่ร่วมกับผู้อื่น” (Practical Interests) เป็นความต้องการที่จะเข้าใจตนเองและผู้คนในโลกสังคม และนำความรู้และทักษะประเภทนี้ไปใช้ในการดำเนินชีวิตในสังคมต่อไป องค์ความรู้ที่จะตอบสนองความสนใจประเภทนี้จะเกี่ยวข้องกับความสามารในการตีความและเข้าใจประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม สังคมที่ตนเองอาศัยอยู่ ที่เรียกว่า Historical หรือ Cultural-hermeneutic sciences เป็นความรู้ที่ได้จากการตีความหรือแปลความหมายประวัติศาสตร์และ/หรือการกระทำต่าง ๆ หรือการมีปฏิสัมพันธ์ในชีวิตประจำวัน โดยเฉพาะการตีความการแสดงออกทางคำพูด และประเภทที่ 3 “ความสนใจที่จะหลุดพ้นเพื่อความเป็นไท” (Emancipatory Interests) เป็นความ

สนใจที่จะหลุดพ้นจากการถูกครอบงำหรือการถูกควบคุม องค์ความรู้ที่จะตอบสนองความสนใจประเภทนี้เป็นความรู้ที่เกิดจากการที่บุคคลวิเคราะห์วิพากษ์สถานการณ์ การกระทำ สังคม และปัญหาอย่างมีเหตุผล (Critically Oriented Sciences) เป็นความรู้ความสามารถในการมองสังคมเชิงวิพากษ์เพื่อนำไปสู่การปลดปล่อยเปลี่ยนแปลงจิตสำนึกให้หลุดพ้นจากการถูกครอบงำของอำนาจต่างๆ (ชิตชงค์ นันทนาเนตร, 2560)

ความสนใจทั้งสามประเภทนี้จะนำไปสู่การจัดกลุ่มความรู้ 3 ประเภทที่สอดคล้องกับความสนใจของ มนุษย์ 3 ประเภท นั่นคือ มนุษย์ต้องการความรู้ (Knowledge) 3 ประเภท ได้แก่ ประเภทที่ 1 ความรู้เชิงเทคนิค (Technical Knowledge หรือ Work Knowledge) เป็นความรู้ที่เกี่ยวข้องกับการงาน ข้อมูลความจริง เหตุการณ์ วัตถุสิ่งของต่าง ๆ ในโลกนี้ เป็นความรู้ที่คนใช้เพื่อทำนวยสิ่งต่าง ๆ ความรู้ประเภทนี้จะหาได้จากเอกสารและแหล่งข้อมูลต่าง ๆ เป็นความรู้ที่สามารถทดสอบได้ เป็นความรู้ที่บุคคลใช้ในการควบคุมและจัดการสภาพแวดล้อมของตนเอง ความรู้เหล่านี้ ได้แก่ ความรู้ด้านการงาน ความรู้วิชาการ เช่น วิชาฟิสิกส์ วิชาเคมี เป็นต้น ประเภทที่ 2 ความรู้เพื่อการปฏิบัติในการอยู่ร่วมกับผู้อื่น (Practical Knowledge) เป็นความรู้ที่ใช้เพื่อการสื่อสารกับผู้อื่น โดยเฉพาะความรู้ความสามารถทางภาษาและการตีความการมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น เป็นความพยายามที่จะเข้าใจความหมายในสิ่งที่ผู้คนสื่อสาร บุคคลต้องการการเรียนรู้ประเภทนี้เพื่อประโยชน์ในการทำความเข้าใจคนอื่นและเข้าใจความหมายในสิ่งที่คนอื่นพูด (สุรัช คมพจน์, 2554)

ความรู้เช่นนี้จะเกี่ยวข้องกับความสามารถในการตีความ การตัดสินคุณค่าของสิ่งต่าง ๆ และการมีความจริงใจ วิธีการที่สำคัญในการพัฒนาความรู้คือการเสวนา (Dialogue) ตัวอย่างความรู้ที่ต้องมีในการพัฒนาความสามารถในการตีความ ได้แก่ สมรรถนะทางภาษา ความรู้ทางสังคมศาสตร์ ประวัติศาสตร์ กฎหมาย และสุนทรียศาสตร์ และประเภทที่ 3 ความรู้เพื่อความเป็นไท (Emancipatory Knowledge) เป็นความรู้เพื่อการปลดปล่อยให้บุคคลเป็นอิสระจากการถูกครอบงำหรืออำนาจของระบบ (Systems) ในโลกชีวิต (Lifeworld) เป็นความรู้ที่บุคคลตระหนักรู้ถึงความกดดันหรือผลกระทบจากสังคมที่หล่อหลอมคนหรือกลุ่มคนให้มีหรือไม่มีพลัง ในกระบวนการนี้บุคคลต้องสามารถวิพากษ์รูปแบบของการกระทำและวิเคราะห์ภาษาที่ถูกบิดเบือนจากระบบในสังคม ความรู้ที่เกิดเป็นความรู้ที่เกี่ยวกับตนเอง (Self-Knowledge) และการวิเคราะห์ตนเอง (Self-Reflection) ความรู้ที่เกิดจากความสนใจของมนุษย์ที่ต้องการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ของตนเองเอง วัฏบทยาในสังคมของตน ความรู้ประเภทนี้เกิดขึ้นได้จากการวิพากษ์อดีต การมีความตระหนักรู้ในตนเอง การปรับเปลี่ยนมโนทัศน์ ตัวอย่างของความรู้เหล่านี้ได้แก่ความรู้เกี่ยวกับสิทธิสตรีความรู้

ทางจิตวิเคราะห์และการวิพากษ์แนวคิดเชิงอุดมการณ์ต่าง ๆ (ชิตชงศ์ นันทนาเนตร, 2560; ประภา ภัทร นิยม, 2552; สุรัช คมพจน์, 2554)

จากความรู้ (Knowledge) 3 ประเภทข้างต้น ได้ถูกแปลเป็นแนวคิดเรื่องการเรียนรู้ของบุคคล 3 รูปแบบ คือ ความรู้รูปแบบที่ 1 “การเรียนรู้เพื่อการปฏิบัติ” (Instrumental Learning) เป็นการเรียนรู้ที่เน้นการแก้ปัญหา (Task-Oriented Problem Solving) การเรียนรู้แบบนี้จะเกี่ยวข้องกับการปฏิบัติหรือการหาวิธีการปฏิบัติ เป็นกระบวนการเรียนรู้เพื่อการควบคุมจัดการสภาพแวดล้อมของบุคคล ตัวอย่างหนึ่งของการเรียนรู้ในจุดมุ่งหมายนี้ได้แก่ วิธีการเรียนรู้เพื่อแก้ปัญหาหรือวิธีการเรียนรู้เพื่อทำให้เป็นความรู้ รูปแบบที่ 2 “การเรียนรู้เพื่อการสื่อสาร” (Communicative Learning) เป็นการเรียนรู้ที่เน้นการตีความ (Interpretation) เพื่อให้เกิดความเข้าใจในความหมายของสิ่งที่คนอื่น ๆ สื่อสารมาสามารถเข้าใจค่านิยม ความรู้สึก ลักษณะการตัดสินใจ ความเป็นตัวของตัวเอง ความหมายของความรัก ความเป็นประชาธิปไตยของบุคคล เป็นต้น ซึ่งสิ่งเหล่านี้ มักเกิดจากปทัสถานของสังคมหรือบุคคล การเรียนรู้ประเภทนี้ต้องใช้สมรรถนะทางภาษา ปรัชญา และความรู้ทางสังคมศาสตร์เพื่อที่จะทำความเข้าใจปทัสถานของสังคมหรือประวัติศาสตร์ ซึ่งการที่จะเข้าใจความหมายต่าง ๆ เหล่านี้ต้องเข้าใจลักษณะของบุคคลและสภาพสังคมและวัฒนธรรมของบุคคลเพื่อบุคคลจะสามารถตีความหรือแปลความหมายจากการกระทำต่าง ๆ ได้อย่างถูกต้อง (ชิตชงศ์ นันทนาเนตร, 2560; ประภา ภัทร นิยม, 2552; สุรัช คมพจน์, 2554)

Habermas (1984) ได้เสนอแนวทางการเรียนรู้เพื่อการสื่อสารเป็นการเรียนรู้เพื่อการอยู่อย่างผสมกลมกลืนกับคนอื่น (Coherence) มากกว่าการเรียนรู้เพื่อการควบคุมหรือการกำหนดวิธีการปฏิบัติงานในลักษณะใดลักษณะหนึ่งเหมือนกับการเรียนรู้เพื่อการปฏิบัติงาน (Instrumental Learning) แต่การเรียนรู้เพื่อการสื่อสารนี้เป็นการทำความเข้าใจ (Understanding) ความหมายในสิ่งที่ผู้อื่นพูด เขียน หรือแสดงออกมา รวมถึงการวิพากษ์อดีต (Reflection) กระบวนการเรียนรู้เพื่อการสื่อสารเป็นการประเมินอย่างพินิจพิเคราะห์เพื่อให้แน่ใจว่าบุคคลสามารถแยกแยะความเหมือนหรือความต่างที่สัมพันธ์เชื่อมโยงกันในมิติทัศน์ของบุคคล บุคคลอาจเรียนรู้จากการตีความหรือการแปลความหมายจากสิ่งที่ตนเองไม่คุ้นเคย (ที่แตกต่างจากที่ตนเองเคยรู้จัก) หรืออาจเรียนรู้จากการวิเคราะห์ความน่าเชื่อถือของสิ่งที่บุคคลแสดงออกมาให้เห็นในการเรียนรู้เพื่อการสื่อสารนี้ จะไม่เน้นการทดสอบว่าความจริง (Truth) คืออะไร แต่เน้นการประเมินความน่าเชื่อถือที่เป็นข้อตกลงร่วมกันของคนส่วนใหญ่มากกว่า ตามความคิดของ Jurgen Habermas แล้ว การปฏิบัติการทางการสื่อสาร (Communicative Action) เป็นการสื่อสารที่บุคคลสื่อความกับบุคคลตามอุดมคติแล้ว การสื่อสารควรมีคุณลักษณะ 4 ประการ คือ “สมเหตุสมผล

ตามวัตถุประสงค์” หมายความว่า สิ่งที่คนพูดจะมีความถูกต้องสอดคล้องกับสภาพความเป็นจริง “สมเหตุสมผลตามที่คนพูดกล่าวถึง” หมายความว่า คำพูดที่คนพูดพูดอย่างจริงใจและเป็นความจริง บุคคลไม่ได้โกหก และบุคคลนั้นได้พูดอย่างที่เขาคิด “สมเหตุสมผลจากผู้พูดทั้งสองฝ่าย” หมายความว่า บุคคลกระทำในสิ่งที่ถูกต้องภายใต้สถานการณ์ที่เป็นอยู่ หรือการที่บุคคล “กระทำอย่างจริงใจ” ต่อบุคคลที่เขากำลังสื่อสารด้วย โดยไม่ได้พยายามที่จะควบคุมความคิด ชักจูง หรือทำให้คนอื่นเข้าใจผิด (ไม่ว่าผู้พูดจะรู้ตัวหรือกระทำโดยไม่รู้ตัวก็ได้) และ “การสื่อสารเพื่อให้เกิดความเข้าใจ” การสื่อสารแบบนี้ค่อนข้างเป็นการปฏิบัติการทางการสื่อสารที่คนต้องการสื่อสารอย่างจริงจัง เป็นการบอกว่า “ถ้าฉันไม่สามารถพูดให้คุณเข้าใจได้แล้วละก็ คุณไม่ควรอยู่ฟังให้เสียเวลา” (ชิตขงค์ นันทนาเนตร, 2560; ประภาภัทร นิยม, 2552; สุรัช คมพจน์, 2554)

ในการนำเสนอทฤษฎีปฏิบัติการทางการสื่อสาร Habermas (1984) นำแนวคิดเรื่องระบบต่างๆ ในสังคมกับแนวคิดความมีเหตุผล (Rationality) มาร่วมกันอธิบายภาษาและการสื่อสารของมนุษย์ Habermas เชื่อว่าจุดมุ่งหมายของการสื่อสาร คือ การสร้างความเข้าใจที่ตรงกัน (Consensus) เพื่อการหลอมรวมกัน (Integration) เป็นหนึ่งเดียว (Solidarity) และเกิดความเท่าเทียมกันของมนุษยชาติ (Emancipation) โดย Habermas ให้ความสำคัญกับเรื่องการปฏิบัติการสื่อสารที่แข็งแกร่ง (Strong Communicative Action) ซึ่งเป็นการสื่อสารที่ผู้พูดประสานการกระทำ (สื่อสาร) ของตนอย่างเหมาะสมกับเป้าหมายของตน (หรือเป้าหมายร่วมกับคนอื่น) โดยอยู่บนพื้นฐานของความเข้าใจร่วมกันว่าเป้าหมายนั้นมีเหตุผลและมีคุณค่า กลยุทธ์ของการปฏิบัติการสื่อสาร (Communicative Action) นี้ จะช่วยให้ผู้เกี่ยวข้องบรรลุเป้าหมายของตนและยอมรับได้ว่าปฏิบัติการการสื่อสารนั้นมีเหตุผล การสื่อสารนี้จะส่งผลให้เกิดพฤติกรรมความร่วมมือกันเป็นสังคมที่มีการเห็นชอบและเข้าใจร่วมกันอย่างมีเหตุผลและเท่าเทียม (ชิตขงค์ นันทนาเนตร, 2560; ประภาภัทร นิยม, 2552; สุรัช คมพจน์, 2554)

ความรู้รูปแบบที่ 3 “การเรียนรู้เพื่อความเป็นไท” (Emancipatory Learning) หรือการศึกษาเพื่อความเป็นไท (Emancipatory Education) เป็นการศึกษาหรือการเรียนรู้ที่มีจุดเน้นหรือแสดงให้เห็นว่าการเรียนรู้ ความรู้ หรือการศึกษาของบุคคลนั้น สามารถช่วยให้บุคคลเอาชนะความเสียเปรียบด้านสังคมและการศึกษาที่ตนเองได้รับอยู่อย่างไร บุคคลสามารถจัดการกีดกันทางสังคมหรือการแบ่งแยกชนชั้นที่ตนเองเผชิญอยู่อย่างไร หรือการเรียนรู้จะช่วยแก้ปัญหาความไม่เท่าเทียมด้านเศรษฐกิจและการเมืองที่บุคคลนั้นได้รับอยู่อย่างไร เป็นการที่บุคคลพยายามตั้งคำถามที่ท้าทายพลังในสังคมหรือความคาดหวังในสังคม การศึกษาเช่นนี้มุ่งที่จะช่วยให้คนมีอิสระเป็นไท และสามารถสร้างการเปลี่ยนแปลงในสังคมอย่างต่อเนื่อง (ชิตขงค์ นันทนาเนตร, 2560)

การเรียนรู้เพื่อความเป็นไทจะให้ความสำคัญต่อคนที่มีความถนัดน้อยในสังคมหรือกลุ่มคนที่ยากจน เช่น กลุ่มคนผู้ด้อยโอกาส และกระตุ้นส่งเสริมให้คนเหล่านี้เพิ่มพูนความเป็นตัวของตัวเอง มีความเป็นอิสระ และมีความสามารถในการควบคุมชีวิตของตนเองได้มากขึ้น รวมทั้งสามารถเปลี่ยนแปลงสังคมเพื่อสร้างความเท่าเทียมกันในสังคมให้มากขึ้น จุดมุ่งหมายของการเรียนรู้เพื่อความเป็นไทจึงเป็นการพัฒนาความรู้ความเข้าใจสภาพปัญหาและรากเหง้าของปัญหาที่ก่อให้เกิดสถานการณ์ที่ไม่พึงประสงค์ โดยบุคคลจะวิพากษ์อุดมการณ์ที่คนทั่วไปในสังคมยึดถืออยู่ ที่สำคัญกระบวนการเรียนรู้เพื่อความเป็นไทจะช่วยให้บุคคลได้พัฒนากลยุทธ์ที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงสถานการณ์เหล่านั้น เนื่องจากการเรียนรู้แบบนี้เหมาะสำหรับการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงสังคมอย่างยั่งยืน นักการศึกษาและนักพัฒนามนุษย์สามารถนำกระบวนการเรียนรู้เพื่อความเป็นไทไปใช้ในการพัฒนาพลังของบุคคล การพัฒนาชุมชน การเรียนรู้จากชุมชน การเรียนรู้ในสถานประกอบการ การศึกษาของสหภาพแรงงาน และการจัดการศึกษาสำหรับสตรีและชนกลุ่มน้อยผู้ด้อยโอกาส (ชิตชงค์ นันทนาเนตร, 2560; ประภาภัทร นิยม, 2552; สุรัช คมพจน์, 2554)

การเรียนรู้เพื่อความเป็นไท (Emancipatory Learning) มักจะเกี่ยวข้องกับองค์ประกอบที่เป็นความรู้ ทักษะ หรือกระบวนการเรียนรู้หลากหลายประเภท นอกเหนือจากความสามารถในการใช้ภาษาและวาทกรรม ความมีเหตุผล ความรู้และข้อมูลพื้นฐาน พื้นที่สาธารณะ (Public Sphere) แล้วยังมีประเด็นอื่น ๆ ที่สำคัญที่นักการศึกษาควรให้ความสนใจ เช่น “ความรู้ที่เป็นประโยชน์แท้จริง” (Really Useful Knowledge) ความรู้เช่นนี้แตกต่างจากความรู้ทั่วไป เพราะความรู้ทั่วไปเป็นประโยชน์เพียงเพื่อช่วยให้บุคคล เช่น กลุ่มแรงงาน ผู้ด้อยโอกาสกลุ่มที่ถูกมองว่าเป็นอื่นทางสังคม เป็นต้น สามารถดำรงสถานภาพหรือดำเนินชีวิตตามสถานภาพของตนเอง แต่ “ความรู้ที่เป็น ประโยชน์แท้จริง” หมายถึง ความรู้ซึ่งทำให้คนมีความเข้าใจจากเหง้าของปัญหาหรือสาเหตุของการเกิดสถานการณ์ของบุคคล เพื่อที่บุคคลจะได้ดำเนินการเปลี่ยนแปลงต่อไป (ประภาภัทร นิยม, 2552) แนวคิดเกี่ยวกับ “ความรู้ที่เป็นประโยชน์แท้จริง” อยู่บนพื้นฐานความเชื่อที่ว่า คนเราสามารถเรียนรู้ได้มากมายจากประสบการณ์ของตนเองและจากประสบการณ์ของผู้อื่น แม้ว่าประสบการณ์นั้นเป็นเพียงแค่ปัญหาปกติทั่วไป ความรู้ที่ได้จากประสบการณ์นี้อาจเกี่ยวข้องกับด้านสังคม การเมือง หรือด้านจิตใจ บุคคลสามารถพัฒนาความรู้หรือแสวงหาคำอธิบายต่าง ๆ จากการวิเคราะห์ประสบการณ์เหล่านั้นร่วมกันและนำมาใช้เพื่อการเปลี่ยนแปลงลำดับต่อมา คือ “การคิดอย่างวิพากษ์วิจารณ์” (Critical Thinking) เป็นวิธีการคิดซึ่งตรงข้ามกับการเรียนรู้แบบท่องจำ ไม่เหมือนกับการเรียนรู้ขั้นพื้นฐานหรือการปรับเปลี่ยนพฤติกรรม แต่การคิดอย่างวิพากษ์วิจารณ์ (Critical Thinking) เป็นการคิดเชิงวิเคราะห์ด้วยเหตุผล มีวิจรรณญาณเป็น

วิธีการคิดเชิงทำลายต่อความเชื่อต่าง ๆ ต่อด้านอคติและความลำเอียง การโฆษณาชวนเชื่อต่าง ๆ รวมทั้งความเชื่อชาตุนิยมของคนในสังคม เป็นความคิดที่มีความสมเหตุสมผล การคิดเชิงวิพากษ์วิจารณ์มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้คนมีส่วนร่วมในการดำเนินชีวิตของตนเองทั้งด้านสังคมและการเมือง เพื่อสร้างความเท่าเทียมและความยุติธรรมในสังคม (ชิตชงค์ นันทนาเนตร, 2560; ประภาภัทร นิยม, 2552; สุรัช คมพจน์, 2554)

ส่วนที่ 4 การเสริมพลังแบบมีส่วนร่วม

การมีส่วนร่วมของชุมชนและการเปิดพื้นที่สาธารณะตามแนวคิดการปฏิบัติการทางการสื่อสาร เป็นกระบวนการสำคัญในการเสริมพลังให้แก่ชุมชนและสมาชิก โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้สูงอายุ ในบริบทของสังคมสมัยใหม่ กระบวนการนี้เปิดโอกาสให้สมาชิกในชุมชนได้แสดงความคิดเห็น แลกเปลี่ยนประสบการณ์ และมีส่วนร่วมในการตัดสินใจเรื่องต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับชุมชนของตน การมีส่วนร่วมนี้ไม่เพียงแต่ช่วยให้เสียงของพวกเขาได้รับการรับฟัง แต่ยังช่วยสร้างความรู้สึกเป็นเจ้าของและความรับผิดชอบร่วมกันต่อชุมชน สำหรับผู้สูงอายุ การมีส่วนร่วมในพื้นที่สาธารณะเช่นนี้มีความสำคัญอย่างยิ่ง เนื่องจากช่วยให้พวกเขาสามารถนิยามตัวตนและบทบาทของตนเองในสังคมสมัยใหม่ได้อย่างมีความหมาย แทนที่จะถูกมองว่าเป็นภาระหรือกลุ่มคนชายขอบ ผู้สูงอายุสามารถแสดงศักยภาพ ความรู้ และประสบการณ์อันมีค่าของตนผ่านการมีส่วนร่วมในกิจกรรมชุมชน กระบวนการนี้ยังเปิดโอกาสให้ผู้สูงอายุได้ต่อรองกับโครงสร้างทางสังคมสมัยใหม่ ซึ่งมักจะมองข้ามหรือลดทอนคุณค่าของพวกเขา โดยผ่านการสื่อสารและการมีปฏิสัมพันธ์ในพื้นที่สาธารณะ ผู้สูงอายุสามารถท้าทายมุมมองดั้งเดิมเกี่ยวกับวัยชรา และนำเสนอภาพลักษณ์ใหม่ที่สะท้อนถึงความสามารถ ประสบการณ์ และคุณค่าของพวกเขาในสังคมปัจจุบัน

การเปิดพื้นที่สาธารณะสำหรับการมีส่วนร่วมยังช่วยลดช่องว่างระหว่างวัย โดยส่งเสริมการแลกเปลี่ยนความคิดและประสบการณ์ระหว่างคนต่างรุ่น ซึ่งนำไปสู่ความเข้าใจและการยอมรับซึ่งกันและกันมากขึ้น การมีส่วนร่วมและการเปิดพื้นที่สาธารณะตามแนวคิดการปฏิบัติการทางการสื่อสาร เป็นเครื่องมือสำคัญในการเสริมพลังให้ชุมชนและสมาชิก โดยเฉพาะผู้สูงอายุ ให้สามารถนิยามตัวตน แสดงศักยภาพ และต่อรองกับโครงสร้างทางสังคมสมัยใหม่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งนำไปสู่การสร้างสังคมที่เท่าเทียมและเคารพในคุณค่าของทุกคน ไม่ว่าจะอยู่ในวัยใดก็ตาม

4.1 การมีส่วนร่วมเพื่อเสริมพลังให้ชุมชน

การมีส่วนร่วมถือเป็นกระบวนการที่แสดงถึงความเป็นห่วงกังวล ความต้องการ และค่านิยมต่าง ๆ ไปด้วยกัน ซึ่งอยู่ในกระบวนการการตัดสินใจ เป็นการสื่อสารสองทาง และเป็นความสัมพันธ์ของผู้เข้าร่วมกระบวนการที่มีเป้าหมายร่วมกัน โดยลักษณะสำคัญของกระบวนการมีส่วนร่วมคือประโยชน์ในด้านการจัดการต่อปัญหา โดยเฉพาะอย่างยิ่งการบริหารของสังคมยุคใหม่ ที่เน้นปัจจัยในด้านการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นสำคัญ โดยเฉพาะการเสนอข้อเรียกร้องและการสนับสนุน ซึ่งไม่ควรเป็นการตัดสินใจของคนกลุ่มน้อย ควรเป็นการตัดสินใจร่วมกันของประชาชนแต่ต้องเป็นไปตามระเบียบของสังคม (Creighton, 2005; บวรศักดิ์ อุวรรณโณ และถวิลวดี บุรีกุล, 2548) การมีส่วนร่วมที่มีคุณภาพนั้น ผู้เข้าร่วมจะต้องรู้จักใช้อำนาจและสามารถควบคุมกิจกรรมนั้นได้ จึงจะทำให้เกิดผลอย่างมีประสิทธิภาพการเข้าไปมีส่วนร่วม โดยหากผู้เข้าร่วมกระบวนการเข้าไปโดยไม่มีบทบาทอะไรเลยย่อมไม่ได้ผล ดังนั้น การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นกลไกสำคัญในการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน โดยเปิดโอกาสให้ทุกภาคส่วนเข้ามามีบทบาทในกระบวนการต่างๆ ตั้งแต่การวางแผน การตัดสินใจ การดำเนินงาน ไปจนถึงการติดตามและประเมินผล ทั้งนี้ การมีส่วนร่วมที่แท้จริงต้องเกิดจากความสมัครใจและความเข้าใจในบทบาทของตนเอง โดยสมาชิกทุกคนสามารถมีส่วนร่วมได้ตามศักยภาพของตน ไม่ว่าจะเป็นการแสดงความคิดเห็น การลงมือปฏิบัติ หรือการร่วมตรวจสอบ กระบวนการมีส่วนร่วมนี้ไม่เพียงแต่ช่วยให้การพัฒนาเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ แต่ยังสร้างความรู้สึกเป็นเจ้าของและความรับผิดชอบร่วมกันในชุมชน ผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการพัฒนาจะถูกแบ่งปันอย่างเท่าเทียมและเป็นธรรม นอกจากนี้ การมีส่วนร่วมยังเปิดโอกาสให้มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและประสบการณ์ ซึ่งนำไปสู่การพัฒนาที่ตอบสนองความต้องการของชุมชนอย่างแท้จริง การส่งเสริมการมีส่วนร่วมคือการเปิดพื้นที่ให้ทุกคนได้มีโอกาสในการกำหนดทิศทางการพัฒนาของสังคมร่วมกัน ตั้งแต่การระบุปัญหา การวางแผนแก้ไข การจัดสรรทรัพยากร ไปจนถึงการลงมือปฏิบัติและประเมินผล ซึ่งกระบวนการนี้จะนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนและสอดคล้องกับความต้องการของชุมชนอย่างแท้จริง (Amstein, 1969; ทรงวุฒิ เรื่องวาทศิลป์, 2550; เมตต์ เมตต์การุณจิต, 2561; สัญญา เคนาภูมิ, 2551)

การมีส่วนร่วมเป็นกระบวนการที่ส่งเสริมสนับสนุนและสร้างโอกาสให้ชาวบ้านทั้งในรูปของส่วนบุคคลและกลุ่มคนต่าง ๆ ให้ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่งหรือหลายกิจกรรม โดยจะต้องเป็นไปด้วยความสมัครใจ มิใช่เข้าร่วมเพราะการหวังรางวัลตอบแทน สอดคล้องกับชีวิต ความจำเป็น ความต้องการ และวัฒนธรรมของคนส่วนใหญ่ในชุมชนด้วย

(วิรัช นิภาวรรณ, 2530) การมีส่วนร่วมเป็นแนวคิดที่ลึกซึ้งและครอบคลุมหลายมิติของการมีปฏิสัมพันธ์ในสังคม ไม่เพียงแต่เป็นการมีส่วนร่วมทางกายภาพเท่านั้น แต่ยังรวมถึงการมีส่วนร่วมทางความคิด จิตใจ และอารมณ์ด้วย แนวคิดนี้ไม่ได้จำกัดอยู่เพียงแค่ความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่ม แต่ยังหมายถึงการมีบทบาทเชิงรุกในกระบวนการต่าง ๆ การวัดการมีส่วนร่วมสามารถทำได้ทั้งในเชิงปริมาณและคุณภาพ โดยคำนึงถึงปัจจัยต่าง ๆ เช่น ความสามารถของแต่ละบุคคล เวลาที่สามารถอุทิศให้ และโอกาสในการเข้าร่วม นอกจากนี้ การมีส่วนร่วมยังเป็นกระบวนการที่มีผู้เกี่ยวข้องหลายฝ่าย ได้แก่ ผู้กระทำ ผู้รับผลกระทบ และสาธารณชนที่เป็นบริบทแวดล้อมของการกระทำนั้น ในบริบทของการทำงาน การมีส่วนร่วมหมายถึงการที่บุคคลได้เข้าไปเกี่ยวข้องในทุกขั้นตอนของกระบวนการ ตั้งแต่การแสดงความคิดเห็น การตัดสินใจ การรับผิดชอบ การวางแผน การปฏิบัติงาน ไปจนถึงการประเมินผล โดยอาศัยความคิดสร้างสรรค์และความเชี่ยวชาญของแต่ละบุคคล เพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้หรือแก้ไขปัญหาที่อาจเกิดขึ้นในกระบวนการบริหารจัดการ การมีส่วนร่วมในลักษณะนี้ไม่เพียงแต่ช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงาน แต่ยังสร้างความรู้สึกเป็นเจ้าของและความรับผิดชอบร่วมกันในองค์กรหรือชุมชนอีกด้วย (Creighton, 2005)

ดังนั้น การมีส่วนร่วมอย่างครอบคลุมในทุกขั้นตอนของกระบวนการพัฒนาและการเปลี่ยนแปลงเป็นกลยุทธ์สำคัญในการบริหารจัดการองค์กรสมัยใหม่ แนวคิดนี้ส่งเสริมให้ทั้งปัจเจกบุคคลและกลุ่มคนเข้ามามีบทบาทตั้งแต่เริ่มต้น โดยมีส่วนร่วมทั้งทางร่างกาย จิตใจ และอารมณ์ ผ่านการร่วมคิด ร่วมมือ ร่วมปฏิบัติ และร่วมรับผิดชอบ วิธีการนี้เป็นที่นิยมในหมู่ผู้บริหารเนื่องจากช่วยลดการต่อต้านและความขัดแย้งในองค์กร อีกทั้งยังช่วยบรรเทาความเครียดจากการทำงาน เมื่อบุคลากรได้มีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาและตัดสินใจ พวกเขาจะรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการและมีความรับผิดชอบร่วมกัน นอกจากนี้ การมีส่วนร่วมยังส่งผลดีต่อความรู้สึกของบุคลากร ทำให้เกิดความภาคภูมิใจในผลงาน รู้สึกมีคุณค่าในตนเอง และเกิดแรงจูงใจในการสร้างการเปลี่ยนแปลงเชิงบวก ความรู้สึกเป็นเจ้าของและความผูกพันต่อองค์กรจะเพิ่มขึ้น ส่งผลให้ทุกคนมุ่งมั่นทำงานเพื่อบรรลุเป้าหมายร่วมกัน การส่งเสริมการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงไม่เพียงแต่ช่วยให้องค์กรบรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้เท่านั้น แต่ยังสร้างสภาพแวดล้อมการทำงานที่เอื้อต่อการพัฒนาศักยภาพของบุคลากรและความสำเร็จขององค์กรในระยะยาว (นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์, 2550)

การมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นกลไกสำคัญในการพัฒนาสังคมอย่างยั่งยืน โดยมีบทบาทสำคัญในการสร้างการยอมรับและเห็นคุณค่าของวัฒนธรรมท้องถิ่น อีกทั้งยังสามารถเป็นแรงขับเคลื่อนในการปรับเปลี่ยนบรรทัดฐานทางสังคมที่ไม่พึงประสงค์ กระบวนการมีส่วนร่วมนี้เปิดโอกาสให้สมาชิกในชุมชนได้เรียนรู้และฝึกฝนทักษะต่างๆ ผ่านประสบการณ์ตรง นอกจากนี้

การมีส่วนร่วมยังเป็นการระดมทรัพยากรที่มีค่าของชุมชน ทั้งในแง่ของความคิด แรงกาย แรงใจ และทรัพยากรที่จับต้องได้ มาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด ซึ่งสอดคล้องกับหลักการปกครองในระบอบประชาธิปไตยที่เน้นการกระจายอำนาจและการมีส่วนร่วมของประชาชน ตามปรัชญาทางสังคม และการเมืองสมัยใหม่ การมีส่วนร่วมของชุมชนถือเป็นหัวใจสำคัญของการพัฒนาในทุกระดับ ตั้งแต่การกำหนดนโยบาย การวางแผน การดำเนินการ ไปจนถึงการประเมินผล โดยปราศจากความร่วมมือและการมีส่วนร่วมของชุมชน โครงการพัฒนาต่างๆ ย่อมไม่สามารถดำเนินไปได้อย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน ดังนั้น การส่งเสริมการมีส่วนร่วมจึงเป็นกุญแจสำคัญในการสร้างความสำเร็จและความยั่งยืนให้กับการพัฒนาชุมชนและสังคมโดยรวม (สนธยา พลศรี, 2550) การมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นหลักการพื้นฐานที่สำคัญในการพัฒนาสังคมอย่างยั่งยืน นักวิชาการหลายท่านได้ชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของแนวคิดนี้ โดยมองว่าเป็นสิทธิอันชอบธรรมของทุกคนที่ควรได้รับการเคารพและยอมรับ การเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น และตัดสินใจเกี่ยวกับการปรับปรุงคุณภาพชีวิตของตนเองเป็นสิ่งจำเป็น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในงานพัฒนาที่ต้องเกี่ยวข้องกับคนจำนวนมาก ประสบการณ์จากโครงการพัฒนาในอดีตแสดงให้เห็นว่า กลยุทธ์การพัฒนาแบบเดิมมักไม่สามารถเข้าถึงกลุ่มผู้ด้อยโอกาสและยากจนได้อย่างมีประสิทธิภาพ ในทางกลับกัน กลับยิ่งเพิ่มโอกาสให้กับกลุ่มที่ได้เปรียบอยู่แล้ว ด้วยเหตุนี้ จึงมีความจำเป็นต้องปรับเปลี่ยนแนวทางการพัฒนาโดยเน้นการมีส่วนร่วมของประชาชนในทุกขั้นตอน ตั้งแต่การวางแผนไปจนถึงการประเมินผล โครงการพัฒนาที่ประสบความสำเร็จมักอาศัยการมีส่วนร่วมของประชาชนในรูปแบบของการรวมกลุ่มและจัดตั้งองค์กรชุมชน ในขณะที่โครงการที่ล้มเหลวมักเกิดจากการละเลยการมีส่วนร่วมของประชาชน การมีส่วนร่วมนี้เป็นการปฏิบัติการร่วมกันของกลุ่ม ซึ่งเกิดจากความรู้สึกผูกพันของสมาชิกแต่ละคน โดยมีเป้าหมายทั้งเพื่อปกป้องผลประโยชน์ของตนเองและสร้างประโยชน์แก่ส่วนรวมไปพร้อมกัน ดังนั้น การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนจึงเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งในการพัฒนาสังคม เพื่อสร้างความเท่าเทียม ความยั่งยืน และประสิทธิภาพในการดำเนินโครงการพัฒนาต่างๆ (ณรงค์ ฤ เชียงใหม่, 2545) การมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นดัชนีสำคัญในการวัดความสำเร็จของการพัฒนาชุมชน โดยมีความสัมพันธ์เชิงบวกระหว่างระดับการมีส่วนร่วมและประโยชน์ที่ประชาชนได้รับ แนวคิดนี้ตั้งอยู่บนหลักการที่ว่าประชาชนเป็นผู้เข้าใจสภาพปัญหาและความต้องการของตนเองได้ดีที่สุด การเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาจึงช่วยให้โครงการต่างๆ สามารถตอบสนองความต้องการที่แท้จริงของชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ การส่งเสริมการมีส่วนร่วมยังมีส่วนช่วยในการสร้างความสงบสุขและความเป็นระเบียบในสังคม โดยเป็นกลไกในการขับเคลื่อนการ

เปลี่ยนแปลงทางสังคมที่ได้รับการยอมรับจากทุกฝ่าย ด้วยเหตุนี้ รัฐบาลจึงได้กำหนดให้การมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นนโยบายสำคัญในการพัฒนาชนบท โดยกำหนดให้ทุกโครงการที่ดำเนินการในพื้นที่ชนบทต้องเพิ่มระดับการมีส่วนร่วมของประชาชน สอดคล้องกับปรัชญาการพัฒนาแบบมีส่วนร่วมที่มุ่งเน้นการพัฒนาที่ยั่งยืนและตรงตามความต้องการของชุมชนอย่างแท้จริง (Martin, 2011)

การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการดำเนินโครงการพัฒนาต่างๆ มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อความสำเร็จและความยั่งยืนของการพัฒนา เมื่อประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วม โครงการมักจะได้รับการยอมรับและตอบสนองความต้องการของชุมชนได้อย่างแท้จริง ซึ่งส่งผลให้เกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของและความผูกพันต่อโครงการ นอกจากนี้ การมีส่วนร่วมยังช่วยลดความขัดแย้ง ทำให้การดำเนินงานเป็นไปอย่างราบรื่นและได้รับความร่วมมือจากประชาชนมากขึ้น การเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมยังช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการใช้ทรัพยากรและส่งเสริมการพัฒนาศักยภาพของคนในชุมชน ทำให้โครงการสามารถสร้างประโยชน์ต่อชุมชนได้มากขึ้น ที่สำคัญ การมีส่วนร่วมของประชาชนถือเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานที่ได้รับการรับรองในรัฐธรรมนูญ และเป็นส่วนหนึ่งของสิทธิมนุษยชนที่ประชาชนพึงมีโอกาสเข้าร่วมในกระบวนการพัฒนาทุกระดับ การส่งเสริมการมีส่วนร่วมจึงไม่เพียงแต่เป็นกลยุทธ์ในการพัฒนาที่มีประสิทธิภาพ แต่ยังเป็นการเคารพสิทธิและศักดิ์ศรีของประชาชนในฐานะพลเมืองอีกด้วย (ณรงค์ ณ เชียงใหม่, 2545) การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชุมชนสอดคล้องกับหลักปรัชญาและแนวคิดการเรียนรู้ร่วมกันของชุมชน ซึ่งเป็นตัวชี้วัดความสำเร็จของนโยบายการกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่นของรัฐบาล แนวทางนี้นำไปสู่การพึ่งพาตนเองของชุมชนและการพัฒนาที่ตรงกับความต้องการที่แท้จริงของประชาชน การมีส่วนร่วมช่วยพัฒนาศักยภาพของบุคคล กลุ่ม และองค์กรในชุมชนให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น สร้างความพึงพอใจร่วมกัน และลดความขัดแย้งภายในชุมชน ก่อให้เกิดความรู้สึกรัก ห่วงเห่น และรับผิดชอบต่อชุมชนของตน นอกจากนี้ ยังเป็นกระบวนการสำคัญในการส่งเสริมการเรียนรู้ร่วมกันของชุมชน และช่วยแบ่งเบาภาระของรัฐบาล โดยเป็นการพัฒนาที่เกิดจากคนในชุมชน เพื่อคนในชุมชน โดยมีรัฐบาลเป็นเพียงผู้สนับสนุนบางส่วน การมีส่วนร่วมมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการพัฒนาคุณภาพองค์กรและชุมชน แต่ต้องเกิดจากความสมัครใจและการตัดสินใจอย่างอิสระของประชาชน การส่งเสริมการมีส่วนร่วมที่แท้จริงจะช่วยลดความขัดแย้ง สร้างความรู้สึกผูกพันและความเป็นเจ้าของ ซึ่งเป็นรากฐานสำคัญของการพัฒนาที่ยั่งยืน (สนธยา พลศรี, 2550)

การมีส่วนร่วมของประชาชนสามารถพิจารณาได้หลายแง่มุม ขึ้นอยู่กับประเด็นที่ต้องการศึกษา ไม่ว่าจะเป็นการแสดงความคิดเห็นเพื่อประโยชน์สาธารณะ การมีส่วนร่วม กระบวนการตัดสินใจ การวางแผน หรือการตรวจสอบในรูปแบบองค์กรชุมชน นอกจากนี้ยังรวมถึง การศึกษาด้านการบริหารที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินนโยบายและการปฏิบัติงานร่วมกันระหว่าง เจ้าหน้าที่รัฐและชุมชน การวิเคราะห์การมีส่วนร่วมของประชาชนจำเป็นต้องพิจารณาทั้งในแง่ของ กิจกรรมและการบริหารควบคู่กันไป โดยระดับของกิจกรรมถือเป็นพื้นฐานสำคัญที่เปิดโอกาสให้ ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมอย่างเต็มที่ ในขณะที่ด้านการบริหารนั้น จะเน้นที่บทบาทของผู้มี อำนาจในการเปิดช่องทางให้ประชาชนได้แสดงความคิดเห็นและมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ อย่าง เต็มที่ (ไพบูลย์ วัฒนศิริธรรม และพรณทิพย์ เพชรมาก, 2551) การมีส่วนร่วมที่เป็นไปอย่างหลวม ๆ อาจเป็นเพราะมีสถานะหรือตำแหน่งเท่ากัน โดยที่ทุกแผนกทุกฝ่ายจะมีความเสมอกันใน ตำแหน่ง เรียกว่า การมีส่วนร่วมในแนวราบ แต่หากมีหัวหน้า ลูกน้อง มีฝ่าย แผนกต่าง ๆ ลดหลั่น กันไป เป็นการทำงานที่มีการตรวจสอบตามลำดับชั้นจากผู้บังคับบัญชา เรียกว่าการมีส่วนร่วมใน แนวตั้ง เป็นการมีส่วนร่วมตามสายการบังคับบัญชา และการมีส่วนร่วมทั้งแนวราบและแนวตั้ง บางครั้งจะต้องทำงานร่วมกัน ผู้บังคับบัญชา และเพื่อนร่วมงานในแผนกอื่น จึงต้องแสดงบทบาท ตามสถานภาพของแนวราบและแนวตั้ง ลักษณะการมีส่วนร่วมจำเป็นจะต้องให้ผู้ที่มีส่วนร่วมได้ รับรู้ข่าวสาร (Public Information) ที่ประชาชนซึ่งอยู่ในฐานะผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสีย บุคคลหรือ หน่วยงานต่าง ๆ ที่มีความเกี่ยวข้องจะต้องได้รับการแจ้งข้อมูลถึงรายละเอียดที่จะนำไปสู่การ ดำเนินการ รวมทั้งผลกระทบ ควรมีการปรึกษาหารือ (Public Consultation) ระหว่างผู้ที่ทำหน้าที่ ในการดำเนินการกับผู้ที่เกี่ยวข้อง รวมถึงผู้ที่ได้รับผลกระทบเพื่อรับฟังสิ่งที่ได้แสดงความคิดเห็น และการตรวจสอบข้อมูลเพิ่มเติม (Gbesemete et al., 2020)

การมีส่วนร่วมของประชาชนยังเป็นช่องทางสำคัญในการกระจายข้อมูลข่าวสารไปสู่ ประชาชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อสร้างความเข้าใจและรวบรวมข้อเสนอแนะสำหรับการ ตัดสินใจ วิธีการหนึ่งคือการจัดประชุมรับฟังความคิดเห็น ซึ่งมีหลายรูปแบบ เช่น การประชุมระดับ ชุมชน และการประชุมเชิงวิชาการ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องได้ทำความเข้าใจ ร่วมกัน นอกจากนี้ ยังมีการทำประชาพิจารณ์ ซึ่งเป็นกระบวนการที่มีระบบและความชัดเจนมาก ขึ้น เป็นเวทีเปิดสำหรับการนำเสนอข้อมูลอย่างโปร่งใสจากทุกฝ่ายที่มีส่วนได้ส่วนเสีย การจัด ประชาคมต้องมีคณะกรรมการที่เป็นที่ยอมรับ มีหลักเกณฑ์และประเด็นพิจารณาที่ชัดเจน และแจ้ง ให้ทุกฝ่ายรับทราบอย่างทั่วถึง เป้าหมายสูงสุดของการมีส่วนร่วมคือการให้ประชาชนมีบทบาทใน การตัดสินใจ ซึ่งถือเป็นระดับสูงสุดของการมีส่วนร่วมที่กลุ่มบุคคลสามารถมีอิทธิพลต่อการแก้ไข

ปัญหาที่เกี่ยวข้องกับตนเองได้ (Gbesemete et al., 2020) ซึ่งอาจจะดำเนินการโดยการเลือกตัวแทนเข้าไปเป็นกรรมการที่มีอำนาจการตัดสินใจ และการใช้กลไกทางกฎหมาย รูปแบบนี้ไม่ถือว่าการมีส่วนร่วมโดยตรงในเชิงการป้องกันและแก้ไข แต่เป็นลักษณะของการเรียกร้องและการป้องกันสิทธิของตนเอง อันเนื่องมาจากการไม่ได้รับความเป็นธรรม เพื่อให้ได้มาซึ่งผลประโยชน์ที่ตนเองควรจะได้รับ (ไพบูลย์ วัฒนศิริธรรม และพรณทิพย์ เพชรมาก, 2551)

การมีส่วนร่วมของชุมชนสามารถแบ่งออกเป็นสองประเภทหลัก ประเภทแรกคือการมีส่วนร่วมที่เกิดจากความเกี่ยวข้องทางเหตุผล ซึ่งเปิดโอกาสให้องค์กรและประชาชนในชุมชนมีบทบาทสำคัญตามสิทธิและหน้าที่ของตน ตั้งแต่การริเริ่มความคิด การตัดสินใจ การวางแผน การปฏิบัติ ไปจนถึงการรับผิดชอบต่อผลที่เกิดขึ้น รวมถึงการส่งเสริมและสนับสนุนให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชนตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ ประเภทที่สองคือการมีส่วนร่วมที่เกิดจากความเกี่ยวข้องทางจิตใจ ซึ่งเป็นการมีส่วนร่วมที่เกิดจากอารมณ์ ความรู้สึก และค่านิยมของประชาชน ทำให้เกิดความคิดริเริ่มสร้างสรรค์และการกระทำเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ ส่งผลให้ผู้เข้าร่วมเกิดความผูกพันและความรับผิดชอบต่อกิจกรรมที่ทำด้วยความสมัครใจ กระบวนการมีส่วนร่วมสามารถแบ่งออกเป็นสี่ขั้นตอนหลัก ได้แก่ การร่วมกำหนดปัญหา สาเหตุ และแนวทางแก้ไข การร่วมตัดสินใจเลือกแนวทางและวางแผนพัฒนา การร่วมปฏิบัติงานในกิจกรรมพัฒนาตามแผน และการร่วมประเมินผลกิจกรรมพัฒนา ขั้นตอนเหล่านี้ช่วยให้การมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นไปอย่างครบวงจรและมีประสิทธิภาพ (สุชาติ จักรพิสูทธิ์, 2547; อคิน รพีพัฒน์, 2547)

การมีส่วนร่วมของชุมชนสามารถแบ่งออกเป็นสามส่วนหลัก ส่วนแรกคือการวางแผนพัฒนา ซึ่งเริ่มจากการที่ชุมชนเข้ามามีบทบาทในการระบุปัญหาและสาเหตุ กำหนดนโยบายและวัตถุประสงค์เพื่อแก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชน รวมถึงการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ กำหนดความต้องการ และจัดลำดับความสำคัญของชุมชน นอกจากนี้ ยังรวมถึงการกำหนดวิธีการดำเนินงาน และการระบุทรัพยากรที่จำเป็นสำหรับการสนับสนุนกิจกรรมต่างๆ ส่วนที่สองคือการจัดการและดำเนินการตามแผนงานและโครงการ ในขั้นตอนนี้ ประชาชนจะเข้ามามีส่วนร่วมโดยตรงในการทำประโยชน์ให้กับโครงการ ไม่ว่าจะเป็นการสนับสนุนด้านการเงิน วัสดุอุปกรณ์ หรือแรงงาน รวมถึงการช่วยบริหารจัดการและประสานงาน ตลอดจนการแสวงหาความช่วยเหลือจากแหล่งภายนอกเมื่อจำเป็น กระบวนการมีส่วนร่วมทั้งสองส่วนนี้ช่วยให้ชุมชนมีบทบาทสำคัญตั้งแต่การวางแผนไปจนถึงการปฏิบัติ ซึ่งนำไปสู่การพัฒนาที่ตรงกับความต้องการและบริบทของชุมชนอย่างแท้จริง (นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์, 2550) ส่วนที่สาม การมีส่วนร่วมของชุมชนยังรวมถึงการประเมินผลโครงการ ซึ่งเป็นขั้นตอนที่ชุมชนมีบทบาทในการตรวจสอบว่าโครงการพัฒนาบรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้

หรือไม่ การประเมินนี้อาจเป็นการติดตามความก้าวหน้าหรือการสรุปผลโครงการโดยรวม ลักษณะการมีส่วนร่วมของประชาชนสามารถแบ่งออกเป็นห้าประการหลัก ได้แก่ การค้นหาสาเหตุของปัญหาและจัดลำดับความสำคัญ การร่วมคิดวิธีการพัฒนาเพื่อแก้ไขปัญหา โดยสร้างนโยบาย แผนงาน หรือโครงการ การร่วมปฏิบัติตามแผนที่วางไว้ด้วยความเต็มใจและเต็มกำลัง การร่วมติดตามและประเมินผล เพื่อตรวจสอบปัญหาและอุปสรรค และการร่วมกันหาทางแก้ไขเพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้ กระบวนการมีส่วนร่วมทั้งห้าประการนี้ช่วยให้ชุมชนมีบทบาทสำคัญในทุกขั้นตอนของการพัฒนา ตั้งแต่การระบุปัญหาไปจนถึงการแก้ไขอุปสรรคที่เกิดขึ้น ซึ่งนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนและตอบสนองความต้องการของชุมชนอย่างแท้จริง (อคิน รพีพัฒน์, 2547)

Freire (2020) Paulo Freire นักวิชาการชาวบราซิล เดิมโตมาในครอบครัวยากจน และเผชิญกับการเอารัดเอาเปรียบตั้งแต่วัยเด็ก ประสบการณ์นี้เป็นแรงผลักดันให้เขาแสวงหาวิธีแก้ปัญหาสังคม จากการสังเกตชุมชนของตน Freire พบว่าผู้คนมักแสดงออกถึง "วัฒนธรรมเงียบ" ซึ่งเป็นการยอมจำนนต่อการเอารัดเอาเปรียบทางเศรษฐกิจและการเมือง Freire (2020) เชื่อว่าสาเหตุของปรากฏการณ์นี้มาจากระบบการศึกษาแบบเดิมที่ไม่ส่งเสริมให้ผู้เรียนกล้าคิด แสดงออก หรือโต้แย้ง ด้วยเหตุนี้ เขาจึงมุ่งมั่นพัฒนาแนวทางการศึกษาใหม่ที่เน้น "การศึกษาเพื่อมวลชน" แนวคิดของเขาได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวางในหมู่นักบวชคาทอลิกและกลุ่มรณรงค์เพื่อการรู้หนังสือ Freire (2020) Freire มุ่งหวังที่จะสร้างระบบการศึกษาที่ปลูกจิตสำนึกและเสริมสร้างพลังอำนาจให้แก่ประชาชน เพื่อให้พวกเขาสามารถหลุดพ้นจากวงจรแห่งความยากจนและการถูกเอารัดเอาเปรียบ แนวคิดของเขาได้กลายเป็นรากฐานสำคัญของการศึกษาเพื่อการเปลี่ยนแปลงสังคม แต่แนวคิดดังกล่าวถูกคัดค้านและต่อต้านจากรัฐบาลบราซิล เพราะเห็นว่าการจัดการศึกษาแบบใหม่จะเป็นการยุยงให้มีคนกระด้างกระเดื่องต่อรัฐ ถูกจับเข้าคุกและถูกเนรเทศออกจากประเทศ ต่อมาเขาเดินทางไปทำงานให้แก่องค์การยูเนสโกที่ประเทศชิลี และเป็นที่ปรึกษาคณะวิชาการศึกษาที่มหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ด สหรัฐอเมริกา แต่ภายหลังได้ลาออกเนื่องจากต้องการมาทำงานในพื้นที่ที่มีความยากลำบาก (ชิดชงค์ นันทนาเนตร, 2560; ปภาภัทร อัครางกูร, 2562; อัญชลี ธรรมะวิสิฏกุล, 2556)

แนวคิดของ Paulo Freire เน้นว่าการศึกษามีคุณค่าอย่างแท้จริงต้องส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดความภาคภูมิใจในตนเอง มีความเชื่อมั่น และตระหนักถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ การศึกษาเพื่อมวลชนตามทัศนะของ Freire มุ่งกระตุ้นให้ผู้คนรู้จักคิดอย่างมีเหตุผลและแสดงความคิดเห็นอย่างอิสระ Freire วิพากษ์ระบบการศึกษาแบบเดิมว่าเป็นการทำลายคุณค่าความเป็นมนุษย์ เนื่องจากมุ่งเน้นให้ผู้เรียนคิดและเชื่อตามผู้สอน โดยไม่ส่งเสริมการตั้งคำถามหรือการ

คิดวิเคราะห์ ซึ่งอาจส่งผลให้ผู้เรียนมีแนวคิดที่คับแคบลงและกลายเป็นผู้ที่ยอมจำนนต่อสภาพการณ์ต่างๆ โดยไม่ตั้งคำถาม แนวคิดของ Freire จึงมุ่งปฏิรูปการศึกษาให้เป็นเครื่องมือในการพัฒนาความคิด สร้างความเชื่อมั่น และกระตุ้นให้ผู้เรียนกล้าแสดงออกทางความคิดอย่างอิสระ อันจะนำไปสู่การสร้างสังคมที่มีความเท่าเทียมและเป็นธรรมมากขึ้น (Freire, 2020) ดังนั้น แนวคิดการศึกษาของ Paulo Freire ให้ความสำคัญอย่างยิ่งกับวิธีการสอนของครู โดยเน้นการสร้างบรรยากาศแห่งความเท่าเทียมระหว่างผู้เรียนและผู้สอน Freire เชื่อว่ากระบวนการเรียนการสอนที่มีประสิทธิภาพควรอยู่ในรูปแบบของการสนทนาและการถกเถียง ซึ่งเปิดโอกาสให้ทั้งสองฝ่ายได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็นอย่างเสรี ในทัศนะของ Freire การสอนที่ดีควรส่งเสริมให้ทั้งผู้เรียนและผู้สอนตระหนักถึงคุณค่าและศักดิ์ศรีของตนเอง ซึ่งจะไปสู่การเรียนรู้ร่วมกันบนพื้นฐานของความเท่าเทียม วิธีการนี้ไม่เพียงแต่ช่วยพัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์ของผู้เรียน แต่ยังสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ระหว่างทุกฝ่ายอย่างมีประสิทธิภาพ โดยผู้สอนจะต้องหาวิธีให้ผู้เรียนรู้จักการค้นหาคำถาม ความเข้มแข็งในตนเอง เพื่อสร้างสำนึกให้ได้ว่าศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของเขาดำรงอยู่จริง ประสบการณ์ และบทเรียนในชีวิตของแต่ละฝ่ายมีคุณค่าและต่างมีประโยชน์เมื่อนำมาแลกเปลี่ยนสัมพันธภาพ ในการเรียนรู้บนฐานการศึกษาเพื่อสื่อมวลชนควรจะเป็นการสนทนาโต้แย้งอย่างแท้จริงภายใต้การคำนึงถึงความเท่าเทียมของศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ระหว่างกัน เพราะการสนทนาโต้แย้งขัดแย้ง คือ การสื่อความหมายระหว่างคู่สนทนาในการเรียนรู้ มิเช่นนั้นการศึกษาเรียนรู้ที่แท้จริงย่อมไม่เกิดขึ้น (ณัฐปภัสร์ วรพันธ์ผาสุข และชนิตา รักษ์พลเมือง, 2563; อภิญญา เวชยชัย, 2555) โดยการศึกษาที่สามารถจะแก้ปัญหาความขัดแย้งระหว่างผู้สอนและผู้เรียน จะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อการเรียนการสอนหรือการสนทนาระหว่างกันต้องอยู่ในสภาพที่ทั้งสองฝ่ายได้แสดงออกถึงทัศนะของตนออกมาอย่างบริสุทธิ์ใจเท่านั้น ลักษณะที่สำคัญประการหนึ่งของการสนทนาถกเถียง คือ ผู้สอนจะต้องช่วยให้ผู้เรียนรู้จักคิดแก้ปัญหาด้วยตนเองไม่ใช่ผู้สอนเป็นฝ่ายคิดให้ ผู้สอนจะต้องมีความเชื่อมั่นและศรัทธาในความเป็นมนุษย์ของผู้เรียนเป็นสำคัญ และจะต้องมีความผูกพันกับพวกเขา การที่ผู้สอนจำนวนมากหลงผิดคิดว่าตนเป็นผู้เรียนรู้เจเนอรัลดิเนอ ฟามาสมุทราจึงพยายามบ่อนความรู้ให้แก่ผู้เรียน ประหนึ่งว่า ผู้เรียนเป็นภาชนะที่เตรียมไว้บรรจุความรู้เหล่านั้น ผู้เรียนก็มีหน้าที่เพียงเก็บความรู้เหล่านั้นไว้อย่างระมัดระวังให้ได้มากที่สุด เพียงเพื่อจะคายออกมาให้ผู้สอนดูในเวลาสอบ โดยไม่ได้ผ่านการย่อยเลย วิธีการศึกษาแบบชักนำให้ผู้เรียนใช้แต่ความจำเพียงอย่างเดียว โดยไม่รู้จักใช้ความคิด หรือหากมีความคิดอยู่บ้าง ก็เป็นความคิดที่ติดอยู่ในวงแคบและเป็นแบบแผนที่คล้าย ๆ กัน ในที่สุดผู้เรียนก็จะเปลี่ยนสภาพจาก ภาชนะที่รอการบรรจุมาเป็นกระโถนสำหรับ

รองรับของเสียเท่านั้น ซึ่ง Freire (2020) เรียกวิธีการศึกษานี้ว่าการศึกษาแบบธนาคาร เมื่อเนื้อหาสาระในการเรียนแบบเดิมเป็นการตอกย้ำในวาทกรรมเดิม ส่งผลให้ผู้เรียนรู้สึกถึงความไร้พลังอำนาจในตนเองมากยิ่งขึ้น ไม่กล้าเปลี่ยนแปลงความคิดจะไม่สามารถนำพาตนเองไปสู่การเปลี่ยนแปลงได้ กระบวนการเรียนรู้ทัศนคติของ Paulo Freire เน้นความสำคัญของบทบาทผู้สอนในกระบวนการเรียนรู้ โดยมองว่าผู้สอนควรเป็นผู้ตั้งคำถามเกี่ยวกับสภาพความเป็นจริงในชีวิตของผู้เรียน วิธีนี้จะช่วยกระตุ้นให้ผู้เรียนวิเคราะห์และวิพากษ์ปัญหาที่พบเจออย่างลึกซึ้ง ตามทัศนคติของ Freire การศึกษาที่ก้าวหน้าควรส่งเสริมให้ผู้เรียนที่อาจรู้สึกด้อยค่ากว่าผู้สอนได้เปลี่ยนแปลงมุมมองของตนเอง จากการมองว่าตนเป็นผู้ถูกกดขี่ไปสู่การตระหนักว่าตนมีความเท่าเทียมกับผู้อื่น กระบวนการนี้เป็นการปลูกจิตสำนึกใหม่ที่ทำให้ผู้เรียนกล้าที่จะโต้แย้ง วิพากษ์วิจารณ์ และนำเสนอความคิดใหม่ๆ ที่สะท้อนถึงคุณค่าความเป็นมนุษย์ของตนเอง แนวคิดนี้มุ่งเน้นการเปลี่ยนแปลงจิตสำนึกของผู้ที่เคยรู้สึกว่าตนถูกกดขี่ ให้กลายเป็นผู้ที่มีความมั่นใจและกล้าแสดงออกทางความคิด ซึ่งเป็นกุญแจสำคัญในการสร้างสังคมที่เท่าเทียมและเป็นธรรมมากขึ้น (กรภาค จำยประยูร, 2549; อภิญา เวชชัย, 2555)

จุดมุ่งหมายของ Paulo Freire ในการจัดการศึกษา คือ การไม่ใช่เพียงการเรียนรู้เรื่องการอ่านหรือเขียนผ่านตัวหนังสือเท่านั้น หากแต่หมายถึงการเรียนรู้โลก การเรียนรู้ที่เน้นแค่การอ่านออกเขียนได้เป็นเครื่องมือจำเป็นที่ช่วยให้ผู้เรียนรู้ คิด และเข้าใจเรื่องราวที่เกิดขึ้นรอบตัวเรา เข้าใจความเป็นจริงของโลกที่อาศัยอยู่ (Freire, 2020) แต่สำหรับ Paulo Freire การเรียนรู้เพื่อรู้ อย่างเดียวอาจไม่เพียงพอ เขาต้องการให้การเรียนรู้นำไปสู่การปลูกสร้างจิตสำนึกและวัฒนธรรมใหม่ที่เป็นวัฒนธรรมเชิงวิพากษ์ ผู้เรียนมีความกล้าที่จะคิด วิเคราะห์วิจารณ์ กล้าตั้งคำถาม กล้าวิพากษ์ความเป็นมาของปัญหาทั้งในระดับส่วนตัวและระดับโครงสร้าง เป็นกระบวนการการเรียนรู้ที่มีเป้าหมายเพื่อเสริมพลังอำนาจ ทำให้ผู้เรียนสามารถเข้าใจระบบเศรษฐกิจ สังคม การเมืองที่ส่งผลครอบงำและเอารัดเอาเปรียบผู้คนในสังคม รวมทั้งผู้เรียนด้วย (ดวงพร เสงบุญพันธ์ และ หทัยชนก บัวเจริญ, 2552)

Paulo Freire เชื้อการเรียนรู้เพื่อสร้างให้ผู้เรียนมีวัฒนธรรมเชิงวิพากษ์ เป็นการเรียนรู้แบบใหม่ที่สามารถรับรู้ความเป็นจริงที่เชื่อมโยงกับชีวิต และเป็นการพัฒนาความตระหนักรู้ใหม่ของผู้เรียนที่มีต่อตนเองและโลก Paulo Freire เริ่มต้นงานอาชีพเป็นผู้ช่วยครูในโรงเรียนสอนผู้ทำงานด้านสังคมในปี ค.ศ 1998 Paulo Freire ได้แสดงสุนทรพจน์ต่อสมาพันธ์นักสงเคราะห์ระหว่างประเทศ (International Federation of Social Workers-IFSW) (อภิญา เวชชัย, 2555) โดยอธิบายถึงงานสนับสนุนสังคมเป็นการสอนการปลูกจิตสำนึกโดยธรรมชาติ และคนทำงานเป็น

ผู้ร่วมสร้างความฝันของความยุติธรรมและส่งผ่านให้แก่บุคคลและสังคมของพวกเขา Paulo Freire ให้ความสำคัญกับการที่ผู้ทำงานด้านสังคมจำเป็นต้องตรวจสอบอคติทางชนชั้นและวัฒนธรรมของตนเอง ซึ่งจะช่วยให้ผู้ทำงานด้านสังคมเรียนรู้ที่จะตั้งคำถามเชิงวิพากษ์ เพื่อกระตุ้นให้ผู้ให้บริการได้คิดเกี่ยวกับความเป็นจริงของสังคมและสถานะของพวกเขาที่ถูกกระทำจากสังคมและสถานะของพวกเขาที่จะถูกกระทำจากสังคม โดยเขาตั้งข้อสังเกตว่าผู้ทำงานด้านสังคมมักจะเป็นฝ่ายตอบคำถามมากกว่าเป็นผู้ตั้งคำถาม และให้ความสำคัญกับประเด็นทางจิตสังคมมากกว่าประเด็นองค์รวมที่รวมถึงความเข้าใจทางการเมืองและผลที่ตามมา (ณัฐปภัสร์ วรธนียาสุข และชนิตา รักษ์พลเมือง, 2563)

4.2 การเปิดพื้นที่สาธารณะโดยการมีส่วนร่วมผ่านการปฏิบัติการทางการเมือง

พื้นที่สาธารณะเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของเมืองที่ส่งเสริมให้เกิดคุณภาพชีวิตและรองรับความต้องการที่หลากหลายซึ่งจำเป็นต้องอาศัยความเข้าใจจากทุกมุมมองที่เกี่ยวข้อง เช่น สถาปัตยกรรม การออกแบบชุมชนเมือง สังคมศาสตร์ ประวัติศาสตร์ และภูมิศาสตร์ โดย Jurgen Habermas กล่าวถึงการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่ผ่านมาของกลุ่มคนชั้นกลางที่มีสิทธิเสรีภาพซึ่งมีบทบาทสำคัญที่ทำให้เกิดปริณทณสาธารณะ (Public Sphere) ผ่านแนวคิดที่มีอิทธิพลต่อทิศทางการเมืองในพื้นที่สาธารณะผ่านเทคโนโลยีการสื่อสารอย่างเสรีที่ส่งผลให้เกิดการลดทอนและทำลายความเป็นประชาธิปไตยทางกายภาพของพื้นที่สาธารณะที่เป็นพื้นที่จริงลง นำไปสู่การสูญเสียการเป็นพื้นที่สาธารณะและไม่ส่งผลดีต่อคุณภาพชีวิตสาธารณะอย่างต่อเนื่อง (ศุภชัย ชัยจันทร์ และณรงพน ไฉ่ประกอบทรัพย์, 2558) การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวเป็นสิ่งที่สะท้อนถึงการเปลี่ยนแปลงตามเงื่อนไขทางกายภาพ การเมือง และสังคม ซึ่งเป็นลักษณะเฉพาะที่สำคัญของพื้นที่สาธารณะที่ตรงข้ามกับพื้นที่ส่วนตัวในลักษณะที่กลุ่มคนจำนวนมากที่อยู่ในสังคมมีความคิดที่เป็นสาธารณะร่วมกันซึ่งประกอบเป็นชุมชนหรือรัฐเดียวกัน เป็นพื้นที่สำหรับทุกคนในชุมชนโดยไร้กฎหรือข้อบังคับ แต่เมื่อพิจารณาถึงบริบทปัจจุบันพบว่า ทุกวันนี้ชีวิตสาธารณะมีความเชื่อมโยงเกี่ยวข้องกันระหว่างความเป็นสาธารณะและความเป็นส่วนตัวทั้งที่มีความสอดคล้องและขัดแย้งบนพื้นที่สาธารณะเดียวกัน Habermas นำเสนอความคิดว่าด้วยพื้นที่ส่วนตัวและพื้นที่สาธารณะที่นำไปสู่การมองพื้นที่สาธารณะผ่านเทคโนโลยีการสื่อสารสู่การเคลื่อนไหวทางสังคมว่าจะต้องเป็นประเด็นสาธารณะ (Public Issue) จึงจะสามารถนำไปสู่พื้นที่สาธารณะได้ โดยเงื่อนไขสำคัญคือประชาชนต้องมีการกระทำเชิงการสื่อสารและความเป็นเหตุเป็นผลในการพูดคุยกันในพื้นที่นี้ ด้วยแนวคิดที่ว่าประชาชนคนธรรมดาจะต้องหันมาตระหนักในบทบาท ภาระหน้าที่ของตนเองในฐานะ

พลเมืองคนหนึ่งที่จะต้องมีการะหน้าที่และความรับผิดชอบคู่ไปกับการมีสิทธิเสรีภาพ (Madanipour, 2003; รุ่งนภา ยรรยงเกษมสุข, 2558)

โดยการพูดคุยอย่างมีสิทธิเสรีภาพดังที่ Habermas นำเสนอเรียกว่า การปฏิบัติการทางการสื่อสาร หรือ Communicative Action ซึ่งอยู่บนหลักการของความเป็นเหตุเป็นผล (Rationality) โดยทุกคนที่เข้ามาร่วมพูดคุยนั้นจะสามารถแสดงออกด้วยความคิดเห็นของทุกคนได้อย่างเท่าเทียม และการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นนั้นจะต้องอยู่บนพื้นฐานของการที่ทุกคนมีข้อมูลข่าวสารหรือได้รับข้อมูลข่าวสารอย่างเท่าเทียมกัน ด้วยแนวคิดและวิธีการเช่นนี้จึงทำให้การสร้างเครือข่ายการเคลื่อนไหวทางสังคมเกิดขึ้นได้ ขณะเดียวกันก็กลายเป็นพลังที่มีความเข้มแข็งในการต่อรองกับโครงสร้างทางสังคมหรือภาครัฐได้อย่างเข้มแข็ง (Madanipour, 2003) โดยลักษณะของพื้นที่สาธารณะในสังคมสมัยใหม่ที่คนทั่วไปคุ้นเคย คือ แม้คนทุกคนจะมีความแตกต่างกันไปในด้านต่าง ๆ เช่น อายุ การศึกษา สถานภาพ หรือด้านอื่น ทุกคนสามารถแสดงความคิดเห็นและถกเถียงกันได้ภายใต้การปกครองระบอบประชาธิปไตยบนพื้นที่สาธารณะ กลุ่มคนที่มีสถานภาพทางสังคมยากจนแม้จะมีสถานะทางสังคมหรือสถานภาพการทำงานที่ต่ำกว่าคนที่ร่ำรวยหรือกลุ่มคนชั้นกลาง แต่เขาก็สามารถที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นในพื้นที่สาธารณะไม่ต่างกัน หรือสามารถประสบความสำเร็จในชีวิตและการทำงานที่สูงกว่าได้ ขณะเดียวกันสังคมประชาธิปไตยที่ดีจะต้องเชื่อมโยงทุกคนในสังคมเข้าด้วยกันสู่พื้นที่ที่เอื้อให้ทุกคนพูดคุยกันได้ โดยสิ่งที่ทุกคนสื่อสารกันคือสิ่งที่ทุก ๆ คนมีการตระหนักร่วมกัน เป็นสิ่งที่ทุกคนพิจารณาแล้วว่าดีสำหรับชุมชน รวมถึงมีความเชื่อร่วมกันจนทำให้พื้นที่สาธารณะเป็นพื้นที่กลางของสวาทที่มีความหลากหลาย โดยภายใต้มนทัศน์พื้นที่สาธารณะมีความเชื่อพื้นฐานว่า ผู้คนควรจะถกเถียงกันในสิ่งที่เป็ความสนใจของสาธารณะและสิ่งที่เป็สิ่งที่ดีสำหรับทุกคนมากกว่าเป็เรื่องผลประโยชน์ส่วนตัว (Fraser, 2014; Pusey, 2002)

Jurgen Habermas พัฒนาประเด็นและสร้างทฤษฎีที่มีอิทธิพลในด้านการเปิดพื้นที่สาธารณะเป็นอย่างมาก นั่นคือ The Theory of Communicative Action หรือ Habermasian Critique of Communicative Action หรือทฤษฎีการปฏิบัติการทางการสื่อสาร หรือทฤษฎีการกระทำเชิงการสื่อสาร โดยเสนอทางออกจากการครอบงำของแนวทางการพัฒนาแบบเสรีนิยมและวิทยาศาสตร์นิยม Habermas มีความเชื่อว่ในสังคมยังมีการครอบงำ และมีสาเหตุมาจากมนุษย์ใช้เหตุผลเป็นเครื่องมือในการควบคุมคนอื่นเพื่อบรรลุเป้าหมายของตนเอง ดังนั้นการปฏิบัติการทางการสื่อสารจึงเสนอให้มนุษย์ใช้เหตุผลสื่อสารกันเพื่อให้มีเป้าหมายเดียวกัน คือ การสร้างความเข้าใจร่วมกัน (Mutual Understanding) และฉันทามติ (Consensus) (Habermas, 1984, 1991)

ข้อสรุปเชิงวิพากษ์เกี่ยวกับแนวการพัฒนาเสรีนิยมใหม่เพื่อศึกษาแนวคิดเรื่องพื้นที่สาธารณะกับทฤษฎีการกระทำเชิงการสื่อสารว่า เป็นพื้นที่สื่อสารกันด้วยเหตุผล และการกระทำเชิงการสื่อสารคือปทัสถานสำหรับสื่อสารไปสู่ความเข้าใจร่วมกันจนบรรลุฉันทามติ และการพัฒนาตามแนวทางเสรีนิยมใหม่ส่งผลให้เกิดความไม่เท่าเทียมกันทางเศรษฐกิจ โดยมีภาครัฐและเอกชนควบคุมพื้นที่สาธารณะที่ใช้การสื่อสารเพื่อให้บรรลุเป้าหมายทางการเมือง เศรษฐกิจ โดยละเลยความเข้าใจร่วมกันและฉันทามติจากภาคส่วนอื่น ๆ ในสังคม ดังนั้น ทุกภาคส่วนไม่ว่าจะเป็นภาครัฐ เอกชน ชุมชน และสังคม ควรแสวงหาแนวทางการพัฒนาาร่วมกัน ซึ่งทุกฝ่ายต้องเข้าใจร่วมกันและมีฉันทามติ (ซัชพันท์ ยิ้มอ่อน, 2559)

งานเขียนของ Jurgen Habermas เรื่อง Knowledge and Human Interests ด้วยความพยายามที่จะนำเสนอการปฏิบัติการทางการสื่อสารสู่การสถาปนาทฤษฎีวิพากษ์สังคมหรือสังคมศาสตร์เชิงวิพากษ์ที่มุ่งไปสู่การปลดปล่อยมนุษย์ออกไปจากสถานะของการกดบังคับของสภาพสังคมร่วมสมัยนั้นยังคงเป็นไปได้อย่างไร หรือผ่านวิธีการหรือแนวทางใด Bernstein ได้ตั้งข้อสังเกตที่น่าสนใจถึงข้อจำกัดและความพยายามที่จะปรับแก้ข้อจำกัดดังกล่าวในลักษณะวิภาษวิธีที่ Habermas ได้แจกแจงไว้ในงานช่วงหลัง โดยเฉพาะอย่างยิ่งใน Habermasian Critique of Communicative Action ไว้ 4 ประการ ดังนี้

ประการที่หนึ่ง มโนทัศน์ซึ่งเป็นแกนกลางของการแจกแจงความสัมพันธ์ระหว่างความรู้ที่เป็นไปได้กับผลประโยชน์ นั่นคือ การสองสะท้อน ทั้งนี้ Bernstein ได้ชี้ให้เห็นว่า Habermas ใช้มโนทัศน์ดังกล่าวในสองความหมายคือ ความหมายแรกกล่าวถึงการแสวงหารากฐานที่ข้ามพ้นบริบทเพื่อให้ได้มาซึ่งความรู้ที่เป็นไปได้ โดยมีมโนทัศน์นี้มีความใกล้เคียงกับแนวคิดของ Kant นั่นคือ เหตุผลในทางทฤษฎี เหตุผลในทางปฏิบัติ และเหตุผลในการตัดสินประเมินคุณค่า (ซัชพันท์ ยิ้มอ่อน, 2559) ขณะที่ความหมายที่สองกล่าวถึงมโนทัศน์ว่าด้วยการปลดปล่อยและความเป็นอิสระตามแนวคิดของ Kant ใน An answer to the question: What is Enlightenment? และได้รับการปรับเปลี่ยนสถานะในปรัชญาของเฮเกลและมาร์กซ์ คือ การมุ่งปลดปล่อยมนุษย์ออกไปจากรูปแบบที่ถูกแช่แข็งทางอุดมการณ์ของการพึ่งพิงในสิ่งที่โดยหลักการแล้วสามารถถูกเปลี่ยนรูปแบบได้ Bernstein มีความเห็นว่าความไม่ชัดเจนและความสับสนที่เกิดขึ้นส่งผลให้ Jurgen Habermas ไม่ได้ชี้ให้เห็นประเด็นซึ่งสำคัญที่สุดที่กระทั่งเขาเองก็ได้ใช้ประเด็นดังกล่าวเป็นบรรทัดฐานในการวิพากษ์สิ่งที่เกิดขึ้นกับบรรดานักทฤษฎีวิพากษ์แห่งสำนักแฟรงก์เฟิร์ตรุ่นแรก นั่นคือ การไม่ได้อธิบายและแจกแจงถึงรากฐานเชิงปทัสถานอย่างเต็มรูปแบบและเป็นระบบ การไม่ได้แจกแจงถึงคุณสมบัติในเชิงบทสนทนาของเหตุผลเชิงสื่อความที่เป็น

ฐานรองรับให้กับตัวอย่างที่ได้แจ่มแจ้งออกมาว่า เป็นตัวแบบของสังคมศาสตร์เชิงวิพากษ์อย่างการวิพากษ์อุดมการณ์ของมาร์กซ์และจิตวิเคราะห์เชิงบำบัดของ Freud ซึ่งปรากฏในฐานะที่เป็นปทัสถานของการวิพากษ์การศึกษาสังคมด้วยแนวทางวิทยาศาสตร์ธรรมชาติในกรณีว่าด้วยสถาบันทางชุมชนที่อนุญาตให้เกิดการแลกเปลี่ยนความคิดหรือการวิพากษ์วิจารณ์ที่เสรีและชุมชนของการได้สวนตามลำดับ รวมไปถึงศาสตร์ทางวัฒนธรรมในประเด็นโครงสร้างการสื่อความที่เป็นอิสระ (Bernstein, 1982; สุรัช คมพจน์, 2554)

ประการที่สอง ความไม่ชัดเจนในสถานะของผลประโยชน์ในฐานะที่เป็นตัวเชื่อมระหว่างชีวิตกับความรู้ในลักษณะที่เป็นกึ่งหรือสุมทับการข้ามพ้นบริบท สถานะที่มีลักษณะของวิชาวิธีระหว่างการข้ามพ้นบริบทของปรัชญากับลักษณะที่เป็นเชิงประจักษ์ของสังคมศาสตร์ซึ่งเป็นตำแหน่งแห่งที่ของสังคมศาสตร์เชิงวิพากษ์ที่ Habermas พยายามคลี่ออกมา ซึ่งผลที่ตามมาก็คือทำให้ Bernstein ลงความเห็นว่า “Habermas ไม่แม้แต่จะแสดงให้เราเห็นว่าเราสามารถให้ความชอบธรรมกับข้อกล่าวอ้างที่ว่ามีเงื่อนไขซึ่งเป็นสากล จำเป็น และสามารถหลีกเลี่ยงได้ของการกระทำและเหตุผลเชิงสื่อความ และยืนยันว่าบรรดาเงื่อนไขเหล่านี้เป็นสิ่งที่สามารถถูกค้นพบและประกันความแน่นอนในโฉมหน้าที่เป็นศาสตร์ได้” (ซัชพันธุ์ ยิ้มอ่อน, 2559) จนถึงขนาดที่ทำให้ตำแหน่งแห่งที่ของสังคมศาสตร์เชิงวิพากษ์ในฐานะที่เป็นสภาวะที่ต่างก็มีบทบาทต่อกันอย่างเป็นระบบระหว่างปรัชญากับสังคมศาสตร์ตกอยู่ในภาวะอันตรายจนถึงขั้นที่ทำให้สังคมศาสตร์เชิงวิพากษ์อาจเสื่อมทรุดลง (Bernstein, 1982; สุรัช คมพจน์, 2554)

ประการที่สาม พุดถึงข้อจำกัดของญาณวิทยา โดยประเด็นปัญหาสำคัญของนักทฤษฎีวิพากษ์แห่งสำนักแฟรงก์เฟิร์ตรุ่นแรก คือ ประเด็นปัญหาของการไม่สามารถที่จะคลี่คลายให้เห็นถึงความชัดเจนของรากฐานเชิงปทัสถานที่ทำให้การวิพากษ์และสังคมศาสตร์เชิงวิพากษ์เป็นไปได้โดยที่ประเด็นปัญหาดังกล่าวในความเห็นของ Habermas สามารถได้รับการแก้ไขและคลี่คลายออกมาในฐานะที่เป็นประเด็นทางญาณวิทยาได้แล้ว ภายหลังการตีพิมพ์ Knowledge and Human Interests Habermas ก็ตระหนักถึงข้อจำกัดดังกล่าว คือ ปรัชญาสมัยใหม่นับตั้งแต่เดอส์คาร์ตส์ผ่านปรัชญาจิตนิยมเยอรมันเรื่อยมา (ซัชพันธุ์ ยิ้มอ่อน, 2559) จนกระทั่งถึงมาร์กซ์และฮูสเซิร์ลต่างก็ตกอยู่ภายใต้กระแสธารทางปรัชญาที่ Habermas เรียกว่า “ปรัชญาว่าด้วยอัตบุคคล” (The philosophy of the subject) และ “ปรัชญาว่าด้วยสำนึก” (The philosophy of the consciousness) ซึ่งวางอยู่บนฐานคิดที่ว่าอัตบุคคลนั้นมีลักษณะสมบูรณ์ในตนเอง (Self-sufficient subjects) จนบดบังมิติในเชิงปทัสถานของลักษณะระหว่างอัตบุคคล (Intersubjectivity) ที่กระทั้งตัวความคิดว่าด้วยลักษณะระหว่างอัตบุคคลของ Habermas ใน

Knowledge and Human Interests เอง ก็อยู่ในระดับที่เป็นเพียงแค่เรื่องของภาษีให้เห็นว่า อัตบุคคลที่สมบูรณ์ในตัวเองเข้ามาเชื่อมโยงสัมพันธ์ต่อกัน (Interrelated) ในรูปแบบต่าง ๆ อย่างไร มากไปกว่าที่จะมุ่งคลี่คลายให้เห็นถึงประเด็นและมิติที่อัตบุคคลนั้นได้ก่อร่างสร้างตัวตนของตนเอง ขึ้นมาผ่านการมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมต่อกัน (Bernstein, 1982; สุวัชร คมพจน์, 2554)

ประการสุดท้าย ทฤษฎีวิพากษ์สังคมจำเป็นที่จะต้องมียากฐานที่เป็นแก่นสารซึ่งจะ นำออกไปจากบรรดาสภาวะตีบตันอันถูกผลิตโดยกรอบทางมโนทัศน์ของปรัชญาว่าด้วยจิตสำนึก และการก้าวข้ามตัวแบบว่าด้วยการผลิตเป็นไปในแง่ที่เพื่อจะชี้ให้เห็นว่า หากภาษาของญาณ วิทยานั้นถูกกำกับด้วยไวยากรณ์ของความเป็นไปได้ในแบบ Kant สิ่งที่ Habermas ต้องทำ เพื่อที่จะทำให้โครงการสังคมศาสตร์เชิงวิพากษ์ของตนเองไม่ให้งดงามอยู่เพียงแค่นี้อาณัติ ฐานความรู้หนึ่งในความเป็นไปได้ท่ามกลางบรรดาความรู้ที่เป็นไปได้อื่น ๆ เพื่อปลดปล่อยมนุษยออกจาก สภาวะกดบังคับของโลกร่วมสมัย คือ กระบวนการให้ความชอบธรรมกับตัวสังคมศาสตร์เชิง วิพากษ์ผ่านการกระทำและเหตุผลเชิงการสื่อสารในฐานที่เป็นประเด็นเชิงปทัสฐานที่เป็นแก่น สารจึงกลายเป็นความจำเป็นทางทฤษฎีโดยไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ ข้อเสนอดังกล่าวดำรงอยู่ใน ฐานที่รับบทบาทเป็นบทเกริ่นนำ (a prolegomenon) ของทฤษฎีวิพากษ์สังคมในอนาคตที่มี แก่นกลางอยู่ที่การสร้างทฤษฎีทั่วไปว่าด้วยการกระทำและเหตุผลเชิงการสื่อสารซึ่ง Habermas พยายามทำให้เกิดขึ้นในภายหลัง โดยผลที่ได้มาก็คือ The Theory of Communicative Action นั้นเอง (Bernstein, 1982; สุวัชร คมพจน์, 2554)

ส่วนที่ 5 กรอบแนวคิดการวิจัย

งานวิจัยครั้งนี้เป็นวิธีการวิจัยการออกแบบ (Design Research) ผ่านการวิจัยเชิง ปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) ในหัวข้อ “การสร้างทฤษฎีสานราก เพื่อการเสริมพลังชุมชนแบบมีส่วนร่วมโดยผู้สูงอายุ” เพื่อศึกษาการวิพากษ์การให้ความหมายต่อ ตนเองของผู้สูงอายุที่สามารถสร้างพลังในตนเอง และศึกษาการต่อรองกับโครงสร้างทางสังคมจน สามารถสร้างพลังในตนเองของผู้สูงอายุ การสร้างกรอบทฤษฎีอ้างอิงของการเสริมพลังชุมชนแบบ มีส่วนร่วมโดยผู้สูงอายุ และสังเคราะห์ทฤษฎีสานรากของการเสริมพลังชุมชนแบบมีส่วนร่วมโดย ผู้สูงอายุ โดยผู้วิจัยใช้การวิจัยเชิงคุณภาพในกระบวนการทัศน์เชิงวิพากษ์ในการเข้าถึงข้อมูล ผู้วิจัย ศึกษา Empowerment ผ่านกระบวนการต่อรองกับโครงสร้างทางสังคม (Resistant) ด้วยแนวคิด มโน ธรรมสำนึก (Consciousness) ของ Paulo Freire ซึ่งประกอบด้วย Magical Consciousness, Naive Consciousness และ Critical Consciousness โดยศึกษาการเปิดพื้นที่ทางสังคมด้วยการ

รวมกลุ่มด้วยแนวคิดการปฏิบัติการทางการสื่อสารของ Jurgen Habermas (Habermasian Critique of Communicative Action) และดำเนินการเปิดพื้นที่สาธารณะด้วยการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมของ Kemmis และ McTaggart แบบ PAOR เป็นกระบวนการขับเคลื่อนเพื่อสร้าง Grounded Theory ด้วยแนวคิดของ Charmaz โดยการวิจัยการออกแบบผ่านการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมครั้งนี้ดำเนินการเป็น 2 ระยะ ดังนี้

ระยะที่ 1 ศึกษาการวิพากษ์การให้ความหมายต่อตนเองของผู้สูงอายุที่สามารถสร้างพลังในตนเอง และศึกษาการต่อรองกับโครงสร้างทางสังคมจนสามารถสร้างพลังในตนเองของผู้สูงอายุ ผ่านแนวคิดที่มีต่อทิศทางการมองพื้นที่สาธารณะจากปฏิบัติการการสื่อสารด้วย Habermasian Critique of Communicative Action เป็นแกนกลางของการแจกแจงความสัมพันธ์ระหว่างความรู้ที่เป็นไปได้กับผลประโยชน์ โดยมุ่งปลดปล่อยผู้สูงอายุออกไปจากรูปแบบที่ถูกแซ่ซังทางโครงสร้างทางสังคม โดยให้ผู้สูงอายุเกิดการแลกเปลี่ยนความคิดหรือการวิพากษ์ที่เสรีและชุมชนเกิดการไต่สวนตามลำดับ กล่าวคือ การดำเนินการเพื่อเปิดพื้นที่สาธารณะจะค่อย ๆ เกิดขึ้นทีละส่วนจากการตื่นรู้ที่เป็นผลของการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น การวิพากษ์ และการมีส่วนร่วมของชุมชน (Bernstein, 1982; สุรัช คมพจน์, 2554)

การศึกษาความหมายของผู้สูงอายุผู้วิจัยใช้แนวคิดมโนธรรมสำนึก (Consciousness) ของ Freire (2020) ร่วมด้วยในการพิจารณาตนเองของผู้สูงอายุที่ถูกยึดเยียดให้เกิดการสยบยอมต่อโครงสร้างทางสังคมตามแนวคิดทันทสมัย แสดงถึงการหลบหนีหรือการสยบยอมของผู้สูงอายุอยู่ภายใต้อำนาจตามโครงสร้างหรือความเชื่อที่เกิดขึ้นโดยการกระทำของสังคม (Magical Consciousness) สู่การเปิดพื้นที่เมื่อผู้สูงอายุเกิดการเรียนรู้ ได้แลกเปลี่ยน ได้รับทราบความจริงอีกด้านที่เกิดขึ้นของโลกหรือสังคมมากขึ้น จนผู้สูงอายุเริ่มมีความรู้สึกว่าตนมีพลังอำนาจเหนือสถานการณ์ต่างๆ มากขึ้น (Transitive Stage of Consciousness) จนทำให้เกิดการยอมรับทำความเข้าใจ นำไปสู่การวิพากษ์ด้วยการปลุกมโนธรรมสำนึกของผู้สูงอายุ ขั้นตอนนี้จะทำให้เห็นว่าเมื่อผู้สูงอายุเกิดกระบวนการเรียนรู้ความจริง เข้าใจ และมองเห็นศักยภาพของตนเอง ผู้สูงอายุจะสามารถปรับเปลี่ยนตนเองด้วยการใช้องค์ความรู้และศักยภาพที่เกิดขึ้นจากการวิพากษ์นำไปสู่การมองคุณค่าและศักยภาพในตัวของผู้สูงอายุเอง โดยไม่สยบยอมต่อโครงสร้างทางสังคม

ผู้วิจัยจึงเลือกใช้วิธีการวิจัยแบบชาติพันธุ์วรรณาเชิงวิพากษ์ (Critical Ethnography) มาเป็นวิธีวิทยาในการศึกษาการให้ความหมายต่อตนเองและประสบการณ์การต่อรองกับโครงสร้างทางสังคมจนสามารถสร้างพลังในตนเองของผู้สูงอายุ ด้วยแนวคิดที่ว่าเมื่อผู้สูงอายุมีข้อคำถามเกี่ยวกับโครงสร้างทางสังคมที่ส่งผลต่อตนเอง ผู้สูงอายุจะเกิดการตระหนักรู้ที่นำไปสู่การ

ต่อรองต่อโครงสร้างทางสังคมสมัยใหม่ และนำไปสู่การสะท้อนความหมายของผู้สูงอายุที่มีพลังในตนเอง ตลอดจนประสบการณ์การต่อรองกับโครงสร้างทางสังคมสมัยใหม่จนสามารถสร้างพลังในตนเอง (Self Empowerment) ได้

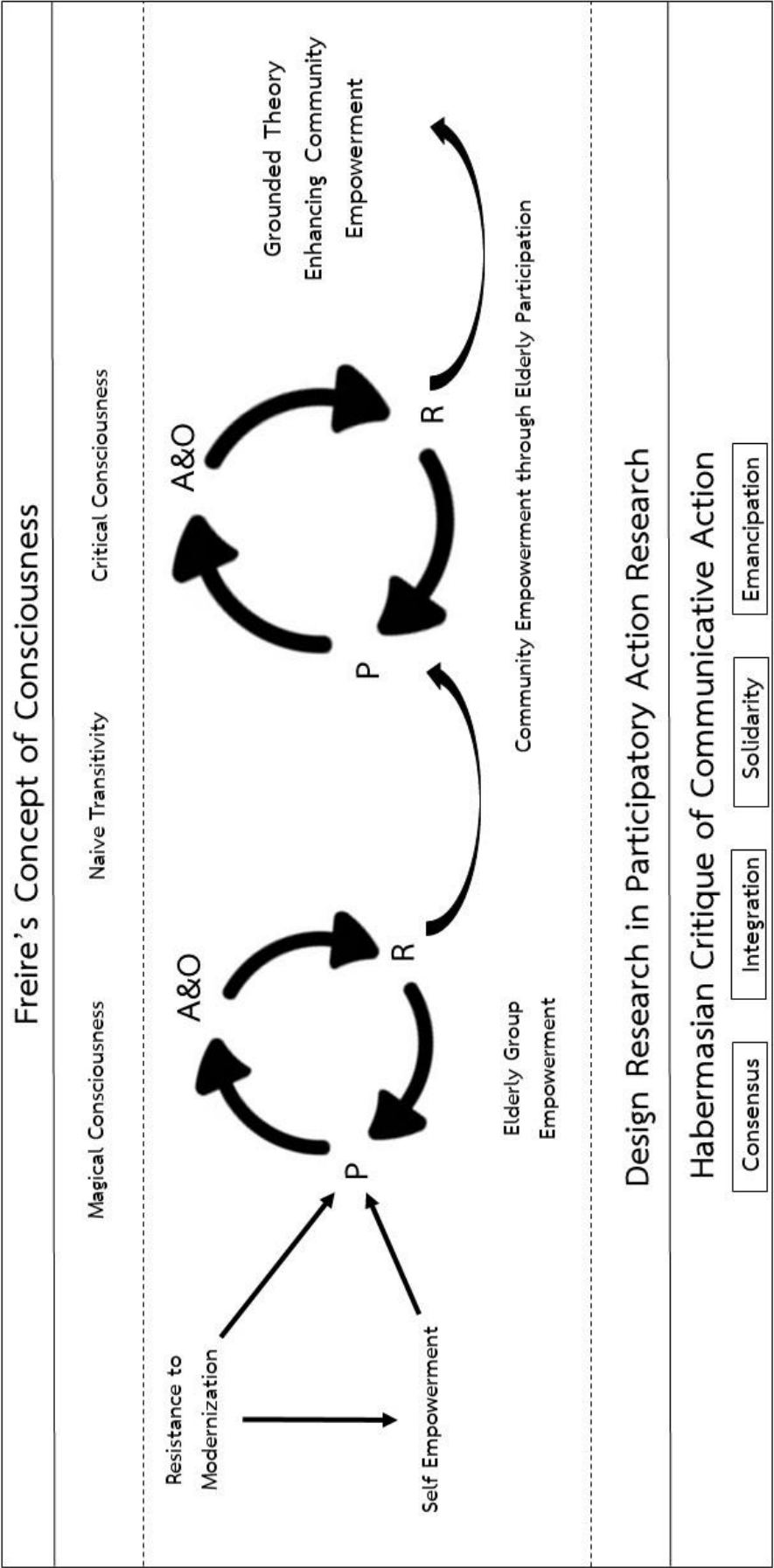
ระยะที่ 2 การสร้างกรอบทฤษฎีอ้างอิงของการเสริมพลังชุมชนแบบมีส่วนร่วมโดยผู้สูงอายุ และสังเคราะห์ทฤษฎีฐานรากของการเสริมพลังชุมชนแบบมีส่วนร่วมโดยผู้สูงอายุ ผู้วิจัยมีความเชื่อว่า เมื่อผู้สูงอายุเริ่มต้นจากความกลัว หวั่นวิตก ความไม่รู้ ตื่นจากการมีชีวิตอยู่ไปวัน ๆ เพราะเริ่มรู้สึกว้าวุ่นต่าง ๆ รอบตัวสามารถเปลี่ยนแปลงได้ จึงเป็นระยะที่ความรู้เพิ่มขึ้น เข้าใจเหตุปัจจัยของการถูกเอารัดเอาเปรียบและเริ่มภาวะตาว่างขึ้น การปรับตัวของกลุ่มผู้สูงอายุส่วนหนึ่งจะเริ่มตื่นขึ้นมารับรู้ความคลุมเครือในการใช้ชีวิตอยู่ของตนและหาวิธีการปลดปล่อยตนเองจากความเป็นไปของสังคม การมีส่วนร่วมของกลุ่มผู้สูงอายุจึงจะทำให้ผู้สูงอายุขยับจากการมีพลังในตนเองสู่การสร้างพลังของกลุ่มของผู้สูงอายุได้ (Elderly Group Empowerment) ผู้วิจัยเลือกใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) เพื่อศึกษาแนวทางการรวมกลุ่มของผู้สูงอายุที่มีพลังในตนเองผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมการจัดกลุ่มสนทนากับชุมชนผู้สูงอายุที่ประสบความสำเร็จตามกระบวนการศึกษาเพื่อเสริมสร้างพลัง ด้วยแนวคิด Transitive Stage ที่ขยับจาก Magical Consciousness สู่ Naive Transitivity เป็นช่วงของการเปลี่ยนแปลงเบื้องต้นที่ผู้สูงอายุจะรับรู้ในสิ่งที่ตนเห็นเป็นรูปธรรม รับทราบ และยอมรับความคิดต่าง ๆ โดยไม่มีการตั้งคำถามและปฏิบัติตามโดยไม่มีข้อโต้แย้ง บุคคลจะยอมรับว่าสิ่งที่เกิดขึ้นในอดีตเป็นผลงานที่บรรพบุรุษได้สร้างขึ้น และมีความคาดหวังว่าสิ่งที่เกิดในอนาคตยังคงจะเหมือนกับสิ่งที่เกิดในปัจจุบัน และการเปลี่ยนแปลงในระดับบุคคลสู่การเปลี่ยนแปลงในระดับกลุ่ม ในขั้นตอนนี้ ผู้วิจัยให้ความสนใจแนวคิด Habermasian Critique of Communicative Action ที่กล่าวถึงการที่อัตบุคคลที่สมบูรณ์ในตัวเองเข้ามาเชื่อมโยงสัมพันธ์ต่อกัน (Interrelated) ในรูปแบบต่าง ๆ อย่างไรก็ตามการสร้างพลังที่เกิดขึ้นจากการรวมกลุ่ม

ซึ่งการวิจัยในระยะที่ 2 นี้ การสร้างกรอบทฤษฎีอ้างอิงของการเสริมพลังชุมชนแบบมีส่วนร่วมโดยผู้สูงอายุ และสังเคราะห์ทฤษฎีฐานรากของการเสริมพลังชุมชนแบบมีส่วนร่วมโดยผู้สูงอายุ เพื่อได้เงื่อนไขความสำเร็จของการเสริมพลังให้แก่ชุมชนโดยกลุ่มผู้สูงอายุที่มีพลังในตนเองผ่านกระบวนการมีส่วนร่วม โดยผู้วิจัยมีความเชื่อว่าเมื่อผู้สูงอายุที่มีพลังในตนเองสามารถสร้างพลังในระดับกลุ่มด้วยการรวมกลุ่มอย่างเข้มแข็งของผู้สูงอายุที่มีพลังในตนเองแล้วจะนำไปสู่การเกิดสำนึกใหม่อย่างแท้จริงอันเกิดจากการตั้งคำถามกับโครงสร้างทางสังคม เกิดการเคลื่อนไหวทางความคิด นำไปสู่การวิพากษ์วิจารณ์เพื่อหาคำตอบของสิ่งที่เกิดขึ้น โดยจะใช้

ความคิดในการพิจารณาตัดสินเพื่อทำความเข้าใจสาเหตุของปัญหาและหาทางพิสูจน์ในสิ่งที่ค้นพบ ข้อดีของขั้นนี้คือบุคคลจะเป็นคนที่เห็นความสำคัญของการสื่อสารว่าเป็นกระบวนการหนึ่งของการทำงานร่วมกันที่เกิดขึ้นในสังคม ทำให้บุคคลเป็นคนใจกว้าง ยอมรับฟังความคิดเห็นและเปิดเผย มีความรับผิดชอบต่องานและผู้อื่นในสังคมที่กว้างขึ้น เรียกว่ามีความตื่นรู้ และตระหนักถึงสิ่งที่เกิดขึ้นนำไปสู่การสร้างจิตสำนึกใหม่ที่น่าไปสู่การเปลี่ยนแปลงในอนาคต (Critical Consciousness) Habermasian Critique of Communicative Action มีบทบาทสำคัญในการวิพากษ์สังคมเพื่อนำไปสู่การก้าวข้ามตัวแบบว่าด้วยการผลิตไม่ให้ง่ายอยู่เพียงแค่นี้ในฐานะที่เป็นองค์ความรู้หนึ่งในความเป็นไปได้ท่ามกลางบรรดาความรู้ที่เป็นไปได้อื่น ๆ เพื่อปลดปล่อยผู้สูงอายุออกจากสภาวะกดบังคับของโลกร่วมสมัย สามารถสร้างเป็นเงื่อนไขความสำเร็จของการเสริมพลังให้แก่ชุมชนที่มีพลังในตนเองได้ (Community Empowerment through Elderly Participation)

นอกจากนี้การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมช่วยให้กลุ่มผู้สูงอายุเปิดพื้นที่ของตนเองได้ด้วยทำความเข้าใจศักยภาพ ความสามารถ การสร้างพลังในตนเองสู่การรวมกลุ่ม และสร้างสรรค์สู่การสร้างพลังในชุมชนซึ่งเป็นการปลดปล่อยตัวตนด้านความคิดและสร้างความมั่นคงทางความคิดผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมที่ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องร่วมลงมือปฏิบัติสู่เงื่อนไขความสำเร็จที่ทำให้ผู้สูงอายุมองเห็นคุณค่าความเป็นมนุษย์ของตนเอง ดังภาพประกอบ 1

Concept Framework

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การสร้างทฤษฎีฐานรากเพื่อการเสริมพลังชุมชนแบบมีส่วนร่วมโดยผู้สูงอายุ เป็น การศึกษาการวิพากษ์การให้ความหมายต่อตนเองของผู้สูงอายุที่สามารถสร้างพลังในตนเอง และ ศึกษาการต่อรองกับโครงสร้างทางสังคมจนสามารถสร้างพลังในตนเองของผู้สูงอายุ การสร้าง กรอบทฤษฎีอ้างอิงของการเสริมพลังชุมชนแบบมีส่วนร่วมโดยผู้สูงอายุ และสังเคราะห์ทฤษฎีฐาน รากของการเสริมพลังชุมชนแบบมีส่วนร่วมโดยผู้สูงอายุ ด้วยการใช้ศักยภาพของผู้สูงอายุที่เกิดขึ้น จากการมีพลังของกลุ่มผู้สูงอายุเองซึ่งเกิดจากการรวมกลุ่มในการพัฒนาชุมชน พร้อมเผยแพร่ แนวคิดที่สะท้อนศักยภาพและเห็นถึงคุณค่าของกลุ่มผู้สูงอายุเอง อันเกิดจากการที่ผู้สูงอายุมี ความสามารถในการเสริมพลังภายในของตนเอง (Self-Empowerment) ด้วยการแสดงออกให้เห็น ถึงความต้องการที่จะแสดงความเป็นอิสระของตนเองจากโครงสร้างทางสังคมที่มาลดทอนคุณค่า ด้วยการแสดงถึงศักยภาพและคุณค่าของกลุ่มผู้สูงอายุด้วยกระบวนการมีส่วนร่วม ซึ่งนำ กระบวนการเรียนรู้เพื่อความเป็นไทเพื่อพัฒนาตัวเอง พัฒนาอาชีพ จนกลายเป็นความเข้มแข็ง และสามารถนำไปสู่การพัฒนาชุมชนของตนเอง

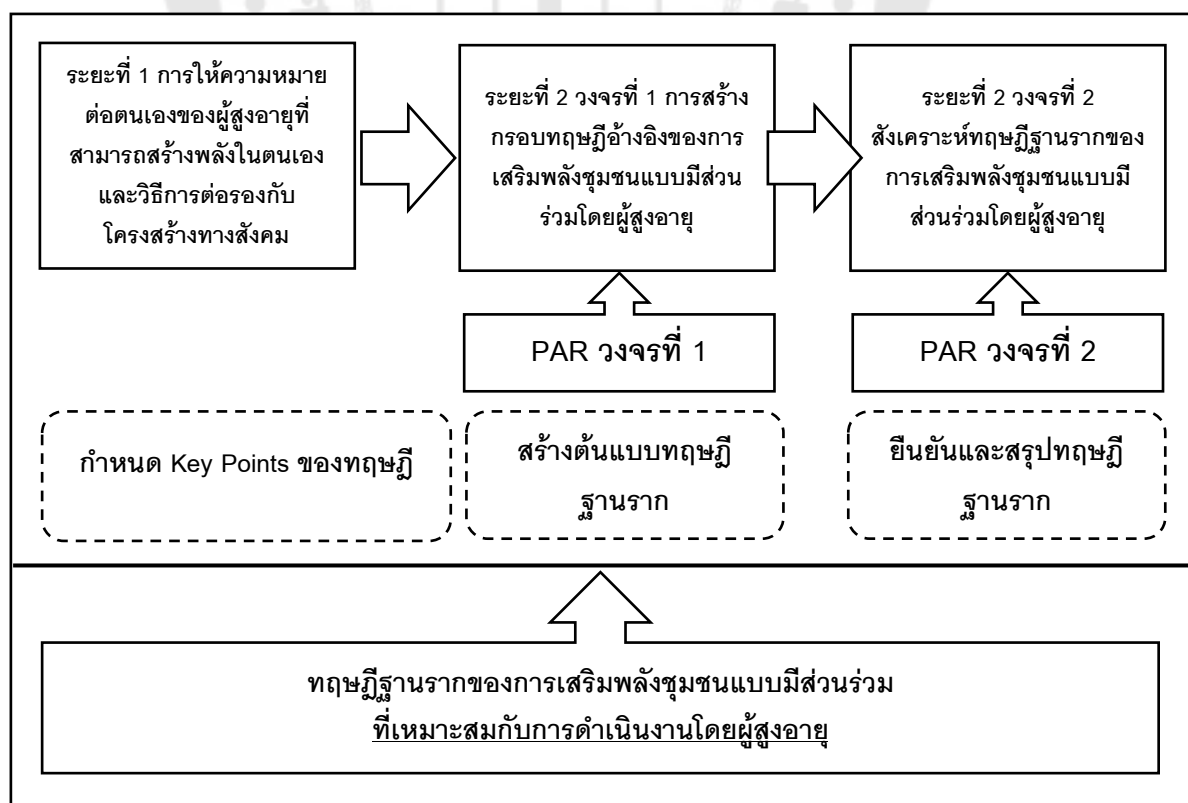
การศึกษาครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพจากการศึกษาปรากฏการณ์การเสริมพลัง ชุมชนแบบมีส่วนร่วมโดยผู้สูงอายุ เพื่อนำข้อมูลที่ได้มาใช้เป็นฐานคิดร่วมกับแนวคิด ทฤษฎี และ เอกสารที่ผู้วิจัยได้ศึกษาไว้เพื่อใช้ในการออกแบบกรอบทฤษฎีอ้างอิงของการเสริมพลังชุมชนแบบมี ส่วนร่วมโดยผู้สูงอายุ หลังจากนั้นเป็นการวิจัยการออกแบบ (Design Research) ซึ่งเป็นวิธีการ วิจัยที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อปรับปรุงการปฏิบัติงาน โดยการวิเคราะห์ออกแบบ พัฒนากิจกรรม และนำ ผลการออกแบบสู่การลงมือปฏิบัติ ในการสังเคราะห์ทฤษฎีฐานรากของการเสริมพลังชุมชนแบบมี ส่วนร่วมโดยผู้สูงอายุ โดยการวิจัยแบบนี้เป็นกระบวนการที่มีการกระทำเป็นวงจรการทำงานแบบ ทำซ้ำหลายรอบ เป็นการวิจัยที่อาศัยการทำงานแบบร่วมมือระหว่างผู้วิจัยและผู้ปฏิบัติใน สถานการณ์จริง (สุวิมล ว่องวาณิช, 2563) จากนั้นนำข้อมูลที่ได้มาสรุปเป็นผลการวิจัยเพื่อตอบ คำถามของการวิจัย โดยทำให้สังคมรู้ถึงคุณค่า และศักยภาพของผู้สูงอายุ เพื่อเสริมสร้างพลังที่ ประสบความสำเร็จ และสามารถถ่ายทอดส่งต่อไปกับสังคมเพื่อสร้างกระบวนการเสริมสร้างพลัง ให้แก่ชุมชนได้ (Community Empowerment)

3.1 วิธีดำเนินการวิจัย

ผู้วิจัยใช้แนวคิดการวิจัยการออกแบบ (Design Research) ผ่านกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) โดยใช้แนวคิดการวิจัยเป็นวงจรแบบ Plan Action Observation and Reflection (PAOR) ซึ่งเป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการที่สะท้อนผลการปฏิบัติงานมุ่งเน้นการสร้างทฤษฎีฐานรากเพื่อการเสริมพลังชุมชนแบบมีส่วนร่วมโดยผู้สูงอายุ โดยวิธีดำเนินการวิจัยนำเสนอตามวัตถุประสงค์การวิจัย แบ่งการนำเสนอเป็น 2 ระยะ (Kemmis & McTaggart, 2000; สุขเมษย์ หนกหลัง และทศพล วัฒนานุกุลวงศ์, 2567) ดังภาพประกอบที่ 2 ดังนี้

ระยะที่ 1 การศึกษาการวิพากษ์การให้ความหมายต่อตนเองของผู้สูงอายุที่สามารถสร้างพลังในตนเอง และศึกษาการต่อรองกับโครงสร้างทางสังคมจนสามารถสร้างพลังในตนเองของผู้สูงอายุ

ระยะที่ 2 ดำเนินการด้วยวิธีการวิจัยการออกแบบผ่านการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม 2 วงจร คือ วงจรที่ 1 การสร้างกรอบทฤษฎีอ้างอิงของการเสริมพลังชุมชนแบบมีส่วนร่วมโดยผู้สูงอายุ และวงจรที่ 2 สังเคราะห์ทฤษฎีฐานรากของการเสริมพลังชุมชนแบบมีส่วนร่วมโดยผู้สูงอายุ

ภาพประกอบ 2 วิธีดำเนินการวิจัยการออกแบบนำเสนอตามวัตถุประสงค์การวิจัย

3.2 สนามการวิจัย

ผู้ให้ข้อมูลในงานวิจัย (Key Information) เป็นกลุ่มผู้สูงอายุที่มีการรวมกลุ่มที่สามารถต่อรองกับโครงสร้างทางสังคมที่มาลดทอนคุณค่าของผู้สูงอายุจนประสบความสำเร็จในการรวมกลุ่มเพื่อประกอบอาชีพ ได้แก่ กลุ่มวิสาหกิจชุมชนแห่งหนึ่งในจังหวัดอุดรธานี โดยเป็นการรวมกลุ่มของผู้สูงอายุที่สามารถต่อรองกับโครงสร้างทางสังคม เห็นคุณค่าและศักยภาพของตนเอง และสามารถใช้ศักยภาพของตนเองในการรวมกลุ่มเพื่อประกอบอาชีพ (กลุ่มวิสาหกิจชุมชน) โดยสามารถสร้างอาชีพการปลูกและจำหน่ายมะม่วงน้ำดอกไม้ในประเทศไทย และส่งออกมะม่วงน้ำดอกไม้ไปยังต่างประเทศ จนกลายเป็นอาชีพที่มั่นคงของกลุ่มผู้สูงอายุในชุมชนแห่งหนึ่งในจังหวัดอุดรธานีได้ โดยกำหนดคุณสมบัติ ดังนี้

1. คุณสมบัติของผู้ให้ข้อมูลที่เลือกเข้าศึกษา (Inclusion Criteria) แบ่งเป็น 2 กลุ่ม

กลุ่มที่ 1 ผู้สูงอายุที่เกษียณจากงานที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป เป็นผู้ให้ความหมายต่อตนเองว่าเป็นผู้สูงอายุที่มีพลังในตนเอง มีศักยภาพ เชื่อในคุณค่าของตนเอง และสามารถใช้ศักยภาพของตนเองในการประกอบอาชีพได้ และเป็นผู้สูงอายุที่รวมกลุ่มอยู่ในวิสาหกิจชุมชน (มะม่วงน้ำดอกไม้) แห่งหนึ่งในจังหวัดอุดรธานี และยินยอมเข้าร่วมการวิจัย

กลุ่มที่ 2 คนในชุมชนที่ได้รับการเสริมพลังจากกลุ่มผู้สูงอายุ และตัวแทนหน่วยงานที่เกี่ยวข้องที่มีส่วนในการส่งเสริมและสนับสนุนกลุ่มผู้สูงอายุ โดยเป็นบุคคลที่ทำงานร่วมกับผู้สูงอายุในวิสาหกิจชุมชนและยินยอมเข้าร่วมการวิจัย

2. เกณฑ์การคัดออกของผู้ให้ข้อมูล (Exclusion Criteria)

เกณฑ์การคัดออกของผู้ให้ข้อมูลสำหรับการวิจัยครั้งนี้ คือ บุคคลที่ไม่สะดวกเข้าร่วมในการวิจัย จากความรู้สึกไม่สบายใจหรือรู้สึกอันตรายต่อตนเอง ไม่สามารถเข้าร่วมกิจกรรมการวิจัยตามที่กำหนดไว้หรือผู้ไม่มีคุณสมบัติของกลุ่มตัวอย่างที่เหมาะสมกับงานวิจัย

3.3 การพิทักษ์สิทธิผู้ให้ข้อมูล

การศึกษานี้ผู้วิจัยคำนึงถึงผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นกับผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทั้งในขณะเก็บข้อมูลและภายหลังจากที่ข้อมูลถูกนำเสนอออกไป ผู้วิจัยจึงต้องใช้ความระมัดระวังและรอบคอบเป็นอย่างมาก เพื่อหลีกเลี่ยงการกระทบกระเทือนทางอารมณ์หรือจิตใจของผู้ให้ข้อมูล ผู้วิจัยจะดำเนินการขอการรับรองจริยธรรมการวิจัยจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์จากมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ชื่อการวิจัย “การสร้างทุนฐานรากเพื่อการเสริมพลังชุมชน

แบบมีส่วนร่วมโดยผู้สูงอายุ” รหัสโครงการวิจัย : SWUEC-G-124/2565E ออกให้ ณ วันที่ 15 มีนาคม 2565

ขั้นตอนการรวบรวมข้อมูลโดยการสนทนาในครั้งแรกจะดำเนินการชี้แจงวัตถุประสงค์ของการศึกษา แจ้งถึงขั้นตอนการศึกษา กระบวนการศึกษา และชี้แจงการพิทักษ์สิทธิในการศึกษาครั้งนี้ พร้อมทั้งสอบถามความพร้อมและความสนใจทุกครั้งก่อนเก็บข้อมูล รวมไปถึงการขออนุญาตบันทึกเสียง และถ้าหากมีภาพเคลื่อนไหวจะแจ้งและขออนุญาตล่วงหน้าทุกครั้ง หากผู้ให้ข้อมูลไม่พร้อมที่จะให้ข้อมูลหรือไม่สามารถเข้าร่วมได้ สามารถปฏิเสธการให้ข้อมูลหรือสามารถถอนตัวออกจากการศึกษาได้ตลอดเวลา และในขั้นตอนการตอบทสนทนาผู้วิจัยใช้นามสมมติ และใช้สัญลักษณ์แทนตัวผู้วิจัยและผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ส่วนในการเลือกวัน เวลา และสถานที่ จะทำการตกลงกันตามความเหมาะสมและความพร้อมของทั้งสองฝ่าย

ขั้นตอนการนำเสนอ ผู้วิจัยจะใช้นามสมมติแทนชื่อจริง นามสกุลจริงของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทั้งหมด ข้อค้นพบ รูปภาพ ภาพเคลื่อนไหวหรือสิ่งต่าง ๆ จะไม่ถูกนำเสนอในรูปแบบปริญญานิพนธ์ ผลการศึกษาและหลักฐานการเก็บข้อมูลทุกอย่างจะเก็บไว้เป็นความลับในที่ที่ผู้วิจัยเพียงคนเดียวที่สามารถเปิดได้ และจะทำลายทิ้งทันทีภายหลังจากเสร็จสิ้นกระบวนการศึกษาในทุกขั้นตอน รวมไปถึงการนำผลการวิจัยกลับมาสอบถามยังผู้มีส่วนเกี่ยวข้องอีกครั้ง ว่าข้อมูลดังกล่าวสามารถเผยแพร่ในรูปแบบของงานวิจัยเพื่อให้เกิดความสบายใจของทั้งสองฝ่าย

3.4 การดำเนินการในสนามการวิจัย

การดำเนินการวิจัยการออกแบบ ทั้ง 2 ระยะ มีขั้นตอนในการดำเนินการวิจัยที่แตกต่างกัน ผู้วิจัยจึงได้จำแนกวิธีการวิจัยเป็นขั้นเป็นตอนโดยมีรายละเอียดการดำเนินการวิจัยดังนี้

ระยะที่ 1 การศึกษาการวิพากษ์การให้ความหมายต่อตนเองของผู้สูงอายุที่สามารถสร้างพลังในตนเอง และศึกษาการต่อรองกับโครงสร้างทางสังคมจนสามารถสร้างพลังในตนเองของผู้สูงอายุ

ผู้วิจัยเลือกใช้วิธีการวิจัยแบบชาติพันธุ์วรรณาเชิงวิพากษ์ (Critical Ethnography) เพื่อศึกษาเรียนรู้ถึงพฤติกรรม วิธีชีวิต ความคิด ความเชื่อ ตลอดจนค่านิยมที่ส่งผลการแสดงออกเชิงพฤติกรรมของกลุ่มผู้สูงอายุที่มีการรวมกลุ่ม โดยมีความเชื่อว่าการสร้างข้อความพรรณนาในการวิจัยเชิงชาติพันธุ์วรรณานั้น ทั้งนักวิจัยและกลุ่มคนที่ศึกษาต่างมีบทบาทร่วมกันข้อความพรรณนาเป็นเรื่องราวของภาพสร้าง (Construct) ที่นักวิจัยประกอบขึ้นใหม่

(Reconstruct) แทนสิ่งที่นักวิจัยเชื่อว่าเป็นความจริงภายใต้สิ่งที่สังเกตมาเท่านั้น จึงทำให้มีการวิพากษ์ความคิดใหม่ และมีความพยายามที่จะรายงานผลการศึกษาเชิงชาติพันธุ์วรรณาแบบใหม่โดยเฉพาะการกดขี่ทางสังคม (วิภา วิเสโส และพจนารถ สารพัด, 2563) เพื่อทำความเข้าใจกลุ่มผู้สูงอายุผ่านประสบการณ์ชีวิตของกลุ่มผู้สูงอายุที่มีพลังในตนเอง (Self-Empowerment) และมีการรวมกลุ่มจนสามารถต่อรองกับโครงสร้างทางสังคมแบบทันสมัย โดยเชื่อว่าบุคคลมีความสำคัญมากต่อการศึกษา โดยแต่ละคนจะมีความรู้สึกนึกคิดต่อประสบการณ์ด้วยตนเอง ซึ่งเป็นประสบการณ์เฉพาะของบุคคล (Experience) และเป็นการให้ความหมายตามความคิดของแต่ละคนตามตัวตนที่แท้จริง (Agency) ซึ่งเป็นการศึกษาที่ช่วยให้เข้าใจเหตุการณ์ต่างๆ ตามปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นกับผู้สูงอายุได้อย่างชัดเจนตามสถานการณ์ที่เกิดขึ้นจริงและวิพากษ์โดยใช้กระบวนการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-dept Interview) การสังเกต และการสำรวจพื้นที่กับผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับชุมชนผู้สูงอายุ เพื่อให้ได้ข้อมูลของการศึกษาและดูว่ากลุ่มผู้สูงอายุมีการให้ความหมายต่อตัวเอง และใช้แนวคิดใดที่เข้ามาเป็นกระบวนการต่อสู้ต่อรองกับโครงสร้างทางสังคมที่มัลลทอนคุณค่าของผู้สูงอายุที่มองว่าพวกเขาไร้ศักยภาพได้อย่างไรจนเกิดการรวมกลุ่มสู่เส้นทางสู่การปลดปล่อยเป็นอิสระตามแนวคิดของ Paulo Freire ที่ว่า “ความร่วมมือในการรวมตัวกันเพื่อสร้างองค์กรประชาชนอย่างแท้จริงโดยมีเป้าหมายในการปลดปล่อย ซึ่งวิธีการที่จะนำไปสู่จุดมุ่งหมายนี้คือ วิธีการสอนแบบสนทนาหรือแบบเสวนา เพื่อกระตุ้นให้ผู้เรียนเห็นปัญหาและปลดปล่อยตัวเองออกจากปัญหานั้น (Heidegger, 1962; Leonard, 1989; สายพิณ กุลกนกวรรณ อัมตานี, 2560)

ผู้ให้ข้อมูล ผู้ให้ข้อมูลในระยนี้ คือ ผู้สูงอายุที่เป็นสมาชิกของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนแห่งหนึ่งในจังหวัดอุดรธานี ซึ่งเป็นกลุ่มที่ประสบความสำเร็จจากการต่อรองกับโครงสร้างทางสังคมที่มัลลทอนคุณค่าของผู้สูงอายุจนประสบความสำเร็จในการรวมกลุ่มเพื่อประกอบอาชีพ

การเข้าสู่สนามการวิจัย

1. เข้าสู่สนามและกำหนดบทบาทผู้วิจัย โดยให้ผู้วิจัยเป็นเครื่องมือในการเก็บข้อมูลจากผู้สูงอายุ สมาชิกกลุ่มกลุ่มผู้สูงอายุกลุ่มวิสาหกิจชุมชนแห่งหนึ่งในจังหวัดอุดรธานี เนื่องจากเป็นกลุ่มผู้สูงอายุที่ไม่ยินยอมต่อโครงสร้างทางสังคมที่ลดทอนคุณค่าของผู้สูงอายุที่มองว่าพวกเขาไร้ศักยภาพจนกลายเป็นความสำเร็จและเป็นอิสระต่อโครงสร้างทางสังคมที่กำหนดขึ้น

2. เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยกระบวนการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-dept Interview) และการสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Observation) ทั้งการสัมภาษณ์แบบรายบุคคลและการจัดกลุ่มสนทนา (Focus Group Discussion)

การวิเคราะห์ข้อมูลและคุณภาพข้อมูลในระยะที่ 1

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพซึ่งตัวของผู้วิจัยเองถือเป็นเครื่องมือสำคัญในการเก็บรวบรวมข้อมูล และเป็นผู้วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการรวบรวมข้อมูลที่ได้จากการรวบรวมข้อมูลต่าง ๆ ที่กล่าวมาข้างต้น เป็นการนำเสนอการให้ความหมายต่อตนเองและประสบการณ์การต่อรองของผู้สูงอายุที่มีพลังในตนเอง ซึ่งได้ข้อมูลที่ได้จากการรวบรวมข้อมูลโดยใช้กระบวนการวิเคราะห์แก่นสาระ (Thematic Analysis) ในกระบวนการวิเคราะห์ข้อมูลตั้งแต่การศึกษาและการทำให้เกิดข้อมูลเบื้องต้น (Familiarization) สู่การจัดระเบียบข้อมูล 6 ขั้นตอน คือ การทำความเข้าใจกับข้อมูล การทำให้เกิดข้อมูลเบื้องต้น การค้นหาแก่นสาระ การตรวจสอบซ้ำแก่นสาระ การระบุและตั้งชื่อแก่นสาระ และการจัดทำรายงาน (Braun & Clarke, 2006) โดยผู้วิจัยทำการแยกย่อยข้อมูลที่จัดระเบียบออกเป็นหน่วยการวิเคราะห์ย่อย (Coding) ตามความหมายเฉพาะของแต่ละหน่วยและคงลักษณะที่มีความเป็นธรรมชาติ อารมณ์ ความรู้สึก ตลอดจนบรรยากาศของการสนทนา (Generating initial themes) สู่การระบุและตั้งชื่อแก่นสาระ (Defining and naming themes) โดยเลือกเอาหน่วยย่อยที่มีแก่นสาระตรงกับประเด็นกับเรื่องที่ศึกษาวิเคราะห์ให้ชื่อหรือรหัสด้วยการกำหนดรหัสขึ้นมาแทนความหมายสำคัญที่ข้อความนั้นสื่อออกมา ซึ่งจะกำหนดให้สอดคล้องกับประเด็นที่ศึกษาและความมุ่งหมายของการวิจัย เพื่อการสรุป ตีความ และการตรวจสอบความถูกต้อง โดยนำข้อมูลที่แยกเป็นหน่วยข้อมูลย่อยและทำการกำหนดรหัสแล้วมารวมเป็นกลุ่มข้อมูลตามลักษณะของความสัมพันธ์ของหน่วยย่อยเหล่านั้นที่มีต่อกันเพื่อสะดวกในการวิเคราะห์ความหมาย สู่ข้อสรุปและตีความ ซึ่งเป็นวิธีในการสร้างความหมายโดยรวมและทำการตรวจสอบข้อมูลเพื่อสร้างความหมายที่ตีความในกระบวนการต่อไป (Virginia & Victoria, 2006) โดยมีวิธีการดังนี้

1. ผู้วิจัยศึกษาการมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุที่ประสบความสำเร็จเพื่อเสริมสร้างพลังชุมชน โดยกลุ่มเป้าหมายเป็นกลุ่มวิสาหกิจชุมชนแห่งหนึ่งในจังหวัดอุดรธานี โดยมีความสอดคล้องกับแนวคิดที่สามารถเห็นปรากฏการณ์การมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุที่ประสบความสำเร็จได้อย่างชัดเจน
2. ผู้วิจัยจึงเลือกใช้วิธีการเก็บข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-dept Interview) โดยผู้วิจัยเป็นผู้ดำเนินการเก็บข้อมูลที่สร้างแนวการสัมภาษณ์ (Guideline) ดังนี้

2.1 การสร้างแนวคำถาม ผู้วิจัยสร้างแนวคำถามที่มีแนวคิดการเสริมสร้างพลังจากการมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุที่ประสบความสำเร็จ ว่ามีกระบวนการหรือกิจกรรมอย่างไรบ้างซึ่งเป็นการถามแบบเจาะลึก เพื่อสร้างความเข้าใจ สร้างความรู้ที่ได้ข้อมูลที่ສາມາດสะท้อนให้เห็นถึงการสร้างพลังจากการมีส่วนร่วมของชุมชน จากนั้นจึงนำไปลงสัมภาษณ์สอบถาม แล้วนำมาปรับปรุงแนวคำถามโดยตัวผู้วิจัยเป็นเครื่องมือสำคัญของการวิจัย

2.2 เก็บข้อมูลโดยใช้การสัมภาษณ์หรือสนทนาเชิงลึก (In-depth Interview) เป็นการถามเพื่อให้ผู้ตอบ หรือกลุ่มผู้ตอบได้พูด บอกเล่า หรืออธิบายถึงกิจกรรม กระบวนการ และประสบการณ์การรวมกลุ่ม เพื่อสร้างพลังแก่ชุมชน โดยผู้วิจัยเป็นผู้ถาม ฟัง และสังเกต พร้อมการบันทึกเสียงการสัมภาษณ์เพื่อเก็บข้อมูลเป็นหลักฐานและนำบทสัมภาษณ์เพื่อนำไปตีความเพื่อเข้าใจการให้ความหมายต่อตนเองและประสบการณ์การต่อยอดกับโครงสร้างทางสังคมจนสามารถสร้างพลังในตนเองของผู้สูงอายุ

คุณภาพของข้อมูล การดำเนินการวิจัยเพื่อให้มีคุณภาพและมีความน่าเชื่อถือของข้อมูลได้ ดังนี้ (Denzin, 2017; ปัญจภรณ์ ยะเกษม และพัชราภรณ์ไชยสังข์, 2557; ผ่องพรรณ ตริยมงคลกุล และสุภาพ ฉัตรภรณ์, 2555)

1. ผู้วิจัยตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูลโดยการตรวจสอบสามเส้า (Triangulation) แบบต่างระดับ (Combined-level Triangulation) แบบต่างทฤษฎี (Theoretical Triangulation) และแบบต่างวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล (Methods Triangulation) เพื่อตรวจสอบความถูกต้องและความลุ่มลึกของข้อมูล และการตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูลโดยให้ผู้ให้ข้อมูลตรวจสอบ (Member checks) ซึ่งผู้วิจัยนำประเด็นที่สรุปได้จากการวิเคราะห์ข้อมูลเบื้องต้นมาตรวจสอบความเข้าใจของการสรุปและตีความของข้อมูลกับผู้ให้ข้อมูล เพื่อให้แน่ใจว่าข้อสรุปที่ได้เป็นข้อมูลที่ถูกต้องมีความเข้าใจตรงกันระหว่างผู้วิจัยและผู้ให้ข้อมูล และเป็นข้อมูลที่มาจากประสบการณ์ของผู้ให้ข้อมูลจริง

2. ความสามารถในการถ่ายโยงผลวิจัย (Transferability) โดยผู้วิจัยสามารถหาผู้ให้ข้อมูลที่มีความหลากหลาย เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครอบคลุมตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยมากที่สุด

3. พิจารณาความสอดคล้องตามเกณฑ์ร่วมกัน (Dependability) ซึ่งผู้วิจัยสามารถใช้วิธีการหลากหลายวิธีในการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ การสัมภาษณ์เจาะลึก (In-depth interview) การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วมและการจดบันทึก จากนั้นจึงเชื่อมโยงข้อมูล

ดังกล่าวเข้าด้วยกัน เพื่อให้ผู้วิจัยสามารถเข้าใจปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นได้อย่างแท้จริง ตลอดจนนำผลที่ได้จากการวิเคราะห์ข้อมูลมาอภิปรายด้วยปราศจากอคติจากการวิเคราะห์และตีความข้อมูล

4. พิจารณาความสามารถในการยืนยันได้ (Conformability) ผู้วิจัยสามารถทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องเพื่อเป็นกรอบกระตุ้นแนวความคิดในการสร้างแนวคำถามเพื่อให้ครอบคลุมประเด็นที่ต้องการศึกษา

ระยะที่ 2 ผู้วิจัยใช้แนวคิดการวิจัยการออกแบบ (Design Research) (สุวิมล ว่องวานิช, 2563) ผ่านกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) เป็นวิธีดำเนินการวิจัย 2 วงจร คือ วงจรที่ 1 การสร้างกรอบทฤษฎีอ้างอิงของการเสริมพลังชุมชนแบบมีส่วนร่วมโดยผู้สูงอายุ วงจรที่ 2 สังเคราะห์ทฤษฎีฐานรากของการเสริมพลังชุมชนแบบมีส่วนร่วมโดยผู้สูงอายุ โดยร่วมกับผู้มีส่วนร่วมในการศึกษา คือ กลุ่มผู้สูงอายุที่มีพลังในตนเองในการสำรวจพื้นที่ของชุมชน เพื่อศึกษาแนวทางการรวมกลุ่มของผู้สูงอายุที่มีพลังในตนเองผ่านกระบวนการมีส่วนร่วม การจัดกลุ่มสนทนากับชุมชนผู้สูงอายุที่ประสบความสำเร็จตามกระบวนการศึกษาเพื่อเสริมสร้างพลัง การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-dept Interview) ให้ได้ข้อมูลของการศึกษาเป็นไปตามแบบแผนของทฤษฎี และวิธีการสังเกตและจดบันทึก (Observation and Field-Note) (P-Plan) จากนั้นจึงจัดกระบวนการกลุ่มเพื่อทำความเข้าใจแนวทางการรวมกลุ่มของผู้สูงอายุที่มีพลังในตนเองผ่านกระบวนการมีส่วนร่วม (A-Act & O-Observe) และสะท้อนผลการปฏิบัติการมีส่วนร่วมเพื่อนำไปสู่การปฏิบัติและสร้างคุณค่าในชุมชน (R-Reflect) โดยกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) เป็นการวิจัยที่สะท้อนผลการปฏิบัติงานเป็นวงจรด้วยการใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อให้การสนับสนุนการเข้าใจตนเอง นำไปสู่การสร้างกรอบทฤษฎีอ้างอิงของการเสริมพลังชุมชนแบบมีส่วนร่วมโดยผู้สูงอายุ และสังเคราะห์ทฤษฎีฐานรากของการเสริมพลังชุมชนแบบมีส่วนร่วมโดยผู้สูงอายุ (ทศพล วัฒนานุกุลวงศ์, สุเมษย์ หนกหลัง และกิตติกร สันคติประภา, 2566; สุเมษย์ หนกหลัง, 2560)

ผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง (Stakeholder) ผู้ที่มีส่วนร่วมในกระบวนการนี้มีบทบาทต่อการสร้างทฤษฎีฐานรากเพื่อการเสริมพลังชุมชนแบบมีส่วนร่วมโดยผู้สูงอายุ (ภาคผนวก ก) ดังภาพประกอบ 3 ประกอบไปด้วยผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง 2 ส่วน คือ

1. กลุ่มผู้สูงอายุที่มีการรวมกลุ่มวิสาหกิจชุมชนแห่งหนึ่งในจังหวัดอุดรธานี ซึ่งเป็นกลุ่มมีประสบความสำเร็จจากการต่อยอดกับโครงสร้างทางสังคมที่มรดกทุนคุณค่าของ

ผู้สูงอายุจนประสบความสำเร็จในการรวมกลุ่มเพื่อประกอบอาชีพ ซึ่งเป็นผู้นำของกลุ่มและมีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนกลุ่ม เช่น ผู้นำกลุ่ม ผู้ประสานงานกับชุมชน เป็นต้น

2. คนในชุมชน อันประกอบด้วย ผู้สูงอายุกลุ่มอื่นๆ ลูกหลาน ครอบครัว คนในชุมชนที่กลุ่มผู้สูงอายุสามารถเสริมพลังในการขับเคลื่อนชุมชน และหน่วยงานที่มีความเกี่ยวข้องในการทำงานร่วมกับคนกลุ่มนี้

ผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง	ความสำคัญของการมีส่วนร่วมในการศึกษา	บทบาทต่อการมีส่วนร่วมในการศึกษา
คนใน		
หัวหน้ากลุ่มผู้สูงอายุ	หัวหน้ากลุ่มผู้สูงอายุที่ทำหน้าที่ในการบริหารจัดการกลุ่มวิสาหกิจชุมชน และมีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนกลุ่ม	สร้างความเข้าใจและแสดงความคิดเห็นต่อแนวทางการรวมกลุ่มของผู้สูงอายุที่มีพลังในตนเอง ความเป็นไปได้ในการรวมกลุ่ม ตามบริบทธรรมชาติที่เกิดขึ้นของกลุ่ม ในมุมมองของประธานกลุ่ม และการเสริมพลังให้แก่ชุมชน
ผู้บริหารกลุ่ม	ผู้สูงอายุที่ทำหน้าที่ในการมองหาโอกาส นำไปสู่การวางแผนการทำงานของกลุ่ม การบริหารงานเพื่อให้เป็นไปตามแผนงาน และเข้าใจบริบทของการดำเนินการกลุ่ม	สร้างความเข้าใจและแสดงความคิดเห็นต่อแนวทางการรวมกลุ่มของผู้สูงอายุที่มีพลังในตนเอง การบริหารการทำงานร่วมกันของกลุ่ม การวางแผนการทำงาน ในมุมมองของผู้ดูแลและขับเคลื่อนกลุ่ม และการเสริมพลังให้แก่ชุมชน
ผู้ดำเนินงาน	ผู้สูงอายุที่ทำหน้าที่ดำเนินการแผนงาน ทั้งการจัดการ การขาย การประสานงาน หรือการเชื่อมโยงกับกลุ่มต่าง ๆ ในระดับปฏิบัติการ	สร้างความเข้าใจและแสดงความคิดเห็นต่อแนวทางการรวมกลุ่มในระดับปฏิบัติการ การรักษามาตรฐานในการทำงานร่วมกันของกลุ่ม และการเสริมพลังให้แก่ชุมชน
คนนอก		
ผู้สูงอายุกลุ่มอื่น ๆ ในชุมชน	ผู้สูงอายุที่ไม่ได้อยู่ในการรวมกลุ่ม แต่ได้รับการเสริมจากการรวมกลุ่มของผู้สูงอายุที่มีพลังในตนเอง	แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับกลุ่มผู้สูงอายุในการเสริมพลังให้กับผู้สูงอายุกลุ่มอื่น ๆ ในชุมชน และการเปลี่ยนแปลงในเชิงสังคม

คนในครอบครัว	คนในครอบครัวของผู้สูงอายุที่มีพลังในตนเอง ที่ได้รับอิทธิพลการเสริมพลังจากกลุ่ม	แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับการสนับสนุนของลูกหลาน และคนในครอบครัวที่ทำให้ผู้สูงอายุประสบความสำเร็จในการประกอบอาชีพ และขณะเดียวกันยังได้รับการเสริมพลังจากกลุ่มผู้สูงอายุ
คนในชุมชน	คนในชุมชนที่ได้รับอิทธิพลจากการรวมกลุ่มของผู้สูงอายุที่มีพลังในตนเอง	แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับกลุ่มผู้สูงอายุในการเสริมพลังให้กับคนในชุมชน และการเปลี่ยนแปลงในเชิงสังคมที่เกิดขึ้น
หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง	ตัวแทนหน่วยงานภาครัฐ หรือเอกชน ที่ได้รับอิทธิพลจากกลุ่มผู้สูงอายุที่มีพลังในตนเอง และมีส่วนในการสนับสนุนให้กลุ่มผู้สูงอายุประสบความสำเร็จในการประกอบอาชีพ	ทำความเข้าใจบทบาท และแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับการสนับสนุนกลุ่มผู้สูงอายุ แนวทางการต่อยอดไปสู่ความสำเร็จในการประกอบอาชีพ และการเสริมพลังที่ได้รับจากกลุ่ม
ผู้วิจัย	ผู้ประสานความเข้าใจและผู้อำนวยความสะดวกต่อการมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น การจัดกระบวนการกลุ่ม และการศึกษาเงื่อนไขความสำเร็จ	ขับเคลื่อนให้เกิดกระบวนการมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น การจัดกระบวนการกลุ่มเพื่อนำไปสู่การศึกษาเงื่อนไขความสำเร็จ รวมถึงร่วมแสดงความคิดเห็นความเป็นไปได้ในการจัดกิจกรรมในมุมมองของกระบวนการวิจัย

ภาพประกอบ 3 บทบาทและความสำคัญของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในกระบวนการวิจัย

การดำเนินการวิจัยการออกแบบผ่านวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

ขั้นตอนการวิจัยการออกแบบ (Design Research) เพื่อศึกษาการสร้างกรอบทฤษฎีอ้างอิงของการเสริมพลังชุมชนแบบมีส่วนร่วมโดยผู้สูงอายุ และสังเคราะห์ทฤษฎีฐานรากของการเสริมพลังชุมชนแบบมีส่วนร่วมโดยผู้สูงอายุ ผู้วิจัยดำเนินการศึกษาด้วยการวิจัยเชิงออกแบบผ่านกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม 2 วงจร ดังนี้

วงจรที่ 1 ผู้วิจัยใช้แนวคิดการวิจัยการออกแบบ (Design Research) ผ่านการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) โดยกระบวนการ

ดำเนินการวิจัยในวงจรที่ 1 เพื่อศึกษาการสร้างกรอบทฤษฎีอ้างอิงของการเสริมพลังชุมชนแบบมีส่วนร่วมโดยผู้สูงอายุ ผู้วิจัยใช้กระบวนการ PAOR ซึ่งเป็นการวิจัยที่สะท้อนผลการปฏิบัติงานเป็นวงจร ประกอบด้วยขั้นตอนดังต่อไปนี้

1. วางแผน (Plan) คือ การสร้างกรอบทฤษฎีอ้างอิงของการเสริมพลังชุมชนแบบมีส่วนร่วมโดยผู้สูงอายุ โดยมีผู้มีส่วนเกี่ยวข้องร่วมกันวางแผน

2. การปฏิบัติกิจกรรมและการสังเกต (Action and Observe) คือ ปฏิบัติการตามแผนที่เกิดจากกระบวนการสนทนาของผู้มีส่วนร่วม เพื่อทำความเข้าใจแนวทางการรวมกลุ่มของผู้สูงอายุที่มีพลังในตนเองผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมในระยะที่ 1 และศึกษาการสร้างกรอบทฤษฎีอ้างอิงของการเสริมพลังชุมชนแบบมีส่วนร่วมโดยผู้สูงอายุ

3. การสะท้อนคิด (Reflection) คือ การสะท้อนผลจากการปฏิบัติกิจกรรมด้วยเทคนิคสามเส้า (Triangulation technique) โดยการสะท้อนผลการปฏิบัติงานนำไปสู่การสร้างกรอบทฤษฎีอ้างอิงของการเสริมพลังชุมชนแบบมีส่วนร่วมโดยผู้สูงอายุ เพื่อเสริมสร้างพลังที่ชุมชนสามารถนำไปใช้และพัฒนาชุมชนต่อไปได้ในอนาคตร่วมกัน (R-Reflect) ด้วยแนวคิดการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อให้ทุกคนที่มีส่วนเกี่ยวข้องในชุมชนมีความร่วมมือร่วมใจกันในการสะท้อนคิด แก้ปัญหาและมีความตระหนักในประเด็นที่ชุมชนสนใจ ซึ่งต้องใช้เทคนิคและวิธีการที่สามารถทำให้คนในชุมชนเกิดการเรียนรู้ทางด้านจิตใจ ทักษะคิด และค่านิยมร่วมกัน (ณัฐปภัสร วรธัญย์ผาสุข และชนิตา รัชทรัพย์เมือง, 2563) เป็นวิธีการเสริมพลัง (Empowerment) โดยการสร้างความรู้ความเข้าใจที่สามารถทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้โดยวิธีการ “เสวนา” (Dialogue) ในกลุ่มที่ไม่มีกีดกัน ซึ่งใช้วิธีการตั้งปัญหา การคิดวิเคราะห์ และการวิพากษ์ข้อมูลร่วมกัน

วงจรที่ 2 นำแนวคิดทฤษฎีฐานรากที่ได้จากวงจรที่ 1 มาสังเคราะห์ทฤษฎีฐานรากของการเสริมพลังชุมชนแบบมีส่วนร่วมโดยผู้สูงอายุ โดยนำผลจากวงจรที่ 2 มาพัฒนากกรอบทฤษฎีฐานรากในวงจรที่ 1 เพื่อสร้างทฤษฎีฐานรากเพื่อการเสริมพลังชุมชนแบบมีส่วนร่วมโดยผู้สูงอายุด้วยการวิจัยการออกแบบผ่านการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม โดยกระบวนการดำเนินการวิจัยในวงจรที่ 2 ผู้วิจัยใช้กระบวนการ PAOR ซึ่งเป็นการวิจัยที่สะท้อนผลการปฏิบัติงานเป็นวงจร ประกอบด้วยขั้นตอนดังต่อไปนี้

1. วางแผน (Plan) คือ การวางแผนเพื่อศึกษาการสังเคราะห์ทฤษฎีฐานรากของการเสริมพลังชุมชนแบบมีส่วนร่วมโดยผู้สูงอายุ โดยมีข้อมูลกรอบทฤษฎีอ้างอิงของการเสริมพลังชุมชนแบบมีส่วนร่วมโดยผู้สูงอายุ ในวงจรที่ 1 เป็นข้อมูลสำคัญในการวางแผน และมีผู้มีส่วนเกี่ยวข้องร่วมกันวางแผน

2. การปฏิบัติกิจกรรมและการสังเกต (Action and Observe) คือ ปฏิบัติการตามแผนที่เกิดจากกระบวนการสนทนาของผู้มีส่วนร่วม เพื่อสร้างทฤษฎีฐานรากเพื่อการเสริมพลังชุมชนแบบมีส่วนร่วมโดยผู้สูงอายุ

3. การสะท้อนคิด (Reflection) คือ การสะท้อนผลจากการปฏิบัติกิจกรรมด้วยเทคนิคสามเส้า (Triangulation technique) โดยการสะท้อนผลการปฏิบัติงานนำไปสู่การมองเห็นกระบวนการการเสริมพลังให้แก่ชุมชนโดยผู้สูงอายุที่มีพลังในตนเอง เพื่อเสริมสร้างพลังที่ชุมชนสามารถนำไปใช้และพัฒนาชุมชนต่อไปได้ในอนาคตร่วมกัน (R-Reflect) ด้วยแนวคิดการวิจัยการออกแบบผ่านการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อให้ทุกคนที่มีส่วนเกี่ยวข้องในชุมชนมีความร่วมมือร่วมใจกันในการสะท้อนคิด แก้ปัญหา และมีความตระหนักในประเด็นที่ชุมชนสนใจ ซึ่งต้องใช้เทคนิคและวิธีการที่สามารถทำให้คนในชุมชนเกิดการเรียนรู้ทางด้านจิตใต้สำนึก และค่านิยมร่วมกัน (ณัฐปภัสร์ วรธนย์ผาสุข และชนิตา รักษ์พลเมือง, 2563) เป็นวิธีการเสริมพลัง (Empowerment) โดยการสร้างความรู้ความเข้าใจที่สามารถทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้โดยวิธีการ “เสวนา” (Dialogue) ในกลุ่มที่ไม่มีการชี้นำ ซึ่งใช้วิธีการตั้งปัญหา การคิดวิเคราะห์ และการวิพากษ์ข้อมูลร่วมกัน โดยผู้วิจัยสามารถอธิบายการดำเนินการวิจัยเป็นขั้นตอน นำเสนอเป็นขั้นตอนการวิจัย ผลลัพธ์ที่คาดหวัง และวิธีการในการรวบรวมข้อมูล ดังภาพประกอบ 4 - 6

ขั้นตอนการวิจัย	ผลลัพธ์ที่คาดหวัง	การรวบรวมข้อมูล
การวิจัยเชิงการออกแบบระยะที่ 1 การศึกษาการวิพากษ์การให้ความหมายต่อตนเองของผู้สูงอายุที่สามารถสร้างพลังในตนเอง และศึกษาการต่อรองกับโครงสร้างทางสังคมจนสามารถสร้างพลังในตนเองของผู้สูงอายุ		
ศึกษาการวิพากษ์การให้ความหมายต่อตนเองของผู้สูงอายุที่สามารถสร้างพลังในตนเอง และศึกษาการต่อรองกับโครงสร้างทางสังคมจนสามารถสร้างพลังในตนเองของผู้สูงอายุ	1. เข้าใจข้อมูลพื้นฐานของชุมชน 2. ทำความเข้าใจแนวคิดที่ผู้สูงอายุนำมาใช้เป็นกระบวนการต่อสู้อย่างตรงไปตรงมา โครงสร้างการลดทอนคุณค่าของผู้สูงอายุจนเกิดเป็นการรวมกลุ่มอย่างเข้มแข็ง 3. ทำความเข้าใจการให้ความหมายต่อตัวเองของผู้สูงอายุ 4. ทำความเข้าใจสถานการณ์ปัญหา ความต้องการในการเสริมสร้างพลังในชุมชน	- การสัมภาษณ์เชิงลึก - การสังเกต - การสำรวจพื้นที่กับผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง

ภาพประกอบ 4 ขั้นตอนการดำเนินการวิจัย และการรวบรวมข้อมูล (1)

การวิจัยเชิงการออกแบบระยะที่ 2 ศึกษาการสร้างกรอบทฤษฎีอ้างอิงของการเสริมพลังให้แก่ชุมชนแบบมีส่วนร่วมโดยผู้สูงอายุ และสังเคราะห์ทฤษฎีฐานรากของการเสริมพลังให้แก่ชุมชนแบบมีส่วนร่วมโดยผู้สูงอายุ		
วงจรที่ 1 Plan (P) เพื่อวางแผนศึกษาการสร้างกรอบทฤษฎีอ้างอิงของการเสริมพลังให้แก่ชุมชนแบบมีส่วนร่วมโดยผู้สูงอายุผ่านการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม	1. ยืนยันผล Pre-Plan 2. นำผลจากการทำความเข้าใจแนวคิดของผู้สูงอายุในชั้น Pre-Plan มาวางแผนเพื่อทำความเข้าใจการรวมกลุ่มของผู้สูงอายุที่มีพลังในตนเองเพื่อสร้างกรอบทฤษฎีอ้างอิงของการเสริมพลังให้แก่ชุมชนแบบมีส่วนร่วมโดยผู้สูงอายุผ่านกระบวนการมีส่วนร่วม 2. มีแผนสำหรับการปฏิบัติการเพื่อการเข้าใจการรวมกลุ่มของผู้สูงอายุที่มีพลังในตนเองเพื่อสร้างกรอบทฤษฎีอ้างอิงของการเสริมพลังให้แก่ชุมชนแบบมีส่วนร่วมโดยผู้สูงอายุผ่านกระบวนการมีส่วนร่วม	- กระบวนการกลุ่ม - การสังเกต - การสำรวจพื้นที่กับผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง
Action & Observation (A & O) เพื่อเข้าใจการเสริมพลังให้แก่ชุมชนแบบมีส่วนร่วมโดยผู้สูงอายุผ่านการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมผ่านกระบวนการมีส่วนร่วม	1. จัดกระบวนการกลุ่มเพื่อศึกษาการสร้างกรอบทฤษฎีอ้างอิงของการเสริมพลังให้แก่ชุมชนแบบมีส่วนร่วมโดยผู้สูงอายุ 2. ได้ผลการสร้างกรอบทฤษฎีอ้างอิงของการเสริมพลังให้แก่ชุมชนแบบมีส่วนร่วมโดยผู้สูงอายุผ่านกระบวนการมีส่วนร่วม	- การสัมภาษณ์เชิงลึก - การจัดกลุ่มสนทนา - การสังเกตและจดบันทึก - กระบวนการกลุ่ม
Reflection (R) การสะท้อนคิดแนวทางการสร้างกรอบทฤษฎีอ้างอิงของการเสริมพลังให้แก่ชุมชนแบบมีส่วนร่วมโดยผู้สูงอายุผ่านการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม	1. สะท้อนผลแนวทางการสร้างกรอบทฤษฎีอ้างอิงของการเสริมพลังให้แก่ชุมชนแบบมีส่วนร่วมโดยผู้สูงอายุผ่านการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม 2. ได้ข้อสรุปแนวทางการสร้างกรอบทฤษฎีอ้างอิงของการเสริมพลังให้แก่ชุมชนแบบมีส่วนร่วมโดยผู้สูงอายุ 3. มีแผนและแนวทางการสร้างทฤษฎีอ้างอิงของการเสริมพลังให้แก่ชุมชนแบบมีส่วนร่วมโดยผู้สูงอายุผ่านกระบวนการมีส่วนร่วม 4. ได้กรอบทฤษฎีอ้างอิงของการเสริมพลังให้แก่ชุมชนแบบมีส่วนร่วมโดยผู้สูงอายุ	- กระบวนการกลุ่ม - แผนการปฏิบัติงาน
วงจรที่ 2 Plan (P) เพื่อศึกษาการสังเคราะห์ทฤษฎี	1. นำผลจากวงจรที่ 1 มาวางแผนการสังเคราะห์ทฤษฎีฐานรากของการเสริมพลังให้แก่ชุมชนแบบมีส่วนร่วม	- การสัมภาษณ์เชิงลึก - การจัดกลุ่มสนทนา

ภาพประกอบ 5 ขั้นตอนการดำเนินการวิจัย และการรวบรวมข้อมูล (2)

ฐานรากของการเสริมพลังให้แก่ชุมชนแบบมีส่วนร่วม โดยผู้สูงอายุผ่านกระบวนการมีส่วนร่วม	ส่วนร่วมโดยผู้สูงอายุผ่านกระบวนการมีส่วนร่วม 2.มีแผนสำหรับการปฏิบัติการเพื่อศึกษาการสังเคราะห์ทฤษฎีฐานรากของการเสริมพลังให้แก่ชุมชนแบบมีส่วนร่วมโดยผู้สูงอายุผ่านกระบวนการมีส่วนร่วม	- การสังเกต - การสำรวจพื้นที่กับผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง
Action & Observation (A & O) การปฏิบัติการเพื่อศึกษาการสังเคราะห์ทฤษฎีฐานรากของการเสริมพลังให้แก่ชุมชนแบบมีส่วนร่วมโดยผู้สูงอายุผ่านกระบวนการมีส่วนร่วม	1.ศึกษากระบวนการการเสริมพลังให้แก่ชุมชนโดยผู้สูงอายุที่มีพลังในตนเอง เพื่อการสังเคราะห์ทฤษฎีฐานรากของการเสริมพลังให้แก่ชุมชนแบบมีส่วนร่วมโดยผู้สูงอายุผ่านกระบวนการมีส่วนร่วม 2.พัฒนาแนวทางการถ่ายทอดแนวคิด 3.จัดกระบวนการกลุ่มแบบมีส่วนร่วมจากผู้สูงอายุที่ประสบความสำเร็จสู่ชุมชน	- การสัมภาษณ์เชิงลึก - การจัดกลุ่มสนทนา - การสังเกตและการบันทึก - กระบวนการกลุ่มผู้ชุมชน - การสำรวจพื้นที่กับผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง
Reflection (R) สะท้อนคิดผลที่ได้จากการปฏิบัติการศึกษาการสังเคราะห์ทฤษฎีฐานรากของการเสริมพลังให้แก่ชุมชนแบบมีส่วนร่วมโดยผู้สูงอายุผ่านกระบวนการมีส่วนร่วม	1.สะท้อนคิดการมีส่วนร่วมการปฏิบัติการกลุ่มเพื่อเสริมสร้างพลังในชุมชน เพื่อการสังเคราะห์ทฤษฎีฐานรากของการเสริมพลังให้แก่ชุมชนแบบมีส่วนร่วมโดยผู้สูงอายุผ่านกระบวนการมีส่วนร่วม 2.ได้ทฤษฎีฐานรากของการเสริมพลังให้แก่ชุมชนแบบมีส่วนร่วมโดยผู้สูงอายุผ่านกระบวนการมีส่วนร่วม	- กระบวนการกลุ่ม - แผนการปฏิบัติงาน

ภาพประกอบ 6 ขั้นตอนการดำเนินการวิจัย และการรวบรวมข้อมูล (3)

การวิเคราะห์ข้อมูลและคุณภาพข้อมูลในระยะที่ 2

การวิจัยในระยะที่ 2 นี้เป็นการวิจัยการออกแบบ (Design Research) ผ่านกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม โดยใช้วิธีวิทยาการสร้างทฤษฎีฐานรากตามแนวคิดของ Charmaz (2014) โดยให้ความสำคัญกับความจริงที่ถูกสร้างขึ้นของปรากฏการณ์ที่ต้องการศึกษา เพื่อค้นหาความหมายหรือทฤษฎีใหม่จากทรงสนะของการเสริมพลังให้แก่ชุมชนโดยกลุ่มผู้สูงอายุที่มีพลังในตนเองผ่านกระบวนการมีส่วนร่วม โดยการสร้างทฤษฎีฐานรากของ Chamaz มีแนวคิดพื้นฐานมาจาก Constructivism กล่าวถึงการแสวงหาความจริงว่าต้องอาศัยการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างนักวิจัยและปรากฏการณ์ที่ต้องการศึกษา โดยมุ่งเน้นไปที่ความสำคัญของความหมาย (Meaning) ทศนคติ (View) ค่านิยม (Values) ความเชื่อ (Beliefs) ความรู้สึก (Feeling) เป็นการบรรยายภาพความจริงที่เกิดจากการตีความโดยนักวิจัยเป็นผู้สร้างความจริงเกี่ยวกับปรากฏการณ์ที่ศึกษา เป็นวิธีวิทยาที่เริ่มใช้กันมากขึ้นในงานวิจัยทางด้านสังคมศาสตร์โดยเหตุที่ในปัจจุบันมีคำถามและปัญหามากมายเกี่ยวกับพฤติกรรมของมนุษย์และการอยู่ร่วมกันของ

มนุษย์ในบริบททางสังคมที่แตกต่างกัน และได้รับผลกระทบจากกระบวนการพัฒนาในระดับและรูปแบบที่แตกต่างกัน จนทำให้คนเริ่มตั้งข้อสงสัยเกี่ยวกับทฤษฎีทางสังคมศาสตร์ที่มีอยู่ในปัจจุบันว่า จะสามารถนำมาอธิบายปรากฏการณ์ทางสังคมได้อย่างเพียงพอ ถูกต้อง และเหมาะสมกับประเด็นปัญหาที่มีความซับซ้อน มีความหลากหลายไปตามบริบททางสังคม วัฒนธรรม และระดับการพัฒนาหรือไม่ ความคิดพื้นฐานของการสร้างความรู้โดยการสร้างทฤษฎีจากฐานรากมาจากความเชื่อที่ว่า มนุษย์ได้สร้างความหมายที่อยู่รอบตัวขึ้นมาจากความสัมพันธ์กับผู้อื่น ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของความเชื่ออาถรรพ์ ความร่วมมือ การแข่งขัน การอยู่ร่วมกันอย่างเกื้อกูล ดังนั้น ปรากฏการณ์ทางสังคมหรือความจริงทางสังคมจึงถูกตีความและให้ความหมายโดยคนที่อยู่ในบริบททางสังคมนั้น ดังนั้น การคิดไว้ล่วงหน้าว่าสิ่งต่าง ๆ มีความหมายต่อคนอย่างไร จึงทำให้ได้ข้อสรุปที่ผิดพลาดในการทำความเข้าใจปรากฏการณ์ทางสังคม (Charmaz, 2014)

ทฤษฎีที่ได้จากการศึกษาปรากฏการณ์ทางสังคมโดยทฤษฎีจะถูกสร้าง (Construct) และได้รับการตรวจสอบ (Verify) โดยการเก็บข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับปรากฏการณ์ทางสังคมอย่างเป็นระบบ การสร้างทฤษฎีฐานรากอาศัยกระบวนการเก็บข้อมูลด้วยวิธีการอื่น ๆ ที่ใช้กันโดยทั่วไปในงานวิจัยทางสังคมศาสตร์ด้วย เช่น การสัมภาษณ์ระดับลึก การสังเกตแบบมีส่วนร่วม การสนทนากลุ่ม โดยข้อมูลที่น่ามาวิเคราะห์จะต้องเป็นข้อมูลที่ให้รายละเอียดเกี่ยวกับปรากฏการณ์ทางสังคมในเรื่องที่ศึกษาอย่างรอบด้าน เพื่อให้การตีความปรากฏการณ์นั้น ๆ สะท้อนความหมายตามมุมมองของผู้ที่อยู่ในชุมชนนั้นมากที่สุด (Charmaz, 2000, 2006)

ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาตามกรอบความคิดการวิจัยที่กำหนดนั้นใช้การวิเคราะห์แบบทฤษฎีฐานราก (Grounded Theory) โดยนำเสนอตามการสรุปข้อค้นพบที่สำคัญตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยที่กำหนดไว้ โดยยึดแนวทางตามทฤษฎีฐานรากที่ถูกสร้างขึ้นมาจากข้อมูลที่เป็นไปตามปรากฏการณ์จริงมากที่สุด การสร้างมโนทัศน์เชิงทฤษฎีจึงเป็นการสร้างความเชื่อมโยงระหว่างข้อมูลกับทฤษฎี ในขั้นตอนการวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยจะนำข้อมูลที่ได้จากการศึกษานี้โดยการสัมภาษณ์ระดับลึก การสังเกตแบบมีส่วนร่วม และการสนทนากลุ่มกับผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) ซึ่งในขั้นตอนนี้หมายถึงกลุ่มผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง (Stakeholders) ซึ่งในการรวบรวมข้อมูลจะมีการบันทึกเทป หลังจากนั้นจะถอดเทปแบบคำต่อคำ บรรทัดต่อบรรทัด แล้วนำบทสนทนาหรือข้อมูลที่มีอยู่เป็นจำนวนมากนั้นมาแยกส่วนและจัดระบบขึ้นใหม่ ทั้งนี้โดยอาศัยการตีความของผู้วิจัย ซึ่งในการวิเคราะห์ข้อมูลได้จัดกระทำเป็นขั้นตอน (ชาย โพธิ์สิตา, 2554) ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การกำหนดรหัสเพื่อจำแนกข้อมูล (Open Coding) โดยการระบุรหัสแบบกว้าง ๆ เพื่อจำแนกข้อมูล โดยที่แต่ละหน่วยมีความหมายเฉพาะของตัวเอง จากนั้นผู้วิจัยทำการค้นหาข้อความที่มีความหมายใกล้เคียงกับเรื่องที่กำลังศึกษา วิธีการกำหนดรหัสเพื่อจำแนกข้อมูลจะเหมาะสมกับการจัดกลุ่มประเภท (Categorization) เพื่อจำแนกข้อมูลที่สำคัญ

ขั้นตอนที่ 2 การสร้างความสัมพันธ์ของข้อมูลผ่านการระบุรหัส (Axial Coding) โดยเชื่อมโยงข้อมูลที่เป็นคำ กลุ่มคำ วลี หรือประโยคที่ผ่านการกำหนดรหัสเพื่อจำแนกข้อมูล (Open Coding) มารวมเป็นกลุ่มตามความสัมพันธ์จากการตีความของผู้วิจัย โดยการสร้างความสัมพันธ์ของข้อมูลผ่านการระบุรหัสจะช่วยเชื่อมโยงความหมายเหล่านั้นเข้าด้วยกันโดยอาศัยความสัมพันธ์ที่เกี่ยวข้องกันในการพิจารณา เช่น มิติเดียวกัน เหตุการณ์ใกล้เคียงกัน ช่วงเวลาตรงกัน เนื้อหาสาระประเภทเดียวกัน เป็นต้น ซึ่งจะนำไปสู่สมมติฐานหรือแนวคิดที่อาศัยข้อมูลจากการรวมกลุ่มกัน

ขั้นตอนที่ 3 การบูรณาการกลุ่มข้อมูลให้เกิดเป็นโครงสร้างทางภาษา (Selective Coding) โดยอาศัยข้อมูลที่รวมกลุ่มกัน (Theme) จากวิธีการการ Axial Coding มาร้อยเรียงเป็นเรื่องราวผ่านการเชื่อมโยงความสัมพันธ์ของแนวความคิดและสมมติฐานเพื่ออธิบายปรากฏการณ์ที่ศึกษา โดยประพจน์และสมมติฐานที่ใช้สำหรับการอธิบายจะต้องผ่านการตรวจสอบกับข้อมูลเชิงประจักษ์โดยใช้วิธีตรวจสอบแบบสามเส้า (Triangulation) ในกรณีที่ผู้วิจัยมีความจำเป็นต้องเก็บรวบรวมข้อมูลใหม่เพื่อเป็นการปรับปรุงสมมติฐานชั่วคราวให้คงที่และเป็นการตรวจสอบความสอดคล้องของข้อมูลเชิงประจักษ์และทฤษฎีที่สร้างขึ้นเพื่อให้แน่ใจว่าในทฤษฎีหรือทฤษฎีนั้นมียุอยู่ในภาวะอิ่มตัวมากยิ่งขึ้น (Theoretical Saturation)

การวิจัยการออกแบบผ่านการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพซึ่งตัวของผู้วิจัยเองถือเป็นเครื่องมือสำคัญในการเก็บรวบรวมข้อมูล และเป็นผู้วิเคราะห์ข้อมูลด้วย ดังนั้น การดำเนินการวิจัยเพื่อให้มีคุณภาพและมีความน่าเชื่อถือของข้อมูลได้ดังนี้ (ผ่องพรรณ ตรียมงคลกุล และสุภาพ ฉัตรภรณ์, 2555)

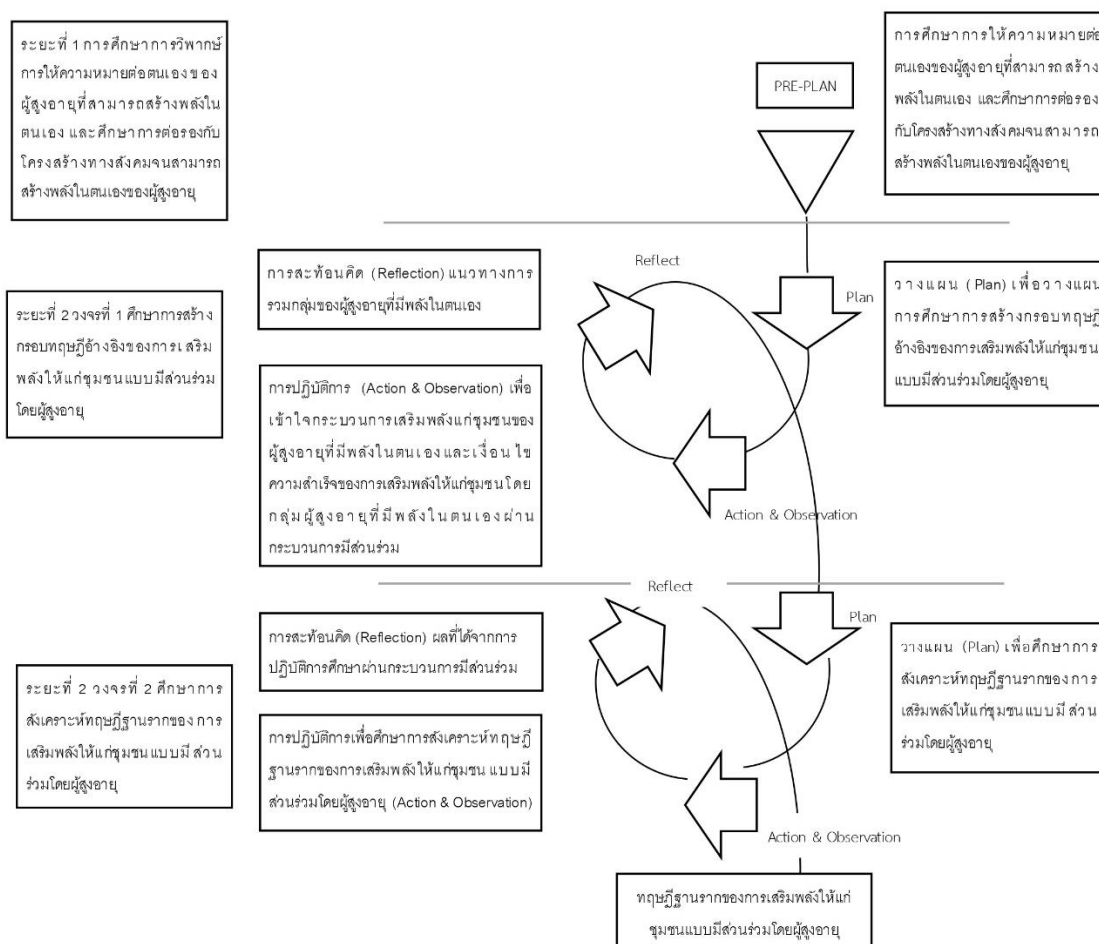
1. พิจารณาความเชื่อถือได้ (Credibility) เกิดจากจำนวนข้อมูลที่รวบรวมได้อย่างถูกต้อง สะท้อนถึงความเป็นจริงที่หลากหลายของปรากฏการณ์ สามารถสร้างความน่าเชื่อถือได้จากการที่ผู้วิจัยเข้าไปเก็บข้อมูลในภาคสนามเป็นระยะเวลานาน จนสามารถขจัดอคติและเข้าใจประเด็นที่สำคัญของผู้ให้ข้อมูล

2. พิจารณาการถ่ายโยงผลวิจัย (Transferability) โดยผู้วิจัยสามารถผู้ให้ข้อมูลที่มีความหลากหลาย เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครอบคลุมตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยมากที่สุด

3. พิจารณาความสอดคล้องตามเกณฑ์ร่วมกัน (Dependability) ซึ่งผู้วิจัยสามารถใช้วิธีการหลากหลายวิธีในการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ การสัมภาษณ์เจาะลึก (In-depth interview) การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม และการจดบันทึก จากนั้นจึงเชื่อมโยงข้อมูลดังกล่าวเข้าด้วยกัน เพื่อให้ผู้วิจัยสามารถเข้าใจปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นได้อย่างแท้จริง ตลอดจนนำผลที่ได้จากการวิเคราะห์ข้อมูลมาอภิปรายด้วยปราศจากอคติจากการวิเคราะห์และตีความข้อมูล

4. พิจารณาความสามารถในการยืนยันได้ (Conformability) ผู้วิจัยสามารถทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องเพื่อเป็นกรอบกระตุ้นแนวความคิดในการสร้างแนวคำถามเพื่อให้ครอบคลุมประเด็นที่ต้องการศึกษา

จากการวางแผนการปฏิบัติการ ผู้วิจัยสามารถสรุปการปฏิบัติการในสนามการวิจัยได้ดังภาพประกอบ 7 ดังนี้

ภาพประกอบ 7 สรุปการปฏิบัติการในสนามการวิจัย

บทที่ 4

ผลการดำเนินการวิจัย

การศึกษา “การสร้างทฤษฎีฐานรากเพื่อการเสริมพลังชุมชนแบบมีส่วนร่วมโดยผู้สูงอายุ” ผู้วิจัยแบ่งการดำเนินการวิจัยเป็น 2 ระยะ ดังนี้ ระยะที่ 1 ศึกษาการวิพากษ์การให้ความหมายต่อตนเองของผู้สูงอายุที่สามารถสร้างพลังในตนเอง และศึกษาการต่อยอดกับโครงสร้างทางสังคมจนสามารถสร้างพลังในตนเองของผู้สูงอายุ และระยะที่ 2 ที่มีการดำเนินการวิจัยเป็น 2 วงจร ดังนี้ วงจรที่ 1 ศึกษาการสร้างกรอบทฤษฎีอ้างอิงของการเสริมพลังชุมชนแบบมีส่วนร่วมโดยผู้สูงอายุ และวงจรที่ 2 ศึกษาการสังเคราะห์ทฤษฎีฐานรากของการเสริมพลังชุมชนแบบมีส่วนร่วมโดยผู้สูงอายุ โดยงานวิจัยจะสามารถยกย่องศักยภาพของผู้สูงอายุ โดยมีความเชื่อว่าพวกเขาเป็นคนที่มีความสามารถ และสามารถใช้ศักยภาพนั้นส่งต่อและเสริมพลังชุมชนได้ และผลของการวิจัยจะสามารถนำไปใช้ประโยชน์อย่างเป็นรูปธรรมในการสนับสนุนและส่งเสริมกลุ่มผู้สูงอายุที่มีความสามารถและมีศักยภาพ โดยผลการวิจัยนำไปเป็นข้อมูลเพื่อประกอบการตัดสินใจของหน่วยงานต่าง ๆ ที่มีความเกี่ยวข้องในการบริหารจัดการของกลุ่มผู้สูงอายุและกำหนดนโยบายเพื่อการสนับสนุนและส่งเสริมให้กลุ่มผู้สูงอายุเกิดการรวมกลุ่มอย่างมีพลัง โดยใช้ศักยภาพของพวกเขในการขับเคลื่อนสังคม และประกอบอาชีพอย่างยั่งยืนได้ และการใช้ประโยชน์เชิงชุมชนและสังคมได้จากการศึกษาครั้งนี้

ผู้วิจัยนำเสนอผลการดำเนินการวิจัยการออกแบบตามวัตถุประสงค์การวิจัย โดยแบ่งการนำเสนอเป็น 2 ระยะ ประกอบด้วย

ระยะที่ 1 การศึกษาการวิพากษ์การให้ความหมายต่อตนเองของผู้สูงอายุที่สามารถสร้างพลังในตนเอง และศึกษาการต่อยอดกับโครงสร้างทางสังคมจนสามารถสร้างพลังในตนเองของผู้สูงอายุ ได้แก่

ส่วนที่ 1 บริบทของชุมชน: สภาพพื้นที่และข้อมูลที่สำคัญ สภาพแวดล้อมและข้อมูลพื้นฐานที่สำคัญของชุมชนกุดหมากไฟ จ.อุดรธานี ซึ่งเป็นพื้นที่ในการดำเนินการวิจัย ซึ่งมีความสำคัญในการทำความเข้าใจถึงวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ และวัฒนธรรมของคนในชุมชน บริบทเหล่านี้ครอบคลุมถึงที่ตั้ง อาณาเขตทางภูมิศาสตร์ ประวัติและความเป็นมา จำนวนประชากร เชื้อชาติ และวัฒนธรรมประจำถิ่น อาชีพหลักและฐานะทางเศรษฐกิจ ตลอดจนสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและทรัพยากรที่มีอยู่ในพื้นที่

ส่วนที่ 2 การให้ความหมายต่อตนเองของผู้สูงอายุ การให้นิยามความหมาย คำจำกัดของผู้สูงอายุ โดยการนิยามความหมายประกอบด้วยการให้ความหมายต่อตนเองของผู้สูงอายุก่อนการรวมกลุ่ม และการให้ความหมายต่อตนเองของผู้สูงอายุหลังการรวมกลุ่ม

ส่วนที่ 3 การต่อรองกับโครงสร้างทางสังคมจนสามารถสร้างพลังในตนเองของผู้สูงอายุ ประสพการณ์การต่อรองกับโครงสร้างทางสังคมของผู้สูงอายุที่มีผลต่อการเกิดการตระหนักรู้ในศักยภาพของตนเอง และสามารถใช้ศักยภาพของตนเองในการสร้างพลังในตนเองของผู้สูงอายุในด้านต่าง ๆ ได้

ระยะที่ 2 การเสริมพลังให้แก่ชุมชนแบบมีส่วนร่วมโดยผู้สูงอายุ

การสร้างทฤษฎีฐานรากของการเสริมพลังให้แก่ชุมชนแบบมีส่วนร่วมโดยผู้สูงอายุ เป็นการวิจัยการออกแบบผ่านการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Design Research in Participatory Action Research) โดยมีกระบวนการดำเนินการวิจัยในระยะนี้ แบ่งออกเป็น 2 วงจร คือ วงจรที่ 1 เพื่อศึกษาการสร้างกรอบทฤษฎีอ้างอิงของการเสริมพลังชุมชนแบบมีส่วนร่วมโดยผู้สูงอายุ และวงจรที่ 2 เพื่อนำกรอบทฤษฎีอ้างอิงของการเสริมพลังชุมชนแบบมีส่วนร่วมโดยผู้สูงอายุในวงจรที่ 1 มาศึกษาการสังเคราะห์ทฤษฎีฐานรากของการเสริมพลังชุมชนแบบมีส่วนร่วมโดยผู้สูงอายุ

ระยะที่ 1 การศึกษาการวิพากษ์การให้ความหมายต่อตนเองของผู้สูงอายุที่สามารถสร้างพลังในตนเอง และศึกษาการต่อรองกับโครงสร้างทางสังคมจนสามารถสร้างพลังในตนเองของผู้สูงอายุ

ส่วนที่ 1 บริบทของชุมชน

การศึกษาบริบทชุมชนของวิสาหกิจชุมชน ตำบลกุตหมากไฟ จังหวัดอุดรธานี เพื่อเป็นแนวทางในการศึกษา “การสร้างทฤษฎีฐานรากเพื่อการเสริมพลังชุมชนแบบมีส่วนร่วมโดยผู้สูงอายุ” ในระยะที่ 1 ความหมายต่อตนเองของผู้สูงอายุที่สามารถสร้างพลังในตนเองและการต่อรองกับโครงสร้างทางสังคมจนสามารถสร้างพลังในตนเองของผู้สูงอายุ และการเสริมพลังให้แก่ชุมชนแบบมีส่วนร่วมโดยผู้สูงอายุ

สภาพพื้นที่และข้อมูลที่สำคัญ

ชุมชนกุดหมากไฟ ก่อตั้งขึ้นราวปี พ.ศ. 2492 อยู่ในการปกครองของบ้านห้วยไร่ ตำบลหมากหญ้า อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี ชุมชนกุดหมากไฟได้ยกฐานะขึ้นเป็นหมู่บ้านในปี พ.ศ. 2498 ต่อมาในปี พ.ศ. 2509 ได้แยกการปกครองออกมาเป็นตำบลอุบลมุง อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี และในปี พ.ศ. 2520 จึงได้แยกการปกครองเป็นตำบลกุดหมากไฟ อำเภอหนองวัวซอ จังหวัดอุดรธานี โดยได้รับการเปลี่ยนแปลงฐานะจากสภาตำบลเป็นองค์การบริหารส่วนตำบล เมื่อวันที่ 30 มีนาคม 2539 และปัจจุบันจัดตั้งเป็นเทศบาลตำบลกุดหมากไฟ เมื่อวันที่ 31 สิงหาคม 2555 (กองวิชาการและแผนงาน เทศบาลตำบลกุดหมากไฟ, 2563) บ้านกุดหมากไฟเป็นชุมชนดั้งเดิมของอำเภอหนองวัวซอที่มีประวัติยาวนานสืบเนื่องตั้งแต่ผู้นำชุมชนได้มองเห็นศักยภาพของทรัพยากรทางภูมิศาสตร์ประเทศแหล่งน้ำและดินอันอุดมสมบูรณ์ ที่เหมาะแก่การตั้งถิ่นฐานที่อยู่และประกอบอาชีพเกษตรกรรม ร่วมกันขยายชุมชนจนเติบโตถึงปัจจุบัน ผู้นำชุมชนและคนในชุมชนอาศัยภูมิปัญญาท้องถิ่น วัฒนธรรมประเพณี และความร่วมมือร่วมใจทำให้ชุมชนพัฒนาการก่อตั้งครั้งแรกมีครัวเรือน 9 ครัวเรือน มาทำนาในแถบบริเวณนี้ได้ผลดีมาก ชาวบ้านจึงอพยพเข้ามาอยู่มากขึ้นและมีการตั้งหมู่บ้านขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2495 เนื่องจากเป็นหมู่บ้านที่ใหญ่และประชากรมากทำให้มีการแยกหมู่บ้านออกไปตั้งอยู่ในที่สูงและอยู่ทิศตะวันออกของหมู่บ้านชื่อบ้านโนนสว่าง บ้านโนนโพธิ์ เพราะมีต้นต้นโพธิ์เกิดขึ้นกลางหมู่บ้าน อีกหมู่บ้านมีหนองน้ำใหญ่ใกล้เคียงหมู่บ้านจึงตั้งชื่อว่า บ้านหนองแวงพัฒนา และ ปัจจุบันชาวบ้านทำการเกษตรเกี่ยวกับการทำนา ทำสวนมะม่วงทำรายได้ให้ครอบครัวจนมี ความเป็นอยู่ดีขึ้น (สำนักงาน กปร., 2566)

ชุมชนกุดหมากไฟ เทศบาลตำบลกุดหมากไฟ ตั้งอยู่บ้านหนองแวงพัฒนา หมู่ที่ 9 ตำบลกุดหมากไฟ อำเภอหนองวัวซอ จังหวัดอุดรธานี มีลักษณะภูมิประเทศส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ลาดชันเชิงซ้อน และพื้นที่ราบลุ่มอยู่บริเวณทิศตะวันตกของตำบล ความลาดชันของพื้นที่ส่วนใหญ่มีความลาดชันมากกว่า 35 เปอร์เซ็นต์ มีห้วยหลวงและลำน้ำสาขา เช่น ห้วยไผ่ ห้วยเชียงลี ห้วยคล้าย ห้วยหินแตก ห้วยลึก ห้วยคำก้านเหลือง ห้วยอ่าง ห้วยวังปลา ห้วยตาลเหียน ห้วยป่าหวาย เป็นระบบทางน้ำหลัก โดยทิศทางการลาดเทของพื้นที่จากทางด้านทิศตะวันออกไปทางด้านทิศตะวันตกของตำบล ความสูงของพื้นที่ส่วนใหญ่อยู่ระหว่าง 230 – 500 เมตรเหนือระดับน้ำทะเลปานกลาง และมีจุดสูงสุดอยู่บริเวณทิศตะวันออกเฉียงเหนือของตำบล ซึ่งมีความสูง 561 เมตร (กองวิชาการและแผนงาน เทศบาลตำบลกุดหมากไฟ, 2563)

ลักษณะภูมิอากาศของตำบลกุดหมากไฟ อำเภอหนองวัวซอ จังหวัดอุดรธานี จัดอยู่ในภูมิอากาศแบบมรสุมเขตร้อน (Tropical monsoon climate) ซึ่งแบ่งได้ 3 ฤดู คือ ฤดูหนาวจะ

เริ่มตั้งแต่เดือนพฤศจิกายนถึงเดือนกุมภาพันธ์ โดยได้รับอิทธิพลจากลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ เป็นลมที่พัดมาจากประเทศจีน จะพัดเอาความหนาวเย็นและความแห้งแล้งมา ฤดูร้อนจะเริ่มตั้งแต่เดือนมีนาคมถึงเดือนเมษายนจะมีอากาศร้อนและอบอ้าว ส่วนฤดูฝนจะเริ่มตั้งแต่เดือนพฤษภาคมถึงเดือนตุลาคม โดยฝนที่ตกจะได้รับอิทธิพลจากลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ แต่ไม่มากนัก ปริมาณฝนที่ตกในบริเวณนี้ ส่วนใหญ่จะเกิดจากพายุดีเปรสชัน มีลักษณะเป็นลมพายุหมุน มีทิศทางไม่แน่นอน ส่วนใหญ่จะเคลื่อนตัวมาจากทางด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือไปถึงทิศตะวันออกเฉียงใต้ ถ้าปีใดมีพายุดีเปรสชันมาถึงน้อย ก็จะมีพบกับความแห้งแล้งกระทบต่อการเกษตร แต่ถ้าปีใดมีพายุดีเปรสชันเข้ามาติดต่อกัน ทำให้ฝนตกต่อเนื่องหลายวัน ก็มักจะเกิดน้ำท่วม พายุดีเปรสชันจะมีอิทธิพลเด่นขึ้นในเดือนสิงหาคมและเดือนกันยายน และมีลักษณะของดินในเขตเทศบาลตำบลหาดหมากไฟ ส่วนใหญ่เป็นดินร่วนปนทรายและดินตะกอนเชิงภูเขา เหมาะแก่การปลูกพืชสวน อ้อย ถั่วเหลือง ยางพารา และผลไม้ เช่น มะม่วงซึ่งเป็นพืชเศรษฐกิจที่สำคัญของตำบลหาดหมากไฟ (กองวิชาการและแผนงาน เทศบาลตำบลหาดหมากไฟ, 2563)

ระบบเศรษฐกิจของชุมชนหาดหมากไฟ

อาชีพหลักของเกษตรกรคืออาชีพการเกษตร ได้แก่ ข้าว อ้อย มันสำปะหลัง แต่ปัจจุบันผลผลิตทางการเกษตรต่อไร่ลดลง ทรัพยากรธรรมชาติ ดิน น้ำ เสื่อมคุณภาพ อินทรีย์วัตถุ น้อยลง มีการใช้ปุ๋ยเคมีสูงขึ้น และ มีการใช้เครื่องจักรกลการเกษตรแทนให้สัตว์ใช้งานจำเป็นต้องพึ่งน้ำมันที่มีราคาสูงมากทำให้ต้นทุนในการผลิตสูงขึ้นเกษตรกรต้องหารายได้ทางอื่นมาทดแทนทำให้เกิดปัญหากระทบทางสังคมตามมา การขายแรงงานในต่างถิ่นครอบครัวขาดการปลูกจิตสำนึก ลูกหลานให้พึ่งพาตนเอง การเปลี่ยนแปลงของโลกภายนอกส่งผลกระทบต่อกระตุนให้ชุมชนเปลี่ยนแปลงมีความต้องการสิ่งฟุ่มเฟือยไม่จำเป็นต่อชีวิตประจำวันสูงขึ้น เป็นเหตุหนึ่งทำให้ชุมชนขาดเงินออมไว้ใช้ในยามจำเป็นนำไปสู่การก่อหนี้เพื่อใช้ในกิจกรรมการผลิต และเป็นต้นทุนในการดำรงชีพ จำนวนแรงงานในเขตตำบลหาดหมากไฟ เป็นแรงงานของคนในชุมชน ประกอบอาชีพการเกษตรที่มีการจัดการในครัวเรือนของตนเอง ประชากรส่วนใหญ่โดยคิดเป็นร้อยละ 90 ประกอบอาชีพทำสวนมะม่วงนอกฤดูซึ่งส่งออกไปยังต่างประเทศ ซึ่งเกิดจากการรวมกลุ่มวิสาหกิจชุมชนเชิงการเกษตรของชุมชน กลุ่มอาชีพในตำบลหาดหมากไฟมีทั้งหมด 59 กลุ่ม ซึ่งเป็นกลุ่มอาชีพที่จดทะเบียนวิสาหกิจชุมชนเรียบร้อยแล้ว เช่น สถาบันการเงิน (ธนาคารชุมชน) หมู่ที่ 9, กลุ่มอาชีพแปรรูปมะม่วง ตั้งอยู่บ้านหนองแวงพัฒนา หมู่ที่ 9, กลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วง หมู่ที่ 1 หมู่ที่ 2 และหมู่ที่ 10, กลุ่มโรงเรียนชาวนา ตั้งอยู่ในหมู่ที่ 1, กลุ่มรักษัสมนไพรบ้านหนองแวงศรีวิไล

หมู่ที่ 10, วิสาหกิจชุมชนผลิตภัณท์ 3 ธาธา, วิสาหกิจชุมชนอนุรักษ์กระบือไทย, วิสาหกิจชุมชนผู้ปลูกเปิดฟางแบบโรงเรือน, วิสาหกิจชุมชนกลุ่มปลูกไม้ผลมะม่วง, วิสาหกิจชุมชนเกษตรกรปลูกหม่อนเลี้ยงไหมโคกล่าม – แสงอร่าม, วิสาหกิจชุมชนคนรักมะม่วงจังหวัดอุดรธานี, กลุ่มผู้ปลูกมะม่วงนอกฤดู, กลุ่มปุ๋ยอินทรีย์ชีวภาพ, กลุ่มถักกระเป๋าคาด้ายไหม, กลุ่มดอกไม้ประดิษฐ์, กลุ่มทอเสื่อกก, กลุ่มจักสานจั่ว, กลุ่มจักสานใหญ่, กลุ่มทอผ้าไหม, กลุ่มดอกไม้จันทร์, กลุ่มเลี้ยงปลา, กลุ่มตีมีด, กลุ่มปลูกผัก, กลุ่มนวดแผนไทย และโรงสีชุมชน โดยเกษตรกรชุมชนกุดหมากไฟมีการปลูกพืชเศรษฐกิจที่สำคัญของตำบลกุดหมากไฟ ได้แก่ มะม่วง อ้อย มันสำปะหลัง ถั่วเขียว ข้าว และยางพารา ผลไม้ที่มีชื่อเสียงและทำรายได้ให้กับเกษตรกรตำบลกุดหมากไฟ คือ มะม่วง (นอกฤดู) พืชที่เหมาะสมในการปลูกในพื้นที่ ได้แก่ ข้าว มันสำปะหลัง ยางพารา อ้อย ยูคาลิปตัส เป็นต้น มีการเลี้ยงโค กระบือ แต่จำนวนไม่มาก มีการเลี้ยงเป็ด ไก่ เลี้ยงแพะ เลี้ยงกบ และเลี้ยงปลาเพื่อการบริโภคในครัวเรือน และมีการจำหน่ายในเขตชุมชนของตนเอง (กองวิชาการและแผนงาน เทศบาลตำบลกุดหมากไฟ, 2563)

ชาวบ้านส่วนใหญ่รวมตัวกันทำเครื่องจักสาน เช่น ตะกร้าไม้ไผ่ กระติบข้าว กระดัง ไช ครอบดัก ปลา สวิง แห หวด ชะลอม ฯลฯ นำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาเป็นอาชีพหารายได้เข้าสู่ชุมชนปลูกหม่อนเลี้ยงไหมเพื่อผลิตเป็นผ้าไหมทอมือ ซึ่งนำไปสู่การผลิตสินค้าประจำตำบลกุดหมากไฟที่ขึ้นชื่อคือมะม่วงนอกฤดู มะม่วง GAP และถั่วเขียวหอมทอง มะม่วงแช่อิ่ม โดยเป็นทั้งสินค้าส่งออกและเป็นของฝากที่นิยมของนักท่องเที่ยวที่มาเยี่ยมชม มีผ้าไหม ผ้าขึ้นลายมะม่วง นอกจากนั้นชุมชนกุดหมากไฟยังมีแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญของตำบลกุดหมากไฟซึ่งทำให้เกิดเป็นแหล่งดึงดูดนักท่องเที่ยว ได้แก่ หมู่บ้านโฮมสเตย์ กลุ่มศูนย์เรียนรู้ด้านอาชีพในตำบลกุดหมากไฟ กลุ่มอนุรักษ์กระบือไทย เพื่อส่งเสริมการเลี้ยงกระบือไทยให้ยังคงอยู่ไม่สูญพันธุ์ เป็นการท่องเที่ยวแบบนวัตวิถี วัตถุประสงค์ของ ครอบฝามือแดง รวมถึงตำบลกุดหมากไฟ เป็นตำบลต้นน้ำของลำห้วยต่าง ๆ ที่สำคัญโดยเฉพาะลำห้วยหลวงอุดมสมบูรณ์ไปด้วยทรัพยากรธรรมชาติมากมาย ไม่ว่าจะเป็นป่าไม้ ลำห้วย และอ่างเก็บน้ำ มีน้ำตกเป็นสถานที่ท่องเที่ยวและพักผ่อนหย่อนใจของประชาชนตำบลและนักท่องเที่ยวทั้งใกล้เคียง มีวัดสำคัญที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของประชาชนและเป็นสถานที่ท่องเที่ยวอีกด้วย เช่น น้ำตกหินตั้ง น้ำตกตาดขาว น้ำตกวังป่าเตย ซึ่งเป็นน้ำตกที่สวยงามอยู่ท่ามกลางป่าไม้เบญจพรรณ และอ่างเก็บน้ำห้วยเชียงลี อ่างเก็บน้ำห้วยคล้าย โดยทางชุมชนเตรียมที่จะจัดรถสะตอกสบาย ซึ่งมีผู้ที่มีความสนใจมาท่องเที่ยวมาชมจำนวนมากในทุกปี (กองวิชาการและแผนงาน เทศบาลตำบลกุดหมากไฟ, 2563)

ศูนย์การเรียนรู้เพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจพอเพียง บ้านกุดหมากไฟ

ชุมชนกุดหมากไฟมีชื่อเสียงในด้านการดำเนินการศูนย์เรียนรู้เพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบบ้านกุดหมากไฟ ตำบลกุดหมากไฟ อำเภอหนองวัวซอ จังหวัดอุดรธานี ตั้งอยู่ที่หมู่ 4 ตำบลกุดหมากไฟ อำเภอหนองวัวซอ จังหวัดอุดรธานี ซึ่งนำเสนอการดำเนินงานของกลุ่มปลูกมะม่วง โดยมีปราชญ์ คือ พ่อฤทธิ ปะนาราช ผู้นำการปลูกการขยายพันธุ์ การขยายพื้นที่ปลูก และโครงสร้างพื้นฐานอื่นๆ ปัจจุบันท่านเสียชีวิตแล้ว ต่อมาปราชญ์ผู้นำในการผลิตคนแรก คือ พ่อทิภาโนมัย และลูกชาย คือ นายสมจิต ภาโนมัย เป็นผู้รวบรวมกลุ่มแบบธรรมชาติโดยกลุ่มอาชีพ มีประธานกลุ่มมาแล้ว 3 คน และมีการพัฒนากลุ่มอย่างต่อเนื่อง กระทั่งมีการถ่ายทอดความรู้เรื่องการผลิตมะม่วงคุณภาพ (GAP) ครั้งแรกเมื่อปี 2547 มีผลผลิตจำหน่ายครั้งแรกในปี 2548 ตรงนี้คือจุดเปลี่ยนของมะม่วงอำเภอหนองวัวซอ เกษตรกรรู้จักคำว่า GAP การจัดการด้านความปลอดภัยคุณภาพอาหาร (Food Safety) แนวทางการปฏิบัติทางการเกษตรที่ดีสำหรับพืชมาตรฐาน GAP (Good Agricultural Practice) คือการปฏิบัติในการผลิตพืชเพื่อให้ได้ผลผลิตตามมาตรฐานความปลอดภัยและคุณภาพถูกใจ ข้อกำหนดต้องปฏิบัติเพื่อให้ได้ GAP คือ การใช้น้ำจากแหล่งน้ำสะอาด, การปลูกในพื้นที่ที่ดี ไม่มีเชื้อโรค ไม่มีสารพิษในดิน, ใช้และเก็บปุ๋ยและสารเคมีได้อย่างถูกต้อง, มีการผลิตตามแผนควบคุมคุณภาพ, มีการสำรวจศัตรูพืช ป้องกัน และกำจัดอย่างถูกวิธี, เก็บเกี่ยวผลผลิตถูกเวลา ถูกวิธี, ขนย้ายและเก็บรักษาผลผลิตสะอาด ปลอดภัย และมีการจดบันทึกทุกขั้นตอน และต่อมาในปี 2550 ได้พัฒนากลุ่มใหม่และจดทะเบียนเป็นวิสาหกิจชุมชน (สำนักงาน กปร., 2566)

“เป็นชาวสวนมืออาชีพ ผลิตมะม่วง คุณภาพ ปลอดภัย ได้มาตรฐาน
ปริมาณเพียงพอตามความต้องการ ร่วมซื้อร่วมขาย มีรายได้เพิ่มพูน ครอบครัวอยู่ดี
มีสุขและยั่งยืน” - นายบุญช่วย พัฒนชัย

ร้านค้าชุมชนกุดหมากไฟ ก่อตั้งปี พ.ศ. 2549 เกิดจากพัฒนาชุมชนที่จัดให้แต่ละชุมชนมีสหกรณ์ชุมชนได้ไปศึกษาดูงานที่บ้านโคกสะอาด และร่วมกลุ่มกันจัดตั้งเป็นร้านค้าชุมชน โดยใช้งบประมาณจาก SML มีปันผลทุก ๆ ปี และสมาชิกสามารถใช้เครดิตได้ แต่ต้องไม่เกินจำนวนหนี้ที่มีอยู่ ร้านค้าชุมชนคืนกำไรให้สมาชิกชั้นแรกร้อยละ 3 บาท และมีปันผลให้อีกร้านค้าชุมชนมีสมาชิกเพิ่มทุก ๆ ปี เปลี่ยนคณะกรรมการประจำปี (สำนักงาน กปร., 2566)

จุดเริ่มต้นแนวคิดและแนวทางในการพัฒนาศูนย์เรียนรู้เพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบบ้านกุดหมากไฟ เกิดจากวิถีชีวิตในรูปแบบเดิมที่ชาวบ้านต่างคนต่างอยู่ ต่างคนต่างทำ

ต่างคนต่างขาย เกิดการแข่งขันกันเอง ทำให้ได้ราคาที่ต่ำ จากกระบวนการรวมกลุ่มของโรงเรียน ชาวนา/โรงเรียนเกษตรอินทรีย์ สมาชิกผู้มีความรู้และมีความสามารถได้ร่วมคิดร่วมทำเพื่อให้มีพลังในการต่อรองราคา จนสามารถแก้ไขปัญหาจากการกดราคาของพ่อค้าคนกลาง หลังจากนั้น ได้จัดตั้งเป็นศูนย์เรียนรู้ เพื่อรวบรวมประสบการณ์และองค์ความรู้จากปราชญ์ชาวบ้านในหลายๆ ด้าน ให้เป็นศูนย์เรียนรู้ในด้านต่าง ๆ ไว้ที่ศูนย์เรียนรู้ เมื่อตั้งกลุ่มก็ทำให้เกิดความเข้มแข็งเป็นหนึ่งเดียว ในแต่ละปีทางศูนย์เรียนรู้ ได้มีการจัดอบรม ศึกษาดูงาน ประมาณ 4-5 รุ่น ทักษะหรือความเชื่อของคณะกรรมการและสมาชิกชุมชนมีอิทธิพลในการพัฒนาชุมชนและปรัชญาต่อการทำงาน คณะกรรมการไม่เน้นการทำกิจกรรมเพื่อเป็นต้นแบบ แต่เน้นกระบวนการการรวมกลุ่มเพื่อปรึกษา แลกเปลี่ยนความรู้ ปัญหา และสถานการณ์ปัจจุบัน แล้วร่วมกันกำหนดแนวทางพัฒนาปรับปรุงแก้ไขร่วมกัน โดยอาศัยองค์กร หน่วยงานที่เล็งเห็นในการให้ความรู้และแนะนำ หรือวิเคราะห์ทิศทางในการก้าวเดินในอนาคตร่วมกัน ชุมชนเชื่อในความรู้ความสามารถที่สมาชิกของชุมชนมี ประสบการณ์การขับเคลื่อนกิจกรรม รวมถึงหน่วยงานที่เป็นที่ปรึกษา ตลอดจนภาคีเครือข่ายในการเชื่อมโยงให้กิจกรรมได้บรรลุเป้าหมาย คณะกรรมการมีแนวทางในการขับเคลื่อนกิจกรรมของศูนย์ โดยมุ่งเน้นการเชื่อมโยงกลุ่มต่าง ๆ ในพื้นที่มาดำเนินกิจกรรมร่วมกับศูนย์เรียนรู้ เช่น ในปี 2558 ได้รวมกลุ่มสตรี และอสม.บ้านกุดหมากไฟ มาเป็นส่วนหนึ่งภายใต้ศูนย์ โดยมุ่งเน้นให้แต่ละกลุ่มมีคณะกรรมการกำหนดทิศทาง แนวทางการดำเนินงานแต่ละกลุ่มตามเป้าหมาย และแกนนำแต่ละกลุ่มมาร่วมประชุมกันเดือนละ 1 ครั้งเพื่อแลกเปลี่ยน รายงานความก้าวหน้า และร่วมกันวิเคราะห์ กำหนดแนวทางการปรับปรุงและการพัฒนาในแต่ละกิจกรรมร่วมกัน (สำนักงาน กปร., 2566)

ความสำเร็จของชุมชนที่มุ่งหวังของศูนย์เรียนรู้ คือ มุ่งเน้นการพัฒนาอาชีพของคนในชุมชน ให้คนในชุมชนมีรายได้เพิ่ม ลดค่าใช้จ่าย เน้นการส่งเสริมให้ชุมชนปลูกพืชกินเอง ส่งเสริมให้ชุมชนใช้ปุ๋ยชีวภาพลดการใช้สารเคมี เป็นต้นแบบและจัดทำแผนให้กับชุมชนอื่น ๆ นำไปสู่การปฏิบัติ และมีการจัดทำแผนการทำงานต่อเนื่องทุกปี ในระยะเริ่มต้นมุ่งเน้นให้คณะกรรมการของศูนย์เรียนรู้ เป็นต้นแบบในด้านต่าง ๆ ก่อน และจะขยายผลไปยังมวลสมาชิกให้ครอบคลุมมากที่สุด (สำนักงาน กปร., 2566)

กระบวนการดำเนินการขับเคลื่อนศูนย์เรียนรู้เพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบบ้านกุดหมากไฟ ชุมชนได้อาศัยกระบวนการเสวนาเพื่อการแลกเปลี่ยนความรู้ตามขั้นตอนต่าง ๆ เช่น แบบอย่าง ที่ ธ.ก.ส. ทำกับศูนย์ไม่เรียง มีวิธีการคือ สร้างความตระหนักเรื่องความเป็นเจ้าภาพ คือ พื้นที่ของเรา ปัญหาของเรา กระบวนการเวทีต่าง ๆ ทุกคนต้องถอดตำแหน่ง หน้าที่ ความเก่งที่

มี เพื่อให้ทุกคนมีความเสมอภาคกัน รับฟังทุกความเห็น พยายามหล่อหลอมให้ได้ประเด็นร่วมกัน ภายใต้ปัญหา สถานการณ์ที่เป็นอยู่ นอกจากนั้นกระบวนการคัดเลือกกรรมการหรือผู้นำ คือ แกนนำที่มีความเสียสละ มีความตั้งใจและมุ่งมั่นที่จะเข้ามามีส่วนร่วมพัฒนาที่เปิดใจรับการเรียนรู้ กรรมการต้องมีความเชื่อมั่นและศรัทธาต่อแนวทางการทำงาน กรรมการต้องได้รับการยอมรับจากกลุ่ม มีการสลับบทบาทของบุคคลในแต่ละกลุ่ม กรรมการสามารถอยู่ในตำแหน่งต่าง ๆ ในกลุ่มได้ตามความสามารถและความเหมาะสม เข้ารับการอบรมกับหน่วยงานจากภาครัฐที่จัดขึ้น เช่น การศึกษาดูงานหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบ จึงนำแนวคิด แนวทางการปฏิบัติ มาปฏิบัติที่หมู่บ้านตนเอง การเข้าร่วมอบรมแกนนำ การพัฒนาหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงของจังหวัด และอื่น ๆ ตามประเด็น และดำเนินกิจกรรมตามประเด็นกลุ่มในเป็นรูปธรรม เช่น การพัฒนาการผลิตมะม่วงเพื่อส่งออกและให้มีมาตรฐาน (สำนักงาน กปร., 2566)

จะเห็นได้ว่า แต่ละกลุ่มจะเข้าไปหาความรู้และแลกเปลี่ยนความรู้อย่างต่อเนื่องเพื่อนำมาปรับใช้ รวมถึงการให้ความรู้โดยตรงของหน่วยงานที่สนับสนุน จากนั้นแต่ละกลุ่มจะร่วมกันขับเคลื่อนกิจกรรม โดยมีคณะกรรมการแต่ละกลุ่มร่วมติดตาม กำกับดูแลอย่างใกล้ชิด เมื่อมีปัญหากรรมการจะดำเนินการตามรูปแบบและกระบวนการที่กลุ่มกำหนด พอถึงการประชุมประจำเดือน ตำแหน่งกลุ่มจะนำประเด็นเข้าปรึกษาหารือในเวทีการประชุมของศูนย์เรียนรู้ฯ เพื่อวิเคราะห์และกำหนดทิศทางในการแก้ไขปัญหาและการพัฒนาแต่ละกลุ่มให้ดีขึ้น สิ่งสำคัญคือกระบวนการได้มาซึ่งกรรมการแต่ละกลุ่ม จะต้องไม่เป็นผู้นำแสวงหาผลประโยชน์ ไม่ให้มีการใช้ตำแหน่งมาบับคับให้ดำเนินการใด ๆ หากกรรมการท่านใดไม่สามารถร่วมในกระบวนการได้ จะต้องลาออกและคัดเลือกกรรมการมาแทนใหม่ให้ครบวาระเสมอ (กองวิชาการและแผนงาน เทศบาลตำบลกุหลาบใหญ่, 2563)

ส่วนที่ 2 การให้ความหมายต่อตนเองของผู้สูงอายุ

ความสามารถที่เรียกได้ว่าเป็นหัวใจสำคัญของความเป็นมนุษย์ คือ ความสามารถในการให้คำนิยาม การกำหนดคำ หรือการกำหนดชื่อสิ่งต่าง ๆ บนโลก (Naming the world) บุคคลทุกคนมีความรู้และความสามารถในการที่จะกำหนดความเป็นไปหรือสร้างความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ บนโลกได้ และบุคคลทุกคนสามารถใช้ความคิดและภาษาในการสื่อสาร การทำความเข้าใจ และเพื่อการแลกเปลี่ยนความรู้ และความคิดเห็นของกันและกันกับบุคคลอื่น ๆ อย่างมีเหตุมีผลด้วยกระบวนการวิพากษ์ การเสวนา และการสร้างการมีส่วนร่วม ซึ่งกระบวนการนี้เป็นกระบวนการนำพาบุคคลไปสู่การแสวงหาความรู้และความจริงโดยมีส่วนร่วมทำให้บุคคลสามารถตระหนักถึง

ความรู้ความจริงที่เกิดพร้อม ๆ กับการมองเห็นความสัมพันธ์ของปรากฏการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น รวมถึงสามารถเชื่อมโยงประสบการณ์ที่เกิดขึ้นอย่างมีเหตุมีผลได้ ด้วยเหตุนี้เอง บุคคลจึงตอบสนองต่อการค้นหาความรู้ความจริงอยู่เสมอและหาข้อสรุปให้กับความรู้ความจริงด้วยการ นิยามความหมายของสิ่งนั้น เจกเช่นความหมายที่มีต่อคำว่า “ผู้สูงอายุ”

การนิยามความหมายของคำว่า “สูงอายุ” พบว่า การให้นิยามความหมาย ประกอบด้วยการพิจารณาด้วยการนิยามออกเป็น 3 ด้าน กล่าวคือ ด้านกายภาพ ด้านจิตใจ และด้านสังคม โดยการนิยามความหมายด้านกายภาพเป็นการนำเสนอความหมายที่แสดงถึงการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นของสภาพร่างกายทั้งภายนอกและภายใน ความสามารถของผู้สูงอายุในการ ใช้สมรรถนะของร่างกาย การนิยามความหมายด้านจิตใจเป็นการนำเสนอความหมายที่แสดงถึง ความสามารถของผู้สูงอายุในการปรับตัวในการดำรงชีวิต การปรับตัวต่อสภาวะแวดล้อมที่ดำรง อยู่ และการปรับตัวในเชิงของความคิดหรืออารมณ์ที่เกิดขึ้น ส่วนการนิยามความหมายด้านสังคม เป็นการนำเสนอความหมายที่ชี้ให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงในเชิงบทบาท หน้าที่ และ ความรับผิดชอบ ทั้งที่เลือกเปลี่ยนแปลงด้วยตัวของผู้สูงอายุเอง กรอบของสังคม องค์ความรู้ ข้อ กฎหมายหรือเกณฑ์ต่าง ๆ ที่ถูกสร้างขึ้น

การศึกษาการให้ความหมายต่อตนเองของผู้สูงอายุและประสบการณ์การต่อรองกับ โครงสร้างทางสังคมจนสามารถสร้างพลังในตนเองของผู้สูงอายุ แสดงให้เห็นถึงวิถีคิด เบื้องหลัง หรือที่มาที่ไปอย่างน่าสนใจของการให้ความหมายต่อตนเองของผู้สูงอายุทั้งก่อนการรวมกลุ่มของ ผู้สูงอายุ และหลังการรวมกลุ่มของผู้สูงอายุ รวมถึงเผยให้เห็นการก่อตัวที่แยกย่อยของการพัฒนา กระบวนการคิดและการเปลี่ยนแปลงโลกของตนเอง ซึ่งเกิดการเข้าไปรวมกลุ่มในกิจกรรมต่าง ๆ ที่มีในชุมชน การแลกเปลี่ยนทั้งในเชิงของความสามารถ ข้อมูล ซึ่งทำให้พวกเขาเกิดกระบวนการ คิดไตร่ตรอง นำไปสู่ความเข้าใจและความจริงเกี่ยวกับผู้สูงอายุที่สะท้อนถึงองค์ประกอบทางด้าน กายภาพ องค์ประกอบทางด้านจิตใจ และองค์ประกอบทางด้านสังคม ที่นำไปสู่การเกิดการ ตระหนักของผู้สูงอายุ เกิดการต่อรองกับโครงสร้างทางสังคมจนสามารถสร้างพลังในตนเองของ ผู้สูงอายุได้

4.2.1 ผู้สูงอายุ: การให้ความหมายก่อนการรวมกลุ่มของผู้สูงอายุ

“มนุษย์เป็นสัตว์สังคม – Human is Social Animal” นักปราชญ์ชาวกรีกนาม “อริสโตเติล” กล่าวไว้ ซึ่งหมายความว่ามนุษย์จะมีชีวิตโดยอยู่ร่วมกันเป็นหมู่เหล่า เป็นคณะ มีความเกี่ยวข้องกัน และมีความสัมพันธ์ต่อกันในหมู่มวลสมาชิก และการอยู่ร่วมกันในสังคมของ

มนุษย์ นำไปสู่การได้รับการตอบสนองความต้องการในระดับพื้นฐานของมนุษย์ (จักรกฤษ ณ นคร, 2554) นั่นคือ การเป็นที่ยอมรับของสังคม ซึ่งทำให้มนุษย์เกิดความมั่นใจ ความภาคภูมิใจ ความเข้าใจที่จะทำกิจกรรมให้กับสังคม แต่ถ้ามมนุษย์ไม่ได้รับการตอบสนองความต้องการในด้านนี้ ธรรมชาติของมนุษย์จะเกิดการหลีกเลี่ยงจากสังคม ทำให้เกิดความทุกข์ รู้สึกผิดหวัง ไม่ประสบความสำเร็จในชีวิต และไม่มีความสุขในการอยู่ร่วมในสังคมนวมถึงการดำรงชีวิต การเข้าร่วมกลุ่มของมนุษย์จึงส่งผลการรับรู้การให้ความหมายต่อตนเองอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ โดยการศึกษาการให้ความหมายก่อนการรวมกลุ่มของผู้สูงอายุ สามารถจำแนกได้ 4 ประเด็น คือ ผู้ไร้ความสามารถ ผู้ต้องการความช่วยเหลือ ผู้ไม่ชอบการเปลี่ยนแปลง และผู้มีสมรรถนะทางร่างกายถดถอย

1. ผู้ไร้ความสามารถ

“ฉันเป็นผู้ไร้ความสามารถ” คำพูดที่มักได้ยินบ่อยครั้งจากกลุ่มผู้สูงอายุที่ผ่านช่วงเวลาของการใช้ชีวิตมาระยะเวลาหนึ่ง ต้องละวางบทบาทหน้าที่ของตนเองจากการทำงาน หรือการเกษียณอายุ เป็นการแสดงออกถึงการรับรู้อัตลักษณ์ หรือการมองตนเองของผู้สูงอายุที่ถูกประกอบสร้างขึ้นจากชุดความรู้โดยระบบโครงสร้างทางสังคมที่มีการร่วมมือกันอย่างสอดคล้องประสานของโครงสร้างทางการเมือง การแพทย์ การศึกษา เศรษฐกิจ สังคม และสื่อมวลชน การสอดคล้องประสานกันของชุดความรู้ นำไปสู่การสร้างอัตลักษณ์และการสร้างการรับรู้ความหมายของผู้สูงอายุโดยเหมารวมในทางลบ เช่น ภาวะการเสื่อมถอยของร่างกาย ภาวะการพึ่งพิงหรือพึ่งพาอาศัย ความไม่ทันสมัย การลดทอนศักยภาพ และการถูกทอดทิ้ง การนิยามความหมายเหล่านี้ส่งผลให้ผู้สูงอายุกลายเป็นวัตถุสำเร็จรูปที่ถูกจัดการ ถูกควบคุมเนื้อตัวร่างกาย ด้วยการใช้อภิธานเป็นเครื่องมือในการควบคุมให้กลายเป็นผู้ที่ต้องอดทนและยินยอมต่ออำนาจ

“ผู้สูงอายุ” “คนแก่” ถูกนำไปผูกกับความหมายของผู้หมดความสามารถ ผู้ไร้สมรรถนะ และความหมายอื่น ๆ ที่มีความใกล้เคียงกัน บ่งบอกถึงกระบวนการผลิตซ้ำการให้ความหมายของคำว่า “ผู้สูงอายุ” นำไปสู่การประกอบสร้างการรับรู้ของผู้สูงอายุที่มีความเสื่อมถอยไร้ซึ่งศักยภาพและความสามารถจนถึงขั้นต้องพึ่งพาอาศัยผู้อื่นอย่างแนบเนียน การผลิตซ้ำความหมายเช่นนี้ส่งผลต่อความเชื่อ การรับรู้ความหมายของการเป็นผู้สูงอายุตามการผลิตซ้ำความหมายที่เกิดขึ้นด้วยความยินยอมเชื่อโดยไม่มีข้อโต้แย้ง เป็นการสยบยอมต่อความหมายที่โครงสร้างทางสังคมมอบให้ผู้สูงอายุภายใต้อำนาจตามโครงสร้างหรือความเชื่อที่เกิดขึ้นโดยสังคมกระทำต่อผู้สูงอายุ การผลิตซ้ำความหมายของคำว่า “ผู้สูงอายุ” ที่ถูกสื่อสารออกมาซ้ำ ๆ

กลายเป็นอคติทางความคิด ความเชื่อทางวัฒนธรรม ซึ่งถูกกลบเกลื่อนให้เป็นที่รับรู้เสมือนว่าเป็นธรรมชาติโดยการสร้างสัญลักษณ์ที่นำไปสู่การตีความ มีระบบวัฒนธรรมเป็นรหัสหรือกฎเกณฑ์ในการสร้างความหมาย แต่ด้วยความเคยชินหรือการอำพรางทางวัฒนธรรมทำให้มนุษย์มองข้ามหรือมองไม่เห็นความหมายในระดับที่สรรพสิ่งต่าง ๆ ถูกทำให้เกิดการแทนที่ในระดับความเชื่อ เรียกว่าเป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลง ลดทอน ปกปิด อำพราง บิดเบือนฐานะการเป็นสัญญาณของสรรพสิ่งในสังคมให้กลายเป็นเรื่องธรรมชาติ เป็นสิ่งปกติธรรมดา หรือเป็นสิ่งที่พบปะทหน้าที่ใช้สอยในเชิงแคบ ๆ ในสังคมในลักษณะของการถูกทำให้เกิดการแทนที่ในระดับความเชื่อ

“...พอแก่แล้วก็คงจะไม่ได้ทำอะไรมากอยู่ด้วยว่าเลี้ยงลูกเลี้ยงหลานไปคนส่วนใหญ่หรือผู้สูงอายุส่วนใหญ่จะเป็นแบบนี้แหละ เคยคิดว่ามันน่าเบื่อแล้วมันน่าเศร้าณะกับการที่เราทำอะไรได้ตั้งเยอะแยะมาก่อน แล้วอยู่ดีดีเราก็กลายเป็นคนแก่ที่ทำอะไรไม่ได้เลย” แม่เนวล

การรับรู้ตนเองและการยอมรับว่าตัวเองไม่มีประโยชน์กับลูกหลาน และไม่สามารถทำงาน ทำอาชีพได้เหมือนช่วงเวลาหนุ่มสาว ผลกระทบจากการออกจากงานและการต้องยอมรับว่าตนเป็นผู้สูงอายุที่ไม่มีศักยภาพ ความรู้สึกที่ไม่สามารถสร้างรายได้ด้วยตนเอง และความรู้สึกสิ้นหวังจากการกลายเป็นผู้สูงอายุ “...ฉันมีความสุขกับการทำงานทุกวัน แล้วอยู่ดี ๆ ฉันก็ไม่มีงานทำ...เครียดเพราะกลับมาอยู่บ้าน มาอยู่บ้านก็ไม่รู้จะเริ่มต้นยังงัย เมื่อก่อนมีเงินเดือนทุกเดือนให้ได้กินได้ใช้ แต่อยู่ตอนนี้ไม่มีรายได้อะไรเลย รอกินแต่เงินผู้สูงอายุอย่างเดียว 600 บาท ไปดูไรดูนาก็ไม่รู้จะมีแรงทำไหม ทำนาก็ทำปีละครั้งจะได้ซักกี่บาท...” - แม่สง่า การรับมือการเปลี่ยนแปลงทางร่างกายหรือคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ หรือแม้กระทั่งนโยบายการพัฒนาต่าง ๆ ที่ภาครัฐให้ความสำคัญ คือ ภาวะสุขภาพและคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ แนวคิดเหล่านี้ถูกทำให้เกิดการแทนที่ในระดับความเชื่อจนเกิดการยอมรับว่าเป็นวาทกรรมกระแสหลัก ส่งผลให้วิถีคิดเกี่ยวกับศักยภาพของผู้สูงอายุกลายเป็นคนไร้ศักยภาพที่ต้องได้รับการดูแลแบบพิเศษอยู่เสมอ ผู้สูงอายุจึงถูกลดทอนด้วยแนวคิดและโครงสร้างทางสังคมให้ลดคุณค่าและศักยภาพของตัวเอง

การถูกครอบงำโดยโครงสร้างทางสังคมสมัยใหม่ของผู้สูงอายุ หรือในที่นี่กำลังกล่าวถึงกลุ่มผู้สูงอายุถูกครอบงำด้วยความคิด ความเชื่อ หรือความรู้สึกที่มองว่าตนกลายเป็นคนไร้ศักยภาพ และเมื่อเข้าสู่ช่วงวัยสูงอายุจึงไม่สามารถทำอะไรได้ รวมถึงการถูกเอาเปรียบ การถูกกดขี่ จึงส่งผลให้บุคคลหล่อหลอมลักษณะไม่พึงประสงค์ เช่น การมองตนในแง่ลบ ความรู้สึกกดดัน ความขลาดกลัว การถูกครอบงำ การยอมรับชะตากรรมในการพึ่งพิงคนอื่น และ

ไม่กลัววิพากษ์วิจารณ์หรือแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับตนเองใด ๆ ต่อสถานการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น
 สถานะการถูกครอบงำเช่นนี้มีผลต่อความคิดความเชื่อของผู้สูงอายุในลักษณะของการ
 เปรียบเทียบตนเองกับตนเองในอดีตในลักษณะของการระลึกความหลัง ซึ่งเป็นกระบวนการคิด
 เกี่ยวกับประสบการณ์ที่ผ่านมาในหลาย ๆ ด้านในอดีตที่ทำให้ผู้สูงอายุเกิดความรู้สึกภาคภูมิใจ
 รู้สึกว่าตนเองมีคุณค่า มีความสุข ในขณะที่สิ่งที่เห็นหรือเป็นอยู่ในปัจจุบันกลับไม่ได้ทำให้เกิด
 ความรู้สึกต่อตัวเองเช่นนั้น รวมถึงการเปรียบเทียบตนเองกับลูกหลานคนรุ่นใหม่ การเปรียบเทียบ
 ตนเองของผู้สูงอายุส่งผลให้เกิดความทุกข์ใจจนอาจมีปัญหาในการดำเนินชีวิตกับครอบครัวหรือ
 คนรอบข้างจนจำเป็นต้องได้รับความช่วยเหลือได้ ซึ่งการเปรียบเทียบแบ่งออกได้เป็น 2 แบบ คือ
 การเปรียบเทียบตนเองกับคนที่ด้อยกว่า เพื่อให้ตนเองมีความรู้สึกดี มีกำลังใจที่ดี หรือยังคงเห็น
 คุณค่าในตัวเอง หากผู้สูงอายุมีการเปรียบเทียบตนเองเช่นนี้ ปัญหาในด้านการปรับตัวก็คงไม่
 เกิดขึ้น แต่พบว่าผู้สูงอายุกับใช้วิธีการเปรียบเทียบตนเองกับคนที่เหนือกว่ามากกว่า หรือแม้กระทั่ง
 การเปรียบเทียบตัวเองกับความรุ่งเรืองของตัวเองในอดีต และเมื่อเปรียบเทียบแล้วก็ทำให้เกิด
 ความเครียด ความน้อยเนื้อต่ำใจ ไปจนกระทั่งการด้อยศักยภาพของตนเองได้ “..ถ้าพูดตามที่แม่
 คิด คนที่oleyทำงานไปแล้วอย่างแม่ สิ่งที่ได้คือการดูตัวอย่าง ดูลูกดูหลาน ดูคนรุ่นใหม่เขา
 ว่าเขาคิด เขาทำอะไร เพราะพวกเขาเก่งกว่าเยอะ ก็จะคิดได้ยากกว่า ... ย้อนมาดูตัวเอง ที่บ้าน
 เราบางที่เราแก่แล้วเราอาจจะไม่เก่ง ความรู้เราไม่เยอะ เราอาจจะเพดานตัน เขาว่างยังงี้ก็ต้องทำ
 อะไรตามเขาไปหรือก็ต้องอยู่ในที่ของเรานั้นล่ะ...” – แม่ภาพ

การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นทางสังคมของกลุ่มผู้สูงอายุที่จากการเกษียณอายุ
 พบว่ามีความสัมพันธ์กับการเปลี่ยนแปลงทางด้านร่างกายและจิตใจ ความสามารถในการทำงาน
 ของอวัยวะต่าง ๆ ของร่างกายลดลง ความคล่องตัวลดลง ทำให้มีข้อจำกัดในการทำกิจกรรม
 ร่วมกับสังคม ทำให้การเข้าสังคม การสมาคม และสถานภาพทางสังคมลดลง เหล่านี้ส่งผลต่อ
 ความคิด ความเชื่อ และอัตลักษณ์ที่ผู้สูงอายุมีมุมมองต่อตนเองในลักษณะของบุคคลไร้
 ความสามารถ ไม่มีประสิทธิภาพ มีข้อจำกัดซึ่งเป็นผลจากการมีอายุที่สูงขึ้น จนไม่สามารถจัดการ
 กับสถานการณ์ในด้านการดำรงชีวิต **แมนวล** ได้กล่าวสนับสนุนว่า

“...ที่ผ่านมาเราต้องออกไปทำงานข้างนอก เพราะความรู้ที่จะสร้างจะทำอะไร เป็นของตัวเองมันไม่ได้มีเยอะ ก็ต้องไปหาไปพึ่งการทำงานของนายทุนข้างนอก... พอ แก่แล้วกลับมาอยู่บ้าน เราจะคิดจะทำอะไรด้วยเราไม่ได้มีต้นทุนอะไร เราก็ทำได้ แค่นี้ เลี้ยงลูกดูหลาน มีอะไรนิดหน่อยให้ทำเราก็ทำไปเท่าที่ทำได้ คงไม่ได้คิดสร้างอะไร ขึ้นมาใหม่ อีกอย่างอายุแบบนี้ ร่างกายแบบนี้ จะมาสร้างอะไรใหม่ตอนนี้ก็คงไม่ทัน แล้ว...” - แม่เนวล

ความหมายที่ผู้สูงอายุสร้างขึ้นว่า “ผู้ไร้ความสามารถ” เป็นความหมายที่ถูกสร้าง จากความเสื่อมในเชิงกายภาพ สภาวะจิตใจ และการปรับตัวเข้ากับสังคม ซึ่งเป็นการการผลิตซ้ำ ความหมายของคำว่าผู้สูงอายุ ที่ถูกทำให้เกิดการแทนที่ในระดับความเชื่อ ส่งผลให้ผู้สูงอายุรับรู้ และให้ความหมายต่อตนเองและยินยอมต่อข้อจำกัดต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น ความหมายของ “ผู้สูงอายุ” ที่ ถูกผลิตซ้ำจนกลายเป็นคติความเชื่อและถูกกลบเกลื่อนให้ดูเป็นธรรมชาติ ทำให้มนุษย์มองข้าม ความจริงที่ว่าเป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลง ลดทอน ปกปิดฐานะการเป็นสัญลักษณ์ของสรรพสิ่ง ในสังคมให้กลายเป็นเรื่องธรรมดา การให้ความสำคัญกับสุขภาพและคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุก็ เป็นแนวคิดหลักที่ทำให้มองข้ามศักยภาพของพวกเขา ส่งผลให้ผู้สูงอายุต้องได้รับการดูแลพิเศษ เสมอ ผู้สูงอายุจึงถูกครอบงำโดยโครงสร้างทางสังคมสมัยใหม่ให้เชื่อว่าตนไร้ศักยภาพและไร้ คุณค่า หล่อหลอมให้มีลักษณะนิสัยไม่พึงประสงค์ เช่น มองตนเองในแง่ลบ รู้สึกถูกกดขี่ ขาดความ มั่นใจ ยอมจำนนต่อสถานการณ์ นอกจากนี้ ผู้สูงอายุยังมักเปรียบเทียบตนเองในปัจจุบันกับตอน สมัยหนุ่มสาวหรือคนรุ่นใหม่ ซึ่งทำให้เกิดความทุกข์ใจ เนื่องจากการเปรียบเทียบดังกล่าวมักเป็น ในลักษณะที่มองตนเองด้อยกว่านั่นเอง

2. ผู้ต้องการความช่วยเหลือ

จากบุคคลที่มีศักยภาพ มีความมั่นใจในตนเอง สามารถใช้ศักยภาพของตัวเองใน การสร้างผลผลิตในด้านต่าง ๆ ตามที่ใจปรารถนา ตามที่สามารถคิด และเลือกตามความถนัด ความชอบของตนเองกลายมาเป็นคนที่ไม่สามารถทำเช่นนั้นได้ การรับรู้ปรากฏการณ์นี้ของ ผู้สูงอายุ พบว่า เกิดขึ้นจากโครงสร้างทางสังคมที่ย่ำว่า เมื่อถึงวัยที่เรียกว่าสูงอายุ พวกเขามี กายภาพที่ไม่เหมาะกับการประกอบอาชีพ ส่งผลให้ผู้สูงอายุถูกเปลี่ยนผ่านจากกำลังแรงงานสู่การ เป็นผู้สูงอายุที่ต้องออกจากระบบแรงงาน เหตุนี้มีที่มาที่ไปอยู่ 2 ลักษณะ คือ การออกจากระบบ แรงงานด้วยความสมัครใจ และการออกจากระบบแรงงานด้วยข้อกำหนดต่าง ๆ ที่ถูกสร้างขึ้น หรือ ที่เรียกว่าการเกษียณอายุ คำว่า “เกษียณ” มีความหมายว่า “สิ้นไป” ซึ่งใช้เกี่ยวกับการกำหนดอายุ

เช่น เกษียณอายุราชการ เกษียณอายุงาน ก็จะหมายถึงการสิ้นสุดกำหนดการรับราชการ หรือการทำงานตามระบบที่เกิดขึ้น โดยในประเทศไทยมีพระราชบัญญัติคุ้มครองแรงงานฉบับที่ 6 พ.ศ. 2560 มาตรา 6 คือ กำหนดเกณฑ์การเกษียณอายุของข้าราชการไทยที่ 60 ปี ในขณะที่บริษัทเอกชนสามารถยืดหยุ่นให้สามารถกำหนดเกณฑ์การเกษียณอายุได้เป็น 2 ช่วง คือ 55 และ 60 ปี ต้องเกษียณอายุพ้นสภาพการทำงานเพื่อให้ร่างกายได้พักผ่อนจากการตรากตรำทำมาหาเลี้ยงชีพตลอดช่วงชีวิตที่ผ่านมา การออกจากงานประจำของผู้สูงอายุมีผลต่อการเปลี่ยนวิถีการดำเนินชีวิตจากปกติที่ต้องปฏิบัติตามภารกิจการทำงานเป็นประจำตามข้อกำหนดของการทำงานหรือบริษัทที่สังกัดมีเปลี่ยนเป็นการดูแลตนเองก็ส่งผลต่อการปรับตัวตามสภาวะต่าง ๆ

การกำหนดวันสิ้นสุดการทำงานของผู้สูงอายุ หรือการเกษียณอายุข้างต้น นำไปสู่การวางแผนการดูแล ควบคุมด้วยการมอบสวัสดิการบำนาญ บำนาญ เบี้ยยังชีพ และสวัสดิการอื่น ๆ ที่ภาครัฐและเอกชนกำหนดขึ้น เป็นลักษณะของการจัดกระทำให้ผู้สูงอายุเข้าใจว่าหลังจากการเกษียณหรือออกจากการทำงานแล้ว ผู้สูงอายุไม่ได้มีศักยภาพเพียงพอที่จะทำงานหรือสามารถดูแลตัวเองได้ ต้องรอรับความช่วยเหลือจากภาครัฐ หรือผู้ดูแลสวัสดิการให้เท่านั้น มีฐานะเสมือนธนาคารที่คอยทำหน้าที่รับฝากจากผู้ให้สวัสดิการเท่านั้น เจกเช่นวัตถุที่รอรับการช่วยเหลือเท่านั้น การเปิดใจให้ยอมรับ และพยายามปรับตัวของผู้สูงอายุในช่วงแรกที่กำลังจะเกษียณ ช่วงเวลาเกษียณ และหลังจากการเกษียณ จึงมีความสำคัญเป็นอย่างมาก

“...ก่อนนี้ทำงานเป็นเวลา ต้องไปทุกวัน ไม่อยากไปก็ต้องไป บังคับเรา สมัยก่อนเงินเดือน 15,000 บาท 20 กว่าปีก่อน 15,000 ถือว่าเยอะมากไม่เหลืออะไรเหลือ ... แม่ทำไปจนถึงอายุ 55 ปี ก็ต้องออกจากงานมาตามระบบเขานั่นละ ... ออกมาแล้วเอาใจละที่นี้ งานก็ไม่ได้ไปทำ ไม่ต้องไปตอกบัตรไม่ต้องไปเข้ากะเหมือนก่อน ตอนนี้จะทำอะไรก็ต้องควบคุมวางแผนชีวิตตัวเองล้วน ๆ เลย วางแผนดีก็ดีไป แต่ถ้ามีว่ สับสนเมื่อไร ชีวิตก็ไปไม่เป็นอยู่เหมือนกัน” - แม่สง่า

ผู้สูงอายุสะท้อนถึงช่วงเวลาของการทำงานในองค์กรจนกระทั่งเกษียณอายุ และเข้าสู่ช่วงเวลาของการตกอยู่ภายใต้ชุดความรู้ที่ไม่เหมาะกับการทำงานในสภาวะปกติ และมีการปรับตัวในหลาย ๆ ด้านในช่วงเวลาหลังจากการออกจากงานประจำ เช่นเดียวกับ แม่นวล ที่เล่าว่า “ตอนแรกก็คิดว่าเราเกษียณ เราไม่ได้ทำงานแล้ว เราคือคนแก่ แค่นี้ก็ไม่ต้องการเรา แล้วเราจะทำยังไงต่อ อย่างที่เล่าให้ฟังเลยว่าเครียดมากช่วงแรก ช่วงแรกแม่ก็มีความกังวลว่าออกมาแล้วจะเป็นยังไงบ้าง 55 ปีในความคิดของแม่มันก็ยังไม่ได้แก่ละ แต่แม่ก็เข้าใจในระบบการทำงานที่เขาจ้าง

เราแค่นั้น” ที่สะท้อนถึงความจำยอมตกอยู่ภายใต้ชุดความรู้ของความไม่เหมาะสมในการทำงานเช่นกัน

เมื่อถึงเวลาที่ต้องออกจากงานประจำของผู้สูงอายุ ส่งผลกระทบในด้านรายได้ ความคิด ความเป็นอยู่ ความรู้สึก และการให้ความหมายต่อตนเองภายหลังจากการเกษียณ ที่แสดงถึงความกังวลและความไม่มั่นคงทางจิตใจของผู้สูงอายุ “ก่อนหน้านี้เคยคิด และคิดมาโดยตลอดว่าอาชีพที่มั่นคงหรือการได้ทำงานราชการ เพราะงานราชการนอกจากมีงาน มีอาชีพ ยังมีรัฐสวัสดิการต่าง ๆ ที่ทางการมอบให้ แม่เองก็คิดเหมือนกับคนทำงานราชการส่วนใหญ่คิดนั้นแหละ... พอเกษียณอายุออกมาแล้วก็ทำให้เห็นว่าบทบาท หน้าที่งานมันก็จบเท่านั้น คิดว่าเราจะมีรายได้พอจุนเจือแต่ความรู้สึกข้างในลึก ๆ มันแว้ง มันโดดเดี่ยว ชีวิตมันไม่เหมือนเดิมอีกต่อไป ใช้เวลาทำใจอยู่นานมากเหมือนกันนะ กว่าแม่จะทำใจได้...” แม่พจน์ เล่าถึงความรู้สึกของตนเองที่เกิดขึ้นในช่วงก่อนการเกษียณอายุ และหลังการเกษียณอายุ

ขณะที่ผู้สูงอายุที่ออกจากงานประจำที่ไม่ได้ทำงานราชการซึ่งไม่ได้มีเงินเดือนหรือรัฐสวัสดิการดูแลก็มีความกังวลกับอนาคตของตัวเองที่จะเกิดขึ้นหลังออกจากงานประจำ “ตอนนั้นคิดเยอะมากเลยนะ 55 ปีต้องออกจากงานแล้ว แล้วแม่จะทำอะไรต่อ แม่จะทำอะไรกิน แม่จะกลับไปอยู่บ้านแล้วอยู่อย่างไร... จริง ๆ แม่ไม่ได้ไปอยู่ไกลที่ไหนเลยก็อยู่ในเมืองอุดรของเราแหละ แต่การทำงานที่เงินเดือนกับออกจากงานมาแบบนี้ แม่ก็คิดแม่ก็กลัว” – แม่เนวล กล่าวในฐานะผู้สูงอายุที่ออกจากงานประจำ

การเข้าสู่วัยเกษียณของผู้สูงอายุถือเป็นจุดเปลี่ยนผ่านสำคัญในชีวิตของบุคคลซึ่งส่งผลกระทบในหลายด้าน เริ่มต้นจากผลกระทบต่อระบบเศรษฐกิจโดยรวม เมื่อบุคลากรที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญ และประสบการณ์ออกจากกำลังแรงงาน ย่อมส่งผลให้เกิดช่องว่างในการถ่ายทอดความรู้และทักษะไปยังคนรุ่นใหม่ ซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อภาคอุตสาหกรรม ภาคธุรกิจ ภาคการผลิต และภาคการเกษตร นอกจากนี้ การเข้าสู่วัยเกษียณยังส่งผลกระทบโดยตรงต่อผู้เกษียณอายุเอง ด้วยการขาดรายได้ประจำจากการทำงาน ทำให้ต้องมีการปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตและการใช้จ่ายให้สอดคล้องกับสถานะใหม่ บางคนอาจสามารถพึ่งพาตนเองได้หลังเกษียณอายุ เนื่องจากมีการวางแผนทางการเงินและมีเงินออมเพียงพอ แต่บางคนอาจไม่สามารถพึ่งพาตนเองได้หากไม่มีการเตรียมการล่วงหน้า ซึ่งอาจนำไปสู่ปัญหาทางสังคมและเศรษฐกิจตามมา จึงกล่าวได้ว่า การเปลี่ยนผ่านเข้าสู่วัยเกษียณมีผลกระทบทั้งในระดับมหภาคและระดับบุคคล จำเป็นต้องมีการเตรียมความพร้อมและวางแผนล่วงหน้าเพื่อให้การเปลี่ยนผ่านดังกล่าวเป็นไปอย่างราบรื่น

3. ผู้ไม่ชอบการเปลี่ยนแปลง

กระบวนการของโครงสร้างทางสังคมที่ผู้สูงอายุยอมรับบรรทัดฐานและค่านิยมของสังคมจนถึงขั้นไม่ตั้งคำถามหรือคิดท้าทายแนวปฏิบัติเหล่านั้น ทำให้พวกเขาตกอยู่ภายใต้สภาวะความจำนนและเป็นผู้ที่ไม่ชอบการเปลี่ยนแปลง กระบวนการนี้อาจเกิดขึ้นจากการที่ผู้สูงอายุได้รับการปลูกฝังค่านิยมและบรรทัดฐานเหล่านั้นมาตั้งแต่เด็ก รวมถึงการเผชิญกับแรงกดดันทางสังคมให้ปฏิบัติตามกฎเกณฑ์เหล่านั้น หากพวกเขาไม่ปฏิบัติตามก็อาจถูกตราหน้าหรือถูกมองว่าเป็นคนแปลกแยก จึงทำให้พวกเขายอมรับและปฏิบัติตามเพื่อความสงบสุขและการได้รับการยอมรับจากสังคม ดังเช่น การได้รับมรดกตกทอดจากบรรพบุรุษที่ดูแล้วน่าจะเป็นชาวดีหรือเรื่องราวดี ๆ ที่เกิดขึ้น แต่ในผู้สูงอายุบางท่านที่ได้รับการสืบทอดมรดก กลับกลายเป็นช่วงของการเปลี่ยนแปลงเบื้องต้นที่บุคคลยังไม่มีความนึกคิดที่ลึกซึ้งมากนัก ไม่ว่าจะเป็นที่ดินที่ครองทำประโยชน์หรือการประกอบอาชีพ บุคคลจะรับรู้ในสิ่งที่ตนเห็นเป็นรูปธรรม รับทราบ และยอมรับความคิดต่าง ๆ โดยไม่มีการตั้งคำถามและปฏิบัติตามโดยไม่มีข้อโต้แย้ง บุคคลจะยอมรับว่าสิ่งที่เกิดขึ้นในอดีตเป็นผลงานที่บรรพบุรุษได้สร้างขึ้นมาให้ และคาดหวังว่าสิ่งที่เกิดขึ้นในอนาคตยังคงเหมือนเดิม จึงกลายเป็นกรอบความคิดที่ยึดติดกับโครงสร้างทางสังคมที่หล่อหลอม โดยที่ไม่รู้ตัวว่า สิ่งที่ได้เกิดขึ้นในอดีตนั้นเป็นกระบวนการที่หล่อหลอมความเป็นมนุษย์ของผู้สูงอายุเอง

“อยู่กับตาบ้ายาย กับพ่อกับแม่มาตั้งแต่เกิด เห็นเขาทำอะไรก็ทำตามอย่างเขา ทำไรทำนาสืบทอดกันมาโดยตลอด เราเห็นเขาทำกันมากับแบบนี้ เราเองพอโตขึ้นมาทำกับเขาก็ทำตามอย่างแบบนี้ จนวันที่เขาไม่ได้อยู่กับเราแล้ว จะให้เราทิ้งที่ดิน ทิ้งอาชีพ ทิ้งความเป็นอยู่เดิม ๆ ก็คงไม่ได้ เราเองจะไปทำอะไรได้ ก็ทำตามอย่างที่เขาทำมานี้ละ” – แม่เตี๋ยง

ผู้สูงอายุที่มีมุมมองต่อตนเองที่ตกอยู่ภายใต้การยอมรับผลจากการกระทำ ความคิด ความเชื่อที่โครงสร้างทางสังคมมอบให้ โดยไร้ซึ่งการตั้งคำถาม และการคิดเห็นต่อยอดเพื่อสร้างโอกาสเพิ่มเติมให้กับตนเอง แต่กลับยอมรับสิ่งที่ได้รับส่งต่อกันมาโดยไม่มีข้อโต้แย้ง ไม่ว่าจะเป็นมรดก ที่ดิน หรือแม้กระทั่งการงานอาชีพ “ก่อนหน้านี้ก็เป็นเกษตรกรทำไรทำนาธรรมดา... ทำกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษเลย เพราะตั้งแต่ปู่ย่าตายายพ่อแม่แล้วก็สืบทอดกันมาจนปัจจุบันนี้แหละ ทำยังไงได้นั่งสี่หน้าห้าหน้าก็ไม่ได้เรียน ก็ต้องทำไรทำนาสืบทอดกันไปตามมีตามเกิดนี่แหละ” แม่ภาพ แกนนำกลุ่มผู้สูงอายุในปัจจุบัน ที่ก่อนหน้านี้เคยตกอยู่ภายใต้การยอมรับต่อโครงสร้างทางสังคมนั้น โดยไร้ซึ่งการตั้งคำถาม ด้วยเหตุเพราะการได้รับการส่งต่อมรดกทางอาชีพ ด้วยการจ่อม

จมอยู่กับสถานการณ์ที่กำลังเกิดขึ้น ทำให้การตระหนักรู้และการโต้ตอบอย่างมีวิพากษ์วิจารณ์ไม่อาจเป็นไปได้ในช่วงเวลานั้น แสดงถึงสิ่งที่พวกเขาจำยอมต่อสถานการณ์ที่เกิดขึ้น ซึ่งเป็นผลมาจากความไม่รู้ ความเฉื่อยชา พฤติกรรมเหล่านี้มักเกิดขึ้นจากการครอบงำของเศรษฐกิจ สังคม การปลูกฝังค่านิยม หรือระบบโครงสร้างทางสังคมที่ทำให้อยู่ในสภาวะเช่นนั้น

กระบวนการของโครงสร้างทางสังคมที่ผู้สูงอายุยอมรับบรรทัดฐานและค่านิยมของสังคมจนถึงขั้นไม่ตั้งคำถามหรือคิดท้าทายแนวปฏิบัติเหล่านั้น ทำให้พวกเขาตกอยู่ภายใต้สภาวะความจำนนและเป็นผู้ที่ไม่ชอบการเปลี่ยนแปลง กระบวนการนี้อาจเกิดขึ้นจากการที่ผู้สูงอายุได้รับการปลูกฝังค่านิยมและบรรทัดฐานเหล่านั้นมาตั้งแต่เด็ก รวมถึงการเผชิญกับแรงกดดันทางสังคมให้ปฏิบัติตามกฎเกณฑ์เหล่านั้น หากพวกเขาไม่ปฏิบัติตามก็อาจถูกตราหน้าหรือถูกมองว่าเป็นคนแปลกแยก จึงทำให้พวกเขายอมรับและปฏิบัติตามเพื่อความสงบสุขและการได้รับการยอมรับจากสังคม ดังเช่น มีความเชื่อว่าผู้สูงอายุควรอยู่แต่ในบ้านและไม่ควรออกไปทำงานหรือมีกิจกรรมนอกบ้านมากนัก เมื่อผู้สูงอายุได้รับการปลูกฝังความเชื่อนี้มาตั้งแต่เด็กและเห็นสังคมรอบข้างก็ปฏิบัติเช่นนั้น พวกเขาจึงไม่ได้ตั้งคำถามหรือคิดท้าทาย แต่ยอมรับและปฏิบัติตามโดยไม่มีข้อโต้แย้ง แม้ในปัจจุบันสังคมเริ่มเปิดกว้างและให้โอกาสผู้สูงอายุมากขึ้น การถูกจำนนสภาพนี้อาจส่งผลให้ผู้สูงอายุขาดความคิดสร้างสรรค์ไม่สนใจเรียนรู้สิ่งใหม่ๆ และติดอยู่กับกรอบความคิดแบบเดิม ๆ ซึ่งอาจทำให้พวกเขาไม่สามารถปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพ

การยอมรับต่อสถานการณ์ที่เกิดขึ้น โดยไร้ซึ่งการตั้งคำถาม การถกเถียง เพียงเพราะเข้าใจว่านั่นคือสิ่งที่สมควรแล้ว เหมาะสมแล้ว ในรูปแบบของวัฒนธรรมแห่งความเงียบขรึมเป็นกระบวนการหนึ่งที่น่าไปสู่การลดทอนความเป็นมนุษย์ ลดทอนคุณค่า ลดทอนความสามารถ และนำไปสู่การลดทอนการขยายโอกาสที่อาจเกิดขึ้น บริบทที่เกิดขึ้นนี้เป็นวัตรปฏิบัติที่เป็นการเสริมสร้างและการลดทอนความเป็นมนุษย์สู่การฐานะการเป็นสิ่งมีชีวิตที่ไม่สมบูรณ์ซึ่งไม่รู้ถึงความไม่สมบูรณ์ของตัวเอง

4. ผู้มีสมรรถนะทางร่างกายถดถอย

การถูกให้ความหมายของผู้สูงอายุว่าเป็น “ผู้มีสมรรถนะทางร่างกายถดถอย” เป็นตัวชี้วัดที่สำคัญในการกีดกันให้ผู้สูงอายุต้องกลายมาเป็นคนไร้ศักยภาพที่ต้องพึ่งพิงสถาบันทางสังคมต่าง ๆ ทั้งองค์กรภาครัฐ ชุมชน ครอบครัว องค์กรอิสระ และองค์กรภาคเอกชนในทุก ๆ ด้าน ความพยายามสถาปนาความเป็นเจ้าของทางวาทกรรมนี้ก่อให้เกิดเป็นวาทกรรมกระแสหลัก โดย

วาทกรรมกระแสหลักที่เกิดขึ้นจากโครงสร้างทางสังคม ถูกใช้เพื่อนำไปสู่เป้าหมายที่สำคัญ คือ การผลิตซ้ำเพื่อตอกย้ำความเป็นผู้สูงอายุ ผลกระทบจากการเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ สุขภาวะของผู้สูงอายุ สภาวะทางเศรษฐกิจ-สังคมของผู้สูงอายุ และการเฝ้าระวังเป็นหลัก เมื่อเข้าสู่วัยสูงอายุจะมีการเปลี่ยนแปลงในทางเสื่อมลงของร่างกาย ซึ่งอวัยวะในร่างกายต่าง ๆ ก็เสื่อมลงในเวลาไม่เท่ากัน ตามธรรมชาติ บ่อยครั้งที่การเปลี่ยนแปลงอันเป็นไปตามภาวะธรรมชาตินี้ก็ก่อให้เกิดปัญหาที่เป็นโรคภัยไข้เจ็บ โดยเฉพาะปัญหาทางด้านร่างกายหรือชีววิทยา มากไปกว่านั้นสิ่งที่เห็นได้ชัดและเป็นปัญหาสำหรับผู้สูงอายุเป็นอย่างมาก คือ ผลกระทบทางด้านสภาวะจิตใจที่เกิดจากความรู้สึกสูญเสีย โดยเฉพาะที่เกี่ยวข้องกับความสามารถของตนเอง เช่น การเคยเป็นที่พึ่ง เป็นผู้นำให้กับคนอื่น การเป็นที่ยอมรับและยกย่องจากคนข้างเคียงเพื่อนฝูง หรือสังคมการขาดที่พึ่ง เช่น ผู้ใกล้ชิดเพื่อนสนิทถึงแก่กรรม เป็นต้น เหล่านี้ส่งผลให้ผู้สูงอายุที่ออกจากตลาดแรงงานต้องกลายเป็นผู้สูงอายุที่ไร้สมรรถภาพในที่สุด “...มีเยอะมากที่ออกมาจากงานแล้ว อะไรก็ไม่เป็นไปอย่างที่คาดหวัง ครอบครัวก็ไม่ได้เป็นไปอย่างที่คาดหวัง สิ่งที่เราวางแผนไว้ว่าจะทำคิดเอาไว้ก็ไม่ได้เป็นไปอย่างที่คาดหวัง เพราะมีเพื่อน ๆ หลายคนที่ยากลำบากจนต้องเข้าโรงพยาบาล แต่ก็มาในลักษณะของการเป็นผู้ป่วย” – แม่พจน์ เล่าถึงเหตุการณ์เมื่อไปโรงพยาบาล ช่วงวัยของผู้สูงอายุเป็นช่วงรอยต่อของชีวิตที่เปลี่ยนจากวัยกลางคนเข้าสู่วัยของผู้สูงอายุ ทำให้ผู้สูงอายุทุกคนต้องเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ โดยเฉพาะสภาพของร่างกายที่เป็นไปในลักษณะของความเสื่อมถอย มีข้อจำกัดในการทำหน้าที่ของร่างกาย ทำให้เกิดปัญหาที่เป็นผลกระทบไปยังจิตใจ และการดำเนินชีวิตในสังคมต่อไปได้

“ส่วนใหญ่คนสูงอายุ ถ้าอายุมาก ๆ แล้วจะคิดว่าเราไม่มีค่า ทำอะไรก็ยาก จะทำงานก็ลำบาก ซึ่งส่วนใหญ่ก็เกิดจากสภาพร่างกายที่เปลี่ยนไป ร่างกายที่มี เรี่ยวแรงที่มีก็ไม่เหมือนเดิม จะหยิบจะจับจะทำอะไรก็เหนื่อยง่าย หมดแรงง่าย มันก็เกิดจากความเจ็บป่วยของเรานั้นแหละ...” – แม่เตี๋ยง

สำหรับกลุ่มผู้สูงอายุ แม้การเปลี่ยนแปลงทางร่างกายเป็นเพียงลักษณะทางกายภาพที่พวกเขาไม่สามารถกำหนดหรือเลือกได้ด้วยตนเอง แต่ที่ผ่านมาสังคมได้ใช้ความแตกต่างและการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพดังกล่าวโดยจัดระบบสัญลักษณ์เชิงคุณค่าสำหรับความมีและความเป็นของบุคคลที่แสดงออกทางกายภาพมาโดยตลอด ทศนะด้านลบที่มีต่อผู้สูงอายุในสถาบันทางสังคมจึงมิได้ดำรงอยู่อย่างแท้จริง แต่ความคิดนี้ถูกสร้างขึ้นเมื่อสังคมสมัยใหม่ให้ความสำคัญกับประสิทธิภาพในการผลิตของมนุษย์ โดยความคิดนี้เป็นความคิดที่ถูก

ขับเคลื่อนเป็นกระแสหลักในการแยกความเป็นผู้สูงอายุ และกลับไปมองคุณค่าความเป็นมนุษย์ว่าผู้สูงอายุเป็นคนแก่ไม่มีคุณค่าเพราะทำงานไม่ไหว คุณค่าอยู่ที่การทำงานและการทำงานไม่ได้เต็มที่เหมือนเดิมจะไม่มีประโยชน์ แสดงถึงการที่ผู้สูงอายุไม่มีความสามารถ ทำงานไม่ได้ จึงกลายเป็นคนที่ไม่มีความรู้ในระบบเศรษฐกิจนั่นเอง ดังที่กลุ่มผู้สูงอายุได้สะท้อนให้เห็นถึงผลกระทบของการเป็นคนไม่มีคุณค่าตามการผลิตซ้ำของโครงสร้างทางสังคม เช่น “ผลกระทบจริง ๆ ก็น่าจะเป็นเรื่องของสังขารแหละ เพราะมันไม่ได้เกี่ยวข้องกับคำว่าผู้สูงอายุแต่มันเป็นเรื่องของสุขภาพที่มันก็เสื่อมโทรมไปตามเวลา เรื่องของความคล่องตัวที่เปลี่ยนไปของพวกเรา ทำให้เราทำงานยากขึ้นกว่าเดิม จะไปร่วมขบวนกับเด็ก ๆ ที่มีกำลังวังชาอยู่ ก็กลัวจะไปเป็นภาระของเขา” – แม่พจน์ โดย แม่คำหล้า เน้นย้ำว่า “แม่เห็นเยอะเลย เพื่อน ๆ แม่หลายคนที่มาทำงานอย่างที่เราทำกันไม่ได้ เพราะมีปัญหาเรื่องโรคประจำตัวบ้าง ลมจะไปลมจะมามันลำบาก บางคนแทบจะใช้ชีวิตอยู่โรงพยาบาลมากกว่าอยู่บ้านเสียอีก”

ผู้สูงอายุมักบ่นเกี่ยวกับความเปลี่ยนแปลง เป็นการนำความรู้ด้านการแพทย์มาผลิตซ้ำและตอกย้ำให้เป็นปัญหาที่แสดงถึงสถานะของผู้สูงอายุที่ถูกให้ความหมาย การผลิตซ้ำวาทกรรมที่ทำให้ผู้สูงอายุกลายเป็นคนไร้ความสามารถ การให้ความหมายของผู้สูงอายุในประเด็นด้านผลกระทบจากการเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ ประเด็นด้านสุขภาพ นำไปสู่ประเด็นด้านจิตใจ ประเด็นด้านเศรษฐกิจและสังคม รวมทั้งการเฝ้าระวังซึ่งเป็นงานที่อยู่บนกระบวนการทัศน์ด้านชีวการแพทย์ แสดงให้เห็นถึงแนวคิดที่มีอำนาจตามกระแสหลักที่มีความนิยมในการศึกษาเกี่ยวกับกลุ่มผู้สูงอายุ

4.2.2 ผู้สูงอายุ: การให้ความหมายหลังการรวมกลุ่มของผู้สูงอายุ

1. ผู้มีศักยภาพ

“แม้ว่าแก่หรือไม่แก่เป็นเรื่องของใจ ดูได้เลยตอนนี้ 40 60 70 ก็ยังทำงาน กระฉับกระเฉง และเป็นกำลังหลักให้กับครอบครัวหรือชุมชนของเราด้วยซ้ำ... ไม่มีใครมานั่งพูดกันหรอกว่าเธอแก่ฉันแก่ แม่ถึงได้บอกว่าความแก่เป็นเรื่องของใจ เพราะถ้าใจเราไม่สู้ ใจเราไม่เอาใจเราไม่ได้ แล้วเราบอกว่าตัวเองแก่ตลอดเวลา เพราะเราเชื่อว่าแก่” – แม่เนวล

สังคมสมัยใหม่ให้ความสำคัญกับแนวคิดที่มองว่าทุกคนมีความสามารถและสติปัญญา โดยไม่คำนึงถึงสถานะทางสังคม อายุ หรือกิจกรรมที่ทำ ทุกคนต้องรับผิดชอบต่อการกระทำของตน แนวคิดนี้ส่งผลให้คุณภาพชีวิตและความสามารถในการดูแลตนเองของผู้สูงอายุ

กลายเป็นตัวชี้วัดศักยภาพที่สำคัญ การส่งเสริมให้ผู้สูงอายุตระหนักถึงคุณค่าและศักยภาพของตนเองเป็นสิ่งสำคัญ กระบวนการนี้มุ่งเน้นการเพิ่มความสามารถในการควบคุมและปรับปรุงสุขภาพ เพื่อให้บรรลุสุขภาพะที่สมบูรณ์ทั้งทางร่างกาย จิตใจ และสังคม ผู้สูงอายุควรสามารถระบุความต้องการของตนเอง แก้ไขปัญหา และปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลง รวมถึงควบคุมปัจจัยที่ส่งผลต่อสุขภาพได้ อย่างไรก็ตาม การพัฒนาความสามารถเหล่านี้ต้องเริ่มจากการที่ผู้สูงอายุเข้าใจและยอมรับสถานการณ์ปัจจุบันของตนเองอย่างตรงไปตรงมา เมื่อทำได้เช่นนั้น พวกเขาจะสามารถพัฒนาศักยภาพและมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นในวัยเกษียณ

“ความแก่นั่นก็คือเรื่องธรรมชาติแหละ ใคร ๆ ก็ต้องเป็น ใคร ๆ ก็ต้องเจอแต่ เราจะอยู่กับความแก่นนั้นยังไง จะนั่งกินนอนกินแม่ไม่เอาหรอก ตอนนี้แม่อายุเยอะกว่าแม่舅...แม่ก็คิดว่าแม่ก็ยังสามารถทำอะไรได้ อย่างตอนนี้ที่มารวมกลุ่มกับเขา แม่ก็ยังช่วยในการเย็บผ้าทอผ้า แม่ได้รางวัลมาด้วยนะ” – แม่เตียง

การยอมรับความเป็นจริงเป็นก้าวแรกที่สำคัญสำหรับผู้สูงอายุในการสร้างอัตลักษณ์ใหม่ของตนเอง กระบวนการนี้เริ่มจากความเข้าใจอย่างลึกซึ้งในตนเองและความเชื่อมั่นในศักยภาพที่มี การตระหนักรู้นี้ช่วยให้ผู้สูงอายุสามารถสื่อสารและแสดงออกถึงตัวตนได้อย่างมีพลัง ส่งผลให้สังคมรับรู้และเข้าใจผู้สูงอายุในมุมมองใหม่ เมื่อผู้สูงอายุเข้าใจตนเองอย่างถ่องแท้ พวกเขาจะเริ่มค้นหาความหมายใหม่ของชีวิต โดยมุ่งมั่นที่จะทำสิ่งต่างๆ เพื่อพิสูจน์ศักยภาพของตนเอง การให้ความหมายใหม่นี้เกิดจากความปรารถนาที่จะแสดงให้เห็นว่าพวกเขายังคงมีความสามารถ และคุณค่าต่อสังคม แม้จะอยู่ในวัยเกษียณแล้วก็ตาม “ตัวแม่เองก็ไม่อยากให้เป็นภาระใคร ไม่อยากจะต้องไปพึ่งลูกพึ่งหลาน เข้าใจว่าลูกเค้าก็อยากจะมีชีวิตของเขาเหมือนกัน อีกรายอย่างที่ไม่อยากหมดไฟไปเพราะกับคำว่าเกษียณหรือความแก่ของพี่เอง” แม่พจน์

เมื่อผู้สูงอายุมีความตระหนักรู้และเห็นคุณค่าในตนเอง พวกเขาจะเริ่มแสวงหา “ความจริง” เกี่ยวกับตัวเองในระดับที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้น เพื่อให้ตระหนักรู้ถึงความจริงแท้แห่งตัวตนอย่างแท้จริง ความต้องการนี้นำไปสู่การมีส่วนร่วมและความพยายามในการปฏิบัติเพื่อสร้างการเปลี่ยนแปลงทั้งในโลกภายในจิตใจและโลกภายนอกของพวกเขาเอง ผู้สูงอายุจะลงมือปฏิบัติเพื่อเปลี่ยนแปลงวิธีคิดและมุมมองของตนเองที่มีต่อชีวิตและโลกรอบตัว โดยการทบทวนประสบการณ์ในอดีต วิเคราะห์ความสำคัญของเหตุการณ์ต่าง ๆ และตีความความหมายของชีวิตด้วยสายตาใหม่ พร้อมกันนั้น พวกเขา ก็พยายามที่จะปรับเปลี่ยนสิ่งแวดล้อมรอบตัวให้สอดคล้องกับความต้องการและเป้าหมายของตน ไม่ว่าจะเป็นการสร้างความสัมพันธ์ใหม่ ปรับเปลี่ยนบทบาทหน้าที่

หรือแม้แต่เปลี่ยนสภาพแวดล้อมทางกายภาพ การริเริ่มเปลี่ยนแปลงเหล่านี้นำไปสู่ผลลัพธ์ที่แตกต่างไปจากเดิม ทั้งในแง่ของความรู้สึกนึกคิด ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล และการดำเนินชีวิตโดยรวม ผู้สูงอายุจะค้นพบความจริงใหม่ๆ เกี่ยวกับตนเองและมีประสบการณ์ชีวิตในมิติที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้น “หมู่บ้านเรา อายุ 60-70 ปี ก็ยังทำงานอยู่ ไม่เคยคิดว่า 60 ปี จะต้องหยุดทำงาน... อย่างแม่เดียวกับแม่นวลมีอาชีพเสริม มีความสามารถทอดผ้าว่างจากทำนาก็ทอดผ้ามีรายได้ ไม่ได้คิดว่าอายุเป็นอุปสรรค ยิ่งทำงานยิ่งแข็งแรง” – แม่นวล

การเปลี่ยนแปลงมุมมองและการตระหนักรู้ในตนเองของผู้สูงอายุนั้นเป็นกระบวนการสำคัญที่ช่วยให้พวกเขาสามารถเผชิญหน้ากับการเปลี่ยนแปลงในชีวิตได้อย่างมีพลัง เมื่อผู้สูงอายุสามารถปลดปล่อยตนเองจากความเชื่อและกรอบความคิดแบบดั้งเดิมที่มักมองข้ามศักยภาพและคุณค่าในตัวพวกเขาเอง พวกเขาก็จะเริ่มมองเห็นโอกาสและความท้าทายใหม่ๆ ที่อยู่รอบตัว แทนที่จะยึดติดกับความเสื่อมถอยทางกายภาพซึ่งเป็นเพียงส่วนเล็กๆ ของการมีชีวิต การเปลี่ยนแปลงมุมมองนี้ทำให้ผู้สูงอายุเปิดรับประสบการณ์ใหม่ ๆ และสร้างความหมายให้กับชีวิตของตนเองได้อย่างต่อเนื่อง พวกเขาจะเริ่มมองเห็นตนเองในแง่บวกที่กว้างขวางและลึกซึ้งยิ่งขึ้น ไม่ได้จำกัดอยู่แค่บทบาททางสังคมหรือข้อจำกัดทางกายภาพ แต่เป็นการเห็นคุณค่าและความสามารถที่ซ่อนอยู่ภายในตนเอง ซึ่งจะนำไปสู่การใช้ชีวิตอย่างเต็มเปี่ยมและมีความหมายมากขึ้น “พอแม่ได้คุยกับหลาย ๆ คน แม่มองตัวเองใหม่ แม่รู้สึกดีกับตัวเองมากขึ้น...พอใจแข็งแรงกายเราก็แข็งแรงตาม มันทำให้เราได้ทำนั่นทำนี่มากขึ้น มันส่งผลดีต่อสภาพจิตใจและร่างกาย” – แม่สุณา

การตระหนักรู้ในตนเองเป็นสิ่งสำคัญยิ่งสำหรับผู้สูงอายุ เพราะช่วยให้เข้าใจตนเองอย่างแท้จริง ไม่ว่าจะเป็นความคิด อารมณ์ ความรู้สึก และทัศนคติที่มีต่อตนเอง เมื่อเข้าใจและยอมรับตัวตนได้อย่างถ่องแท้แล้ว ก็จะทำให้มองเห็นศักยภาพและคุณค่าของตนเองมากขึ้น สามารถพัฒนาตนเองให้ดีขึ้น รวมถึงสร้างสัมพันธ์ภาพที่ดีทั้งกับตนเองและผู้อื่น การตระหนักรู้ในตนเองยังช่วยให้ผู้สูงอายุสามารถตัดสินใจในเรื่องต่างๆ ของชีวิตได้อย่างเหมาะสม เนื่องจากมีความเข้าใจตนเองเป็นอย่างดี รู้ว่าอะไรคือสิ่งที่ตนเองต้องการและควรกระทำ จึงสามารถวางแผนและลงมือกระทำสิ่งต่างๆ เพื่อสร้างคุณค่าและผลลัพธ์ที่ดีให้กับชีวิตของตนได้อย่างมีประสิทธิภาพ ด้วยการตระหนักรู้ในตนเองที่ชัดเจนและถูกต้อง

2. ผู้นำการเปลี่ยนแปลง

การเห็นคุณค่าที่แท้จริงของตนเองเป็นความคิดและความรู้สึกเชิงประเมินค่าที่มีบุคคลจะมีต่อตนเอง ซึ่งเกิดจากการเรียนรู้ที่ทำให้บุคคลเกิดแรงขับภายใน ทำให้สามารถตัดสินใจและกระทำการต่าง ๆ ด้วยตัวเองได้ โดยผลของการกระทำจะเป็นทางบวกหรือทางลบก็ขึ้นอยู่กับผลของการเรียนรู้ นั่น ๆ ดังนั้น การเห็นคุณค่าในตนเองจึงเป็นความรู้สึกที่มีต่อตัวเองซึ่งจะส่งผลต่อบุคลิกภาพและพฤติกรรมของคนนั้น โดยบุคคลที่มีการเห็นคุณค่าในตนเองสูง มักจะแสดงให้เห็นถึงความเชื่อมั่นในตนเอง เมื่อผู้สูงอายุเกิดการเรียนรู้จนสามารถประเมินค่าที่มีต่อตนเองเกี่ยวกับความมีคุณค่า ความสามารถ และศักยภาพของตัวเองได้ จะส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงกับผู้สูงอายุให้ก้าวออกจากการเป็นผู้ถูกกดขี่ โดยเป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงภายในของบุคคลที่เกี่ยวข้องกับการเสนอความเป็นไปได้ใหม่ ๆ สำหรับการเรียนรู้อย่างเข้าใจ ซึ่งมีความสัมพันธ์กับการพัฒนาตนเองเพื่อการเปลี่ยนแปลงและการปรับปรุงตนเองจนสามารถมองเห็นคุณค่าในตนเองให้ดีขึ้นนำไปสู่การช่วยค้นหาตัวตนที่แท้จริงของผู้สูงอายุ **แมนวล** ให้ข้อมูลถึงวิถีคิดในการเปลี่ยนแปลงตนเองว่า “เวลาผ่านไปก็เป็นตัวพิสูจน์ได้สินะ มันทำให้แม่ได้เห็นว่าจริง ๆ แล้วแม่มีดียังไง แล้วแม่ก็มีศักยภาพอย่างไรบ้าง... ตอนนี้แม่เป็นหนึ่งในกรรมการของการรวมกลุ่มคนแก่ ๆ ทั้งนั้น ที่รวมตัวกันเพื่อทำสวนมะม่วงกัน” การเปลี่ยนแปลงวิถีคิดที่มีต่อตัวเองอันเกิดจากการมองเห็นคุณค่าของตัวเองของผู้สูงอายุทำให้ผู้สูงอายุมีความต้องการใช้ความสามารถที่มีอยู่ในตัวเอง มีความพยายาม และความมุ่งมั่นที่จะแสดงให้ผู้อื่นได้รับรู้ในศักยภาพที่สามารถช่วยเหลือตนเอง มากไปกว่านั้นผู้สูงอายุที่มองเห็นคุณค่าในตนเองยังใช้ความสามารถของตนเองในการช่วยเหลือสนับสนุนผู้อื่นและสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพในฐานะของผู้นำคนสำคัญของครอบครัวและชุมชนได้ด้วย

การที่ผู้สูงอายุมองเห็นคุณค่าที่แท้จริงที่มีอยู่ในตัวเอง ตระหนักในศักยภาพ เห็นประโยชน์ของตัวเองจนได้ใช้ศักยภาพของตัวเองอย่างเต็มที่ ไม่เพียงแต่สร้างการเปลี่ยนแปลงในเชิงความคิด และสังคมของผู้สูงอายุแล้ว ผู้สูงอายุเองยังได้รับการยกย่องจากคนในครอบครัว เป็นผู้นำของคนในชุมชนที่สามารถสร้างงาน สร้างอาชีพ และสร้างรายได้อย่างมั่นคงอีกด้วย สิ่งนี้เป็นสิ่งที่พิสูจน์ให้เห็นได้อย่างชัดเจนว่าการเปลี่ยนปรัทธาคนที่มีต่อตนเองของผู้สูงอายุไม่เพียงแต่ทำให้ผู้สูงอายุเห็นคุณค่าในตัวเอง แต่ยังสร้างประโยชน์ สร้างคุณค่าได้อีกมากมาย รวมถึงยังเป็นการพิสูจน์ตัวเองต่อหน่วยงาน หรือองค์กรต่าง ๆ ที่เคยมีมุมมองต่อผู้สูงอายุกลุ่มนี้ ว่าเป็นผู้ไร้ซึ่งศักยภาพ โดยไม่ให้การสนับสนุนการรวมกลุ่มและการประกอบอาชีพในช่วงแรกได้

“...พวกเขามีความสำคัญเป็นอย่างมากในการขับเคลื่อนในการนำกลุ่มที่เขาตั้งขึ้น คือเป็นตัวช่วยให้คนรุ่นใหม่ สามารถที่จะดำเนินการในสิ่งที่เขาเริ่มขึ้นมาก่อน ให้มันเติบโตไปได้เรื่อย ๆ และไม่หายไปไหน... ถือว่าเป็นกำลังสำคัญเลยเพราะว่าพวกเขาเป็นคนริเริ่มและสามารถถ่ายทอดให้คนรุ่นต่อมาได้ค่อนข้างดี” - คุณนนท์

กระบวนการเปลี่ยนแปลงมุมมองที่ผู้สูงอายุมีต่อตนเองเพื่อค้นพบคุณค่าที่แท้จริงนั้น อาจเป็นกระบวนการที่ก่อให้เกิดความเครียดในระยะแรก อย่างไรก็ตาม เมื่อผู้สูงอายุเริ่มเข้าใจและปรับตัวได้ทั้งทางร่างกาย จิตใจ และสภาพแวดล้อมทางสังคม พวกเขาจะรู้สึกปลอดภัยและมั่นคงในการดำเนินชีวิต การตระหนักถึงคุณค่าในตนเองนำไปสู่การมีเป้าหมายในชีวิตและความรู้สึกกว่าชีวิตมีความหมาย ผู้สูงอายุที่เห็นว่าตนเองมีความสำคัญ สามารถเป็นผู้นำและที่พึ่งของครอบครัวและชุมชนได้ จะเกิดความต้องการแสดงความสามารถ ประสบความสำเร็จ และพัฒนาความเคารพและความเชื่อมั่นในตนเอง การเห็นคุณค่าในตนเองนี้มีความสำคัญอย่างยิ่ง เพราะเป็นการตอบสนองความต้องการพื้นฐานทางจิตใจ ช่วยให้ผู้สูงอายุดำรงชีวิตอย่างมีคุณค่าและนำไปสู่คุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น ความภาคภูมิใจในตนเองที่เกิดขึ้นนี้จะเป็นรากฐานสำคัญในการใช้ชีวิตอย่างมีความสุขและมีความหมายในวัยเกษียณ

3. ผู้ถ่ายทอดองค์ความรู้

การเป็นผู้ถ่ายทอดองค์ความรู้ของผู้สูงอายุนั้นมีความสำคัญอย่างยิ่ง บทบาทของผู้สูงอายุในฐานะผู้ถ่ายทอดองค์ความรู้มีความสำคัญอย่างยิ่ง เนื่องจากการแบ่งปันประสบการณ์ชีวิตและภูมิปัญญาที่สั่งสมมายาวนานให้แก่ครอบครัว ชุมชน และสังคม ความรู้เหล่านี้ไม่ได้มาจากการศึกษาในระบบเพียงอย่างเดียว แต่เกิดจากการตระหนักในตนเอง การมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ และการใช้ศักยภาพของตนเองจนสามารถเข้าใจโครงสร้างทางสังคมได้อย่างลึกซึ้ง การที่ผู้สูงอายุสามารถถ่ายทอดองค์ความรู้ที่ได้จากประสบการณ์ชีวิตให้แก่ผู้อื่นได้นั้นแสดงให้เห็นถึงความสำเร็จในการเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ในชีวิต และเป็นการแสดงถึงศักยภาพอันยิ่งใหญ่ของพวกเขา การแบ่งปันความรู้เหล่านี้ช่วยให้คนรุ่นหลังได้เรียนรู้บทเรียนอันมีค่าสำหรับการดำเนินชีวิตและเข้าใจโลกรอบตัวได้ดียิ่งขึ้น ผู้สูงอายุที่ตระหนักถึงความสามารถในการเป็นผู้ถ่ายทอดองค์ความรู้จะเห็นคุณค่าในตัวเอง เกิดความสุขและความภาคภูมิใจในการแบ่งปันประสบการณ์ให้ผู้อื่น ซึ่งจะเป็นแรงกระตุ้นให้พวกเขาทำหน้าที่นี้อย่างต่อเนื่อง การตระหนักถึงคุณค่าของตนเองเช่นนี้ ไม่เพียงแต่ส่งผลดีต่อผู้สูงอายุเท่านั้น แต่ยังเป็นประโยชน์ต่อสังคมโดยรวมในการสืบทอดภูมิปัญญาและประสบการณ์อันล้ำค่าสู่คนรุ่นต่อไป “...พวกแม่น้ำ

แหละที่เป็นคนถ่ายทอดและส่งต่ออาชีพเหล่านี้ให้กับเด็ก ๆ อย่างที่แม่ภาพเคยพูดไว้เมื่อกี้ การรวมกลุ่มทำสวนมะม่วงของคนแก่มั่นคืออาชีพรองเพราะก่อนหน้านี้เราทำอย่างอื่นกันเยอะมาก แต่มันกลายเป็นอาชีพหลักที่เรารวมกลุ่มสร้างเนื้อสร้างตัวกัน... แม่ภูมิใจในตัวตัวเองนะ เพราะแม่เคยมองว่าตัวเองน่าจะเป็นคนแก่ที่ไม่มีประโยชน์อะไร แต่ตอนนี้แม่อายุมากแล้วแต่แม่ก็ยังทำอะไรได้อีกเยอะมากเลย...” – **แม่นวล** เมื่อการตระหนักรู้ในความสามารถของตนเองของผู้สูงอายุ ได้รับการส่งเสริม สนับสนุนจากคนในชุมชน เช่น ลูกหลาน คนทำงาน ผู้สนับสนุนจากภาครัฐและเอกชน รวมทั้งผู้สูงอายุที่มาวมกลุ่มกัน ทำให้ผู้สูงอายุเห็นคุณค่าในตัวเอง กลับมาทบทวนความสามารถของตัวเองได้ นำไปสู่การเก็บรวบรวมข้อมูลและถ่ายทอดความรู้ของตนเองเพื่อต่อยอดการทำงาน อย่างยั่งยืนให้กับลูกหลานต่อไปได้ในอนาคต

“ผู้สูงอายุส่วนมากถือว่าเชี่ยวชาญในการทำงาน เราก็พยายามที่จะส่งไม้ต่อให้กับลูกหลานที่มีอายุน้อย ๆ เราก็พยายามจะดึงเข้ามาให้มาเริ่มต้นรู้จักงานและมาทำงานด้วยกัน เพราะอีกหน่อยพวกพ่อ ๆ ก็จะทำไม่ได้แล้วก็ต้องส่งไม้ต่อให้กับลูกหลาน...” – **ลุงพล**

กระบวนการมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ และการใช้ศักยภาพของตนเองอย่างเต็มที่ ทำให้ผู้สูงอายุสามารถเปลี่ยนบทบาทจากผู้ถูกกระทำมาเป็นผู้เข้าใจโครงสร้างทางสังคมอย่างลึกซึ้ง ความสามารถในการถ่ายทอดองค์ความรู้ที่ได้จากประสบการณ์ชีวิตนี้ แสดงให้เห็นถึงความสำเร็จในการเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงต่างๆ และเป็นหลักฐานของศักยภาพอันยิ่งใหญ่ของผู้สูงอายุ การแบ่งปันความรู้และประสบการณ์เหล่านี้มีคุณค่าอย่างมากสำหรับคนรุ่นหลัง เพราะเป็นบทเรียนชีวิตที่ไม่สามารถหาได้จากตำราเรียน ช่วยให้พวกเขาเข้าใจการดำเนินชีวิตและโลกรอบตัวได้ดียิ่งขึ้น การถ่ายทอดองค์ความรู้นี้ไม่เพียงแต่เป็นประโยชน์ต่อผู้รับ แต่ยังช่วยต่อยอดคุณค่าและความสำคัญของผู้สูงอายุในสังคมอีกด้วย

4. ผู้สร้างรายได้เป็นกำลังหลักของครอบครัว

บทบาทหน้าที่ที่สำคัญของสมาชิกในครอบครัวในทางเศรษฐกิจ คือ การหาเงินมาใช้จ่ายเลี้ยงดู สนองความต้องการตามปัจจัยต่าง ๆ ที่ส่งผลต่อการดำรงชีวิต 5 ประการ ได้แก่ อาหาร เสื้อผ้า ยารักษาโรค ที่อยู่อาศัย การศึกษา อันเป็นความจำเป็นขั้นพื้นฐานของมนุษย์ ก่อนที่ช่วงเวลาจะล่วงเลยจนกลายมาเป็นผู้สูงอายุ พวกเขาเคยอยู่ในบทบาทที่เรียกว่าเป็นเสาหลักของบ้านที่คอยค้ำจุนให้คนในครอบครัวได้อยู่ดีกินดี มีความสุขในการดำรงชีวิต ยอมลำบาก หรือยอม

เป็นทุกข์บ้างในบางครั้ง เพื่อให้คนในครอบครัวมีชีวิตที่ดีกว่า เรียกได้ว่าเป็นบุคคลที่แทบจะทำงานทุกอย่างเพื่อให้คนอื่น ๆ ในครอบครัวได้อยู่สุขสบาย ทั้งยังหารายได้มาเพื่อขับเคลื่อนเศรษฐกิจในครอบครัวได้ แต่เมื่อเลยช่วงเวลาทำงานหรือเกษียณอายุ ภาระ หน้าที่ ความรับผิดชอบ หรือความรู้สึของการเป็นเสาหลักในการดูแลครอบครัวหายไป ย่อมส่งผลกระทบต่อสภาพจิตใจของผู้สูงอายุไม่มากก็น้อย

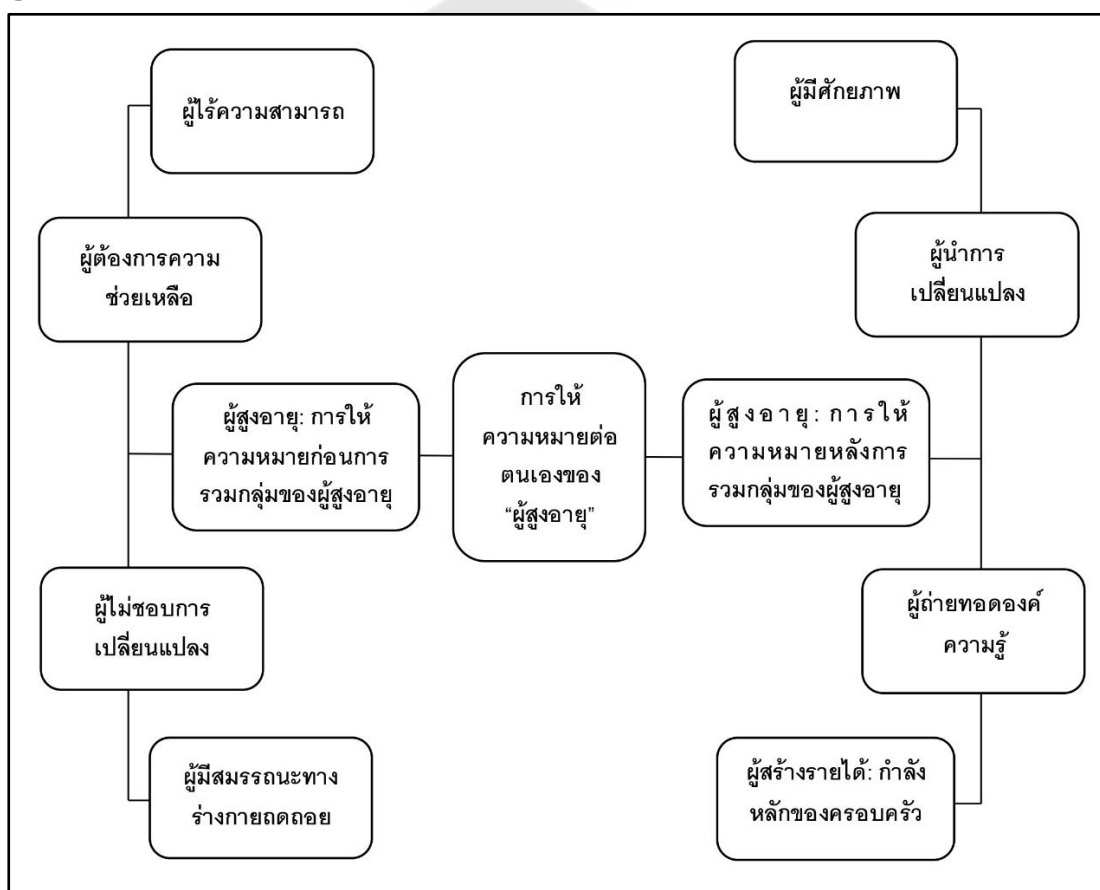
“พอเกษียณไม่ได้ทำงานแล้ว เราคือคนแก่ เราดูแลครอบครัวไม่ได้ เราก็กังวลนะ... แล้วเราจะทำยังไงต่อ อย่างที่เล่าให้ฟังเลยว่าเครียดมากช่วงแรก มันไม่ใช่แค่เรา แต่ครอบครัวเราละ จะไปต่อยังไง...” – แม่นวล

เมื่อผู้สูงอายุเริ่มมั่นใจในศักยภาพของตนเองและได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและประสบการณ์กับเพื่อนวัยเดียวกัน พวกเขาสามารถค้นพบโอกาสใหม่ๆ จากการพูดคุยร่วมกัน ส่งผลให้ผู้สูงอายุในชุมชนสามารถใช้ความสามารถของตนได้อย่างเต็มที่ พวกเขาร่วมกันคิดและสร้างสรรค์งานและอาชีพ ทำให้กลุ่มคนที่เคยรู้สึกไร้ค่าหรือว่างงานกลายเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนที่มีความสามารถในการสร้างวิสาหกิจชุมชน ผลิตภัณฑ์จากความร่วมมือนี้สามารถส่งออกไปยังตลาดทั้งในประเทศและต่างประเทศ สร้างรายได้ที่หมุนเวียนกลับมาสู่กลุ่มผู้สูงอายุและครอบครัวของพวกเขา ความสำเร็จนี้ทำให้ผู้สูงอายุรู้สึกว่าสามารถพึ่งพาตนเองได้ มีสุขภาพกายและใจที่ดีขึ้น และยังคงเป็นกำลังสำคัญในการดูแลครอบครัว พิสูจน์ให้เห็นว่าพวกเขายังสามารถเป็นเสาหลักที่มีคุณค่าของครอบครัวได้แม้ในวัยเกษียณ “เมื่อก่อนแม่บอกได้เลยว่าหมู่บ้านเราเจียบเหงามาก มีแต่คนแก่กับเด็ก คนหนุ่มคนสาวเค้าก็ออกไปข้างนอกกันหมด ... ตอนนี้อยู่ชุมชนเราทำรายได้ให้กับตัวเองได้ หันไปดูแต่ละบ้านมีครบทั้งครอบครัว ลูก ๆ หลาน ๆ เรียนจบกันก็กลับมาทำสวน มะม่วงมารวมกลุ่มกัน พวกเราถึงได้เติบโตขึ้น” – แม่ภาพ จากร่วมกันสร้างอาชีพด้วยการร่วมทำวิสาหกิจชุมชนของกลุ่มผู้สูงอายุ ด้วยการร่วมพูดคุยแลกเปลี่ยนช่วยให้ผู้สูงอายุหลุดพ้นจากการถูกกดขี่ครอบงำจากการร่วมมือกัน มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน มีพื้นที่ให้กลุ่มผู้สูงอายุมีอิสระในการได้ใช้ศักยภาพของตนอย่างเต็มที่ ให้เกียรติซึ่งกันและกัน นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงโลกของผู้สูงอายุเหล่านั้น เปลี่ยนแปลงโลกของกลุ่ม และเปลี่ยนแปลงคนในชุมชนในที่สุด

การเสริมสร้างความมั่นใจในศักยภาพตนเองของผู้สูงอายุ ร่วมกับการเปิดโอกาสให้แลกเปลี่ยนมุมมองและประสบการณ์ระหว่างกัน ได้กลายเป็นจุดเปลี่ยนสำคัญที่ช่วยให้พวกเขาสามารถใช้ความสามารถได้อย่างเต็มที่ ผ่านการร่วมคิดและสร้างสรรค์งานร่วมกัน ผู้สูงอายุในชุมชนได้รวมตัวก่อตั้งวิสาหกิจชุมชน ผลิตสินค้าเพื่อจำหน่ายทั้งในและต่างประเทศ

สร้างรายได้ที่หมุนเวียนกลับสู่กลุ่มผู้สูงอายุ ครอบครัว และชุมชน การมีอาชีพและรายได้เป็นของตนเองส่งผลให้ผู้สูงอายุรู้สึกสามารถพึ่งพาตนเองได้ มีสุขภาพกายและใจที่แข็งแรง พร้อมทั้งจะเป็นหลักในการดูแลครอบครัว พวกเขาจึงไม่เพียงแต่เป็นผู้รับการดูแล แต่ยังกลายเป็นกำลังสำคัญในการพึ่งพาตนเองและครอบครัวอีกด้วย การได้ใช้ศักยภาพ ความรู้ และประสบการณ์อย่างเต็มที่นี้ ได้เปลี่ยนสถานะของผู้สูงอายุจากผู้ถูกกระทำ มาเป็นผู้ที่เข้าใจโครงสร้างทางสังคมและมีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจและสังคมในชุมชนอย่างยั่งยืน

จากการรวบรวมความหมายของผู้สูงอายุผ่านการให้ความหมายร่วมกันนั้น ซึ่งผู้วิจัยสามารถรวบรวมและจัดทำเป็นแผนผังโดยมีรายละเอียด ดังภาพประกอบ 8

ภาพประกอบ 8 แผนผังคำจำกัดความบุคคลเป็นผู้สูงอายุ

การวิจัยเผยให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงในการรับรู้ตนเองของผู้สูงอายุ ระหว่างช่วงก่อนและหลังการรวมกลุ่ม สะท้อนถึงพลวัตทางสังคมที่เกิดขึ้นเมื่อมีโอกาสในการปฏิสัมพันธ์และร่วมกิจกรรมกับผู้อื่น ก่อนการรวมกลุ่ม ผู้สูงอายุมักมีมุมมองต่อตนเองในแง่ลบ มองว่าตนเป็น "ผู้ไร้ความสามารถ" "ผู้ต้องการความช่วยเหลือ" "ผู้ไม่ชอบการเปลี่ยนแปลง" และ "ผู้มีสมรรถนะทาง

ร่างกายถดถอย" มุมมองเหล่านี้สะท้อนถึงความรู้สึกด้อยค่า ขาดความมั่นใจในศักยภาพตนเอง และการพึ่งพาผู้อื่นมากขึ้น อาจเป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงทางร่างกายและสังคมเมื่อเข้าสู่วัยสูงอายุ เช่น การเกษียณ การสูญเสียบทบาททางสังคม หรือการเผชิญกับข้อจำกัดทางร่างกาย นอกจากนี้ ยังอาจสะท้อนถึงความกังวลเกี่ยวกับสุขภาพ ความสามารถในการดูแลตนเอง และการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงในสังคมปัจจุบัน

อย่างไรก็ตาม หลังการรวมกลุ่ม มุมมองของผู้สูงอายุต่อตนเองเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางบวกอย่างชัดเจน พวกเขาเริ่มมองตนเองเป็น "ผู้มีศักยภาพ" สะท้อนถึงการตระหนักรู้ใหม่เกี่ยวกับความสามารถและคุณค่าของตน อันเป็นผลมาจากการแลกเปลี่ยนประสบการณ์กับเพื่อนร่วมวัย นอกจากนี้ ยังเห็นตนเป็น "ผู้นำการเปลี่ยนแปลง" แสดงถึงความมั่นใจและความกระตือรือร้นในการมีส่วนร่วมทางสังคม ผู้สูงอายุยังให้ความหมายแก่ตนเองว่าเป็น "ผู้ถ่ายทอดองค์ความรู้" สะท้อนการตระหนักในคุณค่าของประสบการณ์และภูมิปัญญาที่สั่งสมมา รวมถึงความปรารถนาในการแบ่งปันสู่คนรุ่นหลัง อีกทั้งยังมองตนเป็น "ผู้สร้างรายได้เป็นกำลังหลักของครอบครัว" แสดงให้เห็นถึงการรับรู้ศักยภาพทางเศรษฐกิจและบทบาทสำคัญในการสนับสนุนครอบครัว ซึ่งอาจเป็นผลจากโอกาสในการพัฒนาทักษะและอาชีพใหม่ผ่านกิจกรรมกลุ่ม

การเปลี่ยนแปลงการรับรู้ตนเองของผู้สูงอายุมีผลสำคัญต่อคุณภาพชีวิตและสุขภาพโดยรวม การมองตนเองในแง่บวกและเห็นคุณค่าในตัวเองมากขึ้น ส่งผลให้เกิดความมั่นใจ แรงจูงใจ และความพึงพอใจในชีวิตที่เพิ่มขึ้น อีกทั้งยังอาจนำไปสู่พฤติกรรมดูแลสุขภาพและการมีส่วนร่วมในสังคมที่ดีขึ้น ซึ่งล้วนเป็นปัจจัยสำคัญในการส่งเสริมสุขภาพกายและใจของผู้สูงอายุ การเปลี่ยนแปลงนี้ยังชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของการสนับสนุนทางสังคมและการสร้างพื้นที่ให้ผู้สูงอายุได้มีปฏิสัมพันธ์และแสดงศักยภาพ การรวมกลุ่มไม่เพียงเปิดโอกาสในการแลกเปลี่ยนประสบการณ์และความรู้ แต่ยังช่วยสร้างเครือข่ายทางสังคมที่ลดความรู้สึกโดดเดี่ยว และเพิ่มความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน นอกจากนี้ ยังสะท้อนถึงความจำเป็นในการปรับเปลี่ยนมุมมองของสังคมที่มีต่อผู้สูงอายุ จากการมองว่าเป็นภาระหรือกลุ่มที่ต้องการการดูแล ไปสู่การเห็นคุณค่าในฐานะทรัพยากรสำคัญของสังคม การส่งเสริมภาพลักษณ์เชิงบวกของผู้สูงอายุในสื่อและสังคม รวมถึงการสร้างโอกาสให้มีส่วนร่วมในกิจกรรมทางสังคมและเศรษฐกิจ จะช่วยสนับสนุนให้การเปลี่ยนแปลงนี้เกิดขึ้นในวงกว้างมากขึ้น

การรับรู้ตนเองของผู้สูงอายุสะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญในการตอบสนองความต้องการที่หลากหลายของพวกเขา โดยคำนึงถึงศักยภาพและความต้องการเฉพาะบุคคล การส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต การสร้างโอกาสในการทำงานที่เหมาะสมกับวัย และการสนับสนุน

การมีส่วนร่วมในชุมชน ล้วนช่วยเสริมสร้างความรู้สึกรักมีคุณค่าและความภาคภูมิใจในตนเองของผู้สูงอายุ การเปลี่ยนแปลงมุมมองต่อตนเองของผู้สูงอายุจากเชิงลบสู่เชิงบวกนั้น ไม่เพียงส่งผลดีต่อตัวผู้สูงอายุเอง แต่ยังมีผลกระทบเชิงบวกต่อครอบครัว ชุมชน และสังคมโดยรวม การตระหนักถึงศักยภาพและคุณค่าของผู้สูงอายุจะนำไปสู่การรวมกลุ่มที่เข้มแข็งมากขึ้น ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญในการรับมือกับการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางสังคมโดยกลุ่มผู้สูงอายุเองในอนาคต

ส่วนที่ 3 การต่อรองกับโครงสร้างทางสังคมจนสามารถสร้างพลังในตนเองของผู้สูงอายุ

โครงสร้างทางสังคมแบบสมัยใหม่ (Modernization) ที่ขับเคลื่อนด้วยเทคโนโลยีและการแข่งขัน ผู้สูงอายุมักถูกตีตราว่าเป็นกลุ่มที่ไร้ศักยภาพ และตามไม่ทันการเปลี่ยนแปลงที่กำลังเกิดขึ้น วิธีคิดเช่นนี้ไม่เพียงละเลยประสบการณ์และภูมิปัญญาของผู้สูงอายุ แต่ยังผลักดันให้ผู้สูงอายุอยู่ชายขอบของสังคม อย่างไรก็ตามมีกลุ่มผู้สูงอายุที่ตระหนักถึงศักยภาพของตนเองและพยายามต่อรองกับโครงสร้างทางสังคมนี้ ซึ่งเป็นความท้าทายที่ต้องอาศัยความกล้าหาญและความคิดสร้างสรรค์ กลยุทธ์สำคัญของกลุ่มผู้สูงอายุ คือ การสร้างอัตลักษณ์ใหม่ของ "ผู้สูงอายุที่มีคุณค่าและมีศักยภาพ" ผ่านวิถีชีวิตและประสบการณ์ของผู้สูงอายุ ที่ไม่เพียงเสริมสร้างความเชื่อมั่นและความภาคภูมิใจ แต่ยังเป็นการทำลายอัตลักษณ์เดิม ๆ ของผู้สูงอายุในสังคม การสื่อสารอัตลักษณ์ใหม่ที่เกิดจากการต่อรองกับโครงสร้างทางสังคมของผู้สูงอายุออกสู่สังคมเป็นอีกก้าวสำคัญ ผู้สูงอายุสามารถสื่อสาร แบ่งปันเรื่องราวความสำเร็จ ความคิดเห็น และมุมมองของพวกเขา ความพยายามในการสื่อสารนี้ไม่เพียงสร้างความเข้าใจและการยอมรับจากคนในสังคม แต่ยังเป็นแรงบันดาลใจให้ผู้สูงอายุคนอื่น ๆ ให้กล้าที่จะก้าวข้ามข้อจำกัดและแสวงหาโอกาสใหม่ ๆ ซึ่งเป็นการสร้างพลังในตนเองของผู้สูงอายุได้ ดังนี้

1. การรับมือกับการเปลี่ยนแปลง

“...พอรวมกลุ่มทำอะไรด้วยกัน คนแก่เจอคนแก่ ต่างคนต่างก็มีความกลัวที่มากุ้ยกัน เจอกันมันก็เลยมีทางออก...ก็อาจจะไปด้วยความเก๋หรือประสบการณ์ของแต่ละคน เราคุยกันแบบผู้ใหญ่ มันก็ทำให้เราก้าวข้ามความกลัวเหล่านั้นมาได้ แล้วหลายหลายครั้งมันก็พิสูจน์ให้เห็นว่า เฮ้ย! เราทำได้วะ ทำได้เหมือนอย่างที่คุณอื่น ๆ เคยทำกัน...” แม่พจน์

การแสดงออกถึงการรับมือกับการเปลี่ยนแปลงของผู้สูงอายุมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อคุณภาพชีวิตในวัยชรา ผู้ที่สามารถปรับเปลี่ยนวิธีคิดและการดำเนินชีวิตได้อย่างเหมาะสมมักจะพบความพึงพอใจในชีวิตมากกว่า พวกเขาสามารถเรียนรู้จากประสบการณ์และรับมือกับการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพ จิตใจ บทบาทหน้าที่ และสังคมได้ดี ในทางกลับกัน ผู้ที่ไม่สามารถปรับตัวได้ อาจเผชิญความท้าทายมากขึ้นเมื่อเข้าสู่วัยชรา กระบวนการรับมือกับการเปลี่ยนแปลงของผู้สูงอายุเริ่มจากการตั้งคำถามกับความเชื่อเดิมที่ว่าพวกเขาไร้ศักยภาพ การสงสัยนี้นำไปสู่การแสวงหาข้อมูล การแลกเปลี่ยนความคิดเห็น และการเรียนรู้ร่วมกัน ซึ่งช่วยเปิดมุมมองใหม่และนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทัศนคติและพฤติกรรม การเปลี่ยนผ่านของช่วงวัยส่งผลอย่างมากต่อกระบวนการคิดและการปรับตัว แต่ความยั่งยืนของการเปลี่ยนแปลงนั้นขึ้นอยู่กับวิธีการรับมือกับสถานการณ์ต่างๆ ของแต่ละบุคคล เมื่อผู้สูงอายุปรับเปลี่ยนกระบวนการคิด พวกเขาจะสามารถเปิดรับและปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อมและสังคมสมัยใหม่ได้ดีขึ้น การพัฒนาความรู้และทักษะใหม่ๆ เป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยให้ผู้สูงอายุปรับตัวได้ดี โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านเทคโนโลยี ผู้สูงอายุหลายคนเรียนรู้ที่จะใช้เทคโนโลยีเพื่อการสื่อสารกับครอบครัวและเพื่อน เพื่อความบันเทิง และแม้แต่เพื่อการรวมกลุ่มทางสังคมและกิจกรรมทางเศรษฐกิจ การปรับตัวเหล่านี้ช่วยให้พวกเขามีส่วนร่วมในสังคมและมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น ดังที่ **แม่พจน์** ได้กล่าวถึงการปรับตัวใช้งานเทคโนโลยีว่า “เดี๋ยวนี้ทุกอย่างมันไปอยู่บนโลกออนไลน์พวกแม่ ๆ ก็ต้องมีการปรับตัว มีการให้คนมาสอนใช้ Line ใช้ Chat... แต่ก่อนอาจจะเป็นปัญหา แต่เดี๋ยวนี้เรื่องนี้ไม่น่าใช่ปัญหาอีกแล้ว แม่เห็นเดี๋ยวนี้หลายหลายคนเค้าก็ทำได้เพราะฉะนั้นพวกแม่ก็น่าจะไม่มีปัญหาเหมือนกันในอนาคต”

ความสามารถในการรับมือกับการเปลี่ยนแปลงที่โดดเด่นของผู้สูงอายุเป็นผลมาจากหลายปัจจัย กุญแจสำคัญคือการยอมรับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ ทั้งในด้านร่างกาย วิธีชีวิต และสภาพสังคม ผู้สูงอายุที่เปิดใจรับฟังข้อมูลใหม่ๆ มีส่วนร่วมในการสนทนา แลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับผู้อื่น และแสวงหาความรู้ที่เหมาะสมกับวัย มักจะสามารถดำเนินชีวิตหลังเกษียณได้อย่างมีคุณภาพ การผสมผสานระหว่างการยอมรับความเปลี่ยนแปลงและความกระตือรือร้นในการเรียนรู้ช่วยให้ผู้สูงอายุสามารถปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไปได้อย่างราบรื่น ส่งผลให้พวกเขามีชีวิตที่เติมเต็มและมีความหมายในช่วงบั้นปลายของชีวิต เหล่านี้เองที่ทำให้ภาพของผู้สูงอายุได้ถูกรับรู้ใหม่จากคนในครอบครัว คนในชุมชน หรือกลุ่มคนภายนอก จากกลุ่มคนที่รอคอยความช่วยเหลือในลักษณะแบบ Passive เปลี่ยนเป็นกลุ่มคนแบบ Active ที่เห็นศักยภาพของตนเอง มีความกระตือรือร้นในการลุกขึ้นมาทำสิ่งที่มีคุณค่า สร้างงาน สร้างอาชีพ ทั้งยังเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับคนในชุมชนและบุคคลภายนอกได้อีกด้วย “ทุกวันนี้เค้าก็มองว่าทำไม

แม่เก่งจังเลย แม่อายุขนาดนี้แม่ก็ยังเก่งเพราะว่าแกลลอน 15 กิโลกรัม แบบเป็นเป้ใส่หลังฉีดยาไม่ให้เราที่ซื้อยามาตั้ง ใส่รพพ่วงไปฉีดลากสายไปฉีดทีเดียวเลย พุงไปเลยสบายไปเลย เพราะว่ามันมีเทคโนโลยี” – **แม่สง่า** เล่าถึงการรับมือกับการเปลี่ยนแปลงอย่างประสบความสำเร็จของผู้สูงอายุนำมาซึ่งผลลัพธ์เชิงบวกที่สำคัญหลายประการ ความสามารถในการปรับตัวไม่เพียงแต่เสริมสร้างความภาคภูมิใจในตนเอง แต่ยังช่วยให้ผู้สูงอายุรู้สึกว่าคุณค่าของตัวเองมีคุณค่า มีความมั่นคง และน่าพึงพอใจ ความรู้สึกเชิงบวกเหล่านี้เป็นแรงผลักดันสำคัญที่ช่วยเพิ่มกำลังใจและแรงจูงใจในการดำเนินชีวิต นอกจากนี้ ยังส่งผลให้ผู้สูงอายุได้รับการยอมรับทั้งจากตนเองและสังคม ซึ่งมีส่วนสำคัญในการส่งเสริมสุขภาพกาย สุขภาพจิต และความสุขในการอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคม ด้วยเหตุนี้ การปรับตัวจึงเป็นกุญแจสำคัญที่ช่วยให้ผู้สูงอายุสามารถดำรงชีวิตอย่างมีความสุขและมีคุณภาพชีวิตที่ดีในวัยชรา “พอเราเปิดใจ เราก็เห็นประโยชน์... อย่างแม่เองพอรวมกลุ่มแล้วก็ต้องพูดคุยสื่อสาร นัดหมายกันในกลุ่ม แค่มารู้จักกันแล้วนัดกันมันไม่พอ จะให้แม่ต้องรอเจอทีเดียวบางเรื่องมันก็รอไม่ได้” – **แม่ภาพ** เล่าถึงการเปิดใจรับการเปลี่ยนแปลงในการใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ในการทำงานของตนเองและกลุ่ม แสดงให้เห็นว่าจุดเริ่มต้นที่สำคัญที่ทำให้ผู้สูงอายุสามารถทำเช่นนี้ได้ คือ กระบวนการปรับเปลี่ยนมโนทัศน์ของผู้สูงอายุที่มีความชัดเจนในเป้าหมายที่อยากไปต่อ นำไปสู่การทบทวนประสบการณ์ทั้งแง่บวกและแง่ลบของตนเองในอดีต การกำหนดนิยามของตนเองและสิ่งต่าง ๆ ที่อยู่รอบตัวใหม่ ผ่านกระบวนการคิด ความเชื่อ ผ่านการสร้างพลังในตนเอง จนสามารถทำให้เห็นประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการปรับตัวและเปลี่ยนแปลงตัวเองด้วยการคิดและการลงมือทำในที่สุด

การเปลี่ยนผ่านของช่วงวัยสูงอายุเป็นกระบวนการที่ต้องเผชิญกับการปรับเปลี่ยนแนวคิดและกรอบความคิดของตนเอง ซึ่งผู้สูงอายุจะต้องทบทวนวิธีการให้คำนิยามและความหมายต่อสิ่งต่าง ๆ รอบตัว โดยการขยายกรอบความคิดซึ่งเกิดจากการกระบวนการเรียนรู้ การมีส่วนร่วมในการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับผู้อื่นเปิดโอกาสให้ผู้สูงอายุได้สัมผัสกับมุมมองที่หลากหลายและแปลกใหม่ กระบวนการนี้ส่งผลให้วิธีคิดของพวกเขาเปลี่ยนแปลงไป ทำให้สามารถปรับตัวเข้ากับการเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมและสังคมได้ดียิ่งขึ้น การพัฒนาตนเองผ่านการเพิ่มพูนความรู้และทักษะใหม่ๆ โดยเฉพาะด้านเทคโนโลยี ช่วยให้ผู้สูงอายุสามารถใช้ประโยชน์จากเครื่องมือดิจิทัลในการสื่อสาร ความบันเทิง และกิจกรรมทางสังคม นอกจากนี้ การยอมรับการเปลี่ยนแปลงตามธรรมชาติ การเปิดใจรับข้อมูลใหม่ และการมีปฏิสัมพันธ์กับสังคมล้วนเป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยยกระดับคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในช่วงหลังเกษียณ ทำให้พวกเขาสามารถดำรงชีวิตได้อย่างมีความหมายและเติมเต็ม จากที่เคยถูกมองว่าเป็นกลุ่มที่รอรับความ

ช่วยเหลือ กลายเป็นกลุ่มที่มีศักยภาพ กระตือรือร้นในการสร้างสรรค์สิ่งที่มีคุณค่า สร้างงานและอาชีพ พร้อมเป็นแบบอย่างที่ดีให้แก่สังคม

2. การเข้าสังคมและการรวมกลุ่มสังคม

การขับเคลื่อนกระบวนการทำงานของกลุ่มผู้สูงอายุเกิดขึ้นอย่างเป็นธรรมชาติ โดยอาศัยการรวมตัวและแลกเปลี่ยนความรู้ผ่านการเสวนา ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของการทำงานร่วมกัน สมาชิกกลุ่มมุ่งมั่นในการเรียนรู้และแบ่งปันประสบการณ์อย่างสม่ำเสมอ เพื่อนำมาประยุกต์ใช้ในกิจกรรมของกลุ่ม โครงสร้างการบริหารประกอบด้วยคณะกรรมการที่ทำหน้าที่ติดตามและกำกับดูแลการดำเนินงานอย่างใกล้ชิด เมื่อเผชิญปัญหา คณะกรรมการจะดำเนินการตามแนวทางที่กำหนดไว้เพื่อแก้ไขสถานการณ์ ในการประชุมประจำเดือน ตัวแทนแต่ละกลุ่มจะนำเสนอประเด็นปัญหาเพื่อร่วมกันวิเคราะห์ กำหนดแนวทางแก้ไข และวางแผนพัฒนากลุ่มให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น กระบวนการนี้ช่วยเสริมสร้างความเข้มแข็งและความยั่งยืนในการดำเนินงานของกลุ่มผู้สูงอายุ กระบวนการทำงานในลักษณะนี้ช่วยส่งเสริมให้เกิดการทำงานร่วมกันอย่างยั่งยืนของกลุ่มผู้สูงอายุ “ผมและสมาชิกในกลุ่มมีการพูดคุยแลกเปลี่ยน และเริ่มต้นโดยการทำประชาคมกับหมู่บ้าน คนในชุมชน ว่าการทำวิสาหกิจชุมชน และร้านค้าถือว่าเป็นสิ่งจำเป็นในชุมชน เราแลกเปลี่ยนกันถึงประโยชน์ที่ทุกคนในชุมชนจะได้รับ เราอยากร่วมหุ้นรวมกลุ่มกันพอดี ประชาคมก็เลยผ่าน” – **ลุงพล** เล่าถึงจุดเริ่มต้นและแนวทางการรวมกลุ่มของชุมชน

การรวมตัวของผู้สูงอายุและสมาชิกในชุมชนสะท้อนให้เห็นถึงพลวัตของความสัมพันธ์ทางสังคมที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงในชุมชน กลุ่มผู้สูงอายุใช้วิธีการ "Problem-Posing" หรือการตั้งประเด็นปัญหา เพื่อหยิบยกประเด็นที่เกี่ยวข้องกับชุมชนและกลุ่มผู้สูงอายุมาอภิปรายร่วมกัน ผ่านการแลกเปลี่ยนประสบการณ์และมุมมอง กระบวนการนี้ช่วยให้กลุ่มค้นพบแนวทางแก้ไขปัญหาโดยอาศัยศักยภาพและความร่วมมือของสมาชิก การรวมพลังของผู้สูงอายุนำไปสู่การจัดการปัญหาาร่วมกัน สร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนในการเผชิญความท้าทาย นอกจากนี้ยังช่วยให้กลุ่มสามารถกำหนดทิศทางและเป้าหมายในการพัฒนาชุมชนตามความต้องการของตนเอง การมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุในกระบวนการนี้แสดงให้เห็นถึงการจัดการที่นำไปสู่การสร้างพลังร่วมในชุมชน เพื่อก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้น สอดคล้องกับปรัชญาการทำงานของกลุ่มที่มุ่งเน้นการพึ่งพาตนเองและการเรียนรู้ร่วมกันอย่างต่อเนื่อง

“พอมารวมกลุ่มกับกลุ่มชุมชนในหมู่บ้าน ก็ได้เห็นการทำงานของพวกเราในกลุ่ม ได้เรียนรู้ ได้เสนอความคิดโดยไม่ได้มีใครมองว่าใครมาก่อนมาหลัง แต่ใครมีความคิด มีความสามารถอย่างไรก็เสนอได้เลยในการทำงานก็ร่วมกันคิดร่วมกันแก้... ผลของการมารวมกับกลุ่มก็ทำให้แม่มีรายได้ดีกว่าเดิมที่มีรายได้จากการทำนาทำสวนอย่างเดียว อยู่สบายขึ้น ร่วมกับกลุ่มทำโฮมสเตย์ ทำให้มีรายได้หลายทางชีวิตดีขึ้นกว่าเดิม” – แม่เนวล

การเสริมสร้างพลังชุมชนจำเป็นต้องอาศัยกระบวนการทางการศึกษาที่เน้นการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงของคนในชุมชน โดยยึดผู้เรียนหรือสมาชิกชุมชนเป็นศูนย์กลาง วิธีการสำคัญคือการจัดให้มีการสนทนาแลกเปลี่ยนความรู้และกระตุ้นความคิดอย่างต่อเนื่อง ผ่านการสนทนากลุ่ม (Dialogue) กระบวนการนี้ช่วยให้ผู้เข้าร่วมตระหนักถึงความสำคัญของปัญหาในชุมชน เข้าใจปัญหาอย่างลึกซึ้ง และวิเคราะห์สาเหตุที่แท้จริงร่วมกันอย่างรอบด้าน นำไปสู่การค้นหามหาหนทางแก้ไขที่เหมาะสม นอกจากการได้รับความรู้และข้อมูลใหม่ วิธีการนี้ยังส่งเสริมให้ผู้เข้าร่วมรู้สึกถึงความสามารถของตนเอง ได้รับการยอมรับจากผู้อื่น และตระหนักถึงคุณค่าของตนเอง ซึ่งนำไปสู่การเพิ่มความนับถือในตนเอง ทั้งหมดนี้ก่อให้เกิดความรู้สึกมีพลังที่เริ่มต้นจากตัวผู้เรียนหรือสมาชิกชุมชนเอง กระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมนี้จึงเป็นกลไกสำคัญในการสร้างพลังและความเข้มแข็งให้แก่ชุมชนอย่างยั่งยืน

นอกจากนี้ การเปิดโอกาสให้ผู้สูงอายุในชุมชนได้แสดงความคิดเห็น แบ่งปันประสบการณ์ และมีส่วนร่วมในกิจกรรมชุมชน เป็นการส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ที่เท่าเทียม ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นคือการเปลี่ยนแปลงมุมมองและทัศนคติของคนในชุมชนที่มีต่อผู้สูงอายุในทางที่ดีขึ้น นำไปสู่การยกย่องและให้ความสำคัญกับบทบาทของผู้สูงอายุมากยิ่งขึ้น กระบวนการสร้างพลังชุมชนจำเป็นต้องให้ความสำคัญกับการศึกษาแบบมีส่วนร่วมและการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน วิธีการนี้ช่วยเสริมสร้างความรู้สึกร่วมกันมีคุณค่า ตระหนักถึงศักยภาพ และเพิ่มพลังให้แก่ผู้เข้าร่วม ขณะเดียวกันก็ช่วยปรับเปลี่ยนทัศนคติของคนในชุมชนให้เห็นความสำคัญของบทบาทผู้สูงอายุ ผลลัพธ์สุดท้ายคือการสร้างพลังและความเข้มแข็งให้แก่ชุมชนโดยรวม โดยอาศัยการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการดึงศักยภาพและประสบการณ์ของผู้สูงอายุมาร่วมเป็นส่วนสำคัญในการขับเคลื่อนการพัฒนาชุมชน “ไม่เคยมีใครมาว่าเราแก่ละ เค้าไม่ค่อยพูดเรื่องนี้กัน มีแต่รวมกลุ่มช่วยกันทำงาน มีเรื่องให้คุยกันไม่เคยรู้สึกเหงาหรือคิดมาก อย่างเวลามีปัญหา ไม่สบายใจ บางทีการรวมกลุ่มก็ช่วยทำให้เราสบายใจขึ้น เป็นที่ปรึกษาให้กันได้ เป็นเหมือนญาติพี่น้องกัน ได้พูดได้คุยได้มีคนรับฟัง ได้ระบายก็สบายใจแล้ว” – แม่เตี๋ยง

การรวมกลุ่มทางสังคมของผู้สูงอายุมีบทบาทสำคัญในการผลักดันการเปลี่ยนแปลงเชิงบวกในชุมชน กลุ่มเหล่านี้เป็นพื้นที่สำหรับการแลกเปลี่ยนมุมมองและประสบการณ์ ช่วยให้สมาชิกตระหนักถึงปัญหาในชุมชนและร่วมกันหาแนวทางแก้ไขโดยใช้ศักยภาพและความร่วมมือภายในกลุ่ม การสนทนาแลกเปลี่ยนอย่างต่อเนื่องไม่เพียงกระตุ้นความสนใจและความเข้าใจในประเด็นปัญหา แต่ยังสร้างความรู้สึกร่วมกัน มีพลัง และได้รับการยอมรับในหมู่ผู้สูงอายุ กระบวนการนี้ยังเป็นรูปแบบการศึกษาที่สำคัญ โดยเน้นการมีส่วนร่วมของชุมชนผ่านการสนทนา กลุ่มอย่างสม่ำเสมอ เปิดโอกาสให้ผู้สูงอายุแสดงความคิดเห็น แลกเปลี่ยนความรู้ และร่วมกันวิเคราะห์หาทางออกสำหรับปัญหาต่างๆ ส่งผลให้เกิดการเสริมสร้างพลังในชุมชนผู้สูงอายุ ทำให้พวกเขาสามารถกำหนดทิศทางการพัฒนาชุมชนและเผชิญความท้าทายได้อย่างมั่นใจ นอกจากนี้ การมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุยังช่วยเปลี่ยนทัศนคติของสังคม ให้ตระหนักถึงบทบาทสำคัญของพวกเขา ซึ่งเป็นกลไกสำคัญในการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนโดยรวม

3. การเรียนรู้และการพัฒนาตนเอง

“เรามาช่วยกันคิดว่า เราจะสามารถทำเงินให้มันเพิ่มเติมอย่างไรได้บ้าง จากตอนแรกที่คิดคนเดียวจะทำร้านขายของ แต่จะขายได้ยังไงถ้าเศรษฐกิจชุมชนยังไม่ได้เลยคิดว่าทำอะไรที่น่าจะเป็นประโยชน์ให้กับคนอื่นได้ด้วย... การเป็นตัวแทนของหมู่บ้านในการรวมกลุ่ม แม้ก็ได้นิสัยมาจากการที่ได้ลงชุมชนหรือทำงานกับชุมชนตั้งแต่ตอนช่วงที่ทำงาน เลยเกิดเป็นคำถามว่าแล้วเราจะสามารถทำอะไรร่วมกันได้บ้างเมื่อถึงวันที่เกษียณแล้ว” – แม่พจน์

การเรียนรู้ที่สำคัญของกลุ่มผู้สูงอายุ คือ การเรียนรู้จากประสบการณ์ที่เคยเกิดขึ้นในอดีตของสมาชิกในกลุ่ม เพื่อการตอบสนองเป้าหมายใหม่ในการใช้ชีวิตของผู้สูงอายุ โดยกลุ่มผู้สูงอายุเริ่มต้นการรวมกลุ่มด้วยการหารือถึงสิ่งที่ต้องการทำร่วมกัน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการสร้างงาน สร้างอาชีพ ฟื้นฟูเศรษฐกิจของชุมชน การใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ รวมถึงการได้ใช้ศักยภาพของตนเองจากประสบการณ์ที่เคยทำมา ผ่านกระบวนการร่วมคิด ร่วมแชร์ ร่วมแสดงความคิดเห็นเพื่อหาข้อสรุปร่วมกัน เป็นการทำให้เห็นถึงการเชื่อมโยงระหว่างประสบการณ์เก่าและประสบการณ์ใหม่ (Connectivity Experience) ในด้านประสบการณ์การทำงานในอดีตและสิ่งที่กำลังจะเกิดขึ้นในปัจจุบัน แสดงถึงลักษณะของการใช้ความสัมพันธ์ระหว่างความคิดและภาษาในการเสวนาร่วมกับผู้อื่นจนเกิดการตระหนักรู้จากการยอมรับฟังความคิดเห็นของคนอื่นอย่างเท่า

เทียมกัน เช่นที่ แม่คำ ได้บอกเล่าถึงการพัฒนาตนเองจากการรวมกลุ่มว่า “แม่ชอบที่พอเข้ากลุ่มแล้ว ทุกคนมาคุยกันด้วยเอาสิ่งที่ตัวเองมี หรือรู้มาก่อนมาหารื้อกัน โดยไม่ได้คิดว่าใครจะต้องฟังใคร แต่สิ่งที่ทุกคนมีสามารถเอามาใช้ได้หมด เลยทำให้หลายคนชอบเวลาเข้ากลุ่ม รู้สึกตัวเองมีคุณค่า แล้วมันก็ได้ใช้งานจริง ๆ ”

ไม่เพียงแต่การเรียนรู้ผ่านประสบการณ์หรือศักยภาพของผู้สูงอายุที่เกิดขึ้นในอดีตเท่านั้น เมื่อมีการรวมกลุ่มกันได้แล้ว กลุ่มผู้สูงอายุยังมีการศึกษาหาความรู้ พัฒนาตัวเองเพิ่มเติมตลอดเวลา เพื่อเรียนรู้การทำงานของกลุ่มเพิ่มเติม เช่น ระบบการทำงานของกลุ่ม การทำวิสาหกิจชุมชนให้ยั่งยืน การพัฒนามะม่วงให้สามารถออกดอกผลได้ 3 ครั้งในหนึ่งปี การพัฒนาด้านการตลาดหลังมีผลผลิต การส่งออกขายยังต่างประเทศ รวมถึงการพัฒนาด้วยการศึกษาดูงานทั้งในและต่างประเทศ เป็นการเรียนรู้และพัฒนาตนเองแบบไม่รู้จักจบของกลุ่มผู้สูงอายุ กระบวนการเรียนรู้ดังกล่าวทำให้เกิดการทำความเข้าใจกลุ่มคน สิ่งของ สถานการณ์ต่าง ๆ ที่เกี่ยวเนื่องการวัตถุประสงค์การรวมกลุ่มของผู้สูงอายุ ซึ่งเป็นการเอาตัวเองออกมาจากสถานการณ์เดิมด้วยการเรียนรู้สถานการณ์ใหม่ จนสามารถนำความรู้ที่ได้มาใช้ในการพัฒนากลุ่ม พัฒนาการทำงาน และกลายเป็นกลุ่มที่มีความเข้มแข็ง สร้างงาน สร้างอาชีพ สร้างเศรษฐกิจที่ดีให้กับกลุ่มผู้สูงอายุและขยายไปยังคนในชุมชนได้มากขึ้น “เรารวมตัวกันเพราะได้เห็นคนทำเป็นตัวอย่าง และมีโอกาสได้ไปดูงานดูตัวอย่างที่ดี เราก็เลยเอามาประยุกต์ใช้และทำให้เกิดขึ้นจริงกับคนของเรา... ตอนแรกก็คิดว่าคงทำไม่ได้หรอก แต่พอเรามีตัวอย่างที่ดี ได้ไปเรียนรู้ได้ไปอบรม ได้ไปสัมมนาในองค์กรต่างๆ ไปศึกษาดูงานที่ต่างประเทศ กลับมาก็เอามาคุยกันจริงจังใครคิดเห็นยังงี้บ้าง มันจึงออกมาเป็นการทำงานร่วมกันแบบนี้” แม่ภาพ เล่าถึงการเรียนรู้เพิ่มเติมด้วยการศึกษาดูตัวอย่างที่ดีจากที่อื่น ๆ และนำมาประยุกต์ใช้กับการทำงานร่วมกันในกลุ่ม การแลกเปลี่ยนการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างกลุ่มภายในชุมชนและนำมาประยุกต์ใช้จนกลายเป็นวิธีการทำงานที่สร้างผลลัพธ์ที่ดีของกลุ่มผู้สูงอายุได้ “แม่ก็ได้ความรู้จากการเข้ากลุ่มโฮมสเตย์ ประธานก็พาไปอบรม ไปฟังเขาเล่ารายละเอียดการทำงานของเขา แล้วเราก็เอามาทำที่กลุ่มของเรา ในหมู่บ้านก็มีหลายหลังที่ทำโฮมสเตย์ เราสามารถแลกเปลี่ยนความรู้กัน และเอามาใช้ในกลุ่มของเราได้” – แม่เตียง

การเรียนรู้และพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่องเป็นปัจจัยสำคัญที่จะนำพากลุ่มวิสาหกิจชุมชนของผู้สูงอายุ (มะม่วงน้ำดอกไม้) ไปสู่ความสำเร็จได้ การดำเนินงานของกลุ่มจะประสบความสำเร็จและความก้าวหน้าและเติบโตได้นั้น สมาชิกทุกคนต้องมีความตั้งใจและพร้อมที่จะเรียนรู้สิ่งใหม่ ๆ อยู่เสมอ กลุ่มมีการรวมตัวกันเพื่อทำงานร่วมกัน เปิดใจรับฟังแนวคิด ประสบการณ์ และองค์ความรู้จากกลุ่ม ในชุมชนที่มีความเข้มแข็งและประสบความสำเร็จ การแลกเปลี่ยนความคิดเห็น การ

สังเกตการณ์ และการซักถามข้อสงสัย จะช่วยให้กลุ่มวิสาหกิจชุมชน (มะม่วงน้ำดอกไม้) ได้รับแนวทางปฏิบัติที่ดี เทคนิคการทำงานที่มีประสิทธิภาพ รวมถึงวิธีการแก้ไขปัญหาและอุปสรรคต่าง ๆ ที่อาจเกิดขึ้นระหว่างการดำเนินงาน นอกจากนี้ การเปิดรับความรู้และประสบการณ์จากภายนอกชุมชน โดยการศึกษาดูงานจากหน่วยงานหรือองค์กรที่ประสบความสำเร็จ จะช่วยขยายมุมมองและแนวคิดใหม่ ๆ ให้กับสมาชิกในกลุ่ม ทำให้เกิดการพัฒนาและปรับปรุงกระบวนการทำงานให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น สิ่งเหล่านี้จะเป็นพื้นฐานสำคัญที่จะนำพากลุ่มวิสาหกิจมะม่วงน้ำดอกไม้ก้าวไปสู่เป้าหมายที่วางไว้ การเรียนรู้และพัฒนาตนเองอย่างไม่หยุดนิ่งจึงเป็นกุญแจสำคัญที่จะทำให้กลุ่มวิสาหกิจชุมชนของผู้สูงอายุสามารถปรับตัวให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมทางธุรกิจ และสามารถแข่งขันกับกลุ่มวิสาหกิจอื่น ๆ ได้อย่างมั่นคง ด้วยการเปิดใจรับความรู้ใหม่ๆ เหล่านี้ กลุ่มจะสามารถต่อยอดและขยายธุรกิจให้เติบโตก้าวหน้าอย่างยั่งยืน

4. การสร้างพื้นที่ในการแสดงศักยภาพของตนเอง

“ช่วงแรกก็มีแต่ผู้สูงอายุเลยซึ่งก็ไม่ได้ง่าย ต่างคนต่างก็มีวิธีคิดมีความชอบมีความถนัดของตัวเอง บางคนทำไร่ทำนามาตลอดชีวิต บางคนกลับมาจากการไปทำงานข้างนอก บางคนเป็นข้าราชการ ประสบการณ์และวิธีคิดของแต่ละคนก็เลยไม่เหมือนกัน เราเลยต้องคุย ให้มีการแลกเปลี่ยนกันภายในกลุ่ม ใครมีอะไรก็มาคุยกันเพื่อหาเป้าหมายให้ตรงกันว่าเราอยากทำอะไรไม่อยากทำอะไรอะไรและเราหาวิธีการที่จะทำงานไปด้วยกันได้” – แม่ภาพ

การรวมกลุ่มวิสาหกิจชุมชนของกลุ่มผู้สูงอายุเพื่อสร้างงานสร้างอาชีพ เป็นผลผลิตที่เกิดขึ้นจากการรวมกลุ่ม หากแต่ก่อนที่การรวมกลุ่มจะสำเร็จจนนำไปสู่ผลผลิตดังกล่าวนั้น การรวมกลุ่มนำไปสู่การสร้างพื้นที่ในการแสดงความสามารถของกลุ่มผู้สูงอายุได้อีกด้วย จากช่วงเวลาก่อนการรวมกลุ่ม ผู้สูงอายุจะมีพื้นที่จำกัดของตนเอง ต่างคนต่างอยู่ ใช้ชีวิตอยู่ที่บ้าน บางคนก็อาจจำมีอะไรให้ทำตามอัตภาพ ตามฐานะความเป็นอยู่ หรือตามอาชีพเดิมของตนเอง แต่เมื่อมีการรวมกลุ่มของผู้สูงอายุทำให้ผู้สูงอายุมีพื้นที่ในการสื่อสารความเป็นตัวเอง สื่อสารความรู้ความสามารถ รวมถึงความคิดที่ตัวเองมีด้วยกระบวนการของกลุ่มที่เกิดขึ้น “นี่เ็นตอนนี่สิ่งที่กำลังทำอยู่ก็ทำให้เห็นแล้วว่า ผู้สูงอายุทำอะไรได้มากกว่าที่คิด บางคนเป็นอาจารย์ เป็นพยาบาล เป็นหมอ หรือเป็นเกษตรกรนี่ ... แม้ก็ยังเชื่อว่ากลุ่มของเรามีความเก่ง มีความรู้มีความสามารถ และมีประสบการณ์ที่น่าจะเป็นประโยชน์ให้กับกลุ่มและคนในชุมชนได้” แม่พจน์ เล่าถึงประสบการณ์ตามอาชีพเดิมของผู้สูงอายุซึ่งเป็นประโยชน์สำหรับการรวมกลุ่ม การเปิดพื้นที่การสื่อสารสำหรับ

ผู้สูงอายุมีผลกระทบเชิงบวกหลายประการ โดยช่วยส่งเสริมให้ผู้สูงวัยตระหนักถึงคุณค่าและศักยภาพของตนเอง ทั้งยังเปิดโอกาสให้พวกเขาได้แสดงความสามารถอย่างเต็มที่ นอกจากนี้ ยังเป็นเวทีที่ช่วยให้ผู้สูงอายุได้เห็นคุณค่าและความสามารถของกันและกัน อันนำไปสู่การแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ที่มีประโยชน์ ซึ่งสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาการทำงานร่วมกันภายในกลุ่มได้อย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

การเปิดพื้นที่สื่อสารสำหรับผู้สูงอายุเอื้อให้พวกเขาได้แสดงความสามารถอย่างเต็มที่ ทำให้เห็นถึงศักยภาพที่หลากหลายของแต่ละบุคคล ซึ่งสามารถนำมาใช้ประโยชน์ในการรวมกลุ่มได้อย่างมีประสิทธิภาพ กระบวนการสร้างพื้นที่สาธารณะสำหรับผู้สูงวัยนี้เกิดขึ้นอย่างค่อยเป็นค่อยไป โดยเริ่มจากการตื่นตัวของปัจเจกบุคคล และขยายวงกว้างสู่การตื่นตัวของกลุ่ม ซึ่งเป็นผลมาจากการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น การวิพากษ์วิจารณ์อย่างสร้างสรรค์ และการมีส่วนร่วมอย่างแข็งขันของสมาชิกในกลุ่มผู้สูงอายุ “สิ่งที่พวกพี่ปกำลังทำอยู่ในตอนนี้คือการรวมกลุ่มกัน หาวิธีการร่วมกัน สรรหาวิธีการ สรรหาคนที่จะมาช่วยพวกเราได้ เช่น เครือข่ายความรู้ เครือข่ายการตลาด เราก็จะดูว่าสิ่งที่เราทำมันจะนำไปสู่การกลับมาสร้างรายได้ให้เป็นเงิน ให้เป็นงาน เป็นอาชีพให้กับกลุ่มของเราได้อย่างไรบ้าง แม้ว่าการรวมกลุ่มของพวกเราดีมาก ๆ นี่แหละคือสิ่งสำคัญ” แม้ส่งผลถึงผลของการรวมกลุ่ม การมีพื้นที่ในการแสดงความสามารถและการได้ใช้ศักยภาพของผู้สูงอายุ เป็นกระบวนการที่ทำให้เห็นถึงการตระหนักรู้ในพลังที่มีในตนเองของผู้สูงอายุสู่การนำไปเป็นประโยชน์ในการเสริมพลังร่วมกันในชุมชนโดยมีจุดเริ่มต้นจากการสร้างความเข้าใจเป้าหมายที่ตรงกัน หาวิธีการในการดำเนินการจากความคิดเห็นของทุกคน และสามารถสร้างกระบวนการทำงานของกลุ่มในแบบฉบับของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนของผู้สูงอายุกลุ่มนี้

การสร้างพื้นที่ให้ผู้สูงอายุได้แสดงศักยภาพนั้นไม่ได้จำกัดอยู่เพียงแค่การรวมกลุ่มกันเองของผู้สูงวัย แต่ยังรวมถึงการสนับสนุนจากหลายภาคส่วน ทั้งองค์กรภาครัฐ ภาคเอกชน และองค์กรภาคสังคมที่เล็งเห็นคุณค่าและความสามารถของผู้สูงอายุ การเปิดโอกาสและให้การสนับสนุนจากภาคส่วนต่างๆ เหล่านี้ ช่วยส่งเสริมให้ผู้สูงอายุได้ตระหนักรู้ในคุณค่าของตนเอง และสามารถใช้ศักยภาพที่มีได้อย่างเต็มที่และมีประสิทธิภาพ “คนแก่ ๆ ปกติก็อยู่แต่บ้าน มันน่าเบื่อ ทำอะไรทำมามันก็มีอาชีพได้ไม่เยอะ พวกเราชากรก็มาหาหาอาสาสมัครเพื่อไปอบรม ไปเป็นตัวแทนของหมู่บ้านในโครงการต่าง ๆ มันก็ได้เริ่มต้นจากโครงการด้านอาชีพหรอก เมื่อก่อนก็เป็นอาสาสมัครด้านสาธารณสุขบ้างอะไรบ้าง แล้วมันก็ได้มีการไปเปิดหูเปิดตาได้เรียนรู้กันไปเรื่อย ๆ เห็นว่าที่ไหนสามารถทำอะไรได้ดีแบบไหนยังงี้ยังงี้บ้าง เราก็เอากลับมาคุยกัน โชคดีที่ตอนนั้นมีพ่อใหญ่ที่เขาเป็นคนเริ่มต้นคิดค้นรวมตัวรวมกลุ่มกัน เรามาคุยกันว่าจะทำอะไรจะทำยังไงให้เรา

มีรายได้มีอาชีพเป็นคนแกที่อยู่บ้านไปวัน ๆ แล้วบางคนก็แกงอมไปเลยทั้งที่อายุไม่ได้เยอะมาก”

แม่คำหล้า เล่าถึงการได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐในการมอบโอกาส การอบรม การเรียนรู้แก่ผู้สูงอายุ ทำให้ผู้สูงอายุออกจากความคิดของคำว่าคนแก่ มามองเห็นความสามารถที่ตนเองมีได้ ขณะที่ผู้สูงอายุได้ให้ข้อมูลสนับสนุนการเปิดโอกาสการแสดงความสามารถและการสนับสนุนขององค์กรภาคเอกชน ทำให้เห็นโอกาสทางด้านการตลาด และได้ใช้ศักยภาพของกลุ่มในการทำให้ช่องทางการตลาดสร้างรายได้ให้กับกลุ่ม

“ปลูกมะม่วงมาแล้ว สิ่งที่ต้องคิดกันต่อเลยคือ ทำอย่างไรให้มะม่วงของเราออกตลาดได้ การตลาดการขายจะเป็นยังไงบ้าง...เราโชคดีมากเพราะมีหน่วยงานที่เป็นตัวกลาง เป็นโรงงานรับมะม่วงของเราเพื่อส่งต่อไปยังตลาด... ถ้าเราไม่คิดไม่คุยกัน เราก็จะไม่เห็นโอกาส และไม่ได้รับโอกาสนี้เช่นกัน” – แม่นวน

การสร้างพื้นที่ให้กลุ่มผู้สูงอายุได้แลกเปลี่ยนความคิดและประสบการณ์ร่วมกันนั้นเป็นสิ่งสำคัญ เพราะช่วยให้พวกเขาได้แสดงออกถึงความเป็นตัวเอง ความสามารถ และร่วมกันกำหนดเป้าหมายในการทำงานเป็นกลุ่มวิสาหกิจชุมชน อย่างไรก็ตาม สิ่งที่สำคัญไม่แพ้กันคือการเปิดโอกาสให้พวกเขาได้ลองผิดลองถูกอย่างสม่ำเสมอ การได้รับโอกาสในการทดลองและปฏิบัติ นั้นจะช่วยให้ผู้สูงอายุมีความกล้าที่จะคิดและลงมือทำมากขึ้น ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นสำคัญในการนำแนวคิดที่ร่วมกันคิดมาทดลองปฏิบัติจริง การเปิดโอกาสให้ผู้สูงอายุได้ทดลองและเรียนรู้จากประสบการณ์ตรงนั้นมีประโยชน์หลายประการ ทั้งด้านจิตใจและการพัฒนาทักษะ เมื่อพวกเขาประสบความสำเร็จ จะเกิดความภาคภูมิใจและมั่นใจในตนเองมากขึ้น แม้ในกรณีที่ไม่บรรลุเป้าหมาย ก็ถือเป็นโอกาสอันดีในการคิดค้นวิธีการใหม่ๆ กระบวนการนี้ส่งเสริมบรรยากาศแห่งการเรียนรู้และพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ซึ่งจะช่วยให้ผู้สูงอายุสามารถปรับปรุงวิธีการทำงานและคุณภาพของผลิตภัณฑ์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ นำไปสู่การสร้างอาชีพที่มั่นคงในระยะยาว นอกจากนี้ การลงมือปฏิบัติจริงยังช่วยให้พวกเขาได้เรียนรู้บทเรียนสำคัญจากผลลัพธ์ที่เกิดขึ้น ซึ่งเป็นประสบการณ์ที่มีค่ายิ่ง “เราก็ลองผิดลองถูกกันมาพอสมควร มันทำให้เรารู้ว่าการทำมะม่วงในแบบของเราที่ประสบความสำเร็จมันจะเป็นยังไง ...การทำงานกลุ่มด้วยกันซึ่งต่างคนต่างไม่เคยทำมาก่อนและจะทำให้มันยั่งยืนมันจะต้องเป็นอย่างไรบ้าง มีอะไรที่เราต้องให้ความสนใจหรือให้ความสำคัญ” **แม่ภาพ** อธิบายถึงข้อดีของการได้ลองผิดลองถูกของการรวมกลุ่ม จนได้วิธีการจัดการที่เหมาะสมกับกลุ่มวิสาหกิจชุมชนของผู้สูงอายุ

การทดลองและเรียนรู้จากประสบการณ์ตรงเป็นหัวใจสำคัญในการพัฒนาทักษะและความรู้ของกลุ่มผู้สูงอายุ กระบวนการนี้ช่วยให้พวกเขาได้ปฏิบัติจริง ค้นพบข้อบกพร่อง และปรับปรุงวิธีการทำงานอย่างต่อเนื่อง ซึ่งเป็นรากฐานสำคัญในการส่งเสริมความร่วมมือกัน ควบคู่ไปกับนี้ การสร้างวัฒนธรรมการทำงานแบบมีส่วนร่วมมีบทบาทสำคัญในการเสริมศักยภาพของสมาชิก การแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ประสบการณ์ และการช่วยเหลือกันภายในกลุ่ม ก่อให้เกิดบรรยากาศแห่งการเรียนรู้ร่วมกัน ส่งเสริมการยอมรับในความหลากหลาย และเชื่อต่อการถ่ายทอดความรู้ระหว่างกัน สิ่งเหล่านี้เป็นแรงขับเคลื่อนสำคัญที่ช่วยให้กลุ่มสามารถก้าวข้ามข้อจำกัด และพัฒนานวัตกรรมใหม่ๆ อย่างต่อเนื่อง เมื่อแนวคิดเหล่านี้ถูกนำมาทดลองปฏิบัติ ผ่านกระบวนการปรับปรุงซ้ำแล้วซ้ำเล่า จนสามารถสร้างผลิตภัณฑ์หรือบริการที่ตอบโจทย์ตลาดได้ ย่อมนำมาซึ่งรายได้และความสำเร็จของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนผู้สูงอายุ ความสำเร็จนี้จะเป็นแรงบันดาลใจสำคัญในการขับเคลื่อนกลุ่มให้พัฒนาต่อยอดสู่เป้าหมายที่สูงขึ้นต่อไป “พวกเราช่วยกันออกแบบลายผ้าช่วยกันคิดว่าจะใช้ลายอะไรเป็นของบ้านเรา สรุปลก็ได้ลายมะม่วงกับลายมะไฟ ลูกค้าที่สั่งส่วนใหญ่ก็มีผ้าถุงบ้าง เสื้อบ้าง แล้วแต่ลูกค้าสั่ง แม็กก็ช่วยเขาโดยรับมาทอที่บ้านเรา บางทีก็มีคนมาสั่งเราโดยตรง ทอแทบไม่ทัน เพราะตอนนี้หน่วยงานราชการจะใส่เครื่องแบบผ้าลายมะม่วงเพื่อให้ชุมชนมีรายได้” แม่เตียง บอกเล่าถึงการต่อยอดทางความคิดจนกลายเป็นนวัตกรรมใหม่ซึ่งเป็นผลผลิตจากการลองผิดลองถูกของกลุ่มผู้สูงอายุ จากการปลูกมะม่วงเพื่อสร้างรายได้ กลายเป็นการทอผ้าลายมะม่วงซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของชุมชน จากการต่อยอดความคิดจนกลายเป็นผลิตภัณฑ์ที่สร้างรายได้ให้กับชุมชนนี้เอง ส่งผลให้ผู้สูงอายุกลายเป็นผู้สร้างการเปลี่ยนแปลงในชุมชนจนกลายเป็นการรับรู้ที่ดีของคนในชุมชน ทำให้คนในชุมชนอยากเข้ามามีส่วนร่วม เข้ามาเป็นสมาชิกของกลุ่ม ได้ร่วมคิด ร่วมแสดงความคิดเห็น ร่วมลงมือทำ กล้าที่จะลองผิดลองถูกไปด้วยกัน หล่อหลอมจนกลายเป็นการทำงานร่วมกันที่เข้ากันได้ดีระหว่างผู้สูงอายุและคนในชุมชน “วัยรุ่นในชุมชน และหลายคนที่ทำงานที่กรุงเทพ พอเห็นเราทำกันก็อยากเข้ามามีส่วนร่วมกับพวกเรา จะมาทำมะม่วงด้วยกัน มะม่วงเราก็มี ที่ทำกินเราก็มี วัยรุ่น เด็ก ก็กลับมาทำที่ชุมชนของเรา เราก็ได้ความคิดของเด็ก ทำให้กลุ่มของเราน่าสนใจ และมีอะไรแปลกใหม่ให้ได้ลองคิดลองทำร่วมกันมากขึ้น” แม่สง่า เล่าถึงการเข้ามามีส่วนร่วมของคนในชุมชน

การสร้างพื้นที่ให้ผู้สูงอายุได้แสดงศักยภาพนับเป็นสิ่งสำคัญยิ่ง เพราะเปิดโอกาสให้พวกเขาได้นำเสนอความรู้ ความสามารถ และประสบการณ์อันล้ำค่าที่สั่งสมมา ซึ่งมักถูกละเลยในสังคมปัจจุบัน เมื่อมีเวทีให้แลกเปลี่ยนความคิดเห็นอย่างอิสระ ผู้สูงอายุจะตระหนักถึงคุณค่าของตนเองและเพื่อนร่วมกลุ่ม ส่งเสริมความภาคภูมิใจและความมั่นใจในการประยุกต์ใช้ความรู้ที่มี อีก

ทั้งยังเป็นโอกาสในการเรียนรู้และเพิ่มพูนองค์ความรู้ใหม่ๆ จากประสบการณ์ของผู้อื่น การมีพื้นที่แสดงออกเช่นนี้จะค่อยๆ กระตุ้นการตื่นรู้ของแต่ละบุคคล นำไปสู่การตื่นรู้ร่วมกันของกลุ่ม ผ่านกระบวนการแลกเปลี่ยนทัศนะ วิพากษ์วิจารณ์ และการมีส่วนร่วมของทุกคน ซึ่งจะก่อให้เกิดพลังความร่วมมือในการนำศักยภาพที่มีมาสร้างสรรค์กิจกรรมหรือผลิตภัณฑ์ใหม่ๆ ร่วมกัน อันจะนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนของกลุ่มในระยะยาว ดังนั้น การมีพื้นที่ปลอดภัยให้ผู้สูงอายุได้แสดงออกอย่างเต็มที่ จึงเป็นปัจจัยสำคัญในการเสริมสร้างพลังและขับเคลื่อนให้เกิดการรวมกลุ่มที่เข้มแข็งและมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

5. การสนับสนุนของคนในครอบครัว

การก่อตั้งกลุ่มวิสาหกิจของผู้สูงอายุต้องอาศัยปัจจัยสนับสนุนหลายด้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งจากครอบครัว ซึ่งมีบทบาทสำคัญที่สุดในชีวิตของพวกเขา การได้รับการสนับสนุนอย่างเต็มที่จากคนใกล้ชิดจะเสริมสร้างกำลังใจและความมั่นใจในการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจในรูปแบบวิสาหกิจชุมชน การสนับสนุนจากครอบครัวอาจแสดงออกได้หลากหลายรูปแบบ เช่น การให้อิสระในการตัดสินใจเข้าร่วมกลุ่มเพื่อประกอบอาชีพ ซึ่งสะท้อนถึงการเคารพความต้องการและความสนใจของผู้สูงอายุ รวมถึงการเปิดโอกาสให้บริหารจัดการเวลาระหว่างกิจกรรมทางวิสาหกิจและชีวิตครอบครัวได้อย่างยืดหยุ่น นอกจากนี้ การสนับสนุนด้านจิตใจก็มีความสำคัญไม่แพ้กัน ทั้งการให้กำลังใจ คำปรึกษา และรับฟังความคิดเห็น ซึ่งจะช่วยเสริมสร้างความรู้สึกรับคุณค่าและพลังในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ การสนับสนุนด้านทรัพยากร ไม่ว่าจะเป็นความช่วยเหลือทางการเงิน แรงงาน หรือสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ก็เป็นอีกปัจจัยสำคัญที่ช่วยหนุนเสริมให้การดำเนินกิจการของผู้สูงอายุเป็นไปอย่างราบรื่นและมีประสิทธิภาพ

การสนับสนุนอย่างเต็มที่จากสมาชิกในครอบครัวสะท้อนถึงวัฒนธรรมการสื่อสารแบบเปิดกว้างและการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจสำคัญ โดยเฉพาะในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับชีวิตของผู้สูงอายุ บรรยากาศที่เอื้อต่อการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น การอภิปราย และการแสดงออกอย่างตรงไปตรงมา ช่วยเปิดโอกาสให้ผู้สูงอายุได้พัฒนาความคิดและมีบทบาทสำคัญในกระบวนการตัดสินใจ นอกจากนี้ การสนับสนุนจากครอบครัวยังส่งเสริมการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างผู้สูงอายุและสมาชิกคนอื่นๆ ผ่านการพูดคุย แลกเปลี่ยนมุมมอง และการหาข้อสรุปร่วมกัน กระบวนการนี้ช่วยเสริมสร้างความเข้าใจ การยอมรับซึ่งกันและกัน ตลอดจนกระชับความสัมพันธ์อันแน่นแฟ้นและเอื้ออาทรภายในครอบครัว การได้รับการสนับสนุนเช่นนี้จึงเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการรวมกลุ่มวิสาหกิจของผู้สูงอายุ โดยช่วยเสริมสร้างกำลังใจ ความมั่นใจ

และเปิดโอกาสในการพัฒนาศักยภาพ ซึ่งเป็นรากฐานสำคัญที่จะนำไปสู่ความสำเร็จและความยั่งยืนของวิสาหกิจชุมชนในระยะยาว

“แม่ยังสามารถทำอะไรได้อยู่ทั้ง ๆ ที่อายุเยอะขนาดนี้ ก็เพราะมีลูกๆ ให้การสนับสนุน แม่มีครอบครัวและมีคนในชุมชนคอยพูดคุย คอยให้การช่วยเหลือให้การสนับสนุนนี้แหละ ... ดีใจมากเลยที่ได้อยู่ที่นี้ เพราะชุมชนของเราเอาจริงกับเรื่องนี้มาก ๆ เดี่ยวลูกลองไปดูได้เลยนะ ตอนนี้ทุกบ้านมีรถขับ บ้านก็ใหม่ได้เงินมาใช้จ่ายและปรับปรุงกัน แต่ตอนนี้ก็ไม่มีแค่ผู้สูงอายุ เพราะเด็ก ๆ ลูกหลาน คำเรียนจบเค้าก็มาสนับสนุน มาช่วยกันกลุ่มเรามาันก็เลยได้ไปไกลมากขึ้น” แม่คำหาล้า

การได้รับการสนับสนุนจากครอบครัวมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อผู้สูงอายุ เนื่องจากช่วยเสริมสร้างความรู้สึกรักมีคุณค่า ศักดิ์ศรี และการมีบทบาทสำคัญในสังคม เมื่อครอบครัวแสดงความเข้าใจ เปิดใจรับฟัง และให้อิสระแก่ผู้สูงอายุในการทำกิจกรรมที่พวกเขาสนใจ ไม่ว่าจะเป็นการประกอบอาชีพหรือกิจกรรมอื่นๆ ย่อมส่งผลดีต่อสุขภาพจิตและความมั่นใจของผู้สูงอายุ การมีโอกาสเข้าร่วมกลุ่มอาชีพหรือกิจกรรมต่างๆ ตามความสนใจ เอื้อให้ผู้สูงอายุได้แลกเปลี่ยนประสบการณ์และความรู้ซึ่งกันและกัน นำไปสู่การเรียนรู้และพัฒนาศักยภาพอย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้ การรวมกลุ่มยังช่วยสร้างเครือข่ายทางสังคม บรรเทาความรู้สึกโดดเดี่ยว และเปิดโอกาสให้ผู้สูงอายุได้ถ่ายทอดภูมิปัญญาที่สั่งสมมาตลอดชีวิตแก่คนรุ่นหลัง ซึ่งถือเป็นการสืบสานมรดกทางวัฒนธรรมอันล้ำค่า แม่สุณา เล่าถึงการสนับสนุนของคนในครอบครัวว่า “แม่มีลูกผู้ชายหลายคน พวกเขาต่างมีงานมีอาชีพกันหมด จริง ๆ เขาก็สามารถดูแลแม่ได้ แต่พอแม่บอกว่าแม่อยากไปทำงาน ไปรวมกลุ่มกับเพื่อน ๆ พวกเขาก็สนับสนุน เพราะเห็นว่าเป็นความสุขของแม่ แม่จะมีอะไรก็สามารถพูดคุยปรึกษาพวกเขาได้ตลอด”

หากผู้สูงอายุประสบความสำเร็จในการดำเนินกลุ่มอาชีพหรือกิจกรรมใด ๆ และครอบครัวให้การสนับสนุนอย่างต่อเนื่อง ย่อมเป็นการเสริมพลังและกำลังใจให้แก่ผู้สูงอายุในการพัฒนาศักยภาพและขยายผลสู่ความสำเร็จในระดับที่สูงขึ้นต่อไป ซึ่งจะทำให้ผู้สูงอายุรู้สึกภาคภูมิใจและมีคุณค่าต่อสังคม ในขณะเดียวกัน ครอบครัวก็จะได้รับประโยชน์จากความสำเร็จของผู้สูงอายุ ทั้งในด้านการเป็นแบบอย่างที่ดี การสร้างรายได้เสริมให้แก่ครอบครัว และการสานสัมพันธ์ระหว่างวัยที่แน่นแฟ้นยิ่งขึ้น

6. การสร้างระบบการทำงานและอาชีพอย่างยั่งยืน

สิ่งที่สำคัญของการขับเคลื่อนกลุ่มของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนของผู้สูงอายุ คือ การที่ผู้สูงอายุตั้งคำถามกับกลุ่มว่า “ต้องทำอะไรกลุ่มจึงจะสามารถสร้างงานสร้างอาชีพได้อย่างยั่งยืน?” กลุ่มผู้สูงอายุมีการสื่อสารเสวนาถึงเป้าหมายในการทำงานกลุ่มร่วมกัน มีการศึกษาหาความรู้เพิ่มเติม มีการหารือร่วมกันทั้งการกระทำ สังคม และปัญหาอย่างมีเหตุผล และนำสิ่งที่ได้จากการสื่อสารร่วมกันสู่การทดลองและการลงมือปฏิบัติ เพื่อการสร้างระบบการทำงานและการจัดการร่วมกันอย่างเป็นระบบ โดยระบบที่สร้างขึ้นเป็นระบบที่ถูกพัฒนาโดยสมาชิกกลุ่มผู้สูงอายุเป็นผลที่เกิดขึ้นจากการตกลงร่วมกันของสมาชิกในกลุ่มเพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่ได้ตกลงกันไว้ การสร้างระบบการทำงานร่วมกันนี้เองที่เป็นจุดเริ่มต้นของการสร้างอาชีพร่วมกันอย่างยั่งยืน “สิ่งที่เราทำกันเยอะมากคือ ทุกคนต้องอยู่รอด ดังนั้นมันจึงไม่ใช่แค่การรวมกลุ่มเพื่อทำมะม่วงด้วยกัน แต่เป็นการที่เรามาคุยกันถึงเรื่องของเมื่อขายแล้ว จะวางแผนการเงินกันยังไง มีวิธีขายอย่างไร จัดการเงินยังไงต่อเพื่อให้อยู่กันได้ในระยะยาว” แม่ภาพ เล่าถึงความตั้งใจของผู้สูงอายุที่เข้ามารวมกลุ่มในการปลูกมะม่วงร่วมกันให้กลายเป็นอาชีพที่ยั่งยืนในระยะยาว พร้อมสัพทบเพิ่มเติมว่า “สิ่งที่เราทำกันต่อหลังจากที่เราชัดเจนในเป้าหมายที่เราอยากจะทำขึ้นก็คือ การทำให้คนในชุมชนของเรา มีอาชีพมีรายได้จากการทำมาหากิน หากดูรวมในเรื่องของกฎระเบียบ หรือวิธีการทำงานร่วมกัน โดยเน้นที่ประโยชน์ของทุกคนที่เข้ามา”

นอกจากการสร้างระบบการทำงานร่วมกันของกลุ่มผู้สูงอายุแล้ว สิ่งที่พวกเขาช่วยกันค้นหาวิธีการ ดูตัวอย่างกลุ่มหรือชุมชนอื่น ๆ มีการสอบถามผู้รู้ภายนอก นั่นคือ การทำอะไรให้บุคคลภายนอกหรือผู้บริโภครู้จักกลุ่ม โดยเฉพาะรู้จักผลิตภัณฑ์ของกลุ่ม เพื่อนำไปสู่การสร้างรายได้ นั่นคือ กลุ่มผู้สูงอายุมีการศึกษาและพัฒนาด้านการตลาดอยู่ตลอดเวลา เพื่อสร้างรายได้และความมั่นคงให้กับกลุ่มนั่นเอง “ความมั่นคงอีกอย่างที่เราจะช่วยกันสร้างได้ก็คือทำให้คนรู้จักผลิตภัณฑ์ทำให้คนรู้จักกลุ่มของเราให้มากที่สุดนี้แหละ พอมีคนรู้จักก็就会有การซื้อขายและมีรายได้มาจากหลายหลายช่องทาง อันนี้แหละน่าจะเป็นประโยชน์” แม่พจน์ บอกเล่าถึงแนวคิดในเรื่องของการตลาดของกลุ่ม กับการหาช่องทางที่หลากหลายเพื่อให้บุคคลภายนอก หรือลูกค้าทั้งภายในและภายนอกประเทศรู้จักผลิตภัณฑ์ นั่นคือ มะม่วงของกลุ่ม และนำไปสู่การขายในที่สุด ขณะที่ แม่สง่า บอกเล่าถึงอำนาจในการต่อรองที่มีมากขึ้นของกลุ่มจนนำไปสู่การสร้างรายได้ กลายเป็นกำไรคืนกลับมาให้กับทางกลุ่มผู้สูงอายุ “ประธานก็จะเป็นคนต่อรองเรื่องราคา อยู่ที่ประธานจะสามารถต่อรองกับทางพ่อค้าคนกลาง หรือกลุ่มที่รับช่วงต่อส่งขายให้กับต่างประเทศได้ แล้วก็มาประเมินว่าจะให้กลุ่มกี่บาท อย่างเช่นถ้าให้กลุ่ม 1 บาทสิ้นปีมากลุ่มก็จะเอาเงิน 1 บาทนั้นมาปันผลให้สมาชิกเรา กลายเป็นรายได้ คือทำให้เราได้ขายมะม่วงด้วย ได้ปันผลด้วย” และสิ่ง

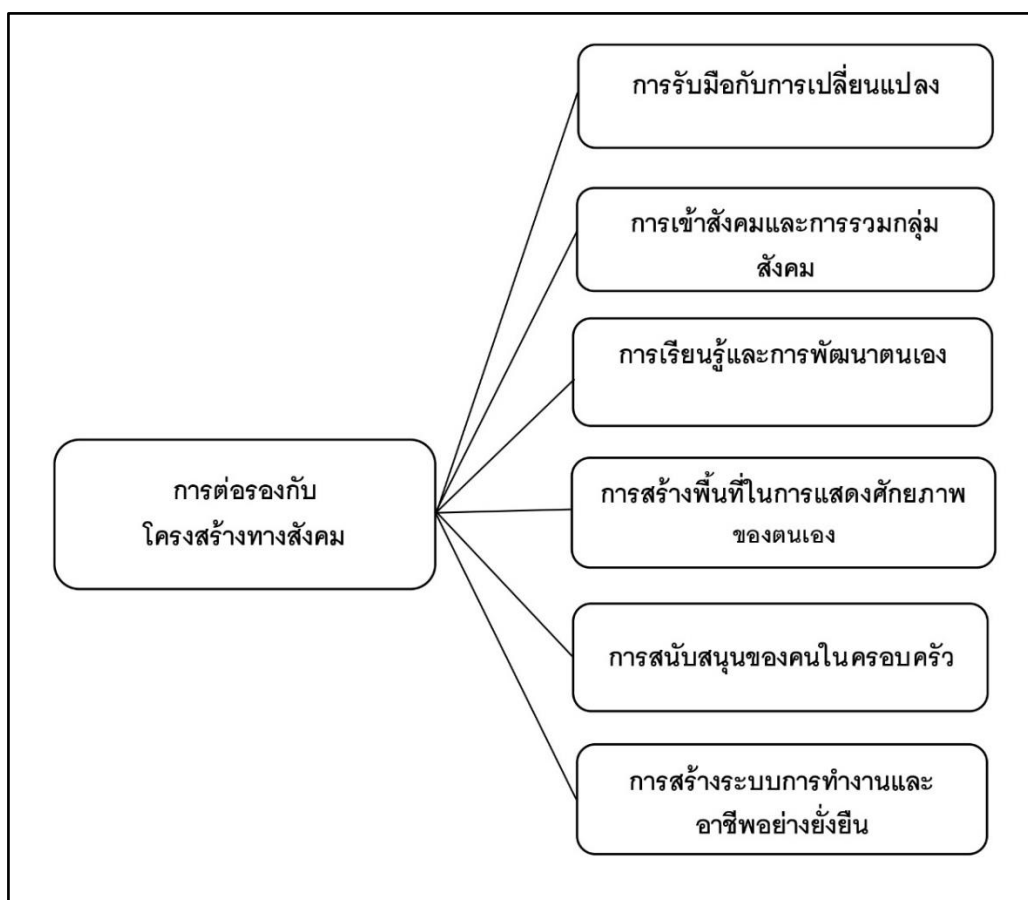
ที่ขาดไม่ได้เลยที่ทำให้กลุ่มมีความยั่งยืนในการทำงานร่วมกัน ไม่เพียงแต่การทำงานที่เป็นระบบ และการตลาดในการค้นหาช่องทางการเชื่อมโยงของกลุ่มและลูกค้าแล้ว คุณสมบัติของคนที่เข้ามาทำงานร่วมกันในกลุ่มผู้สูงอายุที่กลุ่มมองว่ามีส่วนสำคัญมาก ๆ ในการสร้างความยั่งยืน นั่นคือ ความซื่อสัตย์ในการทำงานร่วมกันของคนในกลุ่มนั่นเอง ดังที่ **ลุงพล** ได้อธิบายถึงความสำคัญของ คุณสมบัตินี้ว่า “...ความยั่งยืนมีตัวที่เน้น ๆ เลยคือ ความซื่อสัตย์ โดยกรรมการทุกคนจะทำงานด้วยความซื่อสัตย์ การมาทำงานรายได้ของแต่ละคน จะไม่รู้ว่าวันหนึ่งค่าแรงจะได้เท่าไร เพราะค่าแรงจะอยู่ที่ยอดขาย และเปอร์เซ็นต์กำไรของที่ปันผลแต่ละปี คนที่ไม่มาเราก็มีให้ในฐานะกรรมการส่วนหนึ่งแล้วก็การมาทำงานค่าแรงก็จะได้อีกส่วนหนึ่ง” จากการสร้างระบบการทำงานร่วมกัน ไม่เพียงแต่นำไปสู่การสร้างงาน สร้างอาชีพ และสร้างรายได้ให้กับสมาชิกในกลุ่มอย่างยั่งยืนเท่านั้น หากความยั่งยืนยังสะท้อนไปถึงความรัก ความอบอุ่น การเป็นชุมชนที่เข้มแข็งมากขึ้น ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการสะท้อนถึงเศรษฐกิจที่ดีมากขึ้นของคนในชุมชน จากปกติชุมชนจะมีเพียงผู้สูงอายุและเด็กอยู่อาศัยเท่านั้น เพราะกลุ่มวัยรุ่น วัยทำงาน ก็มักจะเรียนจบแล้วออกไปทำงานต่างถิ่นเพื่อหารายได้ แต่เมื่อกลุ่มผู้สูงอายุสามารถทำกลุ่มวิสาหกิจได้อย่างเข้มแข็งจนนำไปสู่รายได้ที่มั่นคง ก็ส่งผลให้กลุ่มวัยรุ่น วัยทำงาน อยากกลับมาทำงานร่วมกันกับกลุ่มผู้สูงอายุ กลายเป็นชุมชนที่เต็มเต็มสถาบันครอบครัวได้อย่างสมบูรณ์

“ใครจะคิดว่ามะม่วงที่เรากินอยู่ปลูกแล้วก็จบไปบางที่ก็ปล่อยให้เน่าค้ำตัน จะกลายเป็นอาชีพและเป็นรายได้ที่สำคัญของพวกเราในตอนนี้ ลูกหลานก็กลับมาอยู่บ้านกันเยอะขึ้นเพราะมีอาชีพที่บ้านนี้แหละ ไม่ต้องไปอยู่ลำบากที่ข้างนอกไกล ๆ กรุงเทพฯ เพราะอยู่บ้านก็มีอาชีพ” **แม่ นวล** บอกเล่าถึงการกลับมาอยู่บ้านของลูกหลาน ซึ่งเป็นการแสดงออกถึงความเชื่อมั่นในกลุ่มผู้สูงอายุหรือกลุ่มอาชีพที่เกิดขึ้นในชุมชนในการดำเนินชีวิตต่อไปได้ **คุณนนท์** ที่บอกว่า “คนกลับเข้ามาทำงานในชุมชนมากขึ้น ผมว่าดี เพราะว่าการที่วัยทำงานกลับมาทำงานที่นี่ มันก็สามารถทำให้เขาสามารถกลับมาดูแลคนที่อยู่ที่นี้ และทำอาชีพที่เขาถนัดที่นี่... ภาครัฐเองก็ส่งเสริมในเรื่องของตลาดและมีช่องทางในการทำธุรกิจ ซึ่งทุกวันนี้เป็นแบบออนไลน์ สามารถทำได้โดยที่ไม่ต้องอพยพไปทำงานที่ต่างจังหวัด คือทำที่นี่เศรษฐกิจก็หมุนเวียนที่นี่ และเกิดการอยู่กับครอบครัว มีความผูกพันกัน” การกลับมาเป็นสถาบันครอบครัวที่สมบูรณ์แล้ว ยังเล่าถึงผลลัพธ์ของการรวมกลุ่มวิสาหกิจชุมชนที่สร้างการเปลี่ยนแปลงในเชิงเศรษฐกิจของชุมชนเป็นอย่างมาก การพัฒนาระบบการทำงานร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืนในกลุ่มผู้สูงอายุมีความสำคัญอย่างยิ่ง เนื่องจากเป็นรากฐานสำคัญที่จะนำไปสู่ความสำเร็จและความอยู่รอดของกลุ่มอาชีพหรือกิจกรรมในระยะยาว เมื่อสมาชิกกลุ่มมีส่วนร่วมในการสร้างและพัฒนาระบบการทำงาน จะ

ก่อให้เกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของและการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง ซึ่งเป็นแรงขับเคลื่อนสำคัญให้สมาชิกทุ่มเทและมุ่งมั่นในการดำเนินกิจกรรมอย่างเต็มที่

การมีขั้นตอนและกระบวนการทำงานที่เป็นระบบช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการดำเนินงาน ลดปัญหาความขัดแย้งและข้อผิดพลาดที่อาจเกิดขึ้น ผ่านการวางแผน การประชุมปรึกษาหารือ และการกำหนดบทบาทหน้าที่ของสมาชิกอย่างชัดเจน นอกจากนี้ ยังเป็นโอกาสในการฝึกฝนทักษะการทำงานเป็นทีม การประสานงาน และการแก้ไขปัญหาาร่วมกัน ซึ่งเป็นประสบการณ์อันมีค่าสำหรับผู้สูงอายุ การเรียนรู้เพิ่มเติม การแลกเปลี่ยนความคิดเห็น และการนำความรู้ที่ได้มาปฏิบัติจริง ล้วนเป็นองค์ประกอบสำคัญในการพัฒนาระบบการทำงานให้มีประสิทธิภาพและตอบสนองความต้องการของกลุ่มได้ดียิ่งขึ้น ทำให้ระบบมีความยืดหยุ่นและสามารถปรับตัวตามสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลง นำไปสู่ความยั่งยืนในระยะยาว การมีระบบการทำงานที่ดีเป็นพื้นฐานสำคัญในการสร้างอาชีพร่วมกันอย่างยั่งยืน ช่วยให้อายุขัยมีคุณภาพ และบริหารจัดการทรัพยากรได้อย่างมีประสิทธิภาพ ส่งผลให้เกิดความมั่นคงและรายได้ต่อเนื่องแก่สมาชิก เป็นการยกระดับคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุให้สามารถพึ่งพาตนเองได้อย่างมีศักดิ์ศรี

จากการปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมกับผู้สูงอายุ สามารถนำประสบการณ์การต่อยอดกับโครงสร้างทางสังคมจนสามารถสร้างพลังในตนเอง ดังภาพประกอบ 9

ภาพประกอบ 9 ประสบการณ์การต่อรองกับโครงสร้างทางสังคมจนสามารถสร้างพลังในตนเอง

การต่อรองกับโครงสร้างทางสังคมเป็นกระบวนการสำคัญที่ผู้สูงอายุต้องเผชิญเพื่อสร้างพลังในตนเองและรับมือกับการเปลี่ยนแปลงในช่วงบั้นปลายของชีวิต จากข้อมูลที่ปรากฏในเอกสาร เราสามารถวิเคราะห์และวิพากษ์ประสบการณ์ของผู้สูงอายุในการต่อรองกับโครงสร้างทางสังคมได้หลายประเด็น

ประการแรก “การรับมือกับการเปลี่ยนแปลง” ผู้สูงอายุต้องเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงหลายด้านอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ทั้งทางร่างกาย สถานภาพทางสังคม และบทบาทในครอบครัว การรับมือกับสถานการณ์เหล่านี้เกี่ยวข้องกับการปรับเปลี่ยนมุมมองต่อตนเองและการค้นหาวิถีดำเนินชีวิตที่เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมใหม่ ผู้สูงวัยที่มีความยืดหยุ่นทางความคิดและพร้อมรับประสบการณ์แปลกใหม่มักจะปรับตัวได้ดีกว่า นอกจากนี้ การเรียนรู้และพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่องเป็นกลยุทธ์สำคัญในการเผชิญหน้ากับโครงสร้างทางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป ไม่ว่าจะเป็นการเข้าร่วมการศึกษาผู้ใหญ่ การฝึกทักษะใหม่ หรือการเรียนรู้เทคโนโลยีสมัยใหม่ สิ่งเหล่านี้ช่วย

ให้ผู้สูงอายุรักษาความรู้สึกมีคุณค่าในตนเอง มีส่วนร่วมในสังคมมากขึ้น และสามารถสื่อสาร รวมถึงเข้าถึงข้อมูลได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ประการที่สอง “การเรียนรู้และการพัฒนาตนเอง” การเรียนรู้และพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่องเป็นวิธีสำคัญที่ผู้สูงอายุใช้ในการปรับตัวกับสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลง ผู้สูงวัยที่แสวงหาความรู้ใหม่และเสริมสร้างทักษะอยู่เสมอจะดำรงคุณค่าในตนเองและมีบทบาทในชุมชนได้ดีกว่า กิจกรรมการเรียนรู้อาจรวมถึงการศึกษาสำหรับผู้ใหญ่ การพัฒนาความสามารถใหม่ๆ หรือ การทำความเข้าใจกับเทคโนโลยีร่วมสมัย สิ่งเหล่านี้ช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการติดต่อสื่อสาร และการเข้าถึงสารสนเทศของผู้สูงอายุ ทำให้พวกเขาสามารถดำเนินชีวิตในสังคมปัจจุบันได้อย่างมีความหมายมากขึ้น

ประการที่สาม “การสร้างพื้นที่ในการแสดงศักยภาพของตนเอง” การสร้างโอกาสแสดงความสามารถเป็นกลยุทธ์สำคัญสำหรับผู้สูงอายุในการปรับตัวกับสภาพสังคม โดยเฉพาะในสังคมที่มักมองผู้สูงวัยเป็นภาระหรือขาดศักยภาพ การแสดงออกถึงความรู้ ประสบการณ์ และทักษะอันทรงคุณค่าไม่เพียงช่วยเปลี่ยนทัศนคติของสังคม แต่ยังเสริมสร้างความมั่นใจและความภาคภูมิใจในตนเองของผู้สูงอายุด้วย โอกาสเหล่านี้อาจรวมถึงการมีส่วนร่วมในกิจกรรมชุมชน งานอาสาสมัคร หรือการถ่ายทอดภูมิปัญญาให้คนรุ่นหลัง ซึ่งล้วนเป็นวิธีที่ผู้สูงอายุสามารถแสดงคุณค่าของตนและมีบทบาทเชิงบวกในสังคมได้

ประการที่สี่ “การสนับสนุนของคนในครอบครัว” การสนับสนุนจากสมาชิกในครอบครัวเป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยให้ผู้สูงอายุสามารถปรับตัวเข้ากับโครงสร้างทางสังคมได้ดีขึ้น ครอบครัวที่เข้าอกเข้าใจและให้การช่วยเหลือทั้งด้านจิตใจและการดำเนินชีวิตประจำวัน ส่งผลให้ผู้สูงวัยมีความเข้มแข็งทางอารมณ์และมีพลังใจในการเผชิญอุปสรรค การที่ครอบครัวยังคงให้ความสำคัญและบทบาทแก่ผู้สูงอายุ ยังช่วยเสริมสร้างความรู้สึกมีคุณค่าและการเป็นส่วนสำคัญของครอบครัว ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญในการดำรงชีวิตอย่างมีความสุขและมีความหมายในวัยชรา

ประการที่ห้า “การสร้างระบบการทำงานและอาชีพอย่างยั่งยืน” การสร้างโอกาสทางอาชีพที่ยั่งยืนเป็นกลยุทธ์สำคัญที่ผู้สูงอายุใช้ในการปรับตัวกับโครงสร้างสังคม โดยเฉพาะในสภาพแวดล้อมที่มักคาดหวังให้ผู้สูงวัยเกษียณและพักผ่อน การยังคงมีบทบาทในการทำงานหรือประกอบอาชีพไม่เพียงช่วยเสริมสร้างความมั่นคงทางการเงิน แต่ยังรักษาความรู้สึกมีคุณค่าและการเป็นส่วนหนึ่งของสังคม ทั้งนี้ ลักษณะงานควรสอดคล้องกับสภาพร่างกายและความต้องการเฉพาะบุคคลของผู้สูงอายุ เพื่อให้สามารถดำเนินชีวิตการทำงานได้อย่างมีความสุขและมีประสิทธิภาพ และ

ประการสุดท้าย “การเข้าสังคมและการรวมกลุ่ม” การมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมและการรวมกลุ่มเป็นวิธีสำคัญที่ผู้สูงอายุใช้ในการปรับตัวกับโครงสร้างสังคม การสร้างเครือข่ายและเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนเปิดโอกาสให้ผู้สูงอายุได้แบ่งปันประสบการณ์ รับการสนับสนุนทางอารมณ์ และมีส่วนร่วมในกิจกรรมที่มีคุณค่า นอกจากนี้ การรวมตัวกันยังอาจนำไปสู่การสร้างพลังทางสังคม ซึ่งช่วยให้สามารถเรียกร้องสิทธิและตอบสนองความต้องการของผู้สูงอายุได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น การมีส่วนร่วมในสังคมจึงเป็นกลไกสำคัญในการรักษาคุณภาพชีวิตและความเป็นอยู่ที่ดีของผู้สูงอายุ

อย่างไรก็ตาม การต่อรองกับโครงสร้างทางสังคมของผู้สูงอายุยังคงเผชิญกับความท้าทายหลายประการ อาทิ ผู้สูงอายุยังคงเผชิญความท้าทายหลายประการในการปรับตัวเข้ากับโครงสร้างสังคม เช่น ทัศนคติด้านลบ ข้อจำกัดทางร่างกาย และนโยบายที่ไม่เอื้อต่อการมีส่วนร่วม การปรับตัวจึงเป็นกระบวนการที่ต้องอาศัยความพยายามทั้งในระดับบุคคล ครอบครัว และสังคม ผู้สูงอายุจำเป็นต้องใช้วิธีการหลากหลายในการสร้างพื้นที่และรักษาคุณค่าของตนเอง ความสำเร็จในการปรับตัวไม่เพียงส่งผลดีต่อคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ แต่ยังช่วยเปลี่ยนแปลงมุมมองของสังคมให้เป็นมิตรกับผู้สูงอายุมากขึ้น อย่างไรก็ตาม การสนับสนุนจากครอบครัว ชุมชน และภาครัฐ ยังคงมีบทบาทสำคัญในการเอื้ออำนวยให้ผู้สูงอายุสามารถปรับตัวเข้ากับโครงสร้างทางสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพและสร้างสรรค์ การปรับตัวของผู้สูงอายุจึงเป็นกระบวนการที่ต้องดำเนินไปอย่างต่อเนื่องและต้องได้รับความร่วมมือจากทุกภาคส่วนในสังคม

สะท้อนการให้ความหมายต่อตนเองและการต่อรองของผู้สูงอายุเพื่อเตรียมความพร้อมสู่การสร้างพลังให้แก่ชุมชน

ผู้วิจัยดำเนินการชี้แจงข้อมูลที่สำคัญที่ได้สังเคราะห์ก่อนเข้าสู่กระบวนการมีส่วนร่วม เพื่อให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องรับทราบในการเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาเรื่องการให้ความหมายต่อตนเองของผู้สูงอายุ โดยใช้ประเด็นในการสนทนากลุ่มร่วมกันเกี่ยวกับการให้ความหมายต่อตนเองของผู้สูงอายุก่อนการมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุ และการให้ความหมายต่อตนเองของผู้สูงอายุหลังการมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุ โดยเป็นผลจากประเด็นการดำเนินการวิจัยที่มาจากการเรียนรู้และการตั้งคำถามกับสิ่งที่มีส่วนเกี่ยวข้องได้ดำเนินการปฏิบัติรวมถึงมีประสบการณ์กับชีวิตของตนเองจากที่ไม่เคยเกิดการตระหนักรู้และยินยอมต่อโครงสร้างทางสังคมที่เกิดขึ้นจนทำให้กลายเป็นความรู้สึกไร้ค่า อันเกิดจากกระบวนการให้ความหมายและการผลิตซ้ำความเชื่อของผู้สูงอายุมารวมถึงการสร้างความหมายใหม่หลังจากเกิดการตระหนักรู้ เป็นปัจจัยสำคัญในการกำหนด

ทัศนคติและมุมมองของผู้สูงวัย การคิดเชิงวิเคราะห์และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ผ่านการมีส่วนร่วม นำไปสู่การพิจารณาทบทวนความคิดและตั้งคำถามในกลุ่มผู้เกี่ยวข้อง การอภิปรายและแบ่งปัน มุมมองช่วยสร้างความเข้าใจร่วมกัน กระบวนการนี้ส่งเสริมให้เกิดการตรวจสอบและไตร่ตรอง ประเด็นต่างๆ อย่างรอบด้าน ซึ่งมีส่วนสำคัญในการพัฒนาความคิดและทัศนคติของผู้สูงอายุต่อตนเองและสังคม

สถาบันที่มีอำนาจมักกำหนดและผลิตซ้ำความหมายของ "ผู้สูงอายุ" ผ่านวาทกรรมที่แสดง ถึงอำนาจในการควบคุมดูแล การให้ความหมายเช่นนี้มักเป็นตัวชี้วัดสำคัญที่กีดกันผู้สูงอายุ ทำให้ พวกเขาถูกมองว่าเป็นผู้ไร้ศักยภาพที่ต้องพึ่งพาสถาบันทางสังคมต่างๆ ทั้งภาครัฐ ชุมชน ครอบครัว องค์กรอิสระ และภาคเอกชน วาทกรรมกระแสหลักนี้มักตอกย้ำภาพลักษณ์ดังกล่าวของผู้สูงอายุ อย่างไรก็ตาม จากการวิจัยแบบมีส่วนร่วมกับกลุ่มวิสาหกิจชุมชนผู้สูงอายุในจังหวัดอุดรธานี พบว่า มีผู้สูงอายุที่ประสบความสำเร็จในการต่อรองกับโครงสร้างทางสังคมที่ลดทอนคุณค่าของพวกเขา โดยสามารถรวมกลุ่มประกอบอาชีพได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงศักยภาพและความสามารถในการปรับตัวของผู้สูงอายุในชุมชนประกอบด้วย ลูกหลาน ครอบครัว คนในชุมชน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง พบว่า ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องให้ความหมายสู่การสร้างพลังในตัวเองของผู้สูงอายุ โดยสามารถจำแนกได้ ดังนี้

1. ผู้มีความสามารถ

ผู้สูงอายุ คนแก่ ถูกนำไปผูกกับความหมายของผู้หมดความสามารถ ผู้ไร้สมรรถนะ และความหมายอื่น ๆ ที่มีความใกล้เคียงกัน บ่งบอกถึงกระบวนการผลิตซ้ำการให้ความหมายที่มี ต่อคำว่า "ผู้สูงอายุ" ของโครงสร้างทางสังคมต่าง ๆ ทำให้เกิดการประกอบสร้างการรับรู้ผู้สูงอายุที่มีความเสื่อมถอย ไร้ซึ่งศักยภาพและความสามารถจนถึงขั้นต้องพึ่งพาอาศัยผู้อื่นอย่างแนบเนียน จากการดำเนินการวิจัยโดยกระบวนการสร้างการมีส่วนร่วมกับผู้สูงอายุและผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง พบว่า ก่อนการมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุ กลุ่มผู้สูงอายุให้ความหมายต่อตนเองว่าเป็นผู้ไร้ความสามารถ อันเป็นผลจากการเกษียณอายุ การต้องออกหรือให้ออกจากงาน การกลับมาอยู่บ้านแล้วไม่ได้ทำอะไรนอกจากเลี้ยงหลานหรือไปวัด "ออกจากงานกลับมาอยู่บ้าน สมองก็โง่เลย ไม่รู้จะทำอะไร ... รอเพียงแค่ว่าเงินผู้สูงอายุ ตอนนั้นคือมีดไปแปดด้าน หั่นไปรอบ ๆ มีหลานเลี้ยง หลาน มีคนแก่เลี้ยงคนแก่ ทำได้แค่นั้น" – แม่สง่า ขณะที่ แม่เนวล มีความคิดเห็นสนับสนุนว่า "เมื่อก่อนเจอกัน สักสรวกกับเพื่อนฝูง ตอนนี้อยากจะยามเจ็บป่วย เจอกันที่โรงพยาบาล ถามไถ่กัน แต่เรื่องสุขภาพ"

จากการดำเนินการวิจัยร่วมกัน พบว่า ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องมีความเห็นต่างจากความหมายที่กล่าวมาข้างต้น โดยกลุ่มผู้สูงอายุให้ความเห็นว่า การเสื่อมของร่างกายเป็นไปโดยธรรมชาติ หากแต่ไม่ได้เป็นอุปสรรคสำหรับการดำเนินชีวิต การประกอบอาชีพ หรือการขับเคลื่อนชุมชนของสมาชิกในกลุ่มแม้แต่น้อย กลับพบว่า หลากหลายกิจกรรมที่เกิดขึ้นในชุมชนล้วนแล้วแต่มีผู้สูงอายุเป็นผู้ดำเนินการและขับเคลื่อนทั้งสิ้น เช่น กิจกรรมภายในครอบครัวที่มีผู้สูงอายุคอยจัดหาอาหาร ดูแลความเป็นระเบียบเรียบร้อย และเป็นศูนย์กลางที่ทำให้ครอบครัวมีความน่าอยู่มากขึ้น การประกอบอาชีพที่เห็นว่าแต่ละกลุ่มอาชีพที่มีอยู่ในชุมชนปัจจุบันล้วนแล้วแต่ถูกคิดค้น ก่อตั้ง และขับเคลื่อนโดยกลุ่มผู้สูงอายุ หรือแม้กระทั่งประเพณีเทศกาลต่าง ๆ ที่มักมีกลุ่มผู้สูงอายุเป็นผู้นำและถ่ายทอดวัฒนธรรมประเพณี ดังนั้น จึงไม่สามารถกล่าวได้ว่า ผู้สูงอายุเป็นกลุ่มคนที่ไร้ความสามารถ หากแต่ผู้สูงอายุเป็นผู้ที่มีความสามารถที่เป็นกำลังหลักสำคัญในหลาย ๆ เรื่องที่เกิดขึ้นในชุมชน

“...จะบอกว่าพวกเขาไม่มีความสามารถอะไรเลยก็คงไม่ได้ ต้องยอมรับว่าหลาย ๆ กิจกรรม หลาย ๆ งานที่เกิดขึ้นในชุมชนตอนนี้ ก็มีแม่ ๆ จากกลุ่มต่าง ๆ เป็นผู้ทำทั้งนั้น จะกลุ่มมะม่วง กลุ่มโฮมสเตย์ จะงานวัดงานมงคลก็ได้แม่ ๆ พ่อ ๆ นี่แหละที่เป็นคนทำให้มันเกิดขึ้น” – คุณนนท์

การตระหนักรู้ในตนเองอย่างเข้าใจเป็นจุดเริ่มต้นที่สำคัญของผู้สูงอายุที่นำไปสู่การสร้างอัตลักษณ์ความเป็นตัวตนที่แท้จริงของผู้สูงอายุในรูปแบบใหม่ เมื่อผู้สูงอายุมีความตระหนักรู้ในตัวเองอย่างถ่องแท้ การให้ความหมายใหม่ของผู้สูงอายุเกิดจากการค้นหาความมุ่งมั่นที่อยากจะทำอะไร เพื่อพิสูจน์ว่าตนเองเป็นคนที่มีศักยภาพ เมื่อผู้สูงอายุสามารถเปลี่ยนแปลงโลกทั้งภายในและภายนอกของตนเองได้ มุมมองที่มีต่อตนเองและศักยภาพของตัวเองก็เปลี่ยนไป การตระหนักรู้ในตนเองมีส่วนสำคัญที่ทำให้ผู้สูงอายุสามารถเท่าทันเสียงในความคิด เข้าใจอารมณ์ความรู้สึก ทักษะคติที่เรามีต่อตัวผู้สูงอายุเองได้อย่างถ่องแท้ “แม้ว่าความแก่เป็นเรื่องของใจ อายุแม่มากขึ้น แต่แม่รู้สึกว่ามีแม่แข็งแรงขึ้น มีความสุขขึ้น ทำอะไรได้มากขึ้น แบบนี้ใจแม่ไม่แก่นะ” - แม่ นวล เล่าถึงความรู้สึกที่มีต่อคำว่าแก่

ผู้สูงอายุมีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนกิจกรรมต่าง ๆ ทั้งในระดับครอบครัว อาชีพ และประเพณีวัฒนธรรม กล่าวคือ ผู้สูงอายุเป็นแกนนำในการดูแลความเป็นระเบียบเรียบร้อยและสร้างบรรยากาศน่าอยู่ให้แก่ครอบครัว นอกจากนี้ยังเป็นผู้คิดค้น ก่อตั้ง และขับเคลื่อนกลุ่มอาชีพต่าง ๆ ในชุมชน รวมถึงการเป็นผู้นำในการสืบสานและถ่ายทอดประเพณีวัฒนธรรมอีกด้วย การที่

ผู้สูงอายุมีบทบาทสำคัญเช่นนี้ แสดงให้เห็นถึงความรู้ ความสามารถ และประสบการณ์อันยาวนานที่สั่งสมมา ซึ่งเป็นทุนทางปัญญาที่มีคุณค่าอย่างยิ่งต่อชุมชน นอกจากนี้ยังสะท้อนให้เห็นถึงพลังและศักยภาพของผู้สูงอายุที่สามารถเป็นกำลังสำคัญในการขับเคลื่อนกิจกรรมต่าง ๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ แม้อายุจะมากขึ้นแต่ไม่ได้เป็นอุปสรรคต่อการใช้ชีวิตและการทำประโยชน์ให้แก่สังคมแต่อย่างใด การตระหนักรู้ในศักยภาพของตนเอง เป็นจุดเริ่มต้นสำคัญที่ทำให้ผู้สูงอายุสามารถสร้างอัตลักษณ์และบทบาทใหม่ให้กับตนเอง โดยมุ่งมั่นที่จะพิสูจน์ตนเองว่ายังคงมีคุณค่าและสามารถทำประโยชน์ให้แก่สังคมได้ เมื่อผู้สูงอายุสามารถเปลี่ยนแปลงมุมมองต่อตนเองและรับรู้ศักยภาพแท้จริงของตน ก็จะไปสู่การมีบทบาทที่สร้างสรรค์และเป็นประโยชน์ต่อชุมชนมากขึ้น

2. ผู้ริเริ่มสร้างสรรค์

การสิ้นสุดการทำงานของผู้สูงอายุหรือผลจากการเกษียณอายุซึ่งส่งผลให้ผู้สูงอายุถูกลดอำนาจในการควบคุมดูแลร่างกาย กลายเป็นบุคคลที่ต้องรอรับความช่วยเหลือจากภาครัฐหรือได้รับการดูแลจากผู้มีอำนาจด้านสวัสดิการ การต้องการความช่วยเหลือไม่ได้เป็นผลเพียงแค่การขาดรายได้ แต่เป็นเรื่องของความคิด ความเป็นอยู่ ความรู้สึก ที่ส่งผลต่อการให้ความหมายต่อตนเองอีกด้วย “รู้สึกแฉะแฉะ ไม่รู้จะไปต่อทางไหน ... จากที่เราเคยสามารถทำอะไรได้ด้วยตัวเอง เป็นต้องรอคอย รอเงินรัฐโอนมา รอเงินจากลูกหลาน มันรู้สึกไม่ดีนะ” – แม่เตี๋ย เล่าถึงความรู้สึกของการรอคอยความช่วยเหลือจากผู้มีอำนาจในการควบคุมดูแลร่างกายภายหลังการเกษียณอายุ ซึ่ง แม่พจน์ ก็เปิดเผยความรู้สึกภายหลังการเกษียณอายุราชการว่า “การออกจากงานดูเหมือนไม่ใช่เรื่องเท่าไร เพราะมีเงินเดือนเข้าทุกเดือนที่พอดูแลตัวเองได้... แต่พอเอาเข้าจริงมันไม่ใช่แค่นั้น เพราะความรู้สึกมันแย่มาก ต้องทำใจหลายอย่างเลย”

กลุ่มผู้สูงอายุที่มาร่วมกันก่อตั้งกลุ่มวิสาหกิจ (มะม่วงน้ำดอกไม้ม) กลับมีความเห็นร่วมกันว่า แม้ในช่วงแรกของการออกจากงานจะมีความสับสน แต่เมื่อได้มาทำงานร่วมกันกับกลุ่ม ทำให้กลุ่มไม่ต้องเป็นผู้รอความช่วยเหลือ หากแต่เป็นผู้ให้ความช่วยเหลือทั้งตัวเอง กลุ่ม และคนอื่น ๆ ด้วย จากการรวมกลุ่มวิสาหกิจ (มะม่วงน้ำดอกไม้ม) ทำให้ผู้สูงอายุสามารถสร้างรายได้ให้กับตัวเอง ใช้จ่ายในชีวิตประจำวัน และเลี้ยงดูครอบครัวได้ นอกจากนั้น การรวมกลุ่มยังส่งผลต่อคนในชุมชนให้มีอาชีพที่สามารถเลี้ยงดูตัวเองได้ กลายเป็นกลุ่มอาชีพที่มีขนาดใหญ่ขึ้น ทำให้เศรษฐกิจของชุมชนดีขึ้น และยังทำให้เกิดกลุ่มอาชีพอื่น ๆ ที่เข้มแข็งตามมาอีกด้วย

“...ตั้งแต่มีกลุ่มมะม่วง ชีวิตความเป็นอยู่ของเราก็ดีขึ้น เรามีเงิน มีรายได้ทำให้คน
ในชุมชนมีรายได้ ...กลุ่มของเราขายขึ้นเรื่อย ๆ เท่ากับว่าคนในชุมชนของเราก็มีอาชีพมาก
ขึ้นเหมือนกัน ...ยิ่งตอนนี้เราไม่ได้มีแค่กลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง แต่เราทำกันเป็นเครือข่ายอาชีพที่
สามารถสนับสนุนกันได้ ก็ทำให้ชุมชนของเราเข้มแข็งขึ้น” – แม่ภาพ

การรวมตัวของผู้สูงอายุส่งผลให้เกิดการขยายความร่วมมือและแลกเปลี่ยน
ประสบการณ์ทั้งในกลุ่มผู้สูงวัยด้วยกันและกับคนวัยอื่นในชุมชน ก่อให้เกิดผลดีหลายประการ การ
รวมกลุ่มนี้เป็นจุดเริ่มต้นของเครือข่ายสนับสนุนและช่วยเหลือกันในชุมชน เอื้อให้เกิดการแบ่งปัน
ความรู้และประสบการณ์ระหว่างกลุ่ม ส่งเสริมการเรียนรู้และพัฒนาศักยภาพร่วมกัน นอกจากนี้
ยังสร้างความรู้สึกร่วมเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน ลดความรู้สึกโดดเดี่ยว และเสริมสร้างความสามัคคี อีกทั้ง
ยังนำไปสู่การค้นพบศักยภาพและทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชน ซึ่งล้วนส่งผลกระทบเชิงบวกต่อ
ชุมชนในหลากหลายมิติ ทั้งในเชิงบุคคลและทรัพยากรอื่น ๆ เช่น ภูมิปัญญาท้องถิ่น วัสดุหรือ
ผลิตภัณฑ์จากธรรมชาติ เป็นต้น ซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนาและสร้างสรรค์เทคโนโลยีหรือนวัตกรรม
ด้านอาชีพใหม่ ๆ ที่เหมาะสมกับบริบทของชุมชน รวมถึงการสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับสินค้าและ
ผลิตภัณฑ์ชุมชน การรวมกลุ่มจะช่วยเสริมสร้างอัตลักษณ์และเอกลักษณ์ของชุมชน โดยเฉพาะ
อย่างยิ่งการนำเสนอศิลปวัฒนธรรมประเพณีของชุมชนผ่านผลิตภัณฑ์หรือกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกิด
จากการรวมกลุ่ม ซึ่งจะช่วยให้กลุ่มคนภายนอกได้รู้จักและเข้าใจวิถีชุมชนมากขึ้น นำไปสู่การสร้าง
ชื่อเสียงและการยอมรับในวงกว้าง การเติบโตของกลุ่มอาชีพที่ก่อตั้งโดยผู้สูงอายุเป็นจุดเริ่มต้น
สำคัญในการผลักดันชุมชนสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืนในหลายมิติ ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และ
วัฒนธรรม กระบวนการนี้ส่งเสริมความสามัคคีและการมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชน อีกทั้งยัง
เปิดโอกาสให้มีการค้นพบและสร้างสรรค์นวัตกรรมใหม่ ๆ จากทรัพยากรที่มีอยู่เดิม ส่งผลให้เกิด
การพัฒนาที่ครอบคลุมและตอบสนองความต้องการของชุมชนได้อย่างแท้จริง การรวมกลุ่มของผู้
สูงอายุจึงเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนการพัฒนาชุมชนแบบองค์รวม

การดำเนินกิจกรรมกลุ่มร่วมกับผู้เกี่ยวข้อง มีความเห็นร่วมกันว่าผู้สูงอายุเป็นผู้นำ
การเปลี่ยนแปลงของชุมชน การที่ผู้สูงวัยตระหนักถึงคุณค่าในตนเองเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งเสริม
ความมั่นใจและความสามารถในการตัดสินใจด้วยตนเอง ซึ่งส่งผลต่อบุคลิกภาพและพฤติกรรม
ผู้สูงอายุที่เห็นคุณค่าในตนเองมักแสดงออกถึงความเชื่อมั่นและความปรารถนาในการใช้ศักยภาพ
ที่มี เมื่อผู้สูงอายุเรียนรู้ที่จะประเมินคุณค่า ความสามารถ และศักยภาพของตนเองได้ จะเกิดการ
เปลี่ยนแปลงที่ช่วยให้พวกเขาก้าวพ้นจากการเป็นผู้ถูกกดขี่ การเห็นคุณค่าในตนเองนี้มีความ
สำคัญอย่างยิ่งเนื่องจากเป็นการตอบสนองความต้องการพื้นฐานทางจิตใจ ช่วยให้ผู้สูงอายุ

สามารถดำรงชีวิตอย่างมีความหมายและคุณค่า “กลุ่มต่าง ๆ ที่เห็นกันอยู่ในชุมชนของเราตอนนี้ ส่วนใหญ่ก็เกิดจากไอเดียของแม่ ๆ กันทั้งนั้น เราไปอบรม ไปดูงาน แล้วเอากลับมาริเริ่มทำด้วยกัน จนสำเร็จ” - แม่ภาพ เล่าถึงการเริ่มต้นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากผู้สูงอายุ

การเห็นคุณค่าและศักยภาพในตนเองของผู้สูงอายุเป็นรากฐานสำคัญที่สะท้อนให้เห็นถึงบทบาทการเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงในวิสาหกิจชุมชนและชุมชนโดยรวม เมื่อผู้สูงอายุตระหนักถึงคุณค่า ความสามารถ และศักยภาพของตนเอง ย่อมส่งผลให้เกิดความมั่นใจและแรงบันดาลใจที่จะนำพาตนเองและชุมชนไปสู่การเปลี่ยนแปลงในเชิงสร้างสรรค์ เริ่มต้นจากผู้สูงอายุที่เห็นคุณค่าในตนเอง จะแสดงออกถึงความเชื่อมั่นในการใช้ความรู้ ประสบการณ์ และทักษะที่สั่งสมมา เพื่อริเริ่มโครงการหรือกิจกรรมใหม่ ๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชน พร้อมทั้งกล้าที่จะแสดงความคิดเห็นและมีส่วนร่วมในการตัดสินใจเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชนอย่างแข็งขัน ซึ่งจะเป็นแรงผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้นในชุมชน แม่นวน เล่าถึงการเข้ามาเป็นกรรมการของกลุ่มซึ่งเป็นผู้มีส่วนในการคิดและตัดสินใจเรื่องต่าง ๆ ที่ทำไปสู่การเติบโตของกลุ่มว่า “ตอนนี้แม่เป็นหนึ่งในคณะกรรมการของกลุ่มทำสวนมะม่วง เวลาทำอะไรเราก็คิด แสดงความเป็นและลงมือทำร่วมกัน” นอกจากนี้ ผู้สูงอายุที่รู้คุณค่าของตนเองจะเป็นแบบอย่างที่ดีในการสร้างแรงบันดาลใจให้แก่คนรุ่นหลังในชุมชน ด้วยการถ่ายทอดประสบการณ์ชีวิต ความรู้ และภูมิปัญญาต่าง ๆ ซึ่งเป็นมรดกล้ำค่าของชุมชน ช่วยปลูกฝังให้คนรุ่นใหม่เห็นคุณค่าในตนเองและเกิดแรงบันดาลใจที่จะสานต่อและขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงที่ดีในชุมชนต่อไป ผู้สูงอายุที่มีความภาคภูมิใจและเห็นคุณค่าในตนเอง ย่อมมีกำลังใจและความมุ่งมั่นที่จะพัฒนาและประยุกต์ใช้องค์ความรู้และทักษะจากภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อสร้างสรรค์นวัตกรรมหรือผลิตภัณฑ์ใหม่ ๆ ขึ้นมา โดยอาศัยการมีส่วนร่วมและความร่วมมือจากคนในชุมชน ซึ่งจะนำไปสู่การสร้างอาชีพและรายได้ที่มั่นคงให้แก่ชุมชน ดังนั้นการมองเห็นศักยภาพในตนเองของผู้สูงอายุจึงนับเป็นหัวใจสำคัญที่จะผลักดันให้ผู้สูงอายุก้าวขึ้นมาเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงในวิสาหกิจชุมชนและชุมชนโดยรวม โดยนำพาชุมชนไปสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืนบนรากฐานขององค์ความรู้ ทักษะ และภูมิปัญญาท้องถิ่น ควบคู่ไปกับการสร้างแรงบันดาลใจและการมีส่วนร่วมจากทุกคนในชุมชน

3. ผู้ถ่ายทอดภูมิปัญญา

“...ตอนนี้ไม่มีหน้าที่ในการจัดการเวลาที่มีแขกมาเยี่ยมพวกเรา ใครจะคุยหรืออธิบายเรื่องอะไร ตอนนี้เราแนะนำ เราคุยเองได้หมด ...บางกลุ่มเขามาเรียนรู้จริงจังเลยนะ เราก็เลยต้องเตรียมตัว ความรู้บ้าง ข้อมูลบ้าง...อะไรที่เป็นประโยชน์ก็เตรียมเอาไว้ให้เขา” – แม่ภาพ

“ผู้ถ่ายทอดภูมิปัญญา” บทบาทใหม่เกิดขึ้นของผู้สูงอายุที่เกิดจากการรวมกลุ่มจนประสบความสำเร็จ และได้รับการเผยแพร่กลุ่มไปยังกลุ่มหรือชุมชนต่าง ๆ ผ่านการอบรม สัมมนา การสื่อสารขององค์กร หน่วยงานที่สนับสนุน นั่นคือ บทบาทในการถ่ายทอดองค์ความรู้ให้คนในครอบครัวและชุมชนเป็นการเปลี่ยนจากผู้ถูกระทำให้เป็นผู้กระทำอย่างสมบูรณ์ ความสามารถในการถ่ายทอดองค์ความรู้ที่ตกผลึกจากการลงมือปฏิบัติได้เป็นเครื่องพิสูจน์ว่า ผู้สูงอายุได้ก้าวผ่านการเปลี่ยนแปลงมาได้เป็นอย่างดี ผู้สูงอายุที่ตระหนักรู้ในความสามารถและสามารถเป็นผู้ถ่ายทอดองค์ความรู้ได้ ทำให้ผู้สูงอายุเห็นคุณค่าในตัวเอง มีความสุขในการถ่ายทอดองค์ความรู้ให้กับผู้อื่น เกิดเป็นความภาคภูมิใจ และกระตุ้นให้เกิดการลงมือทำอย่างต่อเนื่อง เมื่อการตระหนักรู้ในความสามารถของตนเองของผู้สูงอายุ ได้รับการส่งเสริม สนับสนุนจากคนในชุมชน ทำให้ผู้สูงอายุเห็นคุณค่าในตัวเอง กลับมาทบทวนความสามารถของตัวเองได้ นำไปสู่การเก็บรวบรวมข้อมูลและถ่ายทอดความรู้ของตนเองเพื่อต่อยอดการทำงานอย่างยั่งยืนให้กับลูกหลานต่อไปได้ในอนาคต ดังที่ **ลุงพล** ได้แสดงความคิดเห็นในเรื่องนี้ว่า “ที่เห็นกันอยู่ตรงนี้เก้งกันทั้งนั้นเลย ตอนนี้แต่ละคนก็มีหน้าที่ในการสอน การทำให้ลูกหลานหรือคนในชุมชนเราทำได้ตามที่เรากำหนดมา” ขณะที่ **แม่เตียง** ให้ข้อมูลสนับสนุนว่า “เดี๋ยวลูกกลับไป สืบดาห์หน้าก็จะมีกลุ่มมาจากทางใต้สองกลุ่ม นี่แม่ก็กำลังเตรียมแล้วว่าจะให้ความรู้อะไรเขา เขาเป็นกลุ่มที่ทำอาชีพเหมือนกัน ก็คงได้คุยกัน”

บทบาทการเป็นผู้ถ่ายทอดองค์ความรู้ของผู้สูงอายุนับเป็นบทบาทสำคัญที่สะท้อนให้เห็นถึงการก้าวข้ามผ่านการเปลี่ยนแปลงและการเห็นคุณค่าในตนเองของผู้สูงอายุอย่างชัดเจน เมื่อกลุ่มผู้สูงอายุประสบความสำเร็จจากการรวมกลุ่มและได้รับการเผยแพร่องค์ความรู้ไปยังกลุ่มหรือชุมชนอื่น ๆ ผ่านการอบรม สัมมนา หรือการสื่อสารจากองค์กรและหน่วยงานสนับสนุน ผู้สูงอายุได้ก้าวจากสถานะ “ผู้ถูกระทำให้” มาสู่บทบาทผู้นำที่มีศักยภาพอย่างสมบูรณ์ ด้วยการเป็นผู้ถ่ายทอดองค์ความรู้ที่ได้สั่งสมและตกผลึกมาจากประสบการณ์ตรง การที่ผู้สูงอายุสามารถถ่ายทอดองค์ความรู้ให้แก่คนในครอบครัวและชุมชนได้นั้น เป็นสิ่งที่พิสูจน์ว่าผู้สูงอายุได้ผ่านการ

เปลี่ยนแปลงและการเรียนรู้มาอย่างดี พร้อมทั้งจะแบ่งปันประสบการณ์และภูมิปัญญาที่สั่งสมมาอย่างยาวนาน ซึ่งเป็นมรดกล้ำค่าของชุมชน

เมื่อผู้สูงอายุตระหนักถึงความสามารถในการถ่ายทอดองค์ความรู้ของตนเอง ย่อมทำให้พวกเขาเห็นคุณค่าในตัวเอง รู้สึกภาคภูมิใจ และมีความสุขที่ได้แบ่งปันสิ่งดีๆ ให้แก่ผู้อื่น ซึ่งเป็นแรงกระตุ้นให้ผู้สูงอายุมีความมุ่งมั่นที่จะลงมือปฏิบัติและสร้างสรรค์สิ่งใหม่ ๆ อย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้ เมื่อผู้สูงอายุได้รับการส่งเสริมและสนับสนุนจากคนในชุมชนให้ตระหนักในความสามารถของตนเอง จะยิ่งเสริมสร้างให้ผู้สูงอายุเห็นคุณค่าในตนเองมากขึ้น กระตุ้นให้ผู้สูงอายุทบทวนและค้นหาคักยภาพที่แท้จริงของตนเอง จากนั้นจึงเก็บรวบรวมองค์ความรู้และประสบการณ์ต่าง ๆ เพื่อถ่ายทอดต่อให้แก่ลูกหลานคนรุ่นต่อไปได้อย่างยั่งยืน ดังนั้น บทบาทการเป็นผู้ถ่ายทอดองค์ความรู้จึงเป็นสิ่งที่สะท้อนให้เห็นว่าผู้สูงอายุได้ก้าวข้ามผ่านการเปลี่ยนแปลงและตระหนักในคุณค่าและศักยภาพของตนเองอย่างแท้จริง เป็นผู้ให้มากกว่าผู้รับ มีส่วนสำคัญในการสืบสานและสร้างสรรค์องค์ความรู้ใหม่ ๆ เพื่อพัฒนาชุมชนให้เจริญก้าวหน้าต่อไป

4. ผู้สร้างความมั่นคงทางรายได้ของครอบครัว

หลังจากที่การตระหนักในศักยภาพของตนเองนำไปสู่การร่วมมือกันของผู้สูงอายุในการสร้างงานและอาชีพ จนพัฒนาเป็นกลุ่มวิสาหกิจชุมชนที่สร้างรายได้ให้แก่ตนเองและครอบครัว ส่งผลให้ผู้สูงวัยรู้สึกสามารถพึ่งพาตนเองได้ มีสุขภาพกายและใจที่ดีขึ้น และกลับมาเป็นกำลังสำคัญในการดูแลครอบครัวอีกครั้ง ผลการวิจัยแสดงให้เห็นว่า การรวมกลุ่มทำวิสาหกิจชุมชนของผู้สูงอายุช่วยให้พวกเขาหลุดพ้นจากการถูกกดขี่และครอบงำ เกิดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน และมีพื้นที่อิสระในการใช้ศักยภาพอย่างเต็มที่ การให้เกียรติซึ่งกันและกันนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทั้งในระดับบุคคล กลุ่ม และชุมชนโดยรวม กระบวนการนี้จึงเป็นกลไกสำคัญในการพลิกโฉมโลกของผู้สูงอายุและส่งผลกระทบเชิงบวกต่อชุมชนในวงกว้าง “หลังจากเข้ามารวมกลุ่ม แม้ก็มีรายได้ที่จะเอามาดูแลครอบครัวอีก แล้วยังชวนให้ลูก ๆ หลาน ๆ มาทำร่วมกันได้” - แม่สง่า เล่าถึงการมีรายได้และสามารถดูแลครอบครัวได้อีกครั้งของตนเอง

หลังจากในกระบวนการมีส่วนร่วม ผู้วิจัยได้นำเสนอข้อมูลสำคัญที่ได้วิเคราะห์มาเกี่ยวกับการให้ความหมายของผู้สูงอายุ ซึ่งนำไปสู่การอธิบายและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ผลการหารือพบว่ามีความสอดคล้องกับการจัดกลุ่มความหมายที่ได้วิเคราะห์ไว้ก่อนหน้านี้ ประเด็นที่น่าสนใจคือมุมมองเกี่ยวกับแนวคิดผู้สูงอายุในสังคม โดยมีการอธิบายถึงปัจจัยที่ทำให้ผู้สูงอายุถูกมองว่าขาดศักยภาพและต้องพึ่งพาสถาบันทางสังคม รวมถึง

การตอบย้าภาพลักษณ์ดังกล่าวผ่านการผลิตซ้ำทางความคิด นอกจากนี้ยังมีการพูดถึงผลกระทบจากการเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ ทั้งในแง่สุขภาพ เศรษฐกิจ และสังคม มีการกล่าวถึงการเปลี่ยนแปลงทางร่างกายเมื่อเข้าสู่วัยสูงอายุ ซึ่งเป็นกระบวนการเสื่อมถอยตามธรรมชาติที่เกิดขึ้นไม่พร้อมกันในแต่ละอวัยวะ สิ่งนี้สะท้อนให้เห็นถึงภาพลักษณ์ในอุดมคติของผู้สูงอายุและนิยามที่มักเน้นย้ำถึงความเสื่อมถอยทางร่างกาย ทั้งนี้ กลุ่มผู้สูงอายุเองก็ได้แสดงความคิดเห็นต่อประเด็นเหล่านี้ด้วย ดังนั้น “มันสะท้อนให้เรามองเห็นวิถีคิดของพวกเราเองก่อนหน้านี้อาจจริง ๆ เราเคยรู้สึกแบบนั้น รู้สึกว่าเราไม่มีคุณค่า หรือหมดเวลาที่จะได้ใช้ความสามารถของตัวเองมาก่อนที่จะเป็นแบบนี้” - แม่พจน์ แสดงความคิดเห็นจากบริบทการให้ความหมายต่อตนเองของผู้สูงอายุก่อนการมีส่วนร่วม ขณะเดียวกันที่ **สมาชิกกลุ่มที่เป็นคนในชุมชน 1** แสดงความคิดเห็นว่า “ความรู้สึกพวกนี้ไม่ได้เป็นแค่เฉพาะกับแม่ ๆ พ่อ ๆ นะ กับตัวเราเองที่ออกจากการงานมาก็เคยรู้สึกแบบนั้นเหมือนกัน มาฟังแบบนี้ทำให้เข้าใจเลยว่าทำไมพ่อ ๆ แม่ ๆ รู้สึกอย่างไรในวันที่ตัวเองไม่มีงานทำแล้ว”

ขณะที่หลังจากผู้วิจัยดำเนินการชี้แจงข้อมูลที่ได้สังเคราะห์ประเด็นการให้ความหมายต่อตนเองของผู้สูงอายุหลังการมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุ ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องเกิดการอภิปรายร่วมกัน แลกเปลี่ยนความคิดเห็นเกี่ยวกับการให้ความหมายของผู้สูงอายุหลังการมีส่วนร่วม ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องมีความคิดเห็นสอดคล้องกับการจัดกลุ่มความหมายของผู้สูงอายุก่อนการมีส่วนร่วมทั้ง 4 ด้าน โดยมีการแสดงความคิดเห็นของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องไว้อย่างน่าสนใจ “เราเห็นว่าแม่ ๆ เป็นแบบนี้จริง ๆ เพราะที่ผ่านมาก็ทำให้เราเปลี่ยนจากดินนา กลายมาเป็นที่ดินสำหรับปลูกมะม่วงได้ตอนนี้ เป็นความรู้ที่มาจากแม่ ๆ สอนพวกเราทั้งนั้น” - **สมาชิกกลุ่มที่เป็นคนในครอบครัวของผู้สูงอายุคนที่ 1** แสดงความคิดเห็นถึงความหมายที่กลุ่มผู้สูงอายุมองเห็นตัวเองเปลี่ยนไปจากเดิม

“ผู้สูงอายุในหมู่บ้านเราน่าจะเป็นแหล่งความรู้ที่สำคัญของชุมชนเลยละ เทศบาลของเรายังมีแนวคิดว่ายอยากทำให้กลายเป็นชุมชนที่มีการจัดการองค์ความรู้เป็นของชุมชน เพื่อเป็นการถ่ายทอดและสืบทอด ส่งต่อกันจากกลุ่มผู้สูงอายุสู่คนในชุมชนต่อไป” - **คุณนนท์**

จากผลการสะท้อนการให้ความหมายต่อตนเองของผู้สูงอายุเพื่อเตรียมความพร้อมสู่การสร้างพลังให้แก่ชุมชน พบว่า ผลจากการรวมกลุ่มวิสาหกิจ (มะม่วงน้ำดอกไม้ม) ทำให้ผู้สูงอายุมีมุมมองต่อตนเองที่เปลี่ยนไปและมีความหลากหลายมากขึ้น โดยมีแนวโน้มที่จะมองตัวเองในมุมมองบวกในลักษณะของความต้องการให้ชีวิตของตนมีคุณค่ามากขึ้น มองตนเองในฐานะผู้สร้าง

ความสำเร็จโดยการเปิดโอกาสในการทำสิ่งใหม่ของตัวเองและกลุ่ม มีส่วนร่วมในกิจกรรมทางสังคมกับชุมชนด้วยการเข้ากลุ่มที่มีความสนใจเดียวกันจนเกิดเป็นอาชีพที่สามารถสร้างงาน สร้างรายได้ และส่งต่อไปให้กับคนในชุมชนได้ เหล่านี้เกิดขึ้นจากการที่กลุ่มผู้สูงอายุมีเป้าหมายหรือจุดมุ่งหมายในชีวิตใหม่ที่นำไปสู่พลังใจที่เกิดขึ้นต่อตนเองและต่อผู้อื่นด้วย

ผู้สูงอายุสร้างอัตลักษณ์ใหม่เพื่อการต่อรองกับอำนาจของโครงสร้างทางสังคมด้วยการเป็นผู้สูงอายุที่มีคุณค่าผ่านวิถีชีวิตของผู้สูงอายุ เช่น การเป็นผู้ให้การช่วยเหลือดูแลชุมชน การเป็นผู้นำกลุ่มหรือผู้นำชุมชน การเป็นจิตอาสาในการพัฒนาชุมชน การดูแลผู้สูงอายุหรือบุคคลในชุมชน การทำกิจกรรมทางศาสนา และปฏิบัติการผ่านกิจกรรม กลุ่มทุนทางสังคมที่ผู้สูงอายุเป็นสมาชิก การเห็นคุณค่าในตนเองของกลุ่มผู้สูงอายุนั้นเกิดจากการรับมือกับการเปลี่ยนแปลงและการจัดการเหตุการณ์ต่าง ๆ ซึ่งการเห็นคุณค่าในตนเองไม่ได้สัมพันธ์กับอายุที่เพิ่มมากขึ้น ส่งผลให้ผู้สูงอายุมีการต่อรองเพื่อมองเห็นถึงคุณค่าของตนเองมากขึ้น ผู้สูงอายุที่รวมกลุ่มวิสาหกิจชุมชน (มะม่วงน้ำดอกไม้ม) ทำให้เห็นว่าพวกเขาเป็นทุนมนุษย์ที่สำคัญในการถ่ายทอดองค์ความรู้ ภูมิปัญญาต่าง ๆ ขนบธรรมเนียม วัฒนธรรม ประเพณีให้แก่สมาชิกในกลุ่มและชุมชนได้ ผู้วิจัยดำเนินการชี้แจงข้อมูลที่สำคัญที่ได้สังเคราะห์ประสบการณ์การต่อรองกับโครงสร้างทางสังคมจนสามารถสร้างพลังในตนเองของผู้สูงอายุ ดังนี้

1. การพัฒนาตัวเองอย่างไม่หยุดนิ่ง

กลุ่มผู้สูงอายุมีการรวมกลุ่มเพื่อสร้างงาน สร้างอาชีพนำไปสู่การฟื้นฟูเศรษฐกิจของชุมชน โดยใช้ประสบการณ์และศักยภาพของตนเองจากประสบการณ์ที่เคยทำมา ร่วมคิด ร่วมแชร์ ร่วมแสดงความคิดเห็นเพื่อหาข้อสรุปร่วมกัน นอกจากการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์หรือศักยภาพของผู้สูงอายุที่เกิดขึ้นในอดีตแล้ว กลุ่มผู้สูงอายุยังมีการศึกษาหาความรู้เพื่อพัฒนาตัวเองเพิ่มเติมตลอดเวลา เช่น ระบบการทำงานของกลุ่ม การทำวิสาหกิจชุมชนให้ยั่งยืน การพัฒนามะม่วงให้สามารถออกดอกผลได้ 3 ครั้งในหนึ่งปี การพัฒนาด้านการตลาดหลังมีผลผลิต การส่งออกขายยังต่างประเทศ รวมถึงการพัฒนาด้วยการศึกษาดูงานทั้งในและต่างประเทศ “เราได้เรียนรู้กันเยอะมาก กับอาจารย์ก็เป็นครั้งแรกที่เราคิดว่าเราได้เรียนและเอามาใช้กับการทำงานของเราจริง ๆ” - แม่เตี๋ย แสดงความคิดเห็นถึงประสบการณ์การเรียนรู้และเป็นประโยชน์กับการทำกลุ่มของผู้สูงอายุได้ ขณะที่ ตัวแทนหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ให้ข้อมูลสนับสนุนว่า “กลุ่มเขาตั้งใจเรียนรู้มาก ๆ ทุกครั้งที่ธนาคารฯ พากลุ่มชาวบ้านไปอบรมหรือดูงาน กลุ่มจะให้ความสนใจและสอบถามกันเยอะมาก”

การทำงานกลุ่มร่วมกันของกลุ่มผู้สูงอายุทำให้กลุ่มมีความสนใจในการเรียนรู้และพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง จากการปฏิบัติงานร่วมกัน พบว่า กลุ่มผู้สูงอายุมีการวางแผนเพื่อแนวทางที่สำคัญให้การทำงานของกลุ่มสามารถส่งเสริมคุณภาพชีวิตและความเป็นอยู่ของสมาชิกในกลุ่มให้ดีขึ้น และหนึ่งในแนวทางนั้นคือการพัฒนาทักษะและความรู้ที่เกี่ยวข้องกับการทำงานของกลุ่มและเน้นการสร้างระบบการทำงานร่วมกันเพื่อสนับสนุนการทำงานที่ดีขึ้น เช่น การเข้าอบรมในหลักสูตรการอบรมที่เหมาะสมสำหรับกลุ่มผู้สูงอายุ การเรียนรู้เพิ่มเติมเกี่ยวกับการใช้เทคโนโลยีและเครื่องมือต่าง ๆ ที่สามารถช่วยในการทำงาน หรือการสร้างกิจกรรมกลุ่มด้วยกลุ่มผู้สูงอายุเองเพื่อสนับสนุนการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมความสัมพันธ์และการทำงานร่วมกัน

2. การเข้าใจและการสื่อสารศักยภาพของตนเอง

การเข้าสู่วัยสูงอายุนำมาซึ่งการปรับเปลี่ยนมุมมองและแนวคิดของผู้สูงอายุเอง ซึ่งส่งผลให้เกิดกระบวนการรับมือกับการเปลี่ยนผ่านของช่วงวัย จากการศึกษาพบว่า ผู้สูงอายุสามารถพัฒนาความสามารถในการคิดวิเคราะห์ได้ด้วยตนเองได้ดีขึ้น อีกทั้งยังสามารถปรับเปลี่ยนโครงสร้างความคิดทั้งในแง่การมองตนเองและโลกรอบตัว ผ่านกระบวนการเรียนรู้เพื่อการปรับตัว ผู้สูงอายุแสดงให้เห็นถึงความสามารถในการเปิดรับและปรับตัวเข้ากับการเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมและสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น ความสามารถนี้เป็นผลมาจากการยอมรับการเปลี่ยนแปลงตามธรรมชาติของสิ่งมีชีวิต รวมถึงการปรับเปลี่ยนวิถีการดำเนินชีวิตให้สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงของสังคม ผลลัพธ์ของการปรับตัวนี้ ทำให้ผู้สูงอายุสามารถดำรงชีวิตอย่างมีคุณค่า มีความมั่นคง และเกิดความพึงพอใจในการใช้ชีวิต ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความสำเร็จในการรับมือกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในช่วงบั้นปลายของชีวิต

“เริ่มต้นเรานึกภาพไม่ออกเลยด้วยซ้ำว่ามะม่วงออกมาแล้ว เราจะเอาไปขาย
ยังไ้ รวมกลุ่มกันปลูก ได้มะม่วงมาเยอะแยะ จะไปขายตลาดที่ไหน จะทำยังไงให้ขาย
ได้ แล้วกลุ่มจะอยู่รอดยังไง มีคำถามพวกนี้เกิดขึ้นเยอะไปหมด แต่เราก็พยายาม
ช่วยกันหาทางออกกันจนได้” – แม่พจน์

จากความตั้งใจเริ่มต้นของกลุ่มผู้สูงอายุที่มีการรวมตัวกันเป็นกลุ่มวิสาหกิจ (มะม่วงน้ำดอกไม้) ที่ถึงแม้การรวมกลุ่มจะทำให้กลุ่มผู้สูงอายุก้าวข้ามการนิยามจากการผลิตซ้ำความหมายของคำว่าผู้สูงอายุที่ทำให้เกิดการลดคุณค่า กลับมามองเห็นศักยภาพของตัวเองและร่วมกันคิดค้นเพื่อทำมะม่วง 3 ฤดูได้ แต่ก็ยังคงมีประเด็นอื่น ๆ ที่ทำให้กลุ่มผู้สูงอายุต้องปรับตัว

เช่น การค้นหาตลาดเพื่อการขาย การแข่งขันกับกลุ่มอื่น ๆ การทำการตลาดทั้งออฟไลน์และออนไลน์ การขายในประเทศและการขายในต่างประเทศ เป็นต้น รวมถึงการปรับตัวตามสถานการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น เช่น ฤดูกาลท่องเที่ยว หรือสถานการณ์โควิดที่ส่งผลกระทบต่อการค้าเงินอาชีพของกลุ่มผู้สูงอายุเป็นอย่างมาก แต่ถึงแม้จะมีสิ่งที่จะต้องปรับตัวอย่างไรก็พิสูจน์ได้แล้วว่า กระบวนการกลุ่มวิสาหกิจที่กลุ่มผู้สูงอายุสร้างขึ้นและมีการทำงานร่วมกันอย่างเป็นระบบนั้นมีส่วนช่วยทำให้กลุ่มผู้สูงอายุมีการปรับตัวและรับมือกับสถานการณ์ต่าง ๆ ได้ดี จากการดำเนินกระบวนการ พบว่า เมื่อมีเหตุการณ์ที่ทำให้เกิดการปรับตัว กลุ่มผู้สูงอายุจะใช้กระบวนการกลุ่มในการแลกเปลี่ยน พูดคุย เพื่อค้นหาสาเหตุที่แท้จริงของปัญหาหรือสถานการณ์ที่เกิดขึ้น จากนั้นกลุ่มจะช่วยกันระดมความคิดเพื่อหาวิธีการในการจัดการและแก้ปัญหาในที่สุด

การรับมือกับความเปลี่ยนแปลงในวัยชราเป็นทักษะสำคัญที่ผู้สูงอายุต้องพัฒนา เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงทั้งทางกายภาพ จิตใจ และสภาพแวดล้อมเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ การยอมรับและปรับตัวอย่างมีสติจะช่วยให้ผู้สูงอายุใช้ชีวิตได้อย่างมีคุณค่าและมีความสุข กฎเกณฑ์สำคัญในการปรับตัวคือการพัฒนาทักษะการคิดและปรับเปลี่ยนมุมมองที่มีต่อตนเองและโลกรอบตัว ผู้สูงอายุจำเป็นต้องเปิดใจรับสิ่งใหม่ๆ และพร้อมที่จะปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนไป รวมถึงการยอมรับการเปลี่ยนแปลงของสังคม ซึ่งจะช่วยให้พวกเขาสามารถดำเนินชีวิตได้อย่างราบรื่นมากขึ้น การตระหนักถึงความเปลี่ยนแปลงตามธรรมชาติของชีวิตและสังคมเป็นสิ่งสำคัญที่จะช่วยให้ผู้สูงอายุปรับตัวได้ง่ายขึ้น เมื่อเข้าใจและยอมรับความจำเป็นของการเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ ผู้สูงอายุจะสามารถรับมือกับสถานการณ์ต่างๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพนำไปสู่การมีชีวิตที่มีคุณค่า มั่นคง และเปี่ยมด้วยความพึงพอใจในบั้นปลายของชีวิต

3. กระบวนการรวมกลุ่มทางสังคม

กลุ่มผู้สูงอายุรวมกลุ่มกันแบบธรรมชาติโดยอาศัยกระบวนการเสวนาแลกเปลี่ยนความรู้และร่วมกันหาความรู้ใหม่ ๆ เพื่อนำมาปรับใช้ในการทำงานร่วมกันของกลุ่ม โดยมีคณะกรรมการของกลุ่มร่วมติดตามและกำกับดูแลอย่างใกล้ชิด จากการปฏิบัติงานร่วมกัน พบว่า เมื่อมีปัญหาเกิดขึ้นในการทำงาน กรรมการจะดำเนินการตามรูปแบบและกระบวนการที่กลุ่มกำหนด กลุ่มผู้สูงอายุและคนในชุมชนได้หยิบยกประเด็นปัญหาของชุมชนและกลุ่มผู้สูงอายุที่กำลังเกิดขึ้นมาแลกเปลี่ยนจนทำให้เกิดการแก้ไขปัญหาหรืออุปสรรคที่เกิดขึ้นโดยใช้ศักยภาพความสามารถ และความร่วมมือกันของกลุ่มผู้สูงอายุเพื่อนำไปสู่การร่วมกันจัดการกับปัญหาและนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงให้เป็นไปในแบบที่กลุ่มต้องการ

“กลุ่มช่วยได้มากเลย...ตั้งแต่มีกลุ่มมันทำให้พวกเราารู้สึกว่าตัวเองมีคุณค่ามัน
เริ่มตั้งแต่เรามีสุขภาพจิตดีขึ้น เพราะเราได้คุย ได้เจอได้แลกเปลี่ยนกับเพื่อน ๆ ในกลุ่ม
แล้วกลุ่มก็ช่วยให้เราได้เห็นว่าเราทำอะไรที่เป็นประโยชน์มากเลย...ตั้งแต่เรามีกลุ่ม คน
ในชุมชนเรามีอาชีพที่ดูแลตัวเองและคนในครอบครัวเพิ่มขึ้นหลายคนเลย” – แม่เตี๋ยง

การเข้าร่วมกิจกรรมทางสังคมของผู้สูงอายุช่วยเสริมสร้างคุณภาพชีวิตของทั้งทาง
กาย จิตใจ และสังคม ทำให้ผู้สูงอายุมีความรู้สึกถึงคุณค่า เกิดการตระหนักรู้ในตนเอง และ
ผลจากการรวมกลุ่มยังนำไปสู่การทำงานร่วมกันเป็นอาชีพที่เป็นผลดีสำหรับกลุ่มผู้สูงอายุและคน
ในชุมชนด้วย จากการดำเนินการกลุ่ม พบว่า การเข้าร่วมกิจกรรมทางสังคมของกลุ่มผู้สูงอายุ
เกิดขึ้นตามความสนใจในกิจกรรมที่เข้าร่วมที่ตรงกัน จากที่เริ่มต้นต่างคนต่างเข้ามาโดยที่ยังไม่มี
ทิศทาง แต่เมื่อมีการรวมกลุ่มกันอย่างชัดเจนก็จะเห็นว่าคนที่มีความสนใจตรงกันก็ยังคงอยู่ทำงาน
กลุ่มเดียวกัน ส่วนคนที่มีความสนใจแตกต่างก็ไปรวมกลุ่มตามความสนใจของตัวเอง “หลายคนก็
มาเริ่มต้นกับกลุ่มเราแหละ บางคนถนัด บางคนชอบก็อยู่กันต่อ บางคนไม่ถนัด บางคนไม่ชอบก็
แยกย้ายกันไปตั้งกลุ่มหรือทำอะไรที่เขาชอบกัน” – แม่นวนล เล่าถึงความสนใจของผู้สูงอายุที่มา
รวมกลุ่มสังคม

การเข้าร่วมกิจกรรมทางสังคมของผู้สูงอายุมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อคุณภาพชีวิต
เนื่องจากช่วยเสริมสร้างสุขภาพกาย จิตใจ และสังคมให้แก่ผู้สูงวัย กิจกรรมเหล่านี้ทำให้พวกเขา
รู้สึกมีคุณค่า ตระหนักรู้ในตนเอง และเกิดการทำงานร่วมกันเป็นอาชีพ ซึ่งส่งผลดีต่อทั้งกลุ่ม
ผู้สูงอายุและชุมชน ในการรวมกลุ่มเพื่อทำกิจกรรมร่วมกัน ผู้สูงอายุจะรวมตัวกันตามความสนใจที่
ตรงกัน แม้ในช่วงแรกอาจดูราวกับว่าไม่มีทิศทางที่ชัดเจน แต่เมื่อมีการรวมกลุ่มอย่างเป็นรูปธรรม
ผู้ที่มีความสนใจคล้ายกันจะค่อย ๆ แยกตัวออกมาทำงานร่วมกัน ในขณะที่ผู้ที่มีความสนใจ
แตกต่างก็จะไปรวมกลุ่มกับคนที่มีความชอบคล้ายกัน ดังนั้น กิจกรรมทางสังคมจึงเป็นเสมือนพื้นที่
ปลอดภัยให้ผู้สูงอายุได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็น สร้างปฏิสัมพันธ์ และพัฒนาศักยภาพของตนเอง
ไม่เพียงแต่ช่วยคลายเหงาและเพิ่มคุณภาพชีวิตเท่านั้น แต่ยังอาจนำไปสู่การประกอบอาชีพที่
เหมาะสม สร้างรายได้ และความภาคภูมิใจให้แก่ผู้สูงอายุอีกด้วย

4. การสร้างพื้นที่ในการแสดงศักยภาพของผู้สูงอายุ

การรวมตัวของผู้สูงอายุในรูปแบบวิสาหกิจชุมชนเพื่อสร้างอาชีพ ได้กลายเป็นเวที
สำคัญในการแสดงศักยภาพของพวกเขา เปิดโอกาสให้ผู้สูงวัยได้สื่อสารตัวตน ความรู้

ความสามารถ และความคิดของตนเอง ส่งผลให้เกิดการตระหนักรู้ในคุณค่าและความสามารถ ผ่านการทำงานร่วมกัน การเปิดพื้นที่สาธารณะให้ผู้สูงอายุแสดงศักยภาพนั้นเกิดขึ้นอย่างค่อยเป็นค่อยไป โดยเริ่มจากการตื่นตัวของตัวผู้สูงอายุเอง ประกอบกับการสนับสนุนจากภาครัฐ เอกชน และองค์กรทางสังคม ซึ่งช่วยเสริมสร้างการรับรู้ในตนเองและเปิดโอกาสให้ผู้สูงอายุได้ใช้ศักยภาพอย่างเต็มที่ ทั้งนี้ ผู้สูงอายุมองเห็นตรงกันว่า การมีสุขภาพกายและใจที่ดีเป็นปัจจัยสำคัญในการใช้ประโยชน์จากพื้นที่เหล่านี้ การรวมกลุ่มยังเอื้อให้เกิดการแลกเปลี่ยนความรู้ด้านการดูแลสุขภาพ และสร้างเครือข่ายให้คำปรึกษาซึ่งกันและกันในประเด็นต่าง ๆ อีกด้วย

“กลุ่มไม่ได้มีแค่งานให้เราทำ แต่กลุ่มเป็นที่ให้เราได้อยู่กันในทุกเรื่องเรา
คุยกันเรื่องการดูแลสุขภาพ เราคุยกันเรื่องการออกกำลังกาย อาหารที่เหมาะสมสำหรับ
ผู้สูงอายุ ...เวลาที่เรามีเรื่องอะไรที่ไม่สบายใจเราก็กินมาปรึกษาหารือกันในกลุ่มได้” –
แม่สง่า

นอกจากเรื่องสุขภาพแล้ว กลุ่มผู้สูงอายุจะสามารถแสดงศักยภาพของตนเองมากขึ้น หากผู้สูงอายุมองพื้นที่ในการสร้างรายได้ที่มั่นคงจากการทำงานตามอาชีพที่ตนเองมีความรู้ ความสามารถ การทำงานร่วมกันกับกลุ่มพบว่า กลุ่มผู้สูงอายุมองพื้นที่ในการแสดงศักยภาพของตนเองทั้งพื้นที่ที่ตนเองเป็นผู้สร้างขึ้นและพื้นที่ที่ได้รับโอกาสจากสังคม การรวมกลุ่มวิสาหกิจ (มะม่วงน้ำดอกไม้) นำไปสู่พื้นที่ของเครือข่ายที่สามารถสร้างอำนาจในการต่อรองกับสังคมถึงอัตลักษณ์ใหม่ที่สร้างขึ้นโดยกลุ่มผู้สูงอายุเอง เป็นพื้นที่ที่ผู้สูงอายุสามารถเข้าร่วมกิจกรรมทางสังคม และเศรษฐกิจว่ายังเป็นผู้มีความสามารถในการทำกิจกรรมทางธุรกิจได้ และเป็นพื้นที่ในการต่อรองกับหน่วยงานต่าง ๆ ในการดำเนินกิจกรรมอื่น ๆ ทางสังคมด้วย “...เวลาที่เทศบาลเขามีกิจกรรมอะไรที่ต้องทำในชุมชน เขามักจะมาถามความเห็นและชวนให้แม่ ๆ มีส่วนร่วมในการวางแผนเสมอ” – **แม่ภาพ** ให้ความเห็นเกี่ยวกับการได้รับพื้นที่ในการแสดงความคิดเห็นและวางแผนการทำงานของชุมชน ขณะที่ **แม่พจน์** ได้ให้ความเห็นสนับสนุนว่า “...การรวมกันเป็นกลุ่มทำให้เรามีอำนาจในการต่อรองมากขึ้น ... กลุ่มทำให้เราได้ระดมสมองที่ดีขึ้น กลุ่มทำให้เราได้รับการตอบรับเรื่องตลาดมากขึ้น”

การรวมตัวกันเป็นวิสาหกิจชุมชนของผู้สูงอายุเปิดโอกาสให้พวกเขาได้แสดงตัวตน แบ่งปันความรู้ และร่วมกันวางแผนการทำงาน อย่างไรก็ตาม การสร้างกลุ่มที่เข้มแข็งจนสามารถสร้างงานและอาชีพได้นั้น จำเป็นต้องให้โอกาสผู้สูงอายุได้ทดลองและเรียนรู้จากความผิดพลาด กระบวนการลองผิดลองถูกนี้ช่วยเสริมสร้างความกล้าคิดกล้าทำและการเรียนรู้จากประสบการณ์

ตรง นอกจากนี้ยังเป็นกลไกสำคัญในการพัฒนาวิธีการทำงานร่วมกันของกลุ่ม นำไปสู่การสร้างนวัตกรรมใหม่ๆ ที่สร้างผลกำไรและความสำเร็จ ผลพลอยได้อีกประการหนึ่งคือ การที่ผู้สูงอายุกลายเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงในชุมชน สร้างภาพลักษณ์ที่ดีจนดึงดูดให้คนในชุมชนอยากเข้ามามีส่วนร่วม ร่วมคิด ร่วมแสดงความเห็น และร่วมลงมือทำ เกิดเป็นความร่วมมือที่ลงตัวระหว่างผู้สูงอายุและสมาชิกในชุมชน “เราไม่ต้องกังวลว่าเราจะทำอะไรผิด เพราะกลุ่มจะคอยสนับสนุนช่วยเหลือกันเสมอ” – แม่คำหล้า

การเปิดโอกาสให้ลองผิดลองถูกเป็นการสร้างวัฒนธรรมการทำงานด้านการสนับสนุนความคิดสร้างสรรค์ การออกแบบงาน การคิดแก้ปัญหา และด้านอื่น ๆ ทำให้กลุ่มกล้าที่จะได้ทดลองอะไรใหม่ ๆ ด้วยความสงสัยใคร่รู้ เนื่องจากการรวมกลุ่มของผู้สูงอายุและคนในชุมชนที่เข้ามามีส่วนร่วมในภายหลัง มีพื้นที่การทำงานที่ไม่เคยทำเยอะมาก ดังนั้น เมื่อถึงเวลาการทำงานกลุ่มจะชวนให้เกิดการแลกเปลี่ยนกัน ลองคิด ลองทำ และหาวิธีการที่ดีที่สุดหรือถูกต้องที่สุดมาใช้ในการทำงานต่อไป ทั้งยังเป็นการส่งเสริมให้กลุ่มมีทักษะการเรียนรู้ในการจัดการกับปัญหาที่เกิดขึ้นและทำให้กลุ่มเป็นพื้นที่ปลอดภัยในการทำงานร่วมกันของกลุ่มด้วย

5. การยืนกรานกับคนในครอบครัว

การรวมกลุ่มวิสาหกิจของผู้สูงอายุจะไม่มีทางสำเร็จได้เลยหากผู้สูงอายุไม่ได้สื่อสารความต้องการของตนเอง และยืนกรานความต้องการนั้นกับคนในครอบครัว จนสามารถเปลี่ยนจากการต่อต้านการทำงานหรือการรวมกลุ่มของผู้สูงอายุมาเป็นการสนับสนุนจากครอบครัวได้ ผู้สูงอายุที่มารวมกลุ่มเป็นวิสาหกิจชุมชนต่างได้รับการสนับสนุนเป็นอย่างดีจากครอบครัวทั้งในเรื่องของการให้อิสระในการเลือกเข้าร่วมกลุ่มเพื่อประกอบอาชีพ อิสระในการใช้เวลาของครอบครัว การสนับสนุนในด้านความคิด หรือแม้แต่การให้การสนับสนุนทรัพยากรและการร่วมลงมือทำด้วยเช่นกัน การสนับสนุนของครอบครัวดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าสมาชิกในครอบครัวมีส่วนร่วมในการสนับสนุนกลุ่มผู้สูงอายุอย่างเต็มที่ เป็นลักษณะของการสื่อสารของครอบครัวที่สนับสนุนให้ผู้สูงอายุสามารถตัดสินใจเกี่ยวกับชีวิตของตนเองของผู้สูงอายุแบบเปิดเสรีทางความคิด “ลูก ๆ ไม่เคยขัดเลย มีแต่สนับสนุนให้ทำ... บอกว่าอยู่บ้านแม่ก็เบื่อ ไปอยู่กับกลุ่มแม่จะได้สนุกขึ้น” - แม่เตี๋ยง เล่าถึงการสนับสนุนของลูก ๆ ในการทำงานร่วมกันกับกลุ่ม ขณะที่ แม่สุณา ให้ความเห็นเพิ่มเติมว่า “...ตอนนี้เรามาทำด้วยกันเลย แรก ๆ แม่ก็ทำคนเดียวแหละ แต่พอเขาเห็นเขาก็เข้ามาทำด้วย ก็ช่วยกัน ทำให้เราทำสวนได้มากขึ้น ได้มะม่วงไปขายมากขึ้น”

ครอบครัวมีส่วนสำคัญในการสนับสนุนผู้สูงอายุให้สามารถเข้าร่วมกิจกรรมการรวมกลุ่ม การดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจ และสร้างผลลัพธ์ในการรวมกลุ่มวิสาหกิจชุมชน

(มะม่วงน้ำดอกไม้) ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ดังนี้ ประการแรก คือการสนับสนุนในเชิงจิตใจ โดยสมาชิกในครอบครัวจะให้การช่วยเหลือเชิงสุขภาพจิตและกำลังใจแก่ผู้สูงอายุ ผ่านการสื่อสารพูดคุย และให้คำปรึกษาในช่วงเวลาที่พวกท่านประสบปัญหาหรือท้อแท้ เพื่อให้พวกท่านมีแรงใจในการทำงานร่วมกับกลุ่มวิสาหกิจได้อย่างต่อเนื่อง การสนับสนุนในเชิงทรัพยากร โดยการจัดสรรปัจจัยการผลิตต่าง ๆ เช่น ที่ดินสำหรับปลูกมะม่วง หรือเงินทุนเพื่อใช้ในการประกอบอาชีพ ซึ่งถือเป็นทรัพยากรที่สำคัญสำหรับผู้สูงอายุในการประกอบอาชีพอย่างยั่งยืน เมื่อผู้สูงอายุตัดสินใจเลือกเข้าร่วมกลุ่มวิสาหกิจชุมชน (มะม่วงน้ำดอกไม้) แล้ว ลูกหลานก็เข้ามามีส่วนร่วมในการทำงานร่วมกัน ทำให้กิจกรรมดังกล่าวกลายเป็นอาชีพและรายได้หลักของครอบครัว การที่ครอบครัวให้การสนับสนุนในทุก ๆ ด้าน ทั้งจิตใจ ทรัพยากร และแรงงาน จึงเป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยผลักดันให้วิสาหกิจมะม่วงน้ำดอกไม้ประสบความสำเร็จและก่อให้เกิดผลลัพธ์ในการทำงานได้

6. การพัฒนาวิธีการทำมาหากินแบบพึ่งตนเอง

กลุ่มวิสาหกิจชุมชนของผู้สูงอายุให้ความสำคัญถึงการสร้างงานสร้างอาชีพอย่างยั่งยืน มีการสื่อสารถึงเป้าหมายในการทำงานกลุ่มร่วมกัน ศึกษาหาความรู้เพิ่มเติม หรือร่วมกันอย่างมีเหตุผล นำสิ่งที่ได้จากการสื่อสารร่วมกันสู่การทดลองและการลงมือปฏิบัติ เพื่อการสร้างระบบการทำงานและการจัดการร่วมกันอย่างเป็นระบบ จากการดำเนินการกลุ่ม พบว่า กลุ่มวิสาหกิจ (มะม่วงน้ำดอกไม้) ให้ความสำคัญกับการสร้างระบบการทำงานและอาชีพของกลุ่มอย่างยั่งยืนมาก เพราะนอกจากทำให้เกิดการทำงานของกลุ่มแล้ว ยังนำไปสู่การขับเคลื่อนเศรษฐกิจของชุมชนให้ดีขึ้นอีกด้วย โดยสิ่งที่ทำให้การสร้างระบบการทำงานและอาชีพอย่างยั่งยืนของกลุ่มประกอบด้วย การตั้งเป้าหมายของกลุ่มอย่างชัดเจน การพัฒนาตนเองของสมาชิกกลุ่มอย่างสม่ำเสมอ การกำหนดขั้นตอนในการทำงานร่วมกัน การมองหาโอกาสในด้านการขายและการตลาด รวมถึงการส่งต่อความรู้และอาชีพให้กับคนในชุมชนด้วย

“...จากวันที่เริ่มร่วมกลุ่ม แม่คิดว่าทำอะไรกันสนุก ๆ เท่านั้น แต่ตอนนี้แม่ตั้งใจ พวกเราตั้งใจที่จะทำให้กลุ่มเป็นอาชีพของคนในชุมชน เชื่อมโยงกับกลุ่มอื่น ๆ เป็นเครือข่ายได้ เราเลยช่วยกันวางแผน ขั้นตอนการทำงานร่วมกัน ทำให้กลุ่มเข้มแข็ง ทำให้เครือข่ายเข้มแข็ง” – แม่ภาพ

หลังจากผู้วิจัยดำเนินการชี้แจงข้อมูลที่ได้สังเคราะห์ประเด็นการศึกษาประสบการณ์การต่อยอดกับโครงสร้างทางสังคมจนสามารถสร้างพลังในตนเองของผู้สูงอายุ ผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง

เกิดการอภิปรายร่วมกัน แลกเปลี่ยนความคิดเห็นเกี่ยวกับประสบการณ์การต่อรองกับโครงสร้างทางสังคมจนสามารถสร้างพลังในตนเองของผู้สูงอายุ ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องมีความคิดเห็นสอดคล้องกับการจัดกลุ่มความหมายของผู้สูงอายุก่อนการมีส่วนร่วม

จากการแสดงความคิดเห็นของสมาชิกในกลุ่มทำให้เห็นว่า กระบวนการทำงานร่วมกันของกลุ่มนำไปสู่การเปลี่ยนวิธีคิด วิธีการทำงานร่วมกัน นำไปสู่การรับมือกับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของโลกได้ดีมากขึ้น ขณะที่ **ลุงพล** กล่าวถึงการทำงานร่วมกันอย่างเป็นระบบและนำไปสู่ความยั่งยืนของกลุ่มว่า “หลัง ๆ มาเนี่ย เรามีการทำงานที่เป็นระบบมากขึ้น ดังนั้นทุกคนที่เข้ามาใหม่ ๆ ในกลุ่มจะสามารถเรียนรู้ จากการสอนของคนที่มา ก่อน ทำงานเป็นขั้นเป็นตอน ซึ่งง่าย ไม่ต้องลองผิดลองถูกอีกแล้ว” ขณะเดียวกัน สมาชิกกลุ่มที่เป็นคนในชุมชนคนที่ 2 กล่าวสนับสนุนว่า “การรวมกลุ่มกันนอกจากจะเห็นว่าแม่ ๆ เป็นผู้นำแล้ว แม่ ๆ ยังเปิดโอกาสให้พวกเราที่เข้ามาได้ร่วมแสดงความคิดเห็น และพัฒนาการทำงานไปด้วยกันด้วย” แสดงให้เห็นถึงการเปิดโอกาสและพื้นที่ให้ทุกคนในกลุ่มได้แสดงความสามารถ และแนวคิดในการพัฒนากลุ่มร่วมกันอย่างแท้จริง

ระยะที่ 2 การเสริมพลังให้แก่ชุมชนแบบมีส่วนร่วมโดยผู้สูงอายุ

การศึกษาการเสริมพลังให้แก่ชุมชนแบบมีส่วนร่วมโดยผู้สูงอายุ โดยการสร้างทฤษฎีฐานรากการเสริมพลังชุมชนแบบมีส่วนร่วมโดยผู้สูงอายุ ด้วยการวิจัยการออกแบบ (Design Research) ผ่านการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) โดยมีรายละเอียด ดังนี้

การสร้างกรอบทฤษฎีอ้างอิง และการสังเคราะห์ทฤษฎีฐานราก

การสร้างกรอบทฤษฎีอ้างอิงของการเสริมพลังให้แก่ชุมชน และการสังเคราะห์ทฤษฎีฐานรากของการเสริมพลังให้แก่ชุมชน เป็นการวิจัยการออกแบบ (Design Research) ผ่านการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) โดยมีกระบวนการดำเนินการวิจัยในระยะที่ 2 นี้ แบ่งออกเป็น 2 วงจร คือ วงจรที่ 1 เพื่อศึกษาการสร้างกรอบทฤษฎีอ้างอิงของการเสริมพลังชุมชนแบบมีส่วนร่วมโดยผู้สูงอายุ และวงจรที่ 2 เพื่อศึกษาการสังเคราะห์ทฤษฎีฐานรากของการเสริมพลังชุมชนแบบมีส่วนร่วมโดยผู้สูงอายุ เป็นการนำกรอบทฤษฎีอ้างอิงของการเสริมพลังชุมชนแบบมีส่วนร่วมโดยผู้สูงอายุที่ได้จากวงจรที่ 1 มาพัฒนาเป็นทฤษฎีฐานรากของการเสริมพลังชุมชนแบบมีส่วนร่วมโดยผู้สูงอายุผ่านกระบวนการมีส่วนร่วม

ในขณะนี้ผู้วิจัยบูรณาการแนวคิดขั้นตอนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมของ (Kemmis et al., 2014) คือ การวางแผน (Plan) การปฏิบัติ (Action) การสังเกต (Observation) และการสะท้อน (Reflection) หรือ PAOR ผสมกับแนวคิดมโนธรรมสำนึก (Consciousness) ของ Paulo Freire และแนวคิด Habermasian Critique of Communicative Action ของ Jurgen Harbermas ในการดำเนินการวิจัยเชิงปฏิบัติการที่สะท้อนผลการปฏิบัติงานมุ่งเน้นการสร้าง ทฤษฎีฐานรากเพื่อการเสริมพลังชุมชนแบบมีส่วนร่วมโดยผู้สูงอายุ โดยผู้วิจัยดำเนินการวิจัยแบบ การสร้างทฤษฎีฐานรากผ่านการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ดังนี้

4.4.1 วงจรที่ 1 ศึกษาการสร้างกรอบทฤษฎีอ้างอิงการเสริมพลังชุมชนแบบมีส่วนร่วม

การสร้างทฤษฎีฐานรากเพื่อการเสริมพลังชุมชนแบบมีส่วนร่วมโดยผู้สูงอายุ ในวงจร ที่ 1 มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการสร้างกรอบทฤษฎีอ้างอิงของการเสริมพลังชุมชนแบบมีส่วนร่วม โดยผู้สูงอายุ ผ่านขั้นตอนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ได้แก่ การวางแผน (P) การ ปฏิบัติการ (A) การสังเกตการณ์ (O) และการสะท้อนผลการปฏิบัติ (R) โดยในขั้นตอนของการวางแผนการลงมือปฏิบัติโดยผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการสร้างกรอบทฤษฎีอ้างอิงของการเสริมพลังชุมชน แบบมีส่วนร่วมโดยผู้สูงอายุ ขั้นตอนของการวางแผนปฏิบัติและการสังเกตการณ์ จะเป็นการนำ แผนการปฏิบัติที่ได้จากขั้นตอนการวางแผนการลงมือปฏิบัติและการสังเกตการณ์ โดยผู้มีส่วน เกี่ยวข้องร่วมพูดคุย แลกเปลี่ยน และแสดงความคิดเห็นถึงการปฏิบัติและสรุปผลการปฏิบัติ ร่วมกัน ขั้นตอนสุดท้ายคือการสะท้อนผลการศึกษาและร่วมสรุปกับผู้มีส่วนเกี่ยวข้องเป็นกรอบ ทฤษฎีอ้างอิงสู่การสร้างทฤษฎีฐานรากเพื่อการเสริมพลังชุมชนแบบมีส่วนร่วมโดยผู้สูงอายุ ผ่าน กระบวนการวิจัยการออกแบบผ่านการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในระยะที่ 2.1 ได้ดัง ภาพประกอบ 10

1) **ขั้นวางแผน (Planning):** การสร้างกรอบทฤษฎีอ้างอิงของการเสริมพลังชุมชนแบบมีส่วนร่วมโดยผู้สูงอายุ

การดำเนินการวิจัยในขั้นวางแผน (Planning): เพื่อการสร้างกรอบทฤษฎีอ้างอิงของการเสริมพลังชุมชนแบบมีส่วนร่วมโดยผู้สูงอายุ ผู้วิจัยดำเนินการเป็น 2 ขั้นตอน คือ ขั้นตอนการศึกษาการสร้างกระบวนการการเสริมพลังให้แก่ชุมชนโดยผู้สูงอายุที่มีพลังในตนเอง จำนวน 2 ครั้ง และขั้นตอนการศึกษาการสร้างกรอบทฤษฎีอ้างอิงของการเสริมพลังชุมชนแบบมีส่วนร่วมโดยผู้สูงอายุ จำนวน 3 ครั้ง

การเข้ามามีส่วนร่วมกันของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องผ่านประสบการณ์ด้านการเสริมพลังให้แก่ชุมชนโดยผู้สูงอายุที่มีพลังในตนเอง โดยเริ่มต้นด้วยการเปิดโอกาสให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องได้มีโอกาสในการแนะนำตัว ทักทาย เล่าเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับตนเอง พร้อมเล่าประสบการณ์การเสริมพลังและการได้รับการเสริมพลัง เนื่องจากผู้มีส่วนเกี่ยวข้องประกอบด้วยกลุ่มผู้สูงอายุที่สามารถสร้างพลังในตนเองและเป็นผู้สร้างกระบวนการเสริมพลังให้กับชุมชน และกลุ่มคนในชุมชนและผู้สนใจที่ได้รับการเสริมพลังจากกลุ่มผู้สูงอายุ จึงเป็นโอกาสให้เกิดการสอบถามและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันเบื้องต้น รวมถึงเป็นการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน เพื่อเกิดความสัมพันธ์ที่ดีในการดำเนินการวิจัยและทำงานร่วมกันของผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง การเกิดความเชื่อมั่น และเกิดความไว้วางใจซึ่งกันและกันในการทำกิจกรรมซึ่งเป็นสิ่งสำคัญในกระบวนการศึกษา

ผู้วิจัยดำเนินการสะท้อนผลการศึกษาบริบทที่เกิดขึ้นก่อนเข้าสู่กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการ ซึ่งผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกคนต้องมีความเข้าใจบริบทของการศึกษาเพื่อร่วมสร้างความหมายต่อตนเองของผู้สูงอายุ และประสบการณ์การต่อรองกับโครงสร้างทางสังคมจนสามารถสร้างพลังในตนเองของผู้สูงอายุ โดยผู้วิจัยเป็นผู้ชี้แจงเพื่อทำความเข้าใจวัตถุประสงค์ ขั้นตอน กระบวนการ และอธิบายความหมายต่อตนเองของผู้สูงอายุและประสบการณ์การต่อรองกับโครงสร้างทางสังคมจนสามารถสร้างพลังในตนเองของผู้สูงอายุให้กับผู้มีส่วนเกี่ยวข้องเกิดความเข้าใจที่ตรงกันของการมีส่วนร่วม นอกจากนี้ยังเปิดโอกาสให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องแลกเปลี่ยนประสบการณ์ สอบถามข้อมูลหรือมุมมองในการให้ความหมายต่อตนเองของผู้สูงอายุและประสบการณ์การต่อรองกับโครงสร้างทางสังคมจนสามารถสร้างพลังในตนเองของผู้สูงอายุ ซึ่งผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกคนมีการพัฒนาความสัมพันธ์ในเชิงบวก มีการแลกเปลี่ยน วิพากษ์ ให้การสนับสนุน และแสดงความคิดเห็นต่อกันอย่างอิสระ

การคัดสรรกิจกรรมเพื่อการสร้างกรอบทฤษฎีอ้างอิงของการเสริมพลังชุมชนแบบมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุ

ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องร่วมกันตระหนักแล้วว่าความหมายที่ถูกสร้างขึ้นร่วมกันผ่านการอภิปรายในการเลือกกิจกรรมที่เหมาะสมกับความหมายและประสบการณ์ที่ตรงกับโครงสร้างทางสังคมของผู้สูงอายุที่มีพลังในตนเอง ซึ่งจากการเสนอความคิดเห็นและสะท้อนคิดร่วมกันจากประสบการณ์ของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกคน ผู้วิจัยได้นำข้อมูลที่ได้มาสนทนากลุ่มกับผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในชุมชน ได้แก่ หัวหน้ากลุ่มผู้สูงอายุ ผู้บริหารกลุ่ม ผู้ดำเนินงานภายในกลุ่ม ผู้สูงอายุกลุ่มอื่น ๆ ในชุมชน คนในชุมชนและครอบครัว รวมทั้งตัวแทนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และผู้วิจัยรวม 14 คน เพื่อนำไปสู่การสร้างกิจกรรมเพื่อศึกษากระบวนการการเสริมพลังให้แก่ชุมชนโดยผู้สูงอายุที่มีพลังในตนเอง และศึกษาเงื่อนไขความสำเร็จของการเสริมพลังให้แก่ชุมชนโดยกลุ่มผู้สูงอายุที่มีพลังในตนเอง โดยมีข้อเสนอประเด็นจากผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการสร้างกิจกรรมเพื่อสร้างทฤษฎีฐานรากเป็น 8 ประเด็น ดังนี้

1. กระบวนการรวมกลุ่มของผู้สูงอายุ

ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องให้การสนับสนุนและเห็นตรงกันในส่วนของจุดเริ่มต้นของความสำเร็จในการรวมกลุ่ม คือ ผู้สูงอายุ เนื่องจากการที่ชุมชนได้เกิดกลุ่มอาชีพหลากหลายกลุ่มพบว่า การรวมกลุ่มสามารถทำให้เศรษฐกิจของชุมชนดีขึ้นเช่นปัจจุบัน เกิดขึ้นจากการที่ผู้สูงอายุหลายท่านได้มีการพูดคุยแลกเปลี่ยน รวมถึงวางเป้าหมายอย่างชัดเจนร่วมกัน ในการที่จะพัฒนาชุมชนด้วยศักยภาพที่ตนเองมี ถึงแม้แต่ละคนจะมีความสามารถ มีประสบการณ์ในเชิงอาชีพ มีประสบการณ์ในการทำงานที่แตกต่างกัน แต่ก็สามารถใช้ศักยภาพ ความสามารถ และความรู้ที่มีเหล่านั้น เป็นจุดเริ่มต้นในการสร้างกลุ่มการทำงาน หรือกลุ่มอาชีพด้วยกันได้ โดยกระบวนการสื่อสารจากกลุ่มเล็ก ๆ และค่อยขยายไปเป็นกลุ่มที่ใหญ่มากขึ้น เมื่อเป็นเช่นนี้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องจึงนำเสนอว่าควรเริ่มต้นศึกษาจากวิธีการหรือกระบวนการรวมกลุ่มของผู้สูงอายุซึ่งเป็นตัวแบบ (Model) ที่สำคัญของการรวมกลุ่มของชุมชนในปัจจุบัน เพื่อที่จะได้เห็นว่ามีวิธีการในการรวมกลุ่มของผู้สูงอายุเป็นอย่างไร มีการรวมกลุ่มกันอย่างไร การนำประสบการณ์ที่มีความแตกต่างของผู้สูงอายุมาแบ่งปันแลกเปลี่ยนเรียนรู้เป็นอย่างไร การนำข้อมูลที่ได้มาตกผลึกเพื่อสร้างเป็นกระบวนการของกลุ่มเป็นอย่างไร หรือวิธีการสรุปเป็นขั้นตอนจนนำไปสู่การรวมกลุ่มที่ประสบความสำเร็จสามารถทำได้อย่างไร เป็นต้น “พอ ๆ แม่ ๆ ในชุมชนของเราเป็นตัวอย่างที่ดีในการรวมกลุ่มอาชีพเลย ถ้าไม่ใช่พอ ๆ แม่ ๆ รวมตัวกันมาก่อน ก็อาจยังไม่ได้มีกลุ่มอาชีพหลาย ๆ อาชีพกันแบบในวันนี้” – สมาชิกกลุ่มที่เป็นคนในครอบครัวของผู้สูงอายุคนที่ 2 แม้แต่

ผู้สูงอายุในกลุ่มเองก็มีความต้องการทำความเข้าใจกระบวนการรวมกลุ่มของตนเอง ด้วยเหตุที่ผ่านมามีการทำงานไปด้วยความรัก ความชอบ รู้สึกสนุกสนาน เมื่อได้เห็นผลลัพธ์ แต่ไม่เคยประมวลว่าการทำงานของเราเป็นอย่างไร

“พวกเรา ก็อยากเข้าใจเหมือนกันว่าพวกเราเคยทำอะไรไปบ้าง เพราะส่วนหนึ่ง เราเริ่มต้นด้วยความตั้งใจอยากมีอาชีพ อยากทำอะไรที่ใช้ประสบการณ์ของเรา แต่พอ มันทำให้ดี ทำให้ลูกหลานเรามีอาชีพ ดีกับชุมชนของเราไปด้วย เราก็คือใจ” – แม่ภาพ

ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องยังเสนอเพิ่มเติมอีกว่า ผู้ที่สามารถให้ข้อมูลดังกล่าวได้อย่างครอบคลุม ได้แก่ ผู้สูงอายุที่มีการรวมกลุ่มวิสาหกิจชุมชนแห่งหนึ่งในจังหวัดอุดรธานี ซึ่งเป็นกลุ่มมีประสบความสำเร็จจากการต่อรองกับโครงสร้างทางสังคมที่มาลดทอนคุณค่าของผู้สูงอายุจนประสบความสำเร็จในการรวมกลุ่มเพื่อประกอบอาชีพ ประกอบด้วย หัวหน้ากลุ่มผู้สูงอายุ ผู้บริหารกลุ่ม ผู้ดำเนินงานกลุ่ม สมาชิกในกลุ่มที่สามารถให้ข้อมูลได้ และรวมถึงตัวแทนหน่วยงาน เช่น ตัวแทนจากเทศบาล หรือตัวแทนผู้สนับสนุนกลุ่มจากธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร เป็นต้น “มีคนข้างนอกเข้ามาเรียนรู้ คุยงาน คุยการทำงานของกลุ่มเราบ่อยๆ ถ้าพวกเราเราสรุปกันได้ว่าการรวมกลุ่มของเรามีกระบวนการ ขั้นตอนอย่างไรบ้างก็น่าจะเป็นประโยชน์ทั้งกับกลุ่มของเราเองในชุมชน” – แม่พจน์ เล่าถึงความสนใจในประเด็นของการกระตุ้นการมีส่วนร่วมของกลุ่ม การรวมกลุ่มของผู้สูงอายุสะท้อนถึงการกระตุ้นให้เกิดการรวมกลุ่มอย่างมีประสิทธิภาพ ในหลายด้าน การแลกเปลี่ยนประสบการณ์และความรู้ที่หลากหลายทำให้เกิดการเรียนรู้ซึ่งกันและกัน เป็นการกระตุ้นให้เห็นคุณค่าของตนเองและผู้อื่น รวมทั้งตระหนักถึงศักยภาพที่มีอยู่ รวมถึงการวางแผนเป้าหมายร่วมกันอย่างชัดเจนในการพัฒนาชุมชนเป็นการกระตุ้นให้เกิดแรงบันดาลใจและความมุ่งมั่นในการทำงานเป็นทีม เนื่องจากผู้สูงอายุได้มีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางและเป้าหมายนั้นด้วยตนเอง กระบวนการสื่อสารจากกลุ่มย่อยไปสู่กลุ่มใหญ่ขึ้นเป็นการกระตุ้นให้เกิดการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นอย่างต่อเนื่อง ทำให้เกิดการปรับปรุงและพัฒนาวิธีการทำงานร่วมกัน อยู่เสมอ นอกจากนี้ การศึกษาวิถีคิดและกระบวนการรวมกลุ่มของผู้สูงอายุยังเป็นการกระตุ้นให้ชุมชนเห็นคุณค่าและเรียนรู้จากประสบการณ์ของผู้สูงวัย ซึ่งจะนำไปสู่การสร้างรูปแบบการรวมกลุ่มที่เหมาะสมและประสบความสำเร็จมากยิ่งขึ้น การรวมกลุ่มของผู้สูงอายุกระตุ้นให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การมีเป้าหมายร่วม การสื่อสารอย่างต่อเนื่อง และการให้คุณค่ากับประสบการณ์ ปัจจัยเหล่านี้ล้วนเป็นแรงผลักดันสำคัญที่จะนำไปสู่การรวมกลุ่มที่เข้มแข็งและยั่งยืนต่อไป

2. การเข้าร่วมกลุ่มอาชีพของคนในชุมชน

“การรวมกลุ่มของผู้สูงอายุกำลังเติบโตขึ้นเรื่อย ๆ เพราะกลุ่มขยาย กลุ่มมีคนในชุมชน ลูกหลานเข้ามารวมกลุ่มมากขึ้น ชุมชนเราแตกต่างจากชุมชนใกล้ ๆ ตรงนี้ เพราะชุมชนของเราหนาแน่นขึ้น ก็เพราะมีงาน มีรายได้ ให้พวกเขาได้ทำมากขึ้นด้วย” –

ลุงพล

ความภาคภูมิใจของกลุ่มผู้สูงอายุเป็นผลของการเข้าร่วมกลุ่มอาชีพของคนในชุมชน จากการที่ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องให้ความสนใจกระบวนการรวมกลุ่มของผู้สูงอายุที่ประสบความสำเร็จ พบว่า อีกหนึ่งเรื่องที่เกี่ยวข้องให้มีความสนใจนั้นคือ การผสมผสานหรือให้ความสนใจของคนในชุมชน ลูกหลาน หรือเยาวชนที่เข้ามารวมกลุ่มอาชีพกับกลุ่มผู้สูงอายุได้อย่างกลมกลืน จนทำให้ปัจจุบันการทำกลุ่มอาชีพไม่ได้มีเพียงแค่ผู้สูงอายุ แต่คนในชุมชน ลูกหลานที่เคยต้องออกไปทำงานข้างนอกกลับมามีงานมีอาชีพทำได้ในชุมชน

ขณะที่ **คุณนนท์** ได้เล่าถึงการสำรวจจำนวนประชากรและกลุ่มอาชีพของตำบลกุศุดมากไฟ ซึ่งพบว่ามีการเกิดจากการกลับมาประกอบอาชีพในชุมชนจำนวนเพิ่มขึ้นว่า “ผลการสำรวจจำนวนคนที่อยู่อาศัยจริงของคนในชุมชนปัจจุบันมีจำนวนมากขึ้น ผมคิดว่าเกิดขึ้นจากการกลับมาทำงานยังถิ่นที่อยู่ของคนในชุมชน... กลุ่มอาชีพโตขึ้น เศรษฐกิจของชุมชนขยายขึ้น” ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องจึงมีความสนใจในการร่วมพูดคุยในประเด็นของการเข้าร่วมกลุ่มอาชีพของคนในชุมชน โดยนอกจากกลุ่มผู้สูงอายุเดิมที่มีการรวมกลุ่มแล้ว จึงเห็นร่วมกันว่าควรมีกิจกรรมในชุมชน และลูกหลานที่เข้ามารวมกลุ่มมีส่วนร่วมในการสนทนากลุ่มด้วย เป็นการแสวงหาความจริงที่เกิดขึ้นโดยผู้มีส่วนเกี่ยวข้องผ่านการสะท้อนคิดและการทำความเข้าใจสถานการณ์ของการรวมกลุ่ม และสิ่งที่ได้ดำเนินการกลุ่มด้วยกันมาของผู้สูงอายุและคนในชุมชน จากการนำเสนอและการสนทนาของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องดังกล่าว ทำให้เห็นว่าการเข้าร่วมกลุ่มอาชีพของคนในชุมชนเกิดขึ้นได้อย่างไร อะไรคือสิ่งที่ทำให้ลูกหลานหลานหรือคนในชุมชนเกิดการรับรู้ต่อการรวมกลุ่มในอาชีพของผู้สูงอายุในรูปแบบใหม่ สิ่งที่คนในชุมชนให้ความสนใจและให้ความสำคัญซึ่งเป็นแรงจูงใจในการเข้าร่วมกลุ่ม สิ่งที่ทำให้คนในชุมชนกลับมาเข้าร่วมกลุ่มและประกอบอาชีพในชุมชนคืออะไร รวมถึงเมื่อเข้าร่วมกลุ่มแล้วจะนำไปสู่การทำงานร่วมกันระหว่างกลุ่มผู้สูงอายุและคนในชุมชนอย่างไรได้บ้าง โดยสิ่งที่ได้จากการสนทนาร่วมกันในครั้งนี้นำไปสู่การทำความเข้าใจการเข้าร่วมกลุ่มอาชีพของคนในชุมชน การเลือกอาชีพ การทำงานร่วมกัน รวมถึงนำไปสู่การเข้าใจการต่อยอดในเชิงอาชีพของคนในชุมชนได้

3. วิธีการทำงานร่วมกันของผู้สูงอายุและคนในชุมชน

เมื่อผู้สูงอายุมีการรวมกลุ่มจนประสบความสำเร็จส่งผลให้คนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการรวมกลุ่มประกอบอาชีพ พบว่า สิ่งที่เป็นประเด็นสำคัญที่ทำให้ผู้สูงอายุและคนในชุมชนเกิดการปรับตัวนั้นก็คือการทำงานร่วมกัน ซึ่งการปรับตัวในที่เกิดขึ้นจากความแตกต่างทั้งในเชิงของความคิด ประสบการณ์ วิธีการทำงาน รวมถึงความเข้าใจต่าง ๆ ในมุมของการทำงานที่มีความแตกต่างกันของกลุ่มผู้สูงอายุและคนในชุมชน ซึ่งในที่นี่รวมถึงลูกหลานที่กลุ่มผู้สูงอายุได้เคยเลี้ยงดูมาด้วย “การทำงานร่วมกันของกลุ่มตอนที่มีลูกหลานเข้ามาช่วงแรกต้องคุยกันพอสมควร มันดินะที่ชุมชนเข้ามา แต่การเข้ากลุ่มจะมุ่งแค่ผลไม่ได้ แต่เราต้องคุยกันที่การทำงานร่วมกันด้วย” – แม่ภาพ เล่าถึงการปรับตัวกับการทำงานร่วมกันระหว่างกลุ่มผู้สูงอายุ และคนในชุมชนกับการทำงานร่วมกันในช่วงแรก ซึ่งมีกลุ่มคนในชุมชนและลูก ๆ หลาน ๆ ที่เข้ามาทำงานร่วมกับกลุ่มผู้สูงอายุให้ความเห็นถึงวิธีการทำงานร่วมกันของผู้สูงอายุและคนในชุมชนว่า “เราอยากได้ แต่เราไม่เข้าใจอะไรเลยในตอนแรก ถ้าเราไม่ได้เปิดใจรับฟังและพูดคุยถึงวิธีการทำงานร่วมกันในตอนแรก ก็คงทำให้มีปัญหาเหมือนกัน พอเราได้คุยกันเราก็มีการปรับการทำงานร่วมกันแบบในตอนนี้” – สมาชิกกลุ่มที่เป็นคนในชุมชนคนที่ 1

ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องมีความสนใจในประเด็นนี้เนื่องจากว่า แม้จุดเริ่มต้นของการรวมกลุ่มจะมีความคาดหวังของผู้สูงอายุที่จะทำให้งานหรืออาชีพนำไปสู่การเกิดรายได้ของคนในชุมชนที่ไม่ใช่เฉพาะเพียงแค่กลุ่มผู้สูงอายุเอง แต่เมื่อมีการรวมกลุ่ม ขยายกลุ่มมากขึ้น การเปิดรับคนในชุมชน รวมถึงลูกหลานก็ไม่ใช่ว่าเรื่องง่ายเลยช่วงแรก นั้นหมายถึงการรวมกลุ่มเรื่องของความแตกต่าง ในเรื่องของอายุ การศึกษา ประสบการณ์ วิธีคิด สถานภาพทางเศรษฐกิจ

“... ทุกคนที่เข้ามาในกลุ่มจะมีการพูดคุยเกี่ยวกับเป้าหมายของการเข้ามาในกลุ่ม เพราะกลุ่มก็มีเป้าหมายของกลุ่ม คนที่เข้ามาก็มีเป้าหมายของเขาจึงต้องทำความเข้าใจตรงนี้ จากนั้นจึงคุยกันถึงวิธีการทำงานที่กลุ่มทำ ช่วงแรกก็ต้องทำตามกลุ่มก่อนเพื่อให้ทุกคนสามารถเริ่มอาชีพกันได้ง่าย แต่พอทำไปสัปดาห์แล้วมีอะไรใหม่ก็ปรับก็คุยกัน” – แม่เนวล

รวมถึงวิธีการทำงานของคนทั้งสองกลุ่มที่มีความแตกต่างกันด้วย ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องให้ความเห็นเพิ่มเติมว่า กระบวนการสนทนากลุ่มที่เกิดขึ้นระหว่างกลุ่มผู้สูงอายุเดิมและการเปิดใจรับฟังความคิดเห็นของคนในชุมชนที่เข้ามาทีหลังมีส่วนสำคัญมากที่ทำให้กลุ่มผู้สูงอายุและคนในชุมชนสามารถทำงานร่วมกันได้เป็นอย่างดี โดยเฉพาะเมื่อค้นพบแล้วว่ากลุ่มผู้สูงอายุรวมทั้งคนในชุมชน มีการปรับตัวในการทำงานร่วมกันโดยเริ่มต้นจากการทำความเข้าใจเป้าหมาย

ในการทำงานร่วมกันให้ตรงกัน ซึ่งเมื่อกลุ่มผู้สูงอายุและคนในชุมชน มีความเข้าใจในการรวมกลุ่ม และเป้าหมายในการทำงานร่วมกันแล้วก็จะนำไปสู่การหลอมรวมด้วยการค้นหาวิธีการทำงานร่วมกัน เมื่อมีคนในชุมชนรวมถึงลูกหลานเข้ามาทำงานร่วมกันมากขึ้น สิ่ง que เปลี่ยนไปในการทำงานของกลุ่มผู้สูงอายุ คือ จากเดิมที่ผู้สูงอายุมีการตกลงและกำหนดวิธีการทำงานร่วมกันร่วมกันของกลุ่มเอาไว้ในระดับหนึ่งแล้ว เมื่อมีคนในชุมชนเข้ามารวมกลุ่มมากขึ้น กลุ่มผู้สูงอายุจึงเปิดโอกาสในการประชุมร่วมกัน ทำให้เกิดการสนทนากลุ่ม และเปิดโอกาสในการรับฟังความคิดเห็นของกลุ่มคนในชุมชน ซึ่งทำให้เห็นว่าทางกลุ่มมีวิธีคิดในการทำงาน มีการได้แลกเปลี่ยนองค์ความรู้ใหม่ ๆ จากประสบการณ์ของคนในชุมชน รวมถึงหลากหลายคนที่เคยมีโอกาสดูออกไปทำงานข้างนอกด้วย สิ่งนี้ทำให้เกิดการหลอมรวมและการผสมผสานวิธีคิดในการทำงานของกลุ่มที่ลงตัวมากขึ้น ได้วิธีการใหม่ ๆ ในการทำงานที่สนับสนุนการทำงานของกลุ่มผู้สูงอายุเดิม รวมถึงทำให้คนในชุมชนสามารถทำงานร่วมกันกับกลุ่มผู้สูงอายุได้อย่างลงตัวด้วย และผลที่เกิดขึ้นคือการรวมกลุ่มและวิธีการทำงานร่วมกันยังส่งผลให้คนในชุมชนมีอิสระในการเลือกอาชีพในการทำงานและมีวิถีชีวิตที่ดีตามแบบที่คนในชุมชนอยากให้เกิดขึ้นด้วย ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องจึงมีความสนใจในการสนทนาเกี่ยวกับเรื่องของวิธีการทำงานร่วมกันของกลุ่มผู้สูงอายุและคนในชุมชน

4. การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของกลุ่ม

การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของกลุ่มเป็นกระบวนการที่สำคัญที่ทำให้กลุ่มเกิดวิธีคิดหรือการพัฒนาการทำงานร่วมกันอย่างเป็นรูปธรรมมากขึ้น จากกระบวนการกลุ่ม พบว่า การแลกเปลี่ยนเรียนรู้เป็นกระบวนการที่กลุ่มผู้สูงอายุและคนในชุมชนที่มีความสนใจในการประกอบอาชีพในเรื่องเดียวกันมารวมตัวกันเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็น วิธีคิด และวิธีการทำงานด้วยความสมัครใจ

“สิ่งที่สำคัญของการรวมกลุ่มของเราคือ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ตลอดเวลา เพราะเราสร้างงาน สร้างอาชีพกันด้วยคนในชุมชนของพวกเขาเอง บวกกับความไม่แน่นอนของเศรษฐกิจในตอนนั้น ดังนั้น เราได้เห็นได้เจออะไรมาก็ต้องเอามาแลกเปลี่ยนกัน เราจะได้รู้ล่วงหน้า และปรับเปลี่ยนการทำงานร่วมกันให้ดีขึ้น” – แม่เตียง

ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องได้ให้ความสนใจเกี่ยวกับประเด็นนี้ โดยได้ข้อสรุปว่าประการสำคัญของการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของกลุ่มประกอบไปด้วยสามประเด็นด้วยกัน คือ กลุ่มคนซึ่งถือว่าเป็นประเด็นที่มีความสำคัญที่สุดประกอบด้วยกลุ่มผู้สูงอายุ กลุ่มคนในชุมชน รวมทั้งผู้มีส่วน

เกี่ยวข้องที่อาจมาจาก การสนับสนุนทั้งองค์กรภาครัฐและเอกชน โดยกลุ่มคนกลุ่มนี้เป็นศูนย์รวมของความรู้ที่สำคัญในการแบ่งปัน โดยเป็นกลุ่มคนที่มีความรู้ทั้งจากการปฏิบัติจริง การมีประสบการณ์การพบเห็น รวมทั้งการทำงานจากที่อื่นมาก่อน โดยสมาชิกในกลุ่มมีการแบ่งปันและแลกเปลี่ยนความรู้ความรู้อย่างเต็มที่ ประเด็นที่สองได้แก่ สถานที่และบรรยากาศในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ โดยสมาชิกกลุ่มจะต้องมีส่วนร่วมในการสร้างบรรยากาศในการแลกเปลี่ยนให้มีชีวิตชีวาและมีความน่าสนใจ สร้างบรรยากาศและสถานที่ให้มีความเหมาะสมทั้งกลุ่มกลุ่มผู้สูงอายุและกลุ่มคนในชุมชน ซึ่งจะมีผลทำให้กลุ่มคนได้มาพบปะ แลกเปลี่ยนพูดคุย นำไปสู่การปรึกษาหารือ และวิเคราะห์ปัญหาร่วมกันอย่างสบายใจ และประเด็นที่สามนั่นคือสิ่งอำนวยความสะดวกในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ยกตัวอย่างเช่น กระดาษพริบชาร์ท การบันทึก การจัดเก็บข้อมูล รวมถึงการส่งต่อข้อมูล เพราะสิ่งเหล่านี้จะทำให้การแลกเปลี่ยนเรียนรู้มีประสิทธิภาพมากขึ้น “ด้วยเราเป็นคนที่ไม่เข้ากันง่าย คุยกันง่าย มีอะไรก็สื่อสารก็ส่งข่าวกัน ก็เลยทำให้พวกแม่ๆ และคนอื่น ๆ ที่มาทำงานด้วยกัน สามารถคุยกันฟังกันได้ง่าย...กลุ่มเปิดโอกาสให้พวกเราได้แลกเปลี่ยนและปรับร่วมกัน” – แม่สุณา ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องได้ให้ความเห็นเพิ่มเติมว่าประเด็นนี้น่าสนใจในการสนทนาร่วมกัน เพราะคิดเห็นว่สิ่งที่ทำให้กลุ่มผู้สูงอายุและกลุ่มคนในชุมชน เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และนำไปสู่การทำงานร่วมกันได้อย่างมีประสิทธิภาพ เกิดการพัฒนาการทำงานร่วมกัน นำไปสู่งานและอาชีพของกลุ่มได้ดีมากขึ้นนั่นคือ การกำหนดเป้าหมายของการแบ่งปันและแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันทั้งในเชิงความคิดเห็นและผลลัพธ์เชิงเศรษฐกิจ การเป็นแบบอย่างหรือเป็นผู้นำของกลุ่ม หลังจากแสดงความคิดเห็นร่วมกันแล้วก็มีการลงมือปฏิบัติจริงของกลุ่มเพื่อทำให้การแสดงความคิดเห็นมีคุณค่า มีการนำสิ่งที่ได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันและการทำงานจริงร่วมกันของกลุ่ม และสิ่งที่สำคัญคือการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของกลุ่มนำไปสู่การสนับสนุนและการสร้างแรงจูงใจในการทำอาชีพของกลุ่ม เพราะในช่วงแรกของการทำงานอาจไม่ได้ประสบความสำเร็จเสมอไป ดังนั้นการมีกลุ่มที่พร้อมที่จะแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันจะนำไปสู่การสนับสนุนซึ่งกันและกันได้เป็นอย่างดี ความคิดเห็นสนับสนุนจาก **สมาชิกกลุ่มที่เป็นผู้สูงอายุกลุ่มอื่นๆ ในชุมชน** กล่าวถึงประเด็นของการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของกลุ่มผู้สูงอายุคนในชุมชน และกลุ่มอาชีพอื่น ๆ ว่า “... เราโชคดีที่ระยะแรกเราได้ฝึกการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันมาตั้งแต่ต้น เพราะธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตรเขาชวนให้พวกเราได้ไปฝึก ไปอบรม เราก็เอาวิธีคิดแบบนี้แหละมาทำงานด้วยกันต่อกับสมาชิกในกลุ่ม”

กระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้มีความสำคัญอย่างยิ่งสำหรับกลุ่มผู้สูงอายุและคนในชุมชนที่มีความสนใจในอาชีพเดียวกัน เนื่องจากเป็นกระบวนการที่ทำให้เกิดการถ่ายทอด

ประสบการณ์ ความรู้ และมุมมองที่แตกต่างหลากหลาย ซึ่งนำไปสู่การเรียนรู้ร่วมกันและพัฒนาวิธีคิดใหม่ ๆ ในการประกอบอาชีพนั้น ๆ การแลกเปลี่ยนแนวคิด วิธีการทำงาน จะช่วยให้สมาชิกในกลุ่มได้เห็นภาพรวมของการประกอบอาชีพในมุมมองที่กว้างขึ้นและหลากหลายมากขึ้น อันจะนำไปสู่การทำงานร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น นอกจากนี้ยังสร้างบรรยากาศของการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง ซึ่งจะผลักดันให้เกิดการพัฒนาและปรับปรุงวิธีการทำงานให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้นเรื่อย ๆ ดังนั้น กระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้จึงเป็นพื้นฐานสำคัญที่จะนำพากลุ่มสู่ความสำเร็จในการประกอบอาชีพ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกรณีของผู้สูงอายุที่มีประสบการณ์ชีวิตอันยาวนาน การถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์เหล่านี้สู่คนรุ่นใหม่จะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการสร้างอาชีพที่มั่นคงและยั่งยืน

5. ผู้นำกลุ่ม และลักษณะของผู้นำกลุ่ม

คำกล่าวชื่นชมจากสมาชิกในกลุ่มถึงความสามารถของผู้นำกลุ่มผู้สูงอายุ และกลุ่มอาชีพในชุมชน ผู้นำกลุ่มและลักษณะของผู้นำกลุ่มจึงเป็นอีกประเด็นหนึ่งที่มีความน่าสนใจที่ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องมีความสนใจในการศึกษา โดยพบว่าการจัดตั้งกลุ่มวิสาหกิจชุมชนเพื่อดำเนินงานด้านอาชีพร่วมกันของกลุ่มผู้สูงอายุบนความต้องการที่จะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลง ทั้งทางด้านวิถีชีวิตความเป็นอยู่ รายได้ การมีคุณค่าในตนเอง การเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้นของชุมชน รวมถึงเศรษฐกิจของชุมชน “ผู้นำกลุ่มของเราเก่งมาก ลองดูได้เลยที่เห็นอยู่มีแต่คนแก่ๆ ทั้งนั้น แล้วแต่ละคนก็มีความคิดที่ดี ตั้งใจอยากจะทำให้กลุ่มของเรามีอาชีพที่ดูแลพวกเขาและครอบครัวของพวกเขาได้” – สมาชิกกลุ่มที่เป็นคนในชุมชนคนที่ 2 เหล่านี้จะประสบความสำเร็จอย่างที่กลุ่มวิสาหกิจชุมชนผู้สูงอายุตั้งใจไม่ได้ หากการรวมกลุ่มนั้นขาดผู้ที่ทำหน้าที่ในการรวมกลุ่ม ในการกระตุ้นความคิด ในการหาข้อสรุปในการทำงาน หรือการชักชวนให้กลุ่มผู้สูงอายุเกิดการทำงานร่วมกันอย่างต่อเนื่อง เหล่านี้คือคุณสมบัติที่สำคัญที่เรียกว่า “ผู้นำ” นั่นเอง ดังที่แมนวลกล่าวถึงลักษณะของผู้นำกลุ่ม และลักษณะการรวมกลุ่มที่มีผู้นำว่า

“เวลาที่เรามาทำงานด้วยกัน เราไม่ได้ดูแลกันเฉพาะการทำงานของกลุ่ม แต่เราที่คิดที่คุยได้แลกเปลี่ยน เราผิดพลาดอะไรก็จะมีคนคอยมาชี้แนะ ทำให้เราเห็นว่าเราควรทำอย่างไรถึงจะดี เรื่องส่วนตัวก็ได้ เราก็สามารถนำมาพูดคุยแลกเปลี่ยนปรึกษาหารือกันได้ ในกลุ่มก็มีพี่ใหญ่สักคนสองคนแหละ ที่คนในกลุ่มจะไวใจและหารือกัน” – แมนวล

ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องได้ให้ความเห็นเกี่ยวกับผู้นำของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนที่ถูกตั้งขึ้น โดยกลุ่มผู้สูงอายุเหล่านี้ว่า ผู้นำของกลุ่มจะต้องมีความกล้าหาญ เป็นผู้รู้ มีความใจกว้าง รักในการทำงานกลุ่มเพราะต้องทำงานกับคนหมู่มาก มีไอเดียในการพัฒนาตัวเองและพัฒนากลุ่มอยู่ตลอดเวลา มีคุณธรรมไม่เห็นแก่ตัว และสามารถทำงานเป็นทีมได้เป็นอย่างดี ขณะเดียวกันผู้มีส่วนเกี่ยวข้องเองก็พยายามให้ข้อมูลเพิ่มเติมว่า ทางกลุ่มมีประธานกลุ่ม มีหัวหน้าในส่วนงานส่วนอาชีพต่าง ๆ ที่ดูเหมือนเป็นผู้นำกลุ่ม แต่ในหลายหลายครั้งก็สังเกตเห็นว่า การทำงานกลุ่มร่วมกันของเรานั้น เช่นการชักชวน การสอน การให้ความรู้ต่าง ๆ การหาตลาด หรือการทำกิจกรรมด้านการขาย ก็อาจจะไม่ได้เกิดขึ้นเพียงแค่ผู้นำกลุ่มเท่านั้น แต่ในกลุ่มก็ยังมี คนอื่น ๆ ที่ตัดสินใจ และทำหน้าที่เหล่านี้ได้ดีมาก ๆ เช่นกัน จึงอาจสรุปได้ว่าการดำเนินงานกลุ่มวิสาหกิจชุมชนร่วมกันในครั้งนี้ถือเป็นการเปิดพื้นที่การแสดงความสามารถ หรือเป็นการเปิดพื้นที่การใช้ประสบการณ์ของผู้สูงอายุที่มีคุณค่าของแต่ละคนได้เป็นอย่างดี “...คนนี้เค้าเก่งเลย เค้าเป็นผู้นำแค่กลุ่มของเรา แต่เขาสามารถเป็นผู้นำในการไปคุยกับหน่วยงานต่าง ๆ หรือตัวแทนที่จะมาเอามะม่วงของเราไปขายข้างนอก ถ้าไม่มีคนแบบเค้าเราก็ได้แต่ปลูก แต่ไม่รู้่วาวิธีการที่จะเอาไปขายทั้งตลาดในประเทศและต่างประเทศต้องทำอะไร” – แม่เตี๋ยง แสดงความเห็นสนับสนุนการเป็นผู้นำของกลุ่ม

ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องจึงมีความสนใจที่จะศึกษาและสนทนาร่วมกันเกี่ยวกับประเด็นของผู้สูงอายุที่เป็นผู้นำของกลุ่ม ซึ่งอาจเกิดขึ้นโดยการแต่งตั้ง หรืออาจเกิดขึ้นด้วยกระบวนการอื่น ๆ ที่มีการทำงานร่วมกันของกลุ่มได้ โดยหากค้นพบประเด็นนี้ก็จะทำให้คนในชุมชนมองเห็นว่าไม่ใช่เพียงแค่ผู้สูงอายุที่มีความสามารถหรือมีประสบการณ์ที่จะเป็นผู้นำได้ แต่นั่นหมายถึงทุกคนที่เข้ามาร่วมกลุ่มก็สามารถสามารถแสดงศักยภาพความเป็นผู้นำ ใช้ความสามารถ คิดค้นหาไอเดีย หรือใช้เครือข่ายการทำงานของตัวเองที่มีอยู่ให้เป็นประโยชน์กับกลุ่มวิสาหกิจชุมชนได้เช่นกัน

6. การสนับสนุนขององค์กรภาครัฐและภาคเอกชน

“ตอนนี้เราได้รับการสนับสนุนจากหลายหน่วยงาน โดยเฉพาะธนาคารเพื่อการเกษตรฯ ที่คอยดูแล ให้ความรู้ รวมถึงการจัดการเรื่องการเงิน ให้กลุ่มมีการทำงานร่วมกัน ยั่งยืนและมั่นคงมากขึ้น” – แม่สุณา

ปฏิเสธไม่ได้เลยว่าการที่กลุ่มผู้สูงอายุสามารถรวมกลุ่มได้อย่างประสบความสำเร็จและมีความยั่งยืนในการประกอบอาชีพร่วมกันนั้น การสนับสนุนจากหน่วยงานต่าง ๆ

เป็นส่วนหนึ่งของปัจจัยสำคัญที่ทำให้กลุ่มสามารถดำเนินอย่างประสบความสำเร็จได้ ในประเด็นนี้ ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องแสดงความคิดเห็นว่า จุดเริ่มต้นของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนมะม่วงน้ำดอกไม้ โดยกลุ่มผู้สูงอายุกลับไม่ได้เป็นเช่นนั้น เพราะช่วงแรกของการรวมกลุ่ม ทางกลุ่มผู้สูงอายุได้ขอความร่วมมือ ขอความรู้ หรือขอการสนับสนุนจากหน่วยงานต่าง ๆ มากมาย แต่มักได้รับการปฏิเสธ กลับมาบ่อยครั้ง ทางกลุ่มจึงได้มีการรวมกลุ่มและดำเนินการทำงานของกลุ่มได้ในระดับหนึ่ง ซึ่งเริ่มที่จะทำให้เห็นว่าการรวมกลุ่มของผู้สูงอายุเกิดขึ้นจริงได้ ความคิดของกลุ่มผู้สูงอายุที่ได้มีการพัฒนาจากศักยภาพ ประสบการณ์ และการแสดงความคิดเห็นการสนทนากลุ่มร่วมกันนั้นเกิดเป็น โครงร่างของอาชีพ ภาพความสำเร็จในช่วงเริ่มต้นดังกล่าวจึงทำให้มีหน่วยงานและองค์กรทั้ง ภาครัฐ รวมถึงภาคเอกชน เริ่มที่จะหยิบยื่นความช่วยเหลือและให้การสนับสนุน กลุ่มผู้เกี่ยวข้องยัง ได้แลกเปลี่ยนเพิ่มเติมว่า องค์กรที่อยู่กับกลุ่มผู้สูงอายุตั้งแต่ช่วงแรก ๆ และให้การสนับสนุนที่ดี เสมอมา ทั้งในเชิงของความรู้ การจัดการ ทุนสนับสนุน หรือแม้กระทั่งการพาดูงานที่ต่างประเทศ นั้นคือธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร จากนั้นจึงมีหน่วยงานอื่น ๆ ตามมา โดย **แม่เตีย** ให้ข้อมูลสนับสนุนเกี่ยวกับการได้รับการส่งเสริมและต่อยอดจากโรงเก็บมะม่วงเพื่อส่งออก ไปยังต่างประเทศว่า “เรามีพ่อค้าคนกลางในลักษณะของบริษัทหรือโรงเก็บมะม่วง มาติดต่อ เพื่อให้เรามีโอกาสในการนำมะม่วงในชุมชน ออกมาขายสู่ตลาดในต่างประเทศ ซึ่งก็เป็นโอกาสที่ดี ของพวกเรามาก ๆ”

กลุ่มผู้สูงอายุและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องแสดงความคิดเห็นว่า เหตุการณ์ดังกล่าวเป็น ผลดีกับทางกลุ่มเอง เพราะทำให้กลุ่มได้ร่วมคิด ร่วมคุย และร่วมทำ จนกลายเป็นผลงานที่เกิดขึ้น จากกลุ่ม จึงค่อยได้รับความช่วยเหลือและสนับสนุนจากองค์กรภายนอกเพื่อให้กลุ่มเติบโตขึ้น เหตุการณ์นี้ยังทำให้เห็นว่าการรวมกลุ่มกันของผู้สูงอายุ การได้ใช้ศักยภาพ และประสบการณ์ที่ ต่างคนต่างมีมาสนับสนุนกันและนำไปสู่การสร้างคุณค่าให้กับกลุ่มผู้สูงอายุและคนในชุมชนได้ อย่างแท้จริง ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องมีความสนใจในที่จะศึกษาและสนทนากลุ่มเพิ่มเติมเพื่อให้ เห็นว่า การสนับสนุนขององค์กรภาครัฐและภาคเอกชนมีส่วนในการส่งเสริม สนับสนุนการ รวมกลุ่มอาชีพ เพื่อนำไปสู่การรวมกลุ่มที่มีความเข้มแข็งในอาชีพมากขึ้นเพียงใด นอกจากนั้น การสนับสนุนขององค์กรภาครัฐและภาคเอกชนยังมีส่วนในการพัฒนาทักษะในการประกอบอาชีพ ของกลุ่มผู้สูงอายุ และคนในชุมชน อันเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาอาชีพและส่งเสริมกลุ่มอาชีพที่มี อยู่ให้มีความเข้มแข็งและมีการบริหารจัดการที่ดีขึ้น

7. วิธีการถ่ายทอดให้แก่คนในชุมชน

ประการสำคัญที่ทำให้การรวมกลุ่มของผู้สูงอายุประสบความสำเร็จและนำไปสู่การสร้างเป็นกลุ่มอาชีพของคนในชุมชน นั่นคือการเปิดพื้นที่และการสร้างบทบาทให้กับกลุ่มผู้สูงอายุในชุมชน ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องให้ความสำคัญเห็นว่า หลังจากทีกลุ่มผู้สูงอายุได้มีการรวมกลุ่มซึ่งเกิดขึ้นจากการที่เขาต้องการใช้เวลาเวลาว่างให้เป็นประโยชน์ และต้องการลงมือทำอะไรบางอย่างเพื่อให้มองเห็นคุณค่าให้เกิดคุณค่าในตัวของตัวเอง กลุ่มผู้สูงอายุก็มีความพร้อมในการที่จะเป็นครูหรือเป็นผู้ถ่ายทอดทำให้คนอื่น ๆ ในชุมชนสามารถทำตามเป็นแบบอย่างให้กับคนในชุมชนได้ ความคิดเห็นดังกล่าวสะท้อนถึงการที่ผู้สูงอายุมีความเข้าใจในตัวเอง รู้ว่าตัวเองต้องการอะไร ชอบอะไร มีการมองตัวเองในอัตลักษณ์ใหม่ บวกกับการได้รับการยอมรับจากคนในชุมชน ทำให้กลุ่มผู้สูงอายุสามารถแสดงศักยภาพ รวมถึงมีการกำหนดบทบาทในตำแหน่งหรือหน้าที่ที่สำคัญที่ทำให้ผู้สูงอายุมีความรู้สึกในเชิงคุณค่ามากขึ้น เช่น การเป็นผู้นำกลุ่มของผู้สูงอายุ หรือหรือการเป็นผู้ถ่ายทอดประสบการณ์ วิธีการทำงานให้กับคนในชุมชนได้เรียนรู้และประกอบอาชีพต่อไปได้ สิ่งนี้คือเป้าหมายสำคัญของกลุ่มผู้สูงอายุเพราะไม่เพียงแต่สร้างคุณค่าหรือสร้างอาชีพให้กับตนเองได้ แต่เป้าหมายคือการสร้างงานสร้างอาชีพและสร้างเศรษฐกิจให้กับชุมชนให้ดีขึ้น ไม่เพียงแต่บทบาทที่เกิดขึ้นกับกลุ่มคนในชุมชนเท่านั้น

“เราเปิดบ้านเพื่อให้คนภายนอกเข้ามาเรียนรู้ ดังนั้นจะมีกลุ่มอาสาสมัคร กลุ่มผู้สูงอายุ หรือกลุ่มกลุ่มอาชีพอื่น ๆ จากในจังหวัดเดียวกันบ้าง หรือบางทีมาจากทางใต้ก็มีที่เค้าได้ยินว่าเราทำอะไรได้ เค้าก็อยากมารู้ว่าวิธีการของพวกเราเป็นยังไง เราดีใจนะ เรามีความสุขกับการที่เราได้เล่าให้เค้าฟัง” – แม่สุนา

ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องยังเสริมอีกว่ากลุ่มผู้สูงอายุของชุมชนได้รับการยอมรับจากหน่วยงานและองค์กรต่าง ๆ ภายนอกชุมชน ทำให้ผู้สูงอายุมีโอกาสในการเปิดบ้าน เปิดพื้นที่ทำงานของกลุ่มให้กับหน่วยงานทั้งภาครัฐและภาคเอกชน รวมถึงกลุ่มผู้สูงอายุหรือคนในชุมชนอื่น ๆ เข้ามาศึกษาดูงานเป็นจำนวนมาก โดยในทุกครั้งกลุ่มผู้สูงอายุก็จะเป็นผู้ทำหน้าที่ในการถ่ายทอดเรื่องราวต่าง ๆ ที่สำคัญให้กับผู้มาเรียนรู้ รวมถึงการได้รับเกียรติให้กลุ่มผู้สูงอายุได้ไปเป็นวิทยากรบรรยายและสร้างแรงบันดาลใจในโอกาสต่าง ๆ ด้วย “หลายหน่วยงานเลยที่ให้กลุ่มแม่ ๆ ไปเป็นวิทยากร บอกว่าแม่ ๆ ทำยังไง วิธีการเป็นยังไงบ้าง ไฉ่มาตั้งแต่การคุยกัน ตกลงวิธีการทำงานกัน ไปจนกระทั่งขายกลายเป็นเงินได้นั้นแหละ ก็ขึ้นอยู่กับว่าแต่ละทีเขามีความสนใจเรื่องอะไร” – แม่ภาพ เล่าถึงบทบาทของการเป็นวิทยากรให้ความรู้จากการได้รับโอกาสจากหน่วยงาน

และชุมชนต่าง ๆ ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องมีความสนใจในลักษณะและวิธีการในการถ่ายทอดองค์ความรู้ รวมถึงการเก็บเกี่ยวรักษาองค์ความรู้ไว้ให้ยังคงอยู่และส่งต่อไปให้กับคนในชุมชนหรือลูกหลานต่อไปในอนาคตได้ โดยมีความเห็นว่ากลุ่มผู้สูงอายุมีความสามารถความสามารถในการบอกเล่าเรื่องราว ทั้งประสบการณ์ของตนเอง และวิธีการที่เป็นรูปธรรมเข้าใจง่าย เมื่อมีกลุ่มหรือคนในชุมชนเข้ามาเรียนรู้กับผู้สูงอายุแล้ว ก็ยังสามารถนำไปประยุกต์ใช้หรือทำตามได้โดยง่าย “แม่ ๆ มีวิธีการอธิบาย ค่อย ๆ ลำดับ และสอนให้พวกเราได้ว่าเราควรทำอย่างไร...เราเองก็มีหน้าที่เรียนรู้และทำตาม เพราะแม่ ๆ เป็นตัวอย่างของความสำเร็จอยู่แล้ว” – สมาชิกกลุ่มที่เป็นคนในครอบครัวของผู้สูงอายุคนที่ 2 ให้ข้อมูลในการสนับสนุนการสื่อสารและการลำดับการให้ความรู้ของผู้สูงอายุ

การที่ผู้สูงอายุได้รับการเปิดพื้นที่และมีบทบาทในการเป็นผู้ถ่ายทอดประสบการณ์และความรู้ให้แก่คนในชุมชน สะท้อนถึงศักยภาพอันทรงคุณค่าของพวกเขาในหลายด้าน การที่ผู้สูงอายุตระหนักถึงความต้องการของตนเองในการใช้เวลาให้เกิดประโยชน์และมองเห็นคุณค่าในตัวเองนั้น แสดงให้เห็นถึงศักยภาพในการเข้าใจตนเองและมีจิตใจที่เข้มแข็งพร้อมที่จะพัฒนาและสร้างสรรค์สิ่งดี ๆ ให้แก่ตนเองและสังคม การที่ชุมชนให้การยอมรับและเปิดพื้นที่ให้ผู้สูงอายุได้แสดงบทบาทในการถ่ายทอดความรู้ ประสบการณ์ สะท้อนให้เห็นถึงศักยภาพของผู้สูงอายุในการเป็นครูผู้ให้ แหล่งรวบรวมภูมิปัญญาและเป็นต้นแบบที่ดีแก่คนรุ่นหลัง ไม่เพียงเท่านั้น การที่ผู้สูงอายุมีเป้าหมายในการสร้างอาชีพ สร้างงาน และพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน แสดงให้เห็นถึงศักยภาพในการคิดอย่างกว้างไกล มุ่งสร้างประโยชน์อย่างยั่งยืนให้แก่ส่วนรวมอีกด้วย นอกจากนี้ บทบาทใหม่ในฐานะผู้นำกลุ่มหรือผู้ถ่ายทอดความรู้ ยังทำให้ผู้สูงอายุรู้สึกมีคุณค่า มีศักดิ์ศรี สร้างความภาคภูมิใจและแรงจูงใจให้พวกเขาพัฒนาศักยภาพของตนเองอย่างต่อเนื่องเพื่อถ่ายทอดสิ่งดีงามเหล่านั้นให้แก่ชุมชนและรุ่นต่อไป การได้รับการเปิดพื้นที่และบทบาทสำคัญ สะท้อนให้เห็นถึงศักยภาพหลายด้านของผู้สูงอายุ ทั้งด้านการเข้าใจตนเอง การเป็นผู้ให้ การคิดอย่างกว้างไกล รวมถึงความรู้สึกมีคุณค่าและแรงบันดาลใจในการถ่ายทอดสิ่งดีงามเหล่านั้นต่อไป

8. การสร้างรายได้และความมั่นคงทางอาชีพ

การสร้างรายได้จะเป็นประเด็นสำคัญที่สุดที่เป็นจุดหมายปลายทางของการรวมกลุ่มเพื่อการสร้างงานสร้างอาชีพที่มั่นคงให้กับคนในชุมชน ถึงแม้ว่าจุดเริ่มต้นของการรวมกลุ่มในครั้งแรก คือการได้ใช้เวลาเวลาร่วม การได้มองเห็นคุณค่าในตัวเองของกลุ่มผู้สูงอายุ โดยเป็นการรวมพลังของกลุ่ม แต่ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องได้ให้ความเห็นร่วมกันว่า ถ้าหากมีการรวมกลุ่ม

กันโดยขาดเส้นชัยว่าเราจะทำกลุ่มกันไปเพื่ออะไร หรือให้เกิดอะไรขึ้น ก็อาจจะทำให้กลุ่มหายไปอย่างรวดเร็วได้

“เราคุยกันบ่อยมาก ในเรื่องของการทำงานร่วมกัน เพื่อนำไปสู่รายได้ ซึ่งแต่ละคนที่เข้ามาในกลุ่มก็มีความคาดหวังในเรื่องของการทำงาน รายได้ที่แตกต่างกัน เราจึงต้องทำความเข้าใจพวกเขาและชวน ให้พวกเขาทำความเข้าใจการทำงานร่วมกันของเราด้วยเช่นกัน” – **ลุงพล**

ดังนั้น สิ่งที่ทางกลุ่มได้มีการทำร่วมกันตั้งแต่จุดเริ่มต้นที่มีเฉพาะกลุ่มผู้สูงอายุ จนกระทั่งมีการรวมกลุ่มที่ขยายใหญ่ขึ้นมีกลุ่มคนที่กว้างขึ้น เราก็มีการคุยร่วมกันกับกลุ่มและวางจุดหมายร่วมกันว่า เราจะทำให้การรวมกลุ่มของเรากลายเป็นงานกลายเป็นอาชีพและกลายเป็นรายได้ที่มั่นคงให้กับกลุ่มผู้สูงอายุและคนในชุมชนได้ “ทางเรามีหน้าที่ในการสนับสนุนกลุ่ม ทำหน้าที่เป็นพี่เลี้ยงให้ความรู้เกี่ยวกับเรื่องของการวางแผนการทำงานร่วมกันของกลุ่ม การนำมาซึ่งรายได้ และเมื่อได้รายได้มาแล้วกลุ่มจะมีการวางแผนเพื่อให้กลุ่มมีความยั่งยืนในการประกอบอาชีพร่วมกันได้อย่างไร” – **ตัวแทนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง** ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกล่าวเพิ่มเติมว่าการรวมกลุ่มของผู้สูงอายุและคนในชุมชนนำไปสู่การสนทนากลุ่ม และพูดคุยกันบ่อยครั้งในช่วงแรก เพื่อวางเป้าหมายของการทำงานให้ตรงกัน หลังจากนั้นมีการร่วมคิดร่วมทำและร่วมวางแผน โดยมีธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตรเป็นพี่เลี้ยงในเรื่องของแนวทางการสร้างอาชีพโดยมีการวางแผนเรื่องงบ การทำบัญชีการเงิน การแบ่งผลประโยชน์เมื่อเกิดรายได้ เพื่อให้ทุกคนมีรายได้ และกลุ่มอาชีพก็ยังคงดำรงอยู่ได้เช่นกัน

จะเห็นว่าการรวมกลุ่มของผู้สูงอายุไม่เพียงเป็นการรวมกลุ่มเพื่อแสดงศักยภาพหรือบอกว่าตัวเองมีคุณค่าอย่างไรของกลุ่มผู้สูงอายุเท่านั้น หากแต่มีการวางแผนการทำงานร่วมกันอย่างชัดเจน มีการวางแผนเรื่องของการเงิน การมาของรายได้ และการแบ่งผลประโยชน์ เพื่อให้รายได้นั้นสามารถเลี้ยงชีพของสมาชิกและกลุ่มต่อไปได้ ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องให้ความเห็นเพิ่มเติมว่า นอกจากเป้าหมายเรื่องของรายได้ที่สำคัญแล้ว ทางกลุ่มมีการคุยร่วมกันเพื่อวางระบบการทำงานร่วมกัน บทบาทหน้าที่ความรับผิดชอบของคนในกลุ่ม มีตัวแทนในการสื่อสารกับบุคคลภายนอกหรือหน่วยงานต่าง ๆ เพื่อให้กลุ่มและอาชีพของเราเป็นที่รู้จัก นำไปสู่การสร้างรายได้ที่ยั่งยืน รวมถึงมีตัวแทนในการประสานงานประสานงานกับหน่วยงานที่สามารถนำมะม่วงของเราไปส่งออกหรือขายต่อไปให้กับต่างประเทศได้ รวมทั้งหลังจากช่วงสถานการณ์โควิดที่ผ่านมาทำให้เรารู้ว่าต่อไปให้เรามีกลุ่มที่มีความเข้มแข็งมากแค่ไหน แต่สถานการณ์ภายนอกก็ยัง

ส่งผลต่อบัณฑิตและความเสี่ยงในการทำงานอาชีพของพวกเขาได้ ดังนั้นจึงเป็นที่มาที่ทำให้พวกเราคุยกันมากขึ้นเพื่อวางแผนในการรับมือกับสถานการณ์ที่อาจไม่คาดคิดเกิดขึ้น “ลองมองไปดูสิ จะเห็นว่าชุมชนของเรามีสภาพความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นมากๆ เมื่อเทียบกับ 10 ปีก่อนที่ผ่านมา ประชาชนมีความกินดีอยู่ดีมากขึ้น และลุกขึ้นมาลงมือทำด้วยตัวของพวกเขาเอง” – แม่ภาพ เล่าถึงผลลัพธ์ของการชัดเจนในเป้าหมายและลงมือทำร่วมกันเพื่อสร้างรายได้ที่ยั่งยืนของกลุ่ม

การรวมกลุ่มของผู้สูงอายุไม่ได้มุ่งเพียงแสดงศักยภาพและคุณค่าของตนเองเท่านั้น แต่ยังให้ความสำคัญกับการวางแผนและการดำเนินงานเพื่อสร้างรายได้และความมั่นคงทางอาชีพอย่างยั่งยืน พวกเขาได้วางระบบการทำงานร่วมกันอย่างชัดเจน มีการกำหนดบทบาทหน้าที่ความรับผิดชอบของสมาชิกแต่ละคน รวมถึงมีตัวแทนที่ทำหน้าที่ประสานงานกับบุคคลหรือหน่วยงานภายนอก เพื่อเผยแพร่ประชาสัมพันธ์และสร้างช่องทางการจำหน่ายผลิตภัณฑ์ทั้งในและต่างประเทศ นอกจากนี้ พวกเขายังให้ความสำคัญกับการวางแผนทางการเงินและการแบ่งผลประโยชน์อย่างเป็นธรรม เพื่อให้รายได้ที่ได้รับสามารถนำไปเลี้ยงชีพของสมาชิกและเป็นการสร้างความมั่นคงทางอาชีพแก่กลุ่มได้ในระยะยาว ประสบการณ์ที่ผ่านมายังช่วยให้พวกเขาตระหนักถึงความเสี่ยงและผลกระทบจากปัจจัยภายนอก จึงได้มีการหารือและวางแผนรับมือกับสถานการณ์ที่อาจไม่ได้คาดคิดไว้ล่วงหน้าอีกด้วย

การดำเนินการดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงวิสัยทัศน์และความมุ่งมั่นของกลุ่มผู้สูงอายุในการสร้างรายได้และความมั่นคงทางอาชีพอย่างแท้จริง พวกเขาไม่เพียงมองเป้าหมายในระยะสั้น แต่ยังคำนึงถึงการพัฒนาและความยั่งยืนในระยะยาว โดยมีการวางแผนการทำงานที่เป็นระบบ มีการกระจายบทบาทและความรับผิดชอบ รวมถึงสร้างเครือข่ายที่จะช่วยขยายโอกาสทางธุรกิจได้ สิ่งเหล่านี้ล้วนแสดงให้เห็นความพร้อมและศักยภาพของกลุ่มผู้สูงอายุในการสร้างอาชีพที่ยั่งยืนและมั่นคงในระยะยาว

2) ขั้นตอนปฏิบัติการและการสังเกต (Action & Observation)

ขั้นปฏิบัติการ (Action) เพื่อศึกษาการสร้างกรอบทฤษฎีอ้างอิงของการเสริมพลังชุมชนแบบมีส่วนร่วมโดยผู้สูงอายุผ่านกระบวนการมีส่วนร่วม

ผลการสังเคราะห์ในขั้นวางแผน (Planning) ของวงจรที่ 1 ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องได้ร่วมกันปฏิบัติการสร้างแนวทางการสร้างกรอบทฤษฎีอ้างอิงของการเสริมพลังชุมชนแบบมีส่วนร่วมโดยผู้สูงอายุโดยวิธีการสนทนากลุ่ม การเปิดเวทีแลกเปลี่ยนความคิดเห็น การสังเกต และการสร้างแผนที่ความคิด ได้แก่ หัวหน้ากลุ่มผู้สูงอายุ ผู้บริหารกลุ่ม ผู้ดำเนินงาน

ภายในกลุ่ม ผู้สูงอายุกลุ่มอื่น ๆ ในชุมชน คนในครอบครัว คนในชุมชน ตัวแทนหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งผู้วิจัย รวม 18 คน เพื่อปฏิบัติการสร้างแนวทางการศึกษากระบวนการเสริมพลังให้แก่ชุมชนโดยผู้สูงอายุที่มีพลังในตนเอง และศึกษาเงื่อนไขความสำเร็จของการเสริมพลังให้แก่ชุมชนโดยกลุ่มผู้สูงอายุที่มีพลังในตนเอง มีวิธีการดำเนินการขึ้นปฏิบัติการจำนวน 4 ครั้ง ดังต่อไปนี้

ครั้งที่ 1 จำนวน 3 วัน

ผู้วิจัยนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลในระยะที่ 1 คือการศึกษากำหนดให้ ความหมายต่อตนเองและประสบการณ์การต่อรองกับโครงสร้างทางสังคมจนสามารถสร้างพลังในตนเองของผู้สูงอายุ เป็นการคืนข้อมูลให้แก่ชุมชนเพื่อการตรวจสอบข้อมูลจากที่ผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์ ผู้วิจัยนำเสนอในภาษาที่กลุ่มผู้สูงอายุ และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องเข้าใจง่าย รวมถึงได้รับทราบ ข้อมูลการวิเคราะห์ โดยแบ่งเป็น 2 ส่วน คือ บริบทของชุมชน: สภาพทั่วไปของพื้นที่และข้อมูล พื้นฐานที่สำคัญ และผลการวิเคราะห์การให้ความหมายต่อตนเองและประสบการณ์การต่อรองกับ โครงสร้างทางสังคมจนสามารถสร้างพลังในตนเองของผู้สูงอายุ

ภาพประกอบ 11 ผู้วิจัยคืนข้อมูลให้แก่ชุมชนจากผลวิจัยในระยะที่ 1 เพื่อเตรียมข้อมูลสู่ระยะที่ 2

ต่อมาจัดเวทีเสวนาด้วยกระบวนการ World Café กระบวนการเสวนากลุ่มที่เปิดโอกาสให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องมีส่วนร่วมในการได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ ทั้งจากองค์ความรู้ ประสบการณ์ ความคาดหวัง รวมถึงความคิดเห็นของสมาชิกในกลุ่ม และใช้แผนที่ความคิดเป็นกิจกรรมในการสรุปประเด็นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เพื่อร่วมกันรวบรวมและสังเคราะห์ข้อมูลในการสร้างแนวทางการศึกษากระบวนการการเสริมพลังให้แก่ชุมชนโดยผู้สูงอายุที่มีพลังในตนเอง และศึกษาเงื่อนไขความสำเร็จของการเสริมพลังให้แก่ชุมชนโดยกลุ่มผู้สูงอายุที่มีพลังในตนเอง

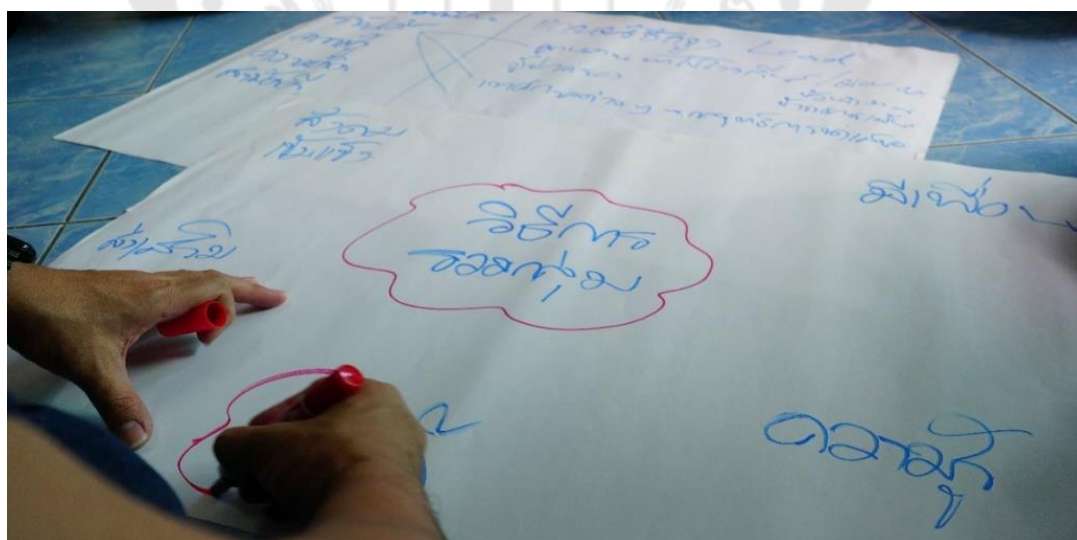
ผู้วิจัยได้แบ่งกลุ่มผู้มีส่วนเกี่ยวข้องออกเป็น 3 กลุ่ม กลุ่มละ 6 คน โดยทุกกลุ่มจะต้องประกอบไปด้วย กลุ่มผู้สูงอายุที่รวมกลุ่มจัดทำวิสาหกิจชุมชนมะม่วงน้ำดอกไม้ ผู้สูงอายุกลุ่มอื่น ๆ ในชุมชน คนในครอบครัว คนในชุมชน ตัวแทนหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและเสนอข้อคิดเห็นซึ่งกันและกัน จากนั้นจึงให้มีการนำเสนอข้อสรุปที่ได้จากการเสวนากลุ่ม โดยให้กลุ่มอื่น ๆ สามารถมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นกับกลุ่มที่กำลังนำเสนอเพื่อตกผลึกความคิดร่วมกันได้ โดยมีประเด็นดังต่อไปนี้

ภาพประกอบ 12 การเสวนากลุ่มของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องที่ปฏิบัติการแนวทางการศึกษาการสร้าง
กรอบทฤษฎีอ้างอิงของการเสริมพลังชุมชนแบบมีส่วนร่วมโดยผู้สูงอายุ

- กระตุ้นกระบวนการรวมกลุ่มของผู้สูงอายุ
- การเข้าร่วมกลุ่มอาชีพของคนในชุมชน
- วิธีการทำงานร่วมกันของผู้สูงอายุและคนในชุมชน
- การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของกลุ่ม
- ผู้นำกลุ่ม และลักษณะของผู้นำกลุ่ม
- การสนับสนุนขององค์กรภาครัฐและภาคเอกชน
- วิธีการถ่ายทอดให้แก่คนในชุมชน และ
- การสร้างรายได้และความมั่นคงทางอาชีพ

ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องและผู้วิจัยร่วมกันทำแผนที่ความคิด เพื่อเตรียมนำเสนอจากการเสวนากลุ่มย่อยในประเด็นดังกล่าว จากนั้นผู้มีส่วนเกี่ยวข้องและผู้วิจัยร่วมกันสรุปประเด็นต่าง ๆ เพื่อรวบรวมข้อมูลให้ผู้วิจัยนำไปวิเคราะห์ เพื่อนำมานำเสนอให้แก่ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องสำหรับการนัดหมายการดำเนินการวิจัยในครั้งต่อไป

ภาพประกอบ 13 การเสวนากลุ่มของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องที่ปฏิบัติการแนวทางการศึกษาการสร้างกรอบทฤษฎีอ้างอิงของการเสริมพลังชุมชนแบบมีส่วนร่วมโดยผู้สูงอายุ

ครั้งที่ 2 จำนวน 2 วัน

ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องร่วมกับผู้วิจัยลงพื้นที่สำรวจการดำเนินการปลูกมะม่วงในสวนของกลุ่มผู้สูงอายุ เพื่อทำความเข้าใจ และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้แนวทางการปลูกมะม่วง 3 ฤดู ลำดับขั้นตอน การดำเนินการหลังการปลูก ช่องทางการขาย การตลาด และการส่งต่อไปยังชุมชน และการสังเกตประเด็นต่าง ๆ เพิ่มเติมซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการสร้างแนวทางการศึกษาการสร้างกรอบทฤษฎีอ้างอิงของการเสริมพลังชุมชนแบบมีส่วนร่วมโดยผู้สูงอายุ

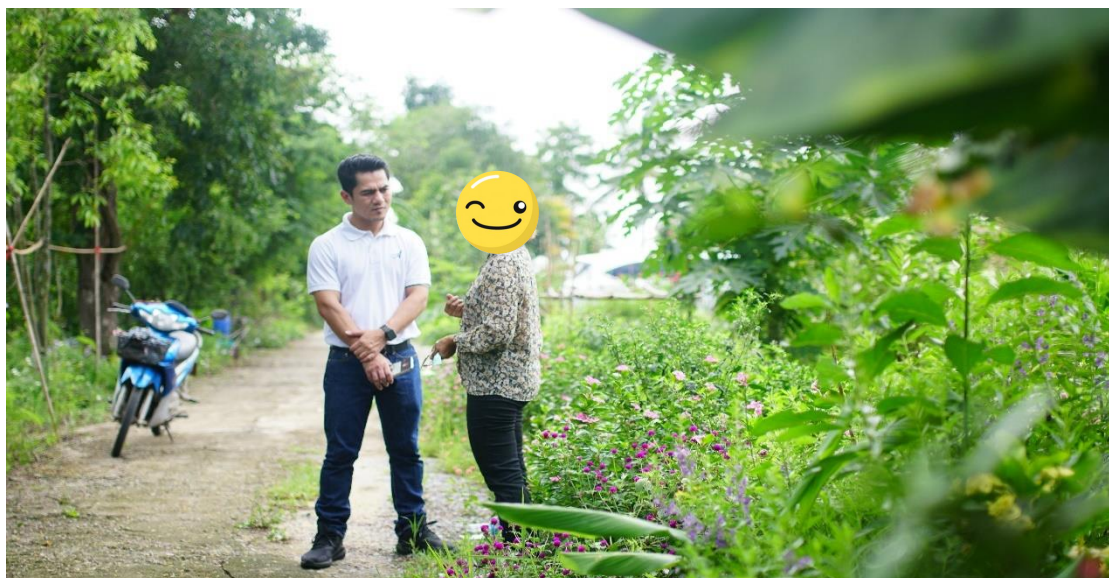

ภาพประกอบ 14 สำรวจการดำเนินการปลูกมะม่วงนอกฤดูในสวนของกลุ่มผู้สูงอายุ

ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้จากการสำรวจการดำเนินการปลูกมะม่วงนอกฤดูของกลุ่มผู้สูงอายุ และการดำเนินการในขั้นตอนต่าง ๆ นำมาวิเคราะห์เพื่อได้กระบวนการการเสริมพลังให้แก่ชุมชนโดยผู้สูงอายุที่มีพลังในตนเอง และศึกษาเงื่อนไขความสำเร็จของการเสริมพลังให้แก่ชุมชนโดยกลุ่มผู้สูงอายุที่มีพลังในตนเอง

ครั้งที่ 3 จำนวน 2 วัน

ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องร่วมกับผู้วิจัยลงพื้นที่ทำการสำรวจชุมชนเพิ่มเติม เพื่อทำการสังเกตให้เห็นประเด็นต่าง ๆ เพิ่มเติมของการสร้างแนวทางการศึกษากระบวนการการเสริมพลังให้แก่ชุมชนโดยผู้สูงอายุที่มีพลังในตนเอง และศึกษาเงื่อนไขความสำเร็จของการเสริมพลังให้แก่ชุมชนโดยกลุ่มผู้สูงอายุที่มีพลังในตนเองจากนั้นผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้จากการสำรวจชุมชนมาวิเคราะห์เพื่อได้กระบวนการการเสริมพลังให้แก่ชุมชนโดยผู้สูงอายุที่มีพลังในตนเอง และศึกษาเงื่อนไขความสำเร็จของการเสริมพลังให้แก่ชุมชนโดยกลุ่มผู้สูงอายุที่มีพลังในตนเอง

ภาพประกอบ 15 การสำรวจชุมชนเพื่อสร้างแนวทางการศึกษาการสร้างกรอบทฤษฎีอ้างอิงของ
การเสริมพลังชุมชนแบบมีส่วนร่วมโดยผู้สูงอายุ

ครั้งที่ 4 จำนวน 1 วัน

ผู้วิจัยนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วน
เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นการคืนข้อมูลให้แก่ชุมชนและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องได้ทราบข้อมูล โดยผู้มีส่วน
เกี่ยวข้องสามารถเพิ่มเติมข้อมูลและปรับปรุงข้อมูลบางประการที่ผู้วิจัยได้ทำการคืนข้อมูลแก่
ชุมชนและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องรับทราบข้อมูล

ภาพประกอบ 16 ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องให้ข้อเสนอแนะข้อมูลบางประการที่ได้ทำการคืนข้อมูลแก่ชุมชน

ขั้นสังเกต (Observation) เพื่อศึกษาการสร้างกรอบทฤษฎีอ้างอิงของการเสริมพลังชุมชนแบบมีส่วนร่วมโดยผู้สูงอายุผ่านกระบวนการมีส่วนร่วม

การสังเกตในขั้นตอนนี้ หมายถึง การรวบรวมข้อมูลจากการร่วมกันปฏิบัติการสร้างแนวทางการศึกษาการสร้างกรอบทฤษฎีอ้างอิงของการเสริมพลังชุมชนแบบมีส่วนร่วมโดยผู้สูงอายุ โดยผู้มีส่วนเกี่ยวข้องและผู้วิจัย จากการศึกษากลุ่มวิสาหกิจชุมชนของกลุ่มผู้สูงอายุในครั้งนี้นำให้เห็นว่ากระบวนการการเสริมพลังให้แก่ชุมชนโดยผู้สูงอายุที่มีพลังในตนเองเกิดขึ้นจากปฏิบัติการเปลี่ยนแปลงเชิงกระบวนการทำงานของกลุ่ม และมีเงื่อนไขความสำเร็จของการเสริมพลังให้แก่ชุมชนโดยกลุ่มผู้สูงอายุที่มีพลังในตนเอง คือ การเรียนรู้ของกลุ่ม ผู้นำกลุ่มผู้สูงอายุ การเชื่อมโยงกับชีวิตประจำวัน และการสนับสนุนจากองค์กรภาครัฐและภาคเอกชน ผลที่เกิดขึ้นจากกระบวนการและเงื่อนไขจนนำไปสู่ความสำเร็จของการเสริมพลังให้แก่ชุมชนโดยกลุ่มผู้สูงอายุที่มีพลังในตนเอง ทำให้เกิดความยั่งยืนของการรวมกลุ่มทางอาชีพ โดยสรุปเป็นกระบวนการการเสริมพลังให้แก่ชุมชนโดยผู้สูงอายุที่มีพลังในตนเอง และศึกษาเงื่อนไขความสำเร็จของการเสริมพลังให้แก่ชุมชนโดยกลุ่มผู้สูงอายุที่มีพลังในตนเอง

4.4.2 ทฤษฎีฐานรากเพื่อการเสริมพลังชุมชนแบบมีส่วนร่วมโดยผู้สูงอายุ

แนวความคิดการมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุในวิสาหกิจชุมชน (มะม่วงน้ำดอกไม้ม) ให้ความสำคัญกับบทบาทของผู้สูงวัยในฐานะผู้มีศักยภาพ มิใช่เป็นเพียงภาระของสังคม ด้วยประสบการณ์ชีวิต ภูมิปัญญา และมุมมองอันกว้างไกล ผู้สูงอายุสามารถมีส่วนสำคัญในการแก้ปัญหาและตัดสินใจดำเนินงานของกลุ่ม การมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุช่วยให้นโยบายและกิจกรรมต่างๆ สอดคล้องกับความต้องการและบริบทของชุมชนมากขึ้น อีกทั้งยังเปิดโอกาสให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างคนต่างวัย นำไปสู่การสร้างเครือข่ายและความเข้มแข็งของชุมชน นอกจากนี้ การให้บทบาทและยอมรับคุณค่าของผู้สูงอายุยังส่งผลดีต่อสุขภาพจิตและคุณภาพชีวิตของพวกเขา การดำเนินโครงการที่มีผู้สูงอายุมีส่วนร่วมจะสอดคล้องกับบริบททางสังคมและวัฒนธรรมมากขึ้น มีความยั่งยืนและเป็นที่ยอมรับในชุมชน ส่งผลให้การดำเนินงานของกลุ่มมีประสิทธิภาพและครอบคลุมทุกมิติอย่างสมบูรณ์

1. ปฏิบัติการการเปลี่ยนแปลงเชิงกระบวนการทำงานของกลุ่ม

การร่วมกันปฏิบัติการสร้างแนวทางการศึกษากระบวนการการเสริมพลังให้แก่ชุมชนโดยผู้สูงอายุที่มีพลังในตนเอง และศึกษาเงื่อนไขความสำเร็จของการเสริมพลังให้แก่ชุมชนโดยกลุ่มผู้สูงอายุที่มีพลังในตนเองโดยผู้มีส่วนเกี่ยวข้องและผู้วิจัย พบว่า การสร้างพลังให้กับชุมชนโดยกลุ่มผู้สูงอายุที่มีพลังในตนเองเกิดขึ้นจากกระบวนการทำงานแบบมีส่วนร่วมระหว่างกลุ่มผู้สูงอายุและกลุ่มคนในชุมชน โดยการทำงานร่วมกันนั้นไม่เพียงแต่ผู้สูงอายุซึ่งเป็นผู้มีประสบการณ์ในการสร้างพลังในตนเองและมีการรวมกลุ่มวิสาหกิจชุมชนจนสามารถนำไปสู่การสร้างงานสร้างอาชีพอย่างมั่นคงได้ หากแต่กลุ่มผู้สูงอายุและคนในชุมชนมีส่วนร่วมในกระบวนการทำงานอย่างต่อเนื่อง ปฏิบัติการการเปลี่ยนแปลงเชิงกระบวนการทำงานของกลุ่มเกิดจากการทำงานแบบมีส่วนร่วมที่กลุ่มผู้สูงอายุ รวมไปถึงผู้นำของกลุ่มมีการบริหารจัดการงานโดยใช้การจูงใจให้คนในชุมชนมีโอกาสมีส่วนร่วมในการคิด มีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็น มีส่วนร่วมในการตัดสินใจ มีส่วนร่วมในการปฏิบัติงาน มีส่วนร่วมในความรับผิดชอบในการทำงานต่าง ๆ โดยทั้งหมดนี้เกิดขึ้นจากการทำความเข้าใจเป้าหมายของการทำงานให้ตรงกันและหาแนวทางในการปฏิบัติงานร่วมกันเพื่อนำไปสู่การพัฒนาการทำงานให้มีประสิทธิภาพสูงสุด ซึ่งเป็นการเปิดโอกาสให้กลุ่มผู้สูงอายุและคนในชุมชนได้มีส่วนเกี่ยวข้องในการทำงานร่วมกันไม่ว่าจะเป็นทางตรงหรือทางอ้อม การทำงานร่วมกันแบบมีส่วนร่วมถือเป็นปฏิบัติการการเปลี่ยนแปลงเชิงกระบวนการทำงานของกลุ่มที่ทำให้ทุกฝ่ายที่ได้มาทำงานเกิดสำนึกในหน้าที่ ความรับผิดชอบ รวมถึงบทบาทในการทำงานร่วมกันอันจะนำไปสู่เป้าหมายของกลุ่มด้วย

“...การได้มีโอกาสทำงานร่วมกันกับกลุ่ม ทำให้พวกเราได้เข้าใจวิถีคิดและการทำงานของกลุ่มผู้สูงอายุเป็นสิ่งที่ดีมากค่ะ พวกเรามีความรู้สึกว่าเราได้เป็นสมาชิกของกลุ่มจริง ๆ ...แม่ ๆ ที่ทำงานด้วยกันรับฟังความคิดเห็น ให้ความไว้วางใจ และมอบหมายหน้าที่ในการทำงานโดยไม่มีการแบ่งแยก” – สมาชิกกลุ่มที่เป็นคนในชุมชนคนที่ 1

กระบวนการทำงานของกลุ่มที่สำคัญที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงสู่การทำงานร่วมกัน คือ การที่กลุ่มมีการทำงานร่วมกันตามศักยภาพที่แต่ละคนมี และเพื่อให้กลุ่มสามารถดำเนินงานไปได้ตามเป้าหมายของกลุ่มได้เป็นอย่างดี เป็นกิจกรรมหรือการทำงานร่วมกันอย่างระบบที่พัฒนาโดยสมาชิกในกลุ่มผู้สูงอายุและคนในชุมชน เป็นผลที่เกิดจากการตกลงร่วมกันของสมาชิกในกลุ่มเพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่ตกลงกันได้ จากการลงพื้นที่ศึกษาจึงทำให้พบว่า ปฏิบัติการ

สร้างแนวทางการศึกษากระบวนการเสริมพลังให้แก่ชุมชนโดยผู้สูงอายุที่มีพลังในตนเอง และศึกษาเงื่อนไขความสำเร็จของการเสริมพลังให้แก่ชุมชนโดยกลุ่มผู้สูงอายุที่มีพลังในตนเอง ประกอบด้วย 3 ประเด็น คือ การกำหนดบทบาทของสมาชิก, ความต่อเนื่องของการทำงานอย่างเป็นระบบ และการจัดการรายได้ของกลุ่มอย่างยั่งยืน

2. การกำหนดบทบาทของสมาชิก

การกำหนดบทบาทของสมาชิกมีส่วนสำคัญที่ทำให้กลุ่มผู้สูงอายุสามารถเสริมพลังให้แก่ชุมชนได้เป็นอย่างดี โดยจากการดำเนินการกลุ่มพบว่า กลุ่มวิสาหกิจชุมชนมีกระบวนการทำงานร่วมกันโดยคำนึงถึงศักยภาพของสมาชิกของกลุ่ม มีการกำหนดบทบาทของสมาชิกตามศักยภาพและความสามารถที่ทำได้ของสมาชิกในกลุ่ม ทำให้ทุกคนที่เป็นสมาชิกในกลุ่มเห็นว่าเขามีความสำคัญในการทำงานร่วมกัน โดยกลุ่มมีการพูดคุยแลกเปลี่ยนเพื่อทำความเข้าใจในบทบาทและหน้าที่ของแต่ละคนในการทำงานกับกลุ่ม เมื่อสมาชิกในกลุ่มรับบทบาทของตนเองว่าต้องทำอะไร บทบาทของตนเองมีความสอดคล้องกับเป้าหมายความสำเร็จของกลุ่มอย่างไร ก็จะทำให้สมาชิกในกลุ่มมีความเข้าใจขั้นตอนการปฏิบัติงานที่ถูกต้องอย่างละเอียดครบถ้วน นอกจากนั้นการกำหนดบทบาทของสมาชิกที่ชัดเจนมีส่วนช่วยให้สมาชิกไม่เพียงแต่เข้าใจการทำงานของตนเอง แต่ยังสามารถทำความเข้าใจการทำงานของผู้อื่นได้อีกด้วย ทำให้สามารถสนับสนุนเกื้อกูลการทำงานกันได้ พร้อมทั้งสามารถลงมือปฏิบัติเพื่อให้เกิดผลลัพธ์ของทีมให้ประสบความสำเร็จ “...ทุกคนที่เข้ามาล้วนแล้วแต่มีความสำคัญ เพราะเราไม่ได้ต้องการทำกลุ่มวิสาหกิจขึ้นมาเพื่อคนใดคนหนึ่งเท่านั้น แต่เราต้องการทำให้กลายเป็นอาชีพของคนในชุมชนจริง ๆ ทุกคนที่เข้ามาก็จะมีบทบาท มีหน้าที่ที่ต้องรับผิดชอบ และเรียนรู้วิธีการทำงานให้ครอบคลุมจะได้ประสานงานส่งต่อกันและกันได้” - **ลุงพล** การกำหนดบทบาทหน้าที่ในการทำงานร่วมกันของกลุ่มส่งผลดีต่อความชัดเจนในการทำงาน การเรียนรู้การทำงานของคนอื่น และการสอดคล้องประสานการทำงานร่วมกัน และยังส่งผลดีในการสร้างผลลัพธ์ในการทำงานในด้านอื่น ๆ ด้วย

การกำหนดบทบาทหน้าที่อย่างชัดเจนของกลุ่มผู้สูงอายุและคนในชุมชนที่เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของวิสาหกิจชุมชน ส่งผลต่อพฤติกรรมการทำงานร่วมกัน อันเกิดจากการที่สมาชิกในกลุ่มรู้จักภาระหน้าที่ในการทำงานของตนเอง และสามารถแสดงออกถึงพฤติกรรมการทำงานที่สอดคล้องกับบทบาทหน้าที่ของตนเองได้อย่างเหมาะสมเพื่อให้เกิดผลลัพธ์มากที่สุด นอกจากนั้นยังทำให้สมาชิกในกลุ่มไม่ตกอยู่ในวัฒนธรรมการทำงานแบบเอาตัวเอาเปรียบซึ่งอาจเกิดขึ้นจากระบบต่าง ๆ ในสังคม เช่น ระบบอาวุโส มาก่อนมาหลัง หรือผู้ใหญ่กับเด็ก ทำให้สมาชิกสามารถ

วิพากษ์วิจารณ์การทำงานร่วมกันเพื่อนำไปสู่การพัฒนาการทำงานอย่างเป็นระบบ เหมาะสำหรับการทำงานร่วมกันในกลุ่มได้ดีมากขึ้น

3. ความต่อเนื่องของการทำงานอย่างเป็นระบบ

ปฏิบัติการการเปลี่ยนแปลงเชิงกระบวนการทำงานของกลุ่มนำเสนอถึงการปรับเปลี่ยนกระบวนการทำงานของกลุ่มได้ส่งผลให้เกิดความร่วมมืออย่างต่อเนื่อง มีการปรับเปลี่ยนการทำงานอยู่เสมอเพื่อเพิ่มความคล่องตัวและประสิทธิภาพ จนพัฒนาเป็นระบบการทำงานที่เป็นรูปธรรม ความสำเร็จนี้เกิดจากการที่สมาชิกร่วมกันสร้างวิธีการทำงาน จนกลายเป็นวัฒนธรรมองค์กรที่ดี เช่น การให้เกียรติซึ่งกันและกัน การรับฟังคำวิจารณ์อย่างสร้างสรรค์ และการร่วมแสดงความคิดเห็นเพื่อพัฒนางานและหาข้อสรุปร่วมกัน ระบบการทำงานที่พัฒนาขึ้นโดยความร่วมมือระหว่างผู้สูงอายุและคนในชุมชนนี้ ประกอบด้วยการวางแผนงานอย่างเป็นระบบ การจัดตารางงานที่เป็นระเบียบ มีการกำหนดเวลาและขั้นตอนการทำงานที่ชัดเจน ส่งผลให้การดำเนินงานของกลุ่มมีประสิทธิภาพและเป็นระบบมากขึ้น

“...สิ่งที่ทำให้กลุ่มของเราเติบโตขึ้น และขยายขึ้นเรื่อยๆ แบบนี้ เพราะเรามีการทำงานร่วมกันอย่างเป็นระบบ นอกจากกลุ่มผู้สูงอายุของเราแล้วเราเปิดโอกาสและชวนให้คนในชุมชนเข้ามารวมกลุ่มเสมอ เพราะมันคือโอกาสของเขา...เมื่อเราชวนพวกเขาเข้ามา พวกเขาก็จะต้องสามารถสร้างอาชีพได้ เราจึงมีระบบในการจัดการ การสอนให้เรียนรู้วิธีการทำงาน การจัดการ การทำงานกับกลุ่ม เข้ามาแล้วก็อยากให้ทำได้เหมือนกัน”- แม่เตี๋ยง

กระบวนการทำงานอย่างเป็นระบบของกลุ่มมีผลอย่างมากที่ทำให้คนในชุมชนสามารถทำสวนมะม่วงส่งขายได้เหมือนกับกลุ่มผู้สูงอายุที่ทำมาก่อนหน้านี้ โดยกลุ่มผู้สูงอายุที่ดำเนินการมาก่อนจะมีวิธีการจัดการที่เป็นระบบ มีการจดบันทึก มีการกำหนดโครงสร้างการทำงานที่ทำให้ผู้ที่มาทีหลังสามารถทำความเข้าใจและทำตามได้ง่าย ขณะที่ **สมาชิกกลุ่มที่เป็นคนในชุมชนคนที่ 3** ได้ให้ความเห็นเพิ่มเติมว่า “เรารู้สึกดีมากเลย เพราะไม่ใช่แค่กลุ่มจะมีวิธีการที่เราสามารถทำตามได้ง่าย หรือมีการช่วยเหลือให้ความรู้จากแม่ ๆ หรือคนที่มาก่อนแล้ว เวลาที่เราทำงานกลุ่มด้วยกัน เช่น ในสถานการณ์โควิด หรือสถานการณ์ที่ตลาดเปลี่ยน ทุกคนมาเสนอมาให้ความเห็น และมีการรับฟังที่ดี ซึ่งทำให้เราได้แนวทางในการทำงานใหม่ ๆ ที่ดีกับกลุ่ม” จากสถานการณ์ดังกล่าวทำให้เห็นว่า การทำงานอย่างเป็นระบบของกลุ่มไม่เพียงแต่ทำงานตามแบบ

แผนที่วางไว้เท่านั้น หากแต่กลุ่มยังมีการพัฒนาการทำงานร่วมกันอย่างต่อเนื่อง สม่ำเสมอ เพื่อให้ได้ผลลัพธ์ของสมาชิกในกลุ่ม และวิธีการทำงานร่วมกันที่ดีขึ้นสำหรับกลุ่มอีกด้วย

4. การจัดการรายได้ของกลุ่มอย่างยั่งยืน

การรวมกลุ่มจะมีความยั่งยืน นอกจากการทำงานกลุ่มที่มีความสอดคล้องกัน รัฐบาลพบปะทหน้าทีในการทำงาน และมีการทำงานร่วมกันอย่างเป็นระบบแล้ว พบว่า การจัดการรายได้ของกลุ่มให้มีความยั่งยืนเป็นปัจจัยสำคัญที่จะทำให้กลุ่มสามารถดำเนินงานต่อไปได้ และสร้างงานสร้างอาชีพให้กับคนในชุมชนอย่างมั่นคงได้ โดยการดำเนินการของกลุ่มจะเติบโตอย่างยั่งยืนได้จะต้องมีระบบการกำกับดูแลที่ดี รวมถึงมีการบริหารความเสี่ยงในการดำเนินงานอย่างมีประสิทธิภาพควบคู่ไปกับการดำเนินงานอย่างมีความรับผิดชอบต่อกลุ่ม ชุมชน และสังคม จากการดำเนินการวิจัยพบว่า กลุ่มวิสาหกิจชุมชนมีกระบวนการดำเนินงานที่มีการจัดการรายได้ของกลุ่ม ซึ่งนอกจากจะทำให้กลุ่มสามารถดำเนินกิจกรรมต่อไปได้ ยังสามารถสร้างรายได้และกลายเป็นอาชีพที่มั่นคงของสมาชิกในกลุ่มได้อีกด้วย

“ช่วงแรกที่เรากลับมาอยู่ที่บ้านก็มีดีแปดด้านไปหมด ออกจากงานมาก็ยังไม่รู้เหนือรู้ใต้ ไม่รู้จะทำอะไรกันอยู่เลย ...พอได้กลับมาอยู่บ้านจริง ๆ ได้เห็นสิ่งที่พวกเขาทำกัน ก็เลยมาขอเรียนรู้ มาขอเข้ากลุ่มด้วย เขาไม่ได้ช่วยแค่ให้เรา มีอาชีพ แต่เขาสอนการจัดการการเงินและรายได้ให้ด้วย เราอยู่ได้เลย ชีวิตความเป็นอยู่ของเราที่ดีขึ้น” – สมาชิกกลุ่มที่เป็นคนในชุมชนคนที่ 2

วิธีการที่ทางกลุ่มได้มีการพูดคุยแลกเปลี่ยนและตกลงร่วมกัน ประกอบไปด้วย 1. การจดบันทึกรายรับรายจ่ายอย่างสม่ำเสมอ การดำเนินงานด้านวิสาหกิจชุมชนด้วยการทำสวนมะม่วงนอกฤดู เป้าหมายคือการส่งออกต่างประเทศ แต่ละคนที่เข้ามาก็จะมีต้นทุนในการดำเนินการ ซึ่งอาจเกิดจากทุนทรัพย์ที่มีหรือการกู้ยืม ดังนั้น ทางกลุ่มจึงมีการพูดคุยถึงเรื่องนี้อย่างชัดเจนเพื่อให้ทุกคนทำบันทึกรายรับรายจ่ายอย่างสม่ำเสมอ เพื่อฝึกในการคำนวณต้นทุน การบริหารจัดการได้ 2. การจัดการรายได้ ทางกลุ่มมีตัวแทนในการติดต่อด้านการตลาด กลุ่มโรงรับมะม่วงที่เป็นสื่อกลางในการขายและการส่งออกไปต่างประเทศ ดังนั้น รายได้ที่ได้จากการขายจึงมีการจัดสรรโดยกลุ่มและสมาชิกในกลุ่ม เพื่อจัดสรรเป็นต้นทุน เงินออมสะสม และกำไรเพื่อการใช้จ่ายและเป็นทุนในการดำเนินการปลูกในฤดูกาลต่อไป 3. การสนับสนุนด้านการอบรมทรัพย์สินโดยสหกรณ์ชุมชน กลุ่มวิสาหกิจมีการดำเนินงานอย่างใกล้ชิดกับสหกรณ์ออมทรัพย์ของชุมชน โดย

สมาชิกของกลุ่มวิสาหกิจส่วนใหญ่เป็นสมาชิกของสหกรณ์ชุมชนด้วย เพื่อดำเนินการในด้านการออมทรัพย์ของสมาชิกในกลุ่ม และ 4. การให้ความรู้ด้านการจัดการการเงิน ทางกลุ่มได้รับการสนับสนุนจากธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตรเพื่อให้ความรู้ด้านการเงินและการจัดการการเงินเพื่อให้สมาชิกในกลุ่มมีวิธีการจัดการการเงินของตนเองได้อย่างเหมาะสม ประกอบด้วย การจัดบันทึกรายรับรายจ่าย การจัดหมวดหมู่ค่าใช้จ่ายเพื่อลดรายจ่ายที่ไม่จำเป็น การหาช่องทางเพิ่มหรือลดรายจ่ายได้ การให้เงินทำงานผ่านการลงทุน และการจัดระเบียบหนี้สิน

ปฏิบัติการการเปลี่ยนแปลงเชิงกระบวนการทำงานของกลุ่ม อันประกอบด้วย การกำหนดบทบาทของสมาชิก ความต่อเนื่องของการทำงานอย่างเป็นระบบ และการจัดการรายได้ที่ยั่งยืน เป็นส่งผลดีต่อแนวทางการสร้างพลังในชุมชนโดยกลุ่มผู้สูงอายุที่มีพลังในตนเองอย่างมาก โดยการกำหนดบทบาทของสมาชิกในกลุ่มช่วยสร้างความรับผิดชอบและความเข้าใจเป้าหมายร่วมกัน ผู้สูงอายุและคนในชุมชนทุกคนจะทราบว่าการทำหน้าที่อะไรและมีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนกลุ่มให้เป็นไปตามเป้าหมายอย่างไร ความต่อเนื่องของการทำงานอย่างเป็นระบบนำไปสู่การควบคุมกระบวนการทำงานเพื่อให้ผู้สูงอายุและคนในชุมชนสามารถทำงานหรือทำกิจกรรมกลุ่มร่วมกันให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ ช่วยสร้างความมั่นคงและความเชื่อมั่นในการทำงานของกลุ่ม “แรกเริ่มเราก็ไม่ได้คิดถึงตรงนั้น แต่หลังจากทำไป กลุ่มเราโตขึ้น เราก็คำนึงถึงความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นของคนในชุมชนมากขึ้น เราจึงมาตกลงเรื่องการจัดการรายได้ วิธีการดูแล การสอน การคิดกัน เพื่อที่ทำแล้วทุกคนต้องอยู่ได้ และมีชีวิตที่ดี” – แม่ภาพ การทำงานเป็นระบบจะช่วยให้กลุ่มเคลื่อนไหวไปทางที่ถูกต้องตามแผนการทำงานของกลุ่มที่วางไว้ และการจัดการรายได้ที่ยั่งยืนสามารถช่วยเพิ่มพลังให้กลุ่ม ทำให้ผู้สูงอายุและคนในชุมชนมีโอกาสทางเศรษฐกิจและสังคมมากขึ้น มีความสามารถในการแก้ปัญหาของชุมชน และสร้างโอกาสด้านเศรษฐกิจและสังคมให้ดีขึ้นตามความตั้งใจของการรวมกลุ่มของผู้สูงอายุและคนในชุมชน ปฏิบัติการการเปลี่ยนแปลงเชิงกระบวนการทำงานของกลุ่มจึงเป็นส่วนประกอบที่สำคัญที่จะมีผลกระทบในทางที่ดีต่อชุมชนกลุ่มผู้สูงอายุ และคนในกลุ่ม ส่งผลให้ชุมชนมีความยั่งยืนทางเศรษฐกิจอันเกิดจากการรวมกลุ่มวิสาหกิจชุมชนของกลุ่มผู้สูงอายุและการปฏิบัติการทำงานอย่างต่อเนื่องของคนในชุมชน

5. ความยั่งยืนของการรวมกลุ่มทางอาชีพ

จากการศึกษาปฏิบัติการการเปลี่ยนแปลงเชิงกระบวนการทำงานของกลุ่ม พบว่าการทำงานของกลุ่มเป็นผลให้เกิดความยั่งยืนของการรวมกลุ่มทางอาชีพของกลุ่มผู้สูงอายุและคนในชุมชน โดยกลุ่มผู้สูงอายุและคนในชุมชนมีวิธีการทำงานประสานกัน และร่วมกันดำเนินงานได้

อย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืนในระยะยาว ซึ่งสามารถลดความเสี่ยงและเพิ่มโอกาสในการประสบความสำเร็จโดยรวมของกลุ่มทางอาชีพ ความยั่งยืนนี้มาจากการมีระบบและกระบวนการทำงานที่ชัดเจน มีการจัดการทรัพยากรที่ดี และสร้างสภาพแวดล้อมที่สนับสนุนสำหรับการเติบโตและพัฒนาตนเองของสมาชิกในกลุ่มได้

“ในความคิดของแม่ ๆ ที่กำลังปลูกมะม่วง ส่งขายกันได้รายได้ มุมหนึ่งมันก็คือเกษตรกรรมแหละ แต่เกษตรกรรมมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง หลายปีที่ผ่านมาแม่ว่ากลุ่มเราทำตรงนั้นได้ ความมั่นคงยั่งยืนมันเกิดจากสิ่งที่เราทำกันมา” – แม่คำหล้า

จากการดำเนินการของกลุ่ม พบว่า ความยั่งยืนของการรวมกลุ่มทางอาชีพ เกิดขึ้นจากการรวมกลุ่มของผู้สูงอายุและคนในชุมชน การรวมกลุ่มทางอาชีพที่สำเร็จและมีความยั่งยืนสามารถส่งผลดีอย่างมากต่อสมาชิกในกลุ่ม ช่วยสร้างอาชีพของชุมชนที่สามารถพิสูจน์ในเชิงอรรถประโยชน์และความก้าวหน้าได้ในระยะยาว ทำให้ผู้รวมกลุ่มทั้งที่เป็นผู้สูงอายุและคนในชุมชนมีโอกาสในการพัฒนาและเติบโต ทำให้มีความมั่นคงในการดำเนินชีวิต และสร้างโอกาสในการต่อยอดอาชีพของตนเองและชุมชน กล่าวคือ การรวมกลุ่มอาชีพที่มีความยั่งยืนช่วยให้สมาชิกมีโอกาสในการพัฒนาทักษะ และอยู่ในสภาพแวดล้อมที่สนับสนุนในการเรียนรู้และพัฒนาตนเอง เพื่อให้สามารถเติบโตได้ตามความสามารถของตนเอง ช่วยสร้างความมั่นคงและความผ่อนคลายให้กับผู้รวมกลุ่ม ซึ่งจะส่งผลให้พวกเขามีทัศนคติที่ดีและมั่นใจในการดำเนินชีวิตอย่างยั่งยืน และทำให้ผู้สูงอายุและคนในชุมชนมีโอกาสทางเศรษฐกิจที่สูง ทำให้สมาชิกได้โอกาสในการสร้างรายได้ด้านเศรษฐกิจและพัฒนาด้านอาชีพได้มากขึ้น ความยั่งยืนของการรวมกลุ่มทางอาชีพจึงสะท้อนออกมาเป็นผลของการสร้างพลังให้แก่ชุมชนโดยกลุ่มผู้สูงอายุที่มีพลังในตนเองเป็น 4 ด้าน คือ กลุ่มผู้สูงอายุและคนในชุมชนมีรายได้ที่มั่นคง ความสุขของคนในชุมชน การหมุนเวียนเชิงเศรษฐกิจในชุมชน และเกิดแหล่งเรียนรู้ซึ่งเป็นทรัพยากรที่มีค่าให้กับชุมชนอีกด้วย

6. กลุ่มผู้สูงอายุและคนในชุมชนมีรายได้ที่มั่นคง

“แม่เพิ่งมาทำเพียง 2-3 ปี แต่ก็ได้ผลผลิต ได้รายได้จากการขาย มันไม่ใช่แค่เรื่องรายได้ เพราะเรายังเห็นทางไปต่อ ทำมันได้อย่างต่อเนื่องและมองเห็นโอกาสที่จะมีรายได้ที่สูงขึ้นอย่างต่อเนื่องได้เลย” – แม่สง่า

การรวมกลุ่มทางอาชีพเป็นวิสาหกิจชุมชนโดยการทำสวนมะม่วงน้ำดอกไม้ขยายใหญ่ขึ้นด้วยการปลูกมะม่วงพันธุ์อื่น ๆ เพิ่มเติม พร้อมกับสามารถนำออกสู่ตลาดทั้งในประเทศไทยและต่างประเทศไทยเป็นอย่างดีอีกด้วย การรวมกลุ่มทางอาชีพที่มีความยั่งยืนสามารถส่งผลให้กลุ่มผู้สูงอายุและคนในชุมชนมีรายได้ที่มั่นคง การรวมกลุ่มทางอาชีพอย่างยั่งยืนของกลุ่มผู้สูงอายุและคนในชุมชนนำไปสู่การสร้างโอกาสให้กลุ่มผู้สูงอายุได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมทางอาชีพพร้อมกับคนในชุมชน เกิดการทำงานร่วมกัน ร่วมคิด ร่วมทำ จนเกิดเป็นผลลัพธ์ตามที่ผู้สูงอายุและคนในชุมชนคาดหวัง กลุ่มผู้สูงอายุและคนในชุมชนได้มีโอกาสในการฝึกอบรมและพัฒนาตนเอง พัฒนาทักษะที่เป็นประโยชน์ทางอาชีพ ช่วยให้พวกเขามีความเข้าใจและเข้าถึงเทคโนโลยีและความรู้ใหม่ ๆ ในการพัฒนาตนเองและทำกลุ่มอาชีพร่วมกันให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น ช่วยให้สมาชิกในกลุ่มมีรายได้ที่มั่นคง ซึ่งส่งผลให้พวกเขามั่นคงต่อเศรษฐกิจและสามารถวางแผนอนาคตทางการเงินได้อย่างเหมาะสม “พวกเรามีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นอย่างเห็นได้ชัด ถ้าดูรอบ ๆ บ้านเราไม่เคยเป็นแบบนี้ จะพวกแม่ ๆ หรือจะเป็นทุกคนที่เริ่มเข้ามาอยู่ในกลุ่ม เรามีรายได้ที่ดีขึ้นจนทำให้คุณภาพของพวกเราค่อย ๆ ดีขึ้น” - แม่คำหล้า สื่อสารถึงคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นของกลุ่มผู้สูงอายุและคนในชุมชนจากการมีรายได้ที่มั่นคง ผลจากการที่กลุ่มผู้สูงอายุและคนในชุมชนมีรายได้ที่มั่นคงมีส่วนสำคัญเป็นอย่างมากที่สนับสนุนให้ผู้สูงอายุและคนในชุมชนมีโอกาสในการเข้าถึงคุณภาพชีวิตและการบริการที่ดีขึ้นในด้านต่าง ๆ ได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านสุขภาพ จากปกติที่เมื่อมีคนเจ็บคนป่วยต้องรอรถกระบะที่มีอยู่เพียงแค่ 3 คันในชุมชน ทำให้ตอนนี้ชุมชนมีจำนวนรถมากขึ้น ทำให้เข้าถึงการดูแลสุขภาพยามเจ็บป่วยได้ดีขึ้น รวมถึงสามารถสร้างคุณภาพในการดูแลสุขภาพที่ดีขึ้นได้ รายได้ที่มั่นคงช่วยให้ผู้สูงอายุและคนในชุมชนสามารถมีโอกาสในการพัฒนาทักษะ และความรู้ที่จำเป็นสำหรับกลุ่มวิสาหกิจ (มะม่วงน้ำดอกไม้) โดยเฉพาะในปัจจุบันที่เทคโนโลยีเข้ามามีบทบาทมากขึ้นในงานด้านการตลาด การขาย ทางกลุ่มจึงสามารถเข้าถึงการค้าขายนี้ได้ และเป็นผลให้สามารถพัฒนาศักยภาพทางเศรษฐกิจที่สามารถผลักดันให้สมาชิกในกลุ่มและชุมชนเจริญขึ้น

7. สุขภาพของคนในชุมชน

ความสุขของคนในชุมชนเป็นอีกภาพสะท้อนปฏิบัติการเปลี่ยนแปลงเชิงกระบวนการทำงานของกลุ่มได้เป็นอย่างดี จากคำบอกเล่าของกลุ่มผู้สูงอายุและคนในชุมชน จากเดิมเมื่อลูกหลานเติบโตเข้าสู่วัยของการทำงานก็จำเป็นต้องออกจากบ้านเพื่อไปทำงานต่างเมือง การเคลื่อนย้ายถิ่นฐานและย้ายการทำงานของคนในชุมชนมีสาเหตุจากการถูกกดทับของ

สภาพเศรษฐกิจที่ไม่เอื้อต่อการดำเนินชีวิตและการเลี้ยงดูครอบครัว ค่าแรงน้อย งานหายาก ไม่สอดคล้องกับการดำเนินชีวิต จึงเป็นเหตุให้คนในชุมชนต้องปรับตัวเพราะสภาวะทางสังคมบีบบังคับ ทำให้คนในชุมชนโยกย้ายไปอยู่ในตัวเมืองบ้าง ต่างจังหวัดบ้าง หรือเมืองหลวงอย่างกรุงเทพมหานคร

“เห็นคนในชุมชนเราใหม่ เห็นคนที่นั่งอยู่ตรงนี้ใหม่ แต่ก่อนชุมชนเราไม่ได้มีคนเยอะแบบนี้นะ หันไปทางไหนก็มีแต่คนแก่กับเด็ก แต่ดูตอนนี้มีลูกมีหลานอยู่กับพวกเรามากขึ้น ลูกหลานที่เคยออกไปทำงานข้างนอกก็กลับมาช่วยกันทำสวนกันมากขึ้น” –

ลุงพล

การเกิดขึ้นของกลุ่มวิสาหกิจ (มะม่วงน้ำดอกไม้ม) รวมถึงการรวมกลุ่มอย่างเข้มแข็งของผู้สูงอายุนำมาซึ่งการประกอบอาชีพ รายได้ที่มากขึ้นและมั่นคงของคนในชุมชน จึงมีส่วนสำคัญที่ทำให้คนในชุมชนที่อพยพย้ายถิ่นฐานไปทำงานกลับมาอยู่ในชุมชนมากขึ้น ร่วมทำงาน ร่วมพัฒนาชุมชน ร่วมสร้างรายได้ให้เกิดขึ้น การได้กลับมาอยู่ใกล้กับครอบครัวและคนที่เรารัก สามารถเพิ่มความสุขและความสมดุลในชีวิตของผู้สูงอายุและคนในชุมชนได้มากมายจากการได้พูดคุย ดูแล ร่วมทุกข์ร่วมสุขกับคนในครอบครัว นอกจากนี้ยังช่วยเสริมสร้างความสุขอันนำไปสู่สุขภาพที่ดีขึ้นทั้งสุขภาพกายและสุขภาพใจอีกด้วย การมีโอกาสได้กลับมาอยู่กันพร้อมหน้าของครอบครัว การได้ทำงานร่วมกันกับผู้สูงอายุ และการสร้างความใกล้ชิดกับลูกหลานสามารถช่วยเพิ่มความสุขในชุมชนได้อย่างมากมายเช่นกัน “ก่อนจะกลับมาหนูเครียดมากพี่ เพราะก่อนไปทำงานที่กรุงเทพ บ้านเรามันไม่มีอะไรให้ทำ กลัวกลับมาแล้วไม่รู้จะยังงี้ ...แต่ดีมากเลยนะที่หนูตัดสินใจกลับมา หนูได้ดูแลพ่อแม่ ได้อยู่กับลูกตัวเอง แล้วก็มีอะไรให้ทำที่ดูแลเขาได้จริง ๆ”

สมาชิกกลุ่มที่เป็นคนในชุมชนคนที่ 1 เล่าให้ฟังถึงสถานการณ์ที่เกิดขึ้นของชุมชนในปัจจุบันที่เต็มไปด้วยความสุขของคนในชุมชน

8. การหมุนเวียนเชิงเศรษฐกิจในชุมชน

ปฏิบัติการเปลี่ยนแปลงเชิงกระบวนการทำงานของกลุ่มที่เกิดขึ้นจากการรวมกลุ่มวิสาหกิจชุมชน (มะม่วงน้ำดอกไม้ม) ของกลุ่มผู้สูงอายุขยายต่อไปยังกลุ่มคนในชุมชนที่เข้ามามีบทบาทและมีส่วนร่วมมากขึ้น สามารถสร้างการหมุนเวียนเชิงเศรษฐกิจในชุมชนได้เป็นอย่างดี หนึ่งในนั้นคือการส่งเสริมศักยภาพและความสามารถของผู้สูงอายุในฐานะผู้นำการเปลี่ยนแปลงที่เป็นผู้ริเริ่มและสร้างการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจของชุมชนเป็นอย่างมาก รวมถึงสร้างการมี

ส่วนร่วมในกิจกรรมทางอาชีพและธุรกิจในกลุ่ม โดยเชื่อมโยงกลุ่มอาชีพหลากหลายกลุ่มอาชีพ การส่งเสริมความรู้และทักษะของผู้เข้าร่วมกลุ่ม นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงของตลาดแรงงานหรือ ธุรกิจท้องถิ่น

“ตอนนี้เรามีกลุ่มโฮมสเตย์ที่มีชาวบ้านกว่า 30 หลังคาเรือนเป็นศูนย์กลางของการรวมกลุ่มอาชีพ ทำเป็นการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ฯ ที่มาแล้วนอกจากได้มาพัก ได้มาชมการเก็บมะม่วง ไปดูควาย ไปชมสถานที่ท่องเที่ยว ไปดูการทอดผ้า การทำนา ตอนนี้นั้นกลายเป็นการส่งเสริมด้านอาชีพกันและกันจริง ๆ ในชุมชน” – แม่ภาพ

การรวมของกลุ่มผู้สูงอายุและการเสริมพลังให้แก่ชุมชนโดยผู้สูงอายุที่มีพลังในตนเองสามารถสร้างเสถียรภาพทางเศรษฐกิจให้กับชุมชนและกระตุ้นการหมุนเวียนแลกเปลี่ยนทางการเงินในชุมชนได้ กลายเป็นการส่งเสริมการร่วมมือและการสร้างเครือข่ายธุรกิจท้องถิ่น ส่งผลให้มีการสร้างงานและเสริมสร้างชุมชนที่เข้มแข็งขึ้นได้ “นอกจากกลุ่มมะม่วง ชุมชนเรามีกลุ่มอีกหลายกลุ่ม ทำกันได้ดีบ้าง ต่อเนื่องบ้าง บางกลุ่มก็ไปต่อไม่ได้บ้าง แต่ตั้งแต่เราเริ่มทำกลุ่มสำเร็จ เรามาคุยกันต่อว่าอยากทำให้กลุ่มอื่น ๆ อยู่ได้ เพื่อต่อยอดอาชีพและส่งเสริมกัน” – แม่พจน์

เล็งถึงความตั้งในการสร้างกลุ่มที่เข้มแข็งและต่อยอดไปยังกลุ่มอื่น ๆ เพื่อสร้างงานสร้างอาชีพ การรวมกลุ่มของผู้สูงอายุและการเสริมพลังให้แก่ชุมชนโดยผู้สูงอายุที่มีพลังในตนเอง นำไปสู่การหมุนเวียนเชิงเศรษฐกิจในชุมชน ทำให้เกิดการสร้างโอกาสในการทำงาน สร้างกลไกทางอาชีพให้ผู้สูงอายุและคนในชุมชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางอาชีพกลายเป็นโอกาสทางธุรกิจในพื้นที่ท้องถิ่นได้ นอกจากนั้นการรวมกลุ่มทางอาชีพนำไปสู่การส่งเสริมศักยภาพและการศึกษาอย่างไม่มีที่สิ้นสุดของกลุ่มผู้สูงอายุและคนในชุมชนซึ่งเกิดจากการรวมกลุ่มทางอาชีพ เพราะการที่กลุ่มผู้สูงอายุและคนในชุมชนจะสามารถสร้างการหมุนเวียนเชิงเศรษฐกิจในชุมชนได้ดีขึ้นอย่างยั่งยืนได้ จำเป็นจะต้องพัฒนาทักษะ การศึกษาหาความรู้เพื่อมาพัฒนากลุ่มและแข่งขันทางธุรกิจกับกลุ่มอื่น ๆ เช่นกันโดยการเชื่อมโยงทักษะและความรู้ของผู้สูงอายุกับคนในชุมชน รวมถึงการส่งต่อความรู้ให้กับคนในชุมชนและผู้ที่เกี่ยวข้องอย่างต่อเนื่อง

9. เกิดแหล่งเรียนรู้ซึ่งเป็นทรัพยากรที่มีค่าให้กับชุมชน

“เมื่อก่อนแม่ไปดูงานบ้านคนอื่นเขาเยอะ ตอนนี่แม่เป็นคนที่เขามาดูงานที่บ้าน
เราแล้ว” - แม่เนวล

ความภาคภูมิใจกับสถานะของตนเองในตอนนี้ จากที่ผ่านมาก่อนมีการรวมกลุ่มอย่างเข้มแข็ง แม่เนวลและผู้สูงอายุที่มารวมกลุ่มต้องไปดูงานกับชุมชน หรือหน่วยงานอื่น ๆ ปัจจุบันกลุ่มวิสาหกิจชุมชน (มะม่วงน้ำดอกไม้ม) และกลุ่มอื่น ๆ ในชุมชนที่ทำงานเป็นเครือข่ายกันกลายเป็นแหล่งเรียนรู้ที่สำคัญของชุมชนที่คนในชุมชนอื่น ๆ ที่รวมกลุ่มอาชีพ หรือหน่วยงานที่สนใจติดต่อเพื่อมาดูงาน มาเรียนรู้ จากกลุ่มอาชีพ จึงกลายเป็นแหล่งเรียนรู้ที่เกิดขึ้นจากการรวมกลุ่มอย่างมีพลังของผู้สูงอายุและคนในชุมชนนั่นเอง

แหล่งเรียนรู้ที่เกิดจากการรวมกลุ่มผู้สูงอายุและคนในชุมชนเป็นแหล่งเรียนรู้ที่เกิดขึ้นจากทรัพยากรที่มีอยู่แล้วในชุมชน ไม่ว่าจะเป็นผู้สูงอายุ ภูมิปัญญาท้องถิ่น วิถีชีวิต อาชีพ วัฒนธรรม สถานที่ท่องเที่ยว มะม่วงซึ่งเป็นพืชเศรษฐกิจของชุมชน ไร่นา ควาย รวมถึงความเป็นตัวตนของคนในชุมชน กลุ่มผู้สูงอายุและคนในชุมชนสามารถใช้ทรัพยากรที่มีได้อย่าง เป็นประโยชน์ต่อการประกอบอาชีพและสร้างการหมุนเวียนด้านเศรษฐกิจให้กับชุมชนได้เป็นอย่างดี ทำให้กลุ่มที่เคยเป็นเพียงกลุ่มสำหรับการประกอบอาชีพกลายเป็นกลุ่มที่เป็นศูนย์รวมความรู้ที่มีความน่าสนใจที่ผู้ที่เข้ามาศึกษาจะนำไปประยุกต์ใช้กับกลุ่มหรือหน่วยงานของตนเองได้ “เราทำโปรแกรมไว้สำหรับผู้ที่มาติดต่อไว้ส่วนหนึ่ง อีกส่วนเราก็ถามเขาว่าเขาอยากมาเรียนรู้อะไร อยากดู อยากเที่ยวอะไร แล้วเราก็เตรียมและจัดให้ ... อยากให้เขามาแล้วเขาได้ประโยชน์ เราอยากให้เขายากรับ” - แม่พจน์ เล่าถึงแหล่งเรียนรู้ของชุมชนที่เกิดขึ้นจากการรวมกลุ่มของผู้สูงอายุและคนในชุมชน “แรก ๆ แม่ไม่กล้าพูดด้วยซ้ำ ดูงาน เราไม่ได้เก่งขนาดนั้น แต่พอได้ลองทำก็ดีขึ้น รู้สึกภูมิใจ เราฝึก เราเล่า แล้วเราก็อยากให้เขามาแล้วได้รู้แบบที่เขาอยากได้” - แม่เตียง กล่าวสนับสนุน

ดังนั้น การเกิดแหล่งเรียนรู้ซึ่งเป็นทรัพยากรที่มีค่าของชุมชนนั้น ผู้สูงอายุและคนในชุมชนได้ประโยชน์ในหลายด้าน เช่น ชุมชนเป็นแหล่งรวมขององค์ความรู้และประสบการณ์การเรียนรู้ที่มีค่าที่เกิดขึ้นจากการรวมกลุ่ม พร้อมทั้งจะให้ผู้มาศึกษาดูงานได้ศึกษา เป็นแหล่งส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตที่เป็นจุดเริ่มต้นของโอกาสให้กับทุกคนในชุมชนและผู้ที่สนใจ เป็นแหล่งการเรียนรู้ที่ผู้เรียนทุกคนที่เข้ามาได้สัมผัสกับบรรยากาศจริง และได้ลงมือปฏิบัติจริง ทำให้ผู้มาดูงาน

ศึกษาจากประสบการณ์ตรง ขณะเดียวกันคนในชุมชนเองมีการพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง ชุมชนมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกันจากการมีส่วนร่วมในการดำเนินการ และรู้สึกภูมิใจในชุมชนของตนเอง

4.4.3 การต่อยอดกับวาทกรรมผู้สูงอายุ

การศึกษาความหมายของผู้สูงอายุที่ถูกกำหนดโดยโครงสร้างทางสังคมให้มีเกณฑ์และช่วงอายุในการทำงานของหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชน ส่งผลต่อตัวผู้สูงอายุเมื่อเข้าสู่วัยเกษียณอายุด้วยที่ต้องขาดรายได้ในการดำรงชีวิต ประกอบกับชุดความรู้ด้านการแพทย์ที่เน้นย้ำเรื่องการเปลี่ยนแปลงสู่ความเสื่อมโทรมของสภาพร่างกาย คุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุที่ลดลง จนกลายเป็นการผลิตซ้ำวาทกรรมความรู้ศักยภาพของกลุ่มผู้สูงอายุ กลับไม่สอดคล้องกับกลุ่มผู้สูงอายุที่เกิดการรวมกลุ่มเพื่อประกอบอาชีพ (กลุ่มวิสาหกิจชุมชน) โดยสามารถสร้างอาชีพการปลูกและจำหน่ายมะม่วงน้ำดอกไม้ในประเทศไทย และส่งออกมะม่วงน้ำดอกไม้ไปยังต่างประเทศ จนกลายเป็นอาชีพที่มั่นคงของกลุ่มผู้สูงอายุและคนในชุมชนได้ จากการศึกษาการให้ความหมายต่อตนเองของผู้สูงอายุและประสบการณ์การต่อยอดกับโครงสร้างทางสังคมจนสามารถสร้างพลังในตนเองของผู้สูงอายุ พบว่า กระบวนการสนทนากลุ่มและการดำเนินการของกลุ่มมีส่วนช่วยให้กลุ่มผู้สูงอายุหลุดพ้นจากการถูกกดขี่และครอบงำจากวาทกรรมกระแสหลัก เป็นวิธีการร่วมมือกันโดยกลุ่มผู้สูงอายุเอง และมีการสนับสนุนโดยคนในครอบครัว คนในชุมชน ผู้ที่ทำงานร่วมด้วย จนขยายสู่ความเชื่อมั่นในระดับสังคมของผู้สูงอายุ ซึ่งเป็นการจัดการชุดความรู้อย่างเป็นระบบนำไปสู่การให้ความหมายใหม่ของผู้สูงอายุที่ถูกนิยามขึ้นอย่างมีพลังด้วยตัวเอง

“การทำกลุ่มอาชีพมะม่วงน้ำดอกไม้ของพวกเรา ทำให้เราได้เห็นศักยภาพของตัวเอง ทีมเรามาก ตอนเริ่มเราไม่เคยคาดหวังรายได้มากขนาดนี้ ทำไปแค่พอเลี้ยงชีพ แต่หลังจากที่ได้ทำร่วมกันมาหลายปี แก่กันไปปรับกันมาเรื่อย ๆ กลายเป็นเราได้สร้างอาชีพหลักให้กับชุมชน มีเครือข่ายที่เข้มแข็ง และยังส่งต่อความรู้ด้านอาชีพให้กับคนอื่น ๆ ได้ด้วย”- แม่สง่า

การให้ความหมายต่อตนเองของผู้สูงอายุและประสบการณ์การต่อยอดกับโครงสร้างทางสังคมจนสามารถสร้างพลังในตนเองของผู้สูงอายุ พบว่า กระบวนการกลุ่มของผู้สูงอายุเป็นจุดเริ่มต้นที่สำคัญของผู้สูงอายุที่นำไปสู่การสร้างอัตลักษณ์ความเป็นตัวตนที่แท้จริงของผู้สูงอายุในรูปแบบใหม่ ทำให้เกิดการตระหนักรู้ในตนเองอย่างมีความเข้าใจ และมีความเชื่อที่มีต่อศักยภาพของตนเองอันเกิดขึ้นจากความตระหนักรู้ในตนเองที่เกิดจากความเข้าใจอย่างถ่องแท้

และสามารถสื่อสารสะท้อนอัตลักษณ์ของตนออกมาเพื่อสร้างการรับรู้ของสังคมที่มีต่อผู้สูงอายุได้อย่างมีพลัง เมื่อกลุ่มผู้สูงอายุมีความตระหนักรู้และมองเห็นคุณค่าในตัวเอง ความต้องการในการแสวงหา “ความจริง” เกี่ยวกับตนเอง เพื่อตระหนักรู้เกี่ยวกับความจริงแห่งตัวตนจึงเกิดขึ้น ประกอบกับการรวมกลุ่มวิสาหกิจชุมชน (มะม่วงน้ำดอกไม้ม) ของกลุ่มผู้สูงอายุ เป็นสิ่งสะท้อนการทำงานแบบมีส่วนร่วม ผลของการรวมกลุ่มอย่างประสบความสำเร็จถือเป็นการต่อยอดนิยามความหมายใหม่ให้ผู้สูงอายุได้ให้นิยามไว้กับตัวเองได้อย่างเป็นรูปธรรม จากการดำเนินการวิจัย พบว่า กลุ่มผู้สูงอายุมีการให้ความหมายของผู้สูงอายุเดิมสู่การเป็นผู้สูงอายุที่มีพลังในตนเอง ดังนี้ ผู้สูงอายุเป็นผู้มีศักยภาพ ผู้สูงอายุเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงในชุมชน ผู้สูงอายุเป็นผู้มีความสามารถในการถ่ายทอดองค์ความรู้ให้กับคนในชุมชนและผู้ที่สนใจ และผู้สูงอายุที่มาร่วมกลุ่มมีความสามารถในการเป็นผู้สร้างรายได้เป็นกำลังหลักของครอบครัว ดังที่ **แม่นวล** ตัวแทนกลุ่มผู้สูงอายุที่กล่าวว่าย้ายมาอยู่ตลอดเวลาขณะที่สะท้อนองค์ความรู้ภายหลังการดำเนินการวิจัยว่า “แม่ไม่เคยคิดเลยว่าพวกเราจะเป็นกลุ่มคนที่เหมือนพลิกฟื้นคนในชุมชนเลยนะ จากที่แม่อยู่แต่กับงานเดิม ออกมาก็ทำนาทำไร่แบบพอไปที แต่ตอนนี้เราเป็นตัวแทนของชุมชนเวลาที่มีการศึกษาดูงาน เราสอนให้ลูก ๆ หลาน ๆ เรามีงานมีอาชีพ แล้วตอนนี้ครอบครัวหรือชุมชนของเราดีขึ้น”

การต่อยอดกับวาทกรรมผู้สูงอายุสู่การนิยามความหมายใหม่ของผู้สูงอายุ ด้วยกระบวนการกลุ่มอาชีพที่กลุ่มผู้สูงอายุดำเนินการร่วมกัน ทำให้เกิดการเปิดพื้นที่ให้กลุ่มผู้สูงอายุมีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างกัน รวมถึงการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับคนในชุมชนด้วย เป็นกระบวนการในเชิงการปฏิบัติการทางการสื่อสารที่สนับสนุนให้กลุ่มผู้สูงอายุเกิดการวิพากษ์จนกลายเป็นการให้ความหมายใหม่ต่อตนเองแล้ว ยังนำไปสู่การสร้างประสบการณ์การต่อยอดกับโครงสร้างทางสังคมจนสามารถสร้างพลังในตนเองของผู้สูงอายุได้ ผลของการต่อยอดกับวาทกรรมผู้สูงอายุนี้เองที่กระตุ้นให้ผู้สูงอายุเกิดการรับรู้ในความสามารถของตนเอง เป็นกระบวนการที่ส่งเสริมคุณค่าในตนเองของผู้สูงอายุ และเป็นเครื่องมือที่ต่อยอดการให้ความหมายใหม่ของผู้สูงอายุให้เกิดความยั่งยืนมากขึ้นจากการสะท้อนของคนในชุมชน ถือเป็นการสร้างความเข้าใจที่ตรงกันของผู้สูงอายุและคนในชุมชนเกี่ยวกับความสามารถและคุณค่าของผู้สูงอายุได้ กระบวนการต่อยอดกับวาทกรรมผู้สูงอายุด้วยกระบวนการอาชีพส่งผลสะท้อนผลการปฏิบัติการของกลุ่มผู้สูงอายุ 3 ด้าน

ด้านความสำเร็จจากการรวมกลุ่มของผู้สูงอายุ จากเดิมที่ชุมชนเคยมีการจัดตั้งกลุ่มอาชีพไม่ว่าจะเป็นการสนับสนุนหน่วยงานต่าง ๆ หากแต่เป็นการรวมกลุ่มกันเป็นครั้งคราว แต่การรวมกลุ่มวิสาหกิจชุมชนของกลุ่มผู้สูงอายุ สามารถทำให้กลุ่มผู้สูงอายุมองเห็นคุณค่าของ

ตัวเอง ได้แสดงความสามารถ สร้างกลุ่มอาชีพที่มีความแข็งแรง สร้างงาน สร้างอาชีพ ส่งเสริมเศรษฐกิจของชุมชนให้ดีขึ้น “ก่อนนี้เราเคยมีการรวมกลุ่มกันหลายครั้งมาก ทุกครั้งที่ใครพาไปอบรม หรือมาทำอะไรให้ก็รวมกลุ่มกันครั้ง สักพักก็หายไป ไม่คงทน จริงจัง และทำรายได้ได้ดีเหมือนครั้งนี้” - แม่พจน์ เล่าถึงความสำเร็จของการรวมกลุ่มวิสาหกิจชุมชน (มะม่วงน้ำดอกไม้ม) ของกลุ่มผู้สูงอายุ การรวมตัวเป็นวิสาหกิจชุมชน (มะม่วงน้ำดอกไม้ม) ของผู้สูงอายุได้สร้างประโยชน์อย่างมหาศาลทั้งทางด้านจิตใจและเศรษฐกิจ แตกต่างจากอดีตที่การรวมกลุ่มของผู้สูงอายุมักเป็นเพียงการจัดตั้งกลุ่มอาชีพชั่วคราวเพื่อสนับสนุนหน่วยงานต่างๆ ซึ่งขาดความต่อเนื่องและความมั่นคง วิสาหกิจชุมชนนี้ได้เปิดโอกาสให้ผู้สูงอายุได้แสดงศักยภาพผ่านการประกอบอาชีพและการผลิตสินค้าของกลุ่ม ส่งผลให้พวกเขาเกิดความภาคภูมิใจในตนเอง ตระหนักถึงคุณค่าของตัวเอง และสามารถสร้างรายได้พึ่งพาตนเองได้ การเปลี่ยนแปลงนี้ได้ยกระดับคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในชุมชนอย่างเห็นได้ชัด

นอกจากนี้ การรวมตัวเป็นวิสาหกิจชุมชนไม่เพียงแต่สร้างกลุ่มอาชีพที่แข็งแกร่งและมั่นคงเท่านั้น แต่ยังก่อให้เกิดการดำเนินงานที่ต่อเนื่องและยั่งยืน สามารถสร้างโอกาสทางอาชีพให้แก่ผู้สูงอายุได้อย่างแท้จริง ผลลัพธ์นี้ส่งผลดีต่อเศรษฐกิจของชุมชนโดยรวม โดยช่วยกระตุ้นการสร้างรายได้และการหมุนเวียนทางเศรษฐกิจภายในชุมชนให้ดีขึ้น ด้วยเหตุนี้ การรวมกลุ่มวิสาหกิจชุมชนของผู้สูงอายุจึงถือเป็นกลยุทธ์สำคัญในการยกระดับศักยภาพและคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุทั้งในด้านจิตใจและเศรษฐกิจ ซึ่งนำไปสู่การพัฒนาที่ครอบคลุมและยั่งยืนสำหรับชุมชน

ด้านความรู้/ประสบการณ์ของผู้สูงอายุ ผลจากการรวมกลุ่มเพื่อแลกเปลี่ยนสื่อสารกันของสมาชิกในกลุ่ม นำไปสู่รูปแบบการทำงานร่วมกัน การคิด การวางแผน การลงมือทำการปรับและพัฒนาการทำงานร่วมกัน รวมถึงการต่อยอดสู่รายได้ของชุมชน ล้วนแล้วแต่เกิดขึ้นจากการที่กลุ่มผู้สูงอายุที่เกษียณจากการทำงานเดิม ต่างได้ใช้ความรู้ ความสามารถ รวมถึงประสบการณ์ทั้งจากการทำงาน การศึกษาดูงาน หรือการเรียนรู้ของแต่ละคนมาวิพากษ์และหาข้อสรุปร่วมกันจนได้วิธีการที่เหมาะสมของกลุ่มมากที่สุด “เราเชื่อเลยว่ากลุ่มของเราเป็นศูนย์รวมของคนที่มีความสามารถมากจริง ๆ ประสบการณ์ไม่เหมือนกัน ทำมาไม่เหมือนกัน แต่ทุกคนก็เอาสิ่งที่มีตัวมีมาทำให้เป็นประโยชน์กับกลุ่มได้ดีเลย” - แม่เนวล เล่าถึงกระบวนการกลุ่มที่ได้ดึงเอาความรู้ ความสามารถ และประสบการณ์ของผู้สูงอายุมาใช้ในกระบวนการกลุ่มได้เป็นอย่างดี การรวมกลุ่มของผู้สูงอายุได้เปิดโอกาสให้เกิดการแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์อย่างกว้างขวาง ซึ่งนำไปสู่การพัฒนาปรับเปลี่ยนรูปแบบการทำงานร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพ เมื่อสมาชิกในกลุ่มได้สื่อสารและแบ่งปันความรู้ซึ่งกันและกัน ย่อมก่อให้เกิดการคิดวิเคราะห์ การวางแผน และการลงมือปฏิบัติงาน

ร่วมกันอย่างเป็นระบบ โดยอาศัยประสบการณ์และมุมมองที่หลากหลายจากสมาชิกแต่ละคน ซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นผู้สูงอายุที่เคยผ่านการทำงานในสายอาชีพต่างๆ มาก่อน พวกเขาจึงมีความรู้และประสบการณ์ที่สั่งสมมายาวนาน ทั้งจากการทำงาน การศึกษาดูงาน หรือการเรียนรู้ด้วยตนเอง **แม่สุนา** เล่าถึงวิธีการดึงศักยภาพและใช้ความสามารถของผู้สูงอายุที่เป็นประโยชน์ต่อกลุ่มว่า “เราต่างรับฟัง และยอมรับความสามารถซึ่งกันและกัน มีผู้นำ มีผู้ตาม และบางครั้งผู้นำก็ไปเป็นผู้ตามสลับกันไปบ้าง เพราะเราไม่ได้เก่งทุกเรื่อง ใครเก่งเรื่องไหนก็ใช้กัน” เมื่อนำความรู้และประสบการณ์เหล่านี้มารวมกันและวิพากษ์วิจารณ์อย่างสร้างสรรค์ จะช่วยให้กลุ่มสามารถค้นพบวิธีการทำงานที่เหมาะสมและมีประสิทธิภาพสูงสุดได้ รวมถึงการปรับปรุงและพัฒนากระบวนการทำงานให้ดียิ่งขึ้นอย่างต่อเนื่อง ซึ่งจะส่งผลให้การดำเนินงานของกลุ่มประสบความสำเร็จและสามารถสร้างรายได้ให้กับชุมชนได้อย่างยั่งยืน การรวมกลุ่มของผู้สูงอายุจึงไม่เพียงแต่เป็นการนำเอาความรู้และประสบการณ์มาใช้ประโยชน์เท่านั้น แต่ยังเป็นการเสริมพลังให้กลุ่มสามารถเติบโตและก้าวหน้าไปได้อีกด้วย

ด้านทรัพยากรที่มีคุณค่าในชุมชน จุดเริ่มต้นที่สำคัญของกลุ่มผู้สูงอายุ นอกจากจะเป็นการค้นหาศักยภาพของกลุ่มผู้สูงอายุที่มีแล้ว ยังช่วยกันในการพูดคุยเพื่อค้นหาว่าทรัพยากรที่สำคัญของชุมชนที่จะสามารถนำไปต่อยอดเป็นวิสาหกิจชุมชนเพื่อสร้างงานสร้างอาชีพคืออะไร สามารถทำอะไรได้ และเมื่อได้ข้อสรุปร่วมกันจึงช่วยกันพัฒนาจากสิ่งที่มี จากที่ปลูกมะม่วงได้ฤดูเดียว ก็ค่อย ๆ พัฒนาเป็นหลายฤดู จากที่ขายกันเองในชุมชนในจังหวัด ก็ใช้ทรัพยากรที่กลุ่มมีในการต่อยอด ค้นหาตลาด เพื่อขยายเป็นรายได้ของกลุ่มได้ **แม่เตียง** ตัวแทนของกลุ่มผู้สูงอายุที่บอกเล่าถึงทรัพยากรหลากหลายที่ชุมชนมี และเป็นประโยชน์เป็นอย่างมากต่อการทำงานร่วมกันของกลุ่ม “ตอนที่ตกลงกัน เราคุยกันหลายอย่างเพราะในชุมชนของเราที่สวน ไร่ นา มีปลูกข้าว ปลูกยาง และมีเกษตรอื่น ๆ เพราะชุมชนเราทำการเกษตรกัน แต่สิ่งที่เราคุยกันและเห็นว่าไปต่อได้ ก็คือมะม่วง เราเลยทำจากสิ่งที่เรามีเป็นหลัก” การรวมกลุ่มผู้สูงอายุ นอกจากเป็นการค้นหาและนำศักยภาพของสมาชิกมาใช้ประโยชน์แล้ว ยังเป็นการร่วมกันค้นหาและระดมสมองเพื่อหาทรัพยากรที่มีคุณค่าในชุมชน ซึ่งสามารถนำมาต่อยอดเป็นวิสาหกิจชุมชนเพื่อสร้างงานและสร้างอาชีพให้กับคนในชุมชนได้ ผ่านการพูดคุย แลกเปลี่ยนความคิดเห็น และวิเคราะห์ร่วมกันอย่างรอบด้าน

เมื่อได้ข้อสรุปเกี่ยวกับทรัพยากรหลักที่มีคุณค่าของชุมชนแล้ว สมาชิกในกลุ่มก็จะร่วมแรงร่วมใจกันพัฒนาและต่อยอดจากสิ่งที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์สูงสุด ยกตัวอย่างเช่น หากชุมชนมีการปลูกมะม่วงเป็นพืชเศรษฐกิจหลัก แต่เดิมสามารถผลิตได้เพียงฤดูกาลเดียว กลุ่ม

ผู้สูงอายุอาจหาวิธีเพื่อให้สามารถปลูกมะม่วงได้หลายฤดู หรือพัฒนาผลิตภัณฑ์แปรรูปจากมะม่วง เพื่อเพิ่มมูลค่า นอกจากนี้ หากเดิมสามารถจำหน่ายมะม่วงได้เพียงในชุมชนหรือจังหวัดเดียว กลุ่มผู้สูงอายุก็สามารถนำทรัพยากรที่มีอยู่มาใช้ในการหาช่องทางตลาดใหม่ๆ เพื่อขยายการจำหน่ายไปยังพื้นที่อื่นๆ ซึ่งจะช่วยให้เพิ่มรายได้ให้กับกลุ่มและชุมชนได้อย่างมหาศาล การนำจุดแข็งและทรัพยากรที่มีคุณค่าของชุมชนมาพัฒนาต่อยอดจึงเป็นหัวใจสำคัญของความสำเร็จของวิสาหกิจชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อได้รับการสนับสนุนจากพลังการรวมกลุ่มของผู้สูงอายุที่มีความรู้ ประสบการณ์ และความมุ่งมั่นในการสร้างสรรค์สิ่งใหม่ ๆ

1.จากผู้สูงอายุที่มีพลังในตนเองสู่กระบวนการเรียนรู้ของคนในชุมชน

จากการตระหนักถึงคุณค่าและความสามารถของตนเองนำไปสู่การรวมกลุ่มของผู้สูงอายุ พวกเขาได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็นและร่วมกันค้นหาทรัพยากรมีค่าในชุมชนเพื่อสร้างมูลค่าและอาชีพ กระบวนการนี้เกิดจากการสำรวจและวิเคราะห์ตนเองรวมถึงทรัพยากรในชุมชนอย่างถี่ถ้วน ทำให้ผู้สูงอายุกล้าที่จะริเริ่มสิ่งใหม่เพื่อเปลี่ยนแปลงชีวิตตนเอง ความสำเร็จของวิสาหกิจชุมชน (มะม่วงน้ำดอกไม้ม) ที่เกิดจากพลังภายในและการรวมกลุ่มของผู้สูงอายุ ได้กลายเป็นต้นแบบที่ดึงดูดความสนใจจากคนในชุมชนให้เข้าร่วม ปรากฏการณ์นี้นำไปสู่กระบวนการปรับตัวเข้าหากันระหว่างผู้สูงอายุและคนในชุมชน มีการเปิดใจทำงานร่วมกัน แลกเปลี่ยนการเรียนรู้ และจัดเสวนากลุ่มเพื่อให้ความสำคัญกับเป้าหมายของทุกคน ไม่ว่าจะเป็นสมาชิกเก่าหรือใหม่

การทำงานและเรียนรู้ร่วมกันในชุมชนช่วยเสริมสร้างทักษะและความรู้ที่จำเป็นสำหรับการพัฒนาสวนมะม่วงและการจัดการอาชีพอื่นๆ การแลกเปลี่ยนประสบการณ์ระหว่างผู้สูงอายุและคนในชุมชนเปิดโอกาสให้ทุกคนได้เรียนรู้และเติบโตไปพร้อมกัน กระบวนการนี้ส่งเสริมให้นำความรู้ไปปฏิบัติจริง เมื่อเกิดปัญหาก็สามารถนำมาหารือร่วมกัน บางครั้งนำไปสู่นวัตกรรมใหม่ในการทำงาน สิ่งเหล่านี้เกิดจากการเปิดใจยอมรับความสามารถและทักษะที่ได้จากการทำงานร่วมกัน และนำมาใช้สร้างโอกาสใหม่ในชุมชน จึงอาจกล่าวได้ว่า การทำงานร่วมกันระหว่างผู้สูงอายุและคนในชุมชนเป็นกระบวนการเรียนรู้และพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ซึ่งนำไปสู่การสร้างอาชีพที่ยั่งยืน วิธีการเหล่านี้มีส่วนสำคัญในการส่งเสริมการเรียนรู้และการทำงานร่วมกันเพื่อพัฒนาตนเองและสร้างอาชีพอย่างยั่งยืนในชุมชน ประกอบด้วย 3 ส่วน ดังนี้

1.1 การเปิดใจและได้รับโอกาสของคนในชุมชน

“ถ้าเราไม่ได้เปิดใจเข้าร่วมกลุ่มในวันนั้น เราก็ยังคงอยู่นอกหมู่บ้าน หางานทำอยู่เรื่อย” - เสียงจาก **สมาชิกกลุ่มที่เป็นคนในครอบครัวของผู้สูงอายุคนที่ 1** ที่เล่าถึงจุดเริ่มต้นของการเปิดใจเข้าร่วมกลุ่มจนกลายมาเป็นสมาชิกที่ทำงานกับกลุ่มเรื่อยมาจนถึงปัจจุบันนี้ จุดเริ่มต้นของกลุ่มที่มีขนาดใหญ่ขึ้น ส่งผลให้เกิดกลุ่มที่เข้มแข็งที่กลายเป็นอาชีพที่นำมาซึ่งรายได้ ความมั่นคง การหมุนเวียนเชิงเศรษฐกิจในชุมชน และครอบครัวที่พร้อมหน้าพร้อมตากันมากขึ้น เกิดจากการที่คนในชุมชนมองเห็นการเปลี่ยนแปลงซึ่งเป็นภาพของความสำเร็จที่เกิดจากการรวมกลุ่มของผู้สูงอายุ ทำให้กลุ่มคนในชุมชน ลูกหลาน คนที่ต้องออกจากชุมชนเพื่อไปหางานทำข้างนอก ได้เห็นการเปลี่ยนแปลงนี้และค่อย ๆ เปิดใจ บางคนกล้าที่จะลองร่วมด้วยตั้งแต่เริ่มต้น บางคนอาจรอคอยจังหวะและโอกาสที่เหมาะสม บางคนเมื่อเห็นกลุ่มเริ่มใหญ่ขึ้นจึงอยากเปิดใจและรับโอกาสนี้เช่นกัน จนปัจจุบันกลุ่มวิสาหกิจ (มะม่วงน้ำดอกไม้ม) ของชุมชนมีขนาดที่ใหญ่ขึ้น

การเปิดใจรับโอกาสการเข้าร่วมกลุ่มกับผู้สูงอายุ รับการเรียนรู้จากผู้สูงอายุในชุมชนสามารถเป็นประโยชน์ทั้งต่อคนในชุมชนที่มาร่วมกลุ่มและเป็นประโยชน์ต่อชุมชนโดยรวม โดยผู้สูงอายุมีประสบการณ์การดำเนินงานกลุ่มวิสาหกิจ (มะม่วงน้ำดอกไม้ม) และความรู้อื่น ๆ ที่มักแลกเปลี่ยนกันอย่างสม่ำเสมอ รวมถึงประสบการณ์จากชีวิตที่ยาวนาน การเปิดใจและรับโอกาสให้กลุ่มผู้สูงอายุได้แบ่งปันประสบการณ์และความรู้สามารถสร้างแรงบันดาลใจและเปิดประตูให้กับความเข้าใจในการทำงานกลุ่มร่วมกันได้ “มันเหมือนเป็นการให้โอกาสซึ่งกันและกัน ที่สำคัญคือเราเปิดใจรับโอกาสในตอนนั้น ขอเข้าไปเรียน ขอเข้าไปรู้ แล้วคนที่อยู่มาก่อนก็ให้โอกาสในการเรียนรู้ ทำให้พวกเราเองก็มีชีวิตที่ดีขึ้นได้” - เสียงของ **สมาชิกในกลุ่มที่เป็นผู้สูงอายุกลุ่มอื่น ๆ ในชุมชน** พูดถึงสิ่งที่ได้รับหลังจากการเปิดใจเข้าร่วมกลุ่ม นอกจากนั้น การเปิดใจรับโอกาสและเรียนรู้จากผู้สูงอายุไม่เพียงส่งผลดีต่อการทำงานกลุ่มเท่านั้น แต่ยังมีผลกระทบเชิงบวกในหลายด้าน การสื่อสารและปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้สูงอายุและสมาชิกในชุมชนช่วยเสริมสร้างความเข้าใจและความรับผิดชอบร่วมกัน ทำให้ทุกคนตระหนักถึงความสำคัญของการมีส่วนร่วม การแสดงความคิดเห็น และการทำงานร่วมกันเพื่อสร้างกลุ่มที่เข้มแข็ง นอกจากนี้ การแลกเปลี่ยนความรู้อย่างสม่ำเสมอระหว่างผู้สูงอายุและคนในชุมชนยังส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต ช่วยให้ทุกคนสามารถปรับตัวรับมือกับการเปลี่ยนแปลงในสังคมได้ดียิ่งขึ้น การเปิดโอกาสให้ผู้สูงอายุและคนในชุมชนได้ทำงานร่วมกันยังช่วยส่งเสริมความสามารถ เพิ่มความสุขในการทำงานและการดำรงชีวิต รวมถึงสร้างความผูกพันในชุมชน ท้ายที่สุด การยอมรับบทบาทสำคัญของผู้สูงอายุในสังคมและเปิดใจรับโอกาสจากพวกเขา ช่วยเสริมสร้างความเข้มแข็งทางสังคม ทำให้ทุกคนรู้สึก

เชื่อมโยงและมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางสังคมผ่านการทำงานร่วมกันในรูปแบบกลุ่ม ซึ่งส่งผลดีต่อชุมชนโดยรวม

“จะบอกว่าผู้สูงอายุให้โอกาสเพียงอย่างเดียวก็ไม่ได้ แต่มันคือการมอบโอกาสให้กันและกันมากกว่า... แล้วผลที่ได้มันทำให้เราดีขึ้น เรามีงาน และชีวิตครอบครัวเราก็มีความสุขมากขึ้น” – **ลุงพล**

การเปิดใจรับโอกาสการเข้าร่วมกลุ่มกับผู้สูงอายุและรับการเรียนรู้จากพวกเขามีความสำคัญอย่างยิ่งต่อคนในชุมชน เนื่องจากจะก่อให้เกิดประโยชน์ในหลายด้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการสร้างความเข้าใจและการทำงานร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพ ผู้สูงอายุในชุมชนมักมีประสบการณ์ยาวนานจากการดำเนินชีวิตและการทำงานกลุ่มวิสาหกิจต่าง ๆ ประสบการณ์และความรู้เหล่านี้ล้วนมีคุณค่าและเป็นประโยชน์ต่อการทำงานกลุ่มของคนในชุมชน การเปิดใจรับฟังและแลกเปลี่ยนกับผู้สูงอายุจะช่วยให้คนในชุมชนได้รับแรงบันดาลใจและมุมมองใหม่ ๆ ในการทำงาน รวมถึงได้รับการถ่ายทอดองค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สั่งสมมาอย่างยาวนาน นอกจากนี้ การเปิดใจรับโอกาสและรับการเรียนรู้จากผู้สูงอายุและคนในชุมชนยังส่งผลดีในด้านอื่น ๆ อีกด้วย เช่น การสร้างความสามัคคีและสร้างเครือข่ายระหว่างวัย ช่วยให้ผู้สูงอายุรู้สึกมีคุณค่าและได้รับการยอมรับในสังคม ซึ่งส่งผลดีต่อสุขภาพจิตและคุณภาพชีวิตของพวกเขา การเปิดโอกาสให้ผู้สูงอายุได้แบ่งปันประสบการณ์และร่วมกิจกรรมกับคนรุ่นใหม่จึงเป็นการสร้างสายสัมพันธ์อันดีระหว่างกัน ดังนั้น การเปิดใจและรับโอกาสของคนในชุมชนจะทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างรุ่นวัย ส่งเสริมการทำงานร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพ รวมถึงสร้างความเข้าใจและสัมพันธ์ภาพที่ดีระหว่างทุกช่วงวัย ซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนาชุมชนที่ยั่งยืนและรอบด้าน

1.2 การสร้างเครือข่ายจากกลุ่มของคนในชุมชนกับกลุ่มผู้สูงอายุ

การสร้างเครือข่ายแสดงถึงการเชื่อมต่อกันของผู้สูงอายุและกลุ่มคนในชุมชนที่มีการสนับสนุนกันทั้งความคิดเห็นและการลงมือทำกลุ่มวิสาหกิจ (มะม่วงน้ำดอกไม้) ร่วมกัน ทำให้สามารถทั้งผู้สูงอายุและคนในชุมชนเกิดการเรียนรู้จากประสบการณ์และความสำเร็จของผู้อื่น ในขณะเดียวกันยังเป็นการเสริมสร้างโอกาสในการต่อยอดทางธุรกิจและส่งผลต่ออาชีพที่ยั่งยืนอีกด้วย การเข้าร่วมกลุ่มอาชีพของผู้สูงอายุและคนในชุมชนที่มีขนาดขยายใหญ่ขึ้นในปัจจุบันช่วยในการสร้างเครือข่ายที่เข้มแข็งในการประกอบอาชีพร่วมกันได้ “พอกกลุ่มของเราเริ่มขยายใหญ่ขึ้น เรามีคนรุ่นใหม่มาช่วยทำงาน เรามีกลุ่มอื่น ๆ ในชุมชนที่ทำงานส่งต่อกันเยอะมาก เรามีกลุ่มที่มา

สนับสนุนทำให้มะม่วงของเราส่งออกไปหลายประเทศ” – แม่ภาพ เล่าถึงการทำงานที่ได้รับการสนับสนุนจากคนในชุมชน การทำงานร่วมกัน และเครือข่ายในการทำงานที่ส่งผลให้กลุ่มมีความเข้มแข็ง ขณะที่ แม่สุนา กล่าวสนับสนุนว่า “เรามีการส่งต่องานกันระหว่างกลุ่ม ซึ่งก็เกิดจากการที่เรามีคนในกลุ่มที่มีความสนใจในหลายอาชีพ บางคนทำ 2 กลุ่ม หลายคนทำมากกว่านั้น... แล้วก็ทำให้เราส่งต่องานในระหว่างกลุ่มกันได้”

การเข้าร่วมกลุ่มอาชีพช่วยให้กลุ่มผู้สูงอายุและคนในชุมชนได้รับประสบการณ์และความรู้จากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ แลกเปลี่ยนประสบการณ์ซึ่งกันและกัน ทั้งจากคนที่มีความชำนาญในงานกลุ่มเดียวกันหรือมีความเชี่ยวชาญจากการทำงานด้านอื่น ๆ กลุ่มอื่น ๆ การขยายขนาดของกลุ่มช่วยสร้างความรู้จักผู้คนที่มาอาชีพเดียวกัน เพราะกลุ่มก็มีโอกาสในการไปศึกษา ดูงาน ดูตัวอย่างการทำงานที่ประสบความสำเร็จของกลุ่มอื่น ๆ มาประยุกต์ใช้กับกลุ่มของเรา หลายครั้งก็เป็นการสร้างโอกาสที่ดีในการสร้างความสัมพันธ์ทางธุรกิจที่สามารถนำไปสู่โอกาสการทำงานหรือการพัฒนาการทำงานร่วมกัน

การเปิดรับการเข้าร่วมกลุ่มของคนในชุมชนที่มีการต้อนรับที่ดีจากกลุ่มผู้สูงอายุ ทำให้กลุ่มเกิดการสนับสนุนและแบ่งปันทรัพยากร ทั้งในด้านความรู้ การทำธุรกิจ การทำงานร่วมกัน หรือแม้กระทั่งทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชน โดยการเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มอาชีพช่วยให้สมาชิกในกลุ่มสามารถเข้าถึงข้อมูลและทรัพยากรที่สำคัญที่อาจไม่เคยรู้จักมาก่อนและนำมาใช้ประโยชน์ในการทำงานร่วมกันได้ ดังนั้น จึงกล่าวได้ว่าการเข้าร่วมกลุ่มของคนในชุมชนกับกลุ่มผู้สูงอายุเป็นวิธีที่มีประสิทธิภาพในการสร้างเครือข่ายที่เข้มแข็งและสนับสนุนที่จำเป็นสำหรับการรวมกลุ่มประกอบอาชีพร่วมกันในชุมชน

1.3 การเสวนาเพื่อระบุเป้าหมายของคนในชุมชน

การรวมกลุ่มของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน (มะม่วงน้ำดอกไม้) ไม่เพียงแต่เป็นการมารวมกลุ่มเพื่อสร้างรายได้ให้กับคนในชุมชนเท่านั้น แต่กลุ่มมีความใส่ใจในรายละเอียดของการทำงานร่วมกันเพื่อให้เกิดผลลัพธ์ตามเป้าหมายที่ไม่ใช่เพียงเป้าหมายของกลุ่ม หากเป็นเป้าหมายของทุกคนที่เข้ามารวมกลุ่มด้วย

“...ตอนแรกเราก็กังวล เพราะเราไม่ได้มีต้นทุนเหมือนคนอื่นที่ทำมาแล้ว เราแค่อยากได้อาชีพ และรายได้เพื่อดูแลครอบครัว กลุ่มก็ไม่ได้มีการบังคับในการลงทุน หรืออะไรที่เกินตัว แต่กลุ่มให้เราทำตามที่เราทำได้ตามเป้าหมายของเรา” – สมาชิกกลุ่มที่เป็นผู้สูงอายุกลุ่มอื่น ๆ ในชุมชน

การที่กลุ่มเกิดการแลกเปลี่ยนเสวนา พูดคุย การแลกเปลี่ยนโดยการรับฟังและยอมรับความคิดเห็นของกันและกัน ทำให้กลุ่มไม่เพียงแต่ให้ความสำคัญของเป้าหมายของกลุ่มเท่านั้น แต่กลุ่มมีความเชื่อว่าเป้าหมายของคนในชุมชนที่ต้องการเข้าร่วมกลุ่ม มีเป้าหมายของการรวมกลุ่มที่แตกต่างกัน เช่น บางคนมาร่วมกลุ่มเพราะต้องการใช้เวลาเป็นประโยชน์ บางคนมาร่วมกลุ่มเพราะต้องการมีอาชีพ บางคนมาร่วมกลุ่มเพราะเป็นเสาหลักของครอบครัว บางคนมาร่วมกลุ่มเพราะต้องการเห็นคุณค่าในตัวเองและได้แสดงความสามารถ หลากหลายนัยกับเป้าหมายกับการอยู่ในกลุ่มเดียวกันไม่ใช่เรื่องง่ายในการจัดการแต่กลุ่มมีการแลกเปลี่ยนด้วยกระบวนการเสวนาอย่างสม่ำเสมอ เพื่อแสดงให้เห็นถึงความสำคัญของเป้าหมายของแต่ละคน “กลุ่มไม่ได้สอนให้เราแค่ทำ มีเงิน แล้วก็จบไป แต่กลุ่มสอนวิธีคิด สอนให้พวกเราได้ทบทวนเป้าหมายของตนเอง และให้พวกเราทำโดยไม่ต้องสนใจความคิดของใคร เพราะแต่ละคนมีเป้าหมายไม่เหมือนกัน” – แม่พจน์

เล่าถึงการแลกเปลี่ยนที่แสดงถึงผลของการเสวนากลุ่มร่วมกันทำให้เห็นถึงเป้าหมายของการเข้าร่วมกลุ่มของแต่ละคน จากนั้นจึงร่วมกันหาวิธีการทำให้พวกเขามุ่งความสนใจไปในทิศทางหรือเป้าหมายในการทำงานเดียวกัน คือ การทำกลุ่มวิสาหกิจ (มะม่วงน้ำดอกไม้) ร่วมกันเพื่อสุดท้ายแล้วจะกลับไปตอบโจทย์เป้าหมายของสมาชิก โดยฝึกให้สมาชิกหมั่นทบทวนเป้าหมายของตนเองและของกลุ่มตลอดเวลา มีการประเมินสิ่งที่กำลังเป็นอยู่ ข้อดี ข้อเสีย สิ่งที่ได้ดี และสิ่งที่อาจขาดหายไปตามสถานะปัจจุบันของกลุ่มและแต่ละบุคคล มีการชวนให้ทบทวน การสร้างทางเลือก ฝึกวิธีคิดเพื่อรับกับสิ่งใหม่หรือการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา การทำแบบนี้ทำให้กลุ่มเติบโตขึ้น มีการสร้างทางเลือกของตนเองอย่างอิสระภายใต้กระบวนการของกลุ่ม และสร้างผลงานได้ตามเป้าหมายของกลุ่มและตนเอง

4.4.4 เจื่อนไซสนับสนุนให้เกิดกรอบทฤษฎีอ้างอิงของการเสริมพลังให้แก่ชุมชน

1. ผู้นำผู้สูงอายุที่เข้มแข็ง

สิ่งที่ทำให้การเสริมพลังให้แก่ชุมชนโดยกลุ่มผู้สูงอายุที่มีพลังในตนเองประสบความสำเร็จ ส่งผลดีต่อการรวมกลุ่มวิสาหกิจ (มะม่วงน้ำดอกไม้) ได้ นั่นคือการคือการที่กลุ่มมีผู้นำกลุ่มที่เข้มแข็ง ผู้นำของกลุ่มมีภาวะผู้นำที่เข้าเข้าใจบทบาทของตนเองในการขับเคลื่อนกลุ่ม และนำพากลุ่มได้อย่างมีประสิทธิภาพ การที่กลุ่มวิสาหกิจ (มะม่วงน้ำดอกไม้) มีผู้นำที่มีภาวะผู้นำผู้สูงอายุที่เข้มแข็งมีผลต่อการสร้างพลังให้กับชุมชนในหลายด้าน ได้แก่ 1) การสร้างความเชื่อมั่น

และเป็นแรงบันดาลใจให้กับสมาชิกในกลุ่ม โดยผู้นำกลุ่มที่เข้มแข็งมีความเชื่อมั่นสูงในการนำทีม ซึ่งสามารถถ่ายทอดไปสู่สมาชิกในกลุ่มได้ ผู้นำของกลุ่มจะคอยให้คำแนะนำ ดูแล เอาใจใส่ และสร้างแรงบันดาลใจให้กับสมาชิกในกลุ่มเพื่อนำไปสู่การเติบโตและพัฒนาได้ 2) การสร้างความร่วมมือ ผู้นำผู้สูงอายุของกลุ่มมีความสามารถในการสร้างบรรยากาศในการทำงานร่วมกันที่เต็มไปด้วยความร่วมมือและสนับสนุนในการทำงานร่วมกันของกลุ่มชุมชน สร้างการมีส่วนร่วมในการคิดและการตัดสินใจ เมื่อสมาชิกในกลุ่มรู้สึกว่าเขาามีบทบาทและมีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจ พวกเขาจะมีแรงบันดาลใจมากขึ้นที่จะมุ่งมั่นในการทำกลุ่มร่วมกัน 3) การพัฒนาทักษะและความรู้ จุดเด่นของผู้นำที่ชุมชนคือ ผู้ของกลุ่มวิสาหกิจ และกลุ่มอื่น ๆ จะมีการพัฒนาทักษะ ความรู้ อยู่เสมอ รวมถึงสนับสนุนให้สมาชิกในกลุ่มพัฒนาทักษะและความรู้ของตัวเอง โดยการเสวนา หรือ การศึกษาดูงาน อาจเรียกได้ว่าเป็นการสนับสนุนการศึกษาตลอดชีวิตให้กับกลุ่ม และแบ่งปันประสบการณ์และความรู้ที่สร้างสรรค์ตลอดเวลา และ 4) การสร้างความสัมพันธ์ที่ดีของกลุ่ม ผู้นำผู้สูงอายุของกลุ่มมีความสามารถในการสร้างสัมพันธ์ภาพระหว่างสมาชิกในกลุ่ม ทำให้สมาชิกในกลุ่มมีการทำงานร่วมกันที่ดี มีความเชื่อมโยงต่อกันและมีความสัมพันธ์ที่ดี ทำให้การทำงานร่วมกันของกลุ่มมีประสิทธิภาพมากขึ้น “แม่ ๆ ถือเป็นผู้นำของกลุ่มที่มีความสำคัญมาก ๆ เพราะแม่ ๆ ทำให้เห็นมาก่อน และเอามาถ่ายทอดด้วยความหวังดี ทำให้พวกเรานั้นมั่นใจว่าเราสามารถทำตามแม่ ๆ ได้” – **สมาชิกกลุ่มที่เป็นคนในชุมชนคนที่ 3** เล่าถึงความเป็นผู้นำของผู้สูงอายุในกลุ่ม

ผู้นำกลุ่มผู้สูงอายุของกลุ่มวิสาหกิจ (มะม่วงน้ำดอกไม้ม) มีลักษณะของความเป็นผู้นำที่เข้มแข็งประกอบไปด้วย 3 ลักษณะ คือ “ผู้นำโดยบทบาท” โดยกลุ่มวิสาหกิจชุมชนมีผู้ที่ทำหน้าที่โดยการถูกกำหนดโดยบทบาทของความเป็นผู้นำ สิ่งที่สังเกตเห็นได้อย่างชัดเจนคือ กลุ่มผู้นำที่ทำหน้าที่นี้โดยบทบาทที่ได้รับ จะมีผลต่อการคิด การตัดสินใจ การดำเนินงาน การกำหนดการทำงานของกลุ่ม รวมถึงการทำงานร่วมกันกลุ่มภายนอกหรือองค์กรภายนอกค่อนข้างเยอะ ขณะที่ “ผู้นำโดยความสัมพันธ์” ก็เป็นอีกบทบาทของผู้นำที่มีความสำคัญในการทำให้กลุ่มขยายตัวเพิ่มขึ้น และเป็นสิ่งที่ทำให้เกิดความเหนียวแน่นของการทำงานร่วมกันของกลุ่มที่ดีมาก โดยลักษณะของผู้นำกลุ่มโดยความสัมพันธ์มักเกิดจากการที่มีสมาชิกเข้ามาโดยความเป็นครอบครัว เครือญาติ กลุ่มเพื่อนที่สนิทสนมกัน ชักชวนกันมาทำงานร่วมกัน รวมถึงการที่พ่อ ๆ แม่ ๆ ที่เข้ากลุ่มมาก่อน ดังลูก ๆ หลาน ๆ เข้ามาทำงานร่วมกันกับกลุ่มด้วย โดย **แม่เตีย** เล่าถึงลักษณะของผู้นำที่เกิดขึ้นโดยความสัมพันธ์ว่า “หลายคนเลยที่เข้ามาแล้วก็ชักชวนให้มีคนอื่น ๆ เข้ามาในกลุ่มมากขึ้น... คนที่ชวนกันเข้ามาก็จะเชื่อฟัง ทำตาม ตามไถ่กันอยู่ตลอด ก็พวกพ่อแม่ ญาติ ๆ

กันนี้แหละ” ลักษณะที่สาม คือ “ผู้นำโดยผลลัพธ์” กลุ่มผู้นำที่ได้รับการยอมรับและเป็นแรงจูงใจที่สำคัญที่ทำให้มีผู้ที่สนใจอยากเข้าร่วมกลุ่ม คือ กลุ่มผู้สูงอายุ หรือสมาชิกในกลุ่มที่ดำเนินงานมาก่อนประสบความสำเร็จจากการเข้าร่วมกลุ่ม เห็นผลลัพธ์ในการทำสวนมะม่วง การขาย และเกิดรายได้อย่างชัดเจน กลุ่มนี้จะมีบทบาทในการเป็นตัวอย่าง การสอน การเป็นพี่เลี้ยงให้กับสมาชิกใหม่ที่เข้ามาสามารถทำตามการทำงานที่ประสบความสำเร็จในแบบฉบับที่ผู้นำกลุ่มนี้เคยทำได้

“กลุ่มของเรามีผู้นำที่เข้มแข็ง คนที่อยู่มาก่อน เราก็ยกให้พวกเขาเป็นผู้นำของกลุ่ม พวกสูงอายุก็เป็นแบบอย่างที่ดี กำหนดวิธีการทำงานที่ดีเอาไว้ ใครเห็นก็ทำตามได้ง่าย” ลุงพล

การที่กลุ่มวิสาหกิจชุมชนของผู้สูงอายุ (มะม่วงน้ำดอกไม้) มีผู้นำที่เข้มแข็งและมีภาวะผู้นำที่ดีนั้น ถือเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลกระทบต่อความสำเร็จและการเสริมพลังให้แก่ชุมชนในหลายด้าน ผู้นำที่มีวิสัยทัศน์ ความรู้ความสามารถ และเข้าใจบทบาทของตนเองอย่างชัดเจน จะสามารถกำหนดทิศทางและขับเคลื่อนกลุ่มไปสู่เป้าหมายได้อย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ ผู้นำที่ดียังสามารถสร้างแรงบันดาลใจและจูงใจให้สมาชิกในกลุ่มมีความมุ่งมั่นและทุ่มเทในการทำงานร่วมกัน ซึ่งจะนำไปสู่ความสำเร็จของกลุ่ม การมีผู้นำที่เข้มแข็งยังส่งผลกระทบต่อการสร้างพลังให้กับชุมชนด้วย โดยผู้นำจะเป็นแบบอย่างที่ดีและเป็นแรงบันดาลใจให้ผู้สูงอายุคนอื่น ๆ ในชุมชนได้เรียนรู้และพัฒนาศักยภาพของตนเอง รวมถึงกระตุ้นให้เกิดการรวมกลุ่มและสร้างเครือข่ายเพื่อพัฒนากิจกรรมต่าง ๆ ในชุมชน ซึ่งจะทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็งและพึ่งพาตนเองได้มากขึ้น นอกจากนี้ ผู้นำที่ดียังมีบทบาทสำคัญในการประสานความร่วมมือและสร้างการมีส่วนร่วมจากหน่วยงานภายนอก เช่น องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หน่วยงานราชการ หรือองค์กรเอกชน เพื่อระดมทรัพยากรและการสนับสนุนมาพัฒนากลุ่มและชุมชน ซึ่งจะเป็นการเพิ่มศักยภาพและขีดความสามารถให้กับกลุ่มและชุมชนได้อย่างยั่งยืน ดังนั้น การมีผู้นำที่เข้มแข็งในกลุ่มวิสาหกิจของผู้สูงอายุจึงมีความสำคัญอย่างยิ่ง เนื่องจากจะเป็นพลังขับเคลื่อนสำคัญที่นำพาความสำเร็จมาสู่กลุ่ม รวมถึงเป็นแรงบันดาลใจและกระตุ้นให้เกิดการพัฒนาศักยภาพและเสริมสร้างพลังอำนาจแก่ชุมชนในระยะยาว

2. ความเชื่อมโยงกับชีวิตประจำวัน

“ช่วงโควิดที่ผ่านมาลูกหลานตงงานกลับมาอยู่บ้าน แรก ๆ ก็เห็นเขาเครียดกัน
เลยชวนมาทำกลุ่มด้วยกัน... มันไม่ใช่แค่พวกเขาทำอะไรให้ทำ แต่มันทำให้เราได้อยู่
ด้วยกันเป็นครอบครัว” – แม่เนวล

ผลกระทบในเชิงบวกที่สำคัญที่ได้จากการรวมกลุ่มวิสาหกิจ (มะม่วงน้ำดอกไม้) ของกลุ่มผู้สูงอายุ และการเข้ามามีส่วนร่วมในกลุ่มของคนในชุมชน คือ ความสัมพันธ์ของครอบครัว สิ่งที่เกิดขึ้นในการดำเนินการของกลุ่ม การมีส่วนร่วมในกลุ่มของผู้สูงอายุ และคนในชุมชน ไม่เพียงแต่เป็นการสร้างงาน สร้างอาชีพ หากแต่เป็นการเชื่อมโยงกับชีวิตประจำวันของคนในชุมชนได้อย่างลงตัว “ลูกหลานเราได้กลับมาทำสวนมะม่วงด้วยกัน เรามีเวลาอยู่ด้วยกันมากขึ้น กินข้าวด้วยกัน ทำงานด้วยกัน เจ็บไข้ได้ป่วยก็ดูแลกันได้ทันที ต่างจากเมื่อก่อน” – สมาชิกกลุ่มที่เป็นผู้สูงอายุกลุ่มอื่น ๆ ในชุมชน เล่าถึงการใช้ชีวิตประจำวันของคนในชุมชน และสมาชิกในครอบครัวด้วย

สิ่งที่เกิดขึ้นเป็นการได้ใช้เวลาที่มีคุณภาพของสมาชิกในครอบครัว เป็นช่วงเวลาที่เคยห่างหายไปก่อนที่จะมีการรวมกลุ่ม ด้วยสถานะเศรษฐกิจที่ไม่เอื้อต่อการประกอบอาชีพในชุมชน ส่งผลให้นอกจากลูกหลานจะออกไปศึกษาต่อที่ตัวเมืองหรือต่างจังหวัด แต่เมื่อศึกษาจบแล้วก็ปักหลักทำงานอยู่ที่นี่ด้วย เพราะหากกลับมาที่ชุมชนอาจไม่มีอาชีพรองรับ หรือมีรายได้ไม่เพียงพอต่อการดำรงชีวิต ในขณะที่ปัจจุบันกลับตรงกันข้าม สมาชิกในครอบครัวได้ใช้ชีวิตอยู่ร่วมกัน มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ดูแลเอาใจใส่ซึ่งกันและกัน พ่อแม่คนเฒ่าคนแก่ได้แลกเปลี่ยนและถ่ายทอดทัศนคติ ค่านิยม ความเชื่อที่ดีงาม และเป็นแบบอย่างที่ดีแก่ลูกหลาน ในขณะเดียวกันก็เปิดใจที่จะรับฟังและแลกเปลี่ยน ใช้ชีวิตและทำงานร่วมกันได้อย่างลงตัว นอกจากนั้นแล้ว การเชื่อมโยงกับชีวิตประจำวันยังส่งผลให้เกิดอาชีพที่เข้มแข็งในชุมชนอันเกิดจากความรู้สึกเป็นเจ้าของของกลุ่มผู้สูงอายุและคนในชุมชนที่ได้ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมสร้างกลุ่มร่วมกัน ซึ่งเป็นพฤติกรรมของสมาชิกที่มีความเป็นเจ้าของกลุ่ม และเป็นเจ้าของความสัมพันธ์ด้วย โดยเฉพาะเมื่อกลุ่มเกิดจากการร่วมมือของคนในครอบครัวที่ทำด้วยกันจะยิ่งทำให้เกิดทัศนคติของความห่วงใยและอยากดูแลจนแข็งแรงอย่างที่ตั้งใจ และลงมือทำเพื่อให้เกิดผลลัพธ์ที่ส่งผลกลับมาที่กลุ่ม และคนในครอบครัว กลายเป็นอาชีพที่มีความเข้มแข็งอันเกิดจากพฤติกรรมความเป็นเจ้าของของกลุ่ม “เราช่วยกันทำ ช่วยกันดูแล เพราะเราคือเจ้าของร่วมกัน รายได้ที่ได้มาเราก็แบ่งกัน เอามาใช้ใน

ครอบครัวของเรา... พูดว่าเรารักมะม่วงได้เลย เพราะมันเปลี่ยนชีวิตครอบครัวของเรา” -
แม่สุณา เล่าถึงความรู้สึกที่มีต่อกลุ่มอาชีพ และคนในครอบครัว

ขณะเดียวกัน การทำงานกลุ่มวิสาหกิจชุมชน (มะม่วงน้ำดอกไม้) และกลุ่มอื่น ๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชนกลายเป็นวิถีชีวิตที่ไม่ได้เป็นแรงงานหรืออาชีพ แต่เป็นกลายเป็นวิถีชีวิตวัฒนธรรม และค่านิยมของคนในชุมชนที่มีช่วงเวลาในการทำกิจกรรมต่าง ๆ ร่วมกันเป็นกิจกรรมของชุมชน เช่น เทศกาลมะม่วงประจำปี การร่วมแรงร่วมใจในการเก็บเกี่ยวเมื่อถึงเวลาเก็บเกี่ยว การทำข้อสรุปร่วมกันในช่วงเวลาบั้นผล หรือแม้แต่กิจกรรมอื่น ๆ ที่เป็นกิจกรรมประจำปีของชุมชน คนในชุมชนก็เข้ามาช่วยเหลือและทำกิจกรรมร่วมกันมากขึ้น เรียกได้ว่าเป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมความเชื่อมโยงในวิถีชีวิตของคนในชุมชนให้เกิดความรัก ความสัมพันธ์ และทำงานร่วมกันเพื่อผลลัพธ์ที่ตอบกลับมาแก่ชุมชน

3. การสนับสนุนจากองค์กรภาครัฐและภาคเอกชน

“พอเราทำกลุ่มกันมาระยะหนึ่ง ก็มีคนหลายคนอยากทำแบบเราได้ นี่เป็นจุดเริ่มต้นของการคุยกันว่าเราจะทำกลุ่มยังไง ให้ทุกคนเรียนรู้ได้ ทำตามได้... ในขณะเดียวกันเราก็ใช้กลุ่มของเราเป็นศูนย์การเรียนรู้เวลาที่มีใครมาดูงานที่บ้านเรา” -
แม่พจน์

ตัวแทนกลุ่มผู้สูงอายุเล่าถึงผลของการได้รับการสนับสนุนจากองค์กรต่าง ๆ นำไปสู่การเกิดแหล่งเรียนรู้ของชุมชน โดยจากการศึกษาการสร้างทฤษฎีฐานรากเพื่อการเสริมพลังชุมชนแบบมีส่วนร่วมโดยผู้สูงอายุของกลุ่มวิสาหกิจ (มะม่วงน้ำดอกไม้) โดยการเริ่มรวมกลุ่มของผู้สูงอายุ พบว่า อีกหนึ่งประเด็นที่สำคัญที่ทำให้กลุ่มวิสาหกิจโดยกลุ่มผู้สูงอายุสามารถเติบโตจากกลุ่มเล็ก ๆ กลายเป็นกลุ่มอาชีพที่เป็นแรงขับเคลื่อนเศรษฐกิจของชุมชนได้ ส่วนหนึ่งเกิดจากการให้การสนับสนุนจากองค์กรภาครัฐและภาคเอกชนตั้งแต่การให้ความรู้ การศึกษาดูงาน การวางแผนโครงสร้างการทำงาน และการให้คำปรึกษาอื่น ๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อการดำเนินการของกลุ่ม เช่น การสนับสนุนตั้งแต่เริ่มต้นตั้งกลุ่มโดยธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตรที่สนับสนุนทั้งในเชิงของความรู้ การจัดการ ทุนสนับสนุน หรือการดูงานที่ต่างประเทศ ขณะที่กรมการท่องเที่ยวและการกีฬาจังหวัดเข้ามามีส่วนร่วมในการให้ความรู้ด้านการจัดการการท่องเที่ยว การดูแลแขกผู้มาเยือน หรือการกำหนดแหล่งทรัพยากรที่สำคัญในชุมชนที่สามารถนำไปใช้ในการดำเนินการของกลุ่มได้เป็นอย่างดี การสนับสนุนและส่งเสริมกิจกรรมผู้สูงอายุทั้งในเชิงนโยบายการส่งเสริม

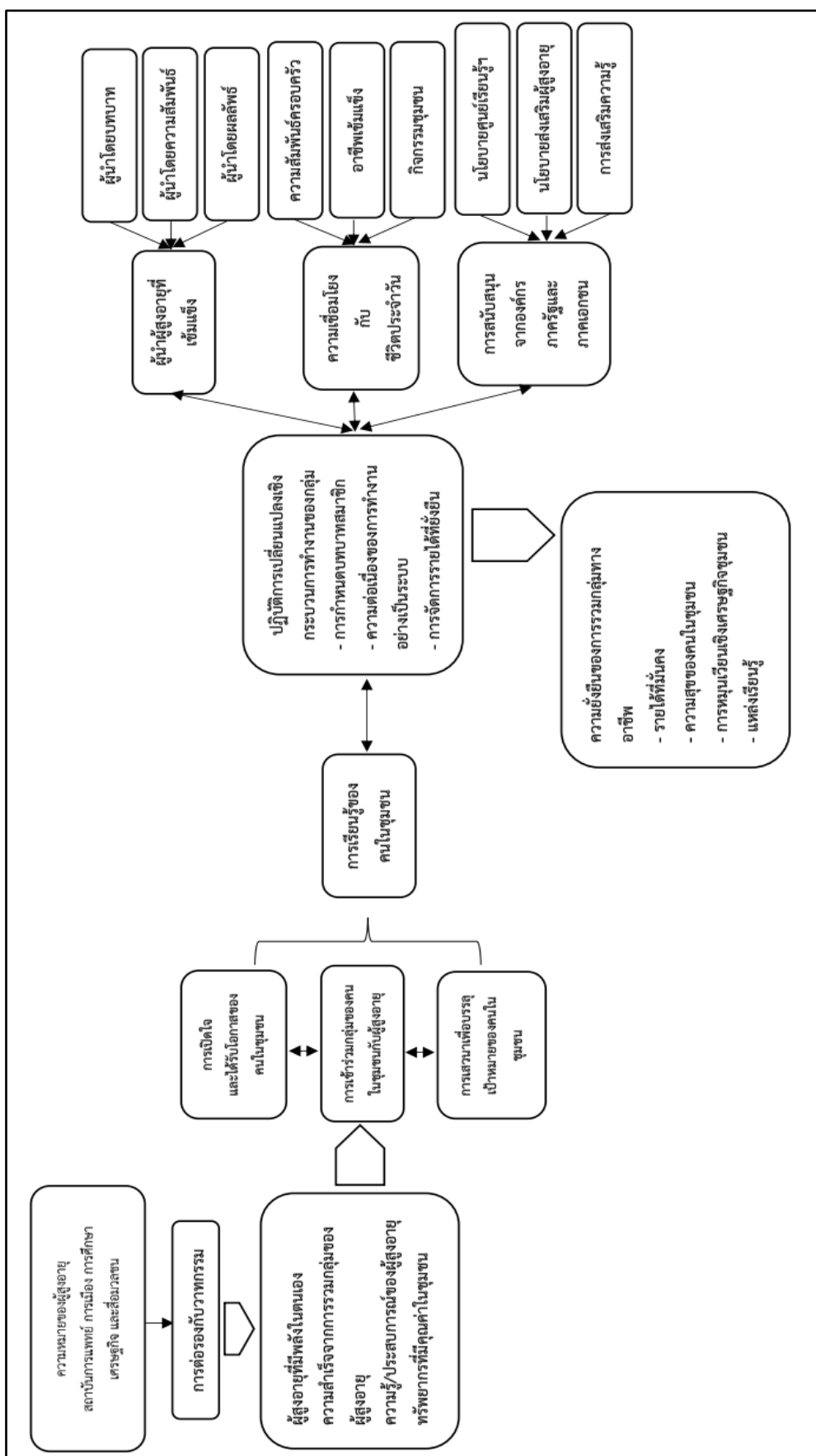
ผู้สูงอายุในการดูแลสุขภาพ การส่งเสริมอาชีพ และการมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมร่วมกันของเทศบาลตำบลหนองวัวซอ รวมถึงองค์กรภาคเอกชน เช่น โรงงานคั้ดมะม่วงที่คอยเป็นสื่อกลางในการคัดสรรและรักษาผลประโยชน์ให้กับคนในชุมชน เหล่านี้แสดงให้เห็นถึงความร่วมมือของกลุ่มผู้สูงอายุ คนในชุมชน องค์กรภาครัฐและภาคเอกชน ที่มีการดำเนินงานสนับสนุนกันอย่างต่อเนื่องที่ จนทำให้เกิดผลดีต่อชุมชนในแง่มุมต่าง ๆ

การรวมกลุ่มของผู้สูงอายุที่ได้รับการสนับสนุนจากองค์กรภาครัฐและภาคเอกชน ทำให้กลุ่มวิสาหกิจและชุมชนทำให้เกิดนโยบายศูนย์การเรียนรู้ของชุมชน ซึ่งเปรียบเสมือนเป็นศูนย์กลางในการรวบรวมองค์ความรู้ ข้อมูลข่าวสาร ความรู้ของกลุ่มผู้สูงอายุ ความรู้ที่เกิดขึ้นจากการทำงานร่วมกันของกระบวนการกลุ่ม นำไปสู่การเรียนรู้ของคนในชุมชน รวมถึงเป็นแหล่งเรียนรู้ที่จะทำให้ผู้ที่มาเยือนได้ศึกษา เป็นแหล่งเสริมสร้างโอกาสในการเรียนรู้ การถ่ายทอด การแลกเปลี่ยนประสบการณ์ การสืบทอดภูมิปัญญา วัฒนธรรม ค่านิยม และเอกลักษณ์ของชุมชน อีกทั้งเป็นแหล่งบริการชุมชนด้านต่าง ๆ เช่น การจัดกิจกรรมที่สอดคล้องกับความต้องการเรียนรู้ของชุมชน เพื่อเสริมสร้างการดำเนินชีวิต และการอาชีพของคนในชุมชนด้วย “เราสามารถบอกได้เลยว่า เพราะธนาคาร ธกส. ให้โอกาสเราตั้งแต่ตอนแรก แทบจะเป็นที่เดียวในช่วงแรกที่ทำให้ความรู้เราให้ทุนเรา ให้ความรู้เรา พาเราไปดูงาน จนเรามีเอาสิ่งที่ได้มาทำกลุ่มได้” - แม่ภาพ เล่าถึงการได้รับการสนับสนุนจากธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตรในช่วงแรก จนสามารถนำความรู้ที่ได้มาแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับกลุ่มผู้สูงอายุในชุมชน และเริ่มต้นสร้างกลุ่มอาชีพได้ “ทางเทศบาลของเรามีนโยบายในการส่งเสริมอาชีพ ส่งเสริมผู้สูงอายุอยู่แล้ว ผู้สูงอายุของที่นี่เขาแทบจะไม่ใช้แค่ผู้นำกลุ่ม แต่เขาเป็นคนขับเคลื่อนชุมชนด้วย” - คุณนนท์ กล่าวถึงนโยบายด้านการสนับสนุนกลุ่มผู้สูงอายุ และกลุ่มวิสาหกิจชุมชนในการประกอบอาชีพ โดยสามารถสรุปกระบวนการการเสริมพลังให้แก่ชุมชนโดยผู้สูงอายุที่มีพลังในตนเอง และศึกษาเงื่อนไขความสำเร็จของการเสริมพลังให้แก่ชุมชนโดยกลุ่มผู้สูงอายุที่มีพลังในตนเอง ดังภาพประกอบที่ 17

จากภาพประกอบ 17 อธิบายถึงตัวแบบการสร้างทฤษฎีฐานรากของกระบวนการการเสริมพลังให้แก่ชุมชนโดยผู้สูงอายุที่มีพลังในตนเอง ฉบับร่างจากประสบการณ์ก่อนลงมือปฏิบัติ และศึกษาเงื่อนไขความสำเร็จของการเสริมพลังให้แก่ชุมชนโดยกลุ่มผู้สูงอายุที่มีพลังในตนเองของผู้สูงอายุที่มีการรวมกลุ่มวิสาหกิจชุมชน แสดงให้เห็นว่า ปฏิบัติการเปลี่ยนแปลงเชิงกระบวนการทำงานของกลุ่มเป็นกระบวนการการเสริมพลังให้แก่ชุมชนโดยผู้สูงอายุที่มีพลังในตนเอง โดยปฏิบัติการเปลี่ยนแปลงเชิงกระบวนการทำงานของกลุ่มดังกล่าว ส่งผลให้เกิดความยั่งยืนของการรวมกลุ่มทางอาชีพ ทำให้คนในชุมชนมีความสุข คนในชุมชนมีชีวิตและความเป็นอยู่

ที่ดีขึ้น มีรายได้ที่มั่นคง การหมุนเวียนเชิงเศรษฐกิจของชุมชนเป็นไปในทิศทางที่ดีขึ้น และนอกจาก
 จะเกิดกลุ่มอาชีพแล้ว ก็ยังส่งผลให้เกิดแหล่งเรียนรู้ซึ่งเป็นพื้นที่ที่สะท้อนถึงคุณค่า ความสามารถ
 และศักยภาพของกลุ่มผู้สูงอายุ และคนในชุมชนได้เป็นอย่างดี เหล่านี้หมายถึงความสำเร็จใน
 กระบวนการเสริมพลังให้แก่ชุมชนโดยกลุ่มผู้สูงอายุที่มีพลังในตนเอง การปฏิบัติการเปลี่ยนแปลง
 เชิงกระบวนการกระบวนการกระบวนการทำงานของกลุ่มจึงเป็นเงื่อนไขที่สำคัญในการสร้างกระบวนการมี
 ส่วนร่วมและการเสริมพลังจากผู้สูงอายุสู่คนในชุมชน

ภาพประกอบ 17 กรอบทฤษฎีอ้างอิงของการเสริมพลังให้แก่ชุมชนแบบมีส่วนร่วมโดยผู้สูงอายุ(วงจรมีที่ 1 ฉบับร่างจากประสบการณ์ก่อนลงมือปฏิบัติ)

ขั้นสะท้อน (Reflect) เพื่อสะท้อนคิดการศึกษาแนวทางการสร้างกรอบทฤษฎีอ้างอิงของการเสริมพลังชุมชนแบบมีส่วนร่วมโดยผู้สูงอายุผ่านกระบวนการมีส่วนร่วม การดำเนินการวิจัยในขั้นตอนการสะท้อนคิด (Reflection) เพื่อสร้างกรอบทฤษฎีอ้างอิงของการเสริมพลังชุมชนแบบมีส่วนร่วมโดยผู้สูงอายุสู่การสร้างทฤษฎีฐานรากเพื่อการเสริมพลังชุมชนแบบมีส่วนร่วมโดยผู้สูงอายุ ผู้วิจัยดำเนินการในขั้นตอนนี้อาจานวน 1 ครั้ง 2 วัน ซึ่งสามารถนำเสนอผลการวิจัยดังต่อไปนี้

สะท้อนการปฏิบัติการศึกษาแนวทางการสร้างกรอบทฤษฎีอ้างอิงของการเสริมพลังชุมชนแบบมีส่วนร่วมโดยผู้สูงอายุผ่านกระบวนการมีส่วนร่วม

1. กระบวนการทำงานของกลุ่มสร้างพลังแก่ผู้สูงอายุ

“ทำงานกับกลุ่มเปลี่ยนโลกของพวกเขาไปมาก ถ้าเป็นเมื่อก่อนเราไม่ได้คุย ไม่ได้แลกเปลี่ยนกับคนที่เข้ามาแบบนี้หรอก เพราะเราไม่รู้จะบอกอะไร ...กลุ่มทำให้เราได้เรียนรู้ ได้ทำงาน ได้มีความคิดมากขึ้น” – แม่เตี๋ยง

สิ่งที่ทำให้ผู้สูงอายุมีพลังคือกระบวนการทำงานของกลุ่ม การที่ผู้สูงอายุแต่ละคนมีบทบาทที่สำคัญในการทำงานในกลุ่ม มีการเคารพบทบาทซึ่งกันและกันแต่มีการช่วยเหลือกันในการทำงานร่วมกันตลอดเวลาเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการสร้างผลผลิตของกลุ่ม นั่นคือ การส่งจำหน่ายมะม่วงน้ำดอกไม้ทั้งภายในและต่างประเทศได้เป็นอย่างดี การวิจัยสะท้อนกระบวนการทำงานของกลุ่มผู้สูงอายุด้วยการดำเนินการกลุ่มวิสาหกิจ (มะม่วงน้ำดอกไม้) กระบวนการทำงานของกลุ่มที่มีระบบในการทำงานที่ส่งเสริมการมองเห็นคุณค่า และการใช้ศักยภาพของกลุ่มผู้สูงอายุได้อย่างเต็มที่ กล่าวคือ กลุ่มมีการสื่อสารเพื่อสร้างความเข้าใจที่ตรงกัน และร่วมกันวางแผนประเมินความต้องการของกลุ่มผู้สูงอายุในการดำเนินงาน ซึ่งทางกลุ่มเห็นว่าเป็นการเริ่มต้นการทำงานร่วมกันด้วยการทำความเข้าใจความต้องการและความพึงพอใจของผู้สูงอายุอย่างแท้จริง รู้ว่าพวกเขาต้องการอะไร รู้ว่าพวกเขามีทรัพยากรอะไร และอยากใช้ทรัพยากรอะไรมาเพื่อขับเคลื่อนการทำงานร่วมกันของกลุ่ม ทำให้กลุ่มวิสาหกิจเป็นกลุ่มที่เกิดขึ้นจากกลุ่มผู้สูงอายุจริง ๆ และสร้างความผูกพันในการทำงานร่วมกันจากการเป็นเจ้าของได้ดี ประการต่อมา กระบวนการในการเสวนาและการทำงานกลุ่มร่วมกัน ทำให้กลุ่มมีวิสัยคิดในการวางแผน วางระบบในการทำงานร่วมกัน มีการกำหนดเป้าหมาย จัดทำแผนดูแล และการติดตามผลการทำงานร่วมกัน ส่งผลให้

กลุ่มผู้สูงอายุรู้ว่ากำลังต้องทำอะไร เพื่ออะไร ทำอย่างไร โดยแต่ละคนมีบทบาทที่จะใช้ในการแสดงความสามารถได้อย่างเต็มที่ กระบวนการดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงการเคารพความเห็นและความสามารถของกันและกันอย่างเท่าเทียม ประการที่สุดท้าย กลุ่มมีการสื่อสารพูดคุยเพื่อนำไปสู่การพัฒนาการทำงานร่วมกันอย่างต่อเนื่อง มีการรับฟังความคิดเห็นในการทำงานอย่างจริงจังตรงไปตรงมา เน้นการสะท้อนเพื่อการพัฒนาการทำงานร่วมกัน เพื่อให้ข้อมูลถูกต้อง เกิดการทำงานและประสานการทำงานร่วมกันได้อย่างมีประสิทธิภาพ และช่วยในการปรับปรุงแผนการทำงานร่วมกัน โดยกระบวนการที่เกิดขึ้นข้างต้นล้วนแล้วแต่ถูกสร้างจากปฏิบัติการเพื่อการเปลี่ยนแปลงโดยการเสวนาของกลุ่มผู้สูงอายุ การสื่อสารรับฟังความคิดเห็นของกันและกัน เปิดโอกาสให้ผู้สูงอายุได้แสดงความคิดเห็น และเปิดพื้นที่ให้กลุ่มผู้สูงอายุทุกคนได้แสดงความสามารถจนกลายเป็นการจัดการทำงานร่วมกันอย่างเป็นระบบจนเกิดการเปลี่ยนแปลงภายในของผู้สูงอายุเอง ทำให้ผู้สูงอายุเกิดการตระหนักรู้ในตนเอง รู้จักโลกของตนเอง และเกิดการเปลี่ยนแปลงโลกภายนอกของผู้สูงอายุจากการทำงานกลุ่มร่วมกัน เกิดการแสวงหาความจริงและการทำความเข้าใจสถานการณ์ต่าง ๆ และพัฒนาระบบการทำงานร่วมกันโดยสมาชิกของกลุ่มเพื่อนำไปสู่การบรรลุเป้าหมายทั้งที่เกิดขึ้นกับโลกภายในของผู้สูงอายุ ถือเป็นการสร้างพลังในตนเองของผู้สูงอายุ และโลกภายนอกของผู้สูงอายุจากการทำงานร่วมกัน ถือเป็นการสร้างพลังในระดับกลุ่มของผู้สูงอายุด้วยกัน

“เราทำอะไรกันมาหลายอย่าง ทำเพราะอยากทำ เราไม่เคยรู้มาก่อนเลยว่าสิ่งที่เราทำมันมีคุณค่ากับตัวเรา และชุมชนของเราขนาดนี้” – แม่สุณา บอกเล่าถึงความรู้สึกหลังจากได้ดำเนินการวิจัยและทำกระบวนการกลุ่ม รวมถึงโลกที่เปลี่ยนไปของตนเองซึ่งเป็นจากการดำเนินงานร่วมกันกับกลุ่ม โดย สมาชิกในกลุ่มที่เป็นคนในชุมชน 2 กล่าวสนับสนุนว่า “ยอมรับเลยว่าแม่ ๆ เก่งมากจริง ๆ แต่กระทั้งตอนนี้มีสมาชิกในกลุ่มมีจำนวนมากขึ้น แต่แม่ ๆ ก็ยังคงเป็นหัวในการดำเนินการ แล้วก็ได้อะไรกันทุกคนด้วย” การประชุมร่วมกันทำให้ผู้สูงอายุ และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องเห็นว่า ผู้สูงอายุมองเห็นคุณค่าในตนเอง ตระหนักรู้ในความสามารถของตนเอง และใช้ความสามารถของตัวเองในการสร้างผลลัพธ์ได้ โดยทั้งหมดนี้ล้วนแล้วแต่เกิดขึ้นจากกระบวนการทำงานร่วมกันของกลุ่มที่ถูกสร้างขึ้นอย่างเป็นระบบโดยกลุ่มผู้สูงอายุเองเช่นกัน

2. การส่งต่อพลังแก่ชุมชนด้วยการถ่ายทอดความรู้ของผู้สูงอายุ

การส่งต่อพลังแก่ชุมชนด้วยการถ่ายทอดความรู้ของผู้สูงอายุ แสดงถึงการที่ผู้สูงอายุในชุมชนมีความรู้และประสบการณ์ที่สั่งสมมายาวนาน ซึ่งถือเป็นทรัพยากรที่มีคุณค่ายิ่ง

การถ่ายทอดความรู้เหล่านี้จากผู้สูงอายุไปยังคนในชุมชนจึงเป็นสิ่งสำคัญที่จะช่วยส่งต่อพลังการเรียนรู้และการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ไม่ว่าจะเป็นความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปวัฒนธรรม ประเพณี หรือแม้แต่วิธีการประกอบอาชีพต่าง ๆ การถ่ายทอดองค์ความรู้เหล่านี้จะช่วยสืบสานมรดกทางปัญญาและเป็นรากฐานสำคัญในการพัฒนาชุมชนให้เติบโตก้าวหน้าอย่างยั่งยืนต่อไปได้ ผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ได้แก่ ผู้สูงอายุ สมาชิกของครอบครัว คนในชุมชน และตัวแทนหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐและภาคเอกชนมีความคิดเห็นร่วมกันว่า กลุ่มผู้สูงอายุที่มีการรวมกลุ่มวิสาหกิจ (มะม่วงน้ำดอกไม้ม) ร่วมกัน ไม่ใช่กลุ่มที่สร้างขึ้นเพื่อการประกอบอาชีพ หรือเพียงเพื่อหารายได้ให้กับชุมชนเท่านั้น หากแต่กลุ่มผู้สูงอายุ และการดำเนินงานร่วมกันเป็นกลุ่มวิสาหกิจกลับเป็นทรัพยากรที่สำคัญทั้งในด้านองค์ความรู้ กระบวนการทำงาน และแนวทางการส่งเสริมเศรษฐกิจของชุมชนให้ดีขึ้น กล่าวคือ กลุ่มวิสาหกิจชุมชน (มะม่วงน้ำดอกไม้ม) ที่กลุ่มผู้สูงอายุสร้างขึ้นมานั้น กลายเป็นศูนย์รวมองค์ความรู้ของชุมชน เพราะกลุ่มมีระบบการจัดการองค์ความรู้ตามแบบฉบับของกลุ่ม มีชุดเครื่องมือ กระบวนการ วิธีการ และการนำไปใช้ที่กลุ่มผู้สูงอายุสามารถถ่ายทอดส่งต่อไปให้กับชุมชนได้ “ไปไหนมาไหนตอนนี้ หลายคนเรียกแม่ว่าเป็นวิทยากรแล้ว (พร้อมหัวเราะ) ... แม่ได้ไปสอน ได้ไปให้ความรู้หลายที่มาก กลุ่มชวนไป หน่วยงานเชิญไป บางช่วงทำงานสอนมากกว่างานสวนแล้ว” - แม่ภาพ บอกเล่าถึงอีกบทบาทสำคัญที่ได้รับ หลังจากการเป็นผู้นำของกลุ่มสร้างกลุ่มวิสาหกิจ (มะม่วงน้ำดอกไม้ม) ได้อย่างประสบความสำเร็จ จึงได้รับความสนใจจากกลุ่มอาชีพอื่น ๆ องค์การภายนอกที่มีความสนใจมากขึ้น จนได้รับเชิญให้ไปเป็นวิทยากร ผู้สอน เพื่อให้แนวคิด ให้กำลังใจ หรือวิธีการทำงานร่วมกันอย่างประสบความสำเร็จให้กับคนอื่น ๆ ได้

“เราดูจากเวลาที่แต่ละคนมี ถ้าเป็นคนที่อยู่กับเราได้นาน ๆ เราก็จะค่อย ๆ ชวนให้เรียนรู้ และลงมือทำไปพร้อมกัน ... แต่ถ้าเป็นกลุ่มที่มีเวลาน้อย หรือมาดูงานเป็นครั้งคราว เราก็มีกำหนดวัน 1 วัน 2 วัน 3 วัน ทำอะไรกันบ้าง” - แม่พจน์

การสนทนาสะท้อนถึงความสามารถของผู้สูงอายุว่าเป็นผู้ที่สั่งสมประสบการณ์ ความรู้ ทักษะ และความเชี่ยวชาญในด้านต่าง ๆ ที่มีคุณค่า อันเป็นประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิตของผู้สูงอายุเอง และในทีนี้ยังเป็นประโยชน์ต่อคนในชุมชนและสังคมด้วย จนบางคนเรียกว่าเป็นภูมิปัญญาของผู้สูงอายุที่เกิดขึ้น หรือภูมิปัญญาชาวบ้านเลยทีเดียว “แม่ ๆ เปรียบเหมือนครูของพวกเราในตอนนี้ เพราะเราเรียนรู้แนวทางการทำสวนมะม่วง การทำกลุ่ม การขายต่อจากแม่ ๆ” - สมาชิกในกลุ่มที่เป็นคนในครอบครัวของผู้สูงอายุ 1 เล่าถึงการถ่ายทอดองค์ความรู้จากกลุ่มผู้สูงอายุให้กับสมาชิกในกลุ่มที่เข้ามาร่วมเรียนรู้

การถ่ายทอดองค์ความรู้ของกลุ่มผู้สูงอายุให้กับคนในชุมชนมีการดำเนินการหลากหลายรูปแบบ เช่น การบอกเล่าด้วยวาจา ซึ่งเป็นวิธีการที่พบเห็นบ่อยที่สุดที่ผู้สูงอายุใช้ในการสื่อสารกับคนในชุมชนที่มีความสนใจ ผู้สูงอายุสามารถอธิบายหรือถ่ายทอดความรู้ประสบการณ์ของตนเองที่สั่งสมมาให้กับคนในชุมชนและผู้สนใจด้วยคำพูดเป็นหลัก แบบที่ 2 คือ การสาธิตและการลงมือปฏิบัติจริง วิธีการนี้ผู้สูงอายุถ่ายทอดด้วยการแสดง หรือการกระทำไปพร้อม ๆ กับการบอกเล่าด้วยวาจา เพื่อให้คนในชุมชนได้ประสบการณ์ตรงในรูปแบบที่เป็นรูปธรรมเห็นได้อย่างชัดเจนมากขึ้น รวมถึงการชวนให้คนในชุมชนได้ลงมือปฏิบัติตาม วิธีการนี้จะทำให้คนในชุมชนเข้าใจวิธีการ ขั้นตอน รายละเอียดอย่างเห็นภาพ และสามารถลงมือปฏิบัติตามได้ นับเป็นวิธีการที่เหมาะสมกับการถ่ายทอดองค์ความรู้ที่ต้องการผลลัพธ์ และการทำตามได้ง่าย แบบที่ 3 คือ การถ่ายทอดในรูปแบบของแหล่งเรียนรู้ จากการดำเนินการสะท้อนให้เห็นว่ากลุ่มผู้สูงอายุมีการรวมกลุ่มวิสาหกิจ รวมถึงการขยายกลุ่มไปยังกลุ่มอื่น ๆ ในชุมชนจนมีความหลากหลายในเชิงของกลุ่มอาชีพและการใช้ทรัพยากรของชุมชนให้เป็นประโยชน์สูงสุด จนกลายเป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชนในการถ่ายทอดและเผยแพร่ไปยังคนในชุมชนและผู้สนใจได้ โดยกลุ่มผู้สูงอายุมีกลุ่มโฮมสเตย์เป็นศูนย์กลางของแหล่งการเรียนรู้ เชื่อมโยงไปยังกลุ่มอาชีพต่าง ๆ เพื่อให้คนในชุมชนและคนที่สนใจเข้ามาศึกษาดูงานสามารถศึกษาหาความรู้ได้

ความสามารถในการถ่ายทอดความรู้ของผู้สูงอายุเป็นผลผลิตของการปฏิบัติการเปลี่ยนแปลงของผู้สูงอายุที่เห็นคุณค่าของตนเองจนสามารถส่งต่อพลังแก่ชุมชนได้ และเป็นผลผลิตของกระบวนการเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากการที่ผู้สูงอายุมีสติสัมปชัญญะเชิงวิพากษ์ที่มีการคิดวิเคราะห์ การค้นพบความจริงที่สอดคล้องและเหมาะสมกับกลุ่ม ทดสอบ เรียนรู้ด้วยตัวเอง และลงมือทำจนตกผลึกพร้อมที่จะสามารถนำไปเผยแพร่ให้กับผู้อื่นได้ในที่สุด “จะให้ใครมาบอกมาเล่าก็ไม่เหมือนคนที่ทำมาเอง คิดมาเองกับมือ ... ความน่าเชื่อถืออยู่ที่ประสบการณ์และการบอกเล่า ชวนคิด ชวนทำของพวกเขาแหละ” - **ลุงพล** แสดงความคิดเห็นสนับสนุน จากการถ่ายทอดองค์ความรู้ของกลุ่มผู้สูงอายุสู่คนในชุมชน และคนในชุมชนเองสามารถทำตามได้ ส่งผลให้กลุ่มขยายมากขึ้นด้วยความเข้มแข็ง เพราะไม่เพียงแต่ผู้สูงอายุที่ทำอาชีพจากกลุ่มได้แล้ว สมาชิกที่มาทีหลังก็สามารถเรียนรู้และทำตามจนประสบความสำเร็จ เรียกได้ว่า เป็นการส่งต่อพลังของกลุ่มผู้สูงอายุสู่คนในชุมชนได้อย่างเป็นรูปธรรม

3. กระบวนการทำงานแบบมีส่วนร่วม: จากครอบครัวสู่ชุมชน

จากการดำเนินการด้วยกระบวนการเสวนากลุ่มสะท้อนให้เห็นว่า เครื่องมือที่สำคัญที่ทำให้กลุ่มวิสาหกิจ (มะม่วงน้ำดอกไม้) ประสบความสำเร็จ ขยายกลุ่มได้มากขึ้น พร้อมทั้งสามารถนำไปสู่การสร้างผลผลิต รายได้ให้กับสมาชิกกลุ่มได้เป็นอย่างดี ส่วนหนึ่งเกิดขึ้นจากกระบวนการทำงานแบบมีส่วนร่วมของกลุ่มผู้สูงอายุ และสมาชิกใหม่ที่เข้ามาในภายหลัง โดยสมาชิกใหม่ที่เข้ามาภายหลังแบ่งออกเป็น 2 กลุ่มหลัก คือ กลุ่มคนในครอบครัว ที่เป็นผู้ที่อยู่ใกล้ชิดกับกลุ่มผู้สูงอายุ โดยคนในครอบครัวเห็น และเข้าใจการเข้าร่วมกลุ่มของผู้สูงอายุตั้งแต่เริ่มต้น จากที่เข้าใจว่ามาคุยกันแก้เหงา จนกลายเป็นเห็นพ่อแม่ของตัวเองเริ่มจริงจังกันมากขึ้น มีการไปฝึกอบรมดูงานกันมากขึ้น และมีการประชุมกลุ่มกันเพื่อสร้างกลุ่มอาชีพและทำงานร่วมกันอย่างจริงจัง “เริ่มต้นเราก็ให้กำลังใจพ่อแม่ของเรา เห็นเขามาคุยกันแล้วเขาสบายใจเราก็โอเคแล้ว ... จนมาช่วงหลังเราเห็นพวกเขาจริงจังกันมากขึ้น ไปเรียนที่นั่นที่นี้แล้วก็กลับมาทำกลุ่มกันแบบจริงจัง ไม่คิดเหมือนกันว่าจะมาไกลขนาดนี้” – สมาชิกกลุ่มที่เป็นคนในครอบครัวของผู้สูงอายุคนที่ 2 เล่าถึงสถานการณ์ตั้งแต่เริ่มต้นที่เห็นกลุ่มผู้สูงอายุรวมตัวจนกระทั่งกลายเป็นกลุ่มอาชีพ

“ตอนแรกเราไม่เข้าใจหรอกว่าแม่เราทำอะไร ปลูกมะม่วงก็ทำกันมาแต่ไหนแต่ไร ... เขาก็ขอความช่วยเหลือเราบ้าง เราก็ไปช่วยเขา ก็เห็นว่าเขามีวิธีการที่เปลี่ยนไปจากเมื่อก่อน มันทำให้ผลผลิตมะม่วงดีขึ้น ทำหลายฤดูได้ แล้วก็ทำรายได้ เราก็เลยขอร่วมกลุ่มกับเขาด้วยเลย” – สมาชิกกลุ่มที่เป็นคนในครอบครัวของผู้สูงอายุคนที่ 1

จากการแลกเปลี่ยนของสมาชิกในครอบครัวของผู้สูงอายุ และสมาชิกในกลุ่มทำให้เห็นว่ากระบวนการทำงานแบบมีส่วนร่วมของกลุ่มวิสาหกิจ (มะม่วงน้ำดอกไม้) สามารถขยายจากกลุ่มผู้สูงอายุไปสู่คนในชุมชนได้ดี จุดเริ่มต้นคือคนในครอบครัวที่เห็นพ่อแม่ของตนเองลงมือทำแล้วประสบความสำเร็จ เริ่มจากการเข้ามาช่วยเหลือเล็ก ๆ น้อย ๆ จนได้เข้ามาร่วมกันทำแบบจริงจัง ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมแก้ปัญหา ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นคือ ครอบครัวมีสภาวะทางเศรษฐกิจที่ดีขึ้น ความใกล้ชิดจากการทำงานร่วมกันของคนในครอบครัวมีมากขึ้น เมื่อกลุ่มคนในครอบครัวเริ่มเข้ามาทำงานร่วมกันกับกลุ่มผู้สูงอายุมีมากขึ้น ทำให้ภาพของการขยายความสำเร็จจากการทำกลุ่มวิสาหกิจมีมากขึ้น นำไปสู่การสร้างความสำเร็จของกลุ่มสมาชิกอื่น ๆ ในชุมชน

“เห็นครอบครัวของบ้านเขาทำกันเลยสนใจ แรก ๆ ก็ถามก็คุย จนเห็นว่าผลผลิตมันดี เลยเอาบ้าง ก็เริ่มจากที่ดินเล็ก ๆ ของตัวเอง เริ่มจากหลักสิบต้นนี่ละ แล้วเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ” – แม่สง่า เล่าถึงจุดเริ่มต้นของการเข้าร่วมกลุ่ม หลังจากที่ดินเองเกษียณอายุจากงานประจำกลับมา

อยู่ที่บ้านเกิด และเห็นว่ามีกรรวมกลุ่มวิสาหกิจ (มะม่วงน้ำดอกไม้ม) จึงเกิดความสนใจในการเข้าร่วมกลุ่ม ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องสะท้อนให้เห็นว่าการเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการทำงานแบบมีส่วนร่วมของกลุ่มคนในชุมชนเกิดขึ้นจากการเห็นตัวอย่างที่ดีของกลุ่มผู้สูงอายุและครอบครัวที่ทำร่วมกันแล้วประสบความสำเร็จ ประกอบกับเมื่อพิจารณาดูแล้วเป็นอาชีพหรืองานที่ตัวเองสนใจ มีทรัพยากรที่สามารถทำต่อได้จึงขอเข้าร่วมกลุ่ม สิ่งที่ทำให้คนในชุมชนสามารถทำงานร่วมกัน และปรับตัวเข้ากับกลุ่มได้ดีคือการมีส่วนร่วมในกิจกรรมของกลุ่ม กลุ่มผู้สูงอายุและคนที่เข้ามาก่อนหน้ามีกระบวนการสร้างความสัมพันธ์กับสมาชิกที่เข้ามาใหม่ แบ่งปันประสบการณ์ ความรู้อย่างเป็นกันเอง มีการช่วยเหลือและสนับสนุนตลอดเวลาเมื่อเจอปัญหาในระหว่างการทำงาน พร้อมทั้งสมาชิกใหม่สามารถบอกความต้องการ ร่วมแสดงความคิดเห็น และมีส่วนร่วมในการปรับแผนการทำงานได้อย่างเสรี “ทุกคนเป็นกันเองมาก เราได้รับโอกาสและการสอนที่ดี มีตัวอย่าง มีการทำงานที่เป็นระบบ ทำให้เราทำตามได้ง่าย ... อย่างตัวเองเคยทำงานข้างนอกมา ก็เอาประสบการณ์มาคุย มาแลกเปลี่ยนได้ ดีใจที่แม่ ๆ รับฟังความคิดเห็น” – สมาชิกกลุ่มที่เป็นคนในชุมชนคนที่ 3

พูดถึงการได้รับโอกาสและการปรับตัวการทำงานร่วมกันกับกลุ่ม ซึ่ง แม่พจน์ สนับสนุนความคิดเห็นดังกล่าวและกล่าวเสริมถึงความตั้งใจในการขยายการทำงานของกลุ่มว่า “เราตั้งใจอยู่แล้วว่า เราไม่ได้ทำกลุ่มเพื่อเป็นของเรา แต่เราอยากทำกลุ่มเพื่อสร้างงานอาชีพให้กับคนในชุมชน ใครสนใจเราก็เปิดรับ และเรียนรู้ไปด้วยกัน”

กระบวนการทำงานแบบมีส่วนร่วมของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน (มะม่วงน้ำดอกไม้ม) เริ่มต้นจากการรวมตัวของผู้สูงอายุในชุมชน ที่เข้ามาร่วมกิจกรรมเพื่อแก้เหงาในช่วงแรก แต่ก็พัฒนามลายเป็นกลุ่มอาชีพที่จริงจังมากขึ้น มีการฝึกอบรม ฐาน และประชุมวางแผนงานอย่างเป็นระบบ จากนั้น ก็ได้รับการมีส่วนร่วมจากคนในครอบครัวของสมาชิกผู้สูงอายุ ซึ่งเห็นความจริงจังและความก้าวหน้าของกลุ่ม คนในครอบครัวเหล่านี้จึงเข้ามามีส่วนร่วมสนับสนุนกลุ่ม ทั้งในด้านแรงงาน ความคิดเห็น และการสานต่อกิจกรรมจากรุ่นผู้สูงอายุ การมีส่วนร่วมจากคนในครอบครัวช่วยขยายวงกว้างของการทำงานแบบมีส่วนร่วมจากระดับครอบครัวสู่ระดับชุมชน เพิ่มพลังและศักยภาพให้กลุ่มวิสาหกิจสามารถเติบโตและประสบความสำเร็จมากขึ้น นอกจากนี้ ยังมีสมาชิกใหม่กลุ่มอื่น ๆ ที่มาร่วมด้วยหลังจากเห็นความสำเร็จของกลุ่ม ทำให้กระบวนการมีส่วนร่วมขยายจากระดับครอบครัวสู่ระดับชุมชนมากขึ้น สร้างพลังการทำงานร่วมกันอย่างแข็งแกร่ง ส่งผลให้กลุ่มวิสาหกิจชุมชน (มะม่วงน้ำดอกไม้ม) ประสบความสำเร็จอย่างงดงามและยั่งยืน

4. การเกิดความยั่งยืนในอาชีพ

“...เราคุยกันครั้งนี้ทำให้เราเห็นเลยว่า เรามีวิธีการในการรักษาความยั่งยืนในกลุ่มวิสาหกิจของเราหลายทาง ...เราดูแลดินน้ำของเราตลอดเวลาให้สมบูรณ์เราปรับตัวกันเพื่อให้สมาชิกกลุ่มอยู่ได้ และเราหาช่องทางในการทำตลาด ขายเพิ่มเติม ไม่ยึดติดกับที่ใดที่หนึ่ง” – **ลุงพล**

ความยั่งยืนในการประกอบอาชีพ หมายถึง การดำเนินงานวิสาหกิจของกลุ่มมะม่วงน้ำดอกไม้อย่างต่อเนื่อง สามารถสร้างรายได้ และสามารถดำเนินการในระยะยาวได้ จากการดำเนินกระบวนการกลุ่มสะท้อนให้เห็นว่ากลุ่มให้ความสำคัญกับความยั่งยืนทางอาชีพเป็นอย่างมาก เพื่อต้องการให้กลุ่มผู้สูงอายุเอง ครอบครัว และคนในชุมชนที่เข้ามารวมกลุ่มหลุดพ้นจากโครงสร้างทางสังคมและโครงสร้างทางเศรษฐกิจที่ส่งผลต่ออาชีพและการดำรงชีวิต ซึ่งหลังจากมีการรวมกลุ่มและดำเนินการอย่างต่อเนื่องทำให้สมาชิกในกลุ่มเริ่มเห็นความยั่งยืนของอาชีพของตัวเองมากขึ้น “การทำมะม่วงมันมีวงจรของมัน ปีนี้เราเก็บเกี่ยวได้ 3 รอบ มากกว่านั้นไม่ดี ดังนั้น เราเองก็ต้องบริหารจัดการการทำสวนมะม่วงของเราให้เป็นไปตามรอบ ถ้าได้ตามนี้รายได้เราก็จะมีตลอด” - **แม่คำหล้า** เล่าถึงกระบวนการดำเนินงานเพื่อสร้างความยั่งยืนให้กับกลุ่ม

กระบวนการทำงานของกลุ่มที่นำไปสู่การเกิดความยั่งยืนในอาชีพ ประกอบด้วย

- 1) การวางแผนการจัดการทรัพยากรด้วยการวางแผนการเพาะปลูกอย่างรอบคอบ ด้วยการจัดการน้ำ ดิน แสงแดด และทรัพยากรอื่น ๆ ที่จำเป็นสำหรับการเพาะปลูกอย่างเหมาะสม
- 2) มีการเรียนรู้และพัฒนานวัตกรรมอย่างสม่ำเสมอ กลุ่มมีการแลกเปลี่ยนความรู้กับหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และกลุ่มอาชีพอื่นทั้งในชุมชนและนอกชุมชนในทุกครั้งที่มีการแลกเปลี่ยนกัน ทำให้ได้แนวทางใหม่ ๆ เพื่อเอามาปรับใช้ในการทำงานกลุ่มร่วมกันให้ดีขึ้น
- 3) การรักษาความยั่งยืนทางเศรษฐกิจ กลุ่มมีที่ปรึกษาหลักคือธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตรในการวางแผนการเงินและการลงทุนในอุปกรณ์ เทคโนโลยี การกู้เงินเพื่อการลงทุน เพื่อช่วยในการเพิ่มประสิทธิภาพของสมาชิกในกลุ่ม นอกจากนี้ ได้รับการสนับสนุนความรู้เกี่ยวกับการจัดการการเงินหลังจากเกิดรายได้ซึ่งส่งผลให้ชีวิตความเป็นอยู่ของสมาชิกในกลุ่มดีขึ้น “เราโชคดีมากเลยที่มีที่ปรึกษาการเงินที่ดี คุยกันตลอด สนับสนุนเราตลอดตั้งแต่เริ่มทำกลุ่ม จนตอนนี้ที่กลุ่มแข็งแรงขึ้นก็ยังคงดูแลกันอย่างต่อเนื่อง” – **แม่ภาพ** เล่าถึงการสนับสนุนของหน่วยงานรัฐที่นำไปสู่การรักษาความยั่งยืนทางเศรษฐกิจของกลุ่ม ในทางเดียวกันกลุ่มมีการมองหาโอกาสเชิงการตลาดที่เหมาะสมกับสถานการณ์ต่าง ๆ นอกเหนือจากการส่งออกไปยังต่างประเทศ “ฝั่งยุโรปเขาชอบ

มะม่วงสุก เราก็จะส่งมะม่วงน้ำดอกไม้สุกไปขาย ลูกใหญ่ ๆ เลย ได้รับผลตอบแทนที่ดีมาก แต่ฝั่งเวียดนามเขาชอบมะม่วงดิบ เราก็มีมะม่วงดิบสายพันธุ์อื่น ๆ ที่กินดิบแล้วอร่อยส่งไป” - **ลุงพล**

การดำเนินกลุ่มวิสาหกิจชุมชน (มะม่วงน้ำดอกไม้) สะท้อนให้เห็นถึงความยั่งยืนในการประกอบอาชีพของกลุ่มผู้สูงอายุอย่างชัดเจน เริ่มจากการรวมตัวกันของผู้สูงอายุในชุมชนเพื่อแก้ปัญหาความเหงาและขาดกิจกรรม จนพัฒนามาเป็นกลุ่มอาชีพที่มีการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง มีการฝึกอบรม ศึกษาดูงาน วางแผนการทำงาน และดำเนินการผลิตสินค้าอย่างจริงจัง ความสำเร็จของกลุ่มทำให้คนในครอบครัวและคนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมมากขึ้น ส่งผลให้กลุ่มมีขนาดใหญ่ขึ้น มีพลังและศักยภาพในการผลิตเพิ่มมากขึ้น รวมถึงสามารถสร้างรายได้ให้แก่สมาชิกอย่างต่อเนื่อง การหลุดพ้นจากโครงสร้างทางสังคมและเศรษฐกิจที่เคยเป็นอุปสรรค ทำให้ผู้สูงอายุและสมาชิกในกลุ่มเริ่มมองเห็นความยั่งยืนของอาชีพมากขึ้น นอกจากนี้ การที่สมาชิกกลุ่มมีแนวคิดในการสร้างความยั่งยืนให้กับกลุ่ม ด้วยการพัฒนาระบบการผลิตและสินค้าอย่างต่อเนื่อง การสร้างเครือข่ายทางการตลาด และการพัฒนาทักษะและองค์ความรู้ใหม่ ๆ อยู่เสมอ ล้วนเป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยสร้างความมั่นคงและยั่งยืนในการประกอบอาชีพให้แก่กลุ่มผู้สูงอายุ และทำให้กลุ่มวิสาหกิจชุมชนมะม่วงน้ำดอกไม้สามารถดำเนินกิจการได้อย่างยั่งยืนในระยะยาว

สะท้อนผลการสร้างกรอบทฤษฎีอ้างอิงของการเสริมพลังชุมชนแบบมีส่วนร่วมโดยผู้สูงอายุผ่านกระบวนการมีส่วนร่วม

ผู้วิจัยดำเนินการชี้แจงข้อมูลที่สำคัญที่ได้จากการวิเคราะห์ผลการศึกษการสร้างกรอบทฤษฎีอ้างอิงของการเสริมพลังชุมชนแบบมีส่วนร่วมโดยผู้สูงอายุผ่านกระบวนการมีส่วนร่วม เพื่อนำไปสู่การสร้างทฤษฎีฐานรากจากวงจรที่ 1 เป็นการสะท้อนที่ทำให้เห็นว่าผู้มีส่วนเกี่ยวข้องมีความเห็นต่อผลและกระบวนการสร้างทฤษฎีฐานรากที่เกิดจากการสร้างกรอบทฤษฎีอ้างอิงของการเสริมพลังชุมชนแบบมีส่วนร่วมโดยผู้สูงอายุผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมอย่างไร โดยแม่ภาพได้แสดงความคิดเห็นในการสนทนากลุ่มซึ่งสะท้อนถึงผลของความภาคภูมิใจที่ได้จากการสนทนากลุ่มร่วมกัน

ภาพประกอบ 18 ผู้วิจัยคืนข้อมูลให้แก่ชุมชนจากผลการวิจัยในวงจรที่ 1

“...รู้สึกภูมิใจมาก ๆ ไม่คิดว่าสิ่งที่เราทำกันมาจะออกมาเป็นรูปเป็นร่างขนาด
นี้ ยากขอบคุณที่มาทำให้เราเห็นว่าสิ่งที่เราทำมันดีทั้งต่อพวกเราและชุมชนของเราจริง
ๆ” - แม่ภาพ

ผู้วิจัยดำเนินการชี้แจงข้อมูลที่สำคัญที่ได้สังเคราะห์ผลการศึกษาเพื่อให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง
รับทราบเกี่ยวกับการสร้างทฤษฎีฐานราก.....ผ่านกระบวนการมีส่วนร่วม พบว่า การดำเนินงาน
กลุ่มวิสาหกิจชุมชนของกลุ่มผู้สูงอายุนำไปสู่การสร้างพลังให้กับชุมชนโดยกลุ่มผู้สูงอายุที่มีพลังใน
ตัวเองผ่านปฏิบัติการการเปลี่ยนแปลงเชิงกระบวนการทำงานของกลุ่ม ซึ่งนำไปสู่การสร้างพลัง
ให้กับชุมชนได้หลายประการ ดังนี้ ประการที่หนึ่ง การกำหนดบทบาทการทำงานของกลุ่มอย่าง
ชัดเจน จะช่วยให้คนในชุมชนซึ่งเข้ามาเป็นสมาชิกของกลุ่มมีความเข้าใจบทบาท หน้าที่ และเข้าใจ
ความรับผิดชอบของตนเองในการทำงานร่วมกันกับกลุ่ม สมาชิกแต่ละคนของมีบทบาทหน้าที่
รับผิดชอบที่แตกต่างกันตามความถนัดและความสนใจ เช่น ผู้นำกลุ่ม ผู้ดูแลด้านการเงิน ผู้
ประสานงาน ผู้ผลิต ผู้จัดจำหน่าย ที่นอกเหนือจากการสร้างผลผลิตจากการทำสวนมะม่วงของ
ตนเอง และการมอบหมายงานอย่างเหมาะสมและเป็นธรรมจะช่วยให้การทำงานราบรื่น ลดความ
ขัดแย้ง มีการประชุมปรึกษาหารือระหว่างสมาชิกอย่างสม่ำเสมอ จะทำให้ทุกคนรับบทบาทของ
ตนเองและผู้อื่น เกิดความเข้าใจร่วมกัน การกำหนดบทบาทการทำงานของกลุ่มอย่างชัดเจนส่งผล
ให้ผู้สูงอายุ และคนในชุมชนที่เข้ามามีส่วนร่วมในการทำงานกลุ่มมีการทำงานร่วมกันได้อย่างมี

ประสิทธิภาพมากขึ้น ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลให้ผู้สูงอายุและคนในชุมชนสามารถทำงานร่วมกันได้อย่างมีประสิทธิภาพ เมื่อแต่ละคนรู้หน้าที่และความรับผิดชอบของตน ไม่ว่าจะเป็นผู้นำ ประสพการณ์ ผู้ประสานงาน หรือผู้ปฏิบัติงานในด้านต่าง ๆ จะช่วยลดความซ้ำซ้อนและความขัดแย้งในการทำงาน ผู้สูงอายุสามารถใช้ประสบการณ์และภูมิปัญญาได้เต็มที่ ขณะที่คนรุ่นใหม่ก็สามารถนำทักษะและความคิดสร้างสรรค์มาใช้ได้อย่างเหมาะสม ส่งผลให้งานบรรลุเป้าหมายได้อย่างราบรื่นและมีพลังมากขึ้น ทำให้เกิดการบูรณาการทำงานร่วมกันโดยผสานความรู้และทักษะที่มีความหลากหลายของสมาชิก นำไปสู่การทำงาน การสร้างผลิตภัณฑ์หรือบริการที่มีคุณภาพของกลุ่มได้

ประการที่สอง ความต่อเนื่องของการทำงานอย่างเป็นระบบ จากการวิเคราะห์ข้อมูลพบว่า นอกจากการกำหนดบทบาทการทำงานของกลุ่มอย่างชัดเจนแล้ว สิ่งที่ทำให้กลุ่มสามารถขับเคลื่อนทำงานร่วมกันระหว่างผู้สูงอายุและกลุ่มคนในชุมชนที่เข้ามาเป็นสมาชิกของกลุ่ม คือ การทำงานอย่างเป็นระบบอย่างต่อเนื่อง โดยความต่อเนื่องของการทำงานร่วมกันอย่างเป็นระบบนี้เองที่จะทำให้กลุ่มมีการวางแผนการดำเนินงานระยะสั้นและระยะยาวอย่างรัดกุมเป็นระบบ โดยกำหนดวัตถุประสงค์ เป้าหมายกิจกรรม งบประมาณ และระยะเวลาที่ชัดเจน มีการติดตามและประเมินผลอย่างสม่ำเสมอ เพื่อปรับปรุงแก้ไขกระบวนการทำงานให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น มีการจัดทำระบบบริหารจัดการที่ดีทั้งด้านบุคลากร การเงิน วัสดุอุปกรณ์ เพื่อรองรับการดำเนินงานที่ต่อเนื่อง และมีการพัฒนาศักยภาพสมาชิกอย่างต่อเนื่อง โดยการฝึกอบรมเพิ่มทักษะ เพื่อรองรับการขยายงานในอนาคต สิ่งเหล่านี้ล้วนส่งผลต่อการทำงานร่วมกันเพื่อผลของงานที่เกิดขึ้นได้อย่างมีประสิทธิภาพ ส่งผลให้การดำเนินงานมีความยั่งยืน สามารถปรับปรุงและพัฒนาได้อย่างต่อเนื่อง และประการสุดท้าย การจัดการรายได้ที่ยั่งยืน การจัดการรายได้ที่ยั่งยืนเป็นความคาดหวังหลักของทั้งกลุ่มผู้สูงอายุและคนในชุมชนที่มาร่วมตัวกัน พวกเขาไม่เพียงต้องการมีส่วนร่วมในกิจกรรมสังคม แต่ยังหวังว่างานที่พวกเขาจะสร้างรายได้ที่มั่นคงและต่อเนื่อง รายได้นี้ไม่เพียงช่วยให้มีความมั่นคงทางการเงินในวัยเกษียณ แต่ยังเป็นการยืนยันคุณค่าและความสามารถของพวกเขา การบรรลุเป้าหมายนี้ต้องอาศัยการวางแผนธุรกิจที่ดี การพัฒนาผลิตภัณฑ์หรือบริการที่ตอบโจทย์ตลาด และการสร้างเครือข่ายการตลาดที่เข้มแข็ง ความสำเร็จในการจัดการรายได้ที่ยั่งยืนจะเป็นแรงจูงใจสำคัญในการทำงานและการขยายกลุ่มต่อไป

ดังนั้น กลุ่มจึงให้ความสำคัญของการจัดการรายได้ของสมาชิกในกลุ่มโดยมีวิธีคิดว่า **“คนในชุมชนอยู่ได้ กลุ่มอยู่ได้ ชุมชนก็อยู่ได้เช่นกัน”** ผู้นำกลุ่มและสมาชิกของกลุ่มจึงได้มีการวางแผนการจัดการรายได้ เช่น การสร้างรายได้จากผลิตภัณฑ์หรือบริการที่มีคุณภาพ การหารายได้

จากแหล่งอื่น ๆ เช่น สวัสดิการร้านค้า การเปิดตลาดมากขึ้น หรือการทำงานร่วมกันกับกลุ่มอื่น ๆ ที่มีเพิ่มมากขึ้นในชุมชน และเมื่อรายได้มาแล้วกลุ่มก็จะมีการให้คำปรึกษาการจัดการรายได้ของสมาชิกเพื่อการทำสวนมะม่วงได้อย่างต่อเนื่อง การจัดการรายได้ที่ยั่งยืนจะทำให้สมาชิกของกลุ่มทั้งกลุ่มผู้สูงอายุและคนในชุมชน รวมถึงการรวมกลุ่มมีความมั่นคงทางการเงิน สามารถนำรายได้มาพัฒนากิจกรรมของกลุ่ม สนับสนุนสวัสดิการสมาชิก และลงทุนเพื่อสร้างรายได้ในระยะยาวได้ เมื่อกลุ่มผู้สูงอายุมีกระบวนการทำงานที่เป็นระบบ มีรายได้ที่มั่นคง จะส่งผลให้ผู้สูงอายุและสมาชิกในกลุ่มมีความภาคภูมิใจและศรัทธาในศักยภาพของกลุ่ม เกิดการรวมพลังและการมีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนกิจกรรมของกลุ่ม นำไปสู่การสร้างพลังให้กับชุมชน ทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมประเพณี เช่น การสร้างรายได้และการจ้างงานในชุมชน การถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น การอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม เป็นต้น จากความคิดเห็นของ **แม่เตี้ย** ได้แสดงความคิดเห็นในการสนทนากลุ่มว่า “...การสะท้อนการทำงานของกลุ่มทำให้ได้เห็นกระบวนการทำงานร่วมกันซึ่งเป็นเรื่องที่สำคัญของการทำให้กลุ่มทำงานร่วมกันแล้วสนับสนุนการเติบโตของกลุ่ม คนทำงานไปต่อได้ กลุ่มไปต่อได้ และชุมชนไปต่อได้” จะเห็นว่าผลการสะท้อนผลการศึกษาระบบการเสริมพลังให้แก่ชุมชนโดยผู้สูงอายุที่มีพลังในตนเอง และศึกษาเงื่อนไขความสำเร็จของการเสริมพลังให้แก่ชุมชนโดยกลุ่มผู้สูงอายุที่มีพลังในตนเองผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมด้วยการสร้างทฤษฎีฐานรากทำให้ผู้สูงอายุและคนในชุมชนที่เข้ามาเป็นสมาชิกของกลุ่มเห็นกระบวนการทำงานร่วมกันของกลุ่มที่นำไปสู่ความสำเร็จของกลุ่ม ซึ่ง **สมาชิกกลุ่มที่เป็นคนในครอบครัวของผู้สูงอายุคนที่ 3** ได้ให้ข้อคิดเห็นสนับสนุนว่า “...เห็นด้วยกับข้อสรุปที่นำเสนอ ตั้งแต่เราเข้าร่วมกลุ่มมาเราก็ทำไปตามที่ผู้ใหญ่เขาว่า เขาบอกให้เราทำ ทำตามคำแนะนำเขา แต่พอมาดูมันเกิดขึ้นจากการวางระบบ กระบวนการทำงาน รู้ว่าใครต้องทำอะไร ที่สำคัญเราเห็นการเติบโตของรายได้ของเรา นั่นคือสิ่งที่ทำให้เราดีขึ้นมาก ๆ” เสียงสะท้อนของผลที่ได้จากปฏิบัติการการเปลี่ยนแปลงเชิงกระบวนการทำงานของกลุ่ม ในขณะเดียวกันที่คุณนนท์ได้กล่าวถึงผลที่เกิดขึ้นจากปฏิบัติการการเปลี่ยนแปลงเชิงกระบวนการทำงานของกลุ่มว่า

“...จากการที่กลุ่มมีระบบการทำงานร่วมกันที่ดี มีการแบ่งงาน กำหนดหน้าที่ การสนับสนุนซึ่งกันและกัน และการทำงานร่วมกันต่อเนื่องนำไปสู่การเกิดรายได้ อาชีพที่มั่นคงและยังขยายทำให้เกิดแหล่งการเรียนรู้ที่สำคัญของชุมชนที่มีผู้เข้ามาดูงานอย่างมากมายด้วย”- คุณนนท์

ผู้วิจัยได้ชี้แจงผลการวิเคราะห์ข้อมูลเพิ่มเติมถึงผลของการทำงานร่วมกันของกลุ่มในลักษณะของปฏิบัติการการเปลี่ยนแปลงเชิงกระบวนการทำงานของกลุ่มทำให้เกิดความยั่งยืนของการรวมกลุ่มทางอาชีพ ดังนี้ ประการแรก กลุ่มและสมาชิกในกลุ่มมีรายได้ที่มั่นคง ผลจากการทำงานร่วมกันอย่างเป็นระบบและมีการวางแผนร่วมกัน ส่งผลให้กลุ่มและสมาชิกของกลุ่มมีรายได้ที่มั่นคงขึ้นเนื่องจากกลุ่มมีการบริหารจัดการและกระจายรายได้อย่างเป็นธรรม มีการใช้ประโยชน์จากทรัพยากร เช่น ที่ดิน ปุ๋ย พันธุ์มะม่วง องค์ความรู้ แนวทางการทำงานร่วมกัน รวมถึงความเชี่ยวชาญของสมาชิกในกลุ่มอย่างเต็มที่ และนอกจากการปลูกมะม่วงแล้ว กลุ่มยังมีการสร้างช่องทางการตลาดและเชื่อมโยงกับหน่วยงานภายในและภายนอกที่เกี่ยวข้องเพื่อช่วยให้กลุ่มและสมาชิกสามารถจำหน่ายมะม่วงและผลิตภัณฑ์ที่เกี่ยวข้อง ทำให้เกิดรายได้อย่างต่อเนื่องและยั่งยืน ประการที่สอง สมาชิกของกลุ่มและคนในชุมชนมีความสุขในการดำรงชีวิตมากขึ้น ผลจากการที่กลุ่มสามารถสร้างรายได้ที่มั่นคงให้แก่สมาชิก การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจและรับผิดชอบในกิจกรรมของกลุ่ม ทำให้สมาชิกเกิดความภาคภูมิใจและมีความสุขในการดำรงชีวิต และการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างกลุ่มและชุมชน ส่งผลให้คนในชุมชนมีความผูกพันและมีส่วนร่วมในกิจกรรมของกลุ่มมากขึ้น ส่งผลให้สมาชิกและครอบครัวมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นและก่อให้เกิดความสุขและความเป็นอยู่ที่ดีของชุมชน ประการต่อมา เกิดการหมุนเวียนเชิงเศรษฐกิจของชุมชน การทำงานของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน นอกจากการปลูกมะม่วงซึ่งเป็นผลผลิตหลักในการดำเนินการของกลุ่มและสร้างรายได้ให้กับกลุ่มแล้ว กลุ่มและสมาชิกในกลุ่มยังมีการทำงานประสานร่วมกันกับกลุ่มอื่น ๆ ในชุมชน ก่อให้เกิดเศรษฐกิจที่มีความเข้มแข็งมากขึ้น การที่กลุ่มสามารถสร้างรายได้ที่มั่นคงและมีการกระจายรายได้ที่เป็นธรรมส่งผลให้เกิดการหมุนเวียนของเงินทุนในชุมชน สร้างระบบการตลาดที่เชื่อมโยงกับชุมชนและหน่วยงานภายนอก ช่วยให้เกิดการไหลเวียนของสินค้าและบริการอย่างต่อเนื่อง รวมถึงการใช้ทรัพยากรในชุมชนเป็นหลักส่งเสริมให้เกิดการพึ่งพาตนเองทางเศรษฐกิจของชุมชนได้ และประการสุดท้าย เกิดแหล่งเรียนรู้ที่สำคัญของชุมชน การทำงานร่วมกันอย่างเป็นระบบและมีการถ่ายทอดความรู้ระหว่างสมาชิก ทำให้กลุ่มเป็นแหล่งเรียนรู้ด้านการประกอบอาชีพที่สำคัญของชุมชน การร่วมมือกันอย่างเข้มแข็งระหว่างกลุ่มผู้สูงอายุ สมาชิกกลุ่ม และการประสานงานกับกลุ่มอื่นๆ ได้ก่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันที่มีคุณค่า การแลกเปลี่ยนประสบการณ์ในลักษณะนี้นำไปสู่การสร้างองค์ความรู้ใหม่ที่เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาทั้งกลุ่มและชุมชน นอกจากนี้ การเปิดโอกาสให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมของกลุ่มยังช่วยส่งเสริมการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญในการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน ความรู้และประสบการณ์ที่ได้รับจากความร่วมมือนี้ไม่เพียงแต่เป็นประโยชน์ต่อกลุ่มและ

ชุมชนที่เกี่ยวข้องโดยตรงเท่านั้น แต่ยังสามารถนำไปเผยแพร่และประยุกต์ใช้ในการพัฒนากลุ่มอื่นๆ หรือชุมชนอื่นๆ ได้อีกด้วย ซึ่งเป็นการขยายผลประโยชน์ของความร่วมมือนี้ให้กว้างขวางยิ่งขึ้น

“...สิ่งที่สะท้อนผลการทำงานร่วมกันของกลุ่มได้ดีที่สุด คือ คนในชุมชนมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น คนในชุมชนมีงาน มีอาชีพ มีคนในครอบครัวกลับมาอยู่พร้อมหน้ากัน ...กลุ่มยังมีส่วนช่วยในการยกระดับความเข้มแข็งเชิงเศรษฐกิจของชุมชนและเป็นตัวอย่างที่ดีให้กับชุมชนอื่น ๆ ด้วย” – แม่พจน์

การทำงานร่วมกันอย่างเป็นระบบของกลุ่มและการเปิดโอกาสให้คนในชุมชนมีส่วนร่วม ส่งผลให้เกิดความยั่งยืนของการรวมกลุ่มทางอาชีพ ทั้งในด้านรายได้ที่มั่นคง คุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น การหมุนเวียนทางเศรษฐกิจ และการเป็นแหล่งเรียนรู้ที่สำคัญของชุมชน “...การคุยกันของกลุ่มในครั้งนี้ทำให้เห็นว่าสิ่งที่สนับสนุนทำให้การทำงานของกลุ่มประสบความสำเร็จเกิดขึ้นจากความพยายามในการเรียนรู้ และการปรับตัวเข้าหากันของกลุ่ม” – สมาชิกกลุ่มที่เป็นคนในชุมชนคนที่ 1 แสดงความคิดเห็นสนับสนุนข้อมูลเชิงบวกความสำเร็จของการเสริมพลังให้แก่ชุมชนโดยกลุ่มผู้สูงอายุที่มีพลังในตนเอง โดยประกอบด้วยการเรียนรู้ของคนในชุมชนที่เปิดใจเรียนรู้ การเข้าร่วมกลุ่มของผู้สูงอายุและคนในชุมชนอย่างต่อเนื่อง การแลกเปลี่ยนแสดงความคิดเห็นร่วมกันอย่างสม่ำเสมอ รวมถึงกลุ่มมีผู้นำผู้สูงอายุที่เข้มแข็งที่ทำหน้าที่ในการกำหนดเป้าหมาย ติดตาม และควบคุมการทำงานของกลุ่มให้เป็นไปตามเป้าหมายของกลุ่มและเป้าหมายของสมาชิกกลุ่ม พร้อมทั้งได้รับการสนับสนุนจากองค์กรภาครัฐและภาคเอกชนในการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง

สรุปผลการศึกษาในวงจรที่ 1: ศึกษาการสร้างกรอบทฤษฎีอ้างอิงของการเสริมพลังชุมชนแบบมีส่วนร่วมโดยผู้สูงอายุผ่านกระบวนการมีส่วนร่วม

การดำเนินการศึกษาในวงจรที่ 1 เป็นการร่วมกันทำความเข้าใจการสร้างกรอบทฤษฎีอ้างอิงของการเสริมพลังชุมชนแบบมีส่วนร่วมโดยผู้สูงอายุผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมตลอดระยะเวลาของการดำเนินการวิจัย ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องสะท้อนให้เห็นถึงบริบทการให้ความหมายของตนเองของผู้สูงอายุที่เปลี่ยนไปหลังการรวมกลุ่ม โดยผู้มีส่วนเกี่ยวข้องมีการให้ความหมายกับตนเองหลังการรวมกลุ่ม 5 ประเด็น ดังนี้ ผู้มีความสามารถ ผู้ริเริ่มสร้างสรรค์ ผู้นำการเปลี่ยนแปลง ผู้ถ่ายทอดองค์ความรู้ และผู้สร้างรายได้เป็นกำลังหลักของครอบครัวประการที่สอง ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องสะท้อนให้เห็นถึงบริบทประสบการณ์การต่อรองกับโครงสร้างทาง

สังคมจนสามารถสร้างพลังในตนเองของผู้สูงอายุ ประกอบด้วย การรับมือกับการเปลี่ยนแปลง การเข้าสังคมและการรวมกลุ่มสังคม การเรียนรู้และการพัฒนาตนเองของกลุ่มผู้สูงอายุ การสร้างพื้นที่ในการแสดงศักยภาพของตนเอง การเปิดโอกาสให้ลองผิดลองถูก การสนับสนุนของคนในครอบครัว และการสร้างระบบการทำงานและอาชีพอย่างยั่งยืน การดำเนินการกลุ่มทำให้สามารถสร้างแนวทางการศึกษากระบวนการการเสริมพลังให้แก่ชุมชนโดยผู้สูงอายุที่มีพลังในตนเอง และศึกษาเงื่อนไขความสำเร็จของการเสริมพลังให้แก่ชุมชนโดยกลุ่มผู้สูงอายุที่มีพลังในตนเองโดยผู้มีส่วนเกี่ยวข้องและผู้วิจัย โดยมีกระบวนการที่สำคัญคือ ปฏิบัติการการเปลี่ยนแปลงเชิงกระบวนการทำงานของกลุ่ม อันประกอบด้วย การกำหนดบทบาทของสมาชิก ความต่อเนื่องของการทำงานอย่างเป็นระบบ การจัดการรายได้ของกลุ่มอย่างยั่งยืน โดยจะนำไปสู่ความยั่งยืนของการรวมกลุ่มทางอาชีพของกลุ่มและคนในชุมชนได้ ทั้งนี้มีเงื่อนไขที่ส่งผลต่อการดำเนินการของกลุ่ม ได้แก่ การเรียนรู้ของคนในชุมชนที่มีการเปิดใจและมอบโอกาสในการทำงานร่วมกัน มีความสม่ำเสมอในการเข้าร่วมกลุ่มทำงานกับกลุ่มผู้สูงอายุ และมีการเสวนาในการแลกเปลี่ยนการทำงานให้ดีขึ้น การมีผู้นำผู้สูงอายุและผู้นำกลุ่มที่เข้มแข็ง สามารถเชื่อมโยงการทำงานกลุ่มกับชีวิตอย่างเป็นวิถี รวมถึงการได้รับการสนับสนุนจากองค์กรภาครัฐและภาคเอกชนอย่างต่อเนื่อง

ตลอดระยะเวลาของการดำเนินกิจกรรม ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องมีการตั้งคำถามเกี่ยวกับความรู้ในการทำสวนมะม่วงและการจัดการในการประกอบอาชีพอย่างยั่งยืน ทำให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องมองเห็นการสร้างพลังที่เกิดขึ้นทั้งต่อตนเองและผลกระทบที่เกิดขึ้นกับการทำงานของกลุ่ม เห็นกระบวนการที่เกิดขึ้นซึ่งส่งผลกระทบซึ่งกันและกันจนกลายเป็นการดำเนินการกลุ่ม วิสาหกิจที่เข้มแข็ง ทำให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องได้แนวทางของการสร้างกรอบทฤษฎีอ้างอิงของการเสริมพลังชุมชนแบบมีส่วนร่วมโดยผู้สูงอายุผ่านกระบวนการมีส่วนร่วม ผ่านกระบวนการมีส่วนร่วม และนำไปสู่การศึกษาการสร้างทฤษฎีฐานรากที่แสดงถึงการเสริมพลังชุมชนแบบมีส่วนร่วมโดยผู้สูงอายุผ่านกระบวนการมีส่วนร่วม ในวงจรที่ 2 ต่อไป

4.4.5 วงจรที่ 2 ศึกษากระบวนการการเสริมพลังชุมชนโดยผู้สูงอายุที่มีพลังในตนเองผ่านกระบวนการมีส่วนร่วม

กระบวนการการเสริมพลังให้แก่ชุมชนโดยผู้สูงอายุที่มีพลังในตนเอง และศึกษาเงื่อนไขความสำเร็จของการเสริมพลังให้แก่ชุมชนโดยกลุ่มผู้สูงอายุที่มีพลังในตนเองผ่านกระบวนการมีส่วนร่วม ในวงจรที่ 1 เป็นการสร้างกรอบทฤษฎีอ้างอิงของการเสริมพลังชุมชนแบบมีส่วนร่วมโดยผู้สูงอายุผ่านกระบวนการมีส่วนร่วม โดยผู้มีส่วนเกี่ยวข้องได้ผ่านกระบวนการ

ปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม โดยปฏิบัติการการเปลี่ยนแปลงเชิงกระบวนการทำงานของกลุ่มมีประเด็นสำคัญ 3 ประการ คือ การกำหนดบทบาทของสมาชิก, ความต่อเนื่องของการทำงานอย่างเป็นระบบ และการจัดการรายได้ของกลุ่มอย่างยั่งยืน ซึ่งส่งผลให้เกิดความยั่งยืนของการรวมกลุ่มทางอาชีพ โดยการสะท้อนคิดของกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมทำให้เห็นว่าเงื่อนไขที่ส่งผลให้กระบวนการเสริมพลังให้แก่ชุมชนโดยผู้สูงอายุที่มีพลังในตนเองสนับสนุนปฏิบัติการการเปลี่ยนแปลงเชิงกระบวนการทำงานของกลุ่ม คือ การส่งต่อของผู้สูงอายุที่มีพลังในตนเองสู่กระบวนการเรียนรู้ของคนในชุมชน ผู้นำผู้สูงอายุที่เข้มแข็ง การเชื่อมโยงกับชีวิตประจำวัน และการสนับสนุนจากองค์กรภาครัฐและภาคเอกชน ดังภาพประกอบ 17

จากสรุปผลการดำเนินการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในวงจรที่ 1 ขั้นตอนการสะท้อนคิดเพื่อศึกษาการสร้างกรอบทฤษฎีอ้างอิงของการเสริมพลังชุมชนแบบมีส่วนร่วมโดยผู้สูงอายุ ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องสะท้อนความคิดที่น่าสนใจซึ่งทำให้ผู้วิจัยได้นำมาวิเคราะห์และร่วมพูดคุยในกระบวนการกลุ่มเพื่อศึกษาการสังเคราะห์ทฤษฎีฐานรากของการเสริมพลังชุมชนแบบมีส่วนร่วมโดยผู้สูงอายุ เป็นการนำกรอบทฤษฎีอ้างอิงของการเสริมพลังชุมชนแบบมีส่วนร่วมโดยผู้สูงอายุที่ได้จากวงจรที่ 1 มาพัฒนาเป็นทฤษฎีฐานรากของการเสริมพลังชุมชนแบบมีส่วนร่วมโดยผู้สูงอายุผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมในวงจรที่ 2 โดยผู้วิจัยโดยเข้าไปดำเนินการปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมร่วมกับกลุ่มผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในชุมชนตามความพร้อมของชุมชน รวมระยะเวลา 3 เดือน ดังภาพประกอบ 13

ขั้นวางแผน (Planning): ศึกษาการสังเคราะห์ทฤษฎีฐานรากของการเสริมพลังชุมชนแบบมีส่วนร่วมโดยผู้สูงอายุ

การวางแผนในวงจรที่ 2 การศึกษาการสังเคราะห์ทฤษฎีฐานรากของการเสริมพลังชุมชนแบบมีส่วนร่วมโดยผู้สูงอายุผ่านกระบวนการมีส่วนร่วม แบ่งออกเป็น 3 ส่วน โดยมีการดำเนินการ จำนวน 7 ครั้ง ได้แก่ ส่วนที่ 1 สร้างความเข้าใจกับข้อมูลการวิจัยในระยะที่ 2.1 เพื่อใช้เป็นแนวทางในการศึกษาการสังเคราะห์ทฤษฎีฐานรากของการเสริมพลังชุมชนแบบมีส่วนร่วมโดยผู้สูงอายุผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมในวงจรที่ 2 ผ่านการสนทนากลุ่มจำนวน 1 ครั้ง ส่วนที่ 2 ข้อเสนอประเด็นจากผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการศึกษา ผ่านกระบวนการกลุ่มจำนวน 2 ครั้ง และส่วนที่ 3 การวางแผนเพื่อจัดกิจกรรมเพื่อการศึกษาการสังเคราะห์ทฤษฎีฐานรากของการเสริมพลังชุมชนแบบมีส่วนร่วมโดยผู้สูงอายุผ่านกระบวนการมีส่วนร่วม ผ่านกระบวนการสนทนากลุ่มจำนวน 2 ครั้ง และการสนทนากลุ่มผ่านระบบออนไลน์จำนวน 2 ครั้ง ดังนี้

1. ข้อเสนอประเด็นจากผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการศึกษา

จากการรวบรวมข้อมูลของชุมชน ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในชุมชน และจากข้อมูลผู้วิจัยที่ได้มาจากการสนทนากลุ่ม จากการเสนอความคิดเห็นและสะท้อนคิดร่วมกันจากประสบการณ์ของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกคน ผู้วิจัยได้นำข้อมูลที่ได้มาสนทนากลุ่ม (Focus Group) กับผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในชุมชน ได้แก่ หัวหน้ากลุ่มผู้สูงอายุ ผู้บริหารกลุ่ม ผู้ดำเนินงานภายในกลุ่ม ผู้สูงอายุกลุ่มอื่น ๆ ในชุมชน คนในชุมชนและครอบครัว รวมทั้งตัวแทนจากเทศบาล และผู้วิจัย รวม 12 คน เพื่อสรุป

ประเด็นที่เกี่ยวข้องในการศึกษากระบวนการการเสริมพลังให้แก่ชุมชนโดยผู้สูงอายุที่มีพลังในตนเอง และศึกษาเงื่อนไขความสำเร็จของการเสริมพลังให้แก่ชุมชนโดยกลุ่มผู้สูงอายุที่มีพลังในตนเอง โดยมีข้อเสนอประเด็นจากผู้มีส่วนเกี่ยวข้องสนใจเพิ่มเติมเพื่อสนับสนุนทฤษฎีฐานรากเป็น 4 ประเด็น ดังนี้

ภาพประกอบ 20 ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องร่วมสนทนากลุ่มเสนอประเด็นที่สนใจเพิ่มเติมในการศึกษา

1) ความต้องการของคนในชุมชน

“... เราเห็นด้วยกับความสำเร็จของกลุ่มเรา และอยากจะส่งต่อสิ่งที่เราทำให้กับคนในชุมชน แต่สิ่งที่เราอยากรู้คือ คนในชุมชน โดยเฉพาะลูกหลานของเรา มีความสนใจอย่างไรต่ออาชีพนี้ หรือเราจะหาจุดร่วมในการทำงานเพื่อส่งเสริมกันและกันได้อย่างไร” – แม่สุณา

กลุ่มให้ความสำคัญกับการเสริมสร้างพลังและพัฒนาสมาชิกรวมถึงคนในชุมชนให้เข้มแข็ง โดยมุ่งสร้างแรงจูงใจในการเข้าร่วมและรักษาความต่อเนื่องในการทำงานร่วมกัน แนวคิดหลักคือการตอบสนองความต้องการของชุมชนเป็นสำคัญ ด้วยเหตุผลหลายประการ ประการแรก การพัฒนาที่สอดคล้องกับความต้องการของชุมชนจะตรงกับบริบทและปัญหาที่แท้จริง โดยเฉพาะการเข้าใจความต้องการของผู้สนใจเข้าร่วมกลุ่มผู้สูงอายุ ช่วยให้กลุ่มสามารถเตรียมความพร้อมและวางแนวทางที่เหมาะสม ตอบโจทย์ความต้องการได้อย่างแท้จริง ประการที่

สอง การมีส่วนร่วมของชุมชนในกระบวนการพัฒนาสร้างความรู้สึกรู้สึกเป็นเจ้าของและแรงจูงใจในการร่วมมือ นำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน การเปิดโอกาสให้ชุมชนแสดงความต้องการและมีส่วนร่วมยังช่วยสร้างความเข้มแข็งและพลังขับเคลื่อนจากภายใน ทำให้สามารถระดมทรัพยากรและภูมิปัญญาเพื่อแก้ปัญหาของตนเองได้ สุดท้าย การตอบสนองความต้องการของชุมชนส่งเสริมการพัฒนาแบบองค์รวม ทั้งด้านความรู้ ทักษะ ทักษะ ทักษะ และความสามารถในการจัดการ โดยอาจประยุกต์จากวิธีการที่กลุ่มผู้สูงอายุใช้จนประสบความสำเร็จ หรือปรับให้เข้ากับวิธีการของตนเอง สิ่งนี้จะเป็นรากฐานสำคัญในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของการทำงานกลุ่มร่วมกัน ดังเช่นความคิดเห็นของ แม่บัว ได้แสดงความคิดเห็นในการสนทนากลุ่มว่า “แม่เคยคิดว่า นี่ไง แค่ม้าทำตามแม่ ไม่เห็นต้องคิดอะไรเลย ... แต่เราก็เห็นว่าไม่ใช่ทุกคนที่จะแค่ทำตามแล้วจะทำได้ทันที มันมีอย่างอื่นเข้ามาเกี่ยวข้อง ความถนัด ความสนใจ ความพร้อม และอื่น ๆ ของแต่ละคนไม่เหมือนกัน”

ดังนั้น การเสริมสร้างพลังและพัฒนาศักยภาพของชุมชนจำเป็นต้องให้ความสำคัญกับความต้องการของสมาชิกในชุมชนเป็นหลัก วิธีการนี้มีความสำคัญอย่างยิ่งในการสร้างความร่วมมือระหว่างกลุ่มผู้สูงอายุและคนในชุมชน โดยมุ่งเน้นให้การพัฒนา มีความสอดคล้องและเหมาะสมกับบริบทของท้องถิ่น การดำเนินการในลักษณะนี้ไม่เพียงแต่ส่งเสริมการมีส่วนร่วมเท่านั้น แต่ยังช่วยปลูกฝังความรู้สึกเป็นเจ้าของในหมู่สมาชิกชุมชน ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่จะนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนในระยะยาว นอกจากนี้ ยังเอื้อให้เกิดการระดมทรัพยากรและภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งเป็นกุญแจสำคัญในการขับเคลื่อนการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนและมีประสิทธิผล

2) พลวัตของกลุ่ม

“เรารับมือกับการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา แรกแรกก็ไม่ใช่ว่าเรื่องง่ายหรอก ตั้งใจทำกลุ่มกันมาดี ๆ เหมือนจะมีคนสนใจเยอะแยะ การเมืองเปลี่ยนเศรษฐกิจแย่ ก็ส่งผลกระทบกับพวกเราทั้งหมด” – แม่ภาพ

การรับมือกับการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นกับสังคม กับประเทศไทย และส่งผลกระทบมาที่การดำเนินการของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน พบว่า สิ่งที่เราเข้ามามีผลกระทบต่อการดำเนินงานของกลุ่มอยู่ตลอดเวลา นั่นก็คือ การเปลี่ยนแปลงของปัจจัยภายนอกซึ่งมีผลกระทบต่อกิจกรรมวิสาหกิจชุมชนผู้สูงอายุ เช่น การเปลี่ยนแปลงของเศรษฐกิจ การเมืองท้องถิ่น ความสนใจของ

นักท่องเที่ยวนั้นหรือองค์ความรู้ในยุคใหม่ สถานการณ์โควิด-19 โศกนาฏกรรมเดียว และแม้กระทั่งการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากความต้องการหรือความชอบของชุมชนเอง นั่นคือการกลับมาของกลุ่มวัยกลางคนหรือวัยรุ่นที่เคยออกไปเรียนและทำงานข้างนอก เหล่านี้นำมาซึ่งผลกระทบให้เกิดขึ้นต่อการดำเนินงานของกลุ่มนับครั้งไม่ถ้วน โดยจะเห็นได้ว่าสิ่งที่เกิดขึ้นเป็นปัญหาในระดับสังคมที่มีความซับซ้อน รวมถึงในบางประเด็นก็มีความขัดแย้งที่เกิดขึ้นอยู่ด้วยเช่นกัน จึงนำมาซึ่งการเปลี่ยนแปลงให้เกิดขึ้น

“จะบอกว่าการที่พวกเรามีกลุ่มมีอาชีพที่ทำรายได้ให้กับคนในชุมชนได้ แล้วทำให้ลูกหลานเรากลับมาเป็นสิ่งที่ดียิ่งกว่าเดิมไม่ใช่ เพราะเมื่อเขากลับมาแล้วเราจะต้องเตรียมหรือปรับเปลี่ยนเพื่อให้พวกเขามาทำงานกับพวกเราได้จากเดิมมีแค่พวกเขาทำแบบนั้น มีพวกเขามากก็ต้องคิดอะไรให้เพิ่มขึ้น เพื่อให้ทำงานด้วยกัน” – แม่พจน์

หากกลุ่มวิสาหกิจชุมชนผู้สูงอายุเองไม่มีวิธีการในการรับมือกับการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น ก็ไม่อาจจะดำเนินการให้กลุ่มเติบโตและทำงานอย่างต่อเนื่องได้ ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องให้ความเห็นว่าตั้งแต่กลุ่มได้เกิดขึ้นมีการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในชุมชนชุมชนอย่างมากมา เช่น การจากไปแบบไม่มีวันกลับของผู้นำกลุ่ม การเปลี่ยนแปลงของเศรษฐกิจ (เศรษฐกิจตกต่ำ) สถานการณ์โควิดที่ทำให้ไม่สามารถส่งออกมะม่วงไปยังต่างประเทศได้ การเปลี่ยนแปลงของผู้นำชุมชน หรือในบางครั้งการเปลี่ยนแปลงของผู้ดำเนินงานในการสนับสนุนหรือองค์ความรู้ต่าง ๆ ให้กับชุมชน ก็ส่งผลต่อการดำเนินงานและความเป็นอยู่ของกลุ่มทั้งสิ้น “เห็นกลุ่มของพวกเขาเข้มแข็งขนาดนี้ ทำงานด้วยกันมาขนาดนี้ เราก็ต้องเปลี่ยนวิธีการกันมาโดยตลอด ช่วงแรกช่วยกันทำ ใครถนัดอะไรก็เอาแบบนั้น มีกันอยู่ไม่กี่คนก็คงไม่เป็นไรทำกันได้ แต่พอเริ่มมีคนสนใจมากขึ้น มีการแลกเปลี่ยนมากขึ้น มีการทำงานเป็นเครือข่ายมากขึ้นก็ปรับเปลี่ยนวิธีการให้มีระบบระเบียบในการทำงานมากขึ้นเหมือนกัน” – คุณนันท แสดงความคิดเห็นถึงการขับเคลื่อนของพลวัตของกลุ่ม ดังนั้น สิ่งที่ผู้นำของกลุ่ม สมาชิกกลุ่ม และคนในชุมชน พยายามทำร่วมกันมาโดยตลอดนั่นคือ แนวทางการรับมือกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น โดยสร้างการมีส่วนร่วมของสมาชิกทุกคนในกลุ่ม รวมถึงบางครั้งจำเป็นต้องชวนให้คนในชุมชนที่ไม่ได้เป็นสมาชิกของกลุ่ม หรือผู้ที่อยู่หน่วยงานข้างนอกเข้ามามีส่วนร่วมในการคิดหาวิธีการเหล่านี้ด้วย จะเห็นว่าสิ่งที่น่าสนใจของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนของเราคือ กลุ่มความสามารถในการรับมือและปรับตัวต่อความเสี่ยง และการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ที่เข้ามา พร้อมทั้งยังสามารถฟื้นฟูสู่สภาวะปกติในการทำงานร่วมกันของกลุ่มเพื่อนำไปสู่ความต่อเนื่องในการทำงาน การสร้างรายได้ และอาชีพของคนในชุมชนและกลุ่มได้

ความน่าสนใจคืออะไรคือสิ่งที่ทำให้กลุ่มสามารถคิดเตรียมตัวและมีการวางแผนร่วมกันได้อย่างมี
อาชีพ ซึ่งนำไปสู่การดำเนินงานของกลุ่มได้อย่างอิสระและมีความยั่งยืนในอนาคต

3) เครือข่ายกลุ่มอาชีพ

จากการสนทนากลุ่มร่วมกันกับผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง พบว่า หลังจากที่ชุมชน
โดยเฉพาะกลุ่มผู้สูงอายุได้สร้างกลุ่มอาชีพขึ้นมาได้อย่างประสบความสำเร็จ กลายเป็นอาชีพที่
สร้างรายได้ สร้างความมั่นคงให้กับครอบครัว และความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นของคนในชุมชนแล้ว ความ
สนใจในการรวมกลุ่มของคนในชุมชนรวมทั้งกลุ่มผู้สูงอายุเองจึงมีมากขึ้น จะสังเกตเห็นได้ว่าใน
ตำบลกุดหมากไฟได้เกิดกลุ่มอาชีพซึ่งเกิดจากการรวมกลุ่มวิสาหกิจชุมชนเชิงการเกษตรซึ่งหลาย
กลุ่มมีกลุ่มผู้สูงอายุเป็นแกนนำ และอีกหลายกลุ่มก็เกิดเกิดขึ้นจากคนในชุมชนที่ไม่ใช่ผู้สูงอายุ **ลุง
พล** หนึ่งในแกนนำผู้สูงอายุเล่าถึงการเกิดกลุ่มอาชีพ และขยับเป็นเครือข่ายกลุ่มอาชีพตามมาหลัง
จากนั้นว่า “คนของเราก็มีเพียงเท่านี้ ถ้าอาชีพหนึ่งอยู่ได้แต่อีกอาชีพหนึ่งเกิดมาแล้วอยู่ไม่ได้มันก็ไม่
ดี การที่เราช่วยกันและสนับสนุนกันแบบนี้ก็จะทำให้ทุกอาชีพและทุกคนในชุมชนสามารถอยู่ได้”
โดยกลุ่มอาชีพในตำบลกุดหมากไฟในปัจจุบันมีมากถึง 59 กลุ่ม ซึ่งเป็นกลุ่มอาชีพที่จดทะเบียน
วิสาหกิจชุมชนเรียบร้อยแล้ว ยกตัวอย่างเช่น กลุ่มอาชีพแปรรูปมะม่วง กลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วง
กลุ่มโรงเรียนชาวนา กลุ่มรักษาสุนไพรร้านหนองแวงศรีวิไล วิสาหกิจชุมชนผลิตภัณฑ์ 3 ธาตุ
วิสาหกิจชุมชนอนุรักษ์กระบือไทย หรือกลุ่มทอดผ้าไหม เป็นต้น

กลุ่มอาชีพเหล่านี้ล้วนแล้วแต่มีจุดเริ่มต้นที่เกิดขึ้นจากการมองเห็นตัวอย่างที่ดี
ของการรวมกลุ่มที่ประสบความสำเร็จ โดยชุมชนได้นำวิธีการของความสำเร็จนั้นมาประยุกต์ใช้ใน
กลุ่มอื่น ๆ ซึ่งส่งผลให้เกิดงานและอาชีพที่นำไปต่อยอดการดำรงชีวิตของคนในชุมชน รวมทั้งส่งผล
ให้เศรษฐกิจของชุมชนดีขึ้นอย่างเห็นได้ชัด การเกิดกลุ่มอาชีพหลายกลุ่มแบบนี้ไม่ได้ส่งผลเพียงแค่
การสร้างอาชีพหรือรายได้เท่านั้น หากแต่ทำให้กลุ่มผู้สูงอายุและคนในชุมชนได้เกิดการเรียนรู้ใน
การสร้างเครือข่ายในการทำงานร่วมกันเชิงอาชีพ เพื่อสนับสนุนซึ่งกันและกันในการทำงาน โดยทำ
ให้เกิดเครือข่ายด้านอาชีพเกิดขึ้น แบ่งเป็น 3 ลักษณะ คือ เครือข่ายในเชิงของกลุ่มคน โดยจะเห็น
ว่าชุมชนไม่ได้มีข้อจำกัดว่าใครคนใดคนหนึ่งต้องประกอบอาชีพใดอาชีพหนึ่งเท่านั้น ดังนั้นจะ
สังเกตเห็นได้ว่าคนในชุมชน หรือแม้กระทั่งกลุ่มผู้สูงอายุบางคนจะมีข้อสังกัดอยู่สองกลุ่มหรือสาม
กลุ่ม การมีอยู่ในหลายสังกัดก็จะทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนวิธีการทำงาน นอกจากนั้นก็ยังส่งผลให้
แต่ละคนมีช่องทางในการเกิดรายได้หลากหลายช่องทางเพิ่มขึ้น ลักษณะที่สองคือ การสร้าง
เครือข่ายในเชิงของอาชีพ เช่น ชุมชนมีกลุ่มโฮมสเตย์ซึ่งมีชื่อเสียงและเป็นที่รู้จักของนักท่องเที่ยวที่

มีความต้องการในการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ กลุ่มอาชีพหลายหลายกลุ่มจึงมีการหารือกันในการวางแผนการท่องเที่ยวให้กับผู้มาเยือน นอกจากจะได้พักที่โฮมสเตย์แล้ว ก็ยังสามารถไปชมธรรมชาติที่ท่องเที่ยว หรือเรียนรู้วิถีการเก็บเกี่ยวข้าวที่กลุ่มโรงเรียนชาวนา เรียนรู้วิถีการดูแลและใช้ควายในการทำงานที่วิสาหกิจชุมชนอนุรักษ์กระบือไทย หรือกลุ่มไหนที่มีความสนใจเกี่ยวกับการปลูกหรือการดูแลมะม่วงนอกฤดูก็สามารถทำได้เช่นกัน เรียกได้ว่าเป็นการสร้างเครือข่ายในเชิงอาชีพในชุมชนที่มีการสนับสนุนกันเป็นอย่างดี

“เรามีการสนับสนุนซึ่งกันและกัน กลุ่มปลูกมะม่วง กลุ่มทอดผ้าลายมะม่วง กลุ่มปุ๋ยอินทรีย์ชีวภาพ ก็จะมีการทำงานร่วมกัน ซื่อสัตย์กันภายในกลุ่มหรือร่วมออกแบบผ้าลายมะม่วงร่วมกัน หรือกลุ่มโฮมสเตย์ ใครมาเที่ยวก็จะพาไปดูสวนมะม่วง ดูควาย เรียนรู้วิถีการทำนา การทำแบบนี้ทำให้แต่ละกลุ่มช่วยเหลือกันมากกว่าที่จะแข่งขันกัน”
– คุณนนท์

“กลุ่มผู้สูงอายุเป็นตัวอย่างที่ดีเลยของการทำงานเชิงเครือข่าย เค้าทำมาก่อน เค้ารู้ว่าใครจะช่วยเขาได้บ้าง หรือเค้าเองจะช่วยสนับสนุนใครได้บ้างด้วยวิธีการอย่างไร บางที่เราไม่ได้ทำกลุ่มแบบเดียวกัน แต่เราสามารถใช้คนที่ให้ความรู้หรือสนับสนุนเรื่องอื่น ๆ ด้วยกัน” – แม่พจน์ กล่าวสนับสนุนการรวมกลุ่มและการเกิดเครือข่ายกลุ่มอาชีพที่สนับสนุนซึ่งกันและกัน นอกจากนั้นกลุ่มผู้มีส่วนเกี่ยวข้องยังให้ความเห็นเพิ่มเติมอีกว่า เครือข่ายในเชิงอาชีพไม่ได้มีเพียงแค่กลุ่มคนหรือกลุ่มอาชีพในชุมชนเท่านั้น แต่ยังรวมถึงเครือข่ายในเชิงของการสนับสนุนอาชีพโดยองค์กรหรือหน่วยงานภายนอก ที่เข้ามาดูแลในเรื่องของความรู้ การจัดการ การทำการตลาด การประชาสัมพันธ์ การดูแลนักท่องเที่ยว และอื่นๆอีกมากมาย เหล่านี้ก็ล้วนแล้วแต่เป็นวิธีการในการทำงานร่วมกันเชิงเครือข่ายอาชีพทั้งสิ้น ดังนั้นการสนับสนุนร่วมกันของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องจึงจะทำให้เห็นวิธีการทำงานเชิงเครือข่ายในลักษณะต่าง ๆ ที่เป็นประโยชน์

4) การเสริมพลังให้แก่คนในชุมชน

การเสริมพลังให้แก่คนในชุมชนเป็นกระบวนการที่ช่วยให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็ง และสามารถจัดการปัญหาและพัฒนาชุมชนด้วยตนเองได้อย่างยั่งยืน ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องจึงมีความสนใจประเด็นของการที่กลุ่มผู้สูงอายุที่สามารถสร้างกลุ่มวิสาหกิจชุมชน (มะม่วงน้ำดอกไม้ม) จนประสบความสำเร็จและขยายต่อไปยังกลุ่มอื่น ๆ โดยการสนับสนุนกลุ่มพูดถึงการเสริมพลังให้แก่ชุมชนว่าจำเป็นต้องเริ่มจากการสร้างความตระหนักรู้ในศักยภาพของชุมชนและคนในชุมชน

รวมถึงทุนทางสังคมของชุมชนนั้น ๆ เช่น ความรู้ ทักษะ ภูมิปัญญา วัฒนธรรม และความสัมพันธ์ของคนในชุมชน ซึ่งในที่นี้ชุมชนมีกลุ่มผู้สูงอายุที่มีศักยภาพ ความรู้ ทักษะ เรียกได้ว่าเป็นทรัพยากรที่มีคุณค่า ในขณะที่คนในชุมชนก็พร้อมที่จะเรียนรู้และมีส่วนร่วมในการดำเนินงานตามกลุ่มและสร้างอาชีพ โดยกลุ่มใช้กระบวนการมีส่วนร่วมเพื่อให้คนในชุมชนได้ค้นพบศักยภาพของตนเอง และเชื่อมโยงกับความต้องการและปัญหาของชุมชน ต่อมา คือการสร้างความเข้มแข็งภายในกลุ่มและชุมชน โดยการพัฒนาการทำงานของกลุ่ม การมีส่วนร่วมขององค์กรภายในชุมชน และเครือข่ายความร่วมมือระหว่างกลุ่มต่าง ๆ ในชุมชน เพื่อให้เกิดการรวมกลุ่มที่เข้มแข็ง มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และการระดมทรัพยากรร่วมกัน อีกทั้งยังช่วยให้เกิดการกำหนดเป้าหมายและแผนการพัฒนากลุ่มและชุมชนที่ตอบสนองความต้องการของคนในชุมชน **สมาชิกกลุ่มที่เป็นคนในชุมชนคนที่ 2** ได้แสดงความคิดเห็นซึ่งแสดงความสนใจการส่งต่อพลังจากกลุ่มผู้สูงอายุไปยังสมาชิกในกลุ่มจากการสนทนากลุ่มร่วมกันว่า “เราเห็นมาโดยตลอดว่ากลุ่มผู้สูงอายุเป็นแบบอย่างได้ดี เราจึงอยากเห็นว่าจะมีวิธีหรือแนวทางอย่างไรที่จะทำให้พวกเราสามารถทำตามหรือสานต่อการทำงานตรงนี้ได้”

นอกจากนี้ การเสริมพลังให้คนในชุมชนยังต้องมีการพัฒนาภาวะผู้นำของกลุ่ม โดยการสนับสนุนให้คนในชุมชนมีโอกาสรู้และอาศัยการสร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างกลุ่มผู้สูงอายุ คนในชุมชน องค์กรภาคส่วนต่าง ๆ ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาสังคม เพื่อให้กลุ่มและคนในชุมชนได้รับการสนับสนุนด้านทรัพยากรและองค์ความรู้ที่จำเป็นในการพัฒนาตนเอง การเสริมพลังให้คนในชุมชนสามารถทำได้โดยกลุ่มผู้สูงอายุด้วยการใช้ประสบการณ์และภูมิปัญญาของผู้สูงอายุ ก่อนการดำเนินการของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน (มะม่วงน้ำดอกไม้) ในปัจจุบัน ผู้สูงอายุในชุมชนมักถูกมองว่าเป็นกลุ่มที่เปราะบางและต้องการการพิทักษ์ ซึ่งมีความแตกต่างกับปัจจุบันที่กลุ่มผู้สูงอายุในชุมชนถูกมองว่าเป็นกลุ่มคนที่ประสบความสำเร็จในอาชีพและยังคงมีความสามารถ ประสบการณ์ และภูมิปัญญาที่สามารถถ่ายทอดและใช้ประโยชน์ต่อคนในชุมชนได้อย่างมีคุณค่า กลุ่มผู้สูงอายุกลุ่มนี้เองยังเป็นกลไกสำคัญในการสร้างพลัง สนับสนุน และส่งเสริมให้คนในชุมชนที่สนใจการรวมกลุ่มอาชีพแบบผู้สูงอายุ ได้ดำเนินกิจกรรมได้อย่างเข้มแข็งและยั่งยืน โดยมีบทบาทหลากหลายในการสร้างพลังให้กับคนในชุมชน ดังนี้ ประการแรก คือ กลุ่มผู้สูงอายุสามารถถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์ของตนเองและการทำงานกลุ่มสู่คนในชุมชน กลุ่มผู้สูงอายุที่ประสบความสำเร็จในการรวมกลุ่มประกอบอาชีพสามารถถ่ายทอดองค์ความรู้ ทักษะ และเทคนิคการทำงานให้กับคนในชุมชนที่สนใจ ผ่านการจัดกิจกรรม อบรม สาธิต ชวนลงมือทำ หรือแนะนำวิธีปฏิบัติ รวมถึงการถ่ายทอดประสบการณ์ในการบริหารจัดการกลุ่ม

และการพัฒนาอาชีพ ซึ่งจะช่วยให้คนในชุมชนที่มีความสนใจเกิดความเชื่อมั่นและสามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้

ประการต่อมา คือ กลุ่มผู้สูงอายุสามารถเป็นต้นแบบและแรงบันดาลใจให้กับคนในชุมชนได้ กลุ่มผู้สูงอายุที่มีการรวมกลุ่มสามารถเป็นตัวอย่างและแรงบันดาลใจให้กับคนในชุมชนที่อยากเริ่มต้นอาชีพใหม่ในวัยสูงอายุเหมือนกัน หรือแม้กระทั่งคนในชุมชนที่ต้องการทำอาชีพเพิ่มเติมถึงแม้ยังไม่ได้เข้าสู่วัยสูงอายุก็ตาม โดยการแบ่งปันเรื่องราวความสำเร็จและแนวทางการดำเนินงาน จะช่วยสร้างแรงบันดาลใจให้ผู้สนใจเกิดความมั่นใจและกล้าที่จะเริ่มต้นได้ ประการถัดไป คือ การให้คำปรึกษาและแนะนำ กลุ่มผู้สูงอายุสามารถให้คำปรึกษาและแนะนำแก่คนในชุมชนที่สนใจรวมกลุ่มอาชีพ ในด้านการวางแผน การบริหารจัดการ การตลาด และการแก้ไขปัญหา ซึ่งจะช่วยให้ผู้สนใจสามารถนำไปปฏิบัติได้อย่างเหมาะสมกับบริบทของตนเองและการทำงานร่วมกันกับกลุ่ม และประการสุดท้าย คือ การสนับสนุนด้านทรัพยากร ผู้สูงอายุที่ประสบความสำเร็จสามารถระดมทรัพยากรต่าง ๆ เช่น พันธุ์มะม่วง ทุเรียน พื้นที่ทำกิน และอื่น ๆ มาสนับสนุนการรวมกลุ่มอาชีพของคนในชุมชน รวมถึงการหาแหล่งเงินทุน วัตถุดิบ หรือช่องทางการตลาด ซึ่งจะช่วยให้คนในชุมชนที่สนใจได้รับการสนับสนุนที่จำเป็นในการดำเนินกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง

“เราคิดว่าเราจะสามารถส่งต่อสิ่งที่เราทำมาให้เป็นมรดกสู่ลูกหลาน สร้างงานสร้างอาชีพเอาไว้ให้กับพวกเขา ...ชวนพวกเขามาทำด้วยกันเลยตั้งแต่ตอนนี้ เพื่อให้ชุมชนของเรามีงานรองรับ มีรายได้ให้พวกเขาในระยะยาว” - ลุงพล

ด้วยการใช้ศักยภาพและประสบการณ์ของกลุ่มผู้สูงอายุที่มีการรวมกลุ่มวิสาหกิจชุมชนร่วมกันจนนำไปสู่การประสบความสำเร็จในอาชีพ จะช่วยสร้างพลัง สนับสนุน และส่งเสริมให้คนในชุมชนที่สนใจรวมกลุ่มอาชีพแบบผู้สูงอายุหรือเข้ามาร่วมกลุ่มทำอาชีพกับกลุ่มผู้สูงอายุสามารถเริ่มต้นและดำเนินกิจกรรมได้อย่างเข้มแข็งและยั่งยืน ซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิตของทั้งผู้สูงอายุเองและความเข้มแข็งของคนในชุมชนในที่สุด

2. การวางแผนจัดกิจกรรมเพื่อการศึกษาการสังเคราะห์ฐานรากของการเสริมพลังชุมชนแบบมีส่วนร่วมโดยผู้สูงอายุผ่านกระบวนการมีส่วนร่วม

หลังจากผู้มีส่วนเกี่ยวข้องได้รับข้อมูลจากการสะท้อนการสังเคราะห์ข้อมูลจากการดำเนินการวิจัยในวงจรที่ 2 ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องมีความเข้าใจร่วมกันเกี่ยวกับกระบวนการการเสริมพลังให้แก่ชุมชนโดยผู้สูงอายุที่มีพลังในตนเองผ่านกระบวนการมีส่วนร่วม จากนั้นจึงร่วมกัน

สนทนากลุ่มเกี่ยวกับสิ่งที่กลุ่มผู้สูงอายุและกลุ่มคนในชุมชนที่มีความสนใจเข้าร่วมกลุ่มมีความสนใจ ได้แก่ ประเด็นที่หนึ่ง ความต้องการของคนในชุมชน ประเด็นที่สอง พลวัตของกลุ่ม ประเด็นที่สาม เครือข่ายกลุ่มอาชีพ และประเด็นที่สี่ การสร้างพลังให้แก่คนในชุมชน จากนั้นผู้มีส่วนเกี่ยวข้องจึงร่วมดำเนินการวางแผนการทำกิจกรรมเพื่อสร้างสรรค์กิจกรรมที่สอดคล้องกับการศึกษากระบวนการเสริมพลังให้แก่ชุมชนโดยผู้สูงอายุที่มีพลังในตนเอง ดังภาพประกอบ 21

ภาพประกอบ 21 ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องร่วมสนทนากลุ่มเพื่อวางแผนจัดกิจกรรมเพื่อการศึกษา

2.1 การคัดสรรกิจกรรมการศึกษาการสังเคราะห์ทฤษฎีฐานรากของการเสริมพลังชุมชนแบบมีส่วนร่วมโดยผู้สูงอายุผ่านกระบวนการมีส่วนร่วม

การสนทนากลุ่มร่วมกันของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องผ่านการอภิปราย แลกเปลี่ยนความคิดเห็น การแสดงทัศนคติเพื่อให้ข้อมูลในส่วนที่เกี่ยวข้อง รวมถึงความสนใจของกลุ่มในการคัดสรรกิจกรรมเพื่อศึกษากระบวนการเสริมพลังให้แก่ชุมชนโดยผู้สูงอายุที่มีพลังในตนเองผ่านกระบวนการมีส่วนร่วม โดยกลุ่มผู้สูงอายุและคนในชุมชนมีความสนใจในการจัดกิจกรรม 4 กิจกรรม ดังนี้ กิจกรรมที่หนึ่ง กิจกรรมการปลูกมะม่วง โดยสมาชิกมีความสนใจการปลูกมะม่วง เพราะมองว่าเป็นจุดเริ่มต้นที่สำคัญของการรวมกลุ่มของผู้สูงอายุ จึงอยากทราบแนวคิดของการคัดสรรพันธุ์มะม่วง การเตรียมปลูก การปลูก การดูแล และอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง กิจกรรมที่สอง กิจกรรมการขายมะม่วง สมาชิกของกลุ่มมีความสนใจการจัดกิจกรรมการขายมะม่วงเนื่องจากอยู่

ในช่วงฤดูกาลที่มะม่วงกำลังมีผลผลิต ดังนั้น การทำกิจกรรมด้านการขายจะทำให้เห็นการวางแผนการขาย ตลาด กิจกรรมการขาย การสรุปยอดขาย และการมีส่วนร่วมของกลุ่มในด้านอื่น ๆ ที่สนับสนุนการขาย กิจกรรมต่อมาคือ กิจกรรมกลุ่มโฮมสเตย์ จากการประสบความสำเร็จในการพัฒนากลุ่มวิสาหกิจและกลุ่มอาชีพอื่น ๆ ของคนในชุมชน จึงทำให้นอกจากกลุ่มวิสาหกิจชุมชน (มะม่วงน้ำดอกไม้) แล้ว ก็ยังมีกลุ่มอื่น ๆ ที่มีการทำงานร่วมกันของผู้สูงอายุและคนในชุมชนที่เป็นลักษณะเครือข่ายด้วย กลุ่มโฮมสเตย์เป็นกลุ่มหนึ่งที่เกิดขึ้นจากการต่อยอดความสำเร็จของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนเพื่อเปิดรับนักท่องเที่ยวเข้ามาพักผ่อน และเข้าร่วมกิจกรรมกับกลุ่มอาชีพต่าง ๆ ที่สนใจ เช่น กลุ่มวิสาหกิจชุมชน (มะม่วงน้ำดอกไม้) การเก็บมะม่วง การทำนา การทอผ้า การไปดูควาย เป็นต้น กลุ่มจึงมีความสนใจว่าหากทำกิจกรรมนี้จะทำให้เห็นกระบวนการทำงานที่สอดคล้องกันเป็นวงกว้าง และกิจกรรมที่สี่ คือ กิจกรรมการแปรรูปมะม่วง การปลูกมะม่วงของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน (มะม่วงน้ำดอกไม้) นอกจากจะมีการส่งออกมะม่วงไปยังตลาดภายในและภายนอกประเทศแล้ว ทางกลุ่มยังสามารถต่อยอดรายได้ด้วยการแปรรูปมะม่วงเพื่อจัดจำหน่ายได้ด้วย กลุ่มจึงมีความคิดเห็นว่าเป็นอีกกิจกรรมที่มีความน่าสนใจในการจัดกิจกรรมเพื่อศึกษา โดย **สมาชิกกลุ่มที่เป็นคนในชุมชนคนที่ 2** แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับการคัดสรรกิจกรรมว่า “...ปกติมีแต่จะทำตาม แต่วันนี้ได้มาเลือกว่าจะต้องทำอะไรร่วมกันกับสมาชิกคนอื่น ๆ ก็อยากทำกิจกรรมที่เห็นผลลัพธ์ได้อย่างรวดเร็วและเห็นการทำงานร่วมกันของเราด้วย”

ภายหลังการประชุมเพื่อคัดสรรและกำหนดรูปแบบกิจกรรม ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องตกลงใช้ “กิจกรรมการขายมะม่วง” เป็นสื่อกลางในการศึกษากระบวนการการเสริมพลังให้แก่ชุมชน โดยผู้สูงอายุที่มีพลังในตนเองผ่านกระบวนการมีส่วนร่วม เพราะกิจกรรมมีความสอดคล้องกับตัวแบบการสร้างแนวทางการศึกษากระบวนการการเสริมพลังให้แก่ชุมชนโดยผู้สูงอายุที่มีพลังในตนเอง และศึกษาเงื่อนไขความสำเร็จของการเสริมพลังให้แก่ชุมชนโดยกลุ่มผู้สูงอายุที่มีพลังในตนเองของผู้สูงอายุที่มีการรวมกลุ่มวิสาหกิจชุมชนในรูปแบบทฤษฎีฐานราก โดยเฉพาะสามารถออกแบบกิจกรรมเพื่อให้เห็นถึงปฏิบัติการเปลี่ยนแปลงเชิงกระบวนการทำงานกลุ่มที่ประกอบไปด้วยการกำหนดบทบาทของสมาชิกในการทำงานร่วมกัน การมองเห็นความต่อเนื่องของการทำงานอย่างเป็นระบบ การจัดการรายได้เมื่อเกิดกิจกรรมการขาย มองเห็นการทำงานร่วมกันของกลุ่มผู้สูงอายุและกลุ่มคนในชุมชน ความเป็นผู้นำ การเชื่อมโยงความสัมพันธ์ และการสนับสนุนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในขณะการจัดกิจกรรม โดย **ลุลพล** ได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับการจัดกิจกรรมไว้ดังนี้ “...ถ้าเราเลือกกิจกรรมการขายมะม่วง โดยจัดให้เกิดขึ้นในงานมะม่วงแฟร์ในช่วงต้นเดือนมีนาคม เราจะได้มีเวลาเตรียมตัว เตรียมคน และจะได้เห็นว่าเด็ก ๆ ทำงานกันอย่างไร”

จากนั้นผู้มีส่วนเกี่ยวข้องจึงได้ดำเนินการสนทนากลุ่มเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเกี่ยวกับการจัดกิจกรรม จากผลการประชุมสามารถสรุปสิ่งที่ทางกลุ่มจะต้องเตรียมเพื่อการจัดกิจกรรมการขาย ดังนี้ การกำหนดบทบาทของสมาชิก การคัดสรรผลิตภัณฑ์ การจัดสถานที่ การกำหนดราคาขาย การประสานหน่วยงานสนับสนุน และการสรุปผลการขาย

2.2 การเตรียมกิจกรรมการศึกษาการสังเคราะห์ทฤษฎีฐานรากของการเสริมพลังชุมชนแบบมีส่วนร่วมโดยผู้สูงอายุผ่านกระบวนการมีส่วนร่วม

เมื่อผู้มีส่วนเกี่ยวข้องดำเนินการคัดสรรกิจกรรมการขายมะม่วงเพื่อการศึกษากระบวนการการเสริมพลังให้แก่ชุมชนโดยผู้สูงอายุที่มีพลังในตนเองผ่านกระบวนการมีส่วนร่วม ในการจัดกิจกรรมการขายมะม่วง ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องนำเสนอการวางแผน การจัดรูปแบบกิจกรรมการขายมะม่วงในงานมะม่วงแฟร์ร่วมกันในที่ประชุมเพื่อได้แนวคิด หาข้อสรุป และปรับปรุงแนวทางการจัดกิจกรรมร่วมกัน โดยกำหนดให้ผู้รับผิดชอบตามการกำหนดบทบาทของผู้เข้าร่วมกิจกรรมตามความสนใจและความถนัดของแต่ละคน เพื่อให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมสามารถดำเนินงานตามความรับผิดชอบของตนเองได้อย่างเต็มที่และเป็นประโยชน์สูงสุดต่อการดำเนินกิจกรรมการขายมะม่วง โดย **ตัวแทนหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง** แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับ การเตรียมกิจกรรมการศึกษากระบวนการการเสริมพลังให้แก่ชุมชนโดยผู้สูงอายุที่มีพลังในตนเองผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมโดยใช้กิจกรรมการขายมะม่วงทำให้เห็นถึง “...ความร่วมมือกันในการพูดคุย แลกเปลี่ยน และสื่อสารถึงความสนใจของแต่ละคนอย่างกระตือรือร้น ทั้งจากกลุ่มผู้สูงอายุที่ทำหน้าที่ในการเป็นผู้นำ การอธิบายถึงความสำคัญของกิจกรรมต่าง ๆ และกลุ่มคนในชุมชนที่เข้ามาร่วมกิจกรรม โดยหลังจากที่ได้มีการคุยแผนการดำเนินงานและมอบหมายบทบาทหน้าที่กันเรียบร้อยแล้ว ผู้สูงอายุและผู้เข้าร่วมกิจกรรมบางท่านยังมีการนัดคุยกันนอกกรอบเพื่อทำความเข้าใจ และเตรียมการทำงานร่วมกันเพิ่มเติมอีกด้วย...” ดังภาพประกอบที่ 22

ลำดับ	รายละเอียดขั้นตอน	สรุปกิจกรรม
1	การวางแผนกิจกรรม	- วางแผนกิจกรรมการขายมะม่วง - รายละเอียดการจัดงานมะม่วงแฟร์
2	การกำหนดบทบาทสมาชิก	- แบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบโดยแบ่งเป็น 3 ช่วง คือ 1. ช่วงการเตรียมงาน 2. ช่วงการจัดงาน 3. ช่วงการสรุปงาน
3	การคัดเลือกผลิตภัณฑ์	- กลุ่มผู้สูงอายุและผู้เข้าร่วมกิจกรรมตกลงร่วมกันในการเลือกผลิตภัณฑ์มะม่วงเพื่อเข้าร่วมงาน โดยคัดเลือกมะม่วงที่มีความสมบูรณ์และพร้อมสำหรับการขายในงานวันมะม่วงแฟร์ของสมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชน (มะม่วงน้ำดอกไม้) เป็นหลัก ประกอบด้วย มะม่วงสุก มะม่วงดิบ และผลิตภัณฑ์แปรรูปจากมะม่วง
4	การประสานหน่วยงานสนับสนุนและการจัดสถานที่	- ประสานหน่วยงานจัดงาน ได้แก่ เทศบาลตำบลลุดหมากไฟ เกี่ยวกับการขอเข้าร่วมงาน และขอสถานที่ในการจัดกิจกรรม
5	การสรุปผลการขาย	- ภายหลังจากการจัดงานเรียบร้อยแล้ว กำหนดให้มีการสรุปผลการขายและสรุปกิจกรรมภายใน 7 วันหลังการจัดกิจกรรม

ภาพประกอบ 22 การเตรียมกิจกรรมการขายมะม่วง

สรุปการวางแผนเพื่อการศึกษาการสังเคราะห์ทฤษฎีฐานรากของการเสริมพลังชุมชนแบบมีส่วนร่วมโดยผู้สูงอายุผ่านกระบวนการมีส่วนร่วม

การวางแผนร่วมกันโดยผู้มีส่วนเกี่ยวข้องร่วมแลกเปลี่ยนความคิดเห็นผลการศึกษาเพื่อสร้างทฤษฎีฐานรากของกระบวนการการเสริมพลังให้แก่ชุมชนโดยผู้สูงอายุที่มีพลังในตนเอง และศึกษาเงื่อนไขความสำเร็จของการเสริมพลังให้แก่ชุมชนโดยกลุ่มผู้สูงอายุที่มีพลังในตนเองผ่านกระบวนการมีส่วนร่วม ในวงจรที่ 1 ซึ่งทำให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องเกิดการตระหนักรู้เกี่ยวกับกระบวนการเสริมพลังให้แก่ชุมชนโดยผู้สูงอายุที่พลังในตนเอง โดยมีกระบวนการที่สำคัญคือ ปฏิบัติการการเปลี่ยนแปลงเชิงกระบวนการทำงานของกลุ่ม อันประกอบด้วย การกำหนดบทบาทของสมาชิก ความต่อเนื่องของการทำงานอย่างเป็นระบบ การจัดการรายได้ของกลุ่มอย่างยั่งยืน โดยจะนำไปสู่ความยั่งยืนของการรวมกลุ่มทางอาชีพของกลุ่มและคนในชุมชนได้ และประกอบด้วยเงื่อนไขสนับสนุนที่ส่งผลต่อการดำเนินการของกลุ่ม ได้แก่ การเรียนรู้ของคนในชุมชนที่มีการเปิดใจและมอบโอกาสในการทำงานร่วมกัน มีความสม่ำเสมอในการเข้าร่วมกลุ่มทำงานกับ

กลุ่มผู้สูงอายุ และมีการเสวนาในการแลกเปลี่ยนการทำงานให้ดีขึ้น การมีผู้นำผู้สูงอายุและผู้นำกลุ่มที่เข้มแข็ง สามารถเชื่อมโยงการทำงานกลุ่มกับชีวิตอย่างเป็นวิถี รวมถึงการได้รับการสนับสนุนจากองค์กรภาครัฐและภาคเอกชนอย่างต่อเนื่อง จากนั้นจึงเปิดให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องร่วมแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเพื่อแสดงความสนใจศึกษาเพิ่มเติม 4 หัวข้อ ได้แก่ ความต้องการของคนในชุมชน พลวัตของกลุ่ม เครือข่ายกลุ่มอาชีพ และการเสริมพลังให้แก่คนในชุมชน

จากการวางแผนร่วมกันของผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง สรุปว่าผู้มีส่วนเกี่ยวข้องจะนำผลการศึกษาการศึกษาเพื่อสร้างทฤษฎีฐานรากของกระบวนการการเสริมพลังให้แก่ชุมชนโดยผู้สูงอายุที่มีพลังในตนเอง และศึกษาเงื่อนไขความสำเร็จของการเสริมพลังให้แก่ชุมชนโดยกลุ่มผู้สูงอายุที่มีพลังในตนเองผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมมาวางแผนร่วมกันในการจัดกิจกรรมการขายมะม่วงในงานวันมะม่วงแฟร์ โดยมีการวางแผนการจัดกิจกรรมการขายมะม่วง การกำหนดบทบาทของสมาชิก การคัดสรรผลิตภัณฑ์ การประสานหน่วยงานสนับสนุนและการจัดสถานที่ และการสรุปผลการขาย

ขั้นปฏิบัติการ (Action): ศึกษากระบวนการการสังเคราะห์ทฤษฎีฐานรากของการเสริมพลังชุมชนแบบมีส่วนร่วมโดยผู้สูงอายุกระบวนการมีส่วนร่วม

ผลการสังเคราะห์ในขั้นวางแผน(Planning) ของวงจรที่ 2 ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องได้ร่วมกันปฏิบัติการสร้างแนวทางการศึกษากระบวนการการเสริมพลังให้แก่ชุมชนโดยผู้สูงอายุที่มีพลังในตนเองผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมโดยวิธีการสนทนากลุ่ม การเปิดเวทีแลกเปลี่ยนความคิดเห็น การสังเกต และการสร้างแผนที่ความคิด ประกอบด้วยหัวหน้ากลุ่มผู้สูงอายุ ผู้บริหารกลุ่ม ผู้ดำเนินงานภายในกลุ่ม ผู้สูงอายุกลุ่มอื่น ๆ ในชุมชน คนในครอบครัว คนในชุมชน ตัวแทนหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งผู้วิจัย รวม 18 คน เพื่อนำแนวคิดทฤษฎีฐานรากที่ได้จากวงจรที่ 1 มาพัฒนากระบวนการการเสริมพลังให้แก่ชุมชนโดยผู้สูงอายุที่มีพลังในตนเองผ่านกระบวนการมีส่วนร่วม โดยกลุ่มสรุปร่วมกันในการทำกิจกรรมการขายมะม่วงในงานวันมะม่วงแฟร์ เพื่อให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมมีความเข้าใจปฏิบัติการเปลี่ยนแปลงเชิงกระบวนการทำงานของกลุ่มซึ่งเป็นผลของการสร้างทฤษฎีฐานรากในการศึกษากระบวนการการเสริมพลังให้แก่ชุมชนโดยผู้สูงอายุที่มีพลังในตนเอง และศึกษาเงื่อนไขความสำเร็จของการเสริมพลังให้แก่ชุมชนโดยกลุ่มผู้สูงอายุที่มีพลังในตนเองผ่านกระบวนการมีส่วนร่วม ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องร่วมดำเนินการปฏิบัติโดยใช้ระยะเวลารวมกว่า 3 เดือน และมีวิธีการดำเนินการขั้นปฏิบัติการ ดังต่อไปนี้

ครั้งที่ 1 จำนวน 3 วัน

ผู้วิจัยนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลในวงจรที่ 2 คือ การศึกษากระบวนการเสริมพลังให้แก่ชุมชนโดยผู้สูงอายุที่มีพลังในตนเอง และศึกษาเงื่อนไขความสำเร็จของการเสริมพลังให้แก่ชุมชนโดยกลุ่มผู้สูงอายุที่มีพลังในตนเองผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมเพื่อสร้างทฤษฎีฐานราก เป็นการคืนข้อมูลให้แก่ชุมชนเพื่อการตรวจสอบข้อมูลจากที่ผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์ ผู้วิจัยนำเสนอในภาษาและรูปภาพและอธิบายที่ละส่วนเพื่อที่กลุ่มผู้สูงอายุ และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องเข้าใจง่าย รวมถึงได้รับทราบข้อมูลการวิเคราะห์ได้มากขึ้น เป็นการสะท้อนที่ทำให้เห็นว่าผู้มีส่วนเกี่ยวข้องมีความเห็นต่อผลและกระบวนการสร้างทฤษฎีฐานรากของกระบวนการเสริมพลังให้แก่ชุมชนโดยผู้สูงอายุที่มีพลังในตนเองอย่างไร

ภาพประกอบ 23 จัดเวทีสนทนากลุ่มเพื่อสอบถามความคิดเห็นของผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง

ต่อมาผู้วิจัยและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องด้วยกระบวนการสนทนากลุ่มที่เปิดโอกาสให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องมีส่วนร่วมในการได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ ทั้งจากองค์ความรู้ ประสบการณ์ ความคาดหวัง รวมถึงความคิดเห็นของสมาชิกในกลุ่ม และใช้แผนที่ความคิดเป็นกิจกรรมในการสรุปประเด็นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เพื่อสำรวจความสนใจเพิ่มเติมในการศึกษาโดยได้ข้อสรุปร่วมกันว่าผู้มีส่วนเกี่ยวข้องร่วมแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเพื่อแสดงความสนใจศึกษาเพิ่มเติม 4 หัวข้อ ได้แก่ ความต้องการของคนในชุมชน พลวัตของกลุ่ม เครือข่ายกลุ่มอาชีพ และการเสริมพลังให้แก่คนในชุมชน

ภาพประกอบ 24 การเตรียมกิจกรรมและการคัดสรรผลิตภัณฑ์

ครั้งที่ 2 จำนวน 4 ครั้ง

ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องและผู้วิจัยประชุมวางแผนเพื่อจัดกิจกรรมเพื่อการศึกษาการสังเคราะห์ทฤษฎีฐานรากของการเสริมพลังชุมชนแบบมีส่วนร่วมโดยผู้สูงอายุผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมผ่านกระบวนการสนทนากลุ่มจำนวน 2 ครั้ง และการสนทนากลุ่มผ่านระบบออนไลน์จำนวน 2 ครั้ง เพื่อระดมความคิดตามความสนใจของผู้เข้าร่วมกิจกรรมโดยสรุปเป็นกิจกรรมที่กลุ่มมีความสนใจทั้งหมด 4 กิจกรรม คือ กิจกรรมการปลูกมะม่วง กิจกรรมการขายมะม่วง กิจกรรมกลุ่มโฮมสเตย์ และกิจกรรมการแปรรูปมะม่วง โดยผู้มีส่วนเกี่ยวข้องสรุปร่วมกันในการทำกิจกรรมการขายมะม่วงในงานวันมะม่วงแฟร์ จากนั้นจึงได้มีการนัดหมายการประชุมและเตรียมงานตามบทบาทหน้าที่ที่ทางกลุ่มได้รับผิดชอบ โดยกลุ่มผู้สูงอายุจะคอยเป็นพี่เลี้ยงให้กับผู้เข้าร่วมกิจกรรม

ครั้งที่ 3 จำนวน 3 วัน

ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องร่วมจัดกิจกรรมการขายมะม่วง โดยนำผลิตภัณฑ์ที่ผ่านการคัดสรรโดยผู้เข้าร่วมกิจกรรมจัดกิจกรรมการขายมะม่วงในงานวันมะม่วงแฟร์เป็นระยะเวลา 3 วัน เพื่อนำแนวคิดทฤษฎีสถานะรากที่ได้จากวงจรที่ 1 มาพัฒนากระบวนการการเสริมพลังให้แก่ชุมชน โดยผู้สูงอายุที่มีพลังในตนเองผ่านกระบวนการมีส่วนร่วม เพื่อให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมมีความเข้าใจปฏิบัติการเปลี่ยนแปลงเชิงกระบวนการทำงานของกลุ่มซึ่งเป็นผลของการสร้างทฤษฎีสถานะรากในการศึกษากระบวนการการเสริมพลังให้แก่ชุมชนโดยผู้สูงอายุที่มีพลังในตนเอง

ภาพประกอบ 25 การจัดกิจกรรมการขายมะม่วงในงานวันมะม่วงแฟร์

ครั้งที่ 4 จำนวน 2 วัน

ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องที่เข้าร่วมกิจกรรมการขายมะม่วงในงานวันมะม่วงแฟร์ ร่วมสรุปการขาย และผลงานการขาย รวมถึงสะท้อนสิ่งที่ได้เรียนรู้ร่วมกันจากการทำกิจกรรมร่วมกัน ตลอดระยะเวลาตั้งแต่การวางแผนการทำกิจกรรมการขายมะม่วง การกำหนดบทบาทของสมาชิก การคัดสรรผลิตภัณฑ์ การประสานหน่วยงานสนับสนุนและการจัดสถานที่ และการสรุปผลการขาย

จากนั้นผู้วิจัยนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง เพื่อเป็นการคืนข้อมูลให้แก่ชุมชนและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องได้ทราบข้อมูล โดยผู้มีส่วนเกี่ยวข้องสามารถเพิ่มเติมข้อมูลและปรับปรุงข้อมูลบางประการที่ผู้วิจัยได้ทำการคืนข้อมูลแก่ชุมชนและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องรับทราบข้อมูล

ขั้นสังเกต (Observation): เพื่อศึกษาการสังเคราะห์ทฤษฎีฐานรากของการเสริมพลังชุมชนแบบมีส่วนร่วมโดยผู้สูงอายุผ่านกระบวนการมีส่วนร่วม

การสังเกตในขั้นตอนนี้ หมายถึง การรวบรวมข้อมูลจากการศึกษาการสังเคราะห์ทฤษฎีฐานรากของการเสริมพลังชุมชนแบบมีส่วนร่วมโดยผู้สูงอายุโดยวิธีการสนทนากลุ่ม โดยผู้มีส่วนเกี่ยวข้องนำแนวคิดทฤษฎีฐานรากที่ได้จากวงจรที่ 1 มาพัฒนาสู่การสร้างทฤษฎีฐานรากจากการสังเคราะห์ทฤษฎีฐานรากของการเสริมพลังชุมชนแบบมีส่วนร่วมโดยผู้สูงอายุผ่านกระบวนการมีส่วนร่วม โดยกลุ่มสรุปร่วมกันในการทำกิจกรรมการขายมะม่วงในงานวันมะม่วงแฟร์ เพื่อให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมมีความเข้าใจปฏิบัติการเปลี่ยนแปลงเชิงกระบวนการทำงานของกลุ่มซึ่งเป็นผลของการสร้างทฤษฎีฐานรากในการศึกษากระบวนการการเสริมพลังให้แก่ชุมชนโดยผู้สูงอายุที่มีพลังในตนเอง และศึกษาเงื่อนไขความสำเร็จของการเสริมพลังให้แก่ชุมชนโดยกลุ่มผู้สูงอายุที่มีพลังในตนเองผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมด้วยการจัดกิจกรรมขายมะม่วงในงานวันมะม่วงแฟร์ รวมระยะเวลาในการดำเนินงานการวางแผนการทำกิจกรรมการขายมะม่วง การกำหนดบทบาทของสมาชิก การคัดสรรผลิตภัณฑ์ การประสานหน่วยงานสนับสนุนและการจัดสถานที่ และการสรุปผลการขาย เป็นระยะเวลา 3 เดือน

จากการร่วมกันดำเนินกิจกรรมการขายมะม่วงในงานวันมะม่วงแฟร์ของผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องลงมือทำ เกิดการสะท้อนคิดร่วมกัน สู่การทำความเข้าใจปฏิบัติการเปลี่ยนแปลงเชิงกระบวนการทำงานของกลุ่มซึ่งเป็นผลของการสร้างทฤษฎีฐานราก โดยกิจกรรมการขายมะม่วงในงานวันมะม่วงแฟร์ได้ดำเนินการจัดขึ้นในวันที่ 1-3 มีนาคม 2567 ณ เทศบาลตำบลกุตหมากไฟ อำเภอหนองวัวซอ จังหวัดอุดรธานี ซึ่งเป็นการเปิดโอกาสให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมได้แก่ผู้สูงอายุและคนในชุมชนมีโอกาสได้ทำงานร่วมกัน โดยกลุ่มผู้สูงอายุมีบทบาทเป็นพี่เลี้ยงให้กับกลุ่มคนในชุมชนที่เข้าร่วมกิจกรรม เพื่อให้สามารถดำเนินกิจกรรมการขายมะม่วงได้ ทำให้คนในชุมชนได้ใช้ปฏิบัติการเปลี่ยนแปลงเชิงกระบวนการทำงานของกลุ่มรวมทั้งเงื่อนไขที่มีส่วนสนับสนุนในการทำงานร่วมกัน ได้แก่ การเรียนรู้ของคนในชุมชน บทบาทความเป็นผู้นำของผู้สูงอายุและคนในชุมชน การเชื่อมโยงการทำงานของกลุ่มกับชีวิตประจำวัน และการประสานความร่วมมือในการรับการสนับสนุนจากองค์กรต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐและ

ภาคเอกชน ในช่วงสามเดือนของการเตรียมงานและจัดกิจกรรม ผู้วิจัยได้เข้าร่วมและสังเกตการณ์ในฐานะบุคคลภายนอกและผู้อำนวยการความสะดวกในการศึกษา การมีส่วนร่วมนี้ทำให้เห็นภาพชัดเจนของกระบวนการทำงานแบบมีส่วนร่วมระหว่างผู้มีส่วนได้ส่วนเสียหลากหลายกลุ่ม ซึ่งรวมถึงผู้นำและสมาชิกกลุ่มผู้สูงอายุ ผู้สูงอายุจากกลุ่มอื่นในชุมชน สมาชิกครอบครัว ชาวบ้าน และตัวแทนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง กระบวนการนี้สะท้อนให้เห็นถึงวิธีการเสริมพลังชุมชนโดยผู้สูงอายุที่มีศักยภาพ ผ่านการมีส่วนร่วมอย่างแข็งขัน การศึกษานี้ยังแสดงให้เห็นถึงมุมมองของผู้สูงอายุและสมาชิกชุมชนเกี่ยวกับความหมายของการมีส่วนร่วม ซึ่งได้รับการหล่อหลอมจากประสบการณ์การเจรจาต่อรองกับโครงสร้างทางสังคม นอกจากนี้ การศึกษายังได้นำเอาทฤษฎีฐานรากมาประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติ เพื่อเปลี่ยนแปลงกระบวนการทำงานของกลุ่มในระหว่างการดำเนินกิจกรรม สะท้อนให้เห็นถึงการบูรณาการระหว่างทฤษฎีและการปฏิบัติในบริบทของการพัฒนาชุมชน “...กลุ่มผู้สูงอายุและคนในชุมชนที่เข้าร่วมกิจกรรมมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน แสดงให้เห็นถึงการให้การยอมรับซึ่งกันและกัน กลุ่มคนในชุมชนยอมรับกลุ่มผู้สูงอายุในฐานะผู้นำ ผู้มีความรู้ที่สามารถถ่ายทอดประสบการณ์ให้กับกลุ่มคนในชุมชนได้ ในขณะเดียวกันกลุ่มผู้สูงอายุเองก็ให้กับยอมรับกลุ่มคนในชุมชนที่เข้าร่วมกิจกรรมรับฟังข้อคิดเห็น และพร้อมปรับเปลี่ยนเพื่อให้การจัดกิจกรรมการขายมะม่วงออกมาดีที่สุดในที่สุด” – ตัวแทนหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง โดยตลอดการจัดกิจกรรมผู้วิจัยได้ดำเนินการสังเกตและจดบันทึกสิ่งที่เกิดขึ้น กระบวนการทำงานแบบมีส่วนร่วมและการปรับเปลี่ยนวิธีการทำงานของกลุ่มได้ถูกสะท้อนผ่านการประชุมและการร่วมมือกันทำงาน ในการนี้ ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ความรู้สึก และมุมมองในฐานะสมาชิกกลุ่มที่ร่วมกิจกรรม การนำผลจากทฤษฎีฐานรากมาประยุกต์ใช้ในการดำเนินงานร่วมกันได้รับความสนใจจากผู้เกี่ยวข้อง โดยมีการหยิบยกประเด็นสำคัญ 5 ประการ ได้แก่ การกำหนดบทบาทและหน้าที่ของสมาชิก การพัฒนากระบวนการทำงานที่ต่อเนื่องและเป็นระบบ การบริหารจัดการรายได้ของกลุ่ม การสร้างความเข้าใจในเป้าหมายร่วมกัน และการพัฒนาวัฒนธรรมการทำงานร่วมกัน ประเด็นเหล่านี้แสดงให้เห็นถึงความพยายามในการนำทฤษฎีมาปรับใช้ในทางปฏิบัติ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการทำงานของกลุ่มและสร้างความยั่งยืนในการดำเนินกิจกรรมร่วมกัน อันเป็นการผสมผสานระหว่างแนวคิดทางทฤษฎีและการปฏิบัติจริงในบริบทของการพัฒนากลุ่มและชุมชน

ภาพประกอบ 26 การทำงานร่วมกันของกลุ่ม

บทบาทและหน้าที่ของสมาชิกในกลุ่ม

การกำหนดบทบาทและหน้าที่ของสมาชิกในกลุ่มอย่างชัดเจน จากการจัดกิจกรรมการขายมะม่วงทำให้เห็นว่า กลุ่มผู้สูงอายุและคนในชุมชนที่เข้าร่วมกิจกรรมสามารถกำหนดบทบาทและหน้าที่รับผิดชอบในการทำงานกลุ่มร่วมกัน โดยมีการพูดคุยแลกเปลี่ยนและกำหนดบทบาทหน้าที่ของสมาชิกตามศักยภาพและความสามารถของแต่ละคน ทำให้ทุกคนเห็นถึงความสำคัญของตนเองในการทำงานร่วมกัน ได้แสดงความสามารถที่สนับสนุนการทำงานร่วมกันได้อย่างเต็มที่ การกำหนดบทบาทที่ชัดเจนส่งผลให้สมาชิกเข้าใจการทำงานของตนเองและผู้อื่น สามารถสนับสนุนและประสานการทำงานร่วมกันได้ดียิ่งขึ้น **สมาชิกในกลุ่มที่เป็นคนในชุมชนคนที่ 1** ได้ให้ความคิดเห็นเกี่ยวกับเรื่องนี้ไว้ว่า “ในการทำงานร่วมกันครั้งนี้ เห็นได้ชัดเลยว่า การที่เราบทบาทหน้าที่ของตนเองมีความสำคัญมาก ๆ เพราะทำให้เราเข้าใจงานมากขึ้น เข้าใจว่าที่ผ่านมาผู้สูงอายุต้องทำอะไรบ้าง และที่สำคัญเราสามารถทำงานร่วมกันแบบสนับสนุนกันจริง ๆ ไม่สร้างความสับสน” นอกจากนั้น ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องมีความคิดเห็นที่สอดคล้องกันเกี่ยวกับการกำหนดบทบาทการทำงานร่วมกันอย่างชัดเจนว่า

“... ที่ผ่านมาระอาจคุยเรื่องนี้กันบ่อย แต่ก็ไม่ได้ทำให้เป็นรูปธรรม หลายคนก็รอฟังคำสั่งเป็นหลัก คือทำตามกันว้างว้าง ...แต่งานนี้ทำให้เราเองก็เห็นว่าเรามีอะไรที่ต้องทำบ้าง แล้วงานไหนที่เป็นงานของกลุ่มพอได้กำหนดกันให้ชัด มันดีต่อการทำงานร่วมกันได้ยังไง” – แม่สุนา

ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องและตัวแทนผู้มีส่วนเกี่ยวข้องลงความเห็นร่วมกันว่า การกำหนดบทบาทและหน้าที่ของสมาชิกในกลุ่มอย่างชัดเจนนั้นมีข้อดีหลายประการต่อการทำงานร่วมกันของกลุ่มผู้สูงอายุและคนในชุมชน รวมถึงการสืบทอดวิธีการทำงานร่วมกันอย่างได้ผล โดยการกำหนดบทบาทและหน้าที่ของสมาชิกในกลุ่มอย่างชัดเจนทำให้การทำงานมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลมากขึ้น ในที่นี้หมายรวมถึงตั้งแต่การประชุมกลุ่ม การวางแผนการทำงานร่วมกัน การปรึกษาหารือเมื่อมีโอกาสต่าง ๆ การปฏิบัติงานได้ตามที่ได้รับมอบหมาย หรือกิจกรรมการชาย เมื่อทุกคนรู้บทบาทหน้าที่ของตนเองอย่างแน่ชัดจะสามารถวางแผน จัดสรรทรัพยากร และดำเนินงานต่าง ๆ ได้อย่างตรงจุดมุ่งหมาย ไม่เกิดความสับสนหรือทำงานซ้ำซ้อนกัน นำไปสู่การใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่าและบรรลุเป้าหมายได้ง่ายขึ้น ลดความขัดแย้งและเพิ่มความร่วมมือกันภายในกลุ่ม เมื่อทุกคนรู้หน้าที่ของตนเองจะไม่เกิดปัญหาการแย่งงานหรือละเลยภาระหน้าที่ที่ตนเองรับผิดชอบ ช่วยลดความขัดแย้งและเพิ่มความร่วมมือระหว่างสมาชิกทั้งที่เป็นผู้สูงอายุและคนในชุมชน ทำให้การทำงานราบรื่นและเกิดสัมพันธภาพที่ดีในกลุ่ม “...ครั้งนี้เราทำงานกันได้ดีมากเลย น่าจะเพราะเราคุยกันตั้งแต่ต้น รู้ว่าใครต้องทำอะไรแล้วก็รับผิดชอบ ส่วนใครเสร็จก่อนก็มาช่วยเหลือกันได้” – แม่เตี๋ย

นอกจากนั้น การกำหนดบทบาทและหน้าที่ของสมาชิกในกลุ่มยังส่งเสริมให้สมาชิกในกลุ่มเกิดความรับผิดชอบต่องานที่ได้รับมอบหมายของตนเองและเกิดความผูกพันต่อการทำงานร่วมกันกับกลุ่ม เนื่องจากทุกคนมีบทบาทหน้าที่ที่รับผิดชอบเฉพาะตัวจึงต้องมีความทุ่มเทและความพยายามอย่างเต็มที่ในการทำหน้าที่นั้น ๆ ให้สำเร็จเพื่อไม่ให้เป็นการกระทบผู้อื่น สร้างความรู้สึกรับผิดชอบต่องานที่ได้รับมอบหมายและความผูกพันต่อภารกิจของกลุ่ม เกิดการยอมรับและเห็นคุณค่า ทั้งที่เป็นคุณค่าที่เกิดขึ้นกับตัวเองและเกิดการยอมรับและเห็นคุณค่าต่อตัวสมาชิกที่มีโอกาสทำงานด้วยเช่นกัน เมื่อทุกคนมีบทบาทหน้าที่และได้รับการมอบหมายงานตามศักยภาพ จะทำให้ตระหนักถึงความสามารถและคุณค่าของตนเองและสมาชิกในกลุ่ม รู้สึกมีส่วนร่วมและเป็นส่วนสำคัญในการขับเคลื่อนกลุ่ม ส่งผลให้เกิดความภาคภูมิใจและมีกำลังใจในการทำงานมากขึ้น

การกำหนดบทบาทหน้าที่ให้สมาชิกอย่างชัดเจนมีส่วนสำคัญที่จะช่วยให้การทำงานร่วมกันระหว่างกลุ่มผู้สูงอายุและคนในชุมชนมีประสิทธิภาพ เกิดความร่วมมือ มีการเรียนรู้ซึ่งกันและกัน สร้างความรับผิดชอบต่อและความผูกพันต่อกลุ่ม ตลอดจนทำให้สมาชิกเห็นคุณค่าในตัวเอง ปัจจัยเหล่านี้ล้วนเป็นส่วนสำคัญที่จะนำไปสู่ความสำเร็จของการทำงานเป็นทีมและบรรลุเป้าหมายร่วมกัน

กระบวนการทำงานร่วมกันอย่างต่อเนื่องและเป็นระบบ

การสร้างกระบวนการทำงานร่วมกันอย่างต่อเนื่องและเป็นระบบ ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องมีความคิดเห็นเกี่ยวกับประเด็นนี้ว่า “...ตลอดการทำงานร่วมกัน 3 เดือนที่ผ่านมาทำให้ได้เห็นเลยว่า แค่มีกกลุ่มอาจไม่พอ แต่ต้องทำอย่างต่อเนื่องให้ได้มันถึงจะสร้างผลลัพธ์ให้กับเราได้ ...แล้วจะทำให้คนรุ่นใหม่เห็นและอยากทำกลุ่มกับเรามากขึ้น” - แม่ภาพ จากความคิดเห็นดังกล่าวจะเห็นว่า การสร้างกระบวนการทำงานร่วมกันอย่างต่อเนื่องและเป็นระบบไม่เพียงแต่ทำให้กลุ่มมีโครงสร้างการทำงานที่ชัดเจน หากแต่ยังมีส่วนสำคัญในการสร้างความเข้าใจการทำงานของกลุ่มให้กับคนรุ่นใหม่หรือกลุ่มคนในชุมชนได้อย่างชัดเจนมากขึ้น เมื่อพวกเขาเข้าใจและมีระบบให้สามารถทำตาม นำไปสู่ผลลัพธ์ได้ง่าย ความต่อเนื่องในการลงมือทำก็จะเกิดขึ้น “...เพราะทำตามแล้วมันได้ ดีกว่ามาทำแล้วก็ไม่รู้ว่าต้องทำอะไรเลย” - แม่เนวล การร่วมกันพัฒนาวิธีการทำงานจนกลายเป็นวัฒนธรรมที่ดีของกลุ่ม เช่น การให้เกียรติ การรับฟังความคิดเห็น การร่วมแสดงความคิดเห็น รวมถึงการวางแผนการทำงาน การจัดตารางการทำงานอย่างเป็นระเบียบ ส่งผลให้การทำงานมีความประสานสอดคล้องกัน นำไปสู่การทำได้ง่ายของคนในชุมชนและเกิดความต่อเนื่องในการสร้างผลลัพธ์ได้อีกด้วย

ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องเห็นพ้องว่าการสร้างกระบวนการทำงานร่วมกันอย่างต่อเนื่องและเป็นระบบส่งผลเชิงบวกอย่างมีนัยสำคัญต่อความร่วมมือระหว่างกลุ่มผู้สูงอายุและชุมชน วิธีการนี้ส่งเสริมการมีส่วนร่วมและการทำงานเป็นทีมอย่างแท้จริง เมื่อทุกคนมีโอกาสร่วมวางแผน ตัดสินใจ และดำเนินการ ย่อมเกิดความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่ม มีความรับผิดชอบและผูกพันมากขึ้น นำไปสู่แรงจูงใจในการทุ่มเทเพื่อบรรลุเป้าหมายร่วมกัน การทำงานร่วมกันอย่างเป็นระบบเอื้อให้เกิดการเรียนรู้และพัฒนาศักยภาพของสมาชิกอย่างต่อเนื่อง โดยไม่จำกัดเฉพาะการพัฒนาสมาชิกใหม่จากผู้สูงอายุ แต่ยังรวมถึงการแลกเปลี่ยนความรู้ระหว่างกัน ทำให้ทั้งผู้สูงอายุและคนในชุมชนได้เรียนรู้ซึ่งกันและกัน ผู้สูงอายุถ่ายทอดภูมิปัญญาและประสบการณ์ ขณะที่คนรุ่นใหม่นำเสนอมุมมองสดใหม่ เกิดการหล่อหลอมและพัฒนาศักยภาพร่วมกัน กระบวนการทำงานที่เป็นระบบยังช่วยบูรณาการความรู้และทักษะที่หลากหลายอย่างมีประสิทธิภาพ ผสานภูมิปัญญาของผู้สูงอายุกับพลังและความคิดสร้างสรรค์ของคนรุ่นใหม่ ก่อให้เกิดการผสมผสานที่ลงตัวและเกื้อกูลกัน นำไปสู่ผลลัพธ์ที่มีคุณภาพและประสิทธิภาพสูง เมื่อการทำงานมีระบบและทุกคนมีส่วนร่วม ผลงานย่อมมีคุณภาพและประสิทธิภาพสูง เนื่องจากเป็นผลจากความร่วมมือของทุกฝ่าย มีการประสานความรู้และทักษะอย่างครบถ้วน พร้อมทั้งมีกระบวนการที่รอบคอบและเป็นระบบ ทำให้บรรลุเป้าหมายได้ง่ายขึ้นและมีผลลัพธ์ที่ตอบโจทย์หรือเกินความคาดหมาย

นอกจากนั้น การเกิดกระบวนการทำงานร่วมกันอย่างต่อเนื่องและเป็นระบบที่ถูกสร้างขึ้นจากการทำงานร่วมกันของกลุ่มส่งเสริมให้เกิดความต่อเนื่องและความยั่งยืนในการทำงาน เมื่อมีกระบวนการทำงานที่เป็นระบบและคนในชุมชนได้เรียนรู้เข้าใจกระบวนการนี้เป็นอย่างดี ก็จะสามารถสานต่อการทำงานได้อย่างราบรื่นและต่อเนื่อง แม้ผู้สูงอายุบางคนอาจจะลาออกหรือเสียชีวิตไปก็ตาม เนื่องจากมีคนรุ่นใหม่ที่มีความเข้าใจและมีศักยภาพที่จะรับช่วงต่อการทำงานต่อไปได้ “...จากที่ไม่เคยเข้าใจว่ากลุ่มทำงานอย่างไร ตลอดสามเดือนนี้ทำให้เราเห็นวิธีการทำงานอย่างเป็นระบบของกลุ่มที่ผู้สูงอายุและคนที่มาก่อนได้ร่วมสร้างกันไว้ที่ดีมาก” – สมาชิกกลุ่มที่เป็นคนในชุมชนคนที่ 3

จากการสนทนากลุ่มดังกล่าว จึงกล่าวสรุปได้ว่า การสร้างกระบวนการทำงานร่วมกันอย่างต่อเนื่องและเป็นระบบช่วยส่งเสริมการมีส่วนร่วม การเรียนรู้ซึ่งกันและกัน การบูรณาการความรู้และทักษะ ตลอดจนช่วยให้เกิดความต่อเนื่องและความยั่งยืนของการทำงาน นำไปสู่การสร้างผลลัพธ์ที่มีคุณภาพและประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่จะช่วยให้การทำงานร่วมกันระหว่างกลุ่มผู้สูงอายุและคนในชุมชนกลุ่มนี้ให้ประสบความสำเร็จได้อย่างแท้จริง

การจัดการรายได้ของกลุ่ม

การจัดการรายได้ของกลุ่ม จากการจัดกิจกรรมการขายมะม่วงร่วมกันของผู้สูงอายุและคนในชุมชน ผลลัพธ์ที่เห็นเป็นรูปธรรมคือรายได้ที่เกิดขึ้นจากการขายในงานวันมะม่วงแพร่ ซึ่งเมื่อทางกลุ่มได้มีการประชุมร่วมกันในวันสรุปผลการจัดกิจกรรมทำให้เห็นว่าเมื่อนำรายได้จากการขายมาหักรายได้ของกลุ่มแล้ว ผลกำไรที่เกิดขึ้นสามารถนำมาจัดการอย่างไร เช่น การจัดการเป็นรายได้ของคนทำงาน การจัดสรรเพื่อเป็นต้นทุนของกลุ่ม และการจัดสรรเพื่อนำไปเป็นเงินออม เป็นต้น สถานการณ์ดังกล่าวทำให้เห็นว่า กิจกรรมการขายไม่เพียงแต่ทำให้เกิดรายได้แต่รายได้ที่เกิดขึ้นจากกิจกรรมการขายทางกลุ่มให้ความสำคัญกับการบริหารจัดการรายได้ของกลุ่มเพื่อนำไปสู่ความยั่งยืนของกลุ่ม อาชีพ และการประกอบอาชีพอย่างต่อเนื่องของคนที่ยังมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมกลุ่มร่วมกันได้อย่างไรบ้าง โดยสิ่งที่ผู้วิจัยสามารถสังเกตเห็นได้จากการดำเนินงานร่วมกัน พบว่า “การจัดกิจกรรมการขายมะม่วงของกลุ่ม ทำให้เห็นการวางแผนการทำงานและการจัดการด้านการเงินของกลุ่มอย่างต่อเนื่อง โดยกลุ่มมีการ จัดบันทึกรายรับรายจ่ายอย่างสม่ำเสมอ การจัดสรรรายได้ทั้งด้านต้นทุน เงินออม และกำไร และมีการทำความเข้าใจการบริหารจัดการส่วนนี้ให้กับสมาชิกเข้าใจด้วย” – คุณนนท์

นอกจากนั้น กลุ่มมีการทำความเข้าใจถึงการบริหารจัดการรายได้ของสมาชิกที่สามารถดำเนินการเพิ่มเติมได้นอกจากการใช้จ่ายแล้วคือ

การแบ่งส่วนไปเป็นต้นทุนในการประกอบอาชีพต่อไป การจัดการการเงินด้านการออมทรัพย์โดยสหกรณ์ชุมชน และการให้ความรู้ด้านการจัดการการเงินอย่างต่อเนื่อง “...ดีมากเลยที่กลุ่มทำให้เห็นถึงการบริหารจัดการการเงินด้วย เพราะถ้าเราขายแล้วมีรายได้ขึ้นมา เราก็คงคิดแค่ว่ารายได้เป็นของเราแล้วเราจะใช้จ่ายยังไงได้บ้าง แต่ครั้งนี้กลุ่มทำให้เห็นว่าเราต้องมีการบริหารจัดการอย่างไรเพื่อต่อยอดการทำสวนมะม่วงต่อไป และให้ความสำคัญกับการออมมากขึ้นด้วย” – สมาชิกกลุ่มที่เป็นคนในครอบครัวของผู้สูงอายุคนที่ 1

จากการสนทนากลุ่มของผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง พบว่า การจัดการรายได้ของกลุ่มที่ถูกทำด้วยความรอบคอบ มีระบบการคิดมาเป็นอย่างดีของกลุ่มนั้นส่งผลดีต่อการทำงานร่วมกันของกลุ่มผู้สูงอายุและคนในชุมชน กล่าวคือ การจัดการรายได้ของกลุ่มนำไปสู่การสร้างแรงจูงใจและกำลังใจในการทำงาน การที่สมาชิกทุกคนได้รับส่วนแบ่งจากรายได้ตามสัดส่วนของการมีส่วนร่วมในการทำงานจะทำให้เกิดแรงจูงใจในการทุ่มเทแรงกายแรงใจ เนื่องจากรู้สึกว่าการทำงานตรงนี้ (ในที่นี้คือกิจกรรมการขาย) เป็นการหารายได้และไม่ได้เสียเวลาเปล่า มีกำลังใจในการทำงานมากขึ้น นอกจากรายได้ที่ได้รับทันทีหลังจากการขายแล้ว ทางกลุ่มมีการให้ความรู้ การจัดการรายได้ และการออมทรัพย์ ทำให้กลุ่มมีการจัดการรายได้ที่ดีและเป็นตัวอย่างให้กับคนในชุมชน ทำให้ความเป็นอยู่ของคนในชุมชนดีขึ้น รายได้ที่ได้รับการจัดการกลุ่มจะช่วยยกระดับความเป็นอยู่ และคุณภาพชีวิตของสมาชิก โดยเฉพาะผู้สูงอายุหรือกลุ่มคนที่ไม่มีรายได้ประจำ รายได้เหล่านี้จะเป็นแหล่งเสริมรายได้ให้มีกำลังในการจับจ่ายใช้สอยและดูแลตัวเองได้ดีขึ้น เมื่อมีรายได้ที่ดูแลตัวเองได้ดีขึ้นก็จะนำไปสู่การสร้างความมั่นคงด้านอาชีพและรายได้ในระยะยาวจากการจัดสรรรายได้ส่วนหนึ่งเป็นเงินออมหรือเงินลงทุนเพื่อขยายกิจการ ทำให้กลุ่มมีเงินทุนสำรองและมีฐานะทางการเงินที่มั่นคง สามารถสร้างความมั่นคงในอาชีพและรายได้ต่อเนื่องได้ในระยะยาวไม่ว่าจะประสบปัญหาหรืออุปสรรคใด นอกจากจะมีส่วนในการสนับสนุนความมั่นคงทางอาชีพของสมาชิกจากการจัดการรายได้แล้ว ในการทำงานของกลุ่มก็ยังเสริมสร้างความเข้มแข็งและความสามัคคีของกลุ่ม การจัดสรรรายได้โดยยึดหลักความเสมอภาคและความยุติธรรม ทำให้สมาชิกมีความรู้สึกเป็นเจ้าของและรักในการทำงานกลุ่มร่วมกัน ไม่มีใครถูกเอารัดเอาเปรียบ เกิดความเชื่อมั่นและศรัทธาต่อกัน ก่อนให้เกิดพลังและความสามัคคีในการทำงานเพื่อเป้าหมายร่วมกัน การจัดการรายได้ของกลุ่มอย่างเหมาะสมมีวิธีการที่หลากหลาย เช่น การแบ่งสัดส่วนรายได้อย่างเป็นธรรมชาติ การจัดสรรกองทุนสำรอง กองทุนขยายงาน เงินบำนาญจางวัล เป็นต้น โดยต้องผ่านการหารือร่วมกันของสมาชิก เพื่อให้ทุกคนรับรู้และเห็นชอบร่วมกัน จะทำให้การจัดการรายได้มีประสิทธิภาพสูงสุด

“...รายได้ที่มั่นคงของสมาชิกในกลุ่ม เป็นสิ่งที่ทางกลุ่มให้ความสำคัญมาก ไม่
ว่าจะเป็นคนที่มาก่อนหรือคนที่มาหลังทุกคนจะได้รับความเท่าเทียมในการจัดสรร ให้อยู่
ได้ ให้อยอดออาชีฟได้ ...มีรายได้ มีความรู้เติบโตไปพร้อมกันทั้งกลุ่ม” - **ลุงพล**

การจัดการรายได้ของกลุ่มอย่างเหมาะสมและยุติธรรมจะนำมาซึ่งผลลัพธ์เชิง
บวกมากมายต่อการทำงานร่วมกันของกลุ่มผู้สูงอายุกับคนในชุมชน ทั้งในแง่ของแรงจูงใจ การ
ยกระดับคุณภาพชีวิต สร้างความมั่นคงทางอาชีพและรายได้ ความเข้มแข็งและความร่วมแรงร่วม
ใจของกลุ่ม ตลอดจนการสนับสนุนให้เกิดการเรียนรู้และการพัฒนาของคนในชุมชนอย่างต่อเนื่อง
ซึ่งผลลัพธ์เหล่านี้ล้วนเป็นปัจจัยที่สำคัญยิ่งต่อการทำงานร่วมกันให้ประสบความสำเร็จอย่างยั่งยืน

การสร้างความเข้าใจเป้าหมายร่วมกัน

การสร้างความเข้าใจเป้าหมายร่วมกัน การทำงานร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพ
เกิดจากการที่ผู้สูงอายุและคนในชุมชนซึ่งเป็นสมาชิกของกลุ่มมีความเข้าใจในเป้าหมายของการ
ทำงานร่วมกัน และการเข้าใจเป้าหมายการทำงานของกลุ่มตรงกันนี้เองที่ทำให้กลุ่มสามารถ
ทำงานได้อย่างราบรื่น และได้ผลลัพธ์อย่างที่วางแผนไว้ “เรามีการประชุมร่วมกันบ่อยครั้ง สิ่งสำคัญ
นอกเหนือจากการติดตามอัปเดตงานกันแล้ว เรามีการรีเช็คกันด้วยว่าเรายังคงเข้าใจเป้าหมายของ
การทำงานตรงกันหรือไม่” - **แม่พจน์** แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับการสร้างความเข้าใจเป้าหมาย
การทำงานร่วมกัน โดยการทำความเข้าใจเป้าหมายร่วมกันของกลุ่มผู้สูงอายุและคนในชุมชน
สามารถสรุปว่าทำได้โดยการสร้างกระบวนการพูดคุยแลกเปลี่ยนในกลุ่ม จัดให้มีการประชุมของ
กลุ่มอย่างสม่ำเสมอ เพื่อให้สมาชิกได้มีโอกาสแสดงความคิดเห็น อภิปราย และร่วมกันกำหนด
เป้าหมายของกลุ่ม รวมถึงการมีพี่เลี้ยงโดยผู้สูงอายุที่ทำงานร่วมกันกับสมาชิกในกลุ่มที่มาเข้าร่วม
กิจกรรมด้วยการส่งเสริมบรรยากาศการแลกเปลี่ยนอย่างเปิดเผย เช่น การรับฟังความคิดเห็นที่
แตกต่าง การเสนอแนะวิธีการทำงานใหม่ ๆ เพื่อพัฒนาการทำงานร่วมกัน ต่อมาคือ การจัดทำ
แผนการดำเนินงานร่วมกัน หลังจากที่ได้มีการกำหนดเป้าหมายร่วมกันแล้ว ให้กลุ่มร่วมกันจัดทำ
แผนการดำเนินงานเพื่อไปสู่เป้าหมายที่ตั้งไว้ โดยจะสังเกตเห็นว่าเป็นการทำงานร่วมกันของกลุ่ม
ผู้สูงอายุและคนในชุมชนนั้นมีการกำหนดแผนการดำเนินงาน ระบุขั้นตอนการทำงาน กิจกรรม
ระยะเวลา ผู้รับผิดชอบอย่างชัดเจน ส่วนนี้ทำให้สมาชิกในกลุ่มเข้าใจบทบาทหน้าที่ของตนเองใน
การปฏิบัติตามแผนได้ สุดท้าย คือการติดตามและทบทวนเป้าหมายร่วมกัน โดยในระหว่างการ
ดำเนินงานตามแผนทางกลุ่มกำหนดให้มีระบบพี่เลี้ยงสำหรับการติดตามและทบทวนเป้าหมาย

ร่วมกันอย่างสม่ำเสมอ เพื่อให้สมาชิกในกลุ่มได้ตระหนักถึงเป้าหมายที่กำลังดำเนินการอยู่ มีการทบทวนเป้าหมายร่วมกัน ยังช่วยให้กลุ่มสามารถปรับแผนหรือแนวทางการดำเนินงานให้สอดคล้องกับเป้าหมายที่ตั้งไว้ “...เราคุยกันตลอดเวลาในการทำงานร่วมกัน ซึ่งดีมากเลยนะ เพราะเราเองก็ไม่ได้มั่นใจกับการมอบหมายในการทำงาน การคุยกันนอกจากจะทำให้เราสามารถทำได้ตามแผนก็ทำให้เราเข้าใจงาน และมั่นใจมากขึ้นด้วย” – สมาชิกกลุ่มที่เป็นคนในชุมชนคนที่ 2

จากการสนทนาร่วมกันของกลุ่มผู้มีส่วนเกี่ยวข้องมีความเห็นร่วมกันว่า การสร้างความเข้าใจเป้าหมายร่วมกันอย่างจริงจังย่อมนำมาซึ่งผลลัพธ์ต่อการทำงานและการสร้างพลังของกลุ่ม ดังนี้ การสร้างความเข้าใจเป้าหมายร่วมกันอย่างจริงจังทำให้เกิดการยอมรับและผูกพันร่วมกันในเป้าหมายของกลุ่ม เมื่อสมาชิกทุกคนของกลุ่มได้มีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นร่วมถกเถียงและตัดสินใจเพื่อกำหนดเป้าหมายร่วมกัน จะทำให้ทุกคนรู้สึกเป็นเจ้าของเป้าหมายนั้น เกิดความรู้สึกผูกพันและพร้อมใจกันที่จะทุ่มเทความพยายามเพื่อให้บรรลุเป้าหมายเสมือนเป็นเป้าหมายในฝันที่ทุกคนต้องการให้เป็นจริง จึงมีแรงบันดาลใจและพลังในการขับเคลื่อนไปสู่เส้นทางแห่งความสำเร็จร่วมกัน เกิดการทำงานที่สอดคล้องและมีประสิทธิภาพสูง เมื่อทุกคนมีความเข้าใจตรงกันว่าเราจะไปสู่เป้าหมายใด โดยมีแนวทางและแผนปฏิบัติที่ชัดเจน ผู้สูงอายุและสมาชิกในกลุ่มก็จะรู้บทบาทหน้าที่ของตนเอง สามารถประสานการทำงานร่วมกันอย่างลงตัว ไม่เกิดความสับสนหรือขัดแย้งกัน

การใช้ทรัพยากรภายในชุมชนจึงมีประสิทธิภาพสูงสุด ช่วยลดการสูญเสียและรักษาผลประโยชน์ร่วมกันได้เป็นอย่างดี นำไปสู่การช่วยเหลือและสร้างพลังส่งเสริมซึ่งกันและกัน ความเข้าใจและการยอมรับในเป้าหมายร่วมกันย่อมนำมาซึ่งความรักความสามัคคี ทุกคนมีจิตวิญญาณร่วมกัน พร้อมใจกันที่จะช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน ทั้งในด้านกำลังกาย กำลังใจ ทรัพยากร และความรู้ เมื่อใครมีปัญหาที่พร้อมจะให้คำแนะนำ เมื่อใครขาดแคลนก็พร้อมจะแบ่งปันสิ่งที่ตนมีให้ ดังจะเห็นได้จากบรรยากาศการทำงานร่วมกันของกลุ่มตลอดระยะเวลา 3 เดือน พลังงานเชิงบวกเหล่านี้จะผนึกกำลังกันเป็นพลังร่วมที่เข้มแข็งยิ่งขึ้น ช่วยผลักดันให้ฝ่าฟันอุปสรรคต่างๆไปได้อย่างราบรื่น อีกทั้งยังทำให้เกิดความยืดหยุ่นและการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง จากการทำงานกลุ่มมีการติดตามและทบทวนเป้าหมายร่วมกันอย่างสม่ำเสมอ จะทำให้การดำเนินงานมีความยืดหยุ่นและสามารถปรับตัวได้ตลอดเวลาหากสถานการณ์เปลี่ยนแปลงไป ดังจะเห็นได้จากการที่สมาชิกสามารถแสดงความคิดเห็น หรือหาทางออกของปัญหาในการดำเนินงานที่ไม่เป็นไปตามแผนที่วางไว้ สมาชิกก็สามารถร่วมกันหารือเพื่อปรับเปลี่ยนแนวทางหรือแผนปฏิบัติให้เหมาะสม เพื่อให้การดำเนินงานไปสู่เป้าหมายนั้นสามารถเดินหน้าต่อไปได้อย่างราบรื่น

นอกจากนี้ การทบทวนเป้าหมายยังเป็นการสร้างโอกาสให้เกิดการเรียนรู้และพัฒนางานกลุ่มอย่างต่อเนื่อง การสร้างความเข้าใจเป้าหมายร่วมกันจะช่วยหล่อหลอมให้เกิดการทำงานอย่างเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ทุกคนลงแรงลงใจเพื่อผลักดันให้กลุ่มก้าวไปสู่ความสำเร็จตามเป้าหมายที่วางไว้ร่วมกัน มีการประสานงานที่ลงตัวและใช้ทรัพยากรได้อย่างคุ้มค่าและมีประสิทธิภาพ รวมทั้งได้สร้างความสามัคคี การช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน และเกิดการพัฒนาไปพร้อมๆกันอย่างต่อเนื่อง เป็นผลลัพธ์ที่น่าปลื้มใจของพลังแห่งความเข้าใจและความร่วมมือร่วมใจกัน

การสร้างวัฒนธรรมการทำงานร่วมกัน

การสร้างวัฒนธรรมการทำงานร่วมกันที่ดี จากการทำงานร่วมกันของกลุ่มผู้สูงอายุและกลุ่มคนในชุมชนทำให้ผู้วิจัยสังเกตเห็นว่า “วิธีการทำงานร่วมกันของกลุ่ม เช่น การให้เกียรติ การรับฟังความคิดเห็น การวิพากษ์วิจารณ์อย่างสร้างสรรค์ และการทำงานร่วมกันอย่างเป็นระบบ หากมีการทำอย่างต่อเนื่องจะสามารถนำไปสู่การสร้างวัฒนธรรมที่ดีในการทำงานร่วมกันของกลุ่มได้” – แม่สง่า โดยวิธีการทำงานร่วมกันของกลุ่มแสดงออกถึงการสร้างวัฒนธรรมการทำงานร่วมกันที่ดีช่วยให้สมาชิกในกลุ่มสามารถทำงานร่วมกันอย่างราบรื่นและเอื้อต่อการพัฒนาการทำงานของกลุ่มอย่างต่อเนื่อง กล่าวคือ การมีภาวะผู้นำที่ดี โดยผู้นำของกลุ่ม ในที่นี้หมายถึงกลุ่มผู้สูงอายุสามารถสร้างบรรยากาศที่เปิดกว้างต่อความคิดเห็น และส่งเสริมการสื่อสารแบบเปิดเผยและเคารพซึ่งกันและกัน มีการสร้างความไว้วางใจและเข้าใจซึ่งกันและกันด้วยการเคารพความแตกต่างระหว่างบุคคล และเชื่อมั่นในศักยภาพของกันและกัน กลุ่มมีการกำหนดขอบเขตและหน้าที่ของสมาชิกในที่อย่างชัดเจน เพื่อลดความขัดแย้งและทำให้การทำงานราบรื่นขึ้น รวมถึงในขณะที่มีการทำงานร่วมกันกลุ่มมีการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ ด้วยการสื่อสารอย่างตรงไปตรงมา เปิดเผย โปร่งใส และยอมรับฟังความคิดเห็นต่างๆ เพื่อนำไปสู่การตัดสินใจในการทำงานร่วมกันที่ดีที่สุด การดำเนินการดังกล่าวจะช่วยให้เกิดวัฒนธรรมการทำงานร่วมกันที่ดีที่ทำให้สมาชิกในกลุ่มสามารถทำงานร่วมกันได้อย่างราบรื่นและผลิตผลงานที่มีประสิทธิภาพ

“... ถ้ากลุ่มสามารถทำงานร่วมกันในลักษณะแบบนี้ได้อย่างต่อเนื่อง เชื่อได้เลยว่ากลุ่มจะกลายเป็นกลุ่มที่มีศักยภาพที่ไม่ได้มีเพียงแค่กลุ่มผู้สูงอายุแต่ขยายไปสู่คนในชุมชน กลายเป็นกลุ่มที่มีอาชีพที่เข้มแข็ง สร้างรายได้และเป็นตัวอย่างที่ดีได้” – คุณนนท์

การสร้างวัฒนธรรมการทำงานร่วมกันที่มีประสิทธิภาพเป็นสิ่งสำคัญสำหรับความสำเร็จของกลุ่ม ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องเห็นพ้องว่าการประสานงานที่ดีระหว่างสมาชิกจะนำไปสู่การดำเนินงานที่ราบรื่นและมีประสิทธิผล ปัจจัยสำคัญที่ส่งเสริมวัฒนธรรมการทำงานร่วมกันที่ดีประกอบด้วยหลายองค์ประกอบ ประการแรก ภาวะผู้นำที่มีประสิทธิภาพมีบทบาทสำคัญในการสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการมีส่วนร่วมและการแสดงความคิดเห็นอย่างเปิดกว้าง ไม่ว่าจะเป็นผู้นำที่มีอาวุโสหรือสมาชิกใหม่ ควรมีวิสัยทัศน์ที่ชัดเจน สามารถสร้างแรงบันดาลใจและกระตุ้นให้ทีมทำงานอย่างมีประสิทธิภาพ พร้อมทั้งเปิดโอกาสให้สมาชิกแสดงความคิดเห็นอย่างเคารพซึ่งกันและกัน นอกจากนี้ การสื่อสารที่มีประสิทธิภาพเป็นรากฐานสำคัญของการทำงานเป็นทีม การแลกเปลี่ยนข้อมูลควรเป็นไปอย่างเปิดเผย ตรงไปตรงมา และโปร่งใส เพื่อสร้างความเข้าใจที่ตรงกันและลดความขัดแย้งที่อาจเกิดขึ้น การรับฟังความคิดเห็นซึ่งกันและกันจะนำไปสู่การตัดสินใจที่เหมาะสมที่สุดสำหรับกลุ่ม ท้ายที่สุด การสร้างความไว้วางใจและความเข้าใจระหว่างสมาชิกเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่ง สมาชิกควรเคารพความแตกต่างระหว่างบุคคล ยอมรับจุดแข็งและจุดอ่อนของกันและกัน และเชื่อมั่นในศักยภาพของแต่ละคน เมื่อมีความไว้วางใจและความเข้าใจที่ดีต่อกัน การทำงานร่วมกันจะเป็นไปอย่างราบรื่นและมีประสิทธิภาพมากขึ้น

นอกจากนั้น การเสริมสร้างวัฒนธรรมการทำงานร่วมกันที่มีประสิทธิภาพเป็นผลมาจากการกำหนดบทบาทและความรับผิดชอบที่ชัดเจนระหว่างกลุ่มผู้สูงอายุและสมาชิกอื่นๆ การระบุหน้าที่และขอบเขตงานของแต่ละบุคคลอย่างชัดเจนช่วยลดความขัดแย้งและความสับสนในการปฏิบัติงาน ทำให้สมาชิกทุกคนเข้าใจบทบาทของตนเอง ส่งผลให้การทำงานเป็นไปอย่างเป็นระบบและมีประสิทธิภาพมากขึ้น การส่งเสริมการมีส่วนร่วมและความรับผิดชอบร่วมกันเป็นอีกปัจจัยสำคัญ โดยสมาชิกทุกคนมีบทบาทในการกำหนดเป้าหมาย วางแผน และดำเนินการเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ร่วมกัน การมีส่วนร่วมนี้ก่อให้เกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของและความทุ่มเทในการทำงานที่เพิ่มขึ้น การพัฒนาการทำงานร่วมกันอย่างต่อเนื่องเป็นสิ่งสำคัญ การประเมินผลการทำงานร่วมกันอย่างสม่ำเสมอผ่านการพูดคุยและรับฟังความคิดเห็นช่วยให้เกิดการพัฒนา ร่วมกัน การระบุจุดแข็งและจุดที่ต้องปรับปรุง รวมถึงการเปิดรับข้อเสนอแนะจากสมาชิกทุกคน เป็นวิธีการที่มีประสิทธิภาพในการปรับปรุงและยกระดับวิธีการทำงานให้ดียิ่งขึ้น ซึ่งจะนำไปสู่การสร้างวัฒนธรรมการทำงานร่วมกันที่แข็งแกร่งและยั่งยืน

การสร้างวัฒนธรรมการทำงานร่วมกันที่ดีต้องอาศัยความร่วมมือและการมีส่วนร่วมจากทุกฝ่าย ตั้งแต่ผู้นำที่มีภาวะผู้นำที่ดี การสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ การสร้างความไว้วางใจและเข้าใจซึ่งกันและกัน การกำหนดบทบาทและหน้าที่อย่างชัดเจน การมีส่วนร่วมและความ

รับผิดชอบร่วมกัน รวมทั้งการเรียนรู้และปรับปรุงอย่างต่อเนื่อง เมื่อมีองค์ประกอบเหล่านี้ประกอบกันแล้ว จะช่วยให้เกิดวัฒนธรรมการทำงานร่วมกันที่ดี ซึ่งจะนำไปสู่ความสำเร็จและประสิทธิภาพในการทำงานของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนได้

ขั้นสะท้อน (Reflect): เพื่อสะท้อนคิดศึกษาการสังเคราะห์ทฤษฎีฐานรากของการเสริมพลังชุมชนแบบมีส่วนร่วมโดยผู้สูงอายุผ่านกระบวนการมีส่วนร่วม

จากขั้นการปฏิบัติการมีส่วนร่วมในวงจรที่ 2 ทั้งจากการรวบรวมข้อมูลของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในชุมชนทั้งกลุ่มผู้สูงอายุ และกลุ่มคนในชุมชนที่เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรม และจากข้อมูลที่ได้วิจัยได้มาจากการรวบรวมข้อมูลกับผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในชุมชน ได้แก่ หัวหน้ากลุ่มผู้สูงอายุ ผู้บริหารกลุ่ม ผู้ดำเนินงานภายในกลุ่ม ผู้สูงอายุกลุ่มอื่น ๆ ในชุมชน คนในครอบครัว คนในชุมชน ตัวแทนหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งหมด 18 คน เพื่อศึกษากระบวนการการเสริมพลังให้แก่ชุมชนโดยผู้สูงอายุที่มีพลังในตนเองผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมโดยวิธีการสนทนากลุ่ม โดยผู้มีส่วนเกี่ยวข้องนำแนวคิดทฤษฎีฐานรากที่ได้จากวงจรที่ 1 มาพัฒนากระบวนการการเสริมพลังให้แก่ชุมชนโดยผู้สูงอายุที่มีพลังในตนเองผ่านกระบวนการมีส่วนร่วม ซึ่งการสะท้อนคิดจำนวน 1 ครั้ง ระยะเวลา 2 วัน โดยแบ่งการสะท้อนคิดออกเป็น 2 ส่วน ประกอบด้วย

1. การสะท้อนคิดผลการศึกษาการสังเคราะห์ทฤษฎีฐานรากของการเสริมพลังชุมชนแบบมีส่วนร่วมโดยผู้สูงอายุ

จากการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องของการทำงานกลุ่มวิสาหกิจชุมชน (มะม่วงน้ำดอกไม้) สามารถแบ่งการสะท้อนคิดผลการศึกษาระบบการการเสริมพลังให้แก่ชุมชนโดยผู้สูงอายุที่มีพลังในตนเองได้เป็น 3 องค์ประกอบ ดังต่อไปนี้

แนวคิดสำหรับการเสริมพลังให้แก่ชุมชน

จากการสนทนากลุ่มพบว่า ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องมีโอกาสได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ และแสดงความคิดเห็นร่วมกัน โดยพบว่า แนวคิดพื้นฐานที่สำคัญสำหรับการเสริมพลังให้แก่ชุมชนประกอบด้วย บทบาทของผู้สูงอายุและคนในชุมชน การขับเคลื่อนกลุ่มวิสาหกิจของชุมชน และการสร้างการเปลี่ยนแปลงทางอาชีพ การเสริมพลังให้แก่ชุมชนเป็นกระบวนการที่มุ่งเน้นการให้อำนาจ การเปิดพื้นที่ และการสนับสนุนให้กลุ่มคนได้แสดงความสามารถแก่คนในชุมชนโดยผู้สูงอายุที่ประสบความสำเร็จจากการดำเนินการกลุ่มวิสาหกิจชุมชน (มะม่วงน้ำดอกไม้) การเสริมพลังให้แก่คนในชุมชนนี้มีส่วนช่วยในการกำหนดทิศทาง การดำเนินงาน รวมถึงบริหารจัดการ

ทรัพยากรของตนเอง เพื่อตอบสนองความต้องการทั้งของคนในชุมชนและชุมชน รวมถึงนำไปสู่การแก้ไขปัญหาที่เผชิญหรือการจัดการสิ่งที่ต้องการได้อย่างยั่งยืน โดยจากการสนทนากลุ่มของผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง พบว่า มีแนวคิดพื้นฐานสำคัญที่จะช่วยเสริมพลังให้แก่ชุมชน ดังนี้

บทบาทของผู้สูงอายุและคนในชุมชน

ในการพัฒนาและขับเคลื่อนชุมชน ผู้สูงอายุและคนในท้องถิ่นมีบทบาทที่สำคัญอย่างยิ่ง พวกเขาเป็นผู้ที่สั่งสมประสบการณ์ชีวิต ความรู้ และภูมิปัญญาท้องถิ่นมาอย่างยาวนาน ซึ่งเป็นทรัพยากรอันล้ำค่าสำหรับชุมชน ตัวอย่างที่โดดเด่นคือการดำเนินงานของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน (มะม่วงน้ำดอกไม้ม) ซึ่งได้กลายเป็นพื้นที่สำคัญในการเสริมสร้างพลังให้กับกลุ่มผู้สูงอายุในชุมชน การรวมกลุ่มเพื่อทำงานร่วมกันนี้ไม่เพียงแต่เป็นการเปิดโอกาสให้ผู้สูงอายุได้แสดงศักยภาพของตนเองอย่างเต็มที่ แต่ยังเป็นการสร้างพื้นที่แห่งการเรียนรู้และแลกเปลี่ยนประสบการณ์ระหว่างคนในชุมชนอีกด้วย เมื่อถึงจุดที่กลุ่มผู้สูงอายุพร้อมที่จะขยายขอบเขตการดำเนินงานของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน (มะม่วงน้ำดอกไม้ม) เพื่อสร้างพลังให้กับคนในชุมชนมากขึ้น การเปิดโอกาสให้สมาชิกชุมชนทุกวัยได้มีส่วนร่วมในกระบวนการต่างๆ จึงเป็นก้าวสำคัญ การมีส่วนร่วมนี้ครอบคลุมตั้งแต่การร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมวางแผน และร่วมดำเนินกิจกรรมต่างๆ ซึ่งจะนำไปสู่การยอมรับและการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงในชุมชน กระบวนการนี้ไม่เพียงแต่เสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนเท่านั้น แต่ยังเป็นการสร้างสะพานเชื่อมระหว่างคนรุ่นเก่าและคนรุ่นใหม่ นอกจากนี้ การถ่ายทอดองค์ความรู้และภูมิปัญญาดั้งเดิมจากผู้สูงอายุสู่คนรุ่นใหม่เป็นอีกหนึ่งประโยชน์ที่สำคัญ การแลกเปลี่ยนความรู้这不仅ช่วยรักษาวรรณกรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นให้คงอยู่ แต่ยังเป็นการผสมผสานความรู้ดั้งเดิมกับแนวคิดใหม่ๆ ซึ่งอาจนำไปสู่นวัตกรรมและวิธีการแก้ปัญหาที่เหมาะสมกับบริบทของชุมชนมากยิ่งขึ้น ดังนั้น การดำเนินงานของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน (มะม่วงน้ำดอกไม้ม) จึงไม่เพียงแต่เป็นกิจกรรมทางเศรษฐกิจเท่านั้น แต่ยังเป็นเครื่องมือสำคัญในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ส่งเสริมการมีส่วนร่วม และสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งทั้งหมดนี้ล้วนเป็นรากฐานสำคัญของการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน

“...กิจกรรมนี้ทำให้เราเห็นวิธีการทำงานร่วมกันมากขึ้น คนมาก่อนมีหน้าที่ยังไร
ที่จะทำให้คนมาใหม่ทำงานต่อและทำสวนมะม่วงได้ หรือทำงานกับกลุ่มได้ ...เราน่าจะเอา
ไปปรับใช้กับการทำงานกลุ่มของเราได้” – ลุงพล

ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องมีความคิดเห็นร่วมกันว่า คนในชุมชนที่เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมมีการให้คุณค่าและเคารพในประสบการณ์ ความรู้ และภูมิปัญญาของผู้สูงอายุซึ่งในกรณีนี้ถือเป็นทรัพยากรที่สำคัญของชุมชนและการดำเนินการกลุ่มวิสาหกิจชุมชน (มะม่วงน้ำดอกไม้ม) ชุมชนให้โอกาสผู้สูงอายุได้แสดงบทบาทและถ่ายทอดความรู้สู่คนรุ่นหลังแสดงถึงวิธีคิดที่ตระหนักถึงคุณค่าของผู้สูงอายุและต้องการสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่น ขณะเดียวกันจากการทำกิจกรรมการขายมะม่วงร่วมกันทำให้เห็นว่า เมื่อกลุ่มมีการเปิดรับให้คนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินการ กลุ่มโดยผู้สูงอายุก็มีการเปิดพื้นที่ให้คนในชุมชนได้มีส่วนร่วมแลกเปลี่ยน วางแผน และตัดสินใจร่วมกัน สะท้อนวิธีคิดแบบมีส่วนร่วมและการเรียนรู้ร่วมกันของคนในชุมชน ทำให้เกิดพลังในการขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงและพัฒนากลุ่มและชุมชน สะท้อนถึงวิธีคิดแบบร่วมแรงร่วมใจ การเรียนรู้จากการทำงานร่วมกัน และการสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน “พื้มีความรู้สึกที่ดีใจที่ตัดสินใจเข้าร่วมกิจกรรม เพราะมันมีเวลาน้อยและเพิ่งเริ่มเข้ากลุ่มไม่นาน ยังไม่เข้าใจวิธีการทำงานของกลุ่ม ... พอเข้ามาก็ทำให้เห็นว่าแม่ ๆ เขาเปิดรับ เป็นผู้ใหญ่ และทำงานร่วมกันกับเราได้ดีมาก ๆ” – สมาชิกกลุ่มที่เป็นคนในชุมชนคนที่ 2 สะท้อนถึงความรู้สึกภายหลังการทำกิจกรรมการขายมะม่วงร่วมกันกับผู้สูงอายุ ซึ่ง แม่คำหล้า แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับการทำงานร่วมกันกับกลุ่มว่า “สิ่งที่ดีมากเลยจากการทำงานกลุ่มร่วมกันครั้งนี้ คือ การที่เราพูดคุยกันตลอด หารือกันตลอดเวลา ... แล้วเราก็รับผิดชอบในสิ่งที่เรามอบหมายกันจนเสร็จด้วยดี”

การดำเนินงานของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน (มะม่วงน้ำดอกไม้ม) ได้สะท้อนให้เห็นถึงบทบาทสำคัญของผู้สูงอายุและคนในชุมชนผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการขายมะม่วง ผลลัพธ์ที่ได้แสดงให้เห็นว่าทั้งสองกลุ่มมีบทบาทที่เติมเต็มซึ่งกันและกัน นำไปสู่การพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน ผู้สูงอายุได้รับการยอมรับว่าเป็นแกนนำหลักในการขับเคลื่อนกลุ่มวิสาหกิจชุมชน โดยอาศัยประสบการณ์อันยาวนาน ความรู้ที่สั่งสม และภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นรากฐานในการบริหารจัดการกลุ่ม บทบาทของพวกเขาไม่เพียงจำกัดอยู่แค่การบริหารเท่านั้น แต่ยังรวมถึงการเป็นผู้ถ่ายทอดองค์ความรู้และภูมิปัญญาให้แก่คนรุ่นหลัง ซึ่งเป็นกระบวนการสำคัญในการสืบสานและต่อยอดการทำงานของกลุ่ม นอกจากนี้ ผู้สูงอายุยังมีบทบาทสำคัญในการสร้างแรงบันดาลใจและกระตุ้นให้เกิดการรวมกลุ่มในชุมชน ส่งผลให้กลุ่มวิสาหกิจชุมชนได้รับความสนใจมากขึ้น นำไปสู่การสร้างเสริมความเข้มแข็งและการพึ่งพาตนเองของชุมชนในระยะยาว ในขณะเดียวกัน คนในชุมชนก็มีบทบาทที่ไม่ยิ่งหย่อนไปกว่ากัน พวกเขาเข้ามามีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนของการดำเนินงาน ตั้งแต่การร่วมคิด วางแผน ตัดสินใจ ไปจนถึงการลงมือปฏิบัติ การมีส่วนร่วมนี้ไม่

เพียงแต่ช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงานของกลุ่ม แต่ยังเป็นการสร้างความรู้สึกร่วมกันเป็นเจ้าของและความรับผิดชอบร่วมกันในชุมชน นอกจากนี้ คนในชุมชนยังมีบทบาทสำคัญในการนำเสนอมุมมองใหม่ๆ แลกเปลี่ยนประสบการณ์ และความคิดเห็นกับผู้สูงอายุ ซึ่งเป็นการเติมเต็มช่องว่างระหว่างวัยและนำไปสู่การพัฒนาที่ครอบคลุมมากขึ้น การเรียนรู้และปฏิบัติอย่างต่อเนื่องของคนในชุมชนมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อความยั่งยืนของกลุ่ม เพราะนอกจากจะช่วยให้เกิดการสืบทอดอาชีพและการดำเนินกิจการของกลุ่มแล้ว ยังเป็นการสร้างการยอมรับและการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงในชุมชน กระบวนการนี้ก่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างวัยอย่างต่อเนื่อง ซึ่งเป็นรากฐานสำคัญของการพัฒนากลุ่มและชุมชนอย่างยั่งยืน การทำงานร่วมกันระหว่างผู้สูงอายุและคนในชุมชนผ่านกลุ่มวิสาหกิจชุมชน (มะม่วงน้ำดอกไม้ม) ไม่เพียงแต่สร้างประโยชน์ทางเศรษฐกิจเท่านั้น แต่ยังเป็นกลไกสำคัญในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน การถ่ายทอดภูมิปัญญา และการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างคนต่างวัย ซึ่งทั้งหมดนี้ล้วนเป็นองค์ประกอบสำคัญของการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน

การขับเคลื่อนกลุ่มวิสาหกิจของชุมชน

เมื่อมีการพูดคุยกันเกี่ยวกับบทบาทในการทำงานร่วมกันของผู้สูงอายุและคนในชุมชนแล้ว ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียแสดงความคิดเห็นร่วมกันเพิ่มเติมว่า “เมื่อกลุ่มรู้ว่าต้องทำอะไร และทำงานร่วมกันได้ดีแล้ว ก็จะทำให้กลุ่มมีวิธีการไปต่อและพัฒนาเพิ่มขึ้นได้” - คุณนนท์ ผลของการทำความเข้าใจบทบาทและการทำงานร่วมกันของกลุ่มผู้สูงอายุและคนในชุมชนเป็นการส่งเสริมให้กลุ่มวิสาหกิจชุมชน (มะม่วงน้ำดอกไม้ม) เป็นหนึ่งในกลยุทธ์ที่สำคัญในการเสริมพลังให้แก่ชุมชน โดยการรวมตัวกันของคนในชุมชนในรูปแบบของกลุ่มวิสาหกิจจะช่วยให้คนในชุมชนสามารถบริหารจัดการทรัพยากรและศักยภาพของชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น ทั้งในด้านการผลิต การตลาด และการบริหารจัดการ นอกจากนี้ กลุ่มวิสาหกิจชุมชน (มะม่วงน้ำดอกไม้ม) ยังเป็นกลุ่มที่สำคัญในการสร้างรายได้และความมั่นคงทางเศรษฐกิจให้แก่ชุมชน

“เราเห็นภาพของการขับเคลื่อนของกลุ่มที่จะขยายไปสู่การขับเคลื่อนชุมชนได้ ในอนาคต อย่างที่เคยคุยกันว่าการรวมกลุ่มไม่ได้มีผลดีแค่กับกลุ่มมะม่วง แต่อะไรที่เราทำได้ เราก็แบ่งปันไปกับกลุ่มอื่นๆ ในชุมชนที่มีอยู่เสมอ” - แม่พจน์

การที่กลุ่มผู้สูงอายุและคนในชุมชนมีโอกาสได้ทำงานร่วมกันในกิจกรรมการขายมะม่วง นำไปสู่การทำความเข้าใจบทบาทและการทำงานร่วมกันของกลุ่มผู้สูงอายุและคน

ในชุมชน ในลักษณะนี้เชื่อมโยงไปที่การทำงานร่วมกันของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน (มะม่วงน้ำดอกไม้ม) ว่ามีผลต่อการขับเคลื่อนกลุ่มวิสาหกิจชุมชน (มะม่วงน้ำดอกไม้ม) ในหลายด้าน ดังนี้ ด้านที่หนึ่ง ด้านการผลิต การรวมพลังของผู้สูงอายุและคนในชุมชนช่วยเพิ่มกำลังการผลิตและความหลากหลายของผลิตภัณฑ์ ผู้สูงอายุมีประสบการณ์และภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สามารถถ่ายทอดให้คนในชุมชน ในขณะที่คนในชุมชนที่มีลักษณะเป็นคนรุ่นใหม่มีแรงงานและความคิดสร้างสรรค์ใหม่ๆ การผสมผสานกันจะทำให้ได้ผลิตภัณฑ์ที่มีคุณภาพและมีเอกลักษณ์ ทำให้สามารถสร้างผลผลิต (มะม่วง) ได้สอดคล้องกับตลาดที่มีความต้องการมากขึ้น และยังเห็นว่าการต่อยอดในลักษณะของการแปรรูปมะม่วงที่หลากหลายมากขึ้น ด้านที่สอง ด้านการตลาด การทำงานร่วมกันของกลุ่มผู้สูงอายุและคนในชุมชนในกลุ่มวิสาหกิจชุมชน (มะม่วงน้ำดอกไม้ม) จะช่วยขยายช่องทาง การตลาดและกลุ่มลูกค้า ผู้สูงอายุมีเครือข่ายและประสบการณ์ในการสร้างความสัมพันธ์กับลูกค้า ที่เดิมมีการส่งมะม่วงไปขายทั้งในและต่างประเทศ ในขณะที่คนในชุมชนรุ่นใหม่มีความรู้ด้านการตลาดออนไลน์และการใช้สื่อสังคมออนไลน์ รวมถึงมีประสบการณ์ใหม่ ๆ มาประยุกต์ใช้ร่วมกันนำไปสู่การบูรณาการจะทำให้สามารถเข้าถึงกลุ่มลูกค้าได้อย่างกว้างขวางมากขึ้น ด้านที่สาม ด้านการบริหารจัดการ การมีส่วนร่วมของทั้งผู้สูงอายุและคนในชุมชนภายใต้การดำเนินการของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน (มะม่วงน้ำดอกไม้ม) จะทำให้การบริหารจัดการมีประสิทธิภาพมากขึ้น ผู้สูงอายุมีประสบการณ์และภูมิปัญญาในการจัดการทรัพยากรอย่างยั่งยืน ในขณะที่คนในชุมชนรุ่นใหม่ที่เข้ามาร่วมกลุ่มมีความรู้เกี่ยวกับระบบการบริหารจัดการสมัยใหม่ การนำจุดแข็งของทั้งสองกลุ่มมาผสมผสานจะทำให้การบริหารจัดการมีประสิทธิภาพและยั่งยืน ด้านที่สี่ ด้านการสร้างรายได้และความมั่นคงทางเศรษฐกิจ การรวมพลังของทุกกลุ่มวัยในชุมชนจะช่วยสร้างรายได้และความมั่นคงทางเศรษฐกิจให้กับกลุ่มและได้ผลแก่ชุมชน เนื่องจากมีการกระจายรายได้ไปยังทุกกลุ่มและทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็งมากขึ้น นอกจากนี้ยังช่วยลดปัญหาการย้ายถิ่นของคนรุ่นใหม่ ออกจากชุมชนเพื่อหางานทำ ด้านที่ห้า ด้านการสืบทอดภูมิปัญญาและอัตลักษณ์ชุมชน การทำงานร่วมกันของผู้สูงอายุและคนในชุมชนเป็นโอกาสในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น ขนบธรรมเนียมประเพณี และอัตลักษณ์ของชุมชนไปสู่คนรุ่นใหม่ ซึ่งจะช่วยอนุรักษ์และสืบสานมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนให้คงอยู่ต่อไป และด้านที่หก ด้านการสร้างควมสามัคคีและความเข้มแข็งของชุมชน การทำงานร่วมกันจะสร้างความสามัคคี ความเข้าใจ และการยอมรับซึ่งกันและกันระหว่างผู้สูงอายุและคนในชุมชน ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกัน และลดช่องว่างระหว่างวัย ส่งผลให้ชุมชนมีความเข้มแข็ง สามัคคี และสามารถร่วมมือกันขับเคลื่อนกิจกรรมต่าง ๆ ได้อย่างราบรื่น

การทำงานร่วมกันของกลุ่มผู้สูงอายุและคนในชุมชนภายใต้กลุ่มวิสาหกิจชุมชน (มะม่วงน้ำดอกไม้ม) มีผลอย่างมากต่อการขับเคลื่อนกลุ่มวิสาหกิจชุมชน (มะม่วงน้ำดอกไม้ม) ทั้งในด้านการผลิต การตลาด การบริหารจัดการ การสร้างรายได้และความมั่นคงทางเศรษฐกิจ การสืบทอดภูมิปัญญาและอัตลักษณ์ชุมชน และการสร้างความสามัคคีและความเข้มแข็งของชุมชน การรวมพลังของทุกกลุ่มวัยจะช่วยให้กลุ่มวิสาหกิจชุมชนนี้สามารถดำเนินกิจการได้อย่างยั่งยืน รวมถึงนำไปสู่การพัฒนาไปยังการขับเคลื่อนชุมชนให้ประสบความสำเร็จในระยะยาว

การสร้างการเปลี่ยนแปลงทางอาชีพ

การก่อตั้งกลุ่มวิสาหกิจชุมชนมะม่วงน้ำดอกไม้มได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างมีนัยสำคัญในโครงสร้างทางอาชีพของชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งสำหรับผู้สูงอายุที่ได้รับโอกาสในการสร้างความมั่นคงทางอาชีพผ่านการรวมกลุ่ม นอกจากนี้ ยังเปิดโอกาสให้สมาชิกชุมชนทุกวัยได้เข้ามามีส่วนร่วม ส่งผลให้เกิดการสร้างงานและรายได้ที่สามารถนำไปเลี้ยงดูตนเองและครอบครัวได้อย่างยั่งยืน การริเริ่มนี้ไม่เพียงแต่ส่งเสริมการพัฒนาทักษะอาชีพใหม่ๆ เท่านั้น แต่ยังนำไปสู่การสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับผลิตภัณฑ์ท้องถิ่นผ่านกระบวนการแปรรูปผลไม้ ซึ่งเป็นการใช้ทรัพยากรในพื้นที่อย่างชาญฉลาด นอกจากผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจแล้ว การรวมกลุ่มนี้ยังช่วยเสริมสร้างความเข้มแข็ง ความสามัคคี และการมีส่วนร่วมของชุมชน อันเป็นรากฐานสำคัญของการพัฒนาที่ยั่งยืน ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในชุมชนต่างเห็นพ้องต้องกันว่า การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากการริเริ่มของกลุ่มผู้สูงอายุนี้ได้นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงเชิงบวกในโครงสร้างอาชีพของชุมชนโดยรวม และเป็นการเสริมพลังให้แก่ชุมชนอย่างแท้จริง การเสริมพลังดังกล่าวควรมุ่งเน้นไปที่การสร้างโอกาสทางอาชีพที่มั่นคงและยั่งยืนสำหรับสมาชิกในชุมชนทุกคน เพื่อให้บรรลุเป้าหมายนี้ กลุ่มวิสาหกิจชุมชนได้พัฒนาตนเองให้เป็นแหล่งเรียนรู้สำหรับชุมชน โดยจัดให้มีการถ่ายทอดความรู้ การฝึกอบรม และการพัฒนาทักษะอาชีพที่สอดคล้องกับความต้องการของสมาชิกชุมชนที่เข้าร่วม กระบวนการนี้ไม่เพียงแต่เพิ่มช่องทางในการประกอบอาชีพเท่านั้น แต่ยังเพิ่มทางเลือกและโอกาสในการสร้างรายได้ให้แก่คนในชุมชนอีกด้วย ซึ่งเป็นการวางรากฐานสำหรับการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนอย่างยั่งยืนในระยะยาว

“ชีวิตเราเปลี่ยนไปเลย จากคนที่ไม่มีอะไรทำแล้วหลังเกษียณ แต่การรวมกลุ่มทำให้เรามีงานทำ อย่างแรกที่เราได้คือความสุขที่ได้ทำกลุ่มอีกอย่างสิ่งที่เราทำมันเปลี่ยนชีวิต มันสร้างรายได้ ทำให้ครอบครัวของเราดีขึ้น” – แม่ภาพ

จากการสนทนาของกลุ่มผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง พบว่า การเกิดขึ้นของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน (มะม่วงน้ำดอกไม้ม) เป็นผลจากการทำงานร่วมกันของกลุ่มผู้สูงอายุ และมีการขยายให้กับคนในชุมชนที่มีความสนใจเข้าร่วมกลุ่ม ได้ส่งผลต่อการสร้างการเปลี่ยนแปลงทางอาชีพให้กับทั้งกลุ่มผู้สูงอายุในแง่ของการเสริมพลังให้กับตนเองของกลุ่มผู้สูงอายุจากการรวมกลุ่มประกอบอาชีพผ่านวิสาหกิจชุมชนอย่างเข้มแข็ง เป็นรายได้หลักให้กับตนเองและครอบครัว และส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงของเศรษฐกิจของชุมชน ขณะเดียวกันยังนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางอาชีพของคนในชุมชนที่ไม่มีอาชีพ มีรายได้ไม่เพียงพอ หรือมีผลกระทบจากโรคระบาดในช่วงหลายปีที่ผ่านมา ทำให้มีอาชีพ มีรายได้ สมาชิกกลุ่มที่เป็นคนในชุมชนคนที่ 2 ได้แลกเปลี่ยนในประเด็นนี้ว่า “สามปีที่ผ่านมามันทำให้เรามีอาชีพใหม่เลย ใครจะรู้ว่าจากคนตกงานเพราะโควิด กลับมาบ้านกลับทำให้เรามีอะไรทำ ได้อยู่บ้านแบบไม่คิดจะไปไหนแล้ว” โดยสรุปเป็นการเปลี่ยนแปลงทางอาชีพที่เกิดขึ้นหลายด้าน ดังนี้ ด้านที่ 1 สร้างโอกาสทางอาชีพใหม่และเพิ่มรายได้ให้แก่ชุมชน การรวมตัวกันเป็นกลุ่มวิสาหกิจชุมชนเพื่อปลูกและผลิตสินค้าแปรรูปจากมะม่วงน้ำดอกไม้ม เป็นการเปิดโอกาสให้ผู้สูงอายุและคนในชุมชนมีอาชีพและรายได้ ทั้งในลักษณะของการเป็นรายได้หลักสำหรับบางคนและเป็นรายได้เสริมนอกเหนือจากอาชีพหลักที่มีอยู่เดิมสำหรับสมาชิกกลุ่มบางคน ซึ่งการรวมกลุ่มวิสาหกิจชุมชน (มะม่วงน้ำดอกไม้ม) ช่วยยกระดับคุณภาพชีวิตและความมั่นคงทางรายได้ยิ่งขึ้น ด้านที่สอง สร้างการเรียนรู้และพัฒนาทักษะอาชีพใหม่ การดำเนินกิจกรรมของกลุ่มวิสาหกิจจำเป็นต้องมีการเรียนรู้ทักษะใหม่ ๆ ทั้งในด้านการทำสวนมะม่วง การปลูกมะม่วง การเก็บผลผลิต การแปรรูป การตลาด รวมถึงการบริหารจัดการ ซึ่งกระบวนการเหล่านี้ได้เปิดโอกาสให้ผู้สูงอายุและคนในชุมชนได้พัฒนาทักษะอาชีพที่หลากหลายและทันสมัย ทำให้กลุ่มทำงานร่วมกันและสร้างผลลัพธ์ให้กับกลุ่มได้ดีขึ้น ด้านที่สาม ส่งเสริมการสร้างนวัตกรรมและมูลค่าเพิ่มจากผลผลิตท้องถิ่น การนำมะม่วงน้ำดอกไม้มซึ่งเป็นผลไม้พื้นเมืองที่มีอยู่ในชุมชนมาทำเป็นพืชเศรษฐกิจและแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ เป็นการสร้างมูลค่าเพิ่มและนวัตกรรมจากทรัพยากรท้องถิ่น ซึ่งเป็นการเพิ่มโอกาสทางอาชีพและรายได้จากการนำจุดแข็งของชุมชนมาใช้ประโยชน์อย่างคุ้มค่า ด้านที่สี่ สร้างความเข้มแข็งและความสามัคคีให้แก่ชุมชน การทำงานร่วมกันของคนในชุมชนและกลุ่มผู้สูงอายุในกลุ่มวิสาหกิจชุมชน (มะม่วงน้ำดอกไม้ม) ได้ช่วยสร้างความสามัคคีและการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน รวมทั้งช่วยให้ผู้สูงอายุได้มีบทบาทและได้ใช้ประสบการณ์ที่สั่งสมมาอย่างมีคุณค่า ซึ่งเป็นการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่กลุ่มวิสาหกิจชุมชน (มะม่วงน้ำดอกไม้ม) และสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชนในระยะยาว และด้านที่ 5 ส่งเสริมการสืบสานและอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น การนำมะม่วงน้ำดอกไม้มที่เป็นผลไม้พื้นบ้านมาใช้

ประโยชน์ และดำเนินกิจกรรมร่วมกันระหว่างผู้สูงอายุและสังคมได้ช่วยให้เกิดการถ่ายทอดองค์ความรู้ วิธีการทำงาน กระบวนการกลุ่มที่เข้มแข็ง รวมถึงทักษะในการทำงานต่างๆ และเป็นการสืบสานภูมิปัญญาของชุมชนและผู้สูงอายุทั้งการทำสวนมะม่วง การปลูกให้ได้ผลผลิต 3 ฤดู การคัดมะม่วงเพื่อนำไปสู่การขาย หรือการแปรรูปผลผลิตมะม่วง ซึ่งเป็นการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนไว้ได้อย่างยั่งยืน

“...เราเห็นวิธีการที่จะทำให้กลุ่มของเราขยายได้มากขึ้น เมื่อกลุ่มขยายปลูกมะม่วงได้จำนวนมากขึ้น ทำให้คนรู้จัก และขยายตลาดมากขึ้นแต่ก็ต้องเกิดจากการช่วยกันของกลุ่มเรา ถึงจะทำให้สิ่งที่ว่าไปเกิดขึ้นจริงได้” – คุณนนท์

กลุ่มวิสาหกิจชุมชนดังกล่าวได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางอาชีพและเศรษฐกิจที่สำคัญในชุมชน ทั้งการสร้างโอกาสอาชีพใหม่ การเรียนรู้ทักษะ การสร้างมูลค่าเพิ่มจากทรัพยากรท้องถิ่น การเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน และการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งตอบสนองต่อแนวทางการเสริมพลังชุมชนด้วยการมุ่งเน้นสร้างโอกาสทางอาชีพที่ยั่งยืนและสอดคล้องกับบริบทของชุมชน การนำแนวคิดพื้นฐานเหล่านี้ไปประยุกต์ใช้อย่างบูรณาการและมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วนจะช่วยเสริมพลังให้แก่ชุมชนได้อย่างแท้จริง โดยส่งเสริมให้ชุมชนมีความเข้มแข็งพึ่งพาตนเองได้ และสามารถบริหารจัดการทรัพยากรเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตและความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นได้อย่างยั่งยืน

2. การสะท้อนการเรียนรู้ของคนในชุมชนสู่การเสริมพลังให้แก่ชุมชนผ่านการมีส่วนร่วมโดยผู้สูงอายุ

การดำเนินงานของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน (มะม่วงน้ำดอกไม้) ได้แสดงให้เห็นถึงพลังของการเรียนรู้และการทำงานร่วมกันระหว่างผู้สูงอายุและสมาชิกชุมชนในวัยต่างๆ กระบวนการนี้ได้กลายเป็นแบบอย่างที่น่าสนใจของการเสริมสร้างพลังชุมชน โดยเริ่มต้นจากการที่คนในชุมชนเปิดใจรับโอกาสในการเข้าร่วมกลุ่ม ซึ่งนำไปสู่การเรียนรู้และการปรับตัวเข้าหากันระหว่างผู้สูงอายุและสมาชิกรุ่นใหม่ ความสำเร็จของกลุ่มเกิดจากการสื่อสารที่เปิดกว้างและสม่ำเสมอ มีการพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็น และรับฟังซึ่งกันและกัน ซึ่งนำไปสู่การพัฒนาและปรับเปลี่ยนวิธีการทำงานร่วมกันอย่างต่อเนื่อง กระบวนการนี้ไม่เพียงแต่ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในเชิงกระบวนการทำงานเท่านั้น แต่ยังนำไปสู่การกำหนดบทบาทและหน้าที่ที่ชัดเจนระหว่างผู้สูงอายุและสมาชิกชุมชนรุ่นใหม่ ส่งผลให้เกิดความต่อเนื่องในการทำงานอย่างเป็นระบบ

และการจัดการรายได้ที่ยั่งยืน ที่สำคัญไปกว่านั้น ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องได้สังเกตเห็นถึงกระบวนการเสริมพลังชุมชนที่เกิดขึ้น โดยมีผู้สูงอายุที่มีพลังในตนเองเป็นแรงขับเคลื่อนสำคัญ พลังและประสบการณ์ของผู้สูงอายุเหล่านี้ได้สร้างแรงบันดาลใจและกระตุ้นให้สมาชิกชุมชนรุ่นใหม่เกิดพลังในการทำงาน นำไปสู่การพัฒนากระบวนการทำงานที่มีประสิทธิภาพและถูกต้อง ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นคือการที่สมาชิกชุมชนทุกวัยสามารถเริ่มต้นและลงมือทำงานไปพร้อมๆ กับกลุ่มได้อย่างมั่นใจ สร้างสรรค์สภาพแวดล้อมการทำงานที่เอื้อต่อการแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ระหว่างคนต่างรุ่น ซึ่งไม่เพียงแต่ส่งเสริมการพัฒนาทักษะและความสามารถของแต่ละบุคคลเท่านั้น แต่ยังเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนโดยรวม ทำให้เกิดการพัฒนายั่งยืนและครอบคลุมในทุกมิติของชีวิตชุมชน ดังที่ **สมาชิกกลุ่มที่เป็นคนในครอบครัวของผู้สูงอายุคนที่ 2** ได้แสดงความเห็นเกี่ยวกับประเด็นของการเรียนรู้ของคนในชุมชนสู่การเสริมพลังให้แก่ชุมชนโดยผู้สูงอายุที่มีพลังในตนเองว่า “ยิ่งพอเราได้คุยกันแบบนี้ ยิ่งทำให้เห็นเลยว่า การเข้าร่วมกลุ่มและทำงานกับแม่ ๆ ในกลุ่ม มันทำให้เรามีกำลังใจมากนะ แม่ ๆ ทำได้ดี เรายังอยากทำให้ได้ดีด้วยเหมือนกัน”

การตระหนักรู้ในตนเองและทรัพยากรในชุมชนของผู้สูงอายุเป็นจุดเริ่มต้นสำคัญในการรวมกลุ่มวิสาหกิจชุมชน (มะม่วงน้ำดอกไม้ม) เมื่อผู้สูงอายุมีการสำรวจตนเองตามความเป็นจริง วิเคราะห์จุดแข็งจุดอ่อนของตน และทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชน ทำให้เกิดการตระหนักรู้ในศักยภาพของตนเองและชุมชน นำไปสู่การลงมือทำสิ่งใหม่ ๆ เพื่อสร้างการเปลี่ยนแปลง ในกรณีนี้คือการรวมกลุ่มเป็นวิสาหกิจชุมชน (มะม่วงน้ำดอกไม้ม) ความสำเร็จของกลุ่มผู้สูงอายุในการรวมกลุ่มนั่นเองที่เป็นต้นแบบที่สำคัญในการดึงดูดความสนใจจากคนในชุมชน เมื่อเห็นผู้สูงอายุสามารถทำได้สำเร็จด้วยพลังในตนเอง ทำให้คนในชุมชนเริ่มให้ความสนใจและต้องการเข้าร่วมกลุ่ม นำไปสู่การเปิดโอกาสให้มีการปรับตัวเข้าหากัน การเปิดใจยอมรับ เรียนรู้ และทำงานร่วมกันระหว่างผู้สูงอายุและคนในชุมชนจึงกลายเป็นกุญแจสำคัญของการทำงานกลุ่มวิสาหกิจชุมชน (มะม่วงน้ำดอกไม้ม) มีการเปิดใจให้โอกาสแก่กันและกันในการเป็นทั้งผู้เรียนรู้และผู้ให้การเรียนรู้ มีการเสวนากลุ่มร่วมกันเพื่อให้ความสำคัญกับเป้าหมายของทุกคนที่เข้ามาร่วมกลุ่ม แลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ของผู้สูงอายุกับคนในชุมชน ส่งผลให้ทุกคนมีโอกาสเรียนรู้ซึ่งกันและกัน และเติบโตไปพร้อมกัน ด้วยการนำสิ่งที่ได้เรียนรู้ไปลงมือปฏิบัติจริง มีการสนับสนุนให้นำความรู้ที่ได้รับไปลงมือทำ ทำสวนจริง ปลูกจริง ขายจริง ร่วมกันทำงานกลุ่มจริง และเมื่อเกิดปัญหาหรือความผิดพลาดก็มีการแลกเปลี่ยนพูดคุย หาวิธีการแก้ไข บางครั้งก็นำไปสู่นวัตกรรมใหม่ ๆ ในการทำงาน การลงมือทำจริงและการเรียนรู้จากประสบการณ์เป็นวิธีที่ทำให้เกิดการเสริมสร้างทักษะและความรู้ที่จำเป็นสำหรับการพัฒนาอาชีพอย่างยั่งยืน ท้ายที่สุด กลุ่มมีการยอมรับความสามารถ

และทักษะที่ได้มาจากการทำงานร่วมกันในชุมชนทั้งที่เกิดขึ้นจากกลุ่มผู้สูงอายุและกลุ่มคนในชุมชน และนำมาใช้ในการทำงานและสร้างโอกาสใหม่ ๆ เป็นการเปิดโอกาสให้เกิดการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง ซึ่งนำไปสู่การพัฒนาตนเองและอาชีพของสมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชน (มะม่วงน้ำดอกไม้) อย่างยั่งยืน จากความสำเร็จในการประกอบอาชีพของกลุ่มผู้สูงอายุ ทำให้คนในชุมชนเริ่มให้ความสนใจ เปิดใจยอมรับ แลกเปลี่ยนเรียนรู้ ลงมือทำ และนำความรู้ความสามารถที่ได้มาสร้างโอกาสในการประกอบอาชีพใหม่ ๆ เกิดเป็นวงจรการเรียนรู้และการเสริมพลังให้แก่ชุมชนอย่างต่อเนื่อง

“ต้องขอบคุณตัวเองมาก ที่ตัดสินใจเข้าร่วมกลุ่ม และขอบคุณแม่ทุกคนที่เปิด
ใจกับพวกเราด้วยเช่นกัน มันทำให้เราได้เรียนรู้เยอะมากและมีวิธีการที่ชัดเจน ถูกต้องใน
การทำตามได้” – สมาชิกกลุ่มที่เป็นคนในชุมชนคนที่ 2

ผลจากการเสวนาของกลุ่มผู้มีส่วนเกี่ยวข้องข้างต้นทำให้เห็นว่า กระบวนการสำคัญที่ทำให้ผู้สูงอายุที่มีพลังในตนเองเสริมสร้างพลังให้แก่ชุมชนได้ คือ การเรียนรู้ของคนในชุมชนสู่การเสริมพลังให้แก่ชุมชนโดยผู้สูงอายุที่มีพลังในตนเอง ประกอบด้วย 5 ประเด็น คือ การทำความเข้าใจความต้องการของคนในชุมชน การเปิดพื้นที่แหล่งเรียนรู้ให้กับชุมชน การเป็นแบบอย่างความสำเร็จของผู้สูงอายุ การรวมกลุ่มเพื่อสร้างสังคมเข้มแข็ง และการส่งเสริมความรู้ด้านการเงิน

การทำความเข้าใจความต้องการของคนในชุมชน

การเสริมสร้างพลังและพัฒนาศักยภาพของชุมชนจำเป็นต้องให้ความสำคัญอย่างยิ่งกับการทำความเข้าใจความต้องการของสมาชิกในชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในบริบทของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนมะม่วงน้ำดอกไม้ ซึ่งอาศัยความร่วมมือระหว่างผู้สูงอายุและคนรุ่นใหม่ในชุมชน การเข้าใจความต้องการของทุกฝ่ายเป็นปัจจัยสำคัญที่จะช่วยให้การดำเนินงานของกลุ่มเป็นไปอย่างราบรื่นและนำไปสู่ความสำเร็จที่ยั่งยืน กลุ่มผู้สูงอายุได้แสดงให้เห็นถึงความตระหนักในความสำคัญของการรับฟังเสียงจากชุมชน โดยได้จัดให้มีเวทีแสดงความคิดเห็น การประชุม และการสนทนากลุ่มย่อยอย่างสม่ำเสมอ เพื่อเปิดโอกาสให้สมาชิกชุมชนได้แสดงความคิดเห็น ข้อเสนอแนะ และความต้องการของตนเองอย่างเต็มที่ กระบวนการนี้ไม่เพียงแต่ช่วยให้ได้ข้อมูลที่มีคุณค่าเท่านั้น แต่ยังเป็นการสร้างความรู้สึกร่วมกันและเป็นเจ้าของร่วมในกิจการของชุมชน หลังจากได้รับข้อมูลความต้องการของชุมชนแล้ว กลุ่มผู้สูงอายุได้นำมาวิเคราะห์และจัดลำดับความสำคัญอย่างรอบคอบ โดยพิจารณาถึงความเป็นไปได้ในการตอบสนอง ทรัพยากรที่มีอยู่ และ

ผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นต่อชุมชนในวงกว้าง ข้อมูลเหล่านี้ถูกนำมาใช้ในการวางแผนการดำเนินงานของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนให้สอดคล้องกับความต้องการของชุมชนมากที่สุด การตอบสนองต่อความต้องการของชุมชนปรากฏในหลายรูปแบบ ทั้งการสร้างช่องทางการสื่อสารและการมีส่วนร่วมที่หลากหลาย เช่น การจัดประชุมสัมมนา การฝึกอบรม และการจัดตั้งคณะกรรมการที่มีตัวแทนจากชุมชนเข้าร่วม นอกจากนี้ ในด้านการผลิต กลุ่มได้แสดงให้เห็นถึงความยืดหยุ่นและการปรับตัวตามความต้องการของตลาดและชุมชน โดยมีการพัฒนาจากการขายมะม่วงสดเพียงอย่างเดียวไปสู่การแปรรูปผลิตภัณฑ์จากมะม่วงในรูปแบบต่างๆ รวมถึงการปรับปรุงบรรจุภัณฑ์ให้ตอบโจทย์ความต้องการของผู้บริโภคมากขึ้น กระบวนการนี้แสดงให้เห็นถึงวงจรของการรับฟัง การวิเคราะห์ และการตอบสนองที่มีประสิทธิภาพ ซึ่งไม่เพียงแต่ช่วยให้กลุ่มวิสาหกิจชุมชนสามารถพัฒนาผลิตภัณฑ์และบริการที่ตรงกับความต้องการของตลาดเท่านั้น แต่ยังเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนผ่านการมีส่วนร่วมและการเรียนรู้ร่วมกัน ส่งผลให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนและครอบคลุมทั้งในมิติเศรษฐกิจและสังคมของชุมชน “จากเดิมที่เราไม่ได้ให้ความสำคัญกับรูปแบบของบรรจุภัณฑ์มาก ... เรามาปรับหลังจากน้อง ๆ เข้ามาในกลุ่ม แล้วก็เห็นว่ามียอดตอบรับที่ดีขึ้น” – แม่เนวล แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับผลของการรับฟังความต้องการของคนในชุมชนทุกคนที่เข้ามาร่วมกลุ่มที่ทำให้กลุ่มสามารถทำงานกันได้ดีแล้ว ยังนำไปสู่การพัฒนาบรรจุภัณฑ์ในการส่งออกมะม่วง ซึ่งทำให้เกิดความสนใจที่มากขึ้นของกลุ่มผู้บริโภคได้

นอกจากนี้ การสนทนากลุ่มผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง พบว่า การให้ความสำคัญกับความต้องการของคนในชุมชนยังช่วยสร้างความรู้สึกเป็นเจ้าของและแรงจูงใจในการร่วมมือพัฒนากลุ่มวิสาหกิจชุมชน ซึ่งจะนำไปสู่ความยั่งยืนในระยะยาว และยังช่วยสร้างพลังขับเคลื่อนจากภายในชุมชนเอง โดยสามารถระดมทรัพยากรและภูมิปัญญาต่าง ๆ มาใช้ในการแก้ไขปัญหาและพัฒนา กลุ่มวิสาหกิจชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น

“... สังเกตได้ชัดจากงานนี้เลย สัมผัสได้ถึงความรู้สึกเป็นเจ้าของของกลุ่ม ทุกคนช่วยกัน ไม่เกี่ยงกัน รู้ว่าใครต้องทำอะไรและรับผิดชอบกับหน้าที่ของตัวเองได้ดีมาก ... มีปัญหาอะไรก็เอามาพูดมาคุยมาแก้ไขปัญหาด้วยกัน” – ลุงพล

การทำความเข้าใจความต้องการของคนในชุมชนที่เข้ามาร่วมกลุ่มของกลุ่มผู้สูงอายุในการดำเนินงานกลุ่มวิสาหกิจชุมชน (มะม่วงน้ำดอกไม้ม) เป็นมีส่วนสำคัญที่จะนำไปสู่ความสำเร็จและความยั่งยืนของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน (มะม่วงน้ำดอกไม้ม) โดยกลุ่มผู้สูงอายุให้ความสำคัญกับการรับฟังและตอบสนองความต้องการของคนในชุมชนอย่างจริงจัง โดยใช้วิธีการ

ต่าง ๆ เช่น การประชุม การสำรวจ และการวิเคราะห์ข้อมูลอย่างรอบคอบ เพื่อนำมาวางแผนและปรับเปลี่ยนการดำเนินงานของกลุ่มให้สอดคล้องกับความต้องการของทุกคนในกลุ่มมากที่สุด ซึ่งช่วยสร้างความเข้มแข็งและพลังขับเคลื่อนจากภายในชุมชน รวมถึงความรู้สึกเป็นเจ้าของและแรงจูงใจในการร่วมมือพัฒนากลุ่มวิสาหกิจชุมชนในระยะยาว

การเปิดพื้นที่แหล่งเรียนรู้ให้กับชุมชน

การเปิดพื้นที่แหล่งเรียนรู้ที่กลุ่มผู้สูงอายุได้สร้างและพัฒนาขึ้นนั้นเป็นหนึ่งในกลยุทธ์สำคัญที่จะช่วยส่งเสริมการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนในกลุ่มวิสาหกิจชุมชนมะม่วงน้ำดอกไม้มะม่วง และการทำงานร่วมกันระหว่างกลุ่มผู้สูงอายุและคนในชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ การสนทนากลุ่มของผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง พบว่า แหล่งเรียนรู้ที่กลุ่มผู้สูงอายุที่รวมกลุ่มเป็นกลุ่มวิสาหกิจชุมชน (มะม่วงน้ำดอกไม้มะม่วง) ได้สร้างขึ้น ประกอบไปด้วยแปลงสาธิตการปลูกมะม่วง ในที่นี้อาจเป็นส่วนของผู้สูงอายุที่ทำมาก่อนแล้วสามารถเปิดให้กลุ่มคนในชุมชนหรือผู้สนใจเข้าเรียนรู้ได้ ศูนย์การเรียนรู้การทำผลิตภัณฑ์จากมะม่วง กลุ่มโฮมสเตย์ที่เป็นศูนย์รวมของการทำงานร่วมกันระหว่างกลุ่มวิสาหกิจชุมชน (มะม่วงน้ำดอกไม้มะม่วง) และกลุ่มอื่น ๆ รวมถึงกลุ่มผู้สูงอายุที่ทำหน้าที่ในการเป็นผู้ส่งต่อความรู้และกระบวนการทำงานให้กับคนในชุมชน การเปิดพื้นที่แหล่งเรียนรู้เหล่านี้จะช่วยดึงดูดความสนใจและกระตุ้นให้คนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมกับกลุ่มมากขึ้น โดยเป็นโอกาสสำคัญในการที่คนในชุมชนสามารถมาศึกษา ทดลองปฏิบัติ และเรียนรู้จากประสบการณ์ตรงของกลุ่มผู้สูงอายุได้ ซึ่งจะช่วยสร้างความเข้าใจและความสนใจในการดำเนินงานของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน (มะม่วงน้ำดอกไม้มะม่วง) ได้มากขึ้น

“ที่เราได้ทำงานร่วมกันมันเหมือนเป็นสถานที่ส่งเสริมการเรียนรู้ได้เลยเพราะวางแผนการเรียนรู้ให้ทุกคนเข้าใจและทำตามได้ ไม่ต้องลองผิดลองถูกเหมือนรุ่นพ่อแม่ ๆ ที่เคยทำกัน” - แม่สง่า

การสนทนาของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทำให้เห็นว่า ในการเปิดพื้นที่แหล่งเรียนรู้ของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน (มะม่วงน้ำดอกไม้มะม่วง) กลุ่มผู้สูงอายุมีการวางแผนและจัดการอย่างเป็นระบบโดยลำดับการเรียนรู้ เริ่มด้วยอะไร และไปต่ออย่างไร มีการสอบถามเป้าหมายของผู้เรียนในการทำสวน เพราะแต่ละคนมีต้นทุนในการทำสวนมะม่วงที่แตกต่างกัน ผู้สูงอายุก็ปรับการเรียนรู้และวิธีการให้สอดคล้องได้ มีการออกแบบและจัดสรรพื้นที่ต่าง ๆ ในการเรียนรู้ให้เหมาะสม จัดข้อมูลการเรียนรู้ กิจกรรมต่าง ๆ และการลงมือปฏิบัติต่าง ๆ ไว้ที่น่าสนใจ มีการมอบหมายบทบาท

และหน้าที่ให้แก่สมาชิกกลุ่มผู้สูงอายุในการดูแลและให้ความรู้แก่คนในชุมชน รวมถึงผู้เข้าชมที่สนใจแหล่งเรียนรู้ ประชาสัมพันธ์และเชิญชวนให้คนในชุมชนและผู้ที่เกี่ยวข้องด้านอาชีพหรือการทำกลุ่มเข้ามาเยี่ยมชมแหล่งเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง รวมถึงเปิดโอกาสให้คนในชุมชนได้แสดงความคิดเห็น ข้อเสนอแนะ เพื่อนำมาปรับปรุงและพัฒนาแหล่งเรียนรู้ให้ตอบสนองความต้องการของชุมชนมากขึ้น “...พีตแบคที่เรามักได้รับเป็นประจำจากผู้ที่เกี่ยวข้องมาศึกษาการทำงานของกลุ่ม คือ มีกระบวนการทำงานที่ดี เป็นความจริง สามารถทำตามได้ง่าย ถือเป็นจุดแข็งของกลุ่มอาชีพของเราเลย” – **คุณนนท์** การเปิดพื้นที่แหล่งเรียนรู้จะช่วยสร้างบรรยากาศแห่งการเรียนรู้และแลกเปลี่ยนประสบการณ์ระหว่างกลุ่มผู้สูงอายุและคนในชุมชน ซึ่งจะนำไปสู่การสร้าง ความเข้าใจ ความสนใจ และการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนกับกลุ่มวิสาหกิจชุมชนมะม่วงน้ำดอกไม้มากขึ้น นอกจากนี้ ยังเป็นการเปิดโอกาสให้คนในชุมชนได้แสดงความคิดเห็นและมีส่วนร่วมในการพัฒนา กลุ่มวิสาหกิจชุมชน (มะม่วงน้ำดอกไม้ม) ซึ่งจะนำไปสู่ความรู้สึกเป็นเจ้าของและความยั่งยืนของการดำเนินงานในระยะยาว

การเป็นแบบอย่างความสำเร็จให้คนในชุมชน

“... ต้องยอมรับว่าเพราะเรามีกลุ่มผู้สูงอายุที่ทำกันมาก่อนทำให้เห็นเลยทำให้เรามั่นใจว่าเราก็สามารถทำได้ ... ที่สำคัญพวกเขาคือญาติคือคนในครอบครัว มันเลยทำให้เราไว้วางใจและเข้าร่วมกลุ่มกับพวกเขาได้ง่าย” – **สมาชิกกลุ่มที่เป็นผู้สูงอายุ กลุ่มอื่น ๆ ในชุมชน**

การสนทนาของผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง สื่อสารถึงการเป็นแบบอย่างความสำเร็จของกลุ่มผู้สูงอายุที่เริ่มต้นดำเนินการกลุ่มวิสาหกิจชุมชน (มะม่วงน้ำดอกไม้ม) จนประสบความสำเร็จ โดยผู้มีส่วนเกี่ยวข้องสามารถเห็นถึงกระบวนการเรียนรู้และการเสริมสร้างพลังให้แก่คนในชุมชน โดยกลุ่มผู้สูงอายุในกลุ่มวิสาหกิจ (มะม่วงน้ำดอกไม้ม) จากจุดเริ่มต้นของการรวมกลุ่มของผู้สูงอายุ เพื่อแก้ปัญหาความเหงา การตกงาน การเกษียณ หรือการมองไม่เห็นคุณค่าในตนเอง กลายมาเป็นการสร้างอาชีพและทำงานร่วมกันอย่างจริงจังผ่านกระบวนการดำเนินงานกลุ่มวิสาหกิจชุมชน (มะม่วงน้ำดอกไม้ม) ที่กลุ่มผู้สูงอายุสร้างขึ้น บวกกับการพัฒนาตนเองเพิ่มเติมตลอดเวลาผ่านการฝึกอบรม ศึกษาดูงาน และการประชุมกลุ่มอย่างสม่ำเสมอ แสดงให้เห็นถึงความมุ่งมั่นและการเรียนรู้ที่ไม่หยุดนิ่งของผู้สูงอายุที่ไม่ได้ยอมจำนนอยู่กับสภาพเดิม แต่พยายามพัฒนาตนเองและ

สร้างคุณค่าให้แก่ชีวิต “กลุ่มผู้สูงอายุมีการทำกลุ่มร่วมกันไว้ได้ดีมาก ถึงขนาดเป็นตัวอย่างที่ดีให้กับหลายกลุ่มเข้ามาเรียนรู้เลย ไม่ใช่แค่คนในชุมชน” – ตัวแทนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

ความสำเร็จของกลุ่มผู้สูงอายุได้ดึงดูดคนในครอบครัวให้เข้ามามีส่วนร่วม เริ่มจากการช่วยเหลืองานเล็กน้อย ก่อนที่จะมาร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ และร่วมแก้ปัญหาและทำงานร่วมกันหรือบางคนสามารถทำสวนของตัวเองได้อย่างเต็มรูปแบบ สิ่งนี้นำไปสู่การเพิ่มรายได้และสภาพความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นของครอบครัว รวมถึงความใกล้ชิดกันมากขึ้นของสมาชิกในครอบครัว การที่ลูกหลานเห็นความสำเร็จและประโยชน์ที่พ่อแม่ปู่ย่าตายายได้รับ จึงเป็นแรงบันดาลใจให้พวกเขาอยากเข้าร่วมกลุ่มด้วย เมื่อคนในชุมชนโดยเฉพาะคนในครอบครัวเข้ามารวมกลุ่มกับผู้สูงอายุมากขึ้น ความสำเร็จของกลุ่มก็ปรากฏชัดเจนขึ้น ดึงดูดสมาชิกคนอื่น ๆ ในชุมชนให้สนใจเข้าร่วมกลุ่มเช่นกัน โดยเฉพาะคนที่เกษียณอายุกลับมาอยู่บ้านเกิดหรือคนรุ่นใหม่ที่ตกงานหรือกำลังหางาน หาอาชีพที่สร้างรายได้ให้กับตนเองในบ้านเกิด พวกเขาเห็นตัวอย่างที่ดีของกลุ่มผู้สูงอายุและครอบครัวที่ประสบความสำเร็จ จึงอยากเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการทำงานแบบมีส่วนร่วมของกลุ่มเช่นกัน

“...มีหลายคนมากที่รอดูก่อนว่าพวกเขาจะทำได้ถึงไหน แล้วพอพวกเขาเห็นแล้วว่ามันเป็นจริงได้ เราทำให้สมาชิกเดิมที่ตั้งต้นกับเรามีรายได้จากการทำกลุ่มทำสวนมะม่วงจริง ๆ ได้ เขาก็เริ่มเข้ามาเป็นสมาชิกในกลุ่ม แล้วก็ทำตามกัน” - แม่ภาพ

ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในชุมชนต่างเห็นพ้องต้องกันว่า กระบวนการพัฒนากลุ่มวิสาหกิจชุมชนมะม่วงน้ำดอกไม้ได้สะท้อนให้เห็นถึงการเรียนรู้แบบค่อยเป็นค่อยไปของสมาชิกในชุมชน โดยมีกลุ่มผู้สูงอายุเป็นแกนนำในการริเริ่มและเป็นแบบอย่างที่ดี ความสำเร็จของกลุ่มเกิดจากการลงมือปฏิบัติจริง การพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง และการทำงานร่วมกันอย่างมุ่งมั่น ซึ่งในที่สุดได้ดึงดูดให้สมาชิกครอบครัวและชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ กระบวนการนี้ได้กลายเป็นกลไกสำคัญในการเสริมพลังให้แก่ชุมชนในหลายมิติ ทั้งการสร้างอาชีพที่มั่นคง การสร้างรายได้ที่ยั่งยืน การเสริมสร้างความสัมพันธ์อันดีทั้งในระดับครอบครัวและชุมชน ตลอดจนการยกระดับคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนโดยรวม ความสำเร็จนี้ได้ต่อยอดถึงบทบาทสำคัญของผู้สูงอายุในฐานะผู้นำการเปลี่ยนแปลงและแบบอย่างที่ดีในหลายด้าน ไม่ว่าจะเป็นการบริหารจัดการกลุ่ม การทำสวนมะม่วงให้ประสบความสำเร็จ หรือการแสดงออกถึงความใฝ่รู้และความมุ่งมั่นในการพัฒนาตนเองอย่างไม่หยุดยั้ง ยิ่งไปกว่านั้น บทบาทของผู้สูงอายุในโครงการนี้ยังได้กลายเป็นแรงบันดาลใจสำคัญที่จุดประกายให้คนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนา

ชุมชนผ่านการทำงานแบบมีส่วนร่วม ความสำเร็จนี้ไม่เพียงแต่สร้างผลลัพธ์ทางเศรษฐกิจเท่านั้น แต่ยังได้หักล้างทัศนคติเชิงลบต่อผู้สูงอายุที่มักถูกมองว่าเป็นเพียงผู้รับประโยชน์ในสังคม ซึ่งได้พิสูจน์ให้เห็นว่า ผู้สูงอายุสามารถเป็นทั้งผู้ให้และเป็นพลังสำคัญในการขับเคลื่อนการพัฒนาชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยอาศัยประสบการณ์ ภูมิปัญญา และความมุ่งมั่นที่สั่งสมมาตลอดชีวิต ความสำเร็จของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนมะม่วงน้ำดอกไม้จึงไม่เพียงแต่เป็นตัวอย่างของการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนเท่านั้น แต่ยังเป็นแบบอย่างของการสร้างสังคมที่เคารพและเห็นคุณค่าของผู้สูงอายุ ตลอดจนการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของคนทุกวัยในการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน

การสร้างเป้าหมายร่วมกันกับชุมชน

การสร้างเป้าหมายการทำงานร่วมกันของกลุ่ม เกิดขึ้นจากการที่กลุ่มผู้สูงอายุและคนในชุมชนร่วมแรงร่วมใจกันดำเนินการกลุ่มวิสาหกิจชุมชน (มะม่วงน้ำดอกไม้) รวมถึงการต่อยอดไปสู่กิจกรรมหรือกลุ่มอื่น ๆ ที่เกิดขึ้น โดยมีเป้าหมายร่วมกันคือการทำกลุ่มให้ประสบความสำเร็จ รวมถึงตอบโจทย์เป้าหมายของสมาชิกกลุ่มทุกคน เหตุนี้จึงนำไปสู่การสร้างความเข้มแข็งให้กับสังคม เพราะเมื่อสมาชิกสามารถดำเนินการสวนมะม่วงได้ตอบโจทย์เป้าหมายของตนเอง มีการรวมกลุ่มเพื่อให้กลุ่มดำเนินกิจกรรมเชิงวิสาหกิจที่ต่อเนื่องเป็นพื้นฐานแล้ว กลุ่มก็จะสามารถเอาประสบการณ์ที่ได้รับจากความสำเร็จทั้งส่วนตัวและกลุ่มมาปรับใช้พัฒนาต่อไปยังสังคมหรือระดับชุมชนได้ เริ่มต้นจากการรวมกลุ่มของกลุ่มผู้สูงอายุหลายคนที่มีจุดมุ่งหมายร่วมกัน มีการประสานความร่วมมือ แบ่งปันทรัพยากรที่มีอยู่ และดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ของกลุ่มร่วมกัน และผลักดันไปสู่การที่สมาชิกทุกคนสามารถดำเนินการสวนมะม่วงเพื่อสร้างผลได้ตามเป้าหมายของกลุ่มและผู้บริโภคได้ การรวมกลุ่มในลักษณะนี้จะช่วยเสริมสร้างพลังให้แก่สังคมในหลายๆ ด้าน ทั้งทรัพยากรที่เพิ่มขึ้น การแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ ความสามัคคีและการมีส่วนร่วมของคนในสังคม สิ่งเหล่านี้จะนำไปสู่การแก้ไขปัญหา การพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในสังคม และสร้างสังคมที่เข้มแข็ง มีภูมิคุ้มกันที่ดี สามารถรับมือกับปัญหาและความท้าทายต่าง ๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ อีกทั้งยังเป็นสังคมที่ยั่งยืนและสามารถยืนหยัดอยู่ได้ด้วยตนเอง

“ดูจากรอยยิ้มของคนที่อยู่ในกลุ่มตอนนี้ดี แตกต่างกับเมื่อก่อนมากถ้าเป็นเมื่อก่อน อะไรเราก็จะรอรัฐ รอทางราชการ ช่วย แล้วก็ไม่ทำอะไรดีขึ้น ...ตอนนี้ไม่ต้องกังวลแล้ว เพราะเราบริหารจัดการ มันไม่ได้ดีแค่คนใดคนหนึ่ง แต่เราทำได้ทั้งกลุ่ม และทำให้คนในชุมชนเราดีขึ้นได้อีกด้วย” – แม่พจน์

การรวมกลุ่มของผู้สูงอายุในการประกอบกิจกรรมวิสาหกิจชุมชน (มะม่วงน้ำดอกไม้ม) รวมถึงการขยายไปยังกลุ่มอื่น ๆ ที่มีความความเข้มแข็งมากเช่นกันในปัจจุบัน เช่น กลุ่มโฮมสเตย์ หรือกลุ่มผักปลอดสารพิษ เป็นต้น นับเป็นกระบวนการสำคัญในการเสริมสร้างพลังอำนาจให้แก่ชุมชน โดยผ่านการแลกเปลี่ยนความรู้ ประสบการณ์และการมีส่วนร่วมอย่างแข็งขันของสมาชิกในกลุ่ม กระบวนการนี้ช่วยให้เกิดการหล่อหลอมความสัมพันธ์ระหว่างผู้สูงอายุกับคนในชุมชน สร้างความเข้าใจซึ่งกันและกัน และนำไปสู่การสร้างสังคมที่เข้มแข็งและยั่งยืน “เราเปิดกว้างทางความคิด และพร้อมรับฟังความคิดเห็นเพื่อมีไอเดียใหม่ ๆ ในการทำงานร่วมกันเสมอ เพราะสุดท้ายเราไม่ได้เป็นเจ้าของกลุ่ม แต่กลุ่มเป็นของทุกคน” - แม่บัว แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับความวิจิตรเริ่มต้นของการสร้างความเข้มแข็งในสังคมอันเกิดจากการทำงานของกลุ่ม การสร้างสังคมที่เข้มแข็งผ่านการรวมกลุ่มมีหัวใจสำคัญอยู่ที่การเปิดพื้นที่ให้สมาชิกทุกคนได้มีส่วนร่วมอย่างแท้จริง ทั้งในการนำเสนอความคิด แบ่งปันประสบการณ์ และมีโอกาสในการทดลองปฏิบัติ กระบวนการเรียนรู้ผ่านการลองผิดลองถูกนี้เป็นขั้นตอนสำคัญในการพัฒนาวิธีการทำงานร่วมกันและสร้างนวัตกรรมใหม่ ๆ การเปิดโอกาสให้สมาชิกได้กล้าคิด กล้าทำ และเรียนรู้จากผลลัพธ์จริง นำไปสู่การค้นพบแนวทางการทำงานที่มีประสิทธิภาพมากขึ้น นอกจากนี้ การที่ผู้สูงอายุแสดงความกล้าในการรับฟัง ทดลองสิ่งใหม่ และเรียนรู้จากความผิดพลาด ได้ส่งผลให้พวกเขาได้รับการยอมรับและความเคารพนับถือจากชุมชนมากขึ้น พฤติกรรมเหล่านี้สะท้อนถึงความมุ่งมั่น ความอดทน และความตั้งใจจริงในการพัฒนาตนเองและชุมชน ซึ่งเป็นคุณสมบัติที่น่าชื่นชม การได้รับการยอมรับดังกล่าวทำให้ผู้สูงอายุก้าวขึ้นมาเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจและการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ในชุมชนอย่างมีนัยสำคัญ

การยอมรับและการให้บทบาทสำคัญแก่ผู้สูงอายุในการขับเคลื่อนชุมชนส่งผลให้สมาชิกในชุมชนมีแรงจูงใจที่จะเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมกลุ่มมากขึ้น ทั้งในแง่ของการแสดงความคิดเห็น การลงมือปฏิบัติ และการกล้าทดลองสิ่งใหม่ ๆ ร่วมกับผู้สูงอายุ การมีส่วนร่วมนี้ก่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน การแลกเปลี่ยนประสบการณ์ และการทำงานร่วมกันระหว่างผู้สูงอายุและคนในชุมชน ซึ่งนำไปสู่การสร้าง ความเข้าใจ ความไว้วางใจ และความสามัคคีในหมู่สมาชิกทุกคน การรวมตัวของผู้สูงอายุและคนในชุมชนผ่านการดำเนินงานของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนมะม่วงน้ำดอกไม้มได้ก่อให้เกิดการสร้างสรรคกระบวนการทำงานร่วมกันและการต่อยอดไปสู่กิจกรรมหรือโครงการอื่นๆ ที่ตอบสนองความต้องการของชุมชนอย่างแท้จริง เนื่องจากเป็นผลลัพธ์ของการมีส่วนร่วมและการทำงานร่วมกันระหว่างผู้สูงอายุและคนในชุมชน ส่งผลให้เกิดการยอมรับและการสนับสนุนจากทุกฝ่าย อีกทั้งยังเป็นแรงขับเคลื่อนสำคัญที่นำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนใน

ชุมชน ครอบคลุมทั้งมิติเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ซึ่งสะท้อนถึงความสำเร็จของการรวมกลุ่มเพื่อสร้างสังคมที่เข้มแข็งอย่างแท้จริง

“เมื่อไรก็ตามที่หน่วยงานต่าง ๆ พุดถึงสังคมเข้มแข็ง กลุ่มแรกๆ ที่หน่วยงานราชการหรือองค์กรต่าง ๆ นึกถึง คือ กลุ่มผู้สูงอายุนี้แหละ...เป็นผลจากการที่พวกเขาสร้างกลุ่มได้อย่างเข้มแข็ง” – คุณนนท์

การรวมตัวของผู้สูงอายุในกิจกรรมวิสาหกิจชุมชนเกี่ยวกับมะม่วงน้ำดอกไม้ ไม่เพียงแต่เสริมสร้างพลังให้แก่ผู้สูงอายุเท่านั้น แต่ยังเป็นกลไกสำคัญในการพัฒนาสังคมให้เข้มแข็งและยั่งยืน ผ่านการมีส่วนร่วม การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และการประสานความร่วมมือระหว่างผู้สูงอายุและสมาชิกในชุมชน กระบวนการนี้นำไปสู่การสร้างความรู้ ความเข้าใจ และความไว้วางใจ และความสามัคคีในหมู่คนท้องถิ่น อีกทั้งยังก่อให้เกิดการริเริ่มกิจกรรมและโครงการที่ตอบโจทย์ความต้องการของชุมชนได้อย่างตรงจุด

การส่งเสริมความรู้ด้านการเงินในชุมชน

นอกจากการดำเนินการกลุ่มที่เข้มแข็งสู่การสร้างสังคมที่เข้มแข็งแล้ว สิ่งหนึ่งที่ไม่มองข้ามไม่ได้เลยและกลุ่มวิสาหกิจชุมชน (มะม่วงน้ำดอกไม้) ดำเนินการไว้อย่างดีมาก คือ การส่งเสริมความรู้ด้านการเงินให้กับผู้สูงอายุและคนในชุมชน บนแนวคิดที่ว่า ถ้าสมาชิกกลุ่มมีวิธีคิดด้านการบริหารจัดการด้านการเงินที่ดี จะทำให้สมาชิกสามารถบริหารจัดการการทำงาน มีวิธีคิดในการวางแผนงานและการเงินไปพร้อมกัน ซึ่งเป็นผลดีโดยตรงต่อตัวของสมาชิกของกลุ่มเอง การจัดการการเงินเป็นหนึ่งในปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อความสำเร็จและความยั่งยืนของกิจกรรมวิสาหกิจชุมชน (มะม่วงน้ำดอกไม้) โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกลุ่มของผู้สูงอายุที่มีรายได้จำกัด ดังนั้นการได้รับความรู้และคำแนะนำด้านการบริหารจัดการการเงินอย่างเหมาะสมจากหน่วยงานที่มีความเชี่ยวชาญ คือ ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร จึงเป็นประโยชน์อย่างยิ่งในการสร้างพื้นฐานที่มั่นคงให้แก่กลุ่มวิสาหกิจชุมชน

การสนทนาของกลุ่ม พบว่า ชุดความรู้ที่ได้รับการส่งเสริมจากธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร ประกอบไปด้วย การจดบันทึกรายรับรายจ่ายอย่างสม่ำเสมอ ซึ่งการจดบันทึกรายรับรายจ่ายเป็นจุดเริ่มต้นที่สำคัญของการบริหารจัดการการเงิน เนื่องจากช่วยให้สมาชิกในกลุ่มวิสาหกิจชุมชน สามารถติดตามและวิเคราะห์กระแสเงินสดของตนเองได้อย่างละเอียด ซึ่งจะนำไปสู่การจัดลำดับความสำคัญของรายจ่ายและการควบคุมค่าใช้จ่ายที่ไม่จำเป็น

ได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น การจัดหมวดหมู่ค่าใช้จ่ายจะช่วยให้ผู้สูงอายุและคนในชุมชนสามารถมองเห็นรูปแบบการใช้จ่ายของตนเองได้ชัดเจนขึ้น และสามารถวางแผนในการลดรายจ่ายที่ไม่จำเป็นลงได้ **แม่คำหล้า** ได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับประเด็นนี้ว่า “ไม่เคยคิดเลยว่าต้องจดต้องเก็บเกี่ยวกับการใช้จ่ายขนาดนี้ ไม่คิดว่าสำคัญ ... แต่พอธนาคารมาสอน แล้วกลุ่มก็ได้ทำกันจริงจัง ก็ทำให้เราวางแผนค่าใช้จ่ายได้ดีขึ้น” ขณะเดียวกัน **สมาชิกกลุ่มที่เป็นคนในชุมชนคนที่ 1** ให้การสนับสนุนเพิ่มเติมว่า “ตอนเข้ากลุ่มก็คิดว่ามาทำอาชีพ แต่แม่ ๆ ดูแลเราเรื่องการเงินให้เราด้วย ทำให้เราวางแผนแบ่งเงินใช้ส่วนตัว วางแผนสำหรับการทำสวนทำอาชีพต่อไปได้”

การสนทนาของกลุ่มยังแสดงความคิดเห็นเพิ่มเติมเกี่ยวกับการบริหารจัดการการเงินในเรื่องของการจัดระเบียบหนี้สินให้เป็นระบบอีกด้วย โดยผู้มีส่วนเกี่ยวข้องมองว่า เป็นอีกหนึ่งปัจจัยสำคัญที่จะช่วยให้สมาชิกในกลุ่มสามารถบริหารจัดการการเงินได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยผู้สูงอายุและคนในชุมชนมีการทำความเข้าใจเกี่ยวกับประเภทของหนี้สิน ดอกเบี้ย และระยะเวลาในการชำระหนี้ จากนั้นจึงวางแผนการจ่ายชำระหนี้อย่างเป็นระบบผ่านการให้ความรู้ของธนาคาร และมีการนำมาประยุกต์ใช้จริงของสหกรณ์ชุมชนที่ดำเนินการมาอย่างต่อเนื่อง เช่น การจ่ายหนี้ที่มีดอกเบี้ยสูงก่อน หรือการรวมหนี้เพื่อลดภาระดอกเบี้ย เป็นต้น ซึ่งจะช่วยให้ผู้สูงอายุและคนในชุมชนสามารถกำหนดกรอบเวลาในการปลดหนี้ได้อย่างชัดเจน และมีเงินเหลือเพื่อใช้จ่ายในด้านอื่น ๆ มากขึ้น “สหกรณ์ไม่ได้มีแค่ให้พวกเรากู้ แต่สหกรณ์ทำให้เรามีวินัยในการบริหารจัดการเงินได้ดีด้วย” - **แม่เตี้ยง** เมื่อสมาชิกในกลุ่มทั้งผู้สูงอายุและคนในชุมชนมีความรู้และทักษะในการบริหารจัดการการเงินที่เหมาะสม จะส่งผลให้กลุ่มวิสาหกิจชุมชน (มะม่วงน้ำดอกไม้ม) มีความมั่นคงในเชิงรายได้และสามารถดำเนินกิจกรรมทางอาชีพ ในที่นี้หมายถึงการทำสวนมะม่วงเพื่อสร้างผลผลิต รวมถึงการดำเนินการกลุ่มเพื่อส่งผลไม้ขายยังในประเทศและต่างประเทศได้อย่างต่อเนื่อง โดยสมาชิกแต่ละคนจะสามารถควบคุมรายจ่ายและเพิ่มรายได้ของตนเองได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งจะส่งผลให้ผู้สูงอายุและคนในชุมชนมีเงินเหลือเพื่อนำมาต่อยอดอาชีพของตนเองและในกิจกรรมวิสาหกิจชุมชน (มะม่วงน้ำดอกไม้ม) มากขึ้น

3. การสะท้อนคิดการมีส่วนร่วมต่อกระบวนการการเสริมพลังให้แก่ชุมชน โดยผู้สูงอายุ

ตลอดระยะเวลาของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมของการศึกษาการสร้างทฤษฎีฐานรากเพื่อการเสริมพลังชุมชนแบบมีส่วนร่วมโดยผู้สูงอายุ ตั้งแต่ในขั้นตอนการศึกษาริบทเกี่ยวกับการให้ความหมายต่อตนเองของผู้สูงอายุที่สามารถสร้างพลังในตนเอง และการต่อรองกับโครงสร้างทางสังคมจนสามารถสร้างพลังในตนเองของผู้สูงอายุ การศึกษาวงจร

ที่ 1 เพื่อศึกษากระบวนการการเสริมพลังให้แก่ชุมชนโดยผู้สูงอายุที่มีพลังในตนเอง และศึกษาเงื่อนไขความสำเร็จของการเสริมพลังให้แก่ชุมชนโดยกลุ่มผู้สูงอายุที่มีพลังในตนเองผ่านกระบวนการมีส่วนร่วม และวงจรที่ 2 เพื่อนำแนวคิดทฤษฎีฐานรากที่ได้จากวงจรที่ 1 มาพัฒนากระบวนการการเสริมพลังให้แก่ชุมชนโดยผู้สูงอายุที่มีพลังในตนเองผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมตลอดระยะเวลาของการวิจัย ผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ได้แก่ ผู้สูงอายุที่มีการรวมกลุ่มวิสาหกิจชุมชนแห่งหนึ่งในจังหวัดอุดรธานี ซึ่งเป็นผู้ประสบความสำเร็จจากการต่อยอดกับโครงสร้างทางสังคมที่มัลติทอนคุณค่าของผู้สูงอายุจนประสบความสำเร็จในการรวมกลุ่มเพื่อประกอบอาชีพ และคนในชุมชน ประกอบด้วย ลูกหลาน ครอบครัว คนในชุมชน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง มีส่วนร่วมในกระบวนการดำเนินการวิจัย และการประกอบกิจกรรมต่าง ๆ ที่เป็นประโยชน์สำหรับการดำเนินการวิจัยด้วยกระบวนการมีส่วนร่วม โดยจากการสะท้อนคิดกระบวนการวิจัยการมีส่วนร่วมต่อกระบวนการการเสริมพลังให้แก่ชุมชนโดยผู้สูงอายุที่มีพลังในตนเองทำให้เห็นว่า

“ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องมีความกระตือรือร้นและแสดงถึงความสนใจในการเข้าร่วมกิจกรรมของกระบวนการวิจัย พร้อมทั้งมีส่วนร่วมด้วยการนำเสนอความคิด แลกเปลี่ยนความคิดเห็น เล่าประสบการณ์ของตัวเองที่เกิดขึ้น รวมถึงมีส่วนร่วมในการหาข้อสรุปที่เป็นประโยชน์ในการดำเนินกิจกรรม” – คุณนนท์

จากการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องข้างต้น ประกอบกิจกรรมต่าง ๆ ที่ใช้ระยะเวลาตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงสิ้นสุดการวิจัย ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องเกิดการตระหนักรู้และมีความเข้าใจเกี่ยวกับกระบวนการให้ความหมายของตนเอง มุมมองที่มีต่อตนเองและคำว่าผู้สูงอายุเปลี่ยนไปอันเป็นผลจากการทำงานเป็นกลุ่ม การสนทนากลุ่ม การคิดแก้ปัญหาเฉพาะหน้า รวมถึงความภาคภูมิใจในตนเองของผู้สูงอายุและคนในชุมชนที่เข้ามารวมกลุ่มวิสาหกิจชุมชน (มะม่วงน้ำดอกไม้ม) เหล่านี้คือการรับรู้และผลลัพธ์ที่สังเกตได้จากการที่ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาในครั้งนี้ โดยผลของการสะท้อนคิดการมีส่วนร่วมต่อกระบวนการการเสริมพลังให้แก่ชุมชนโดยผู้สูงอายุที่มีพลังในตนเองของผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง สรุปได้ 4 ประเด็น ประกอบด้วยวิธีการทำงานแบบมีส่วนร่วมระหว่างกลุ่มผู้สูงอายุและคนในชุมชน ความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่ม การพัฒนาทักษะไปพร้อมกันของสมาชิกกลุ่ม และเป้าหมายและการเชื่อมโยงเป้าหมายของสมาชิกกลุ่ม

วิธีการทำงานแบบมีส่วนร่วมระหว่างกลุ่มผู้สูงอายุและคนในชุมชน

จากการเข้าร่วมการศึกษาการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง เริ่มต้นดำเนินการวิจัย กลุ่มผู้สูงอายุและคนในชุมชนยังไม่ค่อยมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นมากนัก อาจเนื่องจากความไม่คุ้นชินกับผู้วิจัย และสถานการณ์การพูดคุยแลกเปลี่ยนมีความแตกต่างไปจากเดิม หากแต่เมื่อดำเนินกระบวนการกลุ่มแบบมีส่วนร่วมโดยมอบพื้นที่ความไว้วางใจ และให้กลุ่มผู้มีส่วนเกี่ยวข้องมีการแสดงความคิดเห็นร่วมกันมากขึ้น โดยทำให้เห็นว่าการทำงานแบบมีส่วนร่วมระหว่างกลุ่มผู้สูงอายุและคนในชุมชนทั้งในกระบวนการวิจัยและการทำงานร่วมกันในวิสาหกิจชุมชน (มะม่วงน้ำดอกไม้) มีความสอดคล้องกันตรงที่เป็นรูปแบบการดำเนินงานที่มุ่งเน้นการมีส่วนร่วมของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างความร่วมมือ ความเข้าใจ และการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างผู้สูงอายุและคนในชุมชน ซึ่งจะนำไปสู่การได้ผลลัพธ์ของการดำเนินงานร่วมกันได้ ซึ่งจากการดำเนินการวิจัย ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องสะท้อนถึงวิธีการทำงานแบบมีส่วนร่วมในวิสาหกิจชุมชน (มะม่วงน้ำดอกไม้) ระหว่างกลุ่มผู้สูงอายุและคนในชุมชน

“...การทำงานร่วมกันทำให้หนูมีวิธีคิดกับตัวเองเปลี่ยนไปมาก หนูทำงานกับกลุ่มได้ผู้ใหญ่ทุกคนก็ให้เกียรติหนู โดยไม่ได้คิดว่าหนูเป็นเด็ก ฉะนั้นเวลาที่กลุ่มมีกิจกรรมอะไร หนูรู้สึกว่าจะหนูได้ใช้ความสามารถของตัวเองช่วยกลุ่มในการทำงานได้” – สมาชิกกลุ่มที่เป็นคนในครอบครัวของผู้สูงอายุคนที่ 2

การประสานความร่วมมือระหว่างผู้สูงวัยและชุมชนในวิสาหกิจชุมชนเริ่มจากการสร้างเวทีแลกเปลี่ยนความคิดเห็นสำหรับทุกภาคส่วน เพื่อแบ่งปันประสบการณ์และองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงาน ไม่ว่าจะเป็นด้านทรัพยากร การเพาะปลูก การผลิต การตลาด หรือการบริหารจัดการ จากนั้นจึงร่วมกันกำหนดบทบาทและหน้าที่ของสมาชิกแต่ละคน โดยพิจารณาจากความเชี่ยวชาญและประสบการณ์ เพื่อให้การทำงานมีประสิทธิภาพและตอบสนองความต้องการของทุกฝ่าย มีการจัดการฝึกอบรมและถ่ายทอดความรู้ระหว่างกัน โดยผู้สูงอายุเป็นผู้ถ่ายทอดประสบการณ์ให้แก่ชุมชน ขณะที่คนรุ่นใหม่ก็แบ่งปันเทคนิคสมัยใหม่แก่ผู้สูงวัย ก่อให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกัน การตัดสินใจในกลุ่มวิสาหกิจชุมชน (มะม่วงน้ำดอกไม้) อาศัยการพิจารณาข้อมูลและความคิดเห็นจากทุกฝ่าย เพื่อให้เกิดการยอมรับและนำไปปฏิบัติได้จริง สุดท้ายมีการติดตามและประเมินผลร่วมกัน โดยทุกคนมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์ปัญหา อุปสรรค และเสนอแนะแนวทางพัฒนาให้ดียิ่งขึ้น “เริ่มต้นเราก็แค่คิดว่ามาทำตามเขา แต่งานนี้ทำให้ได้เห็นว่าเราไม่ได้แค่มาทำตาม แต่เราได้มีส่วนร่วมในการทำงานร่วมกันกับแม่ ๆ ด้วย” – สมาชิกกลุ่มที่เป็นคนใน

ครอบครัวของผู้สูงอายุคนที่ 3 แสดงความเห็นเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในการดำเนินการวิจัยที่สะท้อนไปถึงการมีส่วนร่วมในการทำงานร่วมกันของตนเองกับกลุ่มผู้สูงอายุด้วย ขณะเดียวกันที่ **แม่ภาพ** ได้สะท้อนถึงการมีส่วนร่วมกับการดำเนินงานร่วมกันว่า “คนในกลุ่มเรา พอเริ่มก็จะเจียบ ๆ ใครว่ายังงี้ก็ว่าไปตามกัน แต่พอได้เริ่มคุยเริ่มทำอะไรร่วมกัน ก็จะแสดงความเห็นร่วมกันได้ดี”

นอกจากนั้น การศึกษาการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง การสะท้อนคิดจากการทำงานร่วมกันในกลุ่มวิสาหกิจชุมชน (มะม่วงน้ำดอกไม้) ก่อให้เกิดการตระหนักรู้และการเรียนรู้ผ่านกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ผู้เกี่ยวข้องได้เล็งเห็นคุณค่าและศักยภาพของตนเองและผู้อื่น โดยผู้สูงวัยตระหนักถึงคุณค่าของประสบการณ์และความรู้ที่สามารถถ่ายทอดสู่ชุมชน ขณะที่คนในชุมชนรับรู้ถึงความสามารถของตนในการพัฒนาวิสาหกิจร่วมกับผู้สูงอายุ การแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างการทำวิจัยทำให้เกิดโอกาสในการร่วมงานกันในอนาคต กระบวนการนี้ยังส่งเสริมการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างผู้สูงอายุและชุมชน ผ่านการแบ่งปันประสบการณ์และความรู้ ก่อให้เกิดมุมมองใหม่ที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาวิสาหกิจชุมชน ที่สำคัญ การทำงานแบบมีส่วนร่วมนี้ทำให้เกิดความเข้าใจและการยอมรับในความแตกต่างระหว่างวัย ประสบการณ์ และความคิด นำไปสู่ความเคารพซึ่งกันและกัน และการประสานงานที่ราบรื่นระหว่างผู้สูงอายุและสมาชิกในชุมชน

ความรู้สึกร่วมเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่ม

จากการสะท้อนคิดของผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง พบว่า การประสานความร่วมมือระหว่างผู้สูงวัยและชุมชนในกลุ่มวิสาหกิจชุมชน (มะม่วงน้ำดอกไม้) สะท้อนให้เห็นแนวคิดที่มุ่งเน้นการสร้างความรู้สึกร่วมกันหนึ่งเดียวกันและการเรียนรู้ร่วมกันอย่างชัดเจน โดยเริ่มจากการให้ความสำคัญกับบทบาทของผู้สูงอายุในฐานะผู้ทรงภูมิปัญญาและประสบการณ์อันล้ำค่า เมื่อผู้สูงวัยได้รับการยอมรับและมีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนกิจกรรมที่ส่งผลกระทบต่อชุมชน ย่อมกระตุ้นให้คนในท้องถิ่นอยากเข้ามามีส่วนร่วมมากขึ้น ทั้งในแง่ของการแสดงความคิดเห็น การลงมือปฏิบัติ และการกล้าทดลองสิ่งใหม่ๆ ร่วมกับผู้อาวุโส การมีส่วนร่วมในลักษณะนี้ไปสู่การเรียนรู้ร่วมกัน การแลกเปลี่ยนประสบการณ์ และการทำงานเป็นทีมระหว่างผู้สูงอายุและคนรุ่นใหม่ในชุมชน ซึ่งหล่อหลอมให้เกิดความเข้าใจ ความไว้วางใจ และความสามัคคีในหมู่สมาชิก การทำงานร่วมกันอย่างใกล้ชิดช่วยให้ทุกคนได้เรียนรู้ที่จะเคารพ ให้เกียรติ และยอมรับในความแตกต่างซึ่งกันและกัน อันนำมาสู่สัมพันธภาพที่ดีและบรรยากาศการทำงานที่เป็นกันเอง การประสานความร่วมมือยังก่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนทักษะระหว่างคนต่างวัย โดยผู้สูงอายุสามารถ

ถ่ายทอดภูมิปัญญาดั้งเดิมในการปลูกและดูแลมะม่วงน้ำดอกไม้ ขณะทีคนรุ่นใหม่อาจนำเสนอเทคโนโลยีหรือวิธีการทำการตลาดสมัยใหม่ การผสมผสานความรู้เช่นนี้ไม่เพียงแต่เพิ่มประสิทธิภาพในการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชน แต่ยังส่งเสริมให้เกิดนวัตกรรมใหม่ๆ ในการพัฒนาผลิตภัณฑ์และการบริหารจัดการ ยิ่งไปกว่านั้น การทำงานร่วมกันยังช่วยลดช่องว่างระหว่างวัย สร้างความเข้าใจและความเคารพซึ่งกันและกัน ซึ่งส่งผลดีต่อความสัมพันธ์ในชุมชนโดยรวม ผู้สูงอายุรู้สึกมีคุณค่าและเป็นที่ต้องการ ขณะที่คนรุ่นใหม่ได้เรียนรู้จากประสบการณ์อันมีค่าของผู้อาวุโส การดำเนินงานในลักษณะนี้ไม่เพียงแต่สร้างความรู้สึเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มเท่านั้น แต่ยังปลูกฝังความรู้สึกเป็นเจ้าของร่วมในวิสาหกิจชุมชน (มะม่วงน้ำดอกไม้) อันจะนำไปสู่ความมุ่งมั่นในการพัฒนาและความยั่งยืนของกิจการในระยะยาว โดยทุกคนต่างมีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทาง แก้ไขปัญหา และร่วมกันพัฒนากลุ่มให้เติบโตอย่างมั่นคงและยั่งยืนต่อไป

“... เราทำตัวแปลกแยกอยู่พักใหญ่ คิดแค่ที่เราอยากได้ อยากทำให้สำเร็จ ให้เหมือนกันกับเขานั้นแหละ เลยแค่มาเข้ากลุ่ม รอ และไปทำของตัวเอง ... แต่ผลลัพธ์มันต่างกับพอเรามาเป็นส่วนหนึ่งในกลุ่ม” – แม่สง่า

นอกจากนี้ การรวมพลังระหว่างผู้สูงวัยและชุมชนในการดำเนินกลุ่มวิสาหกิจชุมชน (มะม่วงน้ำดอกไม้) ไม่เพียงแต่สร้างกระบวนการทำงานที่ลงตัว แต่ยังเปิดโอกาสให้เกิดการขยายขอบเขตกิจกรรม เช่น การแปรรูปผลิตภัณฑ์จากมะม่วง หรือการสร้างเครือข่ายความร่วมมือกับกลุ่มอื่นๆ กิจกรรมเหล่านี้สะท้อนถึงความต้องการที่แท้จริงของชุมชน เนื่องจากเกิดจากการมีส่วนร่วมและการประสานงานระหว่างผู้สูงอายุและคนรุ่นใหม่ในท้องถิ่น การได้รับการยอมรับและสนับสนุนจากทุกภาคส่วนกลายเป็นแรงขับเคลื่อนสำคัญในการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน ครอบคลุมทั้งมิติเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม การรวมกลุ่มในลักษณะนี้จึงเป็นรากฐานสำคัญในการสร้างสังคมที่เข้มแข็งและพึ่งพาตนเองได้ในระยะยาว **จุฬพล** แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับประเด็นนี้ว่า “ยิ่งกลุ่มได้ทำงานร่วมกันเยอะขึ้น เขาก็จะเห็นความเข้มแข็ง การไปต่อได้ของกลุ่ม และสวนของเขามากขึ้น เขาก็จะหวงกลุ่ม และดูแลกลุ่มให้ดี” การให้ความสำคัญกับการเสริมสร้างพลังและพัฒนาศักยภาพของสมาชิกกลุ่มและชุมชน เป็นแนวทางสำคัญที่กลุ่มวิสาหกิจชุมชน (มะม่วงน้ำดอกไม้) นำมาใช้ เพื่อสร้างแรงจูงใจในการมีส่วนร่วมและความร่วมมืออย่างต่อเนื่อง โดยคำนึงถึงความต้องการของชุมชนเป็นหลัก แนวคิดนี้สะท้อนให้เห็นถึงวิธีการที่มุ่งสร้างการมีส่วนร่วมและความรู้สึกเป็นเจ้าของร่วมกัน อันจะนำไปสู่ความยั่งยืนและความสำเร็จในการขับเคลื่อนกลุ่ม พร้อมทั้งเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชนจากภายใน กระบวนการทำงาน

ร่วมกันระหว่างผู้สูงอายุและคนในชุมชนก่อให้เกิดการเรียนรู้ที่หลากหลายและมีคุณค่า ทั้งการถ่ายทอดประสบการณ์และภูมิปัญญาจากผู้สูงวัย การเรียนรู้การทำงานร่วมกันบนพื้นฐานของความเคารพซึ่งกันและกัน การสร้างความสามัคคีและความเป็นหนึ่งเดียวในกลุ่ม ตลอดจนการพัฒนาตนเองและชุมชนให้เข้มแข็งตามความต้องการที่แท้จริงของท้องถิ่น การเรียนรู้เหล่านี้ล้วนมีคุณค่าและส่งเสริมความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่ม เนื่องจากเกิดขึ้นจากการมีส่วนร่วมของสมาชิกทุกคนในกลุ่ม “แม่รู้สึกมีความสุขและภูมิใจที่ได้ร่วมกิจกรรมนี้กับกลุ่ม เพราะกลุ่มทำให้แม่เห็นว่าเป็นคนในกลุ่ม ได้ทำอะไรด้วยกัน มันรู้สึกมีประโยชน์กับเขา” – แม่คำหล้า

การรวมกลุ่มของผู้สูงอายุและคนในชุมชนในการดำเนินการกลุ่มวิสาหกิจชุมชน (มะม่วงน้ำดอกไม้) สะท้อนถึงความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มอย่างชัดเจน การที่ผู้สูงอายุและคนในชุมชนได้ร่วมกันทำงานอย่างใกล้ชิด มีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจ และได้เห็นผลสำเร็จจากความร่วมมือกันนั้น ทำให้พวกเขาารู้สึกว่าตนเองมีบทบาทที่สำคัญต่อกลุ่ม เป็นส่วนหนึ่งของความสำเร็จ และความสำเร็จนั้นก็ เป็นของทุกคนในกลุ่ม ความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มยังเกิดจากการที่สมาชิกทุกคนมีเป้าหมายร่วมกัน นั่นคือการพัฒนาชุมชนในด้านต่าง ๆ อย่างยั่งยืน ไม่ว่าจะเป็นด้านเศรษฐกิจ สังคม หรือสิ่งแวดล้อม การได้ร่วมแรงร่วมใจกันเพื่อบรรลุเป้าหมายนั้น ทำให้เกิดความรู้สึกผูกพันและเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่ม นอกจากนี้ ความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มยังมาจากการที่สมาชิกทุกคนได้รับการยอมรับและการสนับสนุนจากทุกฝ่ายในชุมชน ทำให้พวกเขารู้สึกว่าการทำงานของกลุ่มนั้นมีความหมายและได้รับการชื่นชมจากคนรอบข้าง การรวมกลุ่มของผู้สูงอายุและคนในชุมชนสะท้อนถึงความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มอย่างแท้จริง ผ่านการมีส่วนร่วม การทำงานร่วมกัน การมีเป้าหมายร่วมกัน และการได้รับการยอมรับจากชุมชน ซึ่งความรู้สึกนี้เป็นพื้นฐานสำคัญในการสร้างสังคมเข้มแข็งและการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน

การพัฒนาทักษะไปพร้อมกันของสมาชิกกลุ่ม

การสนทนากลุ่มร่วมกันของกลุ่มผู้สูงอายุและคนในชุมชนเกี่ยวกับการทำงานร่วมกันในกลุ่มวิสาหกิจชุมชน (มะม่วงน้ำดอกไม้) สะท้อนให้เห็นถึงการพัฒนาทักษะไปพร้อมกันของสมาชิกกลุ่มในหลายด้าน ทั้งทักษะด้านการทำงานเป็นทีม การสื่อสาร การแก้ปัญหา การคิดสร้างสรรค์ รวมถึงทักษะด้านการบริหารจัดการเชิงธุรกิจของกลุ่ม

“...เมื่อก่อนแม่เคยรู้เรื่องแบบนี้ที่ไหน ...ทำแต่สวนของตัวเองแต่พอมีกกลุ่ม ได้ทำงานแบบกลุ่ม แม่เก่งขึ้นเยอะ (พร้อมรอยยิ้ม) ตอนนี้เป็นตัวกลางในการคุยกับโรงรับมะม่วง เพื่อส่งออกไปขายที่เมืองนอกเลยนะ” – แม่ภาพ

การประสานความร่วมมือระหว่างผู้สูงวัยและคนในชุมชนในการดำเนินกิจกรรม กลุ่มวิสาหกิจชุมชน (มะม่วงน้ำดอกไม้ม) ได้ส่งเสริมการพัฒนาทักษะการทำงานเป็นทีมของสมาชิกทุกคน เนื่องจากต้องอาศัยการประสานงานระหว่างผู้ที่มีความแตกต่างทั้งในด้านวัย ประสบการณ์ และความเชี่ยวชาญ การทำงานร่วมกันในลักษณะนี้ได้นำมาซึ่งการจัดสรรหน้าที่ตามความถนัดของแต่ละบุคคล การวางแผนงานแบบมีส่วนร่วม การเปิดโอกาสให้มีการปรึกษาหารือและแลกเปลี่ยนมุมมอง รวมถึงการประเมินผลและปรับปรุงการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง กระบวนการเหล่านี้ล้วนเอื้อต่อการเสริมสร้างความเป็นหนึ่งเดียวและประสิทธิภาพในการทำงานของกลุ่ม ซึ่งกระบวนการเหล่านี้ได้ช่วยฝึกฝนและพัฒนาทักษะการทำงานเป็นทีมของสมาชิกทุกคนในกลุ่ม การดำเนินงานร่วมกันยังได้พัฒนาทักษะด้านการสื่อสารของสมาชิกกลุ่ม เนื่องจากต้องมีการสื่อสารการทำงานทั้งระหว่างสมาชิกกลุ่มและบุคคลภายนอกที่เราต้องทำงานด้วยอย่างสม่ำเสมอ ทั้งในรูปแบบการประชุม การพูดคุย การแลกเปลี่ยนความคิดเห็น รวมถึงการสื่อสารเพื่อประชาสัมพันธ์หรือจำหน่ายผลิตภัณฑ์ การฝึกทักษะการสื่อสารในสถานการณ์ต่าง ๆ “เวลาแม่ไปเป็นตัวแทนของกลุ่มในการให้ข้อมูลกับหน่วยงานรัฐ เมื่อก่อนทำตัวไม่ถูกเลย แต่ตอนนี้ม่ั่นใจมาก เติร์มเอง พูดเอง จนเวลาถึงงานเขาก็เชิญแม่ได้บ่อย” - แม่พจน์ เหล่านี้ได้ช่วยให้สมาชิกกลุ่มสามารถพัฒนาทักษะการพูด การรับฟัง การนำเสนอ และการถ่ายทอดความคิดได้ดีขึ้น

นอกจากนี้ การทำงานร่วมกันยังช่วยพัฒนาทักษะด้านการแก้ปัญหาให้กับสมาชิกกลุ่ม เนื่องจากระหว่างการดำเนินกิจกรรมร่วมกันของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน (มะม่วงน้ำดอกไม้ม) ย่อมมีปัญหาหรืออุปสรรคต่าง ๆ เกิดขึ้นตลอดเวลา ทั้งจากสมาชิกในกลุ่มเองหรือจากปัจจัยภายนอกที่ไม่สามารถควบคุมได้ ไม่ว่าจะเป็นปัญหาด้านการผลิต การตลาด การบริหารจัดการ หรือความขัดแย้งระหว่างสมาชิก แต่ทุกครั้งที่ปัญหา สมาชิกกลุ่มได้หันหน้าเข้าหากัน ได้ร่วมกันคิด วิเคราะห์สาเหตุของปัญหา หาแนวทางแก้ไข และลงมือปฏิบัติตามแผนการแก้ไวนั้น ซึ่งได้ช่วยฝึกฝนทักษะการคิดวิเคราะห์ การตัดสินใจ และการแก้ปัญหาอย่างเป็นระบบให้กับสมาชิกทุกคน ยิ่งไปกว่านั้น การดำเนินการวิจัยยังสะท้อนให้เห็นว่า การดำเนินงานร่วมกันในรูปแบบของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน (มะม่วงน้ำดอกไม้ม) ของกลุ่มผู้สูงวัยและคนในชุมชนยังเป็นการพัฒนาทักษะด้านการคิดสร้างสรรค์และนวัตกรรมของสมาชิกกลุ่มด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในส่วนของการพัฒนาผลิตภัณฑ์หรือบริการใหม่ ๆ ที่แปลกใหม่และแตกต่างจากของเดิม เช่น การแปรรูปมะม่วง การออกแบบเสื้อที่มีลายมะม่วงซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของชุมชน หรือการรวมกลุ่มทำงานกับกลุ่มอื่น ๆ ชุมชน ซึ่งทำให้เกิดมูลค่าของกลุ่มมากขึ้น เหล่านี้แสดงให้เห็นถึงการดำเนินงานร่วมกันของกลุ่ม

ผู้สูงอายุและคนในชุมชนที่เป็นการนำเสนอรูปแบบหรือวิธีการทำงานใหม่ ๆ รวมถึงการคิดค้นวิธีการในการแก้ไขปัญหาหรืออุปสรรคต่างๆ ที่เกิดขึ้น ซึ่งสิ่งเหล่านี้จำเป็นต้องอาศัยความคิดสร้างสรรค์และจินตนาการของกลุ่มที่ได้รับการกระตุ้นและพัฒนาผ่านการทำงานร่วมกัน

สุดท้ายแล้ว การดำเนินงานในรูปแบบของวิสาหกิจชุมชนได้ช่วยพัฒนาทักษะด้านการบริหารจัดการเชิงธุรกิจและการเป็นผู้ประกอบการให้กับผู้สูงอายุและคนในชุมชน เนื่องจากผู้สูงอายุและคนในชุมชนต้องมีบทบาทและหน้าที่รับผิดชอบในการวางแผนการทำงาน การจัดการทรัพยากรทั้งด้านบุคลากร งบประมาณ และวัสดุอุปกรณ์ การตลาดและการขายมะม่วง การบัญชีและการเงิน ตลอดจนการปรับปรุงการดำเนินงานให้ดีขึ้น ดังที่ **ลุงพล** สะท้อนถึงวิธีคิดดังกล่าวว่า “แรก ๆ ไม่มีใครทำเป็นหรอก คิดแต่จะมาปลูกมะม่วง แล้วก็ขาย พอขายไม่ได้เราก็จบไปต่อไม่ได้ ... พอเราช่วยกันคิดหาวิธี ติดต่อดตลาด เรียนรู้เพิ่มเติม แล้วหาโอกาสกันไป อย่างที่เราทำให้มะม่วงออกสามฤดูเพื่อขายได้ ก็เป็นโอกาสในการขยายให้ตรงกับตลาดมากขึ้น”

การดำเนินงานร่วมกันของผู้สูงวัยและคนในท้องถิ่นในกลุ่มวิสาหกิจชุมชน (มะม่วงน้ำดอกไม้ม) แสดงให้เห็นถึงการพัฒนาควบคู่กันของทั้งสองฝ่ายอย่างชัดเจน ในขณะที่ผู้อาวุโสนำประสบการณ์ชีวิตและภูมิปัญญาท้องถิ่นมาประยุกต์ใช้ คนรุ่นใหม่ในชุมชนก็ได้เรียนรู้จากผู้สูงอายุเหล่านั้น พร้อมทั้งแบ่งปันความรู้และทักษะสมัยใหม่ให้แก่ผู้สูงวัยด้วยเช่นกัน การทำงานร่วมกันอย่างใกล้ชิดเปิดโอกาสให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน ส่งเสริมให้ทั้งสองกลุ่มได้พัฒนาทักษะและองค์ความรู้ใหม่ๆ อย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้ การทำงานเป็นทีมยังช่วยเสริมสร้างความสัมพันธ์และความเข้าใจอันดีระหว่างสมาชิก โดยผู้สูงอายุรู้สึกมีคุณค่าและเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน ขณะที่คนรุ่นใหม่ได้เรียนรู้ที่จะเคารพและซาบซึ้งในคุณค่าของผู้สูงอายุมากขึ้น การมีปฏิสัมพันธ์และร่วมงานกันอย่างสม่ำเสมอช่วยลดช่องว่างระหว่างวัย สร้างความเข้าใจและการยอมรับในคุณค่าซึ่งกันและกัน ซึ่งเป็นรากฐานสำคัญในการพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็งและยั่งยืนในระยะยาว

เป้าหมายและการเชื่อมโยงเป้าหมายของสมาชิกกลุ่ม

การดำเนินงานเชิงวิสาหกิจชุมชน เป็นกระบวนการที่สะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญของการให้ความสำคัญกับเป้าหมายของกลุ่มและการเชื่อมโยงไปยังเป้าหมายส่วนตัวของสมาชิก ซึ่งเป็นแรงผลักดันหลักในการรวมกลุ่มและขับเคลื่อนกิจกรรมต่าง ๆ ของกลุ่มให้ประสบความสำเร็จ จากการสนทนากลุ่มสะท้อนให้เห็นว่า ในกรณีของกลุ่มผู้สูงอายุที่เริ่มผลิตมะม่วงน้ำดอกไม้ม ดำเนินการก่อตั้งกลุ่ม และนำไปสู่การขายยังในประเทศและต่างประเทศจนสร้างรายได้ให้กับกลุ่มได้นั้น เป้าหมายหลักของกลุ่มคือการสร้างรายได้และพัฒนาคุณภาพชีวิตให้กับ

ตัวของผู้สูงอายุเอง ซึ่งส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุที่ต้องการมีกิจกรรมและรายได้เสริมเพื่อเลี้ยงชีพของตัวเอง จุนเจือครอบครัว และการมองเห็นคุณค่าในตนเองของผู้สูงอายุ การรวมกลุ่มกันจึงเป็นการร่วมแรงร่วมใจในการค้นหาและพัฒนาอะม่งให้มีชีวิตแตกต่างและกลายเป็นผลไม้มัที่สามารถสร้างมูลค่าเพิ่มและตอบใจท่ย์ความต้องการของตลาด ความสำเร็จของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนสะท้อนให้เห็นว่า เมื่อเป้าหมายของกลุ่มและเป้าหมายส่วนตัวของสมาชิกเชื่อมโยงกัน จะทำให้เกิดแรงบันดาลใจและแรงขับเคลื่อนที่เข้มแข็งในการทำงานร่วมกัน เนื่องจากสมาชิกแต่ละคนจะเห็นประโยชน์ที่ตนเองจะได้รับจากความสำเร็จของกลุ่ม ไม่ว่าจะเป็รายได้ที่เพิ่มขึ้น การมีกิจกรรมที่ทำให้ชีวิตมีความหมาย หรือการสร้างควมภาคภูมิใจให้กับตนเองและครอบครัว

“...กลุ่มทำงานร่วมกันได้ดี ผลลัพธ์ของกลุ่มดีมากเลย แต่คนทีมาเข้ากลุ่มอยู่ไม่ได้ ขาดทุนอยู่ตลอดเวลา เป็นไปไม่ได้หรอก ...เราเลยให้ความสำคัญตรงนี้มาก เพราะแต่ละคนทีเข้ามามีความต้องการไม่เหมือนกัน” – แม่สุนา

นอกจากนี้ การให้ความสำคัญกับเป้าหมายของสมาชิกในกลุ่ม ไม่ว่าจะเป็ผู้สูงอายุเอง หรือกลุ่มคนในชุมชนทีเข้ามาใหม่ ยังช่วยสร้างความรู้สึกเป็นเจ้าของและผูกพันกับกลุ่ม ซึ่งจะนำไปสู่การมีส่วนร่วมและการทุ่มเทในการทำงานมากขึ้น เมื่อสมาชิกทุกคนมีเป้าหมายร่วมกันและเห็นคุณค่าของการทำงานร่วมกัน จะทำให้กลุ่มมีพลังในการขับเคลื่อนกิจกรรมต่าง ๆ ไปสู่ความสำเร็จได้อย่างยั่งยืนมากขึ้น ในทางกลับกัน หากกลุ่มละเลยเป้าหมายส่วนตัวของสมาชิกและมุ่งเน้นแต่เพียงเป้าหมายของกลุ่มเพียงอย่างเดียว อาจทำให้สมาชิกขาดแรงจูงใจในการทำงาน เนื่องจากไม่เห็นประโยชน์ทีจะได้รับส่วนตัว ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อประสิทธิภาพและความยั่งยืนของกลุ่มในระยะยาว “เราเห็นหลายกลุ่มแล้วทีพอตั้งกลุ่ม ก็เอาแต่บอกว่าทุกคนต้องเสียสละ ... แต่ก็ไม่มีจุดหมาย ไม่รู้เมื่อไรจะดีขึ้น กลุ่มก็ไปไม่รอด” – แม่เตี๋ย แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับผลกระทบของการไม่ให้ความสำคัญของเป้าหมายของสมาชิกในกลุ่ม ดังนั้น การให้ความสำคัญกับเป้าหมายของกลุ่มและเป้าหมายส่วนตัวของสมาชิกไปพร้อมกันจึงเป็นสิ่งสำคัญ เนื่องจากจะช่วยสร้างแรงบันดาลใจ ความผูกพัน และความร่วมมือร่วมใจในการขับเคลื่อนกิจกรรมของกลุ่มไปสู่ความสำเร็จอย่างยั่งยืน ทั้งกลุ่มและสมาชิกจะได้รับประโยชน์ร่วมกัน ทั้งในด้านรายได้คุณภาพชีวิต และความภาคภูมิใจในผลงานทีสร้างสรรคร่วมกัน

การศึกษาระบวนการเสริมพลังให้แก่ชุมชนโดยผู้สูงอายุทีมีพลังในตนเองผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมนำไปสู่การสนทนากลุ่มของผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง เกิดการแลกเปลี่ยนสื่อสารเชิงวิพากษ์ ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องสรุปเป็นทฤษฎีจากฐานรากของกระบวนการเสริมพลังให้แก่ชุมชนโดยกลุ่มผู้สูงอายุทีมีพลังในตนเอง ดังภาพประกอบ 27

การสังเคราะห์ทฤษฎีฐานรากของการเสริมพลังให้แก่ชุมชนแบบมีส่วนร่วมโดยผู้สูงอายุ สรุปได้ว่า ทฤษฎีฐานรากของการเสริมพลังให้แก่ชุมชนแบบมีส่วนร่วมโดยผู้สูงอายุได้เผยให้เห็นถึงแนวทางที่มีประสิทธิภาพในการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน โดยมีผู้สูงอายุเป็นกำลังสำคัญ กระบวนการนี้ไม่เพียงแต่เสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนเท่านั้น แต่ยังช่วยให้ผู้สูงอายุได้ใช้ศักยภาพของตนเองอย่างเต็มที่ ซึ่งเป็นการสร้างคุณค่าและความภาคภูมิใจให้กับพวกเขาด้วย

หัวใจสำคัญของกระบวนการนี้คือการเรียนรู้ร่วมกันของคนในชุมชน ซึ่งเริ่มต้นจากการเปิดใจของสมาชิกในชุมชน การเปิดใจนี้เป็นจุดเริ่มต้นที่สำคัญที่จะนำไปสู่การสร้าง ความไว้วางใจและความเข้าใจระหว่างกัน เมื่อคนในชุมชนเปิดใจ พวกเขาจะพร้อมที่จะรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น และพร้อมที่จะแบ่งปันประสบการณ์ของตนเอง ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญของการเรียนรู้ร่วมกัน การเข้าร่วมกลุ่มสังคมเป็นขั้นตอนต่อมาที่สำคัญ การรวมกลุ่มนี้เปิดโอกาสให้สมาชิกในชุมชนได้พบปะ แลกเปลี่ยนความคิดเห็น และสร้างความสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้นยิ่งขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งสำหรับผู้สูงอายุ การเข้าร่วมกลุ่มสังคมช่วยลดความรู้สึกโดดเดี่ยว และเพิ่มความรู้สึกมีคุณค่าในตนเอง นอกจากนี้ ยังเป็นโอกาสที่ดีในการถ่ายทอดภูมิปัญญาและประสบการณ์ของผู้สูงอายุสู่คนรุ่นหลัง รวมถึงการเสวนาร่วมกันเป็นกระบวนการสำคัญที่เกิดขึ้นภายในกลุ่ม การพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นอย่างเปิดกว้างและเคารพซึ่งกันและกัน นำไปสู่การสร้าง ความเข้าใจร่วมกันเกี่ยวกับปัญหาและความต้องการของชุมชน รวมถึงการระดมความคิดเพื่อหาแนวทางแก้ไขปัญหาร่วมกัน การเสวนานี้ไม่เพียงแต่ช่วยให้เกิดการแลกเปลี่ยนข้อมูลและความรู้เท่านั้น แต่ยังช่วยสร้างความรู้สึกเป็นเจ้าของและความรับผิดชอบร่วมกันต่อชุมชนอีกด้วย ผลลัพธ์ของการเสวนาคือการนำไปสู่การดำเนินงานร่วมกัน เมื่อสมาชิกในชุมชนได้ร่วมกันวิเคราะห์ปัญหาและหาแนวทางแก้ไข พวกเขาจะมีแรงจูงใจในการลงมือปฏิบัติเพื่อพัฒนาชุมชนของตนเอง การดำเนินงานร่วมกันนี้อาจอยู่ในรูปแบบของโครงการพัฒนาชุมชน กิจกรรมอาสาสมัคร หรือการรวมกลุ่มทางอาชีพ ซึ่งล้วนแต่เป็นการใช้ศักยภาพของคนในชุมชน โดยเฉพาะผู้สูงอายุ ในการสร้างประโยชน์ให้แก่ส่วนรวม

กลยุทธ์สำคัญที่จะทำให้ผู้สูงอายุเสริมพลังให้กับชุมชนประสบความสำเร็จ คือ การปฏิบัติการเปลี่ยนแปลงเชิงกระบวนการทำงานของกลุ่มและการมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุและคนในชุมชน กลยุทธ์นี้เน้นการปรับเปลี่ยนวิธีการทำงานและการบริหารจัดการกลุ่มให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น โดยอาศัยการมีส่วนร่วมของสมาชิกทุกคน รวมถึงผู้สูงอายุ ในการออกแบบและปรับปรุงกระบวนการทำงาน การเปลี่ยนแปลงนี้อาจรวมถึงการนำเทคโนโลยีมาใช้ การปรับโครงสร้างการบริหารให้มีความยืดหยุ่นมากขึ้น หรือการพัฒนาระบบการสื่อสารภายในกลุ่มให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น การปฏิบัติการเปลี่ยนแปลงนี้ไม่เพียงแต่ช่วยเพิ่มประสิทธิภาพการทำงานของกลุ่มเท่านั้น

แต่ยังช่วยให้สมาชิกในชุมชน โดยเฉพาะผู้สูงอายุ ได้ตระหนักถึงศักยภาพของตนเอง เมื่อพวกเขาได้มีส่วนร่วมในการคิด วางแผน และดำเนินการเปลี่ยนแปลง พวกเขาจะเกิดความมั่นใจในความสามารถของตนเอง และเกิดแรงจูงใจที่จะใช้ศักยภาพของตนเองอย่างเต็มที่เพื่อประโยชน์ของชุมชน

นอกจากนี้ การเสริมพลังให้แก่ชุมชนยังต้องให้ความสำคัญกับปัจจัยอื่น ๆ ด้วย หนึ่งในนั้นคือการมีผู้นำผู้สูงอายุที่เข้มแข็ง ผู้นำเหล่านี้มีบทบาทสำคัญในการสร้างแรงบันดาลใจ ประสานงาน และนำพาชุมชนไปสู่เป้าหมายที่วางไว้ พวกเขาเป็นตัวอย่างที่ดีของการใช้ประสบการณ์และภูมิปัญญาเพื่อประโยชน์ส่วนรวม และเป็นสะพานเชื่อมระหว่างคนรุ่นต่าง ๆ ในชุมชน รวมถึงการสนับสนุนจากองค์กรภาครัฐและภาคเอกชนที่เหมาะสมก็เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่สำคัญ องค์กรเหล่านี้สามารถให้การสนับสนุนในด้านต่าง ๆ เช่น งบประมาณ ความรู้ทางวิชาการ การฝึกอบรม หรือการเชื่อมโยงเครือข่าย ซึ่งจะช่วยเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับกิจกรรมและโครงการต่าง ๆ ของชุมชน อย่างไรก็ตาม การสนับสนุนนี้ควรเป็นไปในลักษณะของการเสริมพลัง ไม่ใช่การพึ่งพิงหรือการครอบงำ เพื่อให้ชุมชนสามารถพัฒนาศักยภาพของตนเองได้อย่างแท้จริง สุดท้าย การเชื่อมโยงการทำงานของกลุ่มกับการใช้ชีวิตประจำวันของคนในชุมชนอย่างเป็นธรรมชาติเป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่สำคัญ การทำงานเพื่อชุมชนไม่ควรเป็นภาระหรือสิ่งที่แยกออกจากชีวิตประจำวัน แต่ควรเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตที่สอดคล้องกับความเป็นอยู่และวัฒนธรรมของชุมชน การเชื่อมโยงนี้จะช่วยให้การมีส่วนร่วมในกิจกรรมชุมชนเป็นไปอย่างต่อเนื่องและยั่งยืน

การเสริมพลังให้แก่ชุมชนแบบมีส่วนร่วมโดยผู้สูงอายุเป็นกระบวนการที่มีประสิทธิภาพในการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน กระบวนการนี้ไม่เพียงแต่ช่วยพัฒนาชุมชนเท่านั้น แต่ยังช่วยให้ผู้สูงอายุและคนในชุมชนได้ใช้ศักยภาพของตนเองอย่างเต็มที่ สร้างคุณค่าและความภาคภูมิใจให้กับพวกเขา และช่วยเชื่อมโยงคนทุกรายในชุมชนเข้าด้วยกัน การดำเนินการตามแนวทางนี้จำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกภาคส่วน ทั้งคนในชุมชน องค์กรภาครัฐและภาคเอกชน เพื่อสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ การพัฒนา และการใช้ศักยภาพของทุกคนในชุมชนอย่างเต็มที่ ผ่านกระบวนการนี้ ชุมชนจะสามารถพัฒนาตนเองได้อย่างยั่งยืน พร้อมรับมือกับความท้าทายในอนาคต และสร้างคุณภาพชีวิตที่ดีให้กับสมาชิกทุกคนในชุมชน

บทที่ 5

สรุปและอภิปรายผล

การวิจัยการออกแบบผ่านการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในครั้งนี้ เป็น การศึกษาการสร้างทฤษฎีฐานรากเพื่อการเสริมพลังชุมชนแบบมีส่วนร่วมโดยผู้สูงอายุ โดยมี วัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการวิพากษ์การให้ความหมายต่อตนเองของผู้สูงอายุที่สามารถสร้างพลังใน ตนเอง และศึกษาการต่อรองกับโครงสร้างทางสังคมจนสามารถสร้างพลังในตนเองของผู้สูงอายุ การสร้างกรอบทฤษฎีอ้างอิงของการเสริมพลังชุมชนแบบมีส่วนร่วมโดยผู้สูงอายุ และสังเคราะห์ ทฤษฎีฐานรากของการเสริมพลังชุมชนแบบมีส่วนร่วมโดยผู้สูงอายุ ซึ่งการศึกษาในระยะที่ 1 จะ เผยให้เห็นถึงการให้ความหมายของตนเองของผู้สูงอายุก่อนการรวมกลุ่ม ซึ่งเป็นผลจากการผลิต ข้ำการให้ความหมายที่มีต่อคำว่า “ผู้สูงอายุ” ของสถาบันทางสังคมว่าไร้ความสามารถ ทั้งยังส่งผล ต่อความเชื่อและความรับรู้ความหมายของผู้สูงอายุ และเผยให้เห็นการให้ความหมายของตนเอง หลังการรวมกลุ่มซึ่งสะท้อนถึงการให้ความหมายซึ่งเป็นผลจากการวิพากษ์การสร้างพลังในตนเอง ของผู้สูงอายุได้ การวิพากษ์การต่อรองกับโครงสร้างทางสังคมจนสามารถสร้างพลังในตนเอง และ การสร้างกรอบทฤษฎีอ้างอิงของการเสริมพลังชุมชนแบบมีส่วนร่วมโดยผู้สูงอายุ ในระยะที่ 2 วงจร ที่ 1 ตั้งแต่ร่วมกันวางแผน การตั้งคำถาม การลงมือปฏิบัติ การสะท้อนคิดสู่การสร้างทฤษฎีฐาน รากของการเสริมพลังชุมชนแบบมีส่วนร่วมโดยผู้สูงอายุ และเข้าสู่การศึกษาในระยะที่ 2 วงจรที่ 2 เพื่อศึกษาการสังเคราะห์ทฤษฎีฐานรากของการเสริมพลังชุมชนแบบมีส่วนร่วมโดยผู้สูงอายุผ่าน กระบวนการมีส่วนร่วม โดยการดำเนินการปฏิบัติการร่วมกับกลุ่มผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในชุมชน

ผลการวิจัยจากข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึก และการวิจัยการออกแบบ (Design Research) ผ่านการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) โดยใช้แนวคิดการวิจัยเป็นวงจรแบบ Plan Action Observation and Reflection (PAOR) ซึ่งเป็น การวิจัยเชิงปฏิบัติการที่สะท้อนผลการปฏิบัติการมุ่งเน้นการสร้างทฤษฎีฐานรากเพื่อการเสริมพลัง ชุมชนแบบมีส่วนร่วมโดยผู้สูงอายุ โดยงานวิจัยจะสามารถยกย่องศักยภาพของผู้สูงอายุ โดยมื ความเชื่อว่าผู้สูงอายุมีศักยภาพ และสามารถใช้ศักยภาพนั้นส่งต่อและเสริมพลังชุมชนได้อย่างมี ประสิทธิภาพ รวมถึงผลของการวิจัยจะสามารถนำไปใช้ประโยชน์อย่างเป็นรูปธรรมในการ สนับสนุนและส่งเสริมกลุ่มผู้สูงอายุที่มีศักยภาพ โดยสามารถนำผลที่ได้จากการวิจัยไป ประกอบการตัดสินใจของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการบริหารผู้สูงอายุและกำหนดนโยบายการ

สนับสนุนและส่งเสริมให้กลุ่มผู้สูงอายุเกิดการรวมกลุ่มอย่างมีพลัง โดยใช้ศักยภาพของผู้สูงอายุในการขับเคลื่อนสังคม และการประกอบอาชีพอย่างยั่งยืนได้ และการใช้ประโยชน์เชิงชุมชนและสังคมได้จากการศึกษาครั้งนี้

การดำเนินการวิจัยนำไปสู่การบูรณาการและการลงมือปฏิบัติเพื่อนำไปสู่การสังเคราะห์เกี่ยวกับแนวทางการสังเคราะห์ทฤษฎีฐานรากของการเสริมพลังชุมชนแบบมีส่วนร่วมโดยผู้สูงอายุ ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับแนวทางการสร้างการมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุในชุมชนจากการสัมภาษณ์เชิงลึก การดำเนินกระบวนการกลุ่ม โดยผู้วิจัยได้นำการวิเคราะห์ดังกล่าวมาบูรณาการแนวคิดและสังเคราะห์เป็นทฤษฎีฐานรากของการเสริมพลังชุมชนแบบมีส่วนร่วมโดยผู้สูงอายุผ่านกระบวนการมีส่วนร่วม ตามแนวคิดกระบวนการปลูกมโนธรรมสำนึก (Conscientization) และทฤษฎีปฏิบัติการทางการสื่อสาร (Theory of Communicative Action) (Freire, 2014, 2020; ชิดชงค์ นันทนาเนตร, 2560)

5.1 สรุปผลการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้แสดงถึงการให้ความหมายต่อตนเองของผู้สูงอายุและการต่อรองกับโครงสร้างทางสังคมจนสามารถสร้างพลังในตนเอง เป็นกระบวนการที่น่าสนใจและมีความซับซ้อนในสังคม มุมมองต่อผู้สูงอายุเปลี่ยนจากมุมมองที่มักจะถูกจำกัดอยู่ในการเป็น ผู้รับบริการและถูกลดทอนบทบาทความสำคัญลง แต่ความจริงแล้ว ผู้สูงอายุเป็นกลุ่มที่มีประสบการณ์ชีวิตอันยาวนานและมีภูมิปัญญาที่สั่งสมมาจากการดำรงชีวิตในสังคมเป็นเวลานาน ซึ่งแสดงถึงศักยภาพของกลุ่มผู้สูงอายุได้ การที่ผู้สูงอายุสามารถให้ความหมายต่อตนเองในแง่บวก และเห็นคุณค่าในตนเอง มองเห็นศักยภาพของตนเองนั้น เป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นจากการต่อรองกับโครงสร้างทางสังคมด้วยการตระหนักรู้ในตนเองและการรวมกลุ่มสังคม โดยผู้สูงอายุที่มีพลังในตนเองจะสามารถนำเอาประสบการณ์ชีวิตและภูมิปัญญาที่สั่งสมมาใช้ในการสร้างความหมายใหม่ให้กับชีวิตของตนเอง มองเห็นคุณค่าและศักยภาพของตนเองที่สามารถส่งต่อและสร้างประโยชน์ให้กับชุมชนและสังคม กระบวนการนี้เกิดขึ้นได้จากการเปิดพื้นที่ให้ผู้สูงอายุได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน ได้แลกเปลี่ยนประสบการณ์และความรู้กับคนรุ่นอื่น ได้รับการยอมรับ และการให้คุณค่าจากสมาชิกในชุมชน ผู้สูงอายุจะรู้สึกมีคุณค่าและมีที่ยืนในสังคม มีความภาคภูมิใจในตนเองและสร้างพลังให้กับตนเองได้ จากนั้นก็จะสามารถนำพลังนี้ไปสร้างประโยชน์ และเป็นแรงขับเคลื่อนให้เกิดการพัฒนาชุมชนต่อไป และการสร้างพลังให้กับชุมชนโดยกลุ่มผู้สูงอายุที่มีพลังในตนเองจะประสบความสำเร็จได้นั้น ต้องอาศัยเงื่อนไขหลายประการ ได้แก่

กระบวนการทำงานของกลุ่ม การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ บทบาทหน้าที่ในการทำงานภายในกลุ่ม การได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐและองค์กรในการจัดกิจกรรมและสร้างพื้นที่ให้ผู้สูงอายุได้มีส่วนร่วม การมีผู้นำที่เข้มแข็งและมีวิสัยทัศน์ในการขับเคลื่อนกลุ่มผู้สูงอายุ และการสร้างเครือข่ายความร่วมมือกับชุมชนอื่นเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้และขยายผลการดำเนินงาน เมื่อปัจจัยเหล่านี้ประสานสอดคล้องกันแล้ว จะทำให้กลุ่มผู้สูงอายุมีพลังเพียงพอที่จะขับเคลื่อนการพัฒนาชุมชนได้อย่างยั่งยืนต่อไป โดยผู้วิจัยนำเสนอข้อเสนอแนะเพื่อส่งเสริมการรวมกลุ่ม การพัฒนากลุ่มผู้สูงอายุให้มีศักยภาพ และความยั่งยืนของการรวมกลุ่มของคนในชุมชนและผู้สูงอายุ

5.1.1 การให้ความหมายต่อตนเองของผู้สูงอายุที่สามารถสร้างพลังในตนเอง

การศึกษาการให้ความหมายต่อตนเองของผู้สูงอายุและประสบการณ์การต่อรองกับโครงสร้างทางสังคมจนสามารถสร้างพลังในตนเองของผู้สูงอายุ แสดงให้เห็นถึงวิถีคิด เบื้องหลัง หรือที่มาที่ไปที่น่าสนใจถึงการให้ความหมายแก่ตนเองของผู้สูงอายุ รวมถึงวิถีที่พวกเขาต่อรองกับโครงสร้างทางสังคมจนสามารถสร้างพลังภายในตัวเอง เป็นการศึกษาที่น่าสนใจอย่างยิ่ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อพิจารณาถึงความแตกต่างระหว่างช่วงก่อนและหลังการมีส่วนร่วมในกิจกรรมชุมชน กระบวนการนี้เผยให้เห็นถึงพัฒนาการทางความคิดที่ละเอียดอ่อนและการเปลี่ยนแปลงมุมมองต่อโลกของผู้สูงอายุ ซึ่งเกิดขึ้นผ่านการใช้ปฏิสัมพันธ์ในสังคม การแบ่งปันประสบการณ์และความรู้ ตลอดจนการแลกเปลี่ยนข้อมูลกับผู้อื่น สิ่งเหล่านี้นำไปสู่การเกิดความตระหนักรู้ในตนเองของผู้สูงอายุ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในแง่ของการให้ความหมายต่อตนเองก่อนที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ การศึกษานี้จึงช่วยให้เราเข้าใจถึงกระบวนการคิดและเหตุผลเบื้องหลังการให้ความหมายต่อตนเองของผู้สูงอายุ ทั้งในช่วงก่อนและหลังการมีส่วนร่วมทางสังคม ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญในการรับรู้และการประเมินคุณค่าของตนเองสามารถจำแนกได้ 4 ประเด็น คือ

ประเด็นที่หนึ่ง ผู้รู้ความสามารถ ผู้สูงอายุ คนแก่ ถูกนำไปผูกกับความหมายของผู้หมดความสามารถ ผู้ไร้สมรรถนะ และความหมายอื่นที่มีความใกล้เคียงกัน บอกถึงกระบวนการผลิตซ้ำการให้ความหมายที่มีต่อคำว่า “ผู้สูงอายุ” ของสถาบันทางสังคมทำให้เกิดการประกอบสร้างการรับรู้ผู้สูงอายุที่มีความเสื่อมถอย ไร้ซึ่งศักยภาพและความสามารถจนถึงขั้นต้องพึ่งพาอาศัยผู้อื่นอย่างแนบเนียน การผลิตซ้ำความหมายเช่นนี้ส่งผลต่อความเชื่อและการรับรู้ความหมายของการเป็นผู้สูงอายุตามการผลิตซ้ำความหมายที่เกิดขึ้นด้วยความยินยอมเชื่อโดยไม่

มีข้อโต้แย้ง เป็นการสยบยอมของผู้สูงอายุอยู่ภายใต้อำนาจตามโครงสร้างหรือความเชื่อที่เกิดขึ้น โดยสังคมกระทำต่อผู้สูงอายุ

ประเด็นที่สอง ผู้ต้องการความช่วยเหลือ การวางแผนการดูแล ควบคุมด้วยการมอบ สวัสดิการบำนาญ บำนาญ เบี้ยยังชีพ และสวัสดิการที่ภาครัฐและเอกชนกำหนดขึ้น เป็นลักษณะ ของการจัดกระทำให้ผู้สูงอายุเข้าใจว่าหลังจากการเกษียณหรือออกจากการทำงานแล้ว ผู้สูงอายุ ไม่ได้มีศักยภาพเพียงพอที่จะทำงานหรือสามารถดูแลตัวเองได้ ต้องรอรับความช่วยเหลือจาก ภาครัฐ หรือผู้ดูแลสวัสดิการให้เท่านั้น มีฐานะเสมือนธนาคารที่คอยทำหน้าที่รับฝากจากผู้ให้ สวัสดิการเท่านั้น

ประเด็นที่สาม ผู้ไม่ชอบการเปลี่ยนแปลง ผู้สูงอายุที่มีมุมมองต่อตนเองที่ตกอยู่ ภายใต้การยอมรับโดยไร้ซึ่งการตั้งคำถาม และการคิดเห็นต่อยอดเพื่อสร้างโอกาสเพิ่มเติมให้กับ ตนเอง แต่กลับยอมรับสิ่งที่ได้รับส่งต่อกันมาโดยไม่มีข้อโต้แย้ง ไม่ว่าจะเป็นมรดก ที่ดิน หรือ แม้กระทั่งงานอาชีพ เหล่านี้มักเกิดขึ้นจากการครอบงำของเศรษฐกิจ สังคม การปลูกฝังค่านิยม หรือระบบโครงสร้างทางสังคมที่ทำให้อยู่ในสถานะเช่นนั้น

ประเด็นที่สี่ ผู้มีสมรรถนะทางร่างกายถดถอย ช่วงวัยของผู้สูงอายุเป็นช่วงรอยต่อของ ชีวิตที่เปลี่ยนจากรวัยกลางคนเข้าสู่วัยของผู้สูงอายุ ทำให้ผู้สูงอายุทุกคนต้องเผชิญกับการ เปลี่ยนแปลงต่าง ๆ โดยเฉพาะสภาพของร่างกายที่เป็นไปในลักษณะของความเสื่อมถอย มี ข้อจำกัดในการทำหน้าที่ของร่างกาย ทำให้เกิดปัญหาที่เป็นผลกระทบไปยังจิตใจ และการดำเนิน ชีวิตในสังคมต่อไปได้

ขณะที่การให้ความหมายของคำว่าผู้สูงอายุหลังการมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุ ประกอบด้วย 4 ประเด็น คือ ประเด็นที่หนึ่ง ผู้มีศักยภาพ การตระหนักรู้ตัวเองอย่างเข้าใจ เป็น จุดเริ่มต้นที่สำคัญของผู้สูงอายุที่นำไปสู่การสร้างอัตลักษณ์ความเป็นตัวตนที่แท้จริงของผู้สูงอายุ ในรูปแบบใหม่ ด้วยความเข้าใจ การยอมรับความเป็นจริง และความเชื่อที่มีต่อศักยภาพของตนเอง อันเกิดขึ้นจากความตระหนักรู้ในตนเองที่เกิดจากความเข้าใจอย่างถ่องแท้ และสามารถสื่อสาร สะท้อนอัตลักษณ์ของตนออกมาเพื่อสร้างการรับรู้ของสังคมที่มีต่อผู้สูงอายุได้อย่างมีพลัง ประเด็น ที่สอง ผู้นำการเปลี่ยนแปลง ผลของการที่ผู้สูงอายุมองเห็นคุณค่าที่แท้จริงที่มีอยู่ในตัวเอง ตระหนัก ในศักยภาพ เห็นประโยชน์ของตัวเองจนได้ใช้ศักยภาพของตัวเองอย่างเต็มที่ ไม่เพียงแต่สร้างการ เปลี่ยนแปลงในเชิงความคิด และสังคมของผู้สูงอายุแล้ว ผู้สูงอายุเองยังได้รับการยอมรับจากคนใน ครอบครัว เป็นผู้นำของคนในชุมชนที่สามารถสร้างงาน สร้างอาชีพ และสร้างรายได้อย่างมั่นคงอีก ด้วย ประเด็นที่สาม ผู้ถ่ายทอดองค์ความรู้ ผู้สูงอายุที่ตระหนักรู้ในความสามารถและสามารถเป็นผู้

ถ่ายทอดองค์ความรู้ได้ทำให้ผู้สูงอายุเห็น “คุณค่าที่เกิดขึ้นในตัวเอง” มีความสุขในการถ่ายทอดองค์ความรู้ให้กับผู้อื่น เกิดเป็นความภาคภูมิใจ และกระตุ้นให้เกิดการลงมือทำอย่างต่อเนื่อง และประเด็นที่สี่ ผู้สร้างรายได้เป็นกำลังหลักของครอบครัว หลังจากที่ผู้สูงอายุเกิดการตระหนักรู้ในศักยภาพของตนเอง มีการแลกเปลี่ยนความคิดและประสบการณ์กับผู้สูงอายุคนอื่น ๆ รวมถึงการพยายามหาโอกาสจากการร่วมพูดคุยแลกเปลี่ยนกัน ทำให้ผู้สูงอายุในชุมชนสามารถใช้ศักยภาพของตัวเองได้อย่างเต็มที่ ร่วมกันคิด ร่วมทำวิสาหกิจชุมชนของกลุ่มผู้สูงอายุ ด้วยการร่วมพูดคุยแลกเปลี่ยนช่วยให้ผู้สูงอายุหลุดพ้นจากการถูกกดขี่ครอบงำจากการร่วมมือกัน ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน และนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงในที่สุด

5.1.2 การต่อยอดกับโครงสร้างทางสังคมจนสามารถสร้างพลังในตนเองของผู้สูงอายุ

ประสบการณ์การต่อยอดกับโครงสร้างทางสังคมจนสามารถสร้างพลังในตนเองของผู้สูงอายุ มีส่วนสำคัญในการส่งผลให้ผู้สูงอายุเกิดการตระหนักรู้ในตนเองและเห็นความสามารถของตนเอง จนทำให้เกิดมุมมองต่อตนเองในแง่มุมมองใหม่และไม่สยบยอมต่อโครงสร้างทางสังคมจนทำให้สามารถสร้างพลังในตนเองได้ ประกอบด้วย

ประเด็นที่หนึ่ง การรับมือกับการเปลี่ยนแปลง การรับมือกับการเปลี่ยนผ่านของช่วงวัยของผู้สูงอายุ เกิดขึ้นจากการปรับเปลี่ยนมโนทัศน์ของผู้สูงอายุ โดยการรับมือกับการเปลี่ยนแปลงของกลุ่มผู้สูงอายุเกิดขึ้นจากการปรับเปลี่ยนกรอบความคิดหรือการปรับเปลี่ยนมโนทัศน์ของตนเองโดยการเรียนรู้ผ่านกระบวนการวิพากษ์และวิเคราะห์ประสบการณ์ในอดีต ความเชื่อ หรือสมมติฐาน กรอบความคิดและมุมมองต่อสิ่งต่าง ๆ รอบตัวเราในแง่มุมมองใหม่ที่แตกต่างไปจากเดิม ทำให้เกิดการเปิดรับการเปลี่ยนแปลงและปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อม รวมถึงการปรับตัวเข้ากับการเปลี่ยนแปลงของสังคมได้

ประเด็นที่สอง การเข้าสังคมและการรวมกลุ่มสังคม การรวมกลุ่มทางสังคมของผู้สูงอายุและคนในชุมชนเป็นบริบทที่สะท้อนความสัมพันธ์ทางสังคม ซึ่งส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงของชุมชน กลุ่มได้หยิบยกประเด็นปัญหาของชุมชนและผู้สูงอายุที่กำลังเกิดขึ้นมาแลกเปลี่ยน (Problem-Posing) ทำให้เกิดการแก้ไขปัญหาหรืออุปสรรคโดยใช้ศักยภาพ ความสามารถ และความร่วมมือกันของกลุ่มผู้สูงอายุ นำไปสู่การร่วมกันจัดการกับปัญหาและการเปลี่ยนแปลงในชุมชน

ประเด็นที่สาม การเรียนรู้และการพัฒนาตนเอง การเรียนรู้จากประสบการณ์ที่เคยเกิดขึ้นในอดีตของสมาชิกในกลุ่ม รวมถึงการศึกษาหาความรู้ พัฒนาตัวเองเพิ่มเติมตลอดเวลาของผู้สูงอายุ ทำให้เกิดวิธีการทำงานที่สร้างผลลัพธ์ที่ดีของกลุ่มผู้สูงอายุได้

ประเด็นที่สี่ การสร้างพื้นที่ในการแสดงศักยภาพของตนเอง การมีพื้นที่ในการแสดงความสามารถและการได้ใช้ศักยภาพของผู้สูงอายุ เป็นกระบวนการที่ทำให้เห็นถึงการตระหนักรู้ในพลังที่มีในตนเองของผู้สูงอายุสู่การนำไปเป็นประโยชน์ในการเสริมพลังร่วมกันในชุมชนโดยมีจุดเริ่มต้นจากการสร้างความเข้าใจเป้าหมายที่ตรงกัน หาวิธีการในการดำเนินการจากความคิดเห็นของทุกคน และสามารถสร้างกระบวนการทำงานของกลุ่มในแบบฉบับของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนของผู้สูงอายุได้

ประเด็นที่ห้า การเปิดโอกาสให้ลองผิดลองถูก มีส่วนสำคัญในการสร้างกระบวนการเรียนรู้ และการทำงานร่วมกันของกลุ่ม เจกเชนวัฒนธรรมของกลุ่มที่ช่วยขยายขีดความสามารถของกลุ่มผู้สูงอายุ และนำไปสู่การสร้างนวัตกรรมใหม่ ๆ ในการทำงานร่วมกันของกลุ่มที่สร้างผลกำไรแล้วนำไปสู่ความสำเร็จ

ประเด็นที่หก การสนับสนุนของคนในครอบครัว ผู้สูงอายุที่มารวมกลุ่มเป็นวิสาหกิจชุมชนต่างได้รับการสนับสนุนเป็นอย่างดีจากครอบครัว ทั้งในเรื่องของการให้อิสระในการเลือกเข้าร่วมกลุ่มเพื่อประกอบอาชีพ อิสระในการใช้เวลาของครอบครัว การสนับสนุนในด้านความคิด หรือแม้แต่การให้การสนับสนุนทรัพยากรและการร่วมลงมือทำด้วยเช่นกัน และประเด็นที่เจ็ด การสร้างระบบการทำงานและอาชีพอย่างยั่งยืน การสร้างระบบการทำงานร่วมกัน ไม่เพียงแต่นำไปสู่การสร้างงาน สร้างอาชีพ และสร้างรายได้ให้กับสมาชิกในกลุ่มอย่างยั่งยืนเท่านั้น หากความยั่งยืนยังสะท้อนไปถึงความรัก ความอบอุ่น การเป็นชุมชนที่เข้มแข็งมากขึ้น ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการสะท้อนถึงเศรษฐกิจที่ดีมากขึ้นของคนในชุมชน

5.1.3 การเสริมพลังชุมชนแบบมีส่วนร่วมโดยผู้สูงอายุผ่านกระบวนการมีส่วนร่วม

จากทฤษฎีฐานรากของการเสริมพลังชุมชนแบบมีส่วนร่วมโดยผู้สูงอายุผ่านกระบวนการมีส่วนร่วม พบว่า การดำเนินงานของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนผู้สูงอายุนำไปสู่การสร้างพลังให้กับชุมชนได้หลายประการ ได้แก่ ประการแรก การกำหนดบทบาทการทำงานอย่างชัดเจน การแบ่งงานกันทำตามความถนัดและความสนใจของสมาชิกแต่ละคน เช่น มีผู้นำกลุ่ม ผู้ดูแลการเงิน ผู้ประสานงาน ผู้ผลิต ผู้จัดจำหน่าย ทำให้งานมีประสิทธิภาพ ลดความขัดแย้ง มีการประชุมปรึกษาหารือกันอย่างสม่ำเสมอ เกิดความเข้าใจบทบาทของตนเองและผู้อื่น สามารถบูรณาการ

ความรู้และทักษะที่แตกต่างกันได้อย่างลงตัว นำไปสู่ผลงานที่มีคุณภาพ ประการที่สอง ความต่อเนื่องของการทำงานอย่างเป็นระบบ กลุ่มมีการวางแผนงานระยะสั้นและระยะยาวอย่างรอบคอบ โดยกำหนดวัตถุประสงค์ เป้าหมาย กิจกรรม งบประมาณ และระยะเวลาที่ชัดเจน มีการติดตามและประเมินผลการดำเนินงานเป็นระยะ เพื่อปรับปรุงแก้ไขกระบวนการทำงานให้ดียิ่งขึ้น มีระบบบริหารจัดการที่ดีทั้งบุคลากร การเงิน วัสดุอุปกรณ์ รวมถึงการพัฒนาศักยภาพของสมาชิก ด้วยการฝึกอบรมเพิ่มทักษะอย่างต่อเนื่อง เพื่อรองรับการขยายงานในอนาคต ประการสุดท้าย การจัดการรายได้ที่ยั่งยืน กลุ่มตระหนักว่าหากสมาชิกมีรายได้ที่มั่นคง กลุ่มและชุมชนก็จะอยู่รอดได้ จึงให้ความสำคัญกับการสร้างรายได้จากผลิตภัณฑ์และบริการคุณภาพ รวมถึงการหารายได้จากแหล่งอื่นๆ เช่น สวัสดิการ ร้านค้า การเปิดตลาด หรือการทำงานร่วมกับกลุ่มอื่นๆ นอกจากนี้ยังมีการให้คำปรึกษาแนะนำสมาชิกเรื่องการจัดการรายได้ส่วนตัว เพื่อให้สามารถดำรงชีพและทำสวนมะม่วงได้อย่างต่อเนื่อง เมื่อกลุ่มผู้สูงอายุมีกระบวนการทำงานที่ดี มีระบบบริหารจัดการที่เป็นระบบและมีประสิทธิภาพ ประกอบกับมีรายได้ที่มั่นคงยั่งยืน ส่งผลให้สมาชิกเกิดความภาคภูมิใจและศรัทธาในศักยภาพของกลุ่ม เกิดการรวมพลังกันทำงาน มีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนกิจกรรมต่างๆ อย่างเข้มแข็ง นำไปสู่การสร้างพลังให้กับชุมชนได้ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม เช่น สร้างรายได้และการจ้างงานในชุมชน ถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น อนุรักษ์วัฒนธรรม เป็นต้น

กระบวนการสำคัญที่ทำให้ผู้สูงอายุที่มีพลังในตนเองเสริมสร้างพลังให้แก่ชุมชนได้ คือ การเรียนรู้ของคนในชุมชนสู่การเสริมพลังให้แก่ชุมชนโดยผู้สูงอายุที่มีพลังในตนเอง ประกอบด้วย 5 ประเด็น

ประเด็นที่ 1 การทำความเข้าใจความต้องการของคนในชุมชน การตระหนักถึงความจำเป็นของสมาชิกในชุมชนเป็นกุญแจสำคัญสู่ความสำเร็จและความยั่งยืนของวิสาหกิจชุมชน กลุ่มผู้สูงอายุมะม่วงน้ำดอกไม้ได้ให้ความสำคัญกับประเด็นนี้อย่างจริงจัง โดยใช้วิธีการหลากหลาย เช่น การจัดประชุม การสำรวจความคิดเห็น และการวิเคราะห์ข้อมูลอย่างละเอียดเพื่อรับฟังและตอบสนองต่อความต้องการของสมาชิกอย่างมีประสิทธิภาพ ข้อมูลที่ได้รับถูกนำมาใช้ในการวางแผนและปรับปรุงการดำเนินงาน เพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการของทุกฝ่ายมากที่สุด กระบวนการนี้ไม่เพียงแต่ช่วยเสริมสร้างความแข็งแกร่งให้กับกลุ่มเท่านั้น แต่ยังก่อให้เกิดแรงขับเคลื่อนจากภายใน สร้างความรู้สึกเป็นเจ้าของ และกระตุ้นแรงจูงใจในการร่วมมือพัฒนาชุมชนอย่างต่อเนื่อง ซึ่งเป็นรากฐานสำคัญของการพัฒนาที่ยั่งยืน

ประเด็นที่สอง การเปิดพื้นที่แหล่งเรียนรู้ให้กับชุมชน โดยการรวมตัวของผู้สูงอายุในรูปแบบวิสาหกิจชุมชนเป็นแนวทางที่มีประสิทธิภาพในการสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ และแลกเปลี่ยนประสบการณ์ระหว่างกลุ่มและชุมชน กลยุทธ์นี้ช่วยเสริมสร้างความเข้าใจ กระตุ้นความสนใจ และส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชาวบ้านในกิจกรรมของวิสาหกิจชุมชน แหล่งเรียนรู้ที่เกิดขึ้นจากการรวมกลุ่มนี้ไม่เพียงทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางในการถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์เท่านั้น แต่ยังเปิดโอกาสให้สมาชิกในชุมชนได้แสดงความคิดเห็นและมีส่วนร่วมในการพัฒนา กิจกรรมของกลุ่ม กระบวนการนี้ช่วยสร้างความรู้สึกรับผิดชอบและกระตุ้นให้เกิดความร่วมมือในการขับเคลื่อนกลุ่ม ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่จะนำไปสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืนในระยะยาว

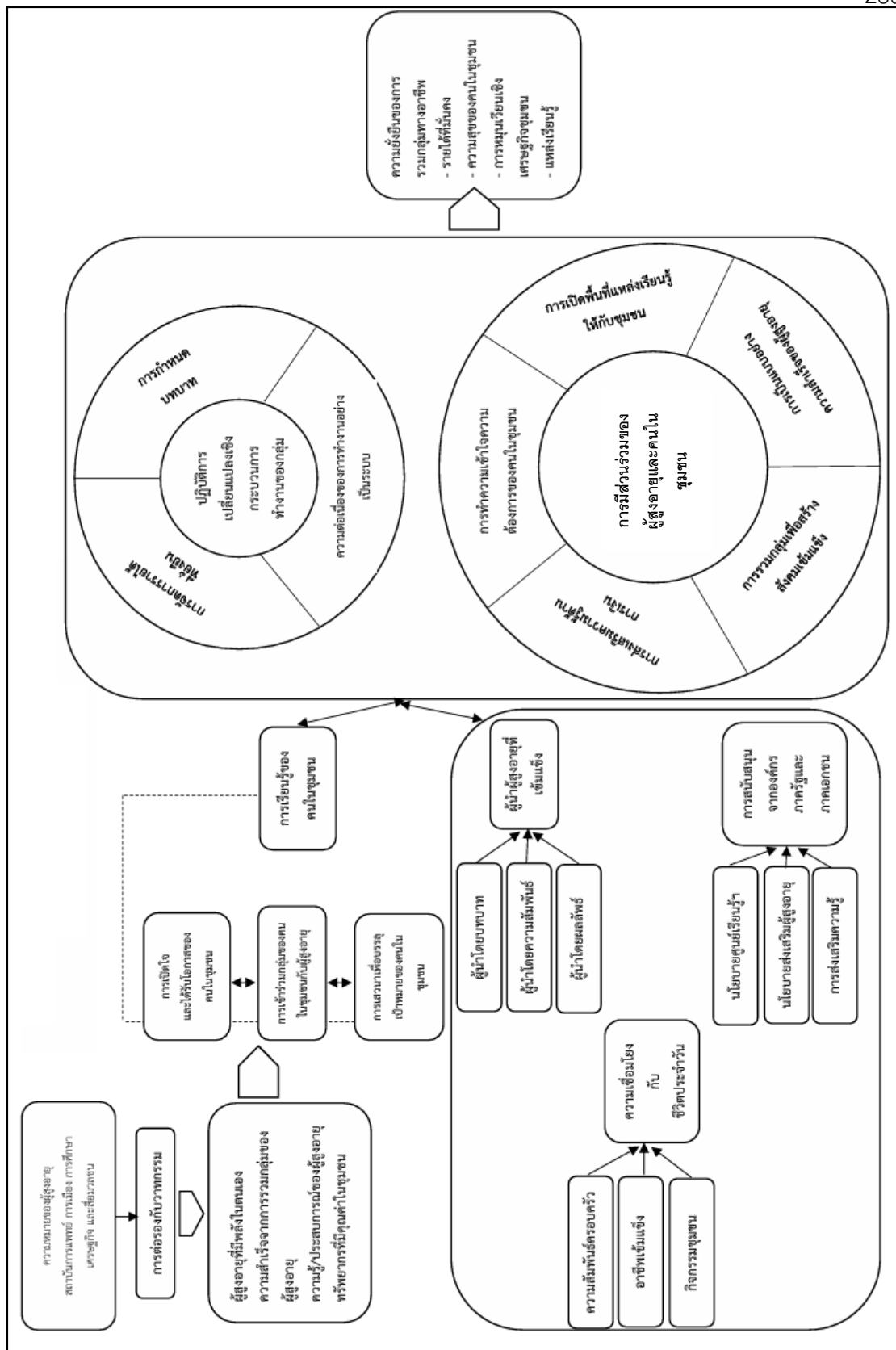
ประเด็นที่สาม การเป็นแบบอย่างความสำเร็จของผู้สูงอายุ สะท้อนให้เห็นถึงการเรียนรู้อย่างค่อยเป็นค่อยไปของคนในชุมชน โดยมีผู้สูงอายุเป็นผู้นำในการริเริ่มและเป็นแบบอย่างที่ดีผ่านการลงมือปฏิบัติจริง การพัฒนาตนเอง และการทำงานร่วมกันอย่างจริงจังจนประสบความสำเร็จ จนสามารถดึงดูดให้สมาชิกในครอบครัวและคนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมกับกลุ่มวิสาหกิจในที่สุด กระบวนการนี้ถือเป็นการเสริมพลังให้แก่ชุมชนในหลายมิติ ได้แก่ การสร้างอาชีพและรายได้ การเสริมสร้างความสัมพันธ์อันดีในครอบครัวและชุมชน รวมถึงการยกระดับคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนโดยรวม โดยมีผู้สูงอายุเป็นผู้นำและเป็นแบบอย่างในการสร้างแรงบันดาลใจให้กับคนรุ่นหลัง ผ่านการเรียนรู้และพัฒนาอย่างค่อยเป็นค่อยไป จนก่อให้เกิดเป็นพลังในการขับเคลื่อนชุมชนอย่างยั่งยืน

ประการที่สี่ การรวมกลุ่มเพื่อสร้างสังคมเข้มแข็ง การรวมตัวของผู้สูงอายุในรูปแบบวิสาหกิจชุมชนมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการเสริมสร้างพลังให้แก่ตัวผู้สูงอายุเองและการพัฒนาสังคมที่เข้มแข็งและยั่งยืน กระบวนการนี้เปิดโอกาสให้ผู้สูงอายุได้มีส่วนร่วม แลกเปลี่ยนเรียนรู้ และทำงานร่วมกับสมาชิกในชุมชน ซึ่งนำไปสู่การสร้าง ความเข้าใจ ความไว้วางใจ และความสามัคคีระหว่างสมาชิก นอกจากนี้ การรวมกลุ่มยังเป็นรากฐานสำคัญในการริเริ่มกิจกรรมที่ตอบสนองความต้องการของชุมชนได้อย่างแท้จริง เนื่องจากมีการผสมผสานความคิดและประสบการณ์จากสมาชิกทุกช่วงวัย ส่งผลให้การวางแผนและการดำเนินงานมีความครอบคลุมและตรงประเด็น อันนำไปสู่การพัฒนาชุมชนที่เข้มแข็ง สามารถพึ่งพาตนเองได้ และมีความยั่งยืนในระยะยาว

ประการที่ห้า การส่งเสริมความรู้ด้านการเงิน การมีความรู้และทักษะในการบริหารจัดการการเงินที่เหมาะสมของสมาชิกทั้งผู้สูงอายุและคนในชุมชนจะส่งผลให้กลุ่มวิสาหกิจชุมชนมีความมั่นคงและยั่งยืนในเชิงรายได้ เนื่องจากทุกคนจะสามารถควบคุมรายจ่ายและเพิ่มรายได้

ของตนเองได้อย่างมีประสิทธิภาพ ความมั่นคงทางการเงินยังช่วยให้กลุ่มวิสาหกิจชุมชนมีเสถียรภาพและสามารถดำเนินกิจกรรมทางอาชีพในการปลูกและจำหน่ายทั้งในประเทศและต่างประเทศได้อย่างราบรื่น โดยไม่ต้องกังวลกับภาวะขาดสภาพคล่องทางการเงิน ซึ่งจะนำไปสู่ความยั่งยืนของกลุ่มวิสาหกิจในระยะยาว

ภาพประกอบ 28 ทฤษฎีฐานรากเพื่อการเสริมพลังชุมชนแบบมีส่วนร่วมโดยผู้สูงอายุ
(บทสรุปจากการปฏิบัติ)

5.2 อภิปรายผลการวิจัย

ผลการศึกษาการสร้างทฤษฎีฐานรากเพื่อการเสริมพลังชุมชนแบบมีส่วนร่วมโดยผู้สูงอายุ แสดงให้เห็นถึงการให้ความหมายต่อตนเองของผู้สูงอายุและการต่อรองกับโครงสร้างทางสังคมจนสามารถสร้างพลังในตนเอง รวมถึงนำไปสู่การสร้างทฤษฎีจากฐานรากของกระบวนการเสริมพลังให้แก่ชุมชนโดยกลุ่มผู้สูงอายุที่มีพลังในตนเอง ผู้วิจัยแบ่งการอภิปรายผลการวิจัยออกเป็น 5 ประเด็น ประกอบด้วย การรู้เท่าทันการนิยามความหมายของผู้สูงอายุในชุมชนตามแนวคิดสมัยใหม่ กระบวนการสร้างพลังในตนเองของผู้สูงอายุผ่านมโนธรรมสำนึก การสร้างการมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุในชุมชน ปฏิบัติการการสื่อสารการเสริมพลังให้แก่ชุมชนโดยผู้สูงอายุที่มีพลังในตนเอง และการใช้แนวทางการเสริมพลังให้แก่ชุมชนโดยผู้สูงอายุที่มีพลังในตนเอง โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

5.2.1 การรู้เท่าทันการนิยามความหมายของผู้สูงอายุในชุมชนตามแนวคิดสมัยใหม่

คำจำกัดความบุคคลเป็น “ผู้สูงอายุ” ตามแนวคิดโครงสร้างสังคมสมัยใหม่ที่แสดงถึงสถานะของบุคคลที่มีอายุมากกว่า 60 ปี ขึ้นไป ซึ่งหมายถึงสถานะของบุคคลที่มีความอ่อนแอทางร่างกายและจิตใจ มีความเจ็บป่วยหรือความพิการเกิดร่วมด้วย คำจำกัดความเหล่านี้ล้วนแล้วแต่ถูกผลิตจากโครงสร้างทางสังคมแบบแนวคิดสมัยใหม่ (Modernization) หรือเรื่องเล่ากระแสหลัก (Grand Narrative) คือในด้านการเสื่อมถอยของสุขภาพ รายได้เฉลี่ย และโรคภัยไข้เจ็บที่เกิดขึ้น ทำให้แนวคิดเกี่ยวกับศักยภาพของผู้สูงอายุถูกกดทับให้เบียดขับออกจากสังคมกลายเป็นคนไร้ศักยภาพที่ต้องได้รับการดูแลแบบพิเศษอยู่เสมอ ผู้สูงอายุจึงถูกลดทอนด้วยโครงสร้างทางสังคมให้ลดคุณค่าและศักยภาพของตนเอง เรียกว่าเป็นการนิยามความหมายของผู้สูงอายุอย่างเหมารวมในทางลบ (Negative Stereotype) (กมลชนก ขำสุวรรณ และมาตี ลิมสกุล, 2560; ศิริสุข นาคะเสนีย์, 2559) เพื่อให้ง่ายต่อการควบคุมเนื้อตัวร่างกาย การใช้เทคโนโลยีทางอำนาจ เช่น กฎหมายหรือนโยบายการดูแล รวมไปถึงการได้รับการสงเคราะห์ จนส่งผลให้วิธีคิดลักษณะนี้มีอิทธิพลต่อความเชื่อของตัวผู้สูงอายุเองและคนในสังคม ที่แม้ว่าผู้สูงอายุจะได้รับการยกย่องและเป็นที่เคารพนับถือสำหรับคนรุ่นใหม่ แต่คนไทยยังยึดติดกับกรอบความคิดเดิมที่ว่าผู้สูงอายุมักจะประสบกับภาวะถดถอยทั้งทางร่างกายและจิตใจ ผู้สูงอายุจึงไม่ควรทำงานหนัก แต่ควรจะได้พักผ่อนอยู่กับบ้านเพื่อให้ลูกหลานดูแลมากกว่า (สโรชพันธุ์ สุภาวะวรรณ์ และชไมพร กาญจนกิจสกุล, 2557)

“...เราเกษียณ เราไม่ได้ทำงานแล้ว เราคือคนแก่ ... คำไม่ได้ต้องการเราแล้ว
เราจะทำยังไงต่อ เครียดมากช่วงแรก ช่วงแรกแม้ก็มีความกังวลว่าออกมาแล้วจะเป็น
ยังไปบ้าง 55 ปีในความคิดของแม่ มันก็ยังไม่ได้นะ แต่แม่ก็เข้าใจในระบบการทำงาน
ที่เขาจ้างเราแค่นั้น”- แม่ นวล

การให้ความหมายต่อตนเองของผู้สูงอายุก่อนการมีส่วนร่วม ผู้วิจัยได้นำแนวคิดมโน
ธรรมสำนึก (Consciousness) ของ Freire (2020) เป็นกระบวนการในการดำเนินการวิจัยร่วมกับ
ผู้สูงอายุซึ่งเป็นบุคคลหรือกลุ่มคนที่ต้องการสร้างความหมายให้กับตัวเองใหม่ด้วยการเสาะ
แสวงหาความจริงเกี่ยวกับตนเองผ่านการสะท้อนคิด และวิพากษ์อดีตรวมทั้งการกระทำที่ผ่านมา
ของตนเอง (Action Reflection) เป็นกระบวนการที่บุคคลสามารถวิเคราะห์ได้อย่างมีเหตุผล และ
สามารถสร้างการเปลี่ยนแปลงด้วยตัวเองได้ (ชิตขงค์ นันทนาเนตร, 2560) โดยขั้นแรกก่อนที่บุคคล
จะสามารถสะท้อนคิด วิเคราะห์เหตุและผลจนสามารถเกิดการตกผลึกทางความคิดของตัวเองได้
บุคคลมักจะตกอยู่ภายใต้อำนาจเร้นลับหรือเวทย์มนต์ เช่น ภายใต้ความเชื่อต่าง ๆ หรือพระเจ้า
สร้าง ขึ้น หรือเรียกว่า Magical Consciousness ในขั้นนี้ผู้สูงอายุตกอยู่ภายใต้การผลิตซ้ำ
ความหมายที่ทำให้เกิดเป็นความเชื่อจนยอมรับเข้าไปปฏิบัติยึดถือ จนนำไปสู่ภาวะจำยอมและ
การด้อยคุณค่าของตนเองของผู้สูงอายุ โดยการศึกษาวิจัยทำให้เห็นการให้ความหมายต่อตนเอง
ของผู้สูงอายุก่อนการมีส่วนร่วมว่า ผู้สูงอายุมีมุมมองจากการสร้างอัตลักษณ์ของตัวเองในเชิงลบ
โดยมองว่าตัวเองเป็นผู้ไร้ความสามารถ ด้อยศักยภาพ ล้าสมัย และเป็นภาระของสังคม ซึ่งเกิดจาก
การผ่านการสร้างและผลิตซ้ำความรู้และความหมายจากสถาบันต่าง ๆ เช่น การเมือง การศึกษา
การแพทย์ สื่อมวลชน เป็นต้น (กมลชนก ขำสุวรรณ และมาตี ลิมสกุล, 2560; ชมพูนุท พรหมภักดี,
2556; ภารดี นานาศิลป์, 2558) ทำให้เมื่อผู้สูงอายุเข้าสู่วัยเกษียณ การเกษียณอายุจึงถูกมองว่า
เป็นการสิ้นสุดบทบาทและศักยภาพในการทำงาน ผู้สูงอายุจึงกลายเป็นผู้ต้องรอรับความช่วยเหลือ
จากรัฐในรูปแบบของสวัสดิการต่าง ๆ ที่รัฐกำหนดให้ เมื่อเป็นเช่นนั้นจึงนำไปสู่กระบวนการคิดและการ
ตัดสินใจที่มีต่อตนเอง ยึดติดกับอดีต ไม่ชอบการเปลี่ยนแปลง และไม่ยอมรับสิ่งใหม่ เนื่องจาก
ความคุ้นเคยกับวิถีชีวิตและการดำรงอยู่ในอดีต ในขณะที่ผู้สูงอายุเองกลับตกอยู่ในสภาวะการ
เปลี่ยนแปลงไปโดยธรรมชาติจากสภาวะร่างกายของตนเองที่มีการมองว่าเป็นผู้ที่มีสมรรถนะทาง
ร่างกายถดถอยลงตามวัย จึงต้องได้รับการดูแลเป็นพิเศษ มุมมองและอัตลักษณ์เหล่านี้ถูกนำมาใช้
เพื่อควบคุม จำกัด และกีดกันบทบาทของผู้สูงอายุในสังคม ทำให้ขาดโอกาสในการแสดงศักยภาพ
และคุณค่าที่แท้จริง (สุวิชา เป้าอารีย์, 2559)

การผลิตซ้ำความหมายของคำว่า “ผู้สูงอายุ” ที่ถูกสื่อสารซ้ำ จนกลายเป็นคติความเชื่อทางวัฒนธรรมซึ่งถูกกลบเกลื่อนให้เป็นที่รับรู้เสมือนว่าเป็นธรรมชาติโดยการสร้างสัญลักษณ์ที่มีความหมาย มีระบบวัฒนธรรมเป็นรหัสหรือกฎเกณฑ์ในการสร้างความหมาย แต่ด้วยความเคยชินหรือการอำพรางทางวัฒนธรรมทำให้มนุษย์มองข้ามหรือมองไม่เห็นความหมายในระดับที่สรรพสิ่งต่าง ๆ ถูกทำให้เกิดการแทนที่ในระดับความเชื่อ เรียกว่าเป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลง ลดทอน ปกปิด อำพราง บิดเบือนฐานะการเป็นสัญลักษณ์ของสรรพสิ่งในสังคมให้กลายเป็นเรื่องธรรมชาติ เป็นสิ่งปกติธรรมดา หรือเป็นสิ่งที่บทบาทหน้าที่ใช้สอยในเชิงแคบ ๆ ในสังคมว่า กระบวนการสร้างมายาคติ (Myth) หรือการถูกทำให้เกิดการแทนที่ในระดับความเชื่อ (Doxa) (Freire, 2020) จากความเชื่อดังกล่าวส่งผลให้บุคคลหรือกลุ่มผู้สูงอายุที่มีศักยภาพ มีความมั่นใจในตนเอง ใช้ศักยภาพของตนเองในการสร้างผลผลิตในด้านต่าง ๆ ตามที่ใจปรารถนาตามที่สามารถคิด และเลือกตามความถนัด ความชอบของตนเอง (Subject) กลายเป็นคนที่ไม่สามารถทำเช่นนั้นได้ เพราะชุดความรู้ที่เกิดจากการประกอบสร้างความหมาย หรือชุดความรู้ที่บอกว่ามีกายภาพที่ไม่เหมาะกับการประกอบอาชีพ กลายเป็นผู้ไม่มีประโยชน์ที่ภาครัฐต้องจัดสวัสดิการให้ (กมลชนก ขำสุวรรณ และมาดี ลิ้มสกุล, 2560; ชมพูนุท พรหมภักดี, 2556; ภารดี นานาศิลป์, 2558) การกระทำเช่นนี้เป็นลักษณะของการจัดกระทำให้ผู้สูงอายุเข้าใจว่าหลังจากการเกษียณหรือออกจากการทำงานแล้ว ผู้สูงอายุไม่ได้มีศักยภาพเพียงพอที่จะทำงานหรือสามารถดูแลตัวเองได้ ต้องรอรับความช่วยเหลือจากภาครัฐ หรือผู้ดูแลสวัสดิการให้เท่านั้น มีฐานะเสมือนธนาคารที่คอยทำหน้าที่รับฝากจากผู้ให้สวัสดิการเท่านั้น Freire (2020) เรียกกระบวนการเช่นนี้ว่า การศึกษาแบบธนาคาร (Banking Education) คือการพยายามปิดบังข้อเท็จจริงซึ่งอธิบายวิถีทางที่มนุษย์ดำรงอยู่ในโลก ด้วยการสร้างมายาคติให้กับสภาพความเป็นจริง ทำให้เกิดการยอมรับ การเข้าใจว่าเป็นหน้าที่ที่ต้องกระทำตาม ไม่สนับสุนนหรือต่อต้านการสนทนา ทำให้ไม่เกิดกระบวนการตระหนักรู้ ซึ่งเป็นรูปแบบของการศึกษาที่ปฏิบัติต่อผู้เรียนเหมือนวัตถุที่รอรับการช่วยเหลือ (Object of assistance) เท่านั้น

อัตลักษณ์ทางสังคมที่ถูกกำหนดขึ้นดังกล่าว กลับย้อนแย้งกับอัตลักษณ์ที่แท้จริงที่ผู้สูงอายุให้ความหมายกับตนเอง โดยจะเห็นว่าผู้สูงอายุจำนวนมากที่อาศัยทุนทางเศรษฐกิจและทุนทางสังคมในรูปแบบของเครือข่ายชมรมมาเป็นตัวขับเคลื่อนการต่อรองอัตลักษณ์ใหม่ เช่น กลุ่มผู้สูงอายุที่สร้างประโยชน์ให้แก่สังคมในชนบท โดยเฉพาะชมรมผู้สูงอายุที่มีการขับเคลื่อนงานด้านผู้สูงอายุได้อาศัยทุนทางเศรษฐกิจ ทุนทางสังคมและวัฒนธรรม และทุนทางสัญลักษณ์ในการดำเนินกิจกรรมที่มีคุณค่าต่อครอบครัว ชุมชน และสังคม ซึ่งทำให้เห็นถึงอีกด้านของแนวคิดสังคม

สมัยใหม่ที่สำคัญกับแนวคิดปัจเจกชนนิยมที่เห็นว่า บั๊จเจก หรือมนุษย์ทุกคนล้วนแล้วแต่มีความสามารถ มีสติปัญญา ดังนั้น สถานภาพของบั๊จเจกหรือบุคคลในสังคม ไม่ว่าจะอยู่ในพื้นที่ช่วงอายุ หรือการกระทำกิจกรรมใดก็ตามในสังคม จะต้องมีความรับผิดชอบต่อการกระทำของตนเองทั้งในปัจจุบันและอนาคต ดังนั้น สถานภาพ ความเป็นอยู่ การดูแลตนเอง การตระหนักในความสามารถภายหลังการเกษียณของผู้สูงอายุ จึงเป็นสิ่งที่บ่งบอกถึงศักยภาพของผู้สูงอายุได้ (กำจร หลุยยะพงศ์ และกาญจนา แก้วเทพ, 2554; ปณิธิ บรรวาร์, 2562; สุทธิพงษ์ บุญผดุง, 2554) กระบวนการเปลี่ยนแปลงความคิดหรือความเชื่อเดิมที่เคยถูกครอบงำ ไปเป็นการปฏิบัติตนตามแนวทางใหม่ที่เป็นการพัฒนาตนเองและกลายเป็นผู้กระทำที่มีความตระหนักในตนเอง ภายใต้อาณัติความเชื่อที่ว่า มนุษย์ทุกคนควรเป็นผู้กระทำ (Subject) ไม่ใช่ผู้ถูกกระทำ (Object) ผู้กระทำจะเป็นผู้รู้และปฏิบัติสิ่งต่าง ๆ ในโลกนี้เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น และมีความเชื่อในตนเองว่าจะสามารถเป็นผู้ที่สร้างวัฒนธรรมต่าง ๆ ขึ้นได้นั่นเอง ซึ่งหากใครสามารถปฏิบัติเช่นนี้ได้ ก็ถือได้ว่าบุคคลนั้นมีความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ (Fully human) ความต้องการในการแสวงหา “ความจริง” เกี่ยวกับตนเอง เพื่อตระหนักรู้เกี่ยวกับความจริงแห่งตัวตนของบุคคลจึงเกิดขึ้น (Freire, 2020) โดยผู้วิจัยนำแนวคิด “การปลุกมโนธรรมสำนึก” (Conscientization) ของ Freire (2020) เพื่อการพัฒนาคนให้เกิดมโนธรรมสำนึกเชิงวิพากษ์ (Critical Conscientization) ซึ่งเป็นรูปแบบหนึ่งของการเรียนรู้เพื่อความเป็นไท การหลุดพ้นจากภาวะการถูกกดขี่ ครอบงำ เมื่อผู้สูงอายุเกิดมโนธรรมสำนึกที่ชัดเจน อันเกิดจากการตระหนักรู้ การค้นแสวงหาความจริง (Investigation) และทำความเข้าใจในศักยภาพของตนเอง (Understanding) ผู้สูงอายุจะมีความพยายามในการที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมในการปฏิบัติเพื่อสร้างการเปลี่ยนแปลงโลกทั้งภายในและภายนอกของตนเอง นำไปสู่ผลลัพธ์ที่แตกต่างไปจากเดิม

“...ตอนนี้แม่ 69 แล้ว แต่แม่ก็ยังคงทำทุกอย่าง เป็นหัวหน้ากลุ่ม เป็นส่วนสำคัญในการดึงกลุ่มดึงเพื่อนเพื่อนให้ยังคงทำงานด้วยกันอยู่ ...แล้วเราก็มีความรู้ ภูมิลห่าน ๆ ก็มาขอความรู้และถ่ายทอดให้ แม่ว่าชีวิตแม่เปลี่ยนไปมากและมันไม่ได้มีความสุขแค่ตัวแม่ ครอบครัว และคนในชุมชนของเราก็มีความสุขขึ้นมาก...” – แม่ภาพ

แม่ภาพแสดงความคิดเห็นต่อการเป็นผู้สูงอายุที่สะท้อนถึงมุมมองที่มีต่อตนเองแตกต่างไป การมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ส่งผลให้ผู้สูงอายุมีมุมมองต่อตนเองที่เปลี่ยนแปลงไป การตระหนักถึงศักยภาพของตนเองนำไปสู่การสร้างอัตลักษณ์ใหม่ที่มองตนเองในเชิงบวกและเห็น

คุณค่าในตัวเอง ส่งผลให้เกิดความมั่นใจ กล้าแสดงออก และพร้อมที่จะใช้ความสามารถของตน เพื่อประโยชน์ต่อสังคม ผู้สูงอายุสามารถนำประสบการณ์และความรู้ที่สั่งสมมาถ่ายทอดให้แก่คนรุ่นหลังทั้งในครอบครัวและชุมชน นอกจากนี้ การตระหนักถึงคุณค่าของตนเองยังทำให้ผู้สูงอายุสามารถใช้ศักยภาพได้อย่างเต็มที่ จนกระทั่งกลายเป็นผู้สร้างรายได้หลักของครอบครัวได้ การเปลี่ยนแปลงนี้สะท้อนให้เห็นถึงศักยภาพและคุณค่าที่แท้จริงของผู้สูงอายุ ซึ่งเกิดจากการได้รับการยอมรับและมีโอกาสในการแสดงออก มากกว่าการถูกมองในแง่ลบตามอัตลักษณ์เดิม ทั้งนี้ การรับรู้คุณค่าของผู้สูงอายุในสังคมขึ้นอยู่กับทัศนคติของบุคคลอื่น ซึ่งประกอบด้วยความเชื่อ ความรู้สึก และพฤติกรรมที่เกิดจากการมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นและสิ่งแวดล้อม ส่งผลให้เกิดการเห็นคุณค่าในระดับที่แตกต่างกันในสังคมไทย (เบญมาศ ยศเสนา, 2559)

การที่ผู้สูงอายุในชุมชนเกิดการเรียนรู้จนสามารถประเมินค่าที่มีต่อตนเองเกี่ยวกับความมีคุณค่า ความสามารถ และศักยภาพของตัวเองได้ จะส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลง (Transformative) กับผู้สูงอายุให้ก้าวออกจากการเป็นผู้ถูกกดขี่ (Oppressed) เป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงปริทรรศน์ (Perspective Transformation) ว่าเป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงภายในของบุคคลที่เกี่ยวข้องกับการเสนอความเป็นไปได้ใหม่ ๆ สำหรับการเรียนรู้อย่างเข้าใจ (Understanding Learning) ซึ่งมีความสัมพันธ์กับการพัฒนาตนเองและการเปลี่ยนแปลง และการปรับปรุงการเห็นคุณค่าในตนเองให้ดีขึ้นเพื่อช่วยค้นหาตัวตนที่แท้จริงของผู้สูงอายุ (Ntiri & Stewart, 2010) การเปลี่ยนแปลงปริทรรศน์อันเกิดจากการมองเห็นคุณค่าของตัวเองของผู้สูงอายุ ทำให้ผู้สูงอายุมีความต้องการใช้ความสามารถที่มีอยู่ในตัวเอง มีความพยายาม และความมุ่งมั่นที่จะแสดงให้ผู้อื่นได้รับรู้ในศักยภาพที่สามารถช่วยเหลือตนเอง มากไปกว่านั้นผู้สูงอายุที่มองเห็นคุณค่าในตนเองยังใช้ความสามารถของตนเองในการช่วยเหลือสนับสนุนผู้อื่นและสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพในฐานะของผู้นำคนสำคัญของครอบครัวและชุมชนได้ด้วย การมองเห็นคุณค่าของตัวเองดังกล่าวมีผลต่อการรู้เท่าทันการนิยามความหมายของผู้สูงอายุในชุมชนตามแนวคิดสมัยใหม่ที่เป็นการเปลี่ยนจากการผู้ถูกกระทำ (Object) เป็นฐานะผู้กระทำ (Subject) ได้อย่างสมบูรณ์ สิ่งที่เป็นการพิสูจน์ความศักยภาพของผู้สูงอายุว่าได้ก้าวผ่านการเปลี่ยนแปลง (Transform) มาได้เป็นอย่างดีคือ ความสามารถในการนำองค์ความรู้ที่ตกผลึกจากการลงมือปฏิบัติของผู้สูงอายุถ่ายทอดให้กับผู้อื่นได้ Freire (2020) เรียกกระบวนการสื่อสารเช่นนี้ว่า เป็นการเรียนรู้เพื่อการสื่อสารหรือเป็นการเรียนรู้เพื่อการอยู่อย่างผสมกลมกลืนกับคนอื่น (Coherence) เป็นการสื่อสารระหว่างบุคคล (Intersubjectivity) ด้วยการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ การปะทะสังสรรค์ (interaction) เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นระหว่างมนุษย์ด้วยกันโดยผ่านการคิดอย่างมีสติสัมปชัญญะ

(Consciousness) ซึ่งใช้วิธีการเสวนา (Dialogue) และการกำหนดเป้าหมายร่วมกันเพื่อการค้นหาความเป็นจริง (Co-intentionally) (ซิดซังค์ นันทนาเนตร, 2560; ประภาภรณ์ นิยม, 2552; สุรัช คมพจน์, 2554)

5.2.2 กระบวนการสร้างพลังในตนเองของผู้สูงอายุผ่านมโนธรรมสำนึก

ความต้องการในการแสวงหา "ความจริง" เกี่ยวกับตนเองนั้นเกิดขึ้นเพื่อให้บุคคลตระหนักรู้เกี่ยวกับความจริงแห่งตัวตนของตน กระบวนการแสวงหาความจริงเกี่ยวกับตนเองนี้เรียกว่า "กระบวนการปลุกมโนธรรมสำนึก" (Conscientization) เป็นกระบวนการที่บุคคลหรือกลุ่มคนที่ต้องการสร้างความหมายให้กับตัวเองใหม่ จะต้องทำการเสาะแสวงหาความจริงเกี่ยวกับตนเองผ่านวิธีการสะท้อนคิดและวิพากษ์อดีต รวมทั้งการกระทำที่ผ่านมาของตนเอง ซึ่งเรียกว่ากระบวนการ Action Reflection บุคคลจะสามารถพัฒนามโนธรรมสำนึกโดยการวิเคราะห์ได้อย่างมีเหตุผล และจะนำไปสู่การสร้างการเปลี่ยนแปลงในตนเองด้วยการกระทำของตนเอง ผ่านการสะท้อนคิด วิพากษ์วิจารณ์ และนำไปสู่การสร้างการเปลี่ยนแปลงในตนเองด้วยการกระทำของตนเอง (ซิดซังค์ นันทนาเนตร, 2560) การแสวงหาความจริง (Investigation) และการทำความเข้าใจ (Understanding) สถานการณ์ต่าง ๆ จะนำไปสู่การมีมโนธรรมสำนึกในการตระหนักรู้ว่าตนเองตระหนักรู้เรื่องใดเพื่อการรับรู้สิ่งใหม่ที่แตกต่างไปจากเดิม (Freire, 2020) โดยเน้นหลักการให้บุคคลตัดสินใจด้วยตนเองและสร้างจิตสำนึกให้แก่บุคคล เป็นขั้นตอนการทำงานที่บุคคลมีเสรีภาพที่จะเลือกและตัดสินใจได้ด้วยตนเองและเขา/เธอที่ดีที่สุดว่าควรจะทำอะไร อย่างการเปิดพื้นที่ให้เกิดการสนทนาแลกเปลี่ยนปัญหาระหว่างผู้ทำงานด้านสังคมและผู้ให้บริการ เป็นการกระตุ้นให้เกิดการตัดสินใจด้วยตนเอง และยังเป็นกระบวนการที่มีนัยยะเชื่อมโยงกับการพิทักษ์สิทธิของตนเอง เพราะเท่ากับเป็นการกระตุ้นให้ผู้ให้บริการได้คิดถึงปัญหา ความต้องการ และความจำเป็นในการแก้ปัญหาของตนมากขึ้น (อภิญญา เวชยชัย, 2555)

ดังนั้น เมื่อผู้สูงอายุเกิดการตระหนักรู้ในตนเองอันเกิดจากการแสวงหาความจริงที่ค้นพบคุณค่าหรือศักยภาพของตนเอง อัตลักษณ์ทางสังคมที่ถูกกำหนดขึ้นจึงย้อนแย้งกับอัตลักษณ์ที่แท้จริงที่ผู้สูงอายุค้นพบและให้ความหมายกับตนเองก็ได้ ภาวะของผู้สูงอายุที่มีการปรับตัวตามสภาพความทันสมัยของโลกที่เปลี่ยนแปลง จะเห็นว่าผู้สูงอายุจำนวนมากที่อาศัยทุนทางเศรษฐกิจและทุนทางสังคมในรูปแบบของเครือข่ายชมรมมาเป็นตัวขับเคลื่อนการต่อรองอัตลักษณ์ใหม่ อาทิ ผู้สูงวัยหัวใจไฮเทคฯ (Modern Old) ในสังคมเมืองใหญ่หรือผู้สูงอายุที่สร้างประโยชน์ให้แก่สังคมในชนบท ทั้งยังมีงานศึกษาเพิ่มเติมที่พูดถึงบทบาทของกลุ่มผู้สูงอายุและทุน

ในลักษณะต่าง ๆ ที่ใช้ในการขับเคลื่อนงานด้านผู้สูงอายุในชุมชน โดยเฉพาะชมรมผู้สูงอายุที่มีการขับเคลื่อนงานด้านผู้สูงอายุได้อาศัยทุนทางเศรษฐกิจ ทุนทาง สังคมและวัฒนธรรม และทุนทาง สัญลักษณ์ในการดำเนินกิจกรรม ทั้งยังใช้กระบวนการกลุ่มมาเป็นเครื่องมือในการต่อรองอัตลักษณ์ใหม่ที่ไม่ได้เป็นผู้สูงอายุที่พึ่งพิงเพียงอย่างเดียว แต่เป็นผู้สูงอายุพหุพลัง (Active Ageing) ที่มีคุณค่าต่อครอบครัว ชุมชน และสังคม (กำจร หลุยยะพงศ์ และกาญจนา แก้วเทพ, 2554; ปณิธิ บราวน์, 2557) กระบวนการที่สำคัญที่นำไปสู่การให้ความหมายใหม่จนเกิดการสร้างพลังในตนเองของผู้สูงอายุ คือ กระบวนการมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุในชุมชน โดยสามารถสร้างการยอมรับในคุณค่าของสังคมและวัฒนธรรมภายในชุมชนได้ และบางครั้งสามารถเปลี่ยนแปลงบรรทัดฐานของชุมชนที่ไม่พึงปรารถนา เป็นวิธีการที่สามารถสร้างประสบการณ์ต่าง ๆ ให้ได้เรียนรู้และนำไปปฏิบัติได้อย่างถูกต้อง เป็นการระดมเอาพลังความคิด พลังกาย พลังใจ และทรัพยากรต่าง ๆ ที่มีอยู่ในชุมชนออกมาใช้ประโยชน์ต่อชุมชน การมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุช่วยให้การปฏิบัติการทางสังคม (Social Action) เป็นไปอย่างสงบสันติ ก่อให้เกิดรูปแบบการเปลี่ยนแปลงที่มีระเบียบระบบและเป็นที่ยอมรับทุกฝ่ายในชุมชน (ปาริชาติ วลัยเสถียร, 2543) จุดเน้นของกระบวนการนี้ คือ การทำให้คนมีความตระหนักและลุกขึ้นมาสร้างความเปลี่ยนแปลงเพื่อตนเอง และสร้างความเท่าเทียมกันในสังคมให้เกิดขึ้น ดังนั้น อัตลักษณ์ความเป็นตัวตนที่แท้จริงของผู้สูงอายุจะถูกสร้างขึ้นเป็นอัตลักษณ์ใหม่ด้วยความเชื่อที่มีต่อศักยภาพของตนเองอันเกิดขึ้นจากความตระหนักในตนเองที่เกิดจากความเข้าใจอย่างถ่องแท้ด้วยการวิพากษ์ร่วมกัน และสามารถสื่อสารสะท้อนอัตลักษณ์ของตนออกมาเพื่อสร้างการรับรู้ของสังคมที่มีต่อผู้สูงอายุได้อย่างมีพลัง (ประโยชน์ สงกลิ่น, 2561)

ประสบการณ์การต่อรองกับโครงสร้างทางสังคมจนสามารถสร้างพลังในตนเองของผู้สูงอายุ เป็นกระบวนการที่ผู้สูงอายุใช้รับมือกับการเปลี่ยนผ่านของช่วงวัยของผู้สูงอายุ เกิดขึ้นจากการปรับเปลี่ยนมโนทัศน์ของผู้สูงอายุซึ่งเป็นกระบวนการที่ผู้สูงอายุได้เกิดการทบทวนกรอบวิธีคิดที่ได้ใช้ในการให้คำนิยาม การแปลความหมาย หรือการทำความเข้าใจสิ่งต่าง ๆ โดยการรับมือกับการเปลี่ยนแปลงของกลุ่มผู้สูงอายุเกิดขึ้นจากการปรับเปลี่ยนกรอบความคิดหรือการปรับเปลี่ยนมโนทัศน์ของตนเองโดยการเรียนรู้ผ่านกระบวนการวิพากษ์และวิเคราะห์ประสบการณ์ในอดีต การเข้าสู่กระบวนการนี้ของผู้สูงอายุจะทำให้ผู้สูงอายุสามารถพัฒนาทักษะการคิดด้วยตนเอง การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างความคิดทั้งในการมองตนเอง และการมองโลกภายนอกรอบตัว เป็นการหล่อหลอมกระบวนการคิดของผู้สูงอายุที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม ทำให้เห็นถึงการเชื่อมโยงระหว่างประสบการณ์เก่าและประสบการณ์ใหม่ (Connectivity Experience) ในด้าน

ประสบการณ์การทำงานในอดีตและสิ่งที่กำลังจะเกิดขึ้น การวิจัยส่วนนี้ผู้วิจัยนำแนวคิดกระบวนการปลูกมโนธรรมสำนึก (Conscientization) เพื่อแสดงออกถึงแนวคิดการปลูกมโนธรรมสำนึกมีจุดมุ่งหมายเพื่อกระตุ้นผู้เรียนให้มีส่วนร่วมอย่างจริงจังในการกำหนดปัญหา สามารถใช้คำถามเพื่อวิเคราะห์และพัฒนากลยุทธ์เพื่อการปรับเปลี่ยนมโนทัศน์ของตนเอง (Freire, 2020; Habermas, 2001)

การเปลี่ยนผ่านของระดับมโนธรรมสำนึกของผู้สูงอายุที่เริ่มต้นจากการถูกครอบงำภายใต้การผลิตซ้ำของชุดความรู้และความหมายของคำว่าสูงอายุ ซึ่งเป็นมโนธรรมขั้นที่ 1 Magical Consciousness ของบุคคลที่อยู่ภายใต้อำนาจเร้นลับ ความเชื่อต่าง ๆ ที่เกิดจากการสั่งสมของผู้สูงอายุ จนนำไปสู่ภาวะจำยอมและการด้อยคุณค่าของตนเองของผู้สูงอายุ เห็นช่วงเวลาของการเริ่มเปลี่ยนแปลงเมื่อคนเรียนรู้ความจริงต่าง ๆ ในโลกมากขึ้น เริ่มคิด ทบทวน และมีความสับสนจากชุดข้อมูลที่ได้เรียนรู้ใหม่ เรียกว่าเป็นขั้น Transitive Stage ที่ผู้สูงอายุรู้สึกว่ามีพลังอำนาจเห็นสถานการณ์ต่าง ๆ มากขึ้น ขั้นนี้ผู้สูงอายุเริ่มมีคำถาม มีความสงสัยในความสามารถ รวมถึงมีความต้องการที่ต้องการบรรลุจึงทำให้เกิดความพยายามที่จะแสวงหาคำตอบให้กับตนเองมากขึ้น จากนั้นเมื่อผู้สูงอายุมีวิจารณญาณ มีเหตุผล มีความสามารถในการคิด วิเคราะห์ เพื่อหาคำตอบของสิ่งที่เกิดขึ้น โดยจะใช้ความคิดในการพิจารณาตัดสินเพื่อทำความเข้าใจสาเหตุของปัญหา และหาทางพิสูจน์ในสิ่งที่ค้นพบ (ชิดชงค์ นันทนาเนตร, 2560) กระบวนการปลูกมโนธรรมสำนึกจึงเป็นกระบวนการที่สามารถทำให้ผู้สูงอายุเกิดการตระหนักรู้ในตนเองและสามารถสร้างพลังในตนเองได้ ในขั้นนี้เรียกว่า Critical Consciousness โดยในขั้นนี้บุคคลจะมีมโนธรรมสำนึก โดยเป็นการทำให้เกิดความเข้าใจคน สิ่งของ หรือสถานการณ์ต่าง ๆ โดยการที่ผู้สูงอายุตั้งตนเองออกจากสถานการณ์นั้น ๆ และมองอยู่อย่างห่าง ๆ เพื่อให้หลุดพ้นจากประสบการณ์เดิมที่ตนเคยถูกครอบงำหรือถูกสร้างมาแต่อดีต โดยในขั้นนี้ไปสู่การที่ผู้สูงอายุสามารถศึกษาสภาพความเป็นมาเป็นไปต่าง ๆ อย่างมีเหตุผล และสามารถพัฒนาตนเองให้เกิดระดับมโนธรรมสำนึกที่มีวิจารณญาณและสามารถคิดอย่างวิพากษ์วิจารณ์ได้ (Freire, 2020)

การแลกเปลี่ยนประสบการณ์ในชุมชนทำให้ผู้สูงอายุได้ต่อรองกับโครงสร้างทางสังคม นำไปสู่การสร้างอัตลักษณ์ใหม่ที่เกิดจากการเสริมสร้างพลังในตนเอง ผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่าการสร้างพลังในตนเองของผู้สูงอายุเกิดจากหลายปัจจัย ได้แก่ ความสามารถในการรับมือกับการเปลี่ยนแปลง การมีส่วนร่วมในสังคมและการรวมกลุ่ม การเรียนรู้และพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้ การมีพื้นที่แสดงศักยภาพช่วยให้ผู้สูงอายุได้สื่อสารความรู้ความสามารถ แสดงความคิดเห็น และตระหนักถึงคุณค่าของตนเอง ส่งผลให้มีความมั่นใจและเข้าใจความสามารถของ

ตนเองมากขึ้น โอกาสในการทดลองและเรียนรู้จากประสบการณ์ทำให้ผู้สูงอายุกล้าคิด กล้าทำ และค้นหาวิธีแก้ปัญหาที่เหมาะสม การสนับสนุนจากครอบครัวเป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยให้ผู้สูงอายุมีอิสระในการตัดสินใจและแสดงออกได้อย่างเต็มที่ ท้ายที่สุด การสร้างระบบการทำงานและอาชีพที่ยั่งยืนไม่เพียงสร้างรายได้ให้ผู้สูงอายุ แต่ยังส่งผลให้ชุมชนเข้มแข็ง ชีวิตความเป็นอยู่ของครอบครัวและชุมชนดีขึ้น นำไปสู่การพัฒนาเศรษฐกิจของชุมชนโดยรวม

“...แม่ชอบที่พอเข้ากลุ่มแล้ว ทุกคนมาคุยกันด้วยเอาสิ่งที่ตัวเองมี หรือรู้มาก่อนมาหารือกัน โดยไม่ได้คิดว่าใครจะต้องฟังใคร ...แต่สิ่งที่ทุกคนมีสามารถเอามาใช้ได้หมด เลยทำให้หลายคนชอบเวลาเข้ากลุ่ม รู้สึกตัวเองมีคุณค่า แล้วมันก็ได้ใช้งานจริง” – แม่คำ

กลุ่มผู้สูงอายุที่มีการรวมกลุ่มมีการต่อรองกับอัตลักษณ์ที่สถาบันทางสังคมสร้างขึ้น เพื่อจัดการและควบคุมผู้สูงอายุในฐานะผู้ที่อ่อนแอกว่า การแสดงออกดังกล่าวของผู้สูงอายุเป็นการต่อสู้ของชนชั้นทางสังคม (Social Class) เพื่อก้าวออกจากระดับที่ใช้แสดงหรือบ่งบอกสถานะของกลุ่มคนในสังคมที่กำหนดให้ความหมายจากอำนาจกระแสหลัก เช่น ระดับฐานะ เศรษฐกิจ และสังคม รายได้ การศึกษา และการประกอบอาชีพ ส่งผลให้ผู้สูงอายุไม่สยบยอมต่อโครงสร้างทางสังคมที่กำหนดนั้น ด้วยอิทธิพลจากแนวคิดสังคมวิทยาที่ให้ความสำคัญต่อการเข้าถึงการรับรู้ ความทรงจำ การให้ความหมายของผู้คน และแนวคิดปฏิบัติการในชีวิตประจำวันที่มองว่าผู้คนไม่ได้ถูกกระทำอยู่ตลอดเวลา แต่พวกเขามีวิธีการที่จะสัมพันธ์กับอำนาจด้วยการสร้างความหมายให้กับพื้นที่ และแสวงหาปฏิบัติการในชีวิตประจำวันเพื่อต่อรองกับอำนาจของโครงสร้างทางสังคม โดยเราจะเห็นว่าขณะที่บุคคลในสังคมสยบยอมต่ออำนาจและความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นจากการกำหนดของโครงสร้างทางสังคม ขณะที่บางคนมีการแลกเปลี่ยนตีความกัน เพื่อที่จะชี้ให้เห็นถึงความจริงโดยการต่อรองกับโครงสร้างทางสังคมเสมอ ซึ่งสามารถเลื่อนไหลได้ โดยปัจเจกบุคคลที่มองเห็นแตกต่างกัน การกระทำของบุคคลจึงขึ้นอยู่กับพื้นฐานของการตีความ และแสดงออกมาเป็นพฤติกรรมที่มีระหว่างกันในรูปแบบของความสัมพันธ์ (Gray & Kish-Gephart, 2013; สุราศุภร์ จันประเสริฐ, 2553; ณัฐจรี สุวรรณภักดิ์, 2558) การทำงานของกระบวนการปลูกมโนธรรมสำนึกนี้เอง ที่ทำให้กลุ่มผู้สูงอายุมองเห็นคุณค่าและศักยภาพของตนเองในแง่มุมใหม่ และเกิดการสร้างพลังในตนเองด้วยการเรียนรู้และการนำสิ่งที่ได้เรียนรู้ไปปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง

5.2.3 การสร้างการมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุในชุมชน

การพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุให้มีคุณค่า โดยเฉพาะคุณค่าในตนเอง มีศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ส่งเสริมประชากร มุ่งสร้างชีวิตในแต่ละวัยให้มีคุณภาพบนพื้นฐานของการรักษาสุขภาพอนามัยที่ดี เพื่อลดอัตราเจ็บป่วยและพิการในผู้สูงอายุ สร้างสังคมให้คนทุกวัยอยู่ร่วมกันอย่างสมานฉันท์ มีความเอื้ออาทรห่วงใยกันและกัน การมีอิสระในการพึ่งพาตนเอง การมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุ โดยเฉพาะสิทธิด้านสังคมและสิทธิด้านการรับบริการ สิทธิในด้านการอุปการะเลี้ยงดู โดยเฉพาะสิทธิในด้านสุขภาพอนามัย ความพิการ การฟื้นฟูสมรรถภาพทางร่างกาย จิตใจ และอารมณ์รวมถึงสิทธิในการบรรลุความต้องการ โดยเฉพาะด้านข่าวสาร การศึกษาและอาชีพ (United Nations, 2017) แนวคิดการมีส่วนร่วมในสังคมเป็นหลักการสำคัญในการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ องค์การอนามัยโลกและ WHO ได้นำเสนอแนวคิดนี้ซึ่งเป็นรากฐานของการสร้างพลังทางสังคม จากการศึกษาของ United Nations Research Institute ในทศวรรษ 1980 พบว่า การมีส่วนร่วมเพิ่มโอกาสในการเข้าถึงสังคม เชื่อมโยงความคิด การทำงาน และอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุ การส่งเสริมให้ผู้สูงอายุมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางสังคมมีความสำคัญอย่างยิ่ง เนื่องจากส่งผลดีต่อสุขภาพกายและใจ ทำให้ผู้สูงอายุตระหนักถึงความสามารถของตนเอง และสามารถดำรงชีวิตในสังคมได้อย่างมีความสุข นอกจากนี้ ยังช่วยเสริมสร้างพลังทางสังคม (Social Empowerment) ซึ่งส่งผลดีต่อคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในภาพรวม (สถาบันพระปกเกล้า, 2553) แนวคิดการมีส่วนร่วม นอกจากจะเป็นกระบวนการที่แสดงถึงความสัมพันธ์ของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องที่มีเป้าหมายร่วมกันแล้ว กระบวนการดังกล่าวยังส่งผลให้เกิดการตระหนักรู้ในตนเอง อันเกิดขึ้นจากการสื่อสารแลกเปลี่ยนกันในกระบวนการโดยไม่มีการตัดสิน เกิดความรู้สึกรับการยอมรับในคุณค่าและความสามารถจากทั้งตนเองและสังคม (Creighton, 2005)

กระบวนการสำคัญที่นำไปสู่การสร้างพลังในตนเองของผู้สูงอายุของการวิจัย คือ กระบวนการมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุในชุมชนมีความสำคัญอย่างมาก เนื่องจากช่วยให้ผู้สูงอายุตระหนักถึงความสำคัญของตนเอง และได้รับการยอมรับในคุณค่าจากชุมชน การรวมกลุ่มของผู้สูงอายุจนกลายเป็นวิสาหกิจชุมชน เช่น การปลูกและจำหน่ายมะม่วงน้ำดอกไม้ ได้เป็นตัวอย่างที่ดีที่แสดงให้เห็นถึงการมีส่วนร่วมในการทำงานกลุ่ม ซึ่งให้ผลลัพธ์ที่ช่วยให้ผู้สูงอายุ ครอบครัวยุ และชุมชนมีเศรษฐกิจที่ดีขึ้น กระบวนการนี้เกิดจากมโนธรรมสำนึกและแนวคิดตามทฤษฎีปฏิบัติการทางการสื่อสาร ซึ่งทำให้ผู้สูงอายุเกิดการตระหนักรู้ในตนเอง สร้างพลังในตนเองและนำไปสู่การสร้างพลังในชุมชน การเห็นคุณค่าผู้สูงอายุในระดับสังคมนั้นมีความสำคัญ เนื่องจากผู้สูงอายุเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้ ภูมิปัญญา และวัฒนธรรมจากรุ่นหนึ่งไปยังอีกรุ่นหนึ่ง ทำให้การสืบทอด

ชนบทร่วมเนียม ประเพณี และวัฒนธรรมของแต่ละสังคมมีความยั่งยืน นอกจากนี้ยังสนับสนุนบทบาทที่สำคัญของผู้สูงอายุต่อสังคมอีกด้วย ในมุมมองของการวิพากษ์ กระบวนการมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุผ่านการสื่อสารและการรวมกลุ่มเพื่อวิพากษ์อุดมการณ์ที่สังคมยึดถืออยู่ เป็นการพัฒนากลยุทธ์เพื่อเปลี่ยนแปลงสถานการณ์อย่างยั่งยืน กระบวนการมีส่วนร่วมนี้ทำให้ผู้สูงอายุมองเห็นคุณค่าของตนเอง และสามารถส่งต่อพลังสู่ชุมชนได้ อันเกิดจากการตื่นรู้และการยอมรับความรู้สึก รวมถึงมีอิสระในการคิดและตัดสินใจเลือกทางเลือกให้กับตนเอง (ประโยชน์ สงกลิ่น, 2561) ทำให้ผู้สูงอายุต้องการเปิดพื้นที่เพื่อส่งเสียงของตัวเอง เปิดพื้นที่เพื่อแสดงศักยภาพ และยอมรับความสามารถของตัวเองด้วยการวิพากษ์เชิงสร้างสรรค์ผ่านกระบวนการเสวนา (Dialogue) แบบมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุเพื่อสร้างการรับรู้ของสังคมที่มีต่อผู้สูงอายุได้อย่างมีพลัง (Freire, 2020; เณริกา เกิดนาสาร, 2563)

“...หลัง ๆ มาเนี่ย เรามีการทำงานที่เป็นระบบมากขึ้น ดังนั้น ทุกคนที่เข้ามาใหม่ ๆ ในกลุ่มจะสามารถเรียนรู้จากการสอนของคนที่มาก่อน ทำงานเป็นขั้นเป็นตอน ซึ่งง่าย ไม่ต้องลองผิดลองถูกอีกแล้ว” – ลุงพล

การรวมกลุ่มของผู้สูงอายุในชุมชนเป็นการสะท้อนถึงแนวทางการสร้างการมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุในชุมชน โดยประกอบไปด้วยการเข้าใจความต้องการของผู้สูงอายุ การกระตุ้นให้ผู้สูงอายุตระหนักถึงความสามารถของตนเอง การเปิดโอกาสให้ผู้สูงอายุและชุมชนได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็นกัน การส่งเสริมให้ผู้สูงอายุได้แสดงความสามารถของตนเอง และการสร้างบทบาทที่สำคัญให้ผู้สูงอายุในชุมชน ผลจากการดำเนินการดังกล่าวช่วยสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุในชุมชนให้เกิดขึ้นอย่างมีประสิทธิภาพ โดยกิจกรรมดังกล่าวส่งผลให้กลุ่มผู้สูงอายุสามารถเชื่อมโยงประสบการณ์ต่างๆ ของตนเองที่สร้างคุณค่าและเป็นประโยชน์ให้กับสังคมได้อย่างอิสระด้วยตัวของผู้สูงอายุเอง ตามแนวคิดปฏิบัติการทางการสื่อสาร (Theory of Communicative Action) หรือการกระทำเชิงการสื่อสาร (Communicative Action) อยู่บนหลักการของความเป็นเหตุเป็นผล (Rationality) ของ Jurgen Habermas โดยทุกคนจะสามารถแสดงออกซึ่งความคิดเห็นของตนเองได้อย่างเท่าเทียมกันทุกคน และการแลกเปลี่ยนนั้นจะอยู่บนพื้นฐานของการที่ทุกคนได้รับข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ อย่างเท่าเทียมกัน แนวคิดและวิธีการนี้ทำให้การสร้างเครือข่ายของการเคลื่อนไหวทางสังคมเกิดขึ้นได้ ขณะเดียวกันก็กลายเป็นพลังที่มีความเข้มแข็งในการต่อสู้และต่อรองกับภาครัฐ (Pusey, 2002)

แนวคิดดังกล่าวสามารถช่วยให้บุคคลเอาชนะความเสียเปรียบด้านสังคมและการศึกษาที่ตนเองได้รับ สามารถจัดการกีดกันทางสังคมหรือการแบ่งแยกชนชั้นที่ตนเองเผชิญอยู่ รวมถึงการเรียนรู้จะช่วยแก้ปัญหาความไม่เท่าเทียมด้านเศรษฐกิจและการเมืองที่บุคคลนั้นได้รับ เป็นการที่บุคคลพยายามตั้งคำถามที่ท้าทายพลังในสังคมหรือความคาดหวังในสังคม มุ่งที่จะช่วยให้คนมีอิสระ เป็นไท และสามารถสร้างการเปลี่ยนแปลงในสังคมอย่างต่อเนื่อง นำไปสู่การกระตุ้นส่งเสริมให้คนเหล่านี้เพิ่มพูนความเป็นตัวของตัวเอง มีความเป็นอิสระ และมีความสามารถในการควบคุมชีวิตของตนเองได้มากขึ้น รวมทั้งสามารถเปลี่ยนแปลงสังคมเพื่อสร้างความเท่าเทียมกันในสังคมและเกิดการเปลี่ยนแปลงสังคมอย่างยั่งยืน (ชิดชงค์ นันทนาเนตร, 2560; ประภาภัทร นิยม, 2552; สุรัช คมพจน์, 2554) เป็นไปในทิศทางเดียวกับการศึกษาเกี่ยวกับวาทกรรมเรื่องการเสริมพลังในการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ของ Koulaouzides (2017) ที่กล่าวถึงวิธีการศึกษาสำหรับผู้ใหญ่แบบกระบวนการมีส่วนร่วมด้วยการดำเนินโครงการระยะยาวในการเรียนรู้ สามารถทำให้ผู้ใหญ่ใช้ประสบการณ์ตนเอง ประสบการณ์ปัญหา เปิดโอกาสให้ผู้ใหญ่สามารถแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นได้ดี และสนับสนุนให้เป็นการเสริมสร้างพลังอำนาจนำไปสู่การปลดปล่อยได้เป็นอย่างดี ขณะที่ อรรถรา ธรรมมาธิกุล (2558) กล่าวถึงการรวมกลุ่มของประชาชนเป็นลักษณะการจัดประสบการณ์ให้แก่ประชาชนในท้องถิ่นให้เกิดการเรียนรู้การทำงานซึ่งกันและกัน และมีการสร้างเครือข่ายในการทำงานร่วมกันแก้ปัญหา วิเคราะห์ปัญหาาร่วมกัน เสริมกำลังใจให้แก่กัน ตลอดจนได้รับการเสริมความรู้ในเรื่องที่สนใจร่วมกันจนเกิดกระบวนการเชื่อมโยงขยายเป็นเครือข่ายแพร่ขยายออกไป

แนวคิดการมีส่วนร่วมและการสื่อสารเชิงปฏิบัติการของฮาเบอร์มาสสะท้อนถึงการเปิดพื้นที่สาธารณะสำหรับผู้สูงอายุ โดยเน้นการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมที่เท่าเทียมและเป็นธรรม ผ่านการรวมกลุ่ม การแลกเปลี่ยนความคิดเห็น และการตัดสินใจร่วมกัน กระบวนการนี้ช่วยให้ผู้สูงอายุได้แสดงศักยภาพ ตระหนักถึงคุณค่าในตนเอง และมีโอกาสถ่ายทอดภูมิปัญญาสู่สังคม พื้นที่ดังกล่าวยังส่งเสริมให้ผู้สูงอายุมีอิสระทางความคิด สามารถวิพากษ์วิจารณ์อย่างสร้างสรรค์ และมีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางของชุมชน การสร้างพื้นที่สาธารณะยังช่วยลดความเหลื่อมล้ำและการแบ่งแยกทางสังคม โดยเปิดโอกาสให้ผู้สูงอายุได้แสดงความคิดเห็นและมีส่วนร่วมในการตัดสินใจเรื่องต่าง ๆ อย่างเท่าเทียม ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของฮาเบอร์มาสที่เน้นการสื่อสารบนพื้นฐานของเหตุผลและความเท่าเทียม กระบวนการนี้เสริมสร้างพลังอำนาจให้ผู้สูงอายุ ทำให้พวกเขาสามารถควบคุมชีวิตของตนเองได้มากขึ้น และมีส่วนร่วมในการสร้างการเปลี่ยนแปลงทางสังคมอย่างยั่งยืน การเปิดพื้นที่สาธารณะสำหรับผู้สูงอายุตามแนวคิดของฮาเบอร์มาสไม่เพียงส่งเสริมการมีส่วนร่วมและการแสดงออกของผู้สูงอายุเท่านั้น แต่ยังช่วยสร้างสังคมที่เคารพและ

เห็นคุณค่าของผู้สูงอายุ ส่งเสริมการถ่ายทอดภูมิปัญญาระหว่างรุ่น และนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุและสังคมโดยรวมอย่างยั่งยืน (สุวัช คมพจน์, 2554)

5.2.4 ปฏิบัติการการสื่อสารการเสริมพลังให้แก่ชุมชนโดยผู้สูงอายุที่มีพลังในตนเอง

หัวใจสำคัญของกระบวนการดำเนินการวิจัย คือ "การเสริมพลังชุมชนให้แก่ชุมชนโดยผู้สูงอายุที่มีพลังในตนเอง" ซึ่งหมายถึงการที่ผู้สูงอายุมีบทบาทสำคัญในการทำให้ชุมชนมีความรู้สึกเป็นเจ้าของ สามารถควบคุมปัจจัยที่กำหนดการเติบโตของตนเองได้ด้วยตนเอง การเสริมพลังให้แก่ชุมชนจึงเป็นกระบวนการตั้งศักยภาพของทรัพยากรมนุษย์และทรัพยากรวัตถุที่มีอยู่ในชุมชนออกมาใช้ เพื่อพัฒนาตนเองและสนับสนุนซึ่งกันและกันภายในชุมชน ฯ โดยผ่านการมีส่วนร่วมขับเคลื่อนการพัฒนาร่วมกัน กระบวนการมีส่วนร่วมในลักษณะนี้จะเกิดขึ้นได้อย่างมีประสิทธิภาพ เมื่อชุมชนมีความสามารถในการเข้าถึงข้อมูล ชุมชนความรู้ การสนับสนุน การแลกเปลี่ยน และการทำงานร่วมกันที่ครบถ้วนสมบูรณ์และต่อเนื่อง รวมทั้งมีโอกาสเข้าถึงแหล่งทุนหรือแหล่งสนับสนุนต่าง ๆ ที่จะช่วยผลักดันให้การรวมกลุ่มของคนในชุมชนให้บรรลุเป้าหมายได้ การมีส่วนร่วมของคนในชุมชนจึงเป็นปัจจัยสำคัญที่จะทำให้เกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของ และกระตุ้นให้เกิดการระดมพลังจากทุกฝ่ายในชุมชนเพื่อขับเคลื่อนการพัฒนาร่วมกัน (Creighton, 2005; สถาบันพระปกเกล้า, 2553) ดังนั้น การเสริมสร้างพลังชุมชนจึงเป็นจุดเริ่มต้นสำคัญของการพัฒนากลุ่มวิสาหกิจชุมชน (มะม่วงน้ำดอกไม้ม) ตลอดจนนำไปสู่การพัฒนาชุมชนได้อย่างยั่งยืน โดยมีเป้าหมายให้คนในชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองได้ มีศักยภาพในการจัดการปัญหาและปัจจัยที่กำหนดคุณภาพชีวิตของคนในชุมชน ผ่านการระดมทรัพยากรที่มีอยู่ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และการสร้างเครือข่ายการทำงานร่วมกันอย่างบูรณาการ

การสร้างพลังในชุมชน (Community Empowerment) เป็นแนวคิดหลักในการศึกษา “แนวทางการสร้างการมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุในชุมชน” จากฐานคิดที่ว่า บนความแตกต่างและหลากหลายของวิถีชีวิตของคนในชุมชน เรายังพบว่าความเป็นชุมชนยังแฝงไปด้วยตัวตน มีพื้นที่ มีประเด็น มีเป้าหมาย มีระบบพลัง และมีคุณค่า ตามแนวคิดของ Jurgen Habermas กล่าวถึงการสร้างพลังในชุมชนด้วยการเปิดพื้นที่สาธารณะ โดยการพูดคุยอย่างมีสิทธิเสรีภาพ Habermas พัฒนาประเด็นและสร้างทฤษฎีที่มีอิทธิพลในด้านการเปิดพื้นที่สาธารณะเป็นอย่างมาก นั่นคือ The Theory of Communicative Action หรือทฤษฎีปฏิบัติการทางการสื่อสาร (Fraser, 2014; Pusey, 2002) โดยมีความเชื่อว่าการสื่อสารยังมีการครอบงำและมีสาเหตุมาจาก

มนุษย์ใช้เหตุผลเป็นเครื่องมือในการควบคุมคนอื่นเพื่อบรรลุเป้าหมายของตนเอง ดังนั้นการปฏิบัติการทางการสื่อสารจึงเสนอให้มนุษย์ใช้เหตุผลสื่อสารกันเพื่อให้มีเป้าหมายเดียวกัน คือ การสร้างความเข้าใจร่วมกัน โดยทฤษฎีปฏิบัติการทางการสื่อสารประกอบด้วย 4 ประการ คือ การสร้างความเข้าใจที่ตรงกัน (Consensus) การนำไปสู่การหลอมรวม (Integration) ความเป็นหนึ่งเดียว (Solidarity) และการปลดปล่อยให้เป็นอิสระจากอำนาจ (Emancipation) ในการเปิดพื้นที่ (ชิตชงค์ นันทนาเนตร, 2560; ปรากฏการณ์ นิยม, 2552; สุรัช คมพจน์, 2554)

การเปิดพื้นที่ให้มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างชุมชนกับผู้สูงอายุ เป็นกระบวนการในเชิงการปฏิบัติการทางการสื่อสาร (Habermasian Critique of Communication Action) ที่สนับสนุนให้กลุ่มผู้สูงอายุและคนในชุมชนเกิดการวิพากษ์เพื่อนำไปสู่การให้ความหมายต่อตนเองและประสบการณ์การต่อรองกับโครงสร้างทางสังคมจนสามารถสร้างพลังในตนเองของผู้สูงอายุ และศึกษาเงื่อนไขความสำเร็จของการเสริมพลังให้แก่ชุมชนโดยกลุ่มผู้สูงอายุที่มีพลังในตนเองผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมด้วยการ Dialogue เพื่อการสร้างความเข้าใจที่ตรงกัน (Consensus) การนำไปสู่การหลอมรวม (Integration) ความเป็นหนึ่งเดียว (Solidarity) และการปลดปล่อยให้เป็นอิสระจากอำนาจ (Emancipation) ของผู้สูงอายุ กระบวนการเปิดพื้นที่ให้มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างชุมชนกับผู้สูงอายุ จะนำไปสู่การสร้างมโนธรรมสำนึกต่อการสร้างพลังในตนเองของผู้สูงอายุ และนำไปสู่การต่อสู้ต่อรองกับแนวคิดสมัยใหม่ เช่น การต่อรองกับชุดความรู้ด้านสุขภาพและคุณภาพชีวิต การไม่สยบยอมต่อเกณฑ์อายุ 60 ปี และสามารถสนับสนุนซึ่งกันและกันได้ (สุรัช คมพจน์, 2554)

“... สิ่งสำคัญที่พวกเราทำงานด้วยกันได้ดีคือการทำงานแบบมีส่วนร่วมกัน เราช่วยกันคิด ช่วยกันทำ ช่วยกันปรับ จนได้รูปแบบการทำงานด้วยกันที่มันลงตัว และดีต่อกลุ่มของพวกเรามาก ๆ” – แม่ภาพ

การสร้างพลังให้กับชุมชนเกิดขึ้นจากกระบวนการทำงานแบบมีส่วนร่วมระหว่างกลุ่มผู้สูงอายุและคนในชุมชนอย่างต่อเนื่อง การทำงานร่วมกันนี้ไม่ได้จำกัดเฉพาะผู้สูงอายุที่มีประสบการณ์ในการสร้างพลังจากการรวมกลุ่มวิสาหกิจชุมชนเท่านั้น แต่ยังรวมถึงคนในชุมชนที่มีส่วนร่วมในกระบวนการทำงานด้วย กระบวนการทำงานแบบมีส่วนร่วมนี้เกิดจากการบริหารจัดการงานของกลุ่มผู้สูงอายุในฐานะผู้นำกลุ่ม และการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน โดยการจูงใจให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการคิด แสดงความคิดเห็น ตัดสินใจ ปฏิบัติงาน และรับผิดชอบในการทำงานต่าง ๆ ร่วมกัน ทั้งหมดนี้เกิดขึ้นจากการทำความเข้าใจเป้าหมายของการทำงานให้ตรงกัน และหา

แนวทางปฏิบัติงานร่วมกันเพื่อพัฒนาการทำงานให้มีประสิทธิภาพสูงสุด (ประโยชน์ ส่งกลิ่น, 2561) ซึ่งการสร้างพลังให้กับชุมชนด้วยกระบวนการทำงานแบบมีส่วนร่วมนี้มีความแตกต่างกับแนวคิดของการพยายามที่จะใช้ความรู้ความสามารถที่ตนเองร่ำเรียนมาถ่ายทอดไปยังคนในชุมชนผ่านภาษาที่มีความเป็นวิชาการและเชื่อว่าหากคนในชุมชนปฏิบัติตามก็จะทำให้เกิดการพัฒนา แนวความคิดความเชื่อในการพัฒนาคนในชุมชนเช่นนี้มักเป็นสาเหตุของความล้มเหลวในการพัฒนา ซึ่งเกิดจากการครอบงำโดยรัฐบาลและกลุ่มบุคคลต่าง ๆ ที่คิดว่าการพัฒนาก็คือการจัดการ หรือแก้ปัญหาให้ประชาชน แม้จะบอกว่าเป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วม แต่การมีส่วนร่วมนั้นก็กลับเป็นไปเพื่อสนับสนุนกิจกรรมตามที่เจ้าหน้าที่รัฐกำหนดและบางครั้งก็ดำเนินการโดยปราศจากการปรึกษากับคนในชุมชนว่าแท้จริงแล้วชุมชนกำลังเผชิญกับปัญหาและต้องการจะแก้ไขปัญหอะไรที่เป็นความต้องการของชุมชน (Yampochai, 2017) หลักการสำคัญในการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน คือ การหลีกเลี่ยงการถ่ายทอดความรู้และแนวคิดของบุคคลภายนอกไปยังชุมชนในลักษณะของการบังคับหรือครอบงำ โดยเชื่อว่าหากชุมชนปฏิบัติตามแนวทางเหล่านั้นก็จะนำไปสู่การพัฒนา

แนวคิดในลักษณะนี้มักเป็นสาเหตุของความล้มเหลวในการพัฒนา เนื่องจากขาดการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงจากชุมชน สิ่งที่น่าทึ่งของกลุ่มควรระวัง คือ การตัดสินใจว่าปัญหาใดเป็นปัญหาของชุมชนแทนคนในชุมชนเสียเอง หรือการพยายามบังคับหรือหลอกล่อให้คนในชุมชนยอมรับเอากิจกรรมใด ๆ ที่ไม่ได้มาจากการตัดสินใจของคนในชุมชน แทนที่จะบอกว่าคนในชุมชนมีปัญหาอะไร ผู้นำกลุ่มควรจะต้องช่วยให้ชุมชนเข้าใจถึงปัญหาที่พวกเขา กำลังเผชิญอยู่ด้วยตัวของเขาเอง (Laverack, 2006; พินทุสร โพธิ์อุไร, 2563)

การเสริมพลังให้แก่ชุมชนที่แท้จริงและยั่งยืนต้องเกิดจากการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงของคนในชุมชน โดยมีบทบาทในการระบุปัญหา ร่วมตัดสินใจเลือกแนวทางแก้ไข และดำเนินการด้วยตนเอง มิใช่เป็นเพียงผู้รับจากโครงการหรือกิจกรรมที่หน่วยงานภายนอกกำหนดมาให้เท่านั้น ดังนั้น นักพัฒนาจึงจำเป็นต้องเปลี่ยนวิธีคิดหรือมุมมองในการพัฒนาโดยหันมาให้ ความสำคัญกับกระบวนการวิเคราะห์บริบทชุมชน ทุนชุมชน คนในชุมชน เป็นตัวตั้ง และการเสริมพลัง อำนาจเป็นอีกหนทางหนึ่งที่สามารถสร้างพลังให้แก่ชุมชนและนำไปสู่การเกิดการพัฒนายั่งยืนได้ การทำงานร่วมกันแบบมีส่วนร่วมนี้ถือเป็นปฏิบัติการเปลี่ยนแปลงเชิงกระบวนการทำงานของกลุ่ม ที่ทำให้ทุกฝ่ายที่เข้ามามีส่วนร่วมเกิดสำนึกในหน้าที่ ความรับผิดชอบ รวมถึงบทบาทในการทำงานร่วมกันเพื่อบรรลุเป้าหมายของกลุ่ม กระบวนการสำคัญที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงสู่การทำงานร่วมกันคือ การทำงานร่วมกันตามศักยภาพของแต่ละคน ซึ่งเป็นกิจกรรมหรือการทำงานอย่างเป็น

ระบบที่พัฒนาโดยสมาชิกผู้สูงอายุและคนในชุมชน เพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่ตกลงร่วมกัน โดยปฏิบัติการสร้างแนวทางการเสริมพลังให้ชุมชนโดยผู้สูงอายุ และศึกษาเงื่อนไขความสำเร็จ ประกอบด้วย 3 ประเด็นหลัก คือ การกำหนดบทบาทของสมาชิก ความต่อเนื่องของการทำงาน อย่างเป็นระบบ และการจัดการรายได้ของกลุ่มอย่างยั่งยืน ซึ่งจะนำไปสู่ความสำเร็จในการเสริมสร้างพลังให้แก่ชุมชนโดยกลุ่มผู้สูงอายุได้ กระบวนการเสริมพลังให้แก่ชุมชนจึงเป็นกลยุทธ์สำคัญหรือจุดเริ่มต้นของกระบวนการพัฒนาศักยภาพของคนในชุมชน โดยมีจุดประสงค์เพื่อพัฒนาศักยภาพในระดับบุคคลออกมา ทำให้คนรู้สึกมีอำนาจในการคิดและตัดสินใจ เมื่อบุคคลในชุมชนรวมกลุ่มกันจะก่อให้เกิดการยกระดับพลังอำนาจในลักษณะของกลุ่มคนในระดับที่ใหญ่ขึ้นหรือที่เรียกว่า Community Empowerment หากคนในชุมชนใช้พลังอำนาจในกระบวนการคิดและตัดสินใจเพื่อขับเคลื่อนและแก้ไขปัญหาในชุมชนร่วมกันในมิติของการพัฒนา ย่อมหมายถึงการขับเคลื่อนกิจกรรมภายใต้แนวคิดของกระบวนการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน ซึ่งจะก่อให้เกิดมิติของความสัมพันธ์ของคนในชุมชนตามมา ยิ่งร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมแก้ไขปัญหามากขึ้นเท่าใด คนก็ยิ่งได้รับรู้ เกิดปัญญาและความสามารถในการตัดสินใจเพื่อกำหนดชีวิตด้วยตนเองมากขึ้นเท่านั้น การเสริมพลังจึงเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้เกิดการมีส่วนร่วม ซึ่งการมีส่วนร่วมนั้นเป็นทั้งวิธีการและเป้าหมายที่นำไปสู่การพัฒนาของผู้สูงอายุและคนในชุมชน (Guijt, Arevalo, & Saladores, 1998; Yampochai, 2017; พินทุสร โพธิ์อุไร, 2561)

“... เราทำโปรแกรมไว้สำหรับผู้ที่มาติดต่อไว้ส่วนหนึ่ง อีกส่วนเราก็ถามเขาว่า เขอยากมาเรียนรู้อะไร อยากดูอะไร แล้วเราก็เตรียมและจัดให้ ... อยากให้เขามาแล้ว เขาได้ประโยชน์ เราอยากให้ เขอยากครับ” – แม่พจน์

ปฏิบัติการการสื่อสารการเสริมพลังให้แก่ชุมชนโดยผู้สูงอายุที่มีพลังในตนเอง ผู้วิจัยใช้กระบวนการศึกษาโดยการใช่วิธีการออกแบบผ่านการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Design Research in Participatory Action Research) เพื่อนำไปสู่การสร้างทฤษฎีฐานรากการเสริมพลังชุมชนแบบมีส่วนร่วมโดยผู้สูงอายุ โดยผู้วิจัยและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องอื่นได้แก่ ผู้สูงอายุ คนในชุมชน และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องอื่น ๆ ในชุมชน สามารถดำเนินการวิจัยร่วมกันและสามารถรวบรวมข้อมูลที่เป็นประโยชน์สำหรับการวิจัยได้ โดยเน้นแนวทางที่ยึดหยุ่นในการศึกษาของทฤษฎีฐานราก และไม่ได้เป็นสูตรสำเร็จทางระเบียบวิธีที่ตายตัว บนฐานความคิดเกี่ยวกับการศึกษาโดยไม่เชื่อว่าข้อมูลและทฤษฎีเป็นการค้นพบ หากแต่มองว่าการศึกษาเป็นส่วนหนึ่งของการปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้วิจัย ปรากฏการณ์ที่ศึกษา และข้อมูลที่รวบรวม นักวิชาการสร้างทฤษฎีฐานรากจากการเกี่ยวพัน

อดีตและปัจจุบันของตนเองและการปฏิสัมพันธ์กับผู้คน มุมมองทางสังคม นำไปสู่การปฏิบัติการวิจัยและการวิเคราะห์เชิงการตีความ โดยทฤษฎีฐานรากเป็นการวาดภาพของความเป็นจริงที่เกิดจากการตีความของผู้วิจัย ไม่ใช่ภาพแห่งความเป็นจริงตามธรรมชาติของมัน โดยนัยนี้นักวิจัยในฐานะผู้ศึกษาจึงสร้างความเป็นจริงขึ้นมาชุดหนึ่งเกี่ยวกับปรากฏการณ์ที่ตนศึกษา ซึ่งทำให้ผู้วิจัยและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องสามารถวาดภาพความเป็นจริงของแนวทางการเสริมพลังให้แก่ชุมชนโดยผู้สูงอายุที่มีพลังในตนเองได้อย่างสมบูรณ์

5.2.5 การใช้แนวทางการเสริมพลังให้แก่ชุมชนโดยผู้สูงอายุที่มีพลังในตนเอง

หลังจากการใช้แนวทางการเสริมพลังให้แก่ชุมชนโดยผู้สูงอายุที่มีพลังในตนเอง โดยผู้วิจัยได้ดำเนินการปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมกับกลุ่มผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในชุมชนตามความพร้อมของชุมชน ผลการวิจัยพบว่า แนวทางนี้เน้นการให้อำนาจ การเปิดพื้นที่ และการสนับสนุนให้คนในชุมชนได้แสดงศักยภาพและความสามารถของตนเอง แนวคิดพื้นฐานสำคัญสามประการที่ช่วยผลักดันให้เกิดการเสริมพลังชุมชนได้แก่: ประการแรก บทบาทของผู้สูงอายุและคนในชุมชน การมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงของผู้สูงอายุและคนในชุมชนถือเป็นรากฐานสำคัญของการเสริมพลังผู้สูงอายุที่ประสบความสำเร็จจากการดำเนินกิจกรรมวิสาหกิจชุมชน (มะม่วงน้ำดอกไม้ม) สามารถถ่ายทอดประสบการณ์และเป็นแบบอย่างที่ดีให้แก่คนในชุมชน ในขณะเดียวกัน คนในชุมชนก็มีโอกาสเปิดใจเรียนรู้และมีส่วนร่วมในการวางแผนและดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ การแลกเปลี่ยนความคิดเห็น การรับฟังซึ่งกันและกัน และการปรับตัวเข้าหากันจะนำไปสู่การทำงานร่วมกันอย่างเป็นระบบที่มีการกำหนดบทบาทหน้าที่ชัดเจน ประการที่สอง การขับเคลื่อนกลุ่มวิสาหกิจชุมชน การรวมตัวกันเป็นกลุ่มวิสาหกิจชุมชน (มะม่วงน้ำดอกไม้ม) เป็นแนวทางสำคัญในการเสริมพลังให้ชุมชน กลุ่มผู้ผลิต "มะม่วงน้ำดอกไม้ม" จะช่วยสร้างการมีส่วนร่วม ความรู้สึกเป็นเจ้าของร่วมกัน และการจัดการทรัพยากรของตนเองอย่างยั่งยืน รวมถึงตอบสนองความต้องการของคนในชุมชนและชุมชนโดยรวม ประการสุดท้าย การสร้างการเปลี่ยนแปลงทางอาชีพ การดำเนินกิจกรรมวิสาหกิจชุมชน (มะม่วงน้ำดอกไม้ม) จะนำไปสู่การสร้างโอกาสทางอาชีพใหม่ ๆ ให้แก่คนในชุมชน ทั้งการประกอบอาชีพหลักและอาชีพเสริม ซึ่งจะส่งผลให้เกิดรายได้และการพึ่งพาตนเองมากขึ้น นอกจากนี้ยังนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงอาชีพหลักได้อีกด้วย การมีอาชีพและรายได้ที่มั่นคงจะทำให้คนในชุมชนมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น มีพลังและความมั่นใจในการดำรงชีวิต (Koulaouzides, 2017) จากการมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุและคนในชุมชนดังกล่าว นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงเชิงกระบวนการทำงานของกลุ่ม ทำให้เห็นถึงการทำงานที่มีการกำหนดบทบาทและหน้าที่ชัดเจนระหว่างผู้สูงอายุ

และคนในชุมชน การทำงานอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง รวมถึงการจัดการรายได้ที่ยั่งยืน ซึ่งกลุ่มผู้มีส่วนเกี่ยวข้องมองว่าเป็นกระบวนการเสริมพลังให้แก่ชุมชนโดยผู้สูงอายุที่มีพลังในตนเอง โดยกระบวนการสำคัญที่ทำให้ผู้สูงอายุสามารถเสริมสร้างพลังให้แก่ชุมชนได้ มีดังนี้ การทำความเข้าใจความต้องการของคนในชุมชน การเปิดพื้นที่แหล่งเรียนรู้ให้กับชุมชน การเป็นแบบอย่างความสำเร็จ การรวมกลุ่มเพื่อสร้างสังคมเข้มแข็ง และการส่งเสริมความรู้ด้านการเงิน ผู้สูงอายุที่มีพลังในตนเองจะนำพากระบวนการเหล่านี้มาใช้ ซึ่งจะเป็นแรงบันดาลใจและสร้างพลังให้แก่คนในชุมชนให้มีกระบวนการทำงานที่ถูกต้องและนำไปสู่การลงมือปฏิบัติไปพร้อมกับกลุ่ม (Pusey, 2002; อรรถรา ธรรมาธิกุล, 2558)

“แม้รู้สึกมีความสุขและภูมิใจที่ได้ร่วมกิจกรรมนี้กับกลุ่ม เพราะทำให้แม่เห็นว่า
เป็นคนในกลุ่ม ทำอะไรด้วยกัน รู้สึกมีประโยชน์มาก” – แม่คำห้ำ

การเสริมพลังในชุมชนเป็นกระบวนการที่มุ่งเน้นให้บุคคลในชุมชนได้พัฒนาความสามารถในการคิด การตัดสินใจ และการแก้ไขปัญหาด้วยตนเอง โดยเน้นการมีส่วนร่วมอย่างเต็มที่ผ่านการสนทนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างกัน ทำให้คนในชุมชนเกิดการมองเห็นคุณค่าและเชื่อมั่นในศักยภาพของตนเอง สามารถระบุปัญหา วิเคราะห์สาเหตุ มองภาพอนาคต และพัฒนากลวิธีในการแก้ปัญหานั้นๆ ได้ ซึ่งจะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมในระดับบุคคล องค์กร และสังคม (อัจฉรา ชลายนนาวิณ, 2560) แนวทางการเสริมพลังในชุมชน ประกอบด้วยการพัฒนาศักยภาพชุมชน (Capacity Building) ให้คนในชุมชนเกิดทักษะ มีความรู้ สามารถระดมทรัพยากร วางแผน และประเมินผลโครงการของชุมชนด้วยตนเอง เพื่อนำไปสู่การแก้ปัญหาและการมีแผนการจัดการของชุมชน การส่งเสริมให้ชุมชนมีการประสานงานประชุม วางแผน และคิดสร้างสรรค์กิจกรรมต่าง ๆ รวมทั้งการส่งเสริมให้ชุมชนเกิดการพึ่งพาตนเอง (Self-Reliance) โดยค้นพบศักยภาพและสามารถบริหารจัดการทรัพยากรของตนเองได้ แนวทางทั้งสามนี้จะช่วยให้ชุมชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมที่นำไปสู่ความสำเร็จและคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น ตลอดจนการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน การเสริมพลังเป็นกระบวนการหลายมิติทางสังคมที่ช่วยให้คนมีอำนาจในการดำรงชีวิตและรู้สึกว่าตนเองมีพลัง ซึ่งครอบคลุมมิติทางด้านจิตใจ สังคม เศรษฐกิจ และอื่น ๆ การเสริมพลังนี้เกิดได้ในหลายระดับ ได้แก่ ระดับบุคคล ระดับองค์กร และระดับสังคมชุมชน ซึ่งมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน การเปลี่ยนแปลงในระดับบุคคลเป็นสิ่งที่ต้องเกิดก่อน เพื่อขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงในระดับชุมชนต่อไป เช่นเดียวกับกลุ่มผู้สูงอายุที่รวมกลุ่มวิสาหกิจชุมชน (นิสดารักษ์ เวชยานนท์, 2554)

แนวคิดเกี่ยวกับการสร้างพลังในชุมชน (Community Empowerment) ของ Freire (2020) เป็นแนวคิดหลักในการศึกษากระบวนการที่ผู้สูงอายุมีส่วนร่วมเพื่อเสริมพลังให้แก่ชุมชน โดยมุ่งเน้นกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมที่จะนำไปสู่การสร้างพลังจากภายในตนเองและชุมชน มีหลักการสำคัญคือ การเชื่อในความเป็นไปได้ที่จะเปลี่ยนแปลงชุมชนให้ดีขึ้นได้โดยใช้ ศักยภาพ ความสามารถ และความร่วมมือของคนในชุมชนเอง เพื่อร่วมกันจัดการกับปัญหาและนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงชุมชนไปในทิศทางที่ชุมชนต้องการ หลุดพ้นจากการถูกกดขี่ การสร้างพลังในชุมชนจำเป็นต้องใช้กระบวนการศึกษาที่เน้นให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนรู้ อย่างแท้จริง โดยใช้เทคนิคการสนทนาแลกเปลี่ยนความรู้และกระตุ้นให้ผู้เรียนหรือคนในชุมชนเกิด ความสนใจ ทำความเข้าใจปัญหา วิเคราะห์หาทางแก้ไขร่วมกัน วิธีการดังกล่าวจะส่งผลให้ผู้เรียน หรือคนในชุมชนเกิดความรู้สึกว่าตนมีความสามารถ ได้รับการยอมรับ มองเห็นคุณค่าในตนเอง เกิดความนับถือตนเอง นำไปสู่ความรู้สึกมีพลังที่เริ่มต้นจากตนเอง (Self-Empowerment) จากนั้น จึงเกิดการรวมกลุ่มเพื่อสร้างพลังในชุมชนโดยรวม (Community Empowerment) (นันทพร ตรี คุณา, 2560)

ภายหลังจากที่กลุ่มผู้สูงอายุที่มีพลังในตนเองใช้ปฏิบัติการเปลี่ยนแปลงเชิง กระบวนการทำงานของกลุ่มและกระบวนการเสริมพลังให้แก่ชุมชนโดยผู้สูงอายุที่มีพลังในตนเอง ขับเคลื่อนกลุ่มและเสริมพลังให้แก่คนในชุมชน สิ่งที่ทำให้ผู้สูงอายุสามารถสนับสนุนการเสริมพลัง ให้แก่คนในชุมชนสามารถดำเนินการได้อย่างต่อเนื่อง คือ การส่งเสริมการเรียนรู้ของคนในชุมชน โดยการเรียนรู้และทำงานร่วมกันกับกลุ่มในชุมชนสามารถเสริมสร้างทักษะและความรู้ที่จำเป็น สำหรับการพัฒนาทำสวนมะม่วงและการจัดการอื่น ๆ ที่จำเป็นสำหรับการประกอบอาชีพ โดยการ แบ่งปันความรู้และประสบการณ์ของผู้สูงอายุต่อกันในชุมชนช่วยให้ทุกคนมีโอกาสเรียนรู้จากกัน และกันและเจริญเติบโตไปพร้อมกัน การสร้างงาน รายได้ และอาชีพที่ยั่งยืน มีการสนับสนุนให้นำ สิ่งที่ได้จากการเรียนรู้ไปลงมือทำ เมื่อเกิดปัญหาความผิดพลาดก็สามารถมาแลกเปลี่ยนพูดคุยกัน ได้ จนบางครั้งนำไปสู่การได้นวัตกรรมใหม่ ๆ ในการทำงานร่วมกัน สะท้อนให้เห็นว่าการสร้างพลัง ในชุมชนเกิดจากกระบวนการที่ผู้สูงอายุตระหนักรู้ในคุณค่าและศักยภาพของตนเอง จนนำไปสู่ การรวมกลุ่ม แลกเปลี่ยนความรู้ ค้นหาและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรในชุมชน สร้างอาชีพและ รายได้ เมื่อประสบความสำเร็จ จึงเป็นแรงบันดาลใจให้คนในชุมชนเข้าร่วมกลุ่ม เกิดการปรับตัว เข้าหากัน เปิดใจเรียนรู้ซึ่งกันและกัน ทำงานร่วมกันอย่างต่อเนื่อง แก้ไขปัญหา พัฒนานวัตกรรม ใหม่ ๆ ซึ่งถือเป็นการเรียนรู้และพัฒนาาร่วมกันสู่การสร้างอาชีพที่ยั่งยืนในชุมชน (อรรครา ธรรมาภิ กุล, 2558)

มีการศึกษาเกี่ยวกับวาทกรรมเรื่องการเสริมพลังในการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ที่กล่าวถึงวิธีการศึกษาสำหรับผู้ใหญ่แบบกระบวนการมีส่วนร่วมด้วยการดำเนินโครงการระยะยาวในการเรียนรู้สามารถทำให้ผู้ใหญ่ใช้ประสบการณ์ตนเอง ประสบการณ์ปัญหา เปิดโอกาสให้ผู้ใหญ่สามารถแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นได้ดี และสนับสนุนให้เป็นการเสริมสร้างพลังอำนาจนำไปสู่การปลดปล่อยได้เป็นอย่างดี (Daniele, 2017; Koulaouzides, 2017) สอดคล้องกับแนวคิดแนวคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้เพื่อความเป็นไทเพื่อการสร้างพลังชุมชนของ Paulo Freire และ Habermas มีจุดร่วมในการสร้างพลังชุมชน คือ การเสริมพลัง (Empowerment) โดยการให้ความรู้ที่สามารถทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ในลักษณะนี้ได้โดยวิธีการ “เสวนา” (Dialogue) ระหว่างผู้สอนและผู้เรียนที่ไม่มีการชี้นำซึ่งใช้วิธีการตั้งปัญหา การคิดวิเคราะห์และการวิพากษ์สถานการณ์ การกระทำ สังคม และปัญหาอย่างมีเหตุผล (Critically Oriented Sciences) เป็นความรู้ความสามารถในการมองสังคมเชิงวิพากษ์เพื่อนำไปสู่การปลดปล่อยเปลี่ยนแปลงจิตสำนึกให้หลุดพ้น (ประภาภัทร นิยม, 2552)

การวิจัยการออกแบบผ่านการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Design Research in Participatory Action Research) ในครั้งนี้ สามารถนำไปสู่การเสริมพลังให้แก่ชุมชนโดยผู้สูงอายุที่มีพลังในตนเองได้ อันเป็นผลจากการที่ผู้สูงอายุในชุมชนเกิดการสร้างพลังให้กับตนเองโดยกระบวนการมโนธรรมสำนึก เกิดการต่อรองกับโครงสร้างทางสังคมสมัยใหม่จนได้นิยามความหมายนำไปสู่การสร้างอัตลักษณ์ใหม่ของผู้สูงอายุที่มองเห็นคุณค่าของตัวเอง เห็นความสามารถ จากการพูดคุยแลกเปลี่ยนกันในกลุ่ม เป็นการเปิดพื้นที่ให้ผู้สูงอายุได้แสดงศักยภาพจนเกิดเป็นกลุ่มวิสาหกิจชุมชน (มะม่วงน้ำดอกไม้ม) ได้อย่างประสบความสำเร็จ กระบวนการเหล่านี้นำไปสู่การสร้างความสนใจให้กับคนในชุมชน เกิดการเรียนรู้แลกเปลี่ยนและการทำงานร่วมกันระหว่างผู้สูงอายุและคนในชุมชน และเกิดเป็นปฏิบัติการเปลี่ยนแปลงเชิงกระบวนการทำงานของกลุ่ม และกระบวนการเสริมพลังให้แก่ชุมชนโดยผู้สูงอายุที่มีพลังในตนเองที่กลุ่มสามารถนำไปบูรณาการทำงานร่วมกันของกลุ่มได้อย่างต่อเนื่อง และเป็นการเสริมพลังร่วมกันระหว่างผู้สูงอายุและคนในชุมชนได้อย่างยั่งยืน

5.3 อคติพาทย์ต่อปฏิบัติการเสริมพลังให้แก่ชุมชนด้วยพลังของผู้สูงอายุ

“แม่อยากทำให้เห็น ว่าผู้สูงอายุอย่างกลุ่มเรา จะเปลี่ยนชุมชนธรรมดาให้กลายเป็นชุมชนที่มีเศรษฐกิจที่ดีมาก ๆ แห่งหนึ่งเลย” – แม่ภาพ

การสะท้อนถึงความตั้งใจและมุ่งมั่นของแม่ภาพ ผู้นำกลุ่มวิสาหกิจชุมชน (มะม่วงน้ำดอกไม้ม) ในงานสัมมนาของกลุ่มอาชีพในครั้งนั้น กลายเป็นแรงบันดาลใจที่สำคัญของผู้วิจัยในการศึกษา “การสร้างทฤษฎีฐานรากเพื่อการเสริมพลังชุมชนแบบมีส่วนร่วมโดยผู้สูงอายุ” บนความเชื่อของผู้วิจัยที่ว่า “ผู้สูงอายุมีความสามารถและยังคงเป็นกำลังสำคัญในการขับเคลื่อนสังคมในเชิงบวกได้” ผู้สูงอายุจึงไม่ใช่ภาระของสังคม แต่เป็นพลังสำคัญในการขับเคลื่อนสังคมให้ก้าวหน้า หากเราหันมามองด้วยสายตาที่เห็นคุณค่าและศักยภาพของผู้สูงอายุ พวกเขาจะกลายเป็นบุคคลที่ทรงคุณค่ายิ่ง กลุ่มผู้สูงอายุที่มีการรวมกลุ่มเป็นวิสาหกิจชุมชน เป็นการรวมกลุ่มที่ทำให้เห็นการเปิดพื้นที่และเปิดโอกาสหยิบยื่นให้ผู้สูงอายุได้แสดงศักยภาพอย่างเต็มที่ผ่านกระบวนการมีส่วนร่วม กระบวนการดังกล่าวมีส่วนสำคัญในการสร้างการเปลี่ยนแปลงของผู้สูงอายุ และยังส่งผลกระทบไปยังคนในชุมชน รวมถึงเศรษฐกิจของชุมชนด้วย การรวมกลุ่มวิสาหกิจชุมชน ยังกลายเป็นรายได้หลักให้กับกลุ่มผู้สูงอายุและคนในชุมชนได้อีกด้วย ทั้งหมดนี้เป็นหลักฐานยืนยันถึงคุณค่าและศักยภาพอันยิ่งใหญ่ของผู้สูงอายุที่ควรได้รับการยอมรับและการส่งเสริมให้มากขึ้น

1. ผู้สูงอายุในนิยามใหม่กับการต่อรองต่อโครงสร้างทางสังคมที่มุ่งสู่ความสมัยใหม่

ภายใต้โครงสร้างทางสังคมที่มุ่งสู่ความสมัยใหม่ที่มุ่งเน้นผลกำไรและประสิทธิภาพ การผลิตสูงสุด มีผลทำให้เกิดการละเลยและมองข้ามคุณค่าของผู้สูงอายุซึ่งถูกจัดอยู่ในกลุ่มประชากรที่ไม่มีศักยภาพในการสร้างผลผลิตหรือผลกำไรให้กับระบบเศรษฐกิจกระแสหลัก และถูกมองว่าเป็น “กลุ่มคนที่ใช้ไม่ได้” ไร้ประโยชน์ต่อระบบ พวกเขาจำเป็นต้องรอรับการเหลียวแลและการช่วยเหลือจากสังคม อันเป็นการกระทบกระเทือนต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ อย่างไรก็ตาม เรื่องราวของกลุ่มผู้สูงอายุที่รวมตัวกันและผลการวิจัยได้สะท้อนให้เห็นว่า การมองผู้สูงอายุด้วยมุมมองดังกล่าวมีความคลาดเคลื่อนไปอย่างมาก เพราะกลุ่มผู้สูงอายุที่มองเห็นศักยภาพของตนเองและมีการรวมกลุ่มเป็นวิสาหกิจชุมชน ทำให้เห็นแล้วว่าผู้สูงอายุเหล่านี้ไม่ได้เป็นภาระต่อสังคม หากแต่กลับเป็นกลุ่มผู้มีพลังและศักยภาพสูงมาก เพียงแต่ในการดำรงอยู่ภายใต้โครงสร้าง

ทางสังคมสมัยใหม่ที่มีความเร่งด่วน พวกเขาขาดโอกาสในการแสดงออกและใช้ศักยภาพอย่างเต็มที่

เมื่อผู้สูงอายุมีการเสริมพลังในตนเอง สามารถตระหนักถึงคุณค่าและศักยภาพในตัวเอง มีการริเริ่มความคิดการรวมกลุ่ม มองเห็นโอกาสในการขับเคลื่อนกลุ่มของตัวเอง ผู้สูงอายุเหล่านี้ก็นำเอาความรู้ ประสบการณ์ และทักษะที่สั่งสมมานานมาใช้อย่างคุ้มค่า พวกเขาสามารถสร้างงาน สร้างอาชีพ และสร้างระบบเศรษฐกิจขนาดเล็กที่มีเสถียรภาพและยั่งยืนได้ เป็นการพิสูจน์ให้เห็นว่า แท้จริงแล้วผู้สูงอายุก็เป็นกำลังสำคัญในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจและสังคมได้ไม่ต่างจากรัยอื่น ๆ หากมีการเปิดโอกาสและการปลดปล่อยของผู้สูงอายุเองที่เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินการกลุ่มร่วมกันอย่างเสมอภาคเท่ากัน การรวมกลุ่มกันของผู้สูงอายุที่ได้นำความรู้ ประสบการณ์ รวมถึงทักษะต่าง ๆ ที่สั่งสมมานานมาใช้ให้เกิดประโยชน์นั้น เปรียบเสมือนเป็นการเปิดพื้นที่และสร้างโอกาสของผู้สูงอายุได้แสดงศักยภาพและคุณค่าของตนเองออกมาอย่างเต็มที่นำไปสู่การสร้างงาน สร้างอาชีพ หรือแม้แต่การสร้างระบบเศรษฐกิจขนาดเล็กให้เกิดขึ้นในชุมชน สิ่งนี้ทำให้เห็นว่าผู้สูงอายุสามารถพึ่งพาตนเองได้มากขึ้น ไม่จำเป็นต้องรอรับการช่วยเหลือจากภายนอกอีกต่อไป พวกเขากลายเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจและสังคม มีโอกาสได้สร้างสรรค์และทำประโยชน์ให้กับตนเอง ครอบครัว และชุมชนของตนเอง ซึ่งนับเป็นการต่อยอดถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ที่พึงมีคุณค่าและไม่ควรถูกมองข้ามไปจากสังคมอีกต่อไป

เมื่อกลุ่มผู้สูงอายุที่มีพลังในตนเองใช้ศักยภาพเพื่อรวมตัวกันอย่างเข้มแข็ง ก่อให้เกิดระบบเศรษฐกิจขนาดเล็กในรูปแบบของการรวมกลุ่มขึ้นมา ซึ่งมีลักษณะเป็นระบบเศรษฐกิจแบบพึ่งพาตนเอง ที่สามารถตอบสนองความต้องการขั้นพื้นฐานและความมั่นคงของครอบครัวและชุมชนได้ ระบบเศรษฐกิจขนาดเล็กนี้ยังมีความยืดหยุ่นและสามารถปรับตัวได้ดีกว่าระบบเศรษฐกิจภายใต้โครงสร้างทางสังคมสมัยใหม่แบบดั้งเดิม เนื่องจากไม่ได้มุ่งเน้นไปที่การแสวงหากำไรสูงสุดเพียงอย่างเดียว แต่ยังให้ความสำคัญกับการพึ่งพาตนเอง การสนับสนุนซึ่งกันและกันของกลุ่มผู้สูงอายุ การให้ความสำคัญกับความมั่นคงของครอบครัวและชุมชนเป็นหลัก โดยอาศัยความรู้ ทักษะ และประสบการณ์ของสมาชิกในกลุ่มมาสร้างสรรค์เป็นอาชีพ เป็นกิจการขนาดเล็กที่สอดคล้องกับบริบทของชุมชน นอกจากนี้ กลุ่มวิสาหกิจชุมชน (มะม่วงน้ำดอกไม้) ซึ่งเป็นระบบเศรษฐกิจขนาดเล็กนี้ยังมีความสอดคล้องกับวิถีชีวิตดั้งเดิมของชุมชน เช่น การประกอบอาชีพเกษตรกรรม การทำหัตถกรรมพื้นบ้าน หรือการบริการด้านต่าง ๆ ซึ่งเป็นสิ่งที่ผู้สูงอายุมีความชำนาญและสามารถถ่ายทอดองค์ความรู้ให้กับรุ่นต่อไปได้ เป็นการขยายต่อการเสริมพลังให้กับคนในชุมชน การดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจในรูปแบบนี้จึงไม่เพียงแต่สร้างรายได้เลี้ยงชีพ แต่ยัง

เป็นการอนุรักษ์และสืบสานวิถีชีวิต ภูมิปัญญา และเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชุมชนให้คงอยู่ต่อไปด้วย มิใช่ถูกกลืนกลายไปกับกระแสของโครงสร้างทางสังคมสมัยใหม่ที่มุ่งรวบอำนาจเข้าสู่ส่วนกลางเพียงอย่างเดียว

การก่อเกิดผู้สูงอายุที่มีการเสริมพลังในตนเองและการส่งต่อพลังนี้ให้กับคนในชุมชนมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการสร้างระบบเศรษฐกิจรูปแบบของการรวมกลุ่มที่มีความยืดหยุ่น ยั่งยืน และเอื้อต่อความเสมอภาคและความเท่าเทียมกันของคนในสังคมมากขึ้น เมื่อผู้สูงอายุได้รวมตัวกันอย่างเข้มแข็ง และสามารถสร้างระบบเศรษฐกิจชุมชนขนาดเล็กที่พึ่งพาตนเองได้ ย่อมเป็นตัวอย่างที่ดีในการผลักดันให้เกิดระบบเศรษฐกิจใหม่ในวงกว้างขึ้น ความสำเร็จของกลุ่มผู้สูงอายุเหล่านี้ยังเป็นการสร้างแรงบันดาลใจให้กับทุกคนในสังคม ให้ตระหนักถึงคุณค่าและศักยภาพที่ซ่อนอยู่ภายในตนเอง พร้อมทั้งจะก้าวออกมาเปลี่ยนแปลงชีวิตของตนเอง ครอบครัว และชุมชน พวกเขาได้เห็นตัวอย่างจากผู้สูงอายุว่า ไม่ว่าจะอยู่ในวัยใด หากมองเห็นโอกาสและเสริมพลังให้ตนเองและคนในชุมชนอย่างเหมาะสม ทุกคนก็มีศักยภาพที่จะสร้างสรรคสิ่งดี ๆ ให้กับสังคมได้ ช่วยผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงและสร้างอนาคตที่ดีกว่าขึ้นได้

การประสบความสำเร็จของกลุ่มผู้สูงอายุที่มีพลังในตนเองและสามารถเสริมพลังให้กับชุมชนได้นี้สามารถนำไปเป็นตัวอย่างที่ดีในการสนับสนุนกลุ่มผู้สูงอายุกลุ่มอื่น หรือการเสริมพลังให้กับชุมชนอื่นต่อไป ศักยภาพและพลังของกลุ่มผู้สูงอายุที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชนของตนเองได้ โดยการรวมตัวเป็นกลุ่มหรือศูนย์กลางระดับชุมชนและระดับจังหวัดของผู้สูงอายุที่มีพลัง รวมถึงชุมชนที่มีความเข้มแข็ง ทำให้เกิดเป็นแหล่งรวมการแลกเปลี่ยนความรู้ประสบการณ์ระหว่างกัน ส่งผลให้เกิดการสื่อสารและการประสานงานที่มีประสิทธิภาพ เป็นรากฐานสำคัญในการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชน ผู้สูงอายุเป็นผู้ที่มีประสบการณ์ชีวิตและภูมิปัญญาสูง สามารถถ่ายทอดองค์ความรู้ เทคนิค และวิธีการต่าง ๆ ที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชนให้แก่คนรุ่นหลัง ทำให้เกิดการสืบสานและสร้างความเข้มแข็งทางด้านวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นขึ้นในชุมชน ด้วยประสบการณ์และความรู้ความสามารถ กลุ่มผู้สูงอายุสามารถวางแผนและดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจร่วมกัน ไม่ว่าจะเป็นการผลิตสินค้าหัตถกรรมหรือผลิตภัณฑ์ชุมชน รวมถึงการบริหารจัดการด้านการตลาดและการประชาสัมพันธ์ด้วยตนเอง ซึ่งจะส่งผลให้เกิดการสร้างรายได้และความมั่นคงทางเศรษฐกิจแก่ชุมชน โดยให้ผู้สูงอายุที่มีประสบการณ์ชีวิตและได้รับการยอมรับนับถือจากคนในชุมชน มีบทบาทสำคัญในการเป็นผู้นำและขับเคลื่อนกิจกรรมหรือโครงการต่างๆ ของกลุ่ม ช่วยให้การดำเนินงานของกลุ่มมีประสิทธิภาพและบรรลุเป้าหมาย สร้างความเข้มแข็งและเอกภาพให้แก่กลุ่มได้เป็นอย่างดี พลัง

ของผู้สูงอายุและความเข้มแข็งของกลุ่มสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการบริหารจัดการ การสร้างองค์ความรู้ การถ่ายทอดภูมิปัญญา และการเป็นแกนนำในการขับเคลื่อนกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชนได้อย่างยั่งยืนทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม

เราสามารถเห็นถึงบทบาทและศักยภาพของผู้สูงอายุและชุมชนในการนำเสนอและสร้างการรับรู้ให้แก่สังคมภายนอก เพื่อปรับเปลี่ยนมุมมองและทัศนคติที่มองข้ามคุณค่าของผู้สูงอายุได้โดย กลุ่มผู้สูงอายุสามารถนำเสนอตัวอย่างความสำเร็จของตนในการสร้างระบบเศรษฐกิจชุมชนที่ยั่งยืนได้ด้วยตนเอง โดยใช้สื่อประเภทต่าง ๆ เช่น โทรทัศน์ วิทยุ สื่อออนไลน์ การจัดนิทรรศการ และกิจกรรมรณรงค์ในการเผยแพร่และประชาสัมพันธ์ให้สังคมภายนอกได้รับรู้ถึงศักยภาพและคุณค่าของผู้สูงอายุ การนำเสนอความสำเร็จของกลุ่มผู้สูงอายุจะเป็นแรงบันดาลใจให้คนในสังคมทุกวัยได้เรียนรู้และเห็นโอกาสในการเปลี่ยนแปลงชีวิตของตนเองและชุมชน สร้างแรงจูงใจให้เกิดการพัฒนาและสร้างสรรค์สิ่งใหม่ ๆ ในชุมชนตามรอยผู้สูงอายุ นอกจากนั้น ชุมชนและกลุ่มผู้สูงอายุสามารถริเริ่มการสร้างความร่วมมือและบูรณาการกิจกรรมกับสถาบันการศึกษาต่าง ๆ ทั้งในระดับชุมชน จังหวัด และระดับประเทศ โดยให้นักศึกษาและบุคลากรทางการศึกษาเข้ามาศึกษาเรียนรู้จากผู้สูงอายุ ถึงภูมิปัญญา วิถีชีวิตดั้งเดิมของชุมชน และร่วมกันหาแนวทางในการอนุรักษ์และสืบสาน ขณะเดียวกันก็มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้โดยนักศึกษาและสถาบันถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านวิชาการและเทคโนโลยีสมัยใหม่กลับคืนสู่ชุมชนด้วย ด้วยพลังและความเข้มแข็งของผู้สูงอายุและชุมชน สามารถผลักดันให้เกิดการสร้างการรับรู้และเปลี่ยนแปลงทัศนคติของสังคม รวมถึงการบูรณาการความร่วมมือกับสถาบันทางการศึกษาได้อย่างต่อเนื่องและยั่งยืนนำไปสู่การพัฒนาทั้งในระดับบุคคล ชุมชน และสังคมอย่างกว้างขวางต่อไป

2. การรวมกลุ่มอย่างเข้มแข็งของผู้สูงอายุกับคนในชุมชน

จุดแข็งสำคัญที่ทำให้กลุ่มวิสาหกิจชุมชน (มะม่วงน้ำดอกไม้ม) โดยการดำเนินการของผู้สูงอายุและคนในชุมชนประสบความสำเร็จในการทำงานร่วมกัน รวมถึงประสบความสำเร็จในการเสริมพลังให้แก่ชุมชนโดยกลุ่มผู้สูงอายุที่มีพลังในตนเอง คือ การวางแผนกระบวนการทำงานของกลุ่มอย่างเป็นระบบ ด้วยการกำหนดบทบาทหน้าที่ในการทำงานให้กับผู้สูงอายุและคนในชุมชนที่เข้ามาร่วมกลุ่มอย่างชัดเจน ทำให้ทุกคนมีความรับผิดชอบและมีส่วนร่วมในกระบวนการดำเนินงาน บทบาทหน้าที่เหล่านี้มิได้ถูกกำหนดขึ้นโดยการบังคับ แต่เป็นการร่วมกันกำหนดขึ้นตามความสมัครใจ ความถนัด และความสนใจของสมาชิกแต่ละคน นอกจากนี้ กลุ่มได้ให้ความสำคัญกับความต่อเนื่องในการทำงานอย่างเป็นระบบ โดยมีการวางแผนการดำเนินงานทั้งระยะสั้นและระยะยาวอย่างรอบคอบ พร้อมทั้งมีการประชุมสมาชิกอย่างสม่ำเสมอเพื่อติดตามผล

การดำเนินงาน รับฟังปัญหาและข้อเสนอแนะจากสมาชิก ก่อนร่วมกันหาแนวทางแก้ไขและปรับแผนการดำเนินงานให้เหมาะสมกับสถานการณ์ ความต่อเนื่องในกระบวนการทำงานดังกล่าวเป็นพื้นฐานสำคัญที่ทำให้กลุ่มมีเสถียรภาพและสามารถขับเคลื่อนไปข้างหน้าได้อย่างมั่นคง รวมถึงกลุ่มยังให้ความสำคัญกับการจัดการรายได้ได้อย่างยั่งยืน โดยมีการวางแผนการใช้จ่ายงบประมาณอย่างรอบคอบและการสร้างเงินสำรองเพื่อใช้ในการดำเนินกิจกรรมของกลุ่มในระยะยาว เงินรายได้ส่วนหนึ่งถูกนำไปลงทุนในกิจการของกลุ่มเอง และบางส่วนถูกแบ่งออกเป็นเงินปันผลให้แก่สมาชิก สร้างแรงจูงใจและความมุ่งมั่นให้แก่สมาชิกในการทำงานเพื่อความสำเร็จในระยะยาวของกลุ่ม รายได้บางส่วนยังถูกนำมาใช้ในการพัฒนาศักยภาพสมาชิก เช่น การอบรมเพิ่มพูนทักษะ การศึกษาดูงานในพื้นที่ต่าง ๆ เป็นต้น ช่วยเสริมสร้างให้สมาชิกในกลุ่ม โดยเฉพาะผู้สูงอายุมีความมั่นใจและพลังในตนเองเพิ่มขึ้น

ปัญหาที่สำคัญของการรวมกลุ่มสร้างอาชีพของชุมชนที่ทำให้ไม่สามารถเสริมพลังให้กับผู้สูงอายุและคนในชุมชนได้ คือ การรวมกลุ่มสร้างอาชีพขาดการสนับสนุนจากภาครัฐอย่างเพียงพอ การสนับสนุนกลุ่มอาชีพชุมชนของภาครัฐเป็นเพียงโครงการระยะสั้น ๆ ขาดการส่งเสริมอย่างจริงจังและต่อเนื่องในระยะยาว โครงการต่าง ๆ มักจบลงเมื่อสิ้นสุดงบประมาณโดยไม่มีการติดตามผลการดำเนินงานของกลุ่มอย่างเป็นระบบ ทำให้ความยั่งยืนของกลุ่มอาชีพเหล่านี้ยังคงเป็นประเด็นที่ท้าทายอยู่ ขณะที่การรวมกลุ่มอาชีพของผู้สูงอายุและชุมชนในประเทศไทยเองก็ยังขาดการจัดการกลุ่มที่มีประสิทธิภาพ กลุ่มส่วนใหญ่ยังไม่ได้จัดทำโครงสร้างองค์กรที่ชัดเจน ไม่มีการกำหนดบทบาทหน้าที่ของสมาชิกอย่างเป็นระบบ ประกอบกับการขาดการวางทั้งระยะสั้นและระยะยาว ทำให้ขาดทิศทางและเป้าหมายที่ชัดเจน นอกจากนี้กลุ่มยังขาดความรู้ความเข้าใจในเรื่องการจดทะเบียนวิสาหกิจชุมชนและการจัดทำแผนธุรกิจ ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญในการสร้างความน่าเชื่อถือและเพิ่มโอกาสในการเข้าถึงแหล่งเงินทุนและการสนับสนุนจากภาครัฐ

ในด้านการกระบวนการทำงาน กลุ่มประสบปัญหาเรื่องคุณภาพสินค้าที่ไม่คงที่เนื่องจากกระบวนการผลิตยังไม่ได้มาตรฐาน สมาชิกขาดทักษะในการผลิตตามความต้องการของลูกค้า และไม่มีการพยากรณ์ความต้องการของลูกค้าล่วงหน้า ทำให้การวางแผนการผลิตขาดประสิทธิภาพ นอกจากนี้ในบางพื้นที่ที่มีการรวมกลุ่ม การทำงานของกลุ่มยังมีความคล้ายคลึงกับพื้นที่อื่น ๆ ขาดเอกลักษณ์และความโดดเด่น รวมถึงประเด็นปัญหาด้านการเงินและบัญชีก็เป็นอุปสรรคสำคัญ กลุ่มขาดเงินทุนหมุนเวียนในการดำเนินกิจการ และมีความยากลำบากในการเข้าถึงแหล่งเงินทุน เนื่องจากไม่มีหลักประกันเพียงพอ สมาชิกขาดความรู้ความเข้าใจในการจัดทำบัญชีตามมาตรฐาน ส่งผลให้การบริหารจัดการด้านการเงินในกลุ่มขาดประสิทธิภาพ

กระบวนการสำคัญที่นำไปสู่ความสำเร็จของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน (มะม่วงน้ำดอกไม้) มีรากฐานมาจากการเรียนรู้ร่วมกันของคนในชุมชน ด้วยการเปิดใจรับฟังและให้โอกาสซึ่งกันและกัน โดยเฉพาะการเปิดโอกาสให้ผู้สูงอายุและคนในชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมของกลุ่ม การยอมรับฟังความคิดเห็นและประสบการณ์จากทุกฝ่ายอย่างเสมอภาค เป็นจุดเริ่มต้นสำคัญที่หล่อหลอมให้เกิดบรรยากาศแห่งความเคารพนับถือและการทำงานร่วมกันอย่างมีความสุข เมื่อทุกคนได้เข้ามาร่วมเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มแล้ว ขั้นตอนสำคัญต่อมาคือการสื่อสารแลกเปลี่ยนเป้าหมายและความคาดหวังซึ่งกันและกันอย่างตรงไปตรงมา ทุกคนได้มีโอกาสแสดงความคิดเห็น เล่าถึงสิ่งที่ตนเองต้องการจะได้รับจากการรวมกลุ่ม ซึ่งอาจเป็นรายได้เสริม การได้ใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ หรือเพียงแค่การได้พบปะสังสรรค์กับเพื่อนบ้าน จากนั้นสมาชิกทั้งหมดจะร่วมกันวางแผนกิจกรรมของกลุ่ม เพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่หลากหลายของทุกคนมากที่สุดเท่าที่จะทำได้ การสื่อสารแลกเปลี่ยนเช่นนี้ทำให้เกิดความเข้าใจอันดีระหว่างสมาชิก รู้สึกมีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจ และเต็มใจที่จะร่วมแรงร่วมใจผลักดันให้กลุ่มประสบความสำเร็จ

การรวมกลุ่มอย่างเข้มแข็งของผู้สูงอายุเพื่อนำไปสู่การเสริมพลังให้กับกลุ่มผู้สูงอายุเอง และนำไปสู่การเสริมพลังให้กับคนในชุมชน ผู้สูงอายุและคนในชุมชนที่มีการรวมกลุ่มสามารถวางแผนกลยุทธ์ที่ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงของสมาชิกในกลุ่ม โดยเริ่มจากการสร้างบรรยากาศแห่งความไว้วางใจและการยอมรับซึ่งกันและกัน ผ่านการเปิดโอกาสให้ทุกคนได้แสดงความคิดเห็น เล่าประสบการณ์ และแบ่งปันเป้าหมายส่วนบุคคล จากนั้นจึงนำมาหลอมรวมเพื่อกำหนดวิสัยทัศน์และเป้าหมายร่วมของกลุ่ม รวมถึงในการทำงานร่วมกัน กระบวนการทำงานต้องได้รับการวางแผนอย่างเป็นระบบ โดยกำหนดบทบาทหน้าที่ตามความสมัครใจ ความถนัด และความสนใจของสมาชิกแต่ละคน พร้อมทั้งมีการประชุมติดตามผลอย่างสม่ำเสมอ เพื่อรับฟังปัญหาและข้อเสนอแนะ ก่อนร่วมกันหาแนวทางแก้ไขและปรับแผนการดำเนินงานให้เหมาะสม ความต่อเนื่องและการมีส่วนร่วมในกระบวนการนี้จะสร้างความรู้สึกเป็นเจ้าของและผลักดันให้เกิดความมุ่งมั่นในการทำงานร่วมกัน นอกจากนี้ ควรให้ความสำคัญกับการบริหารจัดการรายได้ที่ยั่งยืน โดยวางแผนการใช้จ่ายงบประมาณอย่างรอบคอบ สร้างเงินสำรองสำหรับดำเนินกิจกรรมระยะยาว และนำรายได้ส่วนหนึ่งมาลงทุนในกิจการของกลุ่มเอง พร้อมแบ่งปันผลประโยชน์ให้แก่สมาชิกเพื่อสร้างแรงจูงใจ รายได้บางส่วนควรนำมาใช้ในการพัฒนาศักยภาพสมาชิก ผ่านการอบรมเพิ่มพูนทักษะและการศึกษาดูงาน เพื่อเสริมสร้างความมั่นใจและพลังให้แก่สมาชิก โดยเฉพาะผู้สูงอายุ

3. กระบวนการเสริมพลังให้แก่ชุมชนโดยผู้สูงอายุที่มีพลังในตนเอง

การเสริมพลังให้แก่ชุมชนโดยผู้สูงอายุที่มีพลังในตนเองนั้น เน้นการใช้ประสบการณ์ และภูมิปัญญาของผู้สูงอายุเพื่อสร้างการเปลี่ยนแปลงที่ดีให้กับชุมชน โดยเริ่มจากการเข้าใจความต้องการของคนในชุมชนอย่างลึกซึ้ง ผู้สูงอายุที่มีพลังในตนเองจะสำรวจและรับฟังเสียงสะท้อนจากชุมชน เพื่อนำมาวิเคราะห์และกำหนดแนวทางการพัฒนาที่ตรงประเด็น พวกเขาสามารถใช้การทำงานกลุ่มในการเปิดพื้นที่แหล่งเรียนรู้ให้กับชุมชน เช่น การจัดอบรมเชิงปฏิบัติการ การแลกเปลี่ยนประสบการณ์ หรือการสร้างสถานที่สำหรับการรวมกลุ่มและแบ่งปันความรู้ ซึ่งจะช่วยให้ชุมชนได้รับข้อมูลและแรงบันดาลใจจากผู้สูงอายุ ผู้สูงอายุยังสามารถเป็นแบบอย่างของความสำเร็จ แสดงให้เห็นถึงพลังแห่งการดำเนินชีวิตอย่างมีคุณค่าและมีความหมาย นอกจากนี้ ผู้สูงอายุสามารถริเริ่มการรวมกลุ่มเพื่อสร้างสังคมที่เข้มแข็ง โดยนำคนในชุมชนมารวมตัวกันเพื่อแก้ไขปัญหาและสร้างกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม ซึ่งจะช่วยเสริมสร้างความสามัคคีและการมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชน การรวมกลุ่มยังมีบทบาทในการส่งเสริมความรู้ด้านการเงินแก่ชุมชน โดยการให้คำแนะนำและสอนเทคนิคการบริหารจัดการทางการเงินที่ดี เพื่อให้ชุมชนมีความมั่นคงและยั่งยืนทางเศรษฐกิจในระยะยาว

การที่กระบวนการเสริมพลังให้แก่ชุมชนโดยผู้สูงอายุจะประสบความสำเร็จและมีประสิทธิภาพอย่างต่อเนื่องนั้น จำเป็นต้องอาศัยปัจจัยหลายประการประกอบกัน เริ่มต้นด้วยการมีผู้นำที่เข้มแข็ง มีวิสัยทัศน์ชัดเจน มีความมุ่งมั่น และสามารถสร้างแรงบันดาลใจให้กับคนในชุมชนได้ ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นสำคัญในการขับเคลื่อนกระบวนการเสริมพลังให้ก้าวหน้า การเชื่อมโยงกิจกรรมของกลุ่มและการดำเนินงานเข้ากับชีวิตประจำวันของคนในชุมชนก็เป็นสิ่งจำเป็น การทำให้กิจกรรมและการดำเนินงานมีความเกี่ยวเนื่องและเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตของคนในชุมชนจะช่วยให้พวกเขาเข้าถึงและมีส่วนร่วมได้ง่ายขึ้น ทำให้การดำเนินงานมีประสิทธิภาพและต่อเนื่อง อีกทั้ง การสนับสนุนจากองค์กรภาครัฐและเอกชนก็เป็นปัจจัยเสริมที่สำคัญ การได้รับการสนับสนุนด้านงบประมาณ ทรัพยากร และความร่วมมือจากหน่วยงานต่าง ๆ จะช่วยให้การดำเนินงานมีการขยายผลและพัฒนาได้อย่างยั่งยืน

ผู้สูงอายุและคนในชุมชนสามารถร่วมกันจัดทำแผนกลยุทธ์หรือนโยบายในการดำเนินการกลุ่ม โดยมีผู้สูงอายุและคนในชุมชนเป็นผู้ร่วมกันขับเคลื่อน เริ่มต้นจากการกำหนดเป้าหมายและวัตถุประสงค์ที่ชัดเจนในการดำเนินการกลุ่มร่วมกัน เช่น การประกอบอาชีพ การส่งเสริมคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุและคนในชุมชน การอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น หรือการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนให้มีความยั่งยืน จากนั้นจึงวางแผนกิจกรรมและโครงการต่าง ๆ ที่สอดคล้อง

กับเป้าหมายดังกล่าว ในระหว่างการดำเนินการ ควรมีการสร้างช่องทางในการสื่อสารและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างสมาชิกในชุมชนอย่างสม่ำเสมอ เช่น การจัดประชุมกลุ่มเป็นประจำ การติดประกาศหรือจดหมายข่าว หรือการใช้สื่อออนไลน์ในการสื่อสารผ่านแอปพลิเคชันต่าง ๆ ทั้งนี้เพื่อให้ทุกคนมีส่วนร่วมและรู้สึกเป็นเจ้าของในการขับเคลื่อนชุมชน

การเสริมพลังให้ผู้สูงอายุมีพลังในตนเองสามารถทำได้โดยการให้โอกาสและสนับสนุนให้ผู้สูงอายุได้แสดงออกถึงความสามารถและประสบการณ์ของตนเอง เช่น การจัดให้มีการแสดงศิลปวัฒนธรรมประจำท้องถิ่น การให้ผู้สูงอายุเป็นวิทยากรถ่ายทอดความรู้ หรือการมอบหมายให้ทำหน้าที่เป็นผู้นำกลุ่มในบางโอกาส นอกจากนี้ ควรมีการยกย่องและให้เกียรติแก่ผู้สูงอายุในฐานะที่เป็นผู้ถ่ายทอดภูมิปัญญาและเป็นแบบอย่างที่ดีแก่คนรุ่นหลัง สิ่งสำคัญที่ควรคำนึงถึงคือ การสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้ออำนวยให้ผู้สูงอายุสามารถมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชนได้อย่างเต็มที่ เช่น การจัดสถานที่ให้มีความสะดวกสบายและปลอดภัยสำหรับผู้สูงอายุ การจัดเวลากิจกรรมให้เหมาะสม หรือการจัดระบบการเดินทางรองรับ ซึ่งจะช่วยเสริมสร้างความภาคภูมิใจและการยอมรับนับถือตนเองของผู้สูงอายุ

หัวใจสำคัญของการรวมกลุ่มของผู้สูงอายุและคนในชุมชนในการสร้างวิสาหกิจชุมชนเพื่อนำไปสู่การเสริมพลังให้ชุมชนโดยผู้สูงอายุอย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืนนั้น เริ่มต้นด้วยการมีผู้นำที่เข้มแข็ง มีวิสัยทัศน์ และสามารถสร้างแรงบันดาลใจให้สมาชิกได้ จากนั้นต้องวางแผนและออกแบบกิจกรรมหรือธุรกิจให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตและความต้องการของคนในชุมชน เพื่อให้การมีส่วนร่วมเป็นไปอย่างง่ายดาย พร้อมกันนี้ต้องสร้างเครือข่ายและประสานงานกับภาครัฐและเอกชนที่เกี่ยวข้องเพื่อขอการสนับสนุนต่าง ๆ อีกทั้งจัดกิจกรรมเสริมทักษะและถ่ายทอดองค์ความรู้ให้แก่สมาชิก เพื่อพัฒนาศักยภาพในการบริหารจัดการ โดยผู้สูงอายุต้องทำหน้าที่ในการสร้างแรงจูงใจและกระตุ้นการมีส่วนร่วมของสมาชิกอย่างต่อเนื่อง ผ่านการมอบหมายบทบาทหน้าที่และการตัดสินใจร่วมกัน พร้อมทั้งติดตามประเมินผลและปรับปรุงกระบวนการทำงานเป็นระยะ เมื่อนำทุกองค์ประกอบมาผสมผสานกันอย่างเหมาะสม จะส่งผลให้ผู้สูงอายุและชุมชนสามารถสร้างวิสาหกิจชุมชนขึ้นได้อย่างมีประสิทธิภาพ เสริมพลังชุมชน ก่อให้เกิดความพึ่งพาตนเองมากขึ้น และนำไปสู่คุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นในที่สุด

4. ประสิทธิผลของการสร้างพลังของผู้สูงอายุสู่การสร้างแรงบันดาลใจให้แก่ผู้อื่น

การที่ผู้สูงอายุสามารถมองเห็นคุณค่าในตนเองและใช้ศักยภาพของตนได้อย่างเต็มที่ภายหลังการเกษียณอายุ เป็นประเด็นที่น่าสนใจและท้าทายในสังคมเป็นอย่างมาก เนื่องจากการมี

อยู่ของวาทกรรมกระแสหลักที่นำเสนออัตลักษณ์ของผู้สูงอายุในแงุ่มที่ไร้ศักยภาพ ซึ่งเป็นการลดทอนคุณค่าและศักยภาพที่แท้จริงของผู้สูงอายุ กระบวนการนี้เกิดขึ้นผ่านการสร้างมายาคติให้ยอมรับว่าผู้สูงอายุเป็นเพียงวัตถุแห่งการช่วยเหลือ ที่ต้องพึ่งพาความช่วยเหลือจากภาครัฐและผู้ดูแลสวัสดิการเท่านั้น เนื่องจากในประเทศไทย ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ยังคงต้องเผชิญกับข้อมูลและข้อกำหนดเกี่ยวกับสุขภาพและสวัสดิการที่ถูกกำหนดโดยสถาบันการแพทย์และรัฐบาล ซึ่งล้วนแล้วแต่มีลักษณะเป็นการจัดกระทำให้ผู้สูงอายุเข้าใจว่า หลังเกษียณอายุแล้วพวกเขาจะไม่มีศักยภาพเพียงพอในการทำงานหรือดูแลตนเอง จึงต้องรอรับความช่วยเหลือจากรัฐและผู้ดูแลสวัสดิการเท่านั้น เป็นกระบวนการที่พยายามปิดบังข้อเท็จจริงเกี่ยวกับศักยภาพที่แท้จริงของมนุษย์ และสร้างภาพมายาขึ้นมาให้ผู้คนยอมรับสถานะของตนเป็นเพียงวัตถุแห่งการช่วยเหลือ ซึ่งทำให้ขาดการตระหนักรู้ในศักยภาพของตนเอง และไม่เกิดการสนทนาเพื่อเปลี่ยนแปลงสถานการณ์ดังกล่าว กระบวนการดังกล่าวนี้เกิดขึ้นกับผู้สูงอายุในสังคมไทยเป็นอย่างมาก ผลก็คือกลุ่มคนที่สามารถก้าวข้ามกรอบความคิดดังกล่าว และนำเสนออัตลักษณ์ใหม่ของผู้สูงอายุในเชิงบวกนั้นมีจำนวนน้อยมาก

อย่างไรก็ตาม การเริ่มต้นรวมกลุ่มจนสามารถก่อตั้งกลุ่มวิสาหกิจชุมชน (มะม่วงน้ำดอกไม้ม) ของผู้สูงอายุ และสามารถต่อยอดจนสามารถเป็นแกนนำในการส่งเสริมพลังให้กับคนในชุมชน แสดงออกถึงการเข้าช่วงชิงวาทกรรม (Counter-Discourse) ของผู้สูงอายุที่จะเข้าไปปะทะกับชุดของวาทกรรมกระแสหลักภายใต้โครงสร้างทางสังคมสมัยใหม่ที่ดำรงอยู่อย่างเข้มแข็ง นั้นทำให้เห็นว่ายังมีผู้สูงอายุหรือกลุ่มคนบางกลุ่มในสังคมที่พยายามผลักดันแนวคิดในทางตรงกันข้าม โดยเชื่อว่าผู้สูงอายุนั้นมีศักยภาพอย่างเต็มเปี่ยม และสามารถสร้างคุณประโยชน์ให้แก่ชุมชนและสังคมได้อย่างมหาศาล กลุ่มเหล่านี้จะไม่ยอมสยบยอมต่อโครงสร้างทางสังคมที่ปิดเบือนอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุ แต่จะเข้าไปต่อรองและเติมเต็มแนวคิดที่ถูกต้องผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมของกลุ่ม

ผู้วิจัยสังเกตเห็นว่าการรวมกลุ่มวิสาหกิจชุมชน (มะม่วงน้ำดอกไม้ม) ของกลุ่มผู้สูงอายุ นำไปสู่การประสบความสำเร็จในการทำให้ผู้สูงอายุมีความเชื่อมั่นในศักยภาพของตนเอง โดยกระบวนการสนทนาอย่างมีความหมาย ผู้สูงอายุสามารถพูดคุย แลกเปลี่ยน สื่อสาร คิดหาแนวทางการทำงานร่วมกันจนสามารถรวมกลุ่มเป็นวิสาหกิจชุมชนได้ โดยกลุ่มผู้สูงอายุเหล่านี้จะเริ่มต้นด้วยการรวมตัวกัน แลกเปลี่ยนประสบการณ์ชีวิต ปัญหาที่พบ และแนวคิดต่างๆ เพื่อสร้างความเข้าใจที่ตรงกัน (Consensus) ในภาพรวมของสถานการณ์ของผู้สูงอายุที่มาวมกลุ่มสถานการณ์ของชุมชน รวมถึงสภาพปัญหาที่ผู้สูงอายุกำลังเผชิญอยู่ในสังคม เมื่อมีความเข้าใจที่

ตรงกันแล้ว กลุ่มจะเชื่อมโยงแนวคิดและประสบการณ์เหล่านั้นเข้าด้วยกันผ่านการสนทนา วิเคราะห์ และวางแผนร่วมกันอย่างเป็นระบบ เพื่อหลอมรวมให้เป็นแนวทางปฏิบัติ นโยบาย หรือ โมเดลการดำเนินงานร่วมกัน (Integration) จากนั้นกลุ่มผู้สูงอายุจะเน้นการสร้างความร่วมมือและ สร้างพลังเป็นหนึ่งเดียวกัน (Solidarity) ของสมาชิกในกลุ่ม ผ่านกิจกรรมต่าง ๆ ของกลุ่มวิสาหกิจ กรรมชุมชน (มะม่วงน้ำดอกไม้ม) เช่น การปลูก การตลาด การให้ความรู้ การขาย โดยผลจากการลง มือปฏิบัติอย่างแน่วแน่ของผู้สูงอายุนั่นเองที่ทำให้การรวมรวมกลุ่มวิสาหกิจชุมชน (มะม่วง น้ำดอกไม้ม) ประสบความสำเร็จ นำไปสู่การเสริมพลังให้กับตนเอง สร้างจิตวิญญาณ ความมุ่งมั่น และความภาคภูมิใจร่วมกันของกลุ่มผู้สูงอายุ แสดงถึงการผลักดันเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงใน สังคม พร้อมทั้งปลดปล่อยผู้สูงอายุออกจากข้อจำกัด (Emancipation) บทบาททางสังคม และ อำนาจครอบงำต่างๆ ที่มีต่อผู้สูงอายุ ผู้การเป็นผู้มีอำนาจเหนือวิถีชีวิตของตนเองอย่างแท้จริง การ เสริมพลังในตนเองของกลุ่มผู้สูงอายุที่ประสบความสำเร็จจึงสามารถสร้างความตระหนักในคุณค่า และศักยภาพของตน สร้างกลไกการทำงานร่วมกัน และพลิกบทบาทจากผู้ถูกกระทำให้กลายเป็น ผู้กระทำการเปลี่ยนแปลงได้

เมื่อกลุ่มผู้สูงอายุประสบความสำเร็จในการสร้างความตระหนักในคุณค่าและ ศักยภาพของตน สร้างกลไกการทำงานร่วมกัน และพลิกบทบาทจากผู้ถูกกระทำให้กลายเป็น ผู้กระทำการเปลี่ยนแปลงได้แล้วนั้น ปรากฏการณ์ดังกล่าวย่อมนำไปสู่การสร้างแรงจูงใจและความ สนใจจากคนในชุมชนและหน่วยงานอื่น ๆ ให้อยากเข้ามามีส่วนร่วมอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ประการ แรก ความสำเร็จของกลุ่มผู้สูงอายุจะเป็นต้นแบบและบทพิสูจน์ที่มีชีวิตจริงว่า ผู้สูงอายุนั้นมี ศักยภาพและคุณค่าอันยิ่งใหญ่ที่พร้อมจะนำมาสู่การพัฒนาชุมชนและสังคมได้ ซึ่งจะสร้างแรง บันดาลใจและกระตุ้นให้คนในชุมชน โดยเฉพาะผู้สูงอายุรุ่นใหม่ที่กำลังจะเข้าสู่วัยเกษียณ หรือ กลุ่มลูกหลาน คนในชุมชนอื่น ๆ เห็นแบบอย่างการดำเนินงานอาชีพ หันมาสนใจและเห็นคุณค่าใน การเข้าร่วมกิจกรรมของกลุ่มดังกล่าว นอกจากนี้ ความสำเร็จของกลุ่มผู้สูงอายุจะทำให้หน่วยงาน ต่าง ๆ ทั้งภาครัฐ เอกชน และองค์กรพัฒนาเอกชน จากที่เคยปฏิเสธการส่งเสริมให้ความช่วยเหลือ กลุ่มผู้สูงอายุ เพราะอาจตกอยู่ภายใต้วาทกรรมกระแสหลักที่ไม่เชื่อในศักยภาพของผู้สูงอายุว่าจะ สามารถสร้างกลุ่มให้ประสบความสำเร็จกลายเป็นอาชีพที่สามารถกระตุ้นเศรษฐกิจของชุมชนได้ กลายเป็นมุมมองของการตระหนักถึงศักยภาพของผู้สูงอายุและให้ความสนใจในการให้การ สนับสนุน ร่วมมือ หรือบูรณาการการทำงานร่วมกับกลุ่มผู้สูงอายุนี้มากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นการ สนับสนุนทางวิชาการ งบประมาณ หรือแม้กระทั่งการสร้างเครือข่ายและขยายผลสู่พื้นที่อื่น ๆ เพื่อ เพิ่มพลังในการสร้างการเปลี่ยนแปลงทางสังคมสำหรับผู้สูงอายุ

การที่กลุ่มผู้สูงอายุสามารถทำงานได้อย่างเป็นรูปธรรมและก่อให้เกิดผลสำเร็จเชิงประจักษ์ ย่อมดึงดูดความสนใจและการมีส่วนร่วมจากภายนอก เนื่องจากเป็นหลักฐานที่ยืนยันได้ว่ากลุ่มผู้สูงอายุนั้นมีความสามารถที่จะกระทำการอย่างมีนัยสำคัญ ทั้งในระดับชุมชนและสังคม จึงทำให้กลุ่มผู้สูงอายุนี้กลายเป็นแรงผลักดันให้เกิดการปรับมุมมองและกระบวนทัศน์ใหม่ต่อบทบาททางสังคมของผู้สูงอายุขึ้นในวงกว้าง

5. การมีส่วนร่วมของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

การเสริมพลังให้กับชุมชน ไม่เพียงเป็นหน้าที่ของผู้สูงอายุเท่านั้น แต่การเสริมพลังให้กับชุมชนจะประสบความสำเร็จและยั่งยืน ทำให้ชุมชนเกิดการพัฒนาในการทำงานร่วมกัน และเศรษฐกิจของชุมชนดีขึ้น ย่อมต้องอาศัยการมีส่วนร่วมจากหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ซึ่งมีกำลังและอำนาจในการดำเนินการได้ การเสริมพลังให้กับชุมชนสามารถทำได้โดยการสร้างเครือข่ายและการประสานงานระหว่างกลุ่มผู้สูงอายุกับองค์กรภาครัฐ เอกชน และชุมชน เพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนข้อมูล ประสพการณ์ และการสนับสนุนซึ่งกันและกัน การจัดตั้งคณะกรรมการที่มีตัวแทนจากทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง จะช่วยให้การวางแผนและการดำเนินงานมีประสิทธิภาพมากขึ้น การรวมกลุ่มอาชีพและสร้างเครือข่ายการทำงานร่วมกันระหว่างกลุ่มอาชีพต่าง ๆ ภายในชุมชนเป็นกลยุทธ์ที่น่าสนใจในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจชุมชนให้เติบโตอย่างยั่งยืน โดยการรวมกลุ่มจะช่วยให้สมาชิกในกลุ่มอาชีพเดียวกันได้แลกเปลี่ยนประสพการณ์และความรู้ซึ่งกันและกัน ส่งเสริมการเรียนรู้และพัฒนาทักษะใหม่อย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้ การทำงานร่วมกันของกลุ่มอาชีพต่างยังเป็นการดึงดูดกลุ่มเป้าหมายให้เข้ามาใช้บริการ เช่น การสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ที่รวมกลุ่มต่างๆ เข้าด้วยกัน ทำให้เป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชน หรือกลุ่มโฮมสเตย์ที่จัดทริป ท่องเที่ยวไปยังกลุ่มต่างๆ ในชุมชน การเชื่อมโยงกลุ่มอาชีพที่แตกต่างกันเข้าด้วยกันจะทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนความรู้และทรัพยากรระหว่างกลุ่ม ส่งเสริมให้เกิดการสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์และบริการใหม่ รวมทั้งขยายช่องทางการตลาดและกระจายสินค้าไปยังกลุ่มลูกค้าที่หลากหลาย เช่น กลุ่มผู้ผลิตสินค้าหัตถกรรมอาจร่วมมือกับกลุ่มธุรกิจท่องเที่ยวเพื่อจำหน่ายสินค้าให้แก่นักท่องเที่ยว การทำงานแบบมีส่วนร่วมระหว่างกลุ่มจะช่วยให้ชุมชนสามารถใช้ประโยชน์จากจุดแข็งและทรัพยากรที่มีอยู่อย่างคุ้มค่า ลดการแข่งขันระหว่างกลุ่ม และสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเติบโตของธุรกิจและเศรษฐกิจชุมชน ดังนั้น การจัดตั้งองค์กรกลางหรือคณะกรรมการประสานงานที่มีตัวแทนจากกลุ่มอาชีพ จึงมีความสำคัญซึ่งสามารถทำได้โดยกลุ่มผู้สูงอายุและคนในชุมชนเอง หรือการมีส่วนร่วมขององค์กรหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางในการวางแผนประสานงาน และขับเคลื่อนกิจกรรมร่วมกันของกลุ่ม องค์กรเหล่านี้ยังสามารถทำหน้าที่เป็น

สื่อกลางในการเจรจาและประสานความร่วมมือกับหน่วยงานภายนอก ทั้งภาครัฐและเอกชน เพื่อขอการสนับสนุนทางด้านงบประมาณ เทคโนโลยี และองค์ความรู้ใหม่สำหรับพัฒนากลุ่มอาชีพ และเศรษฐกิจชุมชนด้วย

ขณะเดียวกัน สามารถกำหนดเป็นนโยบายระดับชาติให้มีการส่งเสริมและสนับสนุนกลุ่มผู้สูงอายุในทุกพื้นที่อย่างจริงจังและต่อเนื่อง โดยบรรจุไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ รวมถึงจัดสรรงบประมาณเพื่อใช้ในการดำเนินการตามนโยบายดังกล่าวอย่างเพียงพอ และเมื่อให้การสนับสนุนแล้ว จัดให้มีการติดตามและประเมินผลการดำเนินงานเป็นระยะ เพื่อทบทวนปัญหาอุปสรรคและหาแนวทางแก้ไข ปรับปรุงกลยุทธ์ให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น โดยแต่งตั้งคณะกรรมการระดับชาติที่มีตัวแทนจากหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน องค์กรพัฒนาเอกชน และตัวแทนจากกลุ่มผู้สูงอายุในพื้นที่ต่างๆ เพื่อร่วมกันกำกับดูแล ติดตาม และประเมินผลการดำเนินนโยบายดังกล่าว การส่งเสริมและสนับสนุนกลุ่มผู้สูงอายุในการเสริมพลังชุมชนนั้นเป็นกลยุทธ์สำคัญที่จะช่วยผลักดันให้เกิดระบบเศรษฐกิจแนวใหม่ที่ยืดหยุ่น ยั่งยืน พึ่งพาตนเองได้มากขึ้น และเอื้อต่อความเสมอภาคในสังคม ซึ่งจะนำไปสู่การลดความเหลื่อมล้ำ สร้างความมั่นคงให้กับครอบครัวและชุมชน อีกทั้งยังเป็นการอนุรักษ์วิถีชีวิต ภูมิปัญญา และเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมดั้งเดิมของชุมชนให้คงอยู่ต่อไปด้วย การดำเนินนโยบายดังกล่าวจึงไม่เพียงแต่เป็นการตอบสนองต่อกลุ่มผู้สูงอายุเท่านั้น แต่ยังเป็นการวางรากฐานที่สำคัญในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแบบองค์รวมให้มีความยั่งยืนในระยะยาว เพื่อสร้างอนาคตที่ดีกว่าให้กับทุกคนในสังคมไทย

6. เสี่ยงสะท้อนจากชุมชนต่อการเสริมพลังชุมชนแบบมีส่วนร่วมโดยผู้สูงอายุ

การรวมกลุ่มของผู้สูงอายุในชุมชนได้สร้างผลกระทบเชิงบวกอย่างมีนัยสำคัญต่อการเสริมพลังให้แก่ชุมชนแบบมีส่วนร่วม โดยเสี่ยงสะท้อนจากชุมชนแสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงในหลายมิติ ทั้งด้านสังคม เศรษฐกิจ และคุณภาพชีวิตโดยรวม ประการแรก การรวมกลุ่มของผู้สูงอายุได้ช่วยเปลี่ยนทัศนคติของคนในชุมชนที่มีต่อผู้สูงอายุ จากเดิมที่มองว่าเป็นภาระกลายเป็นการมองเห็นคุณค่าและศักยภาพของผู้สูงอายุ ชุมชนเริ่มตระหนักว่าผู้สูงอายุเป็นแหล่งภูมิปัญญาและประสบการณ์อันล้ำค่า สามารถถ่ายทอดความรู้และทักษะต่าง ๆ ให้แก่คนรุ่นหลังได้ การเปลี่ยนแปลงมุมมองนี้ส่งผลให้เกิดความเคารพและการยอมรับผู้สูงอายุมากขึ้นในสังคม ประการที่สอง การรวมกลุ่มของผู้สูงอายุได้สร้างแรงบันดาลใจให้กับคนในชุมชน โดยเฉพาะคนวัยทำงานและเยาวชน ให้เห็นถึงความสำคัญของการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน เมื่อเห็นผู้สูงอายุยังสามารถทำประโยชน์และสร้างการเปลี่ยนแปลงได้ คนรุ่นหลังจึงเกิดแรงกระตุ้นที่จะเข้ามามีส่วน

ร่วมในกิจกรรมของชุมชนมากขึ้น ส่งผลให้เกิดการรวมพลังของคนทุกวัยในการพัฒนาชุมชน ประการที่สาม การรวมกลุ่มของผู้สูงอายุได้นำไปสู่การสร้างเครือข่ายความร่วมมือที่เข้มแข็งในชุมชน โดยเริ่มจากการรวมกลุ่มของผู้สูงอายุ แล้วขยายไปสู่การสร้างความร่วมมือกับกลุ่มอื่นๆ ในชุมชน เช่น กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มเกษตรกร หรือกลุ่มอาชีพ การเชื่อมโยงเครือข่ายนี้ช่วยเสริมสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน ทำให้สามารถแก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น

ในด้านเศรษฐกิจ การรวมกลุ่มของผู้สูงอายุได้นำไปสู่การสร้างรายได้เสริมให้กับผู้สูงอายุและชุมชน ผ่านการทำกิจกรรมหรือโครงการต่าง ๆ เช่น การใช้ประโยชน์จากผลิตภัณฑ์มะม่วง การผลิตสินค้าชุมชน การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม หรือการให้บริการด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น สิ่งนี้ไม่เพียงช่วยยกระดับคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุเท่านั้น แต่ยังส่งผลดีต่อเศรษฐกิจของชุมชนโดยรวม ทำให้เกิดการหมุนเวียนทางเศรษฐกิจภายในชุมชนมากขึ้น นอกจากนี้ การรวมกลุ่มของผู้สูงอายุยังช่วยส่งเสริมการอนุรักษ์และสืบสานวัฒนธรรมท้องถิ่น ผู้สูงอายุมักเป็นผู้ที่มีความรู้และประสบการณ์เกี่ยวกับประเพณี วัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่น การรวมกลุ่มจึงเป็นโอกาสในการถ่ายทอดความรู้เหล่านี้ให้กับคนรุ่นหลัง ช่วยรักษาอัตลักษณ์และความภาคภูมิใจในท้องถิ่นของชุมชน ที่สำคัญ การรวมกลุ่มของผู้สูงอายุได้ช่วยลดปัญหาสังคมหลายประการ เช่น ปัญหาความโดดเดี่ยวของผู้สูงอายุ ปัญหาสุขภาพจิต หรือปัญหาความขัดแย้งระหว่างวัย การทำกิจกรรมร่วมกันช่วยสร้างความเข้าใจและความสัมพันธ์อันดีระหว่างคนต่างวัย นำไปสู่สังคมที่มีความเอื้ออาทรและเกื้อกูลกันมากขึ้น

เสียงสะท้อนจากชุมชนแสดงให้เห็นว่าการรวมกลุ่มของผู้สูงอายุได้สร้างการเปลี่ยนแปลงเชิงบวกในหลายมิติ ทั้งด้านสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม ก่อให้เกิดการเสริมพลังซึ่งกันและกันระหว่างผู้สูงอายุและคนในชุมชน นำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนและการยกระดับคุณภาพชีวิตของคนทุกวัยในชุมชน การรวมกลุ่มนี้ไม่เพียงแต่เป็นประโยชน์ต่อผู้สูงอายุเท่านั้น แต่ยังเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนการพัฒนาชุมชนอย่างมีส่วนร่วม สร้างความเข้มแข็งและความยั่งยืนให้กับชุมชนในระยะยาว

5.4 ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในการวิจัยแบบการสร้างทฤษฎีฐานรากผ่านการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม “การสร้างทฤษฎีฐานรากเพื่อการเสริมพลังชุมชนแบบมีส่วนร่วมโดยผู้สูงอายุ” ผู้วิจัยแบ่งข้อเสนอแนะออกเป็น 3 ส่วน คือ ข้อเสนอแนะจากผลการวิจัย ข้อเสนอแนะสำหรับนโยบาย และข้อเสนอแนะสำหรับการทำวิจัยในครั้งต่อไป โดยมีรายละเอียด ดังนี้

5.4.1 ข้อเสนอแนะจากผลการวิจัย

ข้อเสนอแนะจากผลการศึกษา โดยผู้วิจัยสามารถสรุปข้อเสนอแนะจากการศึกษาที่ได้จากกระบวนการมีส่วนร่วม เพื่อสร้างสรรค์กระบวนการเสริมพลังแก่ชุมชนโดยกลุ่มผู้สูงอายุที่มีพลังในตนเอง ประกอบด้วย ข้อเสนอแนะสำหรับผู้สูงอายุ ข้อเสนอแนะสำหรับการเสริมพลังให้กับคนในชุมชน ข้อเสนอแนะสำหรับการสร้างการมีส่วนร่วมของกลุ่ม

1. ข้อเสนอแนะสำหรับผู้สูงอายุ

1) ผู้สูงอายุต้องตระหนักถึงคุณค่าความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์โดยการตระหนักรู้คุณค่าในตนเอง การตระหนักรู้ในความสามารถของตนเอง และเชื่อมั่นในศักยภาพของตนเอง ซึ่งจะเป็นกระบวนการที่ทำให้เกิดการตระหนักรู้เท่าทันต่อการให้ความหมายที่ถูกกำหนดขึ้นโดยโครงสร้างทางสังคมสมัยใหม่ ทำให้ผู้สูงอายุมีมุมมองต่อตัวเองในรูปแบบใหม่ ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นที่สำคัญที่ทำให้ผู้สูงอายุสามารถใช้ศักยภาพของตัวเองได้อย่างเต็มที่

2) ผู้สูงอายุต้องสามารถปกป้องและตระหนักถึงความมุ่งมั่นความปรารถนาของตนเอง โดยเริ่มต้นจากการทำความเข้าใจและยอมรับสภาวะการณ์ของตัวเองที่กำลังเกิดอย่างเป็นจริง เพื่อสามารถตอบสนองต่อปัญหาของตนเองและสามารถเปลี่ยนแปลงสิ่งแวดล้อมหรือปรับตัวเองให้เข้ากับสภาวะแวดล้อมได้ อีกทั้งยังสามารถควบคุมปัจจัยต่าง ๆ ที่มีผลต่อตนเองได้

3) ผู้สูงอายุควรเปลี่ยนตนเองจากการเป็นผู้ถูกกระทำเป็นผู้กระทำ โดยการเปิดพื้นที่ให้ตนเองเข้าไปมีส่วนร่วมในการแลกเปลี่ยนความคิด ความรู้ ความสามารถของตนเองร่วมกับกลุ่มผู้สูงอายุหรือคนในชุมชน รวมถึงเปิดโอกาสให้ตนเองนำความรู้ความสามารถของตนเองที่มีเพื่อถ่ายทอด และสร้างการมีส่วนร่วมระหว่างผู้สูงอายุและคนในชุมชนจนสามารถดึงศักยภาพของตัวเองออกมาใช้ได้

2. ข้อเสนอแนะสำหรับการเสริมพลังให้กับคนในชุมชน

1) สร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างกลุ่มผู้สูงอายุในชุมชนต่าง ๆ และคนในชุมชน เพื่อให้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้วิธีคิด ประสบการณ์ และขยายผลการดำเนินงานให้กว้างขวางยิ่งขึ้น รวมถึงการรวมพลังเพื่อผลักดันนโยบายที่เป็นประโยชน์ต่อผู้สูงอายุและคนในชุมชนในวงกว้าง

2) ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุและคนในชุมชนอย่างแท้จริงในกระบวนการทำงาน บทบาทหน้าที่ การคิดตัดสินใจ และการวางแผนพัฒนาการทำงานร่วมกันของกลุ่ม โดยให้มีทั้งผู้สูงอายุและคนชุมชนในบทบาทของคณะกรรมการหรือบทบาทที่สำคัญในการทำงานของกลุ่ม ทั้งในระดับนโยบายและระดับปฏิบัติการ เพื่อให้ผู้สูงอายุและคนในชุมชนมีบทบาทและมีเสียงในการกำหนดทิศทางการดำเนินการและการพัฒนาของกลุ่มของตนเอง

3) ส่งเสริมการเรียนรู้ของคนในชุมชน ด้วยการที่ผู้สูงอายุเข้าไปมีส่วนร่วมในการเปิดใจ ให้โอกาสและรับโอกาสจากการทำงานร่วมกันของกลุ่ม เปิดโอกาสให้กลุ่มได้แสดงความคิดเห็น ทดลอง ลงมือทำ และนำไปสู่การเรียนรู้ร่วมกัน

3. ข้อเสนอแนะในการสร้างการมีส่วนร่วมของกลุ่ม

1) การให้ความสำคัญกับเป้าหมายของสมาชิกในกลุ่ม ไม่ว่าจะเป็นผู้สูงอายุหรือสมาชิกใหม่ในชุมชน เป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยสร้างความรู้สึกเป็นเจ้าของและความผูกพันในกลุ่ม การให้ความสำคัญดังกล่าวจะนำไปสู่การมีส่วนร่วมและการทุ่มเทในการทำงานร่วมกันมากขึ้น ซึ่งส่งผลให้กลุ่มมีความเข้มแข็งและสามารถบรรลุเป้าหมายได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2) จัดให้มีระบบและกลไกในการถ่ายทอดองค์ความรู้และประสบการณ์จากผู้สูงอายุสู่คนรุ่นใหม่ในชุมชน เช่น โครงการผู้สูงอายุพี่เลี้ยงเพื่อสอนงานและให้คำแนะนำแก่คนในชุมชน การบันทึกข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่นของผู้สูงอายุเพื่อสืบทอดไปยังคนในชุมชน

3) การจัดให้มีระบบการประเมินผลและติดตามการดำเนินงานของกลุ่มผู้สูงอายุอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง โดยมีการประเมินทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ จะช่วยให้สามารถนำผลการประเมินมาใช้ในการปรับปรุงและพัฒนารูปแบบการดำเนินงานของกลุ่มให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น การประเมินนี้จะตอบสนองความต้องการของผู้สูงอายุและคนในชุมชนได้อย่างแท้จริงและส่งผลให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน กระบวนการนี้จะช่วยส่งเสริมให้เกิดการรวมกลุ่มของผู้สูงอายุและคนในชุมชนที่เข้มแข็ง มีศักยภาพในการขับเคลื่อนการพัฒนาชุมชน และสร้างความยั่งยืนให้กับการรวมกลุ่มของคนในชุมชนและผู้สูงอายุในระยะยาว โดยมีพื้นฐานมาจากการเห็นคุณค่า ศักยภาพ และการให้โอกาสในการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงแก่ผู้สูงอายุ

4. ข้อเสนอแนะการสนับสนุนการทำงานของกลุ่มผู้สูงอายุในระยะยาว

- 1) ส่งเสริมการเรียนรู้และพัฒนาทักษะอย่างต่อเนื่องสำหรับกลุ่มผู้สูงอายุ คนในชุมชน และความร่วมมือขององค์กรที่เกี่ยวข้อง โดยจัดให้มีการฝึกอบรม การแลกเปลี่ยนความรู้ และการเรียนรู้ในชุมชน เพื่อให้ผู้สูงอายุได้พัฒนาศักยภาพของตนเองอย่างต่อเนื่อง
- 2) สนับสนุนการมีส่วนร่วมในกิจกรรมชุมชน โดยส่งเสริมให้ผู้สูงอายุมีบทบาทในการทำกิจกรรมต่าง ๆ ร่วมกับคนในชุมชน เช่น กิจกรรมอาสาสมัคร หรือการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อให้ผู้สูงอายุรู้สึกมีคุณค่าและเป็นส่วนหนึ่งของสังคม
- 3) พัฒนาระบบการทำงานที่ยืดหยุ่นและเหมาะสมกับผู้สูงอายุและคนในชุมชน โดยปรับกระบวนการทำงานให้สอดคล้องกับความสามารถและข้อจำกัดของผู้สูงอายุ รวมถึงการสร้างสภาพแวดล้อมการทำงานที่เป็นมิตรกับผู้สูงอายุ
- 4) สร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างภาครัฐ เอกชน และชุมชน เพื่อสนับสนุนการทำงานของกลุ่มผู้สูงอายุอย่างบูรณาการ โดยมีนโยบายและมาตรการส่งเสริมที่ชัดเจน รวมถึงการจัดสรรทรัพยากรและงบประมาณอย่างเหมาะสมเพื่อสนับสนุนกิจกรรมต่าง ๆ ของกลุ่มผู้สูงอายุในระยะยาว

5.4.2 ข้อเสนอแนะสำหรับนโยบาย

ประเทศไทยกำลังเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุอย่างสมบูรณ์ ซึ่งเป็นสัญญาณสำคัญที่ทำให้ทั้งผู้สูงอายุและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องได้ตระหนักถึงความสำคัญของผู้สูงอายุ การเห็นคุณค่าและโอกาสที่ผู้สูงอายุมี รวมถึงบทบาทที่สำคัญของพวกเขา ในฐานะผู้นำการเปลี่ยนแปลง ควรเปิดโอกาสให้ผู้สูงอายุได้แสดงความสามารถและศักยภาพของตนอย่างเต็มที่ การส่งเสริมให้เกิดการรวมกลุ่มทางสังคมของผู้สูงอายุและคนในชุมชนมีความสำคัญ เพราะบริบทของความสัมพันธ์ทางสังคมที่ดีสามารถส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงของชุมชนได้ โดยให้ผู้สูงอายุและคนในชุมชนหยิบยกประเด็นปัญหาของชุมชนและกลุ่มผู้สูงอายุที่เกิดขึ้น (Problem-Posing) มาแลกเปลี่ยนกันเพื่อหาวิธีแก้ปัญหานั้น ด้วยการใช้ศักยภาพ ความสามารถ และความร่วมมือกันของกลุ่มผู้สูงอายุ กระบวนการนี้จะนำไปสู่การจัดการปัญหาร่วมกันและการเปลี่ยนแปลงที่สอดคล้องกับเป้าหมายของผู้สูงอายุและคนในชุมชน และสามารถนำแนวทางที่ได้นี้ไปใช้เป็นโมเดลสำหรับการพัฒนากลุ่มผู้สูงอายุและชุมชนอื่น ๆ ได้

5.4.3 ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยในครั้งต่อไป

1. ผู้วิจัยจำเป็นต้องเตรียมความพร้อมและมีส่วนร่วมในกระบวนการวิจัย เนื่องจาก การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมต้องการกระบวนการที่เป็นระบบในการแสวงหาความรู้จาก ความจริง การเข้าใจประเด็นปัญหา และการสร้างการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ซึ่ง กระบวนการนี้ต้องใช้เวลาในการดำเนินการ การที่ผู้วิจัยมีความพร้อมและเข้าใจในวิธีวิจัยอย่างดี จึงมีความสำคัญมาก สิ่งนี้จะนำไปสู่การสร้างการมีส่วนร่วมในกระบวนการกลุ่ม การวิเคราะห์ ปัญหา การศึกษาแนวทางแก้ไข ตลอดจนการวางแผนและดำเนินการตามแผน

2. ผู้วิจัยให้ความสำคัญกับผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกคน ถึงแม้ว่าผู้มีส่วนเกี่ยวข้องจะมี องค์ความรู้ ทักษะการสื่อสารไม่เท่ากัน ผู้วิจัยจึงควรมีทักษะในการสังเกตและสร้างการมีส่วนร่วม ให้กับผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกคน รวมถึงการรับฟังความคิดเห็นของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกคนได้อย่าง เท่าเทียม

3. ผู้วิจัยและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องสามารถสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับผู้มีส่วนเกี่ยวข้องเพื่อ ความต่อเนื่องในการติดต่อ ประสานงาน แจ้งความคืบหน้าของกระบวนการวิจัย รวมถึงมี ปฏิสัมพันธ์กับผู้มีส่วนเกี่ยวข้องตลอดเวลา รวมถึงสนับสนุนให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องมีปฏิสัมพันธ์ ร่วมกันตลอดเวลาด้วย

4. การดำเนินการวิจัยกับกลุ่มผู้สูงอายุอาจมีปัจจัยเรื่องอายุไขเข้ามาเป็นปัจจัยแทรก ข้อน ดังนั้น ผู้วิจัยจึงควรเตรียมแผนสำรองเกี่ยวกับผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง หรือกลุ่มตัวอย่าง เพื่อการ ดำเนินการวิจัยอย่างต่อเนื่อง

5. การใช้แนวคิดมโนธรรมสำนึก (Consciousness) ในกระบวนการดำเนินการวิจัย เชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR) ซึ่งทำให้เห็นกระบวนการใช้แนวคิดของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทั้ง 3 ระดับของมโนธรรมสำนึก ผู้วิจัยจึงควรวางแผน ออกแบบเครื่องมือการวิจัย และการอภ ิยกรรมเพื่อให้เห็นถึงการเกิดและการเปลี่ยนผ่านของมโนธรรมสำนึก ซึ่งเป็นหัวใจสำร แนวคิด

6. หัวใจสำคัญของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในฐานะผู้วิจัย คือ การเป็น ผู้อำนวยความสะดวกในการศึกษาและเป็นคนในในขณะเดียวกัน ผู้วิจัยและผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง จะต้องสร้างความไว้วางใจการดำเนินการวิจัย ทั้งระหว่างผู้วิจัยและผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง และผู้มีส่วน เกี่ยวข้องด้วยกันเอง เพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วมในกระบวนการวิจัย และลดความขัดแย้งในกรณีที่มี ความคิดเห็นไม่สอดคล้องกัน

บรรณานุกรม

- Abraham, D. (1994). Liberty and Property: Lord Bramwell and the Political Economy of Liberal Jurisprudence Individualism, Freedom, and Utility. *The American Journal of Legal History*, 38(3), 288-321.
- Ariyasajjakorn, D., & Manprasert, S. (2014). Macroeconomic Impacts of the Aging Economy in Thailand. *Journal of Demography*, 40, 67-92.
- Arnstein, S. R. (1969). A ladder of citizen participation. *Journal of the American Institute of planners*, 35(4), 216-224.
- Avendano, M., Cylus, J., & Organization, W. H. (2019). *Working at older ages: why it's important, how it affects health, and the policy options to support health capacity for work*. Sagan A, Normand C, Figueras J, North J, White C, editors. Copenhagen (Denmark): European Observatory on Health Systems and Policies.
- Batkalova, K. (2018). Binary oppositions in traditional culture of japanese and kazakh people. *Astra Salvensis*, (11), 463-480.
- Bauman, Z. (2013). *Community: Seeking safety in an insecure world*. New Jersey: John Wiley & Sons.
- Bernstein, R. J. (1982). What is the difference that makes a difference? Gadamer, Habermas, and Rorty. *Paper presented at the PSA: Proceedings of the Biennial Meeting of the Philosophy of Science Association*. 331-359.
- Braun, V., & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative research in psychology*, 3(2), 77-101.
- Cavanaugh, M. A. (1997). *The older worker: A model of the retirement decision process*. Minnesota: University of Minnesota.
- Charmaz, K. (2000). Grounded theory: Objectivist and constructivist methods. *Handbook of qualitative research*, 2(1), 509-535.
- Charmaz, K. (2006). *Constructing grounded theory: A practical guide through qualitative analysis*. London: Sage.

- Charmaz, K. (2014). *Constructing grounded theory (introducing qualitative methods series)*. California: Sonoma State University.
- Chong, A. M.-I. (2007). Promoting the Psychosocial Health of the Elderly— The Role of Social Workers. *Social work in health care*, 44(1-2), 91-109.
- Cohen, A. B., Colby, D. C., Wailoo, K. A., & Zelizer, J. E. (2015). *Medicare and Medicaid at 50: America's entitlement programs in the age of affordable care*. Oxford: Oxford University Press.
- Council, N. R., & Population, C. o. (2013). *New directions in the sociology of aging*. Washington, DC: National Research Council of the National Academics.
- Creighton, J. L. (2005). *The public participation handbook: Making better decisions through citizen involvement*. New Jersey: John Wiley & Sons.
- Cuddy, A. J., Norton, M. I., & Fiske, S. T. (2005). This old stereotype: The pervasiveness and persistence of the elderly stereotype. *Journal of social issues*, 61(2), 267-285.
- Daniele, L. (2017). Discourses on Empowerment in Adult Learning: A View on Renewed Learning. *IAFOR Journal of Education*, 5(2), 49-64.
- De Certeau, M., Jameson, F., & Lovitt, C. (1980). On the oppositional practices of everyday life. *Social text*, (3), 3-43.
- Denzin, N. K. (2017). *The research act: A theoretical introduction to sociological methods*. London: Routledge Transaction publishers.
- Dictionary Cambridge. (2008). *Cambridge advanced learner's dictionary*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Dreyfus, H. L., & Rabinow, P. (2014). *Michel Foucault: Beyond structuralism and hermeneutics*. Chicago: University of Chicago press.
- Escobar, A. (1984). Discourse and power in development: Michel Foucault and the relevance of his work to the Third World. *Alternatives*, 10(3), 377-400.
- Fischer, F. (2009). Discursive planning: Social justice as discourse *Searching for the Just City*. London: Routledge.

- Forte, R., Boreham, C. A., De Vito, G., & Pesce, C. (2015). Health and quality of life perception in older adults: the joint role of cognitive efficiency and functional mobility. *International journal of environmental research and public health*, 12(9), 11328-11344.
- Foucault, M. (1994). *The Ethics of the Concern of the Self as a Practice of Freedom.* *Ethics: Subjectivity and Truth*. Ed. P. Rabinow. New York: New Press.
- Fox, A., Feng, W., & Asal, V. (2019). What is driving global obesity trends? Globalization or “modernization”? *Globalization and health*, 15, 1-16.
- Fraser, N. (2014). *Transnationalizing the public sphere*. New Jersey: John Wiley & Sons.
- Freire, P. (2001). Carta de Paulo Freire aos professores. *Estudos avançados*, 15, 259-268.
- Freire, P. (2014). Alfabetização: leitura do mundo, leitura da palavra: Editora Paz e Terra. *Educar em Revista, Curitiba, Brasil*, 57, (303-310).
- Freire, P. (2020). *Pedagogy of the oppressed Toward a sociology of education*. London: Routledge.
- Gbesemete, D., Barker, M., Lawrence, W., Watson, D., De Graaf, H., & Read, R. (2020). Exploring the acceptability of controlled human infection with SARSCoV2—a public consultation. *BMC medicine*, 18(1), 209.
- Gibson, C. H. (1993). A concept analysis of empowerment. *Journal of advanced nursing*, 16(3), 354-361.
- Gray, B., & Kish-Gephart, J. J. (2013). Encountering social class differences at work: How “class work” perpetuates inequality. *Academy of Management Review*, 38(4), 670-699.
- Guijt, I., Arevalo, M., & Saladores, K. (1998). Participatory monitoring and evaluation. *PLA Notes*, 31(2), 28.
- Habermas, J. (1984). *The Theory of Communicative Action: Reason and the Rationalization of Society, The Theory of Communicative Action: Reason and the Rationalization of Society*. Boston: Beacon Press.
- Habermas, J. (1991). *The structural transformation of the public sphere: An inquiry into a category of bourgeois society*. Cambridge: MIT press.

- Habermas, J. (1992). *Autonomy and solidarity: interviews with Jürgen Habermas*. New York: Verso.
- Habermas, J. (2001). *The liberating power of symbols: Philosophical essays*. Cambridge: MIT Press.
- Han, D. (2023). Identity Crisis and the Formation of Homo Religiosus: A Decolonial Reflection on Erik H. Erikson's Young Man Luther. *Pastoral Psychology*, 72(6), 813-826.
- Harter, S., & Leahy, R. L. (2001). The construction of the self: A developmental perspective. *Journal of Cognitive Psychotherapy*, 15, 383 - 384.
- Heidegger, M. (1962). *Being and time* (J. Macquarrie & E. Robinson, trans.). New York: Harper & Row.
- Hoggan, C., Mälkki, K., & Finnegan, F. (2017). Developing the theory of perspective transformation: Continuity, intersubjectivity, and emancipatory praxis. *Adult Education Quarterly*, 67(1), 48-64.
- Hornby, A. S., & Cowie, A. P. (1994). *Oxford advanced learner's dictionary of current English*. Oxford: Oxford University Press.
- Ipsos Knowledge Centre. (2019). *Getting Older – Our Aging World* An Ipsos Briefing (Vol. September). Bangkok: Ipsos Knowledge Centre.
- Jackson, L. (2014). *The poverty of structuralism: Literature and structuralist theory*. London: Routledge.
- Kemmis, S., & McTaggart, R. (2000). *Participatory action research*. in denzin, n. & lincoln, y.(eds.) *Handbook of Qualitative Research*. London: Sage Publications Inc.
- Kemmis, S., McTaggart, R., Nixon, R., Kemmis, S., McTaggart, R., & Nixon, R. (2014). Introducing critical participatory action research. *The action research planner: Doing critical participatory action research*. Singapore: Springer Publisher.
- Kemp, J. (1991). The Dialectics of Village and State in Modern Thailand¹. *Journal of Southeast Asian Studies*, 22(2), 312-326.
- Koulaouzides, G. A. (2017). *Critical Reflection and Empowerment in Adult Education Practice: An Attempt to Create an Understanding of Two Frequently Appearing*

- “Guest Stars” in Adult Education Policy Documents Adult Education and Lifelong Learning in Southeastern Europe. Zuid-Holland: Sense Publishers.
- Kourkouta, L., Iliadis, C., & Monios, A. (2015). Psychosocial issues in elderly. *Progress in health sciences*, 5(1), 232-237.
- Krishna, A. (2013). *Changing Policy and Practice from Below: Community Experiences in Poverty Reduction: An Examination of Nine Case-Studies*. New York: United Nations Development Programme.
- Laverack, G. (2006). Improving health outcomes through community empowerment: a review of the literature. *Journal of Health, Population and Nutrition*, 113-120.
- Leonard, V. W. (1989). A Heideggerian phenomenologic perspective on the concept of the person. *Advances in Nursing Science*, 11(4), 40-55.
- Leontowitsch, M., Fookien, I., & Oswald, F. (2019). The role of empowerment and agency in the lives of older men living alone. *European journal for Research on the Education and Learning of Adults*, 10(3), 231-246.
- Madanipour, A. (2003). *Public and private spaces of the city*. London: Routledge.
- Martin, J. L. (2011). *The explanation of social action*. Oxford: Oxford University Press.
- Mehrolhasani, M. H., Yazdi-Feyzabadi, V., & Ghasemi, S. (2021). Community empowerment for health promotion in slums areas: A narrative review with emphasis on challenges and interventions. *Journal of Education and Health Promotion*, 10(1), 263.
- Nasir, M. A., Huynh, T. L. D., & Tram, H. T. X. (2019). Role of financial development, economic growth & foreign direct investment in driving climate change: A case of emerging ASEAN. *Journal of environmental management*, 242, 131-141.
- Ntiri, D. W., & Stewart, M. (2010). Recruitment challenges: lessons from senior centers and older African-American participants in a literacy study. *Educational Gerontology*, 36(2), 148-154.
- Orimo, H., Ito, H., Suzuki, T., Araki, A., Hosoi, T., & Sawabe, M. (2006). Reviewing the definition of “elderly”. *Geriatrics & gerontology international*, 6(3), 149-158.
- Pusey, M. (2002). *Key Sociologist: Jürgen Habermas*. New York: Routledge.

- Rantanen, T., Eronen, J., Kauppinen, M., Kokko, K., Sanaslahti, S., Kajan, N., & Portegijs, E. (2021). Life-space mobility and active aging as factors underlying quality of life among older people before and during COVID-19 lockdown in Finland—a longitudinal study. *The Journals of Gerontology: Series A*, 76(3), 60-67.
- Rantanen, T., Portegijs, E., Kokko, K., Rantakokko, M., Törmäkangas, T., & Saajanaho, M. (2019). Developing an assessment method of active aging: University of Jyväskylä active aging scale. *Journal of aging and health*, 31(6), 1002-1024.
- Rappaport, J. (1987). Terms of empowerment/exemplars of prevention: Toward a theory for community psychology. *American journal of community psychology*, 15(2), 121-148.
- Rodwell, C. M. (1996). An analysis of the concept of empowerment. *Journal of advanced nursing*, 23(2), 305-313.
- Rogers, C. R. (1977). *Carl Rogers on personal power*. New York: Delacorte Press.
- Sethi, D., Wood, S., Mitis, F., Bellis, M., Penhale, B., Iborra Marmolejo, I., . . . Ulvestad Kärki, F. (2011). *European report on preventing elder maltreatment*: World Health Organization, Regional Office for Europe.
- Singhal, A., & Sthapitanonda, P. (1996). The role of communication in development: Lessons learned from a critique of the dominant, dependency and alternative paradigms. *Journal of development communication*, 7(1), 10-25.
- Stickney, J., & Skilbeck, A. (2020). Problematising 'transformative' environmental education in a climate crisis. *Journal of Philosophy of Education*, 54(4), 791-806.
- Suxin, T., & Guorui, F. (2024). How do the “Pastoral Children” transform into Modern Students? Reflections from the perspectives of cultural reproduction and cultural acculturation. *International Journal of Educational Research*, 125, 102-151.
- Svoboda, J. (2022). The crisis of modern man in the light of Masaryk's national philosophy. *Ethics & Bioethics*, 12(3-4), 173-182.
- Tremain, S. (2002). On the subject of impairment. *Disability/postmodernity: Embodying disability theory*, 32, 33.

- Ünal, E., Özdemir, A., & Kaçan, C. Y. (2020). Covid-19 pandemisinin hemŞirelik öğrencilerinin beslenme ve hijyen alışkanlıklarına etkisi. *Uludağ Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*, 46(3), 305-311.
- UNESCO. (1998). *Technical Working Group Meeting on Community Learning Centres Chiang Rai, Thailand*. Bangkok: Unesco Principle Regional Office for Asia and the Pacific.
- United Nations. (2017). *World Population Ageing 2017*. (T. U. Nations Ed.). New York: United Nations Department of Economic and Social Affairs I Population Division.
- Virginia, B., & Victoria, C. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative research in psychology*, 3(2), 77-101.
- Wallerstein, N. (1993). Empowerment and health: the theory and practice of community change. *Community development journal*, 28(3), 218-227.
- Westerhof, G. J., & Tulle, E. (2007). Meanings of ageing and old age: Discursive contexts, social attitudes and personal identities. *Ageing in society*, 235-254.
- Woodward, K. (2004). Questions of identity *Questioning identity*. London: Routledge.
- World Health Organization. (2018). Ageing and Health. Retrieved 24 Oct 2021, <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/ageing-and-health>.
- Yampochai, K. (2017). *Building a social network on facebook for managing romantic love related problems in women*. Thesis (Ph.D., Social Development Administration), National Institute of Development Administration.
- Zurn, C. F. (2014). Jürgen Habermas: *Poststructuralism and critical theory's second generation*. London: Routledge.
- กมลชนก ขำสุวรรณ และมาตี ลิมสกุล. (2560). คุณค่าของผู้สูงอายุในระบอบของความเป็นจริง ความท้าทายของนักวิจัยด้านสังคมศาสตร์ในปัจจุบัน. *วารสารผู้ทำงานด้านสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์*, 25(1). 133-156.
- กรภัค จ้ายประยูร. (2549). *การนำเสนอแนวทางการจัดการศึกษาเพื่อเสริมพลังอำนาจภาคประชาชนด้านความเป็นประชาธิปไตย*. (ปริญญาครุศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.

- กรมกิจการผู้สูงอายุ. (2560a). ชุดความรู้การดูแลตนเองและพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุ “เรียนรู้สังคม”. กรุงเทพฯ: กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์.
- กรมกิจการผู้สูงอายุ. (2560b). ยุทธศาสตร์กรมกิจการผู้สูงอายุ 20 ปี พ.ศ. 2561-2580. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์สามลดา.
- กองวิชาการและแผนงาน เทศบาลตำบลลูกหมากไฟ. (2563). แผนพัฒนาท้องถิ่น (พ.ศ.2561-2565). อุดรธานี: เทศบาลตำบลลูกหมากไฟ อำเภอหนองวัวซอ.
- กัจจกร หลุยยะพงศ์. (2553). การสื่อสารกับวาทกรรมอัตลักษณ์ผู้สูงอายุในสังคมไทย. (ปริญญาคุชฎีบัณฑิต). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพมหานคร.
- กัจจกร หลุยยะพงศ์ และกาญจนา แก้วเทพ. (2554). การสื่อสารกับวาทกรรมอัตลักษณ์ผู้สูงอายุในสังคมไทย ในสื่อเก่า-สื่อใหม่ สัญลักษณ์อัตลักษณ์ อุดมการณ์. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- กิ่งแก้ว สุวรรณศิริ. (2558). รูปแบบการสร้างเสริมพลังอำนาจชุมชนเพื่อการจัดทำแผนชุมชน. (ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต). มหาวิทยาลัยศิลปากร, นครปฐม.
- กุศล สุนทรธาดา. (2553, 25-26 พฤศจิกายน). ระดับและแนวโน้มควมมีพหุพลังของผู้สูงอายุไทย. *Paper presented at the การประชุมวิชาการประชากรศาสตร์แห่งชาติ 2553*, โรงแรมเดอะทวินทาวเวอร์.
- เกษรา โพธิ์เย็น. (2562). สังคมผู้สูงอายุ : โอกาสของธุรกิจที่ยั่งยืนในอนาคต. *วารสารวิทยาการการจัดการปริทัศน์*, 21(1), 1-15.
- เค-เอ็กซ์เพิร์ต. (2557). อยากใช้ชีวิต “ตามใจ” ในวันที่หยุดทำงาน. กรุงเทพฯ: K-Expert ธนาคารกสิกรไทย สาขาใหญ่.
- จักรกฤษ ฒ นคร. (2554). ความรู้เบื้องต้นทางกฎหมายของประชาชน อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช. นครศรีธรรมราช: มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช.
- จิตตมา เจือไทย. (2551). การสร้างอัตลักษณ์แห่งตัวตนของคนพิการ. (ปริญญานิพนธ์ ปริญญาคุชฎีบัณฑิต). มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, กรุงเทพฯ.
- จุฑารัตน์ แสงทอง. (2560). สังคมผู้สูงอายุ (อย่างสมบูรณ์) : ภาวะสูงวัยอย่างมีคุณภาพ. *วารสารวิชาการรัฐสมัย*, 38(1), 6-28.
- ชมพูนุท พรหมภักดี. (2556). การเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุของประเทศไทย. *บทความวิชาการ กลุ่มงานวิจัยและข้อมูล*, 9(4).

ชยาภรณ์ ชื่นรุ่งโรจน์. (2564). ชุมชนและการพัฒนาชุมชน. Retrieved 20 May 2564

<http://www.human.cmu.ac.th/hc/ebook/006103/Lesson10/01.htm>.

ชลลดา บุตรวิธา. (2561). ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมการออกกำลังกายของผู้สูงอายุใน
ชมรมเสริมสร้างสุขภาพและสิ่งแวดล้อมเขตสายไหม กรุงเทพมหานคร. มหาวิทยาลัยเกริก,
กรุงเทพฯ.

ช่อผกา กิระพล และสิริชัย ดีเลิศ. (2560). ทศนคติและมุมมองการสร้างความสุขจากดนตรีของ
ผู้สูงอายุในพื้นที่กรุงเทพมหานครและปริมณฑล. *Veridian E-Journal Silpakorn
University*, 10(3).

ชัชพันธุ์ ยิมอ่อน. (2559). ข้อวิพากษ์แนวการพัฒนาเสรีนิยมใหม่ตามกรอบแนวคิดของ เจอร์เก็นต์
ฮาเบอร์มาส. *วารสารวิจัยและพัฒนา วไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์*, 11(3), 243-
251.

ชัยณรงค์ เครือนวน. (2560). วาทกรรมและปฏิบัติการทางวาทกรรมเพื่อขับเคลื่อนการพัฒนา
อุตสาหกรรมของชนชั้นนำไทยและพันธมิตร: ศึกษาการพัฒนาอุตสาหกรรมภายใต้ตัวแบบ
มาดาดาด. *วารสารเศรษฐศาสตร์การเมืองบูรพา*, 4(2), 129-152.

ชาย โพธิ์สีดา. (2554). ศาสตร์และศิลป์แห่งการวิจัยเชิงคุณภาพ. กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์
พับลิชชิ่ง.

ชิดชงค์ นันทนาเนตร. (2560). *ทฤษฎีการเรียนรู้ของผู้ใหญ่*. นครปฐม: คณะศึกษาศาสตร์
มหาวิทยาลัยศิลปากร.

ไชรัตน์ เจริญสินโอฟาร. (2560). *วาทกรรมการพัฒนา : อำนาจ ความรู้ ความจริง เอกลักษณ์ และ
ความเป็นอื่น*. กรุงเทพฯ: วิชาษา.

ฐาปนี สิริรุ่งเรือง. (2559). *ความรู้ เจตคติ และพฤติกรรมสุขภาพตามหลัก 3อ2ส ของพนักงานบริษัท
เบทาโกร จำกัด (มหาชน)*. (บริหารธุรกิจมหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยเกริก, กรุงเทพฯ.

ฐาศุภกร จันประเสริฐ. (2553). *โครงสร้างทางสังคมที่เกี่ยวข้องกับความรุนแรงที่เด็กและเยาวชนถูก
กระทำในโรงเรียน: กรณีศึกษาโรงเรียนแห่งหนึ่งในเขตภาคกลาง*. (วิทยาศาสตร์สุขภาพบัณฑิต
สาขาการวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ประยุกต์). มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ., กรุงเทพฯ.

ณรงค์ ณ เชียงใหม่. (2545). การมีส่วนร่วมของประชาชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน. *วารสารรัฐสภา*,
23(2-3), 1-7.

- ณัฐวุฒิ ทรัพย์อุปถัมภ์. (2558). *ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน เอกสารประกอบการศึกษา สาขาวิชาการพัฒนาชุมชน. ฉบับที่ ๑: คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี.*
- ณัฐจรี สุวรรณภัก. (2558). สังคมวิทยาชีวิตประจำวัน: “รอยต่อ-รอยตัด” แนวทัศน์ทางสังคมวิทยาในงานศึกษาสังคมไทยร่วมสมัย. *วารสารสังคมวิทยามานุษยวิทยา คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 34(2), 69-100.*
- ณัฐปภัสร วรณัยผาสุข และชนิดา รัชพลเมือง. (2563). การนำเสนอกระบวนการเสริมพลังชุมชนในการเสริมสร้างสันติสุขและความสมานฉันท์สำหรับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น. *วารสารอิเล็กทรอนิกส์ทางการศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 9(2), 282-294.*
- เนริกา เกิดนาสาร. (2563). *รูปแบบการศึกษาตามแนวคิดเปาโล แฟร์เร่ เพื่อพัฒนาศักยภาพและการรู้หนังสือของผู้ต้องขังสตรีในเรือนจำเขต 9. (ศึกษาศาสตร์ดุสิตบัณฑิต). มหาวิทยาลัยศิลปากร, นครปฐม.*
- เนริกา เกิดนาสาร, ภัทรพล มหาจันทร์ และชิดชงค์ นันทนาเนตร. (2564). *รูปแบบการศึกษาตามแนวคิดเปาโล แฟร์เร่ เพื่อพัฒนาศักยภาพและการรู้หนังสือของผู้ต้องขังสตรีในเรือนจำเขต 9. วารสารสหวิทยาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์: คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 4(1), 388-398.*
- ดวงพร เสงบุญพันธ์ และหทัยชนก บัวเจริญ. (2552). *ประชาธิปไตยชุมชนขับเคลื่อนสู่ตำบลที่น่าอยู่ที่สุด ณ ตำบลศิลาลอย. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ ที่คิว พี.*
- ดำรงศักดิ์ แก้วเพ็ง. (2556). *ชุมชน. สงขลา: ศูนย์หนังสือมหาวิทยาลัยทักษิณ.*
- ถวิลวดี บุรีกุล. (2553). *คุณภาพสังคมในประเทศไทย. เอกสารประกอบการประชุมวิชาการสถาบันพระปกเกล้า ครั้งที่ 12 กรุงเทพฯ: สถาบันพระปกเกล้า.*
- ทรงวุฒิ เรืองวาทศิลป์. (2550). *การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาในพื้นที่บริการของโรงเรียนลัทธิเรศวรวิทยา อำเภอเถิน จังหวัดลำปาง. (การบริหารการศึกษามหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, เชียงใหม่.*
- ทวี เชื้อสุวรรณทวี. (2551). *มองความพิการผ่านแนวคิดและทฤษฎี. นครปฐม: วิทยาลัยราชสุดา มหาวิทยาลัยมหิดล.*
- ทศพล วัฒนานุกุลวงศ์, สุเมษย์ หนกหลัง, และกิตติกร สันคติประภา. (2566). *การพัฒนาสู่ความทันสมัยที่มีอิทธิพลต่อการจัดกิจกรรมอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในสถาบันอุดมศึกษา. วารสาร วิทยาการ, 6(4), 359-376.*

- ธนาภรณ์ จิตตินันท์. (2560). *ถอดบทเรียนนโยบายรับมือสังคมสูงวัยจากต่างประเทศ บทวิเคราะห์ทางเศรษฐกิจ*. กรุงเทพฯ: ธนาคารแห่งประเทศไทย.
- ธิดารัตน์ มุลลา และสมสุข หินวิมาน. (2556). การสื่อสารกับการผลิตซ้ำเพื่อสืบทอดอุดมการณ์ผ่าน “หนังสือฮาวทู”. *วารสารบรรณศาสตร์ มศว.*, 6(2), 93-103.
- ธีรศักดิ์ สุขสันติกมล. (2559). การเปลี่ยนแปลงทางสังคมในโลกยุคทันสมัย. *วารสารมนุษยสัมพันธ์สังคมปริทัศน์*, 18(1), 81-90.
- นพมาศ แซ่เลี้ยว, งามตา วนิทานนท์ และอรพินทร์ ชูชม. (2551). การปรับตัวทางจิตสังคมและสถานการณ์ที่เกี่ยวข้องกับคุณภาพชีวิตของผู้ใหญ่วัยกลางคน. *วารสารวิจัยมหาวิทยาลัยขอนแก่น*, 8(2), 151-164.
- นันทพร ตรีคุณา. (2560). *การเสริมพลังการทำงานของกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา. (รัฐประศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต) . มหาวิทยาลัยราชภัฏ พระนครศรีอยุธยา, พระนครศรีอยุธยา.*
- นำทิพย์ วิชาวิน. (2558). เครือข่ายสังคมในสังคมเครือข่าย. *วารสารวิจัยสมาคมห้องสมุดแห่งประเทศไทย*, 8(2), 119-127.
- นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์. (2550). *แนวคิดแนวทางการพัฒนาชุมชน*. กรุงเทพฯ: กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย.
- นิสดารก์ เวชยานนท์. (2554). *การบริหารทุนมนุษย์เชิงกลยุทธ์เพื่อเพิ่มมูลค่า (Strategic Human Capital Management)*. กรุงเทพฯ: โกลด์เด็นไทม์ พรินติ้ง.
- บงกชมาศ เอกเอี่ยม. (2564). แนวคิดหลังการพัฒนา: เส้นทางการพัฒนาในยุคหลังการพัฒนา. *วารสารวิชาการวิทยาลัยบริหารศาสตร์*, 4(1), 159-180.
- บวรศักดิ์ อุวรรณโณ และถวิลวดี บุรีกุล. (2548). *ประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม Participatory Democracy*. กรุงเทพฯ: สถาบันพระปกเกล้า.
- เบญจวรรณ อุบัติฉาย. (2561). แนวคิดเรื่องตัวตนที่รู้จักและกระบวนการสร้างตัวตนของมิเชล ฟูโกต์. *วารสารวิชาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า*, 5, 159-208.
- เบญจวรรณ อุบัติฉาย และ สุรวุฒิ ปัดไธสง. (2558). นักสิ่งแวดล้อมที่รู้จัก: สิ่งประดิษฐ์สร้างทางการปกครองเพื่อการรักษาสิ่งแวดล้อมที่ยั่งยืน. *วารสารการจัดการสิ่งแวดล้อม*, 11(2), 24-43.
- เบญจมาศ ยศเสนา. (2559). ทุนมนุษย์: การยอมรับกระแสโลกและการเห็นคุณค่าผู้สูงอายุ. *Journal of Demography*, 32(2), 1-25.

- ปณิธิ บรรวณ. (2557). ความหลากหลายทางเพศกับพฤติกรรมในสังคมไทย: การสำรวจองค์ความรู้. *Journal of Social Sciences*, 44(2), 51-70.
- ปณิธิ บรรวณ. (2562). พฤติกรรม : บทบาทของกลุ่มผู้สูงอายุและ 'ทุน'ที่ใช้ในการขับเคลื่อนงานด้านผู้สูงอายุ. *Humanities and Social Sciences*, 31(3), 97-120.
- ปภาภัทร อัครางกูร. (2562). มมองอนาคตเพื่อการดูแลผู้สูงอายุแบบครบวงจร. *RMUTT Global Business and Economics Review*, 14(2), 119-142.
- ประภาภัทร นิยม. (2552). หลอมรวมการเรียนรู้เพื่อความเป็นไทย : สุขภาพทางเลือกเพื่อคุณภาพแห่งชีวิต. กรุงเทพฯ: แพทย์และสาธารณสุขทางเลือก มูลนิธิระพี-กัลยา สาคริก, 1(13).
- ประโยชน์ ส่งกลิ่น. (2561). นโยบายสาธารณะแนวการตีความ. มหาสารคาม: อภิชาติการพิมพ์.
- ประเวศ วะสี. (2541). *ประชาคมตำบล ยุทธศาสตร์เพื่อเศรษฐกิจพอเพียง ศีลธรรมและสุขภาพ* (2). กรุงเทพฯ: พิมพ์ศพรินตังเซนเตอร์.
- ปัญจภรณ์ ยะเกษม และพัชรภรณ์ ไชยสังข์. (2557). ประสบการณ์การเป็นแม่ของวัยรุ่น. *วารสารวิจัยทางวิทยาศาสตร์สุขภาพ*, 8(1).
- ปาริชาติ วลัยเสถียร. (2543). *กระบวนการและเทคนิคการทำงานของนักพัฒนา*. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- ปิ่นทัย หนูนวน และชนิตา รัชพลเมือง. (2561). บทวิเคราะห์กระบวนการเรียนรู้เพื่อเสริมพลังอำนาจชุมชนในการป้องกันปัญหาการค้ามนุษย์. *วารสารผู้ทำงานด้านสังคมศาสตร์*, 26(2).
- ปิยลักษณ์ โพธิ์วรรณ. (2558). เสียงจากผู้สูงอายุ : การต่อสู้และการสร้างพื้นที่ทางสังคม. *วารสารวิจัยเพื่อพัฒนาสังคมและชุมชน มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม*, 2(1), 53-61.
- เปรมจิตต์ มีวันดี. (2548). *วาทกรรม การผลิตซ้ำ และการนำเสนอแนวคิดทางการเมืองในรายการ "นายกฯ ทักซิณคุยกับประชาชน"*. (นิเทศศาสตร์มหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต, กรุงเทพฯ. (บัณฑิตวิทยาลัย).
- ผ่องพรรณ ตรียมงคลกุล และสุภาพ ฉัตรภรณ์. (2555). *การออกแบบการวิจัย*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- พรพรรณ วรสีหะ. (2561). ชีวิตภายหลังเกษียณ: ประสบการณ์ชีวิตผู้สูงอายุในประเทศไทย. *Research and Development Journal Suan Sunandha Rajabhat University*, 10(1), 201-215.
- พรพนทิพย์ ศิริวรรณบุญ. (2553). *ทฤษฎีจิตวิทยาพัฒนาการ*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

- พวงชมพู ไชยอาลา แสงรุ่งเรืองโรจน์. (2556). การสื่อสารแบบมีส่วนร่วม: กลไกในขับเคลื่อนแนวคิดสู่การปฏิบัติภายใต้กระบวนการพัฒนารูปแบบทางเลือก. *วารสารมนุษยศาสตร์สังคมศาสตร์*, 30(2), 23-42.
- พินทุสร โพธิ์อุไร. (2561). แนวคิดว่าด้วยการเสริมพลังชุมชนเพื่อการสร้างเสริมสุขภาพ. *Journal of Social Development and Management Strategy*, 21(2), 64-77.
- พินทุสร โพธิ์อุไร. (2563). การเสริมพลังชุมชนเพื่อการสร้างเสริมสุขภาพ กรณีศึกษา โครงการ ชุมชนนำอยู่ในพื้นที่ภาคเหนือของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ. *Journal of Social Development*, 24(2), 78-89.
- พิมพิสุทธิ์ บัวแก้ว และระติพร ถึงฝั่ง. (2559). การดูแลสุขภาพและภาวะสุขภาพของผู้สูงอายุไทย. *วารสารสมาคมนักวิจัย*, 21(2), 94-109.
- ไพบุลย์ วัฒนศิริธรรม และพรรณทิพย์ เพชรมาท. (2551). *การบริหารสังคม ศาสตร์แห่งศตวรรษเพื่อสังคมไทยและสังคมโลก*. กรุงเทพฯ: สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน.
- ภาวดี นานาสิลปี. (2558). แก่นความรู้การพยาบาลผู้สูงอายุ : ผู้สูงอายุคือใคร อายุ หรือปัจจัยใดช่วยกำหนด. *พยาบาลสาร*, 42(ฉบับพิเศษ ธันวาคม), 156-162.
- ภาวดี ทะไกรราช. (2558). การพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุเพื่อเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจและสังคมอย่างยั่งยืนในพื้นที่จังหวัดศรีสะเกษ. *วารสารวิชาการ มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์ สาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์วารสารวิชาการ มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์*, 7(1), 39-61.
- ภูสิทธิ์ ภูคำชะโนด. (2565). พลังชุมชน การมีส่วนร่วม ความพอเพียงกับการดำรงชีวิตของเกษตรกรบนพื้นที่ผลกระทบนานาเชื้อนาข้าว. *วารสารปัญญาภิวัฒน์*, 14(2), 52-63.
- มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย. (2555). *รายงานสถานการณ์ผู้สูงอายุภาคภาษาไทย*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย.
- เมตต์ เมตต์การุณจิต. (2561). รูปแบบการมีส่วนร่วมในการพัฒนาฝีมือแรงงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในกลุ่มจังหวัดนครชัยบุรินทร์. *ACADEMIC JOURNAL BANGKOKTHONBURI UNIVERSITY*, 7(2), 173-186.
- รุ่งนภา ยรรยงเกษมสุข. (2550). *ชนชั้นนำในการเมืองไทยปัจจุบัน: การศึกษากระบวนการผลิตซ้ำทุนวัฒนธรรมตามแนวคิดของ ปีแอร์ บูร์ดิเอด*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- รุ่งนภา ยรรยงเกษมสุข. (2558). แนนซี เฟรเซอร์กับพื้นที่สาธารณะ. *วารสารรัฐศาสตร์ปริทรรศน์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์*, 2(2), 1-18.

- รุจา รอดเข็ม และสุดาร์ตน์ไชยประสิทธิ์. (2562). สังคมสูงวัย: เทคโนโลยีกับผู้สูงอายุ. *EAU Heritage Journal Science and Technology*, 13(2), 36-45.
- วัชรพลประสิทธิ์ ก้อนแก้ว. (2557). พฤติกรรมสุขภาพของผู้สูงอายุที่อาศัยในเขตเทศบาลตำบลคลองตำหรุ อำเภอเมืองชลบุรี. (รัฐประศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยบูรพา, ชลบุรี.
- วิชณี คุปตะวาทีน. (2561). สังคมสูงวัยกับโลกสมัยใหม่. *วารสารวิชาการสถาบันเทคโนโลยีแห่งสุวรรณภูมิ (สาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์)*, 4(4), 444-450.
- วิเชียร ศรีภูธร. (2561). การศึกษาลักษณะความบกพร่องทางประสาทจิตวิทยาและคุณภาพชีวิตในกลุ่มผู้สูงอายุ. *วารสารแพทยนาวิ*, 45(2), 328-348.
- วินัย ผลเจริญ. (2559). *ทฤษฎีสังคมและการเมืองทางรัฐศาสตร์*. มหาสารคาม: วิทยาลัยการเมืองการปกครอง มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- วิภา วิเสโส และพจนารถ สารพัด. (2563). การวิจัยเชิงชาติพันธุ์วรรณาเกี่ยวกับการสร้างความเข้าใจการดูแลในครอบครัวภายใต้บริบทของสังคมวัฒนธรรมไทย. *วารสารคณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา*, 28(2), 122-134.
- วิภานันท์ ม่วงสกุล. (2558). การพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ตามลำพังด้วยแนวคิดพัฒนาพลัง. *วารสารวิจัยสังคม*, 38(2), 93-112.
- วิรัช นิภาวรรณ. (2530). *ปัญหาและอุปสรรคที่สำคัญของการพัฒนาชุมชน : ประชาชน ข้าราชการ และผู้นำรัฐบาล*. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- เวหา เกษมสุข. (2562). แนวทางส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตของโรงเรียนผู้สูงอายุ. *JOURNAL OF THE POLICE NURSES*, 11(2), 261-271.
- ศรีเรือน แก้วกังวาล. (2554). *ทฤษฎีจิตวิทยาบุคลิกภาพ*. กรุงเทพฯ: หมอชาวบ้าน.
- คันสนีย์ จันท์อานุกาพ. (2547). อิทธิพลของกระบวนการพัฒนาไปสู่ความทันสมัยตามทฤษฎี Modernization Theory ต่อสถานภาพและบทบาทของผู้สูงอายุ. *วารสารปริชาต*, 17(1), 36-42.
- ศิริรักษ์ แก้วคำแสน และระชานนท์ ทวีผล. (2560). วาทกรรมนโยบายการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ส่งผลต่อชีวิตของผู้สูงอายุชาวไทยเชื้อสายกะเหรี่ยง ในเขตตำบลบ้านบึง อำเภอบ้านคา จังหวัดราชบุรี. *Paper presented at the RMUT CON*, กรุงเทพฯ.
- ศิริสุข นาคะเสนีย์. (2559). พฤติกรรมการดูแลสุขภาพตนเองของผู้สูงอายุในกรุงเทพมหานคร. *วารสารสังคมศาสตร์ และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลรัตนโกสินทร์*, 7(2), 39-48.

- ศุภชัย ชัยจันทร์ และณรงพน ไล่ประกอบทรัพย์. (2558). แนวคิดสาธารณะของพื้นที่สาธารณะในเมือง. *วารสารวิชาการ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น*, 15(2), 71-83.
- สถาบันพระปกเกล้า. (2553). *คุณภาพสังคมกับคุณภาพประชาธิปไตย*. กรุงเทพฯ: สถาบันพระปกเกล้า.
- สนธยา พลศรี. (2547). *ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน*. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- สนธยา พลศรี. (2550). *เครือข่ายของการเรียนรู้ในงานพัฒนาชุมชน*. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- สนอง โลหิตวิเศษ. (2554). *ปรัชญาการศึกษาในระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย ประมวล สาระ ชุดวิชาปรัชญาและหลักการการศึกษาในระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย Philosophy and principle of non-formal and informal education หน่วยที่ 1-7*. นนทบุรี: สำนักพิมพ์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- สภาขับเคลื่อนการปฏิรูปประเทศ. (2559). *รายงานของสภาขับเคลื่อนการปฏิรูปประเทศด้าน เศรษฐกิจ ประจำปี 2559 เศรษฐกิจผู้สูงอายุ*. กรุงเทพฯ: สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร.
- สมชาย ชัยจันทร์ และชนิษฐา นันทบุตร. (2561). *วาทกรรมอัตลักษณ์คุณค่าผู้สูงอายุในชุมชน. วารสารพยาบาลและสุขภาพ*, 41(1).
- สมศักดิ์ ชุณหรัศมิ์. (2562). *สถานการณ์ผู้สูงอายุไทย พ.ศ. 2561*. นครปฐม: มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนา ผู้สูงอายุไทย (มส.ผส.).
- สโรชพันธุ์ สุภาวรรณ. (2559). *ปฏิบัติการในชีวิตประจำวันกับการต่อรองอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุ. วารสารสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์*, 42(2), 34-58.
- สโรชพันธุ์ สุภาวรรณ และชไมพร กาญจนกิจสกุล. (2557). *การประกอบสร้างภาพลักษณ์ของผู้สูงอายุ. วารสารสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร*, 10(1), 93-136.
- สัญญา เคนาภูมิ. (2551). *ความสำเร็จของวิสาหกิจชุมชนใน 4 จังหวัดชายแดนลุ่มน้ำโขง*. (รัฐประศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต). มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ในพระบรมราชูปถัมภ์, พระนครศรีอยุธยา.
- สายพิณ กุลกนกวรรณ ฮัมดानी. (2560). *การศึกษาของผู้ถูกกดขี่ ฉบับครบรอบ 50 ปี*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สวนเงินมีมา.
- สารัช สุทธิพิทยกุล และพิทักษ์ ศิริวงศ์. (2559). *สภาพปัญหาและการเรียนรู้การใช้เทคโนโลยีของผู้สูงอายุ กรณีศึกษาผู้สูงอายุที่ใช้สมาร์ทโฟนในพื้นที่บริเวณโดยรอบพระปิ่นเกล้า เขต บางกอกน้อย จังหวัดกรุงเทพมหานคร. Paper presented at the RMUT CON*, กรุงเทพฯ.

- สำนักงาน ก.พ. . (2561). ภาครัฐกับการเตรียมพร้อมเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ. วารสารข้าราชการ
สำนักงาน ก.พ., 60(4), 65-84.
- สำนักงาน กปร. (2566). ศูนย์เรียนรู้เพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบ ธ.ก.ส. . Retrieved
28 ธ.ค. 66 from ศูนย์เรียนรู้เพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจพอเพียงภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
ตอนบน.
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2557). การสำรวจประชากรสูงอายุในประเทศไทย พ.ศ. 2557. กรุงเทพฯ:
กองสถิติสังคม สำนักงานสถิติแห่งชาติ.
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2560). การสำรวจประชากรสูงอายุในประเทศไทย พ.ศ. 2560 สถิติ
ประชากร. กรุงเทพฯ: กองสถิติสังคม สำนักงานสถิติแห่งชาติ.
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2562). คาดการณ์วัยแรงงาน ปี 2570. กรุงเทพฯ: กองสถิติพยากรณ์
สำนักงานสถิติแห่งชาติ.
- สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี. (2561). การเตรียมการเพื่อรองรับสังคม ผู้สูงอายุของรัฐบาลพลเอก
ประยุทธ์ จันทร์ โอชา. สลค.สาร, 61(3).
- สำนักส่งเสริมและพิทักษ์ผู้สูงอายุ. (2552). พระราชบัญญัติผู้สูงอายุ พ.ศ. 2546 กระทรวงการพัฒนา
สังคมและความมั่นคงของมนุษย์. กรุงเทพฯ: เจ เอส การพิมพ์.
- สุชาดา จักรพิสุทธิ. (2547). การปฏิรูปการศึกษาในสังคมไทยชุมชนกับการมีส่วนร่วมจัดการศึกษา
นักวิชาการมหาวิทยาลัยเที่ยงคืน Retrieved 24 ม.ค.65, from มหาวิทยาลัยเที่ยงคืน
<http://www.midnightuniv.org/midnight2545/document9562.html>.
- สุชาดา ทวีสิทธิ์. (2553). การเปลี่ยนกระบวนทัศน์เพื่อการวิจัยผู้สูงอายุของประชากรและสังคม พ.ศ.
2553 นครปฐม: สถาบันวิจัยประชากรและสังคม.
- สุทธิพงศ์ บุญผดุง. (2554). การพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุในท้องถิ่นโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานตาม
หลักเศรษฐกิจพอเพียง (ระยะที่ 1). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา.
- สุนทร คุณชัยมั่ง. (2555). พื้นที่สาธารณะ(โลกไซเบอร์) กับขบวนการ เคลื่อนไหวทางสังคมแบบใหม่
ของไทย (2549-2554). (ดุชนิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต). มหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม,
กรุงเทพฯ.
- สุนิดา ศิวปฐมชัย. (2556). ทฤษฎีวิพากษ์ สำนักแฟรงค์เฟิร์ตกับแนวคิด "พื้นที่สาธารณะ" ใน
ศตวรรษที่ 21. วารสารวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเอเชีย มหาวิทยาลัยมหิดล, 33(3), 6-7.

- สุมิตร สุวรรณ. (2554). *รัฐกับแนวคิดและทฤษฎีการพัฒนา วิชาการพัฒนาศาสตร์พยาบาลมนุษย์และชุมชน นครปฐม: คณะศึกษาศาสตร์และพัฒนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตกำแพงแสน.*
- สุเมษฐ์ หนกหลัง. (2560). การพัฒนาการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น เรื่อง ป่าชายเลนชุมชนผ่าน การมีส่วนร่วมของชุมชนให้แก่เยาวชนในชุมชน เกาะหยงสตาร์ จังหวัดตรัง. *วารสาร สถาบันวัฒนธรรมและศิลปะ*, 18(2), 115-123.
- สุเมษฐ์ หนกหลัง และทศพล วัฒนานุกุลวงศ์. (2567). วิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเชิงวิพากษ์: การเสริมพลังของชุมชนเพื่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคม. *วารสาร วิจัยสังคมและปริทัศน์*, 47(1), 1-13.
- สุรพงษ์ มาลี. (2561). รู้จักสังคมสูงอายุ และสถานการณ์ผู้สูงอายุ (ในประเทศไทย). *วารสารข้าราชการ สำนักงาน ก.พ.*, 60(4), 5-8.
- สุรัช คมพจน์. (2554). *เยอรมัน ฮาเบอร์มาส์กับทฤษฎีวิพากษ์สังคมสมัยใหม่: โครงการการรู้แจ้งกับการจัดวางปทัสสถานให้การวิพากษ์.* (รัฐศาสตรมหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, กรุงเทพฯ.
- สุวิชา เป้าอารีย์. (2559). *ภาวะทางเศรษฐกิจของผู้สูงอายุไทย ปี 2559.* กรุงเทพฯ: ศูนย์สำรวจความคิดเห็น “นิด้าโพล” สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- สุวิมล ว่องวาณิช. (2563). *การวิจัยการออกแบบทางการศึกษา.* กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อคิน รพีพัฒน์. (2547). *การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา.* กรุงเทพฯ: ศูนย์ศึกษานโยบายสาธารณสุข.
- อนันต์ อนันตกุล. (2560). *สังคมสูงวัย ความท้าทายประเทศไทย ผลการประชุมราชบัณฑิตและภาคีสมาชิก.* กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสภา.
- อภิญา เพ็ญฟูสกุล. (2546). *อัตลักษณ์ : การทบทวนทฤษฎีและกรอบแนวคิด Identity* (ค. ส. สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ Ed.). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สำนัก สภาวิจัยแห่งชาติ.
- อภิญา เวชยชัย. (2555). *การเสริมพลังอำนาจในการปฏิบัติงานผู้ทำงานด้านสังคม.* ปทุมธานี: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- อรรครา ธรรมาธิกุล. (2558). *การพัฒนารูปแบบการเสริมสร้างพลังอำนาจผู้สูงอายุเพื่อพัฒนาชุมชน.* (ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต). มหาวิทยาลัยศิลปากร, นครปฐม.

- อัฉรา ชลายนนาวิน. (2560). บทบาทการนำทางความคิดของภูมิปัญญาท้องถิ่นจังหวัดชายแดนภาคใต้พร้อมเข้าสู่ความเป็นหนึ่งในประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน กรณีศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่น จังหวัดปัตตานี. *Journal of Social Work*, 26(1), 165-191.
- อัฉรา โยมสินธุ์. (2560). 40+ยังไม่สาย เกษียณสบายเป็นจริงได้. กรุงเทพฯ: ศูนย์ส่งเสริมการพัฒนาความรู้ตลาดทุน ตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย.
- อัฉรา สโรบล. (2553). กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนกับโครงการพัฒนา เอกสารประกอบการสอน สาขาวิชาบ้านและชุมชน. เชียงใหม่: คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- อัญชลี ธรรมะวิธิกุล. (2556). แนวคิดเกี่ยวกับการศึกษาของเปาโล แฟร์ (Paulo Freire) เอกสารเตรียมสอบครูผู้ช่วย กศน. ปี 2556 : ภาค ข วิชาการศึกษา ชุดที่ 2/3. กรุงเทพฯ: ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน.
- อาชัญญา รัตนอุบล. (2555). การพัฒนาแนวทางการส่งเสริมการจัดการศึกษา/การเรียนรู้เพื่อการพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุ. *วารสารครุศาสตร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย*, 33(1), 65-79.
- อุมพร น่านรุ่งชโรทร. (2551). การเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชน. *วารสารพยาบาลศาสตร์มหาวิทยาลัยนเรศวร*, 2(ฉบับพิเศษ).
- เอกพล เคราเซ. (2561). ความหมายและองค์ประกอบคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ: การวิจัยผานวิธีเพื่อสร้างโปรแกรมการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุที่เหมาะสมสำหรับชุมชนวัดบางปรอง จังหวัดฉะเชิงเทรา. (ปริญญาคุษนิพนธ์ จิตวิทยาประยุกต์). มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

ภูมิหลังของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องหลักในงานวิจัย

แม่ภาพ เกษตรกรวัย 69 ปี ที่สืบทอดอาชีพจากบรรพบุรุษ โดยยึดถือแนวคิดว่า การสืบทอดวิถีชีวิตเกษตรกรรมจากครอบครัวเป็นความรับผิดชอบที่ควรยึดมั่น แม้ในวัยเด็กจะไม่ได้เรียนหนังสือ จึงไม่คิดว่าตนเองจะสามารถประกอบอาชีพอื่นได้ การทำเกษตรกรรมทำให้แม่ภาพไม่ต้องห่างจากบ้านและครอบครัวที่รัก แม่ภาพรู้ดีว่ารายได้จากการทำการเกษตรตามฤดูกาล เช่น การปลูกข้าว ทำไร่ข้าวโพด ไร่มันสำปะหลัง และการเก็บเกี่ยวมะม่วงนั้น ไม่เพียงพอเมื่อเทียบกับรายได้ของผู้ที่ทำงานในบริษัทต่าง ๆ สิ่งที่ทำให้แม่ภาพเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตคือการที่ได้เป็นตัวแทนชุมชนในการเข้ารับการอบรมและศึกษาดูงานทั้งในและต่างประเทศ การได้รับความรู้และประสบการณ์ใหม่ ๆ ทำให้แม่ภาพเกิดไอเดียในการพัฒนาตนเองและชุมชน จนเกิดพลังในการนำความรู้ที่ได้รับมาประยุกต์ใช้ในการทำการเกษตร แม่ภาพจึงเริ่มทำกลุ่มชุมชนเพื่อร่วมมือกันในการพัฒนาชีวิตและอาชีพของคนในชุมชน ซึ่งไม่เพียงแต่ช่วยเพิ่มรายได้ แต่ยังสร้างความเข้มแข็งและยั่งยืนให้กับชุมชนในระยะยาว แม่ภาพเป็นตัวอย่างของการผสมผสานภูมิปัญญาท้องถิ่นกับความรู้สมัยใหม่ในการพัฒนาชีวิตและชุมชน ทำให้แม่ภาพได้รับความเคารพนับถือจากคนในชุมชนอย่างแท้จริง

แม่พจน์ อดีตข้าราชการพยาบาลวัย 65 ปี ใช้ชีวิตการทำงานทั้งหมดในเส้นทางราชการพยาบาล ไม่เคยประกอบอาชีพอื่น ทำให้แม่พจน์คุ้นเคยและตกอยู่ภายใต้กรอบคิดของระบบราชการมาโดยตลอด เมื่อถึงวัยเกษียณอายุ แม่พจน์ต้องเผชิญกับความสับสนและรู้สึกไม่แน่ใจในทิศทางในการดำเนินชีวิตในช่วงแรก จุดเปลี่ยนสำคัญเกิดขึ้นเมื่อแม่พจน์ได้ไปโรงพยาบาลและพบกับเพื่อน ๆ ที่เป็นผู้สูงอายุที่เกษียณราชการมาด้วยกัน พวกเขาต่างพูดถึงปัญหาสุขภาพและความเจ็บป่วยที่ต้องเผชิญในวัยชรา การสนทนาเหล่านี้ทำให้แม่พจน์เริ่มมีความคิดเห็นว่าแม่พจน์ควรใช้ความรู้และประสบการณ์ที่มีอยู่ในด้านการพยาบาลเพื่อทำประโยชน์ให้กับทั้งตนเองและสังคม แม่พจน์จึงเริ่มต้นด้วยการให้คำปรึกษาด้านสุขภาพแก่เพื่อน ๆ และผู้สูงอายุในชุมชน พร้อมทั้งจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมสุขภาพ เช่น การออกกำลังกาย การดูแลสุขภาพการกิน และการป้องกันโรคต่าง ๆ การที่แม่พจน์ใช้ความรู้ที่มีอยู่ในการดูแลและให้คำแนะนำแก่ผู้อื่นไม่เพียงช่วยให้สุขภาพของผู้สูงอายุในชุมชนดีขึ้น แต่ยังสร้างความภูมิใจและความหมายในชีวิตให้กับแม่พจน์อีกด้วย ความมุ่งมั่นและการทุ่มเทในการใช้ประสบการณ์จากการเป็นพยาบาลมาทำประโยชน์ให้กับชุมชน ทำให้แม่พจน์ได้รับการยอมรับและเคารพนับถือจากผู้คนในชุมชนอย่างสูง แม่พจน์กลายเป็น

ตัวอย่างของการใช้ชีวิตหลังเกษียณที่มีคุณค่าและสร้างสรรค์ เธอพิสูจน์ให้เห็นว่าการใช้ความรู้และประสบการณ์ที่มีอยู่สามารถทำให้ชีวิตหลังเกษียณมีความสุขและมีความหมายได้

แม่นวล อดีตแม่บ้านและพนักงานบริษัทในจังหวัดอุดรธานี วัย 62 ปี มีบุคลิกภาพเป็นมิตรและขยันขันแข็ง ตลอดชีวิตการทำงาน แม่นวลเป็นคนที่มีความรับผิดชอบสูง และได้รับความไว้วางใจจากเพื่อนร่วมงานและนายจ้าง แม่นวลจะต้องการจ้างต่อ แต่ปัญหาด้านสุขภาพทำให้แม่นวลต้องลาออกจากงาน การออกจากงานทำให้แม่นวลรู้สึกหมดหวังและสูญเสียกำลังใจ ด้วยปัญหาสุขภาพและการไม่มีรายได้ ทำให้ชีวิตของแม่นวลเริ่มมีดมน อย่างไรก็ตาม เมื่อแม่นวลเห็นเพื่อนๆ ผู้สูงอายุในชุมชนรวมกลุ่มกันทำกิจกรรมและอาชีพเสริม เธอจึงตัดสินใจเข้าร่วมด้วย การทำกิจกรรมร่วมกับกลุ่มทำให้แม่นวลรู้สึกว่ามีคุณค่ามากขึ้น และยังช่วยส่งเสริมสุขภาพจิตและสุขภาพกาย แม่นวลได้พบเพื่อนใหม่และแบ่งปันประสบการณ์ รวมถึงพัฒนาทักษะใหม่ๆ การจัดการเวลาระหว่างการดูแลสุขภาพและการทำงานกับกลุ่มทำให้แม่นวลสามารถหาสมดุลในชีวิตได้ เธอได้เรียนรู้ว่าการดูแลสุขภาพและการทำสิ่งที่รักสามารถทำให้ชีวิตมีความหมาย แม่นวลเป็นตัวอย่างของคนที่ไม่ยอมแพ้ต่อปัญหาและค้นพบเส้นทางใหม่ที่ทำให้ชีวิตมีความสุขและคุณค่า

แม่เตี๋ย แม่เตี๋ย อดีตพนักงานโรงงานวัย 61 ปี ทำงานในโรงงานมาตั้งแต่เริ่มทำงาน จนถึงเกษียณเมื่ออายุ 55 ปี หลังเกษียณ แม่เตี๋ยรู้สึกว่างเปล่าเพราะไม่สามารถทำอะไรได้มากกว่าการรอคอยรายได้จากลูกหลาน หรือรายได้จากรัฐ แม้จะพยายามทำขนมขายแต่ไม่ประสบความสำเร็จเนื่องจากพื้นที่ที่เธออยู่ไม่ใช่แหล่งท่องเที่ยว จึงไม่มีลูกค้ามากพอ ความล้มเหลวนี้ทำให้เธอท้อแท้ แต่โอกาสใหม่เกิดขึ้นเมื่อแม่เตี๋ยได้ไปรับจ้างขายของในงานแสดงสินค้าที่เวียตนาม ประสบการณ์นี้ทำให้เธอเรียนรู้เรื่องการตลาดและการจัดการธุรกิจขนาดเล็ก จึงนำความรู้และประสบการณ์จากเวียตนามมาพูดคุยกับกลุ่มผู้สูงอายุในชุมชน แม่เตี๋ยเป็นหนึ่งในกำลังสำคัญในการจัดตั้งกลุ่มวิสาหกิจชุมชน กลุ่มนี้เน้นการสร้างผลิตภัณฑ์ท้องถิ่นและการตลาดที่เหมาะสม ซึ่งไม่เพียงสร้างรายได้แต่ยังส่งเสริมความมั่นคงในชีวิตของสมาชิกในชุมชนด้วย

แม่คำหล้า แม่บ้านวัย 68 ปี ที่เคยเชื่อว่าหน้าที่ของผู้สูงอายุคือการดูแลบ้านและเลี้ยงหลานเท่านั้น ชีวิตของแม่คำหล้าเน้นที่ความเรียบง่ายและการอยู่กับครอบครัว อย่างไรก็ตาม เมื่อแม่คำหล้าเห็นการรวมกลุ่มของผู้สูงอายุในชุมชนที่ทำสวนมะม่วงส่งขายและประสบความสำเร็จ ความคิดของเธอเริ่มเปลี่ยนไป เธอสังเกตเห็นว่าการทำงานร่วมกันในกลุ่มทำให้ผู้สูงอายุมีรายได้

และมีความสุขมากขึ้น นอกจากนี้ เเธยังมีที่ดินที่ไม่เกิดประโยชน์อยู่ จึงเห็นโอกาสในการนำที่ดินนี้ มาทำสวนมะม่วง แม่คำห้ำตัดดินใจลองทำสวนมะม่วงโดยได้รับคำแนะนำและการสนับสนุนจากผู้สูงอายุกในกลุ่ม แม่คำห้ำเริ่มศึกษาวิธีการปลูกและดูแลมะม่วงจากเพื่อนๆ ในกลุ่ม ทำให้เธอมีความรู้และทักษะที่จำเป็นในการทำสวน การเข้าร่วมกลุ่มทำให้แม่คำห้ำไม่รู้สึกละโดดเดี่ยว และได้รับการสนับสนุนทางใจจากเพื่อนๆ การทำสวนมะม่วงไม่เพียงแต่ทำให้เธอมีรายได้เพิ่มขึ้น แต่ยังทำให้เธอรู้สึกว่าการใช้ชีวิตมีความหมายมากขึ้น

แม่สง่า อดีตพนักงานโรงแรมที่พัทยา จังหวัดชลบุรี วัย 65 ปี ทำงานเป็นแม่ครัวมาโดยตลอด เมื่อเกษียณอายุ เธอต้องกลับมาอยู่ที่อุดรธานี ซึ่งในช่วงแรกไม่รู้ว่าทำอะไรดีและต้องเผชิญกับความเครียด เนื่องจากมีภาระที่ต้องรับผิดชอบและไม่อยากเป็นภาระให้กับใคร ชีวิตหลังเกษียณของแม่สง่าจึงเต็มไปด้วยความกังวลและความไม่แน่นอน เมื่อประธานกลุ่มวิสาหกิจชุมชนมะม่วงน้ำดอกไม้วัดเห็นศักยภาพในตัวแม่สง่าจึงชวนเธอเข้าร่วมกลุ่ม การเข้าร่วมกลุ่มนี้ทำให้แม่สง่ามีโอกาสแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์กับเพื่อนสมาชิกในกลุ่ม เธอเริ่มทำสวนมะม่วงและใช้ความชำนาญในการเป็นแม่ครัวแปรรูปมะม่วงเป็นผลิตภัณฑ์ต่างๆ ซึ่งช่วยขยายตลาดให้กับกลุ่มได้มากขึ้น ผลิตภัณฑ์แปรรูปจากมะม่วงที่แม่สง่าทำได้รับความนิยมอย่างมาก และสามารถสร้างรายได้เสริมให้กับกลุ่มวิสาหกิจชุมชน การเข้าร่วมกลุ่มวิสาหกิจชุมชนไม่เพียงทำให้แม่สง่าพบทางออกจากความเครียดและความกังวล แต่ยังทำให้เธอรู้สึกว่าการใช้ชีวิตหลังเกษียณมีความหมายและคุณค่ามากขึ้น ความสามารถในการแปรรูปมะม่วงของแม่สง่าช่วยเสริมความเข้มแข็งให้กับกลุ่มและเป็นแรงบันดาลใจให้กับผู้สูงอายุคนอื่นๆ ในชุมชน

ลุงพล อดีตกำนันวัย 66 ปี เป็นบุคคลที่เคารพของคนในชุมชน หลังจากลุงพลหมดวาระการเป็นกำนัน ยังคงมีความมุ่งมั่นที่จะทำประโยชน์เพื่อชุมชนอย่างต่อเนื่อง ด้วยความรู้และประสบการณ์ที่สั่งสมมาในขณะดำรงตำแหน่ง ลุงพลได้มองเห็นถึงปัญหาและความต้องการของชุมชน โดยเฉพาะกลุ่มผู้สูงอายุที่มักขาดรายได้และการสนับสนุนที่ยั่งยืน ด้วยเหตุนี้ ลุงพลจึงได้รวมกลุ่มกับผู้สูงอายุในชุมชน เริ่มต้นด้วยการจัดตั้งกลุ่มกับผู้สูงอายุคนอื่นๆ เป็นตัวตั้งตัวตีที่เน้นการส่งเสริมและพัฒนาทักษะอาชีพสำหรับผู้สูงอายุ เพื่อให้พวกเขาสามารถสร้างรายได้และมีชีวิตที่ดีขึ้น ลุงพลเป็นตัวตั้งตัวตีในการจัดหาทรัพยากรและการฝึกอบรมที่จำเป็น โดยนำความรู้จากการเป็นกำนันมาใช้ประโยชน์ ด้วยการมองเห็นความสำคัญของการสร้างรายได้ได้อย่างยั่งยืน จึง

ประสานหน่วยงานภายนอกมาให้ความรู้เกี่ยวกับการเงินให้กับผู้สูงอายุในกลุ่ม และจัดตั้งสหกรณ์ชุมชนเพื่อส่งเสริมการออมให้กับผู้สูงอายุและคนในชุมชนด้วย

แม่สุณา แม่ค้าขายผลไม้วัย 63 ปี เป็นที่รู้จักในชุมชนในฐานะคนขยันและมีความมุ่งมั่นในการทำงาน แม้ว่าอายุจะมากขึ้น แต่แม่สุณายังคงเปิดร้านขายผลไม้ที่ตลาดในหมู่บ้าน ด้วยความรักในงานและไม่ต้องการให้คนอื่นมองว่าแก่และด้อยศักยภาพ แม่สุณาไม่ยอมตกอยู่ในความรู้สึกว่าตัวเองไร้ค่าจึงไม่ยอมปล่อยให้ตัวเองว่างงาน การทำงานทุกวันทำให้แม่สุณามีชีวิตที่กระฉับกระเฉงและมีความสุข และเมื่อชุมชนมีการรวมกลุ่มเพื่อส่งเสริมอาชีพและรายได้ของผู้สูงอายุ แม่สุณารู้สึกดีใจมากที่ได้มีส่วนร่วมในกลุ่มนี้ นอกจากการขายผลไม้แล้ว แม่สุณายังได้ใช้ความสามารถและประสบการณ์ในการหาช่องทางทางการขายมะม่วง มะม่วงที่กลุ่มคัดสรรมาอย่างดีถูกส่งไปขายในตลาดต่างๆ ทำให้กลุ่มผู้สูงอายุสามารถสร้างรายได้เพิ่มเติม ความทุ่มเทและการทำงานอย่างไม่ย่อท้อของแม่สุณาเป็นแรงบันดาลใจให้กับคนในชุมชน เป็นตัวอย่างที่ดีของการใช้ศักยภาพของตนเองเพื่อสร้างสรรค์สิ่งดี ๆ ให้กับทั้งตัวเองและผู้อื่นในชุมชน ความสำเร็จของแม่สุณาไม่เพียงแต่เพิ่มรายได้ให้กับกลุ่ม แต่ยังสร้างความภาคภูมิใจและความรู้สึกมีคุณค่าให้กับผู้สูงอายุทุกคนในชุมชน

ตัวอย่างบันทึกภาคสนาม (field noted)

วัน 6 พฤษภาคม 2565 เวลา 10.00-12.00 น.

สถานที่ ชุมชนกุศหมากไฟ อำเภอหนองวัวซอ จังหวัดอุดรธานี

ผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง: ผู้สูงอายุกลุ่มวิสาหกิจชุมชน จำนวน 8 คน

วันนี้เดินทางไปยังชุมชนมะม่วงน้ำดอกไม้มุ่งมั่นเพื่อทำการวิจัยเกี่ยวกับการทำงานของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน โดยเป็นการเข้ามาในพื้นที่ครั้งแรก ประกอบไปด้วยสมาชิกผู้สูงอายุจำนวน 8 คน ชุมชนนี้ตั้งอยู่ในพื้นที่เกษตรกรรม โดยมีการปลูกมะม่วงน้ำดอกไม้มุ่งมั่นเป็นหลัก

บรรยากาศและสภาพแวดล้อม เมื่อเข้าไปในชุมชน ทางเดินของชุมชนมีต้นมะม่วงน้ำดอกไม้มุ่งมั่นเป็นสวนอยู่สองข้างทาง กำลังอยู่ในช่วงมีผลผลิต คนในชุมชนส่วนใหญ่มีวิถีชีวิตที่เรียบง่าย บ้านเรือนตกแต่งอย่างเรียบง่ายแต่สวยงาม มีการตั้งกลุ่มโฮมสเตย์สำหรับนักท่องเที่ยวที่มาเยือน

การทำงานของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน กลุ่มผู้สูงอายุ 8 คน นัดพบกันที่ศาลาหมู่บ้าน ศาลานี้สร้างจากไม้ มีพื้นที่โปร่งสบาย ลมพัดผ่านได้ดี พวกเขาพูดคุยและเล่าถึงการทำงานในกลุ่มวิสาหกิจด้วยความภาคภูมิใจ ในกลุ่มมีการแบ่งหน้าที่กันอย่างชัดเจน มีการปลูก การดูแลรักษา และการแปรรูปผลผลิต เช่น การทอดฝั่มมะม่วง แยมมะม่วง และของฝากอื่น ๆ การสังเกตการทำงานของสมาชิกกลุ่มมีการจัดการที่ดีและมีระบบชัดเจน การทำงานในกลุ่มวิสาหกิจนี้ไม่ได้เป็นเพียงการสร้างรายได้ แต่ยังเป็นการเสริมสร้างความสามัคคีในชุมชน ทุกคนร่วมแรงร่วมใจกันอย่างดี

สรุปการสังเกต การวิจัยในวันนี้ทำให้เห็นถึงวิถีชีวิตที่เรียบง่ายและความสามัคคีของชุมชนมะม่วงน้ำดอกไม้มุ่งมั่น สมาชิกทุกคนมีความภูมิใจในงานที่ทำและมีความสุขในการอยู่ร่วมกัน บรรยากาศโดยรวมเป็นกันเองและอบอุ่นมาก การจัดการและการแบ่งหน้าที่ในกลุ่มวิสาหกิจชุมชนนี้มีความเป็นระบบและมีประสิทธิภาพ ควรมีการถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์ไปยังคนในชุมชน ที่มีความสนใจ เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับกลุ่มวิสาหกิจชุมชนและสร้างเศรษฐกิจที่ดีให้กับชุมชน

ตัวอย่างบันทึกภาคสนาม (field noted)

วัน 8 พฤษภาคม 2565 เวลา 14.00-16.00 น.

สถานที่ สวนมะม่วง ชุมชนกุหลาบไฟ อำเภอหนองวัวซอ จังหวัดอุดรธานี

ผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง: ผู้สูงอายุกลุ่มวิสาหกิจชุมชน จำนวน 4 คน

วันนี้ได้เดินทางไปยังสวนมะม่วงน้ำดอกไม้พร้อมกับกลุ่มผู้สูงอายุที่เป็นสมาชิกของวิสาหกิจชุมชน เพื่อทำการสังเกตและศึกษาวิธีการทำสวนมะม่วงให้ได้ผลผลิต 3 ครั้งต่อปี (มะม่วงนอกฤดู) รวมถึงวิธีการดูแลพื้นที่การเกษตรเพื่อให้ได้ผลผลิตที่สวยงาม

บรรยากาศและสภาพแวดล้อม เมื่อเข้ามาในสวนมะม่วง พบว่า พื้นที่สวนมีการจัดการอย่างเป็นระบบ ระเบียบ ต้นมะม่วงถูกปลูกเรียงรายอย่างเป็นระเบียบ สวนมีการทำความสะอาดและดูแลอย่างดี มีพื้นที่ว่างพอเหมาะให้แสงแดดเข้าถึง

ผู้สูงอายุในชุมชนได้อธิบายถึงขั้นตอนต่าง ๆ ในการทำสวนมะม่วงนอกฤดู ดังนี้: เช่น การปลูกและดูแลต้นมะม่วง: โดยเริ่มต้นจากการเลือกพันธุ์มะม่วงน้ำดอกไม้ที่เหมาะสมและมีคุณภาพสูง ปลูกต้นมะม่วงในพื้นที่ที่มีแสงแดดเข้าถึงและมีการระบายน้ำที่ดี การให้น้ำและปุ๋ย มีการให้น้ำอย่างสม่ำเสมอในปริมาณที่เหมาะสม โดยเฉพาะในช่วงที่มะม่วงกำลังออกผล และใช้ปุ๋ยอินทรีย์และปุ๋ยเคมีในปริมาณที่เหมาะสม เพื่อเสริมสร้างความแข็งแรงให้กับต้นมะม่วง การดูแลรักษาและป้องกันโรค มีการตัดแต่งกิ่งอย่างสม่ำเสมอ เพื่อให้ต้นมะม่วงมีการเจริญเติบโตที่ดี ใช้สารเคมีและสารธรรมชาติในการป้องกันและกำจัดศัตรูพืช การควบคุมแสงและอุณหภูมิ มีการใช้แผ่นพลาสติกคลุมต้นมะม่วงเพื่อควบคุมอุณหภูมิและความชื้น ติดตั้งระบบการฉีดพ่นน้ำเพื่อเพิ่มความชื้นในช่วงที่อากาศร้อน

วิธีการดูแลพื้นที่การเกษตรเพื่อให้ได้ผลผลิตที่สวยงาม มีการปรับสภาพดินให้มีความอุดมสมบูรณ์อยู่เสมอ โดยการใส่ปุ๋ยคอกและปุ๋ยหมัก ใช้การพรวนดินและคลุมดินเพื่อรักษาความชื้นในดิน มีระบบการให้น้ำที่ดีและมีการควบคุมการให้น้ำอย่างเหมาะสม ใช้ระบบการให้น้ำแบบหยดเพื่อประหยัดน้ำและให้ความชื้นแก่ต้นมะม่วงอย่างสม่ำเสมอ มีการวางแผนพื้นที่ในการปลูกต้นมะม่วงให้เป็นระเบียบ เพื่อให้สามารถเข้าถึงและดูแลรักษาได้ง่าย ใช้พื้นที่ว่างระหว่างแถวต้นมะม่วงในการปลูกพืชคลุมดินเพื่อลดการระเหยของน้ำและป้องกันวัชพืช

สรุปการสังเกต วิธีการทำสวนมะม่วงในครั้งนี้ทำให้ได้เห็นถึงความมุ่งมั่นและความรู้ในการเกษตรของผู้สูงอายุในชุมชน การจัดการสวนมะม่วงอย่างเป็นระบบและมีการดูแลอย่างพิถีพิถัน ทำให้สามารถผลิตมะม่วงนอกฤดูได้ถึง 3 ครั้งต่อปี ผลผลิตที่ได้มีคุณภาพและมีรูปปลั๊กซ์ที่สวยงาม นอกจากนี้ยังได้เรียนรู้ถึงวิธีการดูแลพื้นที่การเกษตรเพื่อให้ได้ผลผลิตที่ดีอีกด้วย

MF-04-version-2.0

วันที่ 18 ต.ค. 61

หนังสือรับรองจริยธรรมการวิจัยของข้อเสนอการวิจัย
เอกสารข้อมูลคำอธิบายสำหรับผู้เข้าร่วมการวิจัยและยินยอม

หมายเลขข้อเสนอการวิจัย SWUEC-G- 124/2565E

ข้อเสนอการวิจัยนี้และเอกสารประกอบของข้อเสนอการวิจัยตามรายการแสดงด้านล่าง ได้รับการพิจารณาจาก คณะกรรมการจริยธรรมสำหรับพิจารณาโครงการวิจัยที่ทำในมนุษย์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒแล้ว คณะกรรมการฯ มีความเห็นว่าข้อเสนอการวิจัยที่จะดำเนินการมีความสอดคล้องกับหลักจริยธรรมสากล ตลอดจนกฎหมาย ข้อบังคับและ ข้อกำหนดภายในประเทศ จึงเห็นสมควรให้ดำเนินการวิจัยตามข้อเสนอการวิจัยนี้ได้

ชื่อโครงการวิจัยเรื่อง: การมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุเพื่อเสริมพลังให้แก่ชุมชน

ชื่อผู้วิจัยหลัก: นาย อรรถพร นิยมเดช

สังกัด: บัณฑิตวิทยาลัย

เอกสารที่รับรอง: 1. แบบเสนอโครงการวิจัย
2. โครงการวิจัย
3. เอกสารชี้แจงผู้เข้าร่วมการวิจัย
4. หนังสือให้ความยินยอมเข้าร่วมโครงการวิจัย

เอกสารที่พิจารณาพบทวน

1. แบบเสนอโครงการวิจัย	ฉบับที่ 2 วัน/เดือน/ปี 15 มีนาคม 2565
2. โครงร่างการวิจัย	ฉบับที่ 2 วัน/เดือน/ปี 15 มีนาคม 2565
3. เอกสารชี้แจงผู้เข้าร่วมการวิจัย	ฉบับที่ 2 วัน/เดือน/ปี 15 มีนาคม 2565
4. หนังสือให้ความยินยอมเข้าร่วมโครงการวิจัย	ฉบับที่ 2 วัน/เดือน/ปี 15 มีนาคม 2565

(ลงชื่อ).....

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ทันตแพทย์หญิงณปภา เอี่ยมจิตรกุล)

กรรมการและเลขานุการคณะกรรมการจริยธรรมสำหรับพิจารณาโครงการวิจัยที่ทำในมนุษย์

(ลงชื่อ).....

(แพทย์หญิงสุวิพร ภัทรสุวรรณ)

ประธานคณะกรรมการจริยธรรมสำหรับพิจารณาโครงการวิจัยที่ทำในมนุษย์

หมายเลขรับรอง : SWUEC/E/G-124/2565

วันที่ให้การรับรอง : 15/03/2565

วันหมดอายุใบรับรอง : 15/03/2566

ภาพประกอบการดำเนินการวิจัย

ภาพประกอบการดำเนินการวิจัย

ประวัติผู้เขียน

